

**Ana Isabel Boullón Agrelo
Henrique Monteagudo**

***De verbo a verbo
Documentos en galego
anteriores a 1260***

Verba
Anexo 65

2009

De verbo a verbo

ANA ISABEL BOULLÓN AGRELO
HENRIQUE MONTEAGUDO

DE VERBO A VERBO
Documentos en galego
anteriores a 1260

Verba, ANUARIO GALEGO DE FILOLOXÍA
ANEXO 65

2009

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

Esta obra atópase baixo unha licenza internacional Creative Commons BY-NC-ND 4.0. Calquera forma de reprodución, distribución, comunicación pública ou transformación desta obra non incluída na licenza Creative Commons BY-NC-ND 4.0 só pode ser realizada coa autorización expresa dos titulares, salvo excepción prevista pola lei. Pode acceder Vde. ao texto completo da licenza nesta ligazón: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.gl>

© Universidade de Santiago de Compostela, 2009

Edita

Servizo de Publicacións
e Intercambio Científico
Campus Vida
15782 Santiago de Compostela
www.usc.es/publicacions

DOI <https://dx.doi.org/10.15304/9788498874129>

ISSN 2341-1198

ISBN 978-84-9887-412-9

Introdución

A obra que presentamos contén no seu cerne a edición de cincuenta documentos notariais producidos en galego entre ca. 1225 e ca. 1260, lidos directamente sobre os orixinais, senón un caso excepcional (nº 6), que é un traslado cronoloxicamente moi próximo ao orixinal. Incluímos en apéndice cinco documentos máis anteriores a 1260, pero aos que non temos acceso directo porque se extraviou o orixinal e soamente os coñecemos ben mediante edición realizada nos nosos tempos (B, C, D), ben mediante copia coetánea (A e E). O criterio para a escolla dos documentos foi a lingua en que están escritos: o galego *sensu strictu*, isto é, sen incluír o portugués¹. A inmensa maioría dos documentos foron redactados dentro do dominio lingüístico galego, pero hai algún exemplo procedente do exterior deste (nº 16, datado en Sevilla). Por tanto, a colección que presentamos acolle o groso da ‘produción primitiva’ en lingua galega, se por tal entendemos a producida en escrita romance (por oposición á latina medieval) e cun grao de definición idiomática indiscutible (por oposición aos textos híbridos ou fronteirizos). De contado precisaremos estes puntos. Deixamos por agora sinalado que a nosa pretensión foi recoller e editar todos os documentos notariais en galego anteriores a 1256, e unha selección dos do período 1256-60.

A partir da nosa edición, elaboramos un estudo scriptolingüístico dos textos (que en parte foi adiantado en Monteagudo 2009), dous índices (un deles antroponímico e o outro toponímico) e mais un amplo glosario. As palabras gramaticais van tratadas no estudo introdutorio, mentres que os vocábulos con maior substancia léxica aparecen no dito glosario. Ofrecemos tamén unha táboa dos documentos, e dous mapas que axudan a localizar os seus lugares de procedencia e as áreas en que se sitúan os topónimos citados neles (que na súa práctica totalidade aparecen identificados no correspondente índice), así como a localización aproximada das *terras* medievais que lles serven de referencia territorial. Doutra banda, incluímos en caderno anexo unha reprodución fotográfica dos documentos, o que facilitará o cotexo cómodo das nosas lecturas cos orixinais. No sitio web do Instituto da Lingua Galega colocarase cadansúa reprodución fotográfica dixital, o que permitirá realizar consultas máis esixentes.

A orixe remota da obra que presentamos sitúase hai cinco anos, cando un de nós publicou un catálogo dos documentos éditos en galego anteriores a 1260 (Boullón 2004). Co gallo do simposio ‘Na nosa lyngoage galega. A emerxencia do galego como lingua escrita na Idade Media’, organizado polo Instituto da Lingua Galega e o Consello da Cultura Galega en 2005, anunciamos publicamente a nosa intención de dar ao prelo

---

1 Con todo, advírtase que a nosa opción non implica unha posta en cuestión ou unha tomada de posición apriorística sobre a cuestión da relativa unidade do galego-portugués na época.

unha escolma da produción galega primitiva e puxémonos mans á obra, coa localización de máis testemuños dos censados no devandito catálogo. Entrementes, apareceu un inventario dos máis antigos documentos galego-portugueses (Souto Cabo 2006), que ampliaba a nómina dos coñecidos. O labor de edición do volume de actas do amentado simposio (Boullón 2007) e de preparación das nosas contribucións a este, e en particular a edición e estudo do foral de Caldelas (Monteagudo 2008b) foi compatibilizado coa procura e lectura dos documentos.

Por razóns obvias, a primeira tarefa que abordamos foi precisamente a lectura interpretativa dos documentos, que nos serviu de base dunha banda ao estudo scripto-lingüístico e doutra banda aos índices e o glosario. Para tal, tivemos que determinar previamente os criterios de edición, que van explicados no lugar correspondente (pp. 80-87 do presente volume). Adiantamos aquí que pretendemos ofrecer unha lectura interpretativa, seguindo en xeral os criterios definidos por Ramón Lorenzo, ben que manténdonos nalgúns puntos máis próximos ao orixinal, en razón da atención que están a suscitar as investigacións sobre o plano grafemático. Ademais, conscientes de sermos un elo na cadea de estudosos dos textos medievais, tivemos en conta as edicións precedentes, que anotamos cando o consideramos oportuno.

A comezos de 2008 tiñamos fixado o texto que iamos editar, a partir do cal tiramos unhas concordancias que nos foron de utilidade básica. Entrementes, ao lor do crecente interese pola investigacións sobre o período de emerxencia, comezaron a aparecer edicións de varios dos textos que son obxecto do noso traballo (en particular Gutiérrez Pichel 2007, 2008a e 2008b, e sobre todo, Souto Cabo 2008). Estas edicións xa non puideron ser tidas en conta á hora de fixar o noso texto, e polo mesmo, non foron cotexadas coas nosas lecturas. Igualmente, moi ao noso pesar, tampouco puidemos incluír o interesante documento que exhumou e deu ao prelo Ramón Lorenzo (2009), procedente do mosteiro de Montederramo e datado en 1247. Deixamos constancia destes traballos nun epígrafe final da bibliografía.

Non é este lugar para unha discusión demorada dos nosos criterios de inclusión dos textos, que aparecen explicados e xustificados nun par de estudos que se poden considerar introdutorios á presente obra (Monteagudo 2007 e Monteagudo 2009). Reiteramos que o noso foco se situou sobre os textos definidamente galegos, pero como o período que nos ocupa constitúe unha fase crucial do proceso de definición, sería descabido pretender aplicar un criterio moi ríxido. Doutra banda, como tamén nos interesaba ofrecer unha imaxe do mesmo proceso, incluímos algúns textos (nomeadamente os nº 1 e 4) que o anuncian proceso, pero corresponden máis ben a fases moi temperás do mesmo.

Doutra banda, na selección dos documentos de 1256 a ca. 1260 procuramos ofrecer unha mostra que abranguese coa maior amplitude posible o territorio galego

e mais a diversidade de tipos textuais, o que nos aconsellou adiantar lixeiramente o marco cronolóxico (documentos nº 49 e 50). Manexando un criterio flexible, aspiramos a acoller o testemuño máis antigo de cada colección documental que tivera mostras en galego dentro do período considerado (coma tal, catedrais de Lugo e Ourense, e mosteiros de Monfero, Sobrado e Caaveiro). A relación completa dos arquivos e dos documentos procedentes de cada un expónse a seguir.

- AA = Arquivo de Antealtares (Santiago de Compostela): 2 (Trives VII/11, AA VII/48)
 ACOu = Arquivo da Catedral de Ourense (Ourense): 2 (monacais nº 675 e nº 6147)
 AHN = Archivo Histórico Nacional (Madrid): 36, dos cales, 1 pertence á sección de Ordes Militares (390, nº 199), e o resto á sección de Clero (Carp. 491, nº 6, Carp. 521, nº 4, Carp. 1082, nº 18, Carp. 1083, nº 23, Carp. 1085, nº 1 bis, Carp. 1086, nº 3, Carp. 1087, nº 16, 8, Carp. 1088, nº 1, 7, 15, Carp. 1107, nº 16, Carp. 1134, nº 20, Carp. 1135, nº 15, Carp. 1216, nº 9, Carp. 1328G, nº 5, Carp. 1329A, nº 6, 25, 27, Carp. 1329B, nº 22, Carp. 1329E, nº 4, 9, 12, Carp. 1441, nº 4, nº 11, Carp. 1448, nº 2, 4, 6, Carp. 1506, nº 9, Carp. 1517, nº 6, Carp. 1527, nº 7, Carp. 1786, nº 18, Carp. 1801, nº 9, Carp. 3566, nº 13, 14)
 AHPOu = Arquivo Histórico Provincial de Ourense: 5 (Sta. Clara de Allariz, Carp. 6, nº 1, 2, 3, 4; Montederramo Carp. 9, nº 2).
 ARG = Arquivo do Reino de Galicia: 4 (Pergamiños, nº 111, 114, 312, 327)
 MPontevedra = Museo de Pontevedra: 1.

Nunha obra do empeño que presentou a que temos entre mans, é imprescindible contar cunha serie de axudas. Queremos salientar en primeiro lugar a solícita colaboración dos arquivos galegos e o persoal que os atende, que nos deron todo tipo de facilidades para a consulta e reprodución dos documentos: Arquivo da Catedral de Ourense, Arquivo do Reino de Galicia (A Coruña), Arquivo Histórico Universitario (USC), Arquivo Histórico Provincial de Ourense, Arquivo do convento de San Paio de Antealtares (Santiago) e Museo de Pontevedra. Doutra banda, debemos deixar constancia das enormes dificultades que opón (a pesar da amabilidade do persoal técnico) a consulta e reprodución dos orixinais custodiados no Archivo Histórico Nacional (Madrid), o que fai inxustamente laborioso e custosísimo o traballo cos seus fondos para os investigadores que non residen na capital. Isto é especialmente gravoso se temos en conta que o groso dos fondos medievais galegos está desprazado ao dito arquivo.

Sentímonos especialmente honrados e satisfeitos de agradecer a colaboración de Ramón Lorenzo, Rosario Álvarez, María do Carme Pérez e Xulio Sousa, sen pretendermos, claro está, facelos corresponsables dos erros que puideramos cometer. Os dous primeiros resolvéronnos múltiples dúbidas e consultas de todo tipo, Maka Pérez prestounos a súa inestimable axuda para desatar enleados nós paleográficos e Xulio

Sousa confeccionou os mapas que ilustran o volume. Queremos agradecer tamén aos compañeiros do Instituto da Lingua Galega o seu cordial apoio. E non podemos esquecer as nosas familias, en particular os nosos respectivos cónxuxes Pere e Loli, e os nosos fillos, a quen roubamos moitas horas de convivencia e lecer para podermos botar a navegar esta nave. Séxanlle os ventos propicios, e chegue a bo porto!

Compostela, no lume novo do 2009

I. Estudo lingüístico

1. Tipoloxía scriptolingüística dos textos

Noutro traballo xa publicado ofrecemos unha visión evolutiva da scripta galega do período de emerxencia, concentrando a nosa atención nos textos (e modalidades) propiamente transicionais, que en boa parte corresponden cos máis antigos da nosa colectánea, anteriores a 1250, do nº 1 ao nº 13 (con exclusión dos nº 2 e 3), e tendo tamén en conta algúns documentos posteriores a aquela data (Monteagudo 2009). No estudo que presentamos nas presentes páxinas imos concentrarnos no resto dos textos, que testemuñan un primeiro estadio de constitución dunha escrita romance autónoma.

No devandito contributo abordamos o complexo proceso de emerxencia da scripta galega a partir da scripta latino-galega medieval, centrándonos no estudo do rexistro notarial durante o período de transición. Caracterizamos a escrita do período de transición polo trazo de borrosidade, que se expresa en dúas características básicas: a) inestabilidade, e b) interlectalismo. O proceso de emerxencia pode entenderse como un progresivo avance desde ese estadio de borrosidade cara a unha maior focalización. Propuxemos alí analizar por separado dúas compoñentes da scripta, a grafemática e a propiamente lingüística, e tres aspectos fundamentais do devandito proceso: I) compactación, isto é, redución da heteroxeneidade idiomática dos textos (trazo que denominamos interlectalismo), mediante a limitación dos fenómenos de interferencia e hibridación lingüísticas, que se manifestan na alternancia e na mestura de códigos; II) autonomización fronte ao latín, III) individuación fronte ao leonés e o castelán. Trátase de aspectos interrelacionados dun xeito complexo, pero distinguibles para efectos de análise.

I. A análise do primeiro aspecto permitiunos clasificar os textos nas seguintes categorías:

- A) textos latino-galegos, con interferencias,
- B) textos translectais ou difusos,
- C) textos biselectais ou parcelados,
- D) textos plenamente galegos, con interferencias.

As categorías B e C son as cruciais para o proceso de transición, e centraron a nosa atención no devandito estudo.

II. A análise do segundo aspecto permitiunos distinguir na categoría B, as modalidades de escrita (a) heterónoma e (b) semi-heterónoma; e na categoría C, as modalidades de escrita (c) semiautónoma e (d) autónoma.

III. Finalmente, a análise do terceiro aspecto permitiunos distinguir, dentro das categorías C) e D), catro tipos:

(1) textos galegos típicos, que presentan os trazos idiomáticos máis característicos e comúns do galego (con ou sen interferencias ocasionais doutros romanzos),

(2) textos galegos periféricos, que corresponden a variedades diatópicas do galego con forte presenza de trazos non comúns no galego, en particular da área oriental,

(3) textos fronteirizos, que corresponden a variedades fronteirizas entre o galego e o leonés (con ou sen interferencias lingüísticas e formas híbridas), en particular na área do galego estremeiro, e

(4) textos alternantes interromances (galego-leonés e sobre todo galego-castelán) e/ou con numerosas interferencias doutros romances (nomeadamente do romance hispánico central).

A seguir, deterémonos brevemente en cada un destes aspectos.

1.1. *Compactación*

Se focamos a nosa atención nos fenómenos de alternancia / mestura de códigos lingüísticos, podemos establecer, como se dixo, as seguintes categorías:

A.- *Textos latino-galaicos, con interferencias*: este tipo de textos non é incluído na presente colectánea, e por tanto non atinxe ao noso estudo (véxase Lorenzo 2003).

B.- *Textos translectais* ou *difusos*: textos extremadamente borrosos, na sintaxe e no léxico basicamente romances, na morfoloxía ambiguos, pero que poden estar escritos en todo ou en parte con roupaxe gráfica latinizante, alén de presentaren concesións ao latín no vocabulario e en certas fórmulas máis ou menos estereotipadas. Estes textos adoitan ser ricos en fenómenos de interglosia, isto é, salferidos de formas híbridas, chegando á combinación de alternancia e mestura de códigos. Na nosa colectánea, corresponden a esta categoría os textos nº 1 (con alternancia de códigos mixtos), nº 4 (con interferencias de formas híbridas e mais doutras puramente galegas), nº 5 (tamén con alternancia de códigos mixtos e abundantes hibridismos), nº 7 e 8 (inzados de formas híbridas), nº 11 e 13 (con alternancia latín / romance, e ocorrencia de interferencias e de formas híbridas).

C.- *Textos bilectais* ou *parcelados*: constitúen unha modalidade específica de textos alternantes, en que as dúas variedades lingüísticas copresentes son utilizadas en distintas seccións de xeito máis ou menos acoutado. Nomeadamente, nos documentos notariais o latín aparece nas seccións formularias, sobre todo de inicio e remate do documento, e o romance nas seccións non formularias, isto é, o corpo, o teor ou parte dispositiva do documento. Ocasionalmente, o bilectalismo, frecuente entre o latín e o romance, tamén se pode dar entre dúas variedades romances. Nos textos bilectais, as dúas variedades en presenza adoitan aparecer nun

estadio relativamente ben definido. De feito, a parcelación, a diferenza da simple alternancia de códigos, implica unha relativa especialización funcional dos códigos lingüísticos, e por tanto, un grao notable de individuación de cada un deles. Na nosa colectánea corresponden a esta categoría os textos nº 3, 9, 25, 36, 38, 45, cunha presenza relativamente maior do latín, e os nº 10, 12, 14, 16, en que o latín está moi acoutado.

As fórmulas en latín propias do rexistro tabeliónico foron especialmente persistentes, incluso nos documentos que de resto son plenamente romances, na invocación inicial e mais na subscrición notarial. A primeira, de regra expresada coa frase “in Dei nomine amen” (nº 37, 46 e 47), tendeu a abandonarse; no nº 42 rexistramos a máis antiga en galego (“Inno nome de Deus”). No tocante á subscrición notarial, habitualmente unha sección moi reducida, verificanse nela varias solucións idiomáticas: desde o uso exclusivo do latín (nº 35, 47 e 48, na segunda e a terceira con nome do notario en forma plenamente romance, a terceira cunha fórmula longa e solemne), ata a alternancia do romanzo na identificación do letrado e o latín para a indicación “qui notuit” / “notuit” (nº 17, 21, 22, 29, 32), “notaui” (nº 24), “notauit” (nº 28), “enscripsit” (nº 30) ou “qui notuit et fuit testes” (nº 20) (é de notar que a indicación aparece case sempre abreviada).

D.- *Textos galegos definidos, con presenza menor do do latín e/ou doutros romances*: trátase de textos basicamente galegos, cunha alta definición da lingua, que poden presentar certas concesións ao latín (uso de fórmulas fosilizadas ou estereotipadas, como acabamos de ver, e algunhas interferencias latinas ‘puras’ ou híbridas); e/ou, no seu caso, interferencias de formas doutros romances (nomeadamente, do leonés e do castelán).

1.2. *Autonomización*

Para a análise do segundo aspecto, resulta indispensable distinguir dous eixos de focalización da *scripta*, vertical (fronte ao latín) e horizontal (fronte a outros romances), e dúas compoñentes, a grafemática e a lingüística. Nos dous eixos contan entrambas compoñentes, pero entendemos que no eixo de definición vertical a crucial é a grafemática (ou, mellor dito, neste eixo a compoñente *lingüística* vai intimamente presa á *scripto-*), mentres que no eixo de definición horizontal a máis relevante é a compoñente propiamente lingüística (ou, mellor, a *scripto-* vai da man desta).

Neste caso coidamos que se pode postular a existencia dun *gradatum* intercriptural (*sit venia verbo*) nos dous extremos do cal se situarían dunha banda o sistema de escrita latina medieval (que se manifesta plenamente no tipo A que acabamos de distinguir máis arriba), e doutra banda, o sistema de escrita romance galega (que se manifesta plenamente no tipo D). Deixando aparte o primeiro, distinguiríamos os catro

seguintes tipos grafemáticos, dos cales os tres primeiros constituirían os tipos de transición propiamente ditos:

- a) Escrita heterónoma galego-latina: textos nº 1, 4, 11 e 13 da nosa colectánea (coas precisións que máis adiante faremos).
- b) Escrita semi-heterónoma galego-latina (non elaborada): textos nº 5, 7 e 8.
- c) Escrita semi-autónoma galega (semi-elaborada): textos nº 10 e 36.
- d) Escrita autónoma galega (elaborada): a xeneralidade dos demais textos.

Como se pode ver, os textos que corresponden aos tipos grafemáticos a) e b) van incluídos no tipo interlectal B (textos difusos ou translectais). Os dos tipos grafemáticos c) e d) corresponden aos interlectais C e D, respectivamente. Doutra banda os textos nº 6, 9, 12, 14, 15 e 18, que non son incluídos nas devanditas categorías grafemáticas, corresponden a exemplos de escrita romance autónoma, pero non estritamente galega, como veremos axiña, e inclúense tamén nos tipos interlectais C e D.

Imos exemplificar o proceso de autonomización da escrita romance coas variantes da P6 do IPretérito do verbo *seer* que se rexistran nos textos da nosa colectánea, onde vemos no inicio da cadea a forma puramente latina, no final a puramente romance, e no medio as variantes híbridas: [1] *fuertunt* (nº 1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 36, 45, C)² > [2] *furūt* (nº 8) > [3] *furũ* (nº 35) > [4] *furõ* (nº 3, 48, B)³ > [5] *forom* / *forõ* / *foron* (nº 18, 19, 20, 21, 23, 24, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 44, 47)⁴.

1.3. Individuación

Canto ao segundo eixo, de definición horizontal, como antes apuntamos, o problema colócase de xeito distinto, pois o aspecto máis relevante non é tanto o grafemático canto o propiamente lingüístico. Isto é, o grao de definición da base idiomática do texto, a escolla *congruente* de formas que correspondan (nos planos léxico, morfosintáctico, fonolóxico) a unha variedade galega ‘típica’ -por oposición á combinación de formas galegas e non galegas, ou a escolla de variantes galegas atípicas (periféricas), fronteirizas ou directamente non galegas. Neste punto, coidamos que se deben distinguir dous aspectos distintos:

1) a influencia de modelos textuais e scripto-lingüísticos centro-peninsulares, casteláns e (en menor medida) leoneses, relacionada coa traxectoria

2 Case sempre aparece abreviada, de regra mediante a supresión das dúas ou tres últimas letras: *fuertunt*, *fuert(un)t*, *fuert(unt)*.

3 Tamén aparece abreviada como *fur(on)* (nº 44). Nótese tamén a variante híbrida *for(um)* (nº 46).

4 Tamén aparece representada abreviadamente como *fo(ron)* (nº 22, nº 39, nº 43) e *f(oron)* (nº 40, nº 42).

que seguiu a innovación que supuxo o cultivo do romance na prosa instrumental, unha innovación que chegou ao noroeste desde o centro da Península (véxase Monteagudo 2007);

2) a emerxencia na escrita de variedades periféricas e mesmo fronteirizas (véxase Rodríguez Parada 2007 e Méndez 2007), fenómeno este de carácter ben diferente ao anterior, pois asóciase simplemente á ausencia de centros con suficiente potencial de elaboración e irradiación de modelos lingüísticos para a escrita en galego (e en leonés), e por tanto, á carencia de modelos *típicos* de galego escrito.

No tocante a este, ademais do tipo (d) que antes establecemos, e que acollería os textos máis próximos ao galego ‘típico’ (subsistema caracterizado por un conxunto amplo e congruente de trazos propios e distintivos do galego fronte a outros romances), podemos distinguirse outros tres tipos dentro dos textos da nosa colectánea:

- e) Textos escritos en modalidades periféricas do galego: nº 9 e 18.
- f) Textos escritos en modalidades fronteirizas (galego-leonesas): nº 14 e 15.
- g) Textos alternantes galego-castelán: nº 6 e 12.

No caso do tipo (e), atopámonos fronte a modalidades do galego oriental, con trazos lingüísticos periféricos no galego (como as formas de artigo *el* ou *lo*, *la* en posición libre, ou mantemento de [n] ou [l] intervocálicos, ao menos na grafía), varios deles compartillados co asturleonés; e nese senso tamén susceptibles de ser consideradas de *transición* horizontal. No caso do tipo (f), atopámonos fronte a modalidades lingüísticas estritamente fronteirizas, por canto mostran trazos típicos do galego fronte a outros típicos do leonés (<x> para a consoante africada en *xena* ‘chea’, formas de artigo *el-elos/ela*, formas verbais como *tengo/tengamos*). Nestes dous casos, a *scripta* ten unha base lingüística que corresponde *grosso modo* a unha variedade diatópica da lingua falada, aínda que ocasionalmente se dan fenómenos de mestura (aparición de formas alleas a esa base, e mesmo dalgúns híbridos). O tipo (g) responde a unha lóxica diferente: por vía da regra, o que están involucrados son fenómenos de interferencia e alternancia de códigos, que en parte son reflexo dunhas determinadas prácticas escriturarias (seccións formularias en castelán / teor do texto en galego), e en parte responden a fenómenos circunstanciais que facilitan a aparición de interferencias lingüísticas. Por caso, no texto nº 6, que nos chegou en copia, os castelanismos (*sapades*, *pora*, *fechos*) poden deberse a que un orixinal en castelán foi ‘agalegado’ polo copista, ou, máis probablemente, un orixinal galego foi castelanizado ao experimentar o traslado.

1.4. *A transición do latín ao galego na escrita: visión global do proceso*

No traballo devandito (Monteagudo 2009), concentramos a nosa atención nas modalidades (a), (b) e (c), que están no cerne do proceso e son as que presentan máis dificultades de análise. Resumimos a seguir as nosas conclusións ao respecto.

Os textos translectais (b) parecen remitir a unha base lingüística claramente romance, o que queda de manifesto na súa sintaxe, pero na morfoloxía e a grafémica ofrecen simultaneamente alternancia e mestura de códigos, isto é, unha maraña de formas gráficas latinas e galegas, con numerosos híbridos. Na modalidade que propomos denominar de escrita heterónoma (a), o elemento gráfico e morfolóxico latino ten un peso moito máis evidente ca o romance. Pola contra, na modalidade que aquí denominamos semi-heterónoma (b), o elemento gráfico e morfolóxico romance pesa máis ca o latino. Endebén, na primeira, inesperadamente, as formas romances ou arromanzadas ofrecen algunhas solucións gráficas que en boa parte pre-anuncian as da escrita elaborada, isto é, son relativamente máis innovadoras cás da modalidade de escrita semi-heterónoma. Pola súa banda, na segunda aparecen variantes morfolóxicas innovadoras que raramente se rexistran na modalidade plenamente romance.

As principais innovacións gráficas que, moi irregularmente, aparecen na compoñente romance da modalidade de escrita heterónoma son: (1) emprego de <z> para as consoantes (primitivamente) africadas dentais, aínda que alternando con outras solucións máis conservadoras como <ti>, <tj>, <ci>, e en posición final <-t>, (2) uso do dígrafo <ch>, ao lado de <ci> para a africada dentopalatal, (3) aparición de <ll> ao par das máis comúns <l> e <li> para a palatal lateral, (4) representación da caída de [l] e [n] intervocálicos, aínda que nestes casos é moito máis corrente o mantemento gráfico de <l> e <n>, (5) grafías de tipo <ei> e <ou> para os ditongos, ao lado das máis conservadoras <ac>-<ec> e <au>-<o> respectivamente, (6) uso esporádico de <y>. As principais innovacións morfolóxicas que rexistramos na modalidade de escrita semi-heterónoma, relativamente infrecuentes na escrita autónoma (ao menos, no seu momento inicial, ca. 1250-75) son as variantes *mina* ‘miña’ (e quizais *uiuir*) no texto nº 5; *figu*, *dixu* e *dixesi* no texto nº 7 e *disu* no texto nº 8.

Probablemente, o punto máis discutible da nosa proposta resida na distinción entre a modalidade semi-heterónoma (b) e a semi-autónoma (c), tendo en conta a proximidade de solucións entre os textos nº 7 (que consideramos na primeira destas) e nº 10 (que xustifica o establecemento da segunda). Os trazos que nos parecen consentir tal división son fundamentalmente: (1) na modalidade semi-heterónoma, latín e galego están fortemente entremeados, mentres que na semi-autónoma o latín ten moita menor presenza e a alternancia de códigos está máis claramente parcelada (o latín áchase acoutado no escatocolo), (2) no texto nº 10, a caída do [n] intervocálica reflíctese na grafía con moita frecuencia, e ademais recorrendo

(aínda que irregularmente) a recursos novidosos, coma o uso das plicas e o til, (3) dáse un uso innovador de <z>, claramente anti-etimolóxico, (4) aparece, aínda que timidamente, o <y>, ausente dos textos nº 5, 7 e 8.

En recapitulación xeral, os puntos críticos que rexistramos, de acordo ao xa sinalado por outros investigadores (en particular véxase Cintra 1990, Martins / Albino 1998 e Martins 1999: 2004 e 2007) atinxen dous planos: o morfo-gráfico e o fónico-gráfico. De acordo cos nosos resultados, no primeiro (morfo-gráfico) salientan:

- A deslatinización na escrita foi máis rápida na morfoloxía flexional dos substantivos e adxectivos.
- A deslatinización gráfica da morfoloxía flexional das formas persoais do paradigma verbal foi posterior á dos nomes.
- A roupaxe gráfica latina dos pronomes persoais, demostrativos, posesivos, numerais e indefinidos resistiu con máis forza cá verbal.
- As clases de palabras invariables, en particular preposicións e conxuncións, foron as máis que persistentemente retiveron a forma gráfica latina ou alatinada.

Canto ao plano fonográfico, subliñamos (véxase para os textos primitivos portugueses Cintra 1990: 50-55 e Martins 1999: 501-2 e 2007: 166-70):

- No vocalismo, a representación conservadora das vogais medio-altas [e] e [o], tanto tónicas, como, sobre todo, átonas, foi <i> e <u> .
- A representación conservadora dos ditongos, en particular *ei* e *ou*, foi variable (tamén dependendo do étimo): preferentemente <e> ou <ac>/<ec> para o primeiro, e <o> ou <au>, <oc> para o segundo.
- A caída de [l] e [n] intervocálicos non foi representada senón esporadicamente; no caso do segundo, tardou en atoparse unha maneira de representar a nasalidade da vogal anterior ou do hiato vocálico resultante, mediante plicas, e máis raramente, mediante til.
- Para a representación das (primitivas) africadas dentais, unha innovación que tardou en introducirse foi o uso de <z>, que conviviu con solucións máis conservadoras, do tipo <ci> e <ti>, e en final de palabra, <-t>.
- Para a representación da africada dentopalatal, a innovadora <ch> tivo que imporse a solucións máis tradicionais, en particular <ci>, e no oriente, <x>.
- O uso do grafo <y> constituíu unha notable innovación, puramente gráfica; nos textos plenamente romances remataría empregándose (aínda que non con carácter xeral) sobre todo para a semivogal do ditongo *ey* e a vogal [i] en hiato, menos frecuentemente para a sibilante prepalatal.

1.5. Tipoloxía diplomático-xurídica

Como teñen sinalado outros estudosos (véxase en particular Martins 1999: 499-504, 2001: 36) existe unha correlación perceptible entre as características scriptolingüísticas dos textos e os tipos diplomáticos aos que se adscriben⁵, unha correlación que noutro lugar quixemos pór de relevo mediante as nocións de *acrografía* e *basografía* (Monteagudo 2007, 294-98). Na presente ocasión non nos interesa afondar neste aspecto, pero en todo caso cómpre salientar que entre os textos vertentes resulta especialmente significativa a abundancia de tipos específicos de diploma como a *inquisitio* ou enquisa (nº 1, 4, 8), o testamento (nº 3, 5 e 6), a enfiteuse ou contrato de foro (nº 9, 11 e 13) e a doazón (nº 12, 14, 15 e 18); engádanse a estes cadanseu exemplo de contrato de compra-venda (nº 2), sentenza (nº 7), pacto de benfeitoría (nº 10) e unha quitazón ou retirada de demanda (nº 17).

É de subliñar tamén que, significativamente, boa parte dos textos máis antigos (cinco dos dez anteriores a 1250) carecen de subscrición notarial: nº 1, 4, 5, 6⁶, 8. Obviamente, todo o devandito nos remite máis ben ao campo da basografía, pero aínda así resulta interesante salientar que os textos que presentan unha maior definición do romance (nº 2, 3 e 14-18), presentan todos eles subscrición notarial, e, en xeral, ofrecen unha calidade escrituraria notablemente superior aos restantes.

Aínda que non procede aquí un estado diplomático demorado dos textos, pois cae fóra do noso campo de competencia, coidamos imprescindible ofrecer unha primeira aproximación a este punto, na medida en que resulta pertinente para o estudo lingüístico. Para establecer a tipoloxía documental, recorremos a un criterio que alía a perspectiva diplomática á xurídica, sendo conscientes de que os negocios xurídicos son moi diversos e que hai tipos que non se poden reducir aos esquemas máis usuais. Atopámonos, ademais, nun proceso de cambio no que atinxe á documentación, pois está tendo lugar a recepción do dereito romano, emanado desde Boloña, e por tanto hai moitos documentos que non reúnen tódolos requisitos esixidos para un documento público (como o fundamental, que é a presenza do notario). Tendo en conta estas prevencións, partimos do esquema proposto por Bono (1985), e incluímos no seguinte esquema os termos que nos propios textos se utilizan para aludir ao negocio de que se trata.

Desde o punto de vista morfolóxico, os escritos privados teñen forma de:

-
- 5 Emporiso, a distinción entre documentos *probatorios* e documentos *dispositivos*, que a dita estudiosa mostra resultar altamente pertinente para o esclarecemento dos primeiros pasos do acceso do romance á escrita en Portugal, no ámbito galego non parece igualmente relevante.
- 6 Nótese que este é un traslado, pois está incluído na documentación dun preito que si presenta subscrición notarial.

1. Noticias: relacións ou memorias, sen ningún ou varios dos refrendos esixidos ós documentos formais (testemuñas, selos, suscripcións). Os que aparecen no noso corpus, todos eles carecen do elemento máis importante: a sinatura do notario.
  - 1.1. *Noticia* (1): nº 50 (1260ca.): “nodiça”.
  - 1.2. *Pesquisa* (5): nº 1 (ca.1225): sobre un terreo reguengo, “inquisitio uerissima”, nº 4 (1235ca.): “intentio”, nº 8 (1200/1243ca.): “intencia”, “ueruu”, nº 25 (1255): “ad probandum”.
2. Actas
  - 2.1. *Acta notarial*: E (1255ca.): “carta” con revisión de rendas do mosteiro.
3. Cartas, que conteñen unha relación garantida con diversos elementos: testemuñas, fiadores, selos, suscripcións. Este é o tipo máis abundante, e a súa tipoloxía atende á súa función.
  - 3.1. Documentos referentes á persoa
    - 3.1.1. *Poder*: nº 41 (1258): “dam poder”, “outorgan aos mandadores”.
  - 3.2. Documentos sobre relacións económicas
    - 3.2.1. Contratos de *compravenda* (12): nº 2 (1231): “vendo”, nº 23 (1255): “vendo”, nº 24 (1255): “fazo carta de uenzom”, “uendo”, nº 31 (1256): “uêdo”, nº 32 (1256): “fazo carta de uêdezõ”, nº 34 (1257): “nós compramos”, nº 38 (1257): “vendo”, nº 42 (1259): “vendo”, nº 44 (1259): “fazo carta de uêdizõ”, nº 46 (1259): “fazemos carta de vêzõ”, nº 47 (1259): “fazemos carta de venzon”, C (1252): “facemos carta de uenzõ”.
    - 3.2.2. *Doazóns* (6): nº 12 (1251): “outorgamos” por mandado xudicial, nº 14 (1251): “fazo oferta e dou”, “manda”, nº 15 (1252): “carta de donacion”, nº 16 (1253): “dou e outorgo”, nº 28 (1255): “facimus carta”, “todo esto que le dá”, nº 40 (1258): “carta de doazũ”.
    - 3.2.3. Contratos enfitéuticos (*arrendamentos forais*) (8): nº 3 (1233): “placitum”, “pacto”, nº 11 (1250): “foru”, nº 13 (1255): “forum”, nº 18 (1254): “aniuersario”, nº 20 (1255): “carta e uerbo”, “precto”, “foro”, nº 21 (1255): “foro”, nº 29 (1256), “fazo foro”, nº 43 (1259): “preito e prazo”.
    - 3.2.4. *Permutas* (2): nº 35 (1257): “cõcãbazõ”, nº 45 (1259): “enplazamento”, “damos”, “dou”
    - 3.2.5. *Peñores* (2): nº 37 (1257): “plazo”, “deyto a penor”, B (1251): “jecto a penores”.
    - 3.2.6. *Infeudación* (cesión con vasalaxe): nº 10 (1247): “benfecto”
  - 3.3. Documentos sobre a transmisións de bens (5):
    - 3.3.1. *Testamentos*: nº 5 (1237): “ordinacio”, “mando”, “manda”, nº 6 (1240ca.): “mando”, nº 26 (1255): “testamento”, nº 39 (1258): “manda”.
    - 3.3.2. *Doazón mortis causa*: nº 30 (1255): “dou”
  - 3.4. Pactos (6):
    - 3.4.1. *Retirada de demanda* (2): nº 17, 1253: “quiteymelis desta demanda”, nº 33 (1257): “quitouse”,

- 3.4.2. *Composición*: nº 48 (1259): “composizō”, “contenda”.
- 3.4.3. *Compromiso* sobre o dereito de prioridade de compra nº 22 (1255): “preito e verbo”.
- 3.4.4. *Acordo sobre departamento*: nº 7 (1241): “carta”, “departimēto”.
- 3.4.5. *Acordo sobre un herdamento*: nº 36, 1257: “pactum statutum”
- 3.5. Resolucións e dilixencias xudiciais: *Sentenzas* (4): nº 19 (1255): “dado aqueste juyzo”, nº 27 (1255): “julgo”, nº 49 (1259): “mandey”, D (1255): “juizu”.
- 3.6. *Foros de poboación* (2): nº 9 (1244): “carta de foro”, A (1242): “preyto”, “foro”.

Como se bota de ver, entre os textos máis antigos (anteriores a 1256), salienta a abundancia relativa de pesquisas (5) e cartas forais (2); pero globalmente, os máis numerosos son os relativos ás relacións económicas, que mostran a formación do patrimonio dos mosteiros: as compravendas, doazóns, arrendamentos forais, permutas, peñores e infeudación, constitúen o 60% do total. No resto hai unha variedade bastante salientable de actos xurídicos⁷.

A maior parte dos documentos que editamos presentan subscrición notarial (case o 80%), e só un 10% deles omiten a explicitación da data. A presenza destes dous elementos, e o lugar onde vai a data (protocolo ou escatocolo) poden servir para unha caracterización formal dos documentos. Segundo isto, podemos distinguir catro fórmulas documentais:

- a) A data e a subscrición notarial van no escatocolo ou parte final do documento. Estas actas adoitan comezar pola invocación (opcional: 12 casos), seguida da notificación, e rematar coa indicación da data, os confirmantes e a subscrición notarial. Cando aparece, a invocación está case sempre en latín (a única excepción é o texto nº 42, de 1259, que está en galego); no escatocolo pode aparecer unha mención do rei (*regnante*) e a data adoita ir antes dos confirmantes; ademais, entre a data e a subscrición insírense outros elementos (como a roboración). En total, vintenove textos da nosa mostra presentan esta estrutura: nº 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 27, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 46, 47, 48, 49, A e C. Unha variante deste esquema aparece noutros tres documentos, nos cales a data vai ao final, de maneira que a subscrición notarial a precede: nº 16, 28 e E. En total, fan trinta e dous textos, o cal representa máis da metade da colectánea. Todas as doazóns da mostra (sete) empregan esta fórmula, que ademais é a preferida nas vendas e nos outros tipos documentais, con excepción das enfiteuses (que prefiren a fórmula b, como veremos) e algúns dos procedementos xudiciais (en que se empregan as fórmulas c e d).
- b) A data vai ao comezo do documento, e a subscrición notarial ao final. En total, temos doce textos (case un cuarto do total) que responden a este esquema: nº 2, 3,

7 Véxase en Boullón (2005: 63) un cadro coa proporción dos distintos tipos documentais nun conxunto máis amplo de documentos.

10, 20, 22, 26, 29, 34, 39, 43, 44, 45. Tres deles ofrecen unha variante: no encabezamento figura o ano, e despois do teor e inmediatamente antes do escatocolo, especificase o día e o mes (nº 20, 29, 44). Segundo os nosos resultados, parece que era a fórmula preferida para os contratos enfitéuticos (catro con esta fórmula fronte a dous da categoría a), e en troques non se emprega nas doazóns nin nos procedementos xudiciais.

- c) Un total de cinco documentos (case o 10% do total) presentan data pero carecen de subscrición notarial: nº 5, 6, 25, 33, 41, B e D. Hai que sinalar que o último é unha sentenza xudicial en que se expresa o nome do xuíz; os nº 25, 33 e 41 tamén son documentos xudiciais que aparecen atribuídos a un xuíz. Os nº 6 e B son documentos privados, pois trátase, respectivamente, dun testamento e unha peñorazón.
- d) Outros cinco documentos carecen tanto de subscrición notarial coma de data: nº 1, 4, 8 e 50. Os catro primeiros son *inquisitiones*, a primeira ordenada polo rei, e as tres seguintes teñen carácter xudicial: son documentos probatorios nun preito (*intentio* ou *demanda*). A nº 50 é, como se indicou, unha noticia de gastos.

Salvo as pesquisas e as sentenzas xudiciais, que ofrecen unhas peculiaridades notables, non existe unha correspondencia clara entre o tipo de formulario *a* ou *b* e a categoría documental: o único que se pode dicir é que parece existir unha preferencia polo modelo *a*.

1.6. *A subscrición notarial*

A análise da subscrición notarial ofrece un notable interese, como tentamos mostrar noutro lugar (Monteagudo 2008a e 2008b, 152-59). Vexamos.

1.- En trece documentos figura unicamente o nome do escribán, case sempre acompañado da coda “(qui) notuit” / “notaut” ou “scripsit”. Esta é a subscrición que se emprega en todos os documentos anteriores a 1245 que a presentan (catro en total). Xa nos da década dos cincuenta, en tres deles exprésase a *iussio* (mandato): “per mandatum abbas et conuentu”, “por mandado de Pedro Rodriguez”, “de mandatum de don Munio”. Todas estas subscricións están en latín, excepto precisamente o máis antigo, o nº 2 (de 1231) e outra máis, nun documento de 1255 (nº 25). Nalgúns casos, só aparece o nome (*Johannes, Petrus, Fernando*), pero case sempre se dá tamén o patronímico: *Petrus Petri, Petrus Johannis, Petrus Martini, Petrus Martini das Manus, Pelagius Johannis, Gonçaluo Martiiz, Fernandus Iohannis, Johannes de Leiro*. Nun caso, outra vez o máis antigo deste grupo, exprésase tamén o alcume: *Pedro Rodriguez, dito Manteiga* (nº 2).

2.- Noutros seis documentos exprésase categoría social, pero non especificamente a condición profesional do escribán. Isto é especialmente frecuente nos documentos de 1251 a 1255, e trátase sempre de persoas eclesiásticas: Migael Fernandez, *clerigo*

(nº 14), Domingo Goncaluit, *clerico* (C), *frater* Fernandus (nº 15), Pelagius Iohannis, *presbiter* (nº 20), Johan Fernandez, *monges* (nº 23), Lopo Martiniz, *scolaris* (nº 28). É de notar o caso de Pelagius Iohannis, quen no documento acabado de citar expresa a súa condición de presbítero, o que non fai noutros dous, que subscribe soamente co seu nome e patronímico (nº 21 e 29).

3.- Na maioría dos pergamiños (un total de 23) que presentan subscripción notarial, exprésase a condición profesional do redactor do documento, cun matiz que despois explicaremos. En dous casos, trátase probablemente dun escribán (*scriptor*: Johannes no nº 11 e Fernandus Petri no nº 16). Nos demais, coa excepción que se verá, trátase de notarios. No exemplo máis antigo, unicamente se expresa “Bartholomeus notarius” (nº 10, 1247); nos exemplos de anos posteriores, exprésase tamén o apelido (Rodrigo Sanchiz, nº 15, e Sancho Perez, nº 18). Pero xa no penúltimo exemplo citado se dan máis detalles canto ao cargo: así, o dito Rodrigo Sanchez aparece como “notario de don Fernan Anes”, un dos grandes señores da Galicia das décadas centrais do século XIII (Monteagudo 2008b, 137-38). A partir de 1254, esa especificación profesional é obrigada, e remite ben a un lugar (concello, cidade ou territorio), ben, máis raramente, a unha institución eclesiástica (convento ou oficina episcopal).

Así, rexistramos os nomes de Joan Perez, notario de Ourense, e Pedro Dominguez, notario de Bual e de Temeis, (nº 19), Johan de Santiago, notario de Portomarín (nº 22, 31), Johan Fernandez, notario de Soveroso (nº 27), Martinus Pelaez, notario xurado do concello de Betanzos e da terra de Nendos (nº 34), Petrus Iohannis, *publicus notarius Montis Fortis* (nº 35), Garcia Fernandez, notario publico e xurado de Castroverde (nº 37), Pedro Caluo de Gomesende, notario do convento de Meira (nº 38), Pedro Rodriguiz, *notario del Rey en Transancos* (nº 43), Domingo Iohannis, notario de Sarria (nº 46), e Pedro Honoriguez, notario xurado do concello de *Serega* (nº 49).

Porén, interesa deixar constancia dalgunhas precisións sobre este tipo de subscricións. En primeiro lugar, en tres documentos exprésase tanto a categoría profesional coma o estatuto clerical dos subscribentes: así, Fernando Pelagii era simultaneamente *canonicus et notarius lucensis* (nº 30), pola súa banda Petrus Martini aparece como *notariu e prelado de Gestosa* (nº 44) e Johannes Martini intitúlase *publicus notarius domini episcopi auriensi et eiusdem ciuitatis*, sendo por tanto o primeiro notario episcopal (ao mesmo tempo que municipal, e isto pode ser relevante para o que imos subliñar) que aparece empregando o romance, nun documento certamente solemne, e subscrito co aparato de rigor, isto é, co *signum* (nº 48). E, xa que nos referimos ao *signum*, debemos deixar tamén constancia da comparecencia na nosa mostra de dous notarios de designación rexia, que fan referencia ao emprego de cadanseu *signum*: Lourenço Eanes, na zona de Caaveiro (E, ca. 1255), e Fernan Eanes, que se intitula *notario publico del Rey en Allariz e in toda Limia* (nº 42), e que, como mostramos noutros lugares, pode ser considerado algo así como o decano dos notarios de designación rexia na Galicia

da segunda metade do século XIII (Monteagudo 2008a, 1078-79 e 2008b, 245-50). Finalmente, imos facer mención á aparición dun escribán que labra materialmente o documento baixo as ordes do notario titular: Marcos Iohannes, que fixo o seu traballo *por mandado de Johan de Santiago, notario de Portomarin* (nº 31).

Evidentemente, a evolución da subscrición no sentido indicado resulta indicativa dunha crucial mutación no estatuto da escribanía, que se produciu fundamentalmente no segundo terzo do século XIII, e que redundou nunha maior profesionalización, e por tanto especialización, dos escribáns, fenómeno este asociado, aínda que non de xeito inmediato, ao surto do romance.

Cadro nº 1. Subscricións notariais

<p>Eu, Pedro Rodriguez, dito Manteiga (nº 2, 1231).   Petrus Iohannis notuit (A, 1232).   Petrus Petri qui notuit (nº 3, 1233).   Petrus scripsit (nº 7, 1241).   Iohannes qui notuit (nº 9, 1244).   Bartholomeus notarius notuit (nº 10, 1247).   Petrus Martini, qui notuit (nº 11, 1250).   Iohannes scriptor scripsit (nº 12, 1251).   Petrus Martini das Manus, qui notuit, testis (nº 13, 1251).   Migaél Fernandez, clérigo, que scriuiu ela outorgacion por si (nº 14, 1251).   Domingo Gonzaluit, clérigo de Vilameana scripsit (C, 1252).   Frater Fernandus notauit (nº 15, 1252).   Et ego Fernandus Petri, scriptor, sum testis et concedo (nº 16, 1253).   Rodrigo Sanchiz, notario de don Fernan Anes, qui notuit (nº 17, 1253).   Eu, Sancho Perez, notario, foy presente e scriui (nº 18, 1254).   Joan Perez, notario d'Ourense, e eu Pedro Dominguez, notario de Buual e de Temeis, que foy presente e a escriui (nº 19, 1255).   Pelagius Iohannis presbiter qui notuit et fuit testes (nº 20, 1255).   Pelagius Iohannis, qui notuit (nº 21, 1255).   Johan de Santiago, notario de Portomarin, notuit (nº 22, 1255).   Eu, Johan Fernandez, monges, a plazer d'ambalas partes esta carta fiz (nº 23, 1255).   Eu, Gonçaluo Martiiz, que a escriui por mandado de Pedro Rodriguez (nº 26, 1255).   Johan Fernandez, notario de Soueroso, scriui (nº 27, 1255).   Cartam istam Lopo Martiniz, scholaris, notauit (nº 28, 1255).   Eu, Lourenço Eanes, notario del Rey, a esto fuy presente e escriui e poño y meu nome e synal" (E, ca. 1255)   Pelagius Iohannis notuit (nº 29, 1256).   Fernando Pelagii, canonicus et notarius lucensis, encripsit (nº 30, 1256).</p>

Eu, Marcos Iohannes la fit por mandado de Johan de Santiago, notario de Portomarin (nº 31, 1256).
 Martinus Pelaez, notario jurado do concello de Betanzos e da terra de Nendos, scriui e confirmo (nº 34, 1257).
 Petrus Iohannis, publicus notarius Montis Fortis qui notauit (nº 35, 1257).
 Fernandus Iohannis, qui notuit per mandatum abbas et conuentu (nº 36, 1257).
 Garcia Fernandez, notario publico e jurado de Castrouerde a notou (nº 37, 1257).
 Eu, Pedro Caluo de Gomesende, notario do conuento de Meyra, la escriui por mando das partes (nº 38, 1257).
 Iohannes de Leiro scripsit de mandatum de don Munio (nº 40, 1258).
 Signo de Fernan Inanes, notario publico del Rey en Allariz e in toda Limia, que a escriui e presente fui (nº 42, 1259).
 Eu, Pedro Rodriguiz, notario del Rey en Transancos, que o fiz por mandado d'ambas las partes (nº 43, 1259).
 Eu, Petrus Martini, notariu et prelado de Gestosa, soo testis (nº 44, 1259).
 Fernando qui notuit (nº 45, 1259).
 Domingo Iohannis, notario de Sarria, testes e que a escriuiu por mandado eses uendedores ia dictos (nº 46, 1259).
 Afonso Rodriguiz, notario juratus notuit (nº 47, 1259).
 Ego, Iohannes Martini, publicus notarius domini episcopi auriensi et eiusdem ciuitatis ad hoc notare uocatus fui e scripsi, testes e signum meum apposui (nº 48, 1259).
 Eu, Pedro Honoriguez, notario jurado do concello de Serega, por mandado do juit Martin Ramirit, qui scriui (nº 49, 1260).

2. Estudo lingüístico: fonémica e grafémica

A seguir imos tentar caracterizar de forma xeral e conxunta a modalidade de escrita plenamente galega. Tomaremos como referencia xeral a obra de Maia (1986); tamén nos apoiaremos no traballo de Lorenzo sobre os documentos da notaría de Pedro Gungalvez de Caldelas redactados entre 1257 e 1264 (Lorenzo 2007). Na nosa monografía sobre o foral de Caldelas préstase unha atención pormenorizada ao estudo scripto-lingüístico deste texto, nun marco comparativo que o pon en relación coa documentación primitiva galega. Alí tivemos en conta a case totalidade dos documentos incluídos na presente escolma, alén doutros máis do período 1255-1275, e ofrecemos unha primeira aproximación ao asunto que no ocupa (Monteagudo 2008b: 169-232). Por parte, como atrás sinalamos, noutro traballo recente estudamos os textos incluídos na presente colectánea que manifestan modalidades de escrita transicional entre o latín e o romance (Monteagudo 2009). Este segundo contributo, que resumimos apretadamente en páxinas anteriores, debe tomarse como introdutorio do que vén a continuación.

Nas páxinas seguintes concentrarémonos nos textos que relevan a modalidade de escrita autónoma elaborada, en particular naqueles aspectos que nos amentados traballos non foron tratados, ou que só foron tocados de xeito tanxencial. Sempre que sexa pertinente, imos partir da análise dos textos nº 2 e 3, tomándoos como representativos da dita modalidade de escrita, para posteriormente despregar a análise ao con-

xunto dos testemuños relevantes. As formas que citamos a título de ilustración só aparecerán localizadas por documento cando o xulguemos imprescindible; no glosario final atoparase unha referencia máis precisa das formas.

2.1. Vogais

2.1.1. Variación no timbre e a grafía das vogais medio-altas [e] e [o]

Como mostramos nos traballos antecitados (Monteagudo 2008b: 176 e Monteagudo 2009: 96, 98 e 100-01) na modalidade de escrita transicional rexístrase vacilación sexa no timbre sexa na correspondente representación gráfica das vogais, en particular entre as medio-altas e as altas, tanto da serie palatal ([e] <e> - [i] <i>) como da velar ([o] <o> - [u] <u>). Na escrita autónoma elaborada, esa vacilación tende a limitarse case exclusivamente á posición átona, pois na tónica faise regular o uso das grafías <e> e <o> para as medio-altas e <i> e <u> para as medio-baixas -ben que nalgúns contextos, como é o da sílaba trabada por consoante nasal, a vogal [o] aparece representada de xeito máis ou menos esporádico mediante a grafía <u> (como en *doazũ, quinũ*). Na posición átona, a vacilación persiste, pero aí a variación gráfica pode reflectir unha correlativa variación fónica, ao menos en determinados casos (axiña precisaremos isto).

Do dito dan bo testemuño os propios textos nº 2 e 3, onde se empregan os grafemas <e> e <o> para as vogais medio-altas, mesmo en contacto con nasal e en posición átona (*dom, condicõ, bòs; conoçuda, todos, vendo, cõuẽto, nõ...; frades, nomeada, nẽ, ãtergẽuos, leue, uèrẽ, melor*). Como aparentes excepcións, no nº 3 rexístranse en posición tónica *sicas* e *agusto* (nº 3): a primeira constitúe probablemente un latinismo gráfico (lémbrese que o documento é alternante latín / galego), mentres que a segunda pode representar unha variante da fala (Monteagudo 2009: 100).

Canto á posición átona, neses dous documentos aparecen algúns exemplos de vacilación, como *queser / quiserẽ* ou *logar* (pretónica), *Saluadorit / Gomet* e *ordim* (postónica). A última forma, coas variantes gráficas *hordim* e *ordin*, rexístrase tamén nos textos nº 6 e 13, e aparece frecuentemente en textos medievais galegos e portugueses, ao lado da esperable *orden* (LorenzoCrG, en DDGM); neste caso, a elevación de [e] a [i] debeu verse favorecida polo influxo da nasal trabante. No caso do sufixo patronímico -*ez/-iz* (con variantes gráficas -*et/-it*), a alternancia vén de moi atrás: a variante en <i> (a preferida no documento nº 2) é conservadora, mentres que a alternativa en <e> é máis innovadora⁸. No tocante ao timbre da vogal tónica do vocábulo *Gomet*, aparecen unha variante maioritaria con <o>, coma a indicada (nº 2, 4, 6, 15, 23, 24, 30-33, 38, A⁹) cabo dunha minoritaria en <u> (*Gumit*, nº 7).

8 Véxase Boullón 2007: 606-10 e especificamente para os documentos da nosa antoloxía as pp. 620-23.

9 Agás o texto nº 2, en todos os demais casos o patronímico remata en -z: *Gomez*.

No que atinxe á alternancia <e>/<i> en posición pretónica, na raíz de distintas formas do paradigma do verbo *querer* é tamén corrente nos textos medievais, como testemuñan os nosos documentos. No caso das formas do futuro de subxuntivo (por tanto, do tema de perfecto deste verbo), fronte ao devandito *queser* as máis correntes son as variantes de tipo *quis-*, abundantemente documentadas¹⁰. No tema de presente, nos nosos documentos tamén se rexistra vacilación entre formas de tipo *queria* (4 ocorrencias) e *quiria* (5 ocorrencias), onde se produce asimilación ao [í] tónico. Similarmente, rexístrase *dezia* / *dizia*, *midia*. O mesmo fenómeno pode darse tamén nas formas arrizotónicas do pretérito dos verbos regulares: *pidio*, *pidiron* / *pedeu*, *pediron*; *recibi* / *recebi*.

2.1.1.1. As vogais o/u e e/i en posición tónica e postónica

Alargando o ollar para o conxunto dos textos que editamos, debemos sinalar que probablemente por inercia con respecto á práctica vixente nas modalidades de escrita transicional, algúns documentos que globalmente ofrecen unha escrita máis ou menos definidamente romance, mostran unha tendencia marcada (pero sempre asistemática), a escribir <u> por [o], ora átonas ora tónicas: *pur* ('por'), *hu* / *hus* (artigo determinado 'o'), *fura* ('fora', de *seer*), *subreditos*, *Husuyro* (Osoyro), *fuy* ('foi')¹¹ (nº 25); *tudo*, *sũ*, *pur*, *outurgo*, *bispu*, *uigarju*, *notariu* (nº 44); *quinũ*, *Nunu* (nº 45), *du* / *do*, *u* / *o*, *us* / *os* (nº 48)¹². De resto, grafías arcaizantes para [o] tónico, e de xeito excepcional para [i], reaparecen esporadicamente noutros textos, por caso *lagua*, *agura*; *condizũ*, *sum* / *sũ*, *quinũ* (nº 39), *nũ*, *doazũ* (nº 40), *mis* ('mes', nº 43)¹³. Ese tipo de variantes rexístranse tamén esporadicamente na posición postónica final, na cal <i> por [e] xa non é tan excepcional, coma tal: *Veandj*, *partj*, *clerigus*; *Nunu*, *quantu*; *pecti* / *pectj*; *Ujrmuiz*, *Quintj*, *qui*, *fiquj*, *Gumeelj*, *Trãstulff* (nº 45); *Portu*¹⁴.

10 Véxase Maia 1986: 749, que só rexistra en Galicia formas tipo *quis-*, e compárese con Maia 1986: 367-68 para as formas de tema de perfecto dos verbos *estar*; *ter*; *fazer*.

11 En realidade, as variantes *fuy* e *foy* son de circulación relativamente corrente tanto para a P1 como para a P3.

12 Téñase en conta que nos documentos nº 25 e 45 alternan o latín e o romance. Doutra banda, o nº 36 ofrece formas como *herdamentu*, *subredictu*, *tudus*, *nosus*, *susu*, *Uirmuit*, *qui*; pero lémbrese que este o consideramos escrito nunha modalidade grafemática semi-autónoma. Outros casos, como *dublo*, *Múogo*, *sumus*, *unde*, en Lorenzo 2007: 321.

13 Para as formas tipo *condizũ*, *doazũ*, *quinũ* en textos galegos do século XIII véxase Maia 1986: 391-92. Por parte, para os casos especiais das palabras gramaticais con grafías arcaizantes (tipo *iste*, *il*, *in*, *cun*) téñase en conta a recapitulación xeral ao final de § 1.4.

14 Sobre este fenómeno en textos galegos medievais, véxase Maia 1987: 375-78 e 408-11. Na documentación caldelá de 1257-64 editada por Lorenzo (2007: 320-21) abundan as formas con <u> final e aparecen algunhas con <i> pretónico (*pilitero*, *rigeyro*, *Rodríguez*), en troques, non se rexistra alternancia <i>/<e> en postónica.

Análise distinta esixen as formas *teuj* (nº 26) e *deytastj* (nº 37), en que o <i> representa un [i] final procede dun [ī] longo latino, que mantivo o seu timbre no galego antigo (Huber 1986: 93, Williams 1961: 61). Maia recolle numerosas formas en <-i> para a P1 do pretérito (pero non da P2) tanto en documentos galegos coma portugueses, ata finais do século XIV (Maia 1986: 522 e 732-33).

Doutra banda, hai que citar as variantes *testimonia*, *testemoya*, *testemoa* / *testemuia*, *testemunna*, *testemunja*, onde a elevación do timbre da vogal tónica debe estar influenciada polo contacto coa nasal palatal ou ben a semivogal que a segue (dependendo da evolución do grupo primitivo -ni-, sobre a que voltaremos en § 2.6.6).

2.1.1.2 As vogais o/u en posición pretónica: casos especiais

Tornando novamente ao texto nº 2, imos chamar a atención sobre a forma *logar*¹⁵, que nos levará a tratar das vacilacións [o]/[u] (e <o>/<u>) en posición pretónica. Rosario Álvarez Blanco e Xosé Xove, que teñen estudado a distribución xeográfica das variantes *logar* / *lugar* segundo o testemuño da documentación medieval, atoparon que “tódolos rexistros de *logar*, moi numerosos, se concentran na zona suroccidental, no sur da actual provincia de Pontevedra e parte suroccidental da de Ourense [...] ó norte desta zona, tódolos rexistros son de *lugar*” (1998: 42)¹⁶. Secomasí, na documentación que editamos na nosa escolma *logar* rexístrase non só en textos procedentes de Melón (nº 2), ao sur da Galicia occidental, mais tamén de Oseira (nº 12), Monfero (nº 33), Ferreira de Pallares (nº 41) e Cereixo (nº 49). Doutra banda, os resultados de tipo *lugar* apuntan cara a unha distribución centro-oriental desta variante: A Veiga do Bolo (nº 9), Castañeira (nº 15), Sobrado (nº 34), Ferreira de Pallares (nº 36 e 39), Castroverde (nº 37), Lugo (nº 47), A Pastoriza (C), Monforte (D) e Caaveiro (E).

Por tanto, a distribución da variante con <o> nos nosos documentos non coincide exactamente coa observada polos citados colegas, pois no occidente de Galicia *logar* parece presentar unha dispersión bastante máis ampla cá observada por eles (Melón está ao sur, pero a través de Cereixa ata Monfero chegamos moi ao norte), e ademais aparece cara a Galicia central (Oseira), mesmo ata Ferreira de Pallares, onde alterna con *lugar* (aínda que aquí esta variante é claramente maioritaria)¹⁷. A discrepancia nos resultados pode depender da cronoloxía dos textos considerados, e neste caso teríamos que pensar

15 Voltando sobre as vacilacións <o>/<u> en posición pretónica (sobre as cales pode verse Maia 1986: 396-408), a forma *logar* é diferente, pois a vacilación nas grafías <u> e <o> testemuña unha vacilación análoga no timbre da vogal abundantemente documentada en textos galegos medievais.

16 A un resultado similar chegara Maia, 1986: 406, que rexistra atestacións de *logar* unicamente en dous documentos de Galicia, de finais do século XIII e procedentes do sur da provincia de Pontevedra.

17 Na documentación coetánea de Caldelas (1257-64), por tanto ben ao oriente, tamén se rexistran tres casos de *logar* fronte á maioritaria *lugar* (Lorenzo 2007: 321).

que co paso do tempo *logar* recuou fronte a *lugar*, o cal ten unha certa lóxica á vista da vogal do étimo latino: a primeira variante é conservadora, e a segunda é innovadora¹⁸.

Un caso de vacilación en certo senso análogo ao anterior ofréceo *moller* fronte a *muller*, aínda que neste caso o timbre da vogal orixinaria [o] era pechado, pois procede dun latín MŪLIER. Segundo os citados investigadores, “no occidente de Galicia recóllese de maneira constante *moller*, en tanto que na parte oriental estas formas alternan con *muller*” (Álvarez / Xove 1998: 40-41). Nos nosos textos, *moller* rexístrase en Cudeiro (nº 19), Sobrado de Trives (nº 21), Portomarín (nº 22), Monfero (nº 33) e Ferreira de Pallares (nº 35 e 40), en tanto que *muller* aparece na Veiga (nº 9), Ferreira de Pallares (nº 10), Castroverde (nº 37), Meira (nº 38), Allariz (nº 42) e Lugo (nº 47). Os nosos resultados, como se ve, son compatibles cos obtidos polos nosos colegas, pero, dado que só posuímos rexistros deste vocábulo en documentos do centro e o oriente de Galicia (coa excepción de Monfero, no occidente), non poden considerarse concluíntes¹⁹.

Dentro das vacilacións no timbre e/ou representación de [o]/[u] pretónicos, tamén hai que salientar o vocábulo *conoçuda* no documento nº 2, pois no conxunto da documentación que editamos presenta unha morea de variantes fónicas e gráficas, que ao menos en parte deben reflectir vacilacións na pronuncia²⁰. Atendendo unicamente ao punto que nos interesa, temos: a) variantes con <o-o>, coma a devandita, que son as maioritarias; b) variantes con <o-u> (tipo *conuzuda*), que son escasas; c) variantes con <u-u> (tipo *cunuzuda*), que son frecuentes pero minoritarias. É de notar que nas cinco ocorrencias en que a vogal tónica é [i], as pretónicas aparecen representadas con <o-o> (tipo *conocida*). As formas de tipo <o-o> aparecen de forma preferente no centro-norte de Galicia (Vilar de Donas, Lugo, Cereixo), aínda que en Caaveiro se rexistra tamén en <o-u> e en Ferreira de Pallares <u-u>, mentres que no sur alternan as tres²¹.

Outras palabras que presentan alternancia na vogal pretónica da serie velar son *corazõ* / *curazõ*, *juyz* / *juyzo*, amplamente maioritario fronte a *joyz* / *joyzo* (texto nº 41, onde aparecen os dous tipos), *persoeyro* / *persueyro*, *poder* / *puder*, *portage* / *purtagen* e *razoar* / *razuar* (todas elas no mesmo documento, D), *sopinorar* / *supinorar*.

18 Lémbrese que *logar* procede de LŌCALE-, derivado de LŌCUS. Corominas / Pascual (III, 719) sinalan a pervivencia da variante conservadora no castelán medieval (é a forma normal no *Poema de mio Cid* e en Berceo), e precisamente dan as primeiras atestacións da variante con <u> en documentos leoneses (en latín, de ca. 1100ca., en romance de 1250).

19 En coincidencia cos resultados destes investigadores, Maia 1986: 404-406 ofrece atestacións de variantes con <u> (francamente minoritarias) sobre todo na Galicia oriental (provincias de Lugo e Ourense), mentres que as variantes con <o> (claramente maioritarias) aparecen nos documentos portugueses e de toda Galicia. Na documentación caldelá de 1257-64, rexístrase unicamente *muller* (Lorenzo 2007: 321).

20 Véxase Maia 1986: 399 e 401, que ofrece máis atestacións medievais de variantes de tipo <o-u> e <o-o>.

21 Lorenzo 2007: 321 recolle *conoçuda* como forma maioritaria ao lado de *conoçuda* na documentación de Caldelas de 1257-1264.

Nos nomes propios, atopamos tamén ese tipo de variación en *Monio* e derivadas (como *Monino*, *Monin*, *Moniz*) en once textos, fronte a *Munio* e análogas (*Munino*...) en sete textos²², e analogamente tamén en *Orraca* / *Urraca*, *Gonçaluo*, *-ez* / *Gunçaluo*, *-ez*²³; *Goterrez* / *Guterrez*; *Johan* / *Juam*; *Montederramo*, *Monterroso*, *Monfero* / *Munforte*, *Muntouto*; *Roderico*, *Rodrigo*, *Rodriguez*²⁴ / *Ruderico*, *Ruderici*, *Sobrado* / *Subrado*. Todas estas variacións eran xa frecuentes na Alta Idade Media (véxase Boullón 1999, nas voces respectivas).

2.1.1.3. As vogais e/i en posición pretónica

Referirémonos a seguir ás vacilacións fónicas entre [e]/[i] pretónicos, e ás gráficas entre <e> e <i> na posición correspondente (Maia 1986: 356-74; especialmente pp. 356-58, 362-65 e 368-69). No texto nº 2 aparece a forma *nomeada*, palabra que nos nosos documentos aparece xeralmente con esa grafía <e>, pero nunha ocasión tamén se rexistra <i> (*nomiados*, nº 33). Outros exemplos de elevación de [e] pretónico en hiato son: *Leon* / *Lion*²⁵, *teente* / *tiente*, *teenia* / *tìinia* (ambas no nº 49; considérese aquí o influxo da nasalidade), *mios* (= meos < *minus*).

Noutras ocasións, rexístranse procesos de disimilación que conducen ao peche [e] > [i], como é o caso da maioritaria e etimolóxica *dereyto* / *dereytura* fronte á minoritaria *direyto* / *direytura* (nº 37, 48; nótese que no último texto dos citados aparecen os dous tipos de variantes); analogamente, *ceueyra* / *cibeyra*. A alternancia <e>/<i> (en moitos casos meramente gráfica e con motivación etimográfica) é especialmente frecuente en vocábulos que comezan por *in-*, como *inferno* / *enferno*, *infirmidade*, *enpenorar* / *inpinorar*, *ensembra* / *insimbla*, *entender* / *intinduda*, *entrar* / *intrar*, *inuerno* / *enuerno* (as dúas variantes en E), *inuiar*.

Máis casos de alternancia gráfica <e>/<i> que poden responder a unha motivación fonética (elevación de [e] > [i] por asimilación, máis raramente por disimilación, por contacto con consoante palatal ou por outras causas) son: *arcediagoo* / *arcidiagoo*, *briuiial*, *capelã* / *capilã*, *dezia* / *dizia*, *(h)ermano*, *ermao*²⁶ / *yrmao*; *esmolna* / *ismolna*,

22 Nótese que as dúas variantes só concorren nun texto (nº 35), curiosamente, referíndose ao mesmo mesmo personaxe, M. Fernandez de Rodeyro (de todos os xeitos, como *Monio* no nº 10 e 19, e como *Munio* nos nº 8 e 40).

23 Temos unicamente en conta, tanto no nome coma no apelido derivado, as variantes relacionadas co punto vertente, prescindindo da nasal, as sibilantes medial e final, <e>/<i> postónicos, etc.

24 Coma nos outros casos, non reparamos nas variantes que afecten a outros aspectos fónico-gráficos dos vocábulos: *Roderigo* / *Rodrigo*, *Rodriguez*, *-iz*, *-et*, formas alatinadas, etc.

25 Porén, nótese que estes dous topónimos se refiren a distintas realidades: as numerosas variantes de tipo *Leon* sempre se refiren ao reino de León, mentres que as dúas de tipo *Lion*, que aparecen no nº 31, se refiren a unha localidade preto de Portomarín, na actual provincia de Lugo (véxase o índice toponímico).

26 As formas *ermano* (nº 12-Oseira) e *hermano* (nº 35-Ferreira de Pallares) poden constituír castelanismos gráficos, pero este non será o caso de *ermao* (B-Ferreira de Pallares). Variantes con <e>

*Espital / Yspital, Esteuaao / Isteuoo*²⁷, *pertenenzas / pertinenzas, pidio, pidiron / pedeu, pediron, recebi / recibí, Seuilla / Siuilla, supenorar / supinorar*. Tamén hai que citar as variantes *testimonia / testemoya*, sobre as cales pode verse o dito máis arriba.

Noutras ocasións, o fenómeno é puramente gráfico, e neste caso debe responder á tendencia primitiva a empregar <i> para [e]; de feito, a maioría das ocorrencias danse en textos escritos en modalidades transicionais: *herdamento* (nº 10, 36) / *irdamento* (nº 10); *estar / istar* (nº 4, 43), *isteos* (nº 4).

Finalmente, ao menos nunha ocasión rexístrase a tendencia contraria, á apertura de [i] > [e], probablemente por disimilación: *fameliar / familiar*.

A multiplicidade e polimorfismo fónicos e gráficos dos resultados en galego de *ecclesia- / eclesia-* é extraordinario. Atendendo unicamente ás vogais pretónica e tónica, e sen reparar nas variacións <-gl- / <-gr-> nin na evolución da consoante sibilante, as formas que corresponden aos vocábulos ‘igreja’ e ‘igrexario’ nos nosos textos son as seguintes: (I) <e-e> *egresa, egregya, egreia, eglegario, eglegiario*; (II) <e-i> *eglisa, eglisarios, egrijario*; (III) <ey-e> *eygregia, eygregya*; (IV) <i-e> *higreja, igleia*; (V) <i-i> *yglisia, igrisario, igrisiario*²⁸. Como se ve, a solución máis frecuente das cinco é a primeira, <e-e>, que aparece en sete textos; así e todo, chama a atención o feito de que, fóra do nº 48 (onde se rexistran esta variante e mais <ey-e>), en ningún documento concorren variantes de distinto tipo.

2.1.2. Outros casos de vacilación do vocalismo

Menos frecuentes e máis difíciles de sistematizar son outros casos de vacilación do vocalismo átono, como o que ofrece os vocábulos *amparar, anparar / enparado, auangeos / auangeus* (as dúas variantes en E), *Bartholomeus* (latín) / *Bartolameu / Bertolameu / Bortholomeu, ontre, ontroydo, razonar / rezonar*. No caso das variantes *quin / quen*, coidamos que a primeira debe representar un híbrido gráfico, influído pola forma latina do relativo suxeito *qui* (véxase máis abaixo § 3.1.6).

2.2. Ditongos

Tamén é notable a estabilidade na representación dos ditongos. Así, comezando polos textos nº 2 e 3 temos <ou> en *cousa, ouuer, outorgamos, outro, dous*; só aparece vacilación no caso da conxunción *ou / o* (nº 2). Analogamente, *ei* é representado establemente como <ey>, tal como se constata en *Sequeyros, moesteyro, celareyro, Man-*

---

deste vocábulo tamén os rexistrou Maia: 1986, 356.

27 No caso deste nome, tamén se rexistran as variantes latinizantes *Steuano, Steuao, e Stephõ*.

28 Compárese con Maia 1986: 356 e 530. En desacordo coa hipótese que postula esta estudosa, non cremos que as variantes con <ey> reflectan un proceso de ditongación espontánea da vogal inicial. Máis ben, procederán da variante latina culta *ecclesia*, e non da latina popular *eclesia*.

teyga, notey, Rey, celeyro, taleyga, cauleyro (nótese o emprego regular do grafo <y>, que como veremos será corrente, aínda que non sistemático, na escrita romance autónoma); aínda así, nos vocábulos que presentan no seu étimo o nexo *-ct-*, o apego ao latín marca a pauta: *precto, pecte* (nº 2) fronte a *colleyta* (nº 3). Analogamente, rexístrase *luctosa* (nº 3)²⁹. Analizaremos a seguir o conxunto da documentación.

2.2.1. Ditongo *ou*

A representación gráfica do ditongo [ou] na documentación galega primitiva, coas súas distintas variantes (<ou>, <o>, <oc>, <au> e <u>), foi tratada con certa extensión na monografía sobre o foral de Caldelas (Monteagudo 2008b: 186-191, véxase tamén Monteagudo 2009: 95 e 98), de maneira que aquí imos facer unha simple recapitulación centrada nos documentos incluídos na nosa colectánea.

A vacilación na representación do ditongo *ou* xa se detecta nalgúns dos documentos galego-portugueses máis antigos. Dos redactados en territorio portugués, é o caso da ‘Noticia de torto’ (ca. 1212-16)³⁰, un escrito que presenta, neste punto coma noutros moitos, un amplo rango de variación: dunha banda *rogou, custov, mamou* pero doutra *mandoc e mado, deiso, desunro, filo* (todas elas P3 do pretérito perfecto); analogamente, *otro, otra* fronte *oetra*, e tamén *otorgase* ou *troserun*; e aínda *Laurenzo* (tres ocorrencias) fronte a *Lourenzo* (unha), e máis *Lauredo* por ‘Louredo’. Doutra banda, a raíz do perfecto de *auer* é representada invariablemente con <ou> e non (como sería de esperar) por <ouu>³¹, como testemuñan as grafías *oue* (seis ocorrencias, sempre da P3) e *ouerun* (tres ocorrencias), mentres que para o verbo ‘ouvir’ aparecen *ouir, ouide, ouirecdes* (cadansúa ocorrencia). En resumo, neste escrito son empregadas cinco grafías para o ditongo: <ou>/<ov>, <oc>, <o> e <au> (Cintra 1990: 54 e Castro 2006: 140). Pola contra, no Testamento de Afonso II de Portugal³², a representación é constantemente <ou>: *ouuer* (8 ocorrencias), *ouuermos* (2), *ouueren* (1), *outro...*

Canto aos textos da presente colectánea, o primeiro que temos que constatar é que, dentro da escasa extensión do texto de case todos eles, boa parte dos documentos primitivos (en particular, os escritos en modalidade autónoma) ofrecen consistentemente a solución <ou>. É o caso do nº 3, 10, 11, 14-15, 16-17, 19, 24-25, 28, 31-32-33-34, 37-38-39, 40, 42, 46-47-48; A, D, E. Así e todo, non son poucas as escrituras

29 Caso distinto é o da abreviación *dco* por *dito* (nº 2), corrente nos textos galegos medievais de todas as épocas.

30 Edicións e estudos deste diploma: Costa (1979: 292-300), Cintra 1990, Emiliano / de Pedro 2004 e Castro 2006: 130-43.

31 Doravante, referirémonos con <ou> ao tipo *oueron / ouiron*, e con <ouu> ao tipo *ouueron / ouuiron*.

32 Edición e estudo deste documento en Leite de Vasconcellos 1966: 63-93, Costa 1979: 307-21, e Castro 2006: 111-29.

que presentan solucións alternativas, adoito con vacilacións de distinto teor, comezando polas escritas en modalidades de transición: nº 1 (*ouuer, outorgamos, ou, ouueron, soutu, leuo* [P3], *Bouzas, quitou, tomo* [P3], *otorga*), nº 4 [lat.-gal.] (*Sauto, rezonov, oue / ouve, octorgarunt, rezonou, auuera*), nº 5 (*doc* por 'dou' P1), nº 6 (*cosa, uou, utorgo, Courel, Lorenzo*), nº 7 (*couberun, mandou, outra-outros*), nº 8 (*trocse, oc, quitoc*), nº 36 (*sou, octorgo, ouer, otro*).

Pero a variación dáse tamén nos escritos plenamente romances: así, nº 2 (*cousa, ouuer, outorgamos, outro, ou/o*), nº 9 (*dos, ouer, outra, ouiron*), nº 12 (*cosa, dous, outorgamos, outros, ouiren*), nº 18 (*cousa, dou, octorgo, Mouro, sous, Lourenzo*), nº 20-21 (*cousa, octros, octrossi, octorgar, otras*), nº 22 (*cousa, outro, outra, outro, Lousada*), nº 23 (*prouguo, autorguo*), nº 26 (*cousa, dou, autre, autorgo*), nº 27 (*dous, outra, Ourens, dou*), nº 29 (*octorgamento, octros, ouujron*), nº 30 (*cosa, dou, otros, mandou*), nº 35 (*cousa, dou, sou, Pousa, outorgo, otro*), nº 36 (*sou, octorgo, ouer, otro*), nº 41 (*otros, compro* [P3], *otros, outrosi/otrosi, cosa/cousa, oueren, outorgan*), nº 43 (*outras/octra*) nº 44 (*cousa, outorgo, Aurens*), nº 45 (*octros, dou, octorgo*), nº 49 (*sou, octra, dou* [P3], *prouou, consellou*), nº 50 (*toucino, outra/otra*); B (*cosa, otro, outorgo* [P1]), C (*cosa, oviren, aprougo, ouuo*).

Como se ve pola lista anterior, tamén nestas cartas que ofrecen vacilacións e formas desviantes a representación mediante <ou> é amplamente maioritaria, con escasas excepcións. De feito, nalgúns vocábulos e en certos contextos a única grafía que presentan para o ditongo é esta: por caso, a conxunción *ou* (con algunha excepción), o posesivo *sou*, e nomes como *Mouro, rousu*; as raíces do tema de perfecto *prougo / plougo, soubemos, couberon, Lourenzo* (*Lorenzi* no nº 6 debe ser unha forma castelá), *couto - coutado* (só un caso de *cocto*: nº 9). Tamén a forma verbal *dou* [P1] se escribe xeralmente con ditongo, e só ofrece unha variante *doc* nun único documento, xa citado (nº 5). En realidade, a vacilación entre <ou>, <oc> e <o> dáse case sobre todo nunha limitada serie de palabras e nun contexto morfofonolóxico concreto: o numeral *dous*, o sustantivo *cousa*, o indefinido *outro*, os verbos *outorgar, ouuer* (perfecto de *auer*) e *ouuir*, e as desinencias <ou> de P3 do pretérito dos verbos en *-ar*.

■ Imos considerar estas representacións alternativas (Maia 1986: 547-56). Comezaremos pola representación mediante <oc>: salvo nas modalidades de escrita de transición (*doc* por *dou* no nº 5, *trocse, oc, quitoc* no nº 8; *cocto*, nº 9), esta variante vai asociada sempre ao indefinido *outro* (co adverbio derivado *ourossi*) (5 documentos) e ao verbo *outorgar* (6 documentos). Antes de 1254 rexístrase unicamente no texto híbrido latino-galego de Almerezo (nº 4: *octorgarunt*), e de 1254 en diante faise frecuente en documentos espallados por toda Galicia, desde Vilafranca (nº 18) e Trives (nº 20-21 e 29) a Cereixo (nº 49), pasando por Ferreira de Pallares (nº 41, 45). Advírtase que, excepto nos nº 4 e 36 (ambos escritos en modalidades de transición), nos demais escritos a grafía <oc> alterna exclusivamente con <ou>. Obviamente, trátase

dunha grafía (pseudo)latinizante, análoga a <ec> para o ditongo [ej], sobre a que logo voltaremos.

■ Vexamos agora a grafía <au>. Esta aparece no documento latino-galego recentemente citado de Almerozo (nº 4: *Sauto, auuera*) e en documentos do centro e o sur de Galicia, neste caso xeralmente no indefinido *outro*: nº 7 (Penamaior), nº 22 (Portomarín), nº 26 (Montederramo), nº 27 (Melón) e nº 34 (Sobrado). Con excepción do primeiro texto (latino-galego), as grafías de tipo <au> alternan exclusivamente coas de tipo <ou>, e concretamente en dúas escrituras alternan *autro* / *outro* (nº 7 e 22). Tamén rexistramos *autorgo* (nº 23, 26) e, en cadansúa ocasión, *Aurense* (nº 44) e *causa* (nº 49). Concordamos con Maia (1986: 554-55) e disentimos de Cintra (1990: 54), pois estimamos que polo menos nalgúns deses documentos as variantes tipo *autro* refliten unha pronuncia [aw]. Como sostén a primeira, non todos estes casos son arcaísmos gráficos, mais polo menos algúns deles “variantes da fala viva da época, cronologicamente mais antigas”. Ao noso parecer, o erro do ilustre lingüista de Lisboa provén de que considerou indistintamente todos os casos de grafía <au>, cando o indefinido *outro* debe ser tratado como caso particular.

Aínda podemos precisar máis a posición da profesora Maia: é doado de comprobar que a práctica totalidade das ocorrencias de grafías de tipo *autro* recuperadas en documentos do século XIII polo TMILG, proceden da Galicia centro-oriental e sobre todo do terzo meridional desta área³³. Fóra desas áreas, só se aparecen exemplos illados no norte: Pruzos e Monfero. Se temos en conta que na actualidade as variantes de tipo *autro* son as propias de amplas áreas da Galicia sudoriental, especialmente na actual provincia de Ourense e comarcas limítrofes de Lugo (Monteagudo 2008b: 482, mapa nº 6), parece lóxico concluír que aquelas formas medievais por vía da regra representan tal pronuncia, aínda que da súa distribución xeográfica hai que deducir que ao menos na segunda metade século XIII abranxían unha área bastante máis extensa (en particular na provincia de Lugo) da que ocupan na actualidade. Coidamos que a mesma explicación pode valer para as variantes de tipo *autorgo* e *Aurense*, mentres que en *causa* probablemente se trate dunha grafía etimolóxica.

■ Vaíamos á grafía <o>. Esta aparece en sete documentos, nas seguintes condicións: P3 do pretérito de verbos en *-ar* (*leuo, tomo* no nº 1, e *compro* no nº 41), nos vocábulos *cousa-cosa* (nº 6, 12, 30, 41, B, C), *dous-dos* (nº 9), *outorgar-otorgar* (B), e *outro* / *outrossi-otro* (nº 21, 30, 35, 36, 41, 50, B), e mais en formas do perfecto de *auer* (*ouer* e *oueren*: nº 9, 36 e 41) e no verbo *ouir* (*ouiron*: nº 9; compárese co nº 12, *ouiren*). Canto ao sustantivo *cousa*, debe salientarse que a variante *cosa* aparece unicamente no protocolo dalgúns documentos (concretamente na notificación: “conuzuda cousa seya aos que son presentes...”), o que apunta a que esta foi trasladada de for-

33 Advirtase que estes non inclúen boa parte dos rexistros que nós colleitamos nos documentos anteriores a 1255 incluídos na presente colectánea.

mularios en castelán sen experimentar ningunha adaptación. Unha explicación similar deben ter as outras variantes en <o> dos documentos de Ferreira de Pallares³⁴.

Os casos de *ouer* e *ouir* son máis complexos, como mostramos noutro lugar (Monteagudo 2008b: 191-201): podería tratarse, ao menos nalgunhas atestacións, de variantes fonéticas evoluídas (con caída do [β] intervocálico).

■ Finalmente, temos que citar a grafía <u>, que se rexistra en *utorgo*, *utubro* e quizais a de *uuida*, aínda que nos dous primeiros casos podería tratarse de exemplos de monoptongación.

Noutra liña, nótase a variante *Oufemia* (nº 48), con ditongo *ou* no lugar do esperable *eu*; neste caso a modificación do timbre vén facilitada pola atonicidade (para o tratamento deste ditongo en formas de similar composición grega, véxase en Boullón 1999 os nomes *Offrasio*, *Olaliz*, *Osevius*).

2.2.2. Ditongo *ei*

Para o ditongo *ei* rexístranse unha maior variedade de representacións: as máis frecuentes son <e>, <ec> e <ei>- <ey>; esporadicamente aparecen outras, como <ee>, <ej> e <eg> (pero as dúas primeiras variantes e maila última aparecen só en certos contextos, como a seguir mostraremos). A primeira delas, <e>, análoga a <o> para o ditongo *ou*, soamente se rexistra ante <r>, e sempre no sufixo ou terminación nominal *-eiro* / *-eira*³⁵. Aparece esporadicamente nos textos máis antigos, correspondentes a modalidades de escrita de transición (Monteagudo 2009: 95, 96 e 98): nº 1 *Castanera* (ao lado de <ei>, de uso xeral: *Castaneira*, *leira*, *Eira*, etc), nº 4 (un exemplo dubidoso *Gandera*, fronte a <ey>-<ei> en *madeyra*, *carreyra-careira*), nº 5 (tres exemplos: *lera*, *moesteru*, *Salgerus*; neste documento non se emprega <ei> no contexto morfolóxico indicado³⁶), nº 10 (*Rodero*, *Moystero*, *Perera*, ao lado de *cabaleyros*³⁷), nº 11 (*cabaleros*, aínda que máis corrente nese documento é <ey>- <ei>: *leira*, *freires*, *celejro*, *leyra*) e 13 (*ianero* / *ianeiro*). Nunha ocasión, aparece claramente <ee> (nº 7: *Cabreeru*).

34 En todo caso, é notable a frecuencia destas variantes nos documentos de Ferreira de Pallares (nº 36, 41 e B: *otro*, *cosa*, *otorgar*, *over*). ¿Responderán estas formas a unha tradición específica do escritorio monacal? ¿Ou ás condicións particulares dun escriban particular? A análise das cartas subscritas por Fernandus Iohannis de Ferreira de Pallares é moi ilustrativa neste aspecto (Monteagudo 2008b: 189). Nunha liña similar (tradición propia dun escritorio monacal), podería explicarse a tendencia a representar os ditongos como <oc> e <ec>/<eg> nas cartas de Sobrado de Trives (nº 20, 21 e 29: *octro*, *octorgar*, *precto*, *dereectura*, *fecto*, *regnar*, *regnos*).

35 O caso do substantivo *meyrino* é diferente. Por vía da regra, as variantes que se rexistran son <ey> ou <ei> -noutros casos, o vocábulo aparece abreviado; e só hai unha ocorrencia de *merino* (C), á que nos referiremos axiña. As formas latinizantes de tipo *maiorino* (nº 3, 7, 35, 38) non contan para estes efectos.

36 Noutros contextos rexístrase <ac> - <ec>, como de contado veremos: *Citofacta*, *plectu*, *fectura*.

37 Noutros contextos rexístrase <ey> - <ec>, como veremos a seguir: *freyre*, *rey*, e *benfecto*.

Canto aos documentos escritos en modalidade plenamente romance, a dita solución aparece con carácter xeral soamente nun: trátase do nº 26 (*primero, lera, mostero, çapatero, ferrero*³⁸). Pero aparece de maneira esporádica noutros: nº 19 (*razoero*, fronte a *Codeyro, caualeyro, ianeyro*), nº 20 (*Cerdera*), nº 28 (*Salgera, regeros*, fronte a *regeiro*, e noutro contexto, *dereytura*) e C (*Suero*). No último dos documentos citados (C), rexístrase *merino, quera, Suero* e *lexar* ao lado de *Meyra*: as dúas primeiras constitúen as únicas atestacións de <e> para o ditongo fóra do contexto morfolóxico sinalado (isto é, sufixo ou terminación *-eiro/-eira*). Na nosa opinión, no caso deste documento non é doado decidir se se trata de variantes puramente gráficas ou de castelanismos. Falando en xeral, coidamos que orixinalmente a representación con <e> do ditongo *ei*, analogamente ao que ocorre con <o> para *ou*, reflicte a dificultade para dar unha grafía específica a estas secuencias inexistentes en latín; así e todo, no caso galego a irradiación de modelos gráficos para a escrita do romance desde o centro da península (nomeadamente, de ámbito castelán), puido influír na relativa permanencia e extensión de tal solución.

■ Canto á variante <ec>, aparece exclusivamente ante <†>, no caso de vocábulos que proceden de étimos latinos que presentaban as secuencias <act> ou <ect> (como *factu-*, *directu-*, máis raramente, *lacte, jactare*) ou doutras voces con étimos con fasquía máis ou menos semellante aos devanditos (como **pactare < pactu, *plactu < placitu*). Así, unha forma pseudoetimolóxica como *pectet*, creación puramente romance, rexístrase en textos de fasquía latinizante; e no documento nº 1 rexístranse as formas *benefectauit* e *benfeitado* (Monteagudo 2009: 94-95). Como se bota de ver, trátase dunha variante que predomina nas modalidades de transición: *plectu* e *fectura* (nº 8), *bēfecto* / *bēfectā* (nº 10). Pero non deixa de aparecer con frecuencia tamén na modalidade plenamente romance: *precto, pecte, facta, fecto, drectura - directura, drecto, rector, lecte, jecto*.

Claro está que nesta última modalidade, a máis corrente é a variante tipo <ey>-<ei>-<ej>: *pleyto* / *preyto* / *pleito* / *preito* / *prejto, peite - peyte, feyto* / *feito* / *fejto; dereyto - dereytura* / *dereitura; deytar*. Da mesma maneira: *colleyta - escoleita, leyto* ou *seitura*. Fóra dos contextos sinalados (sufixo ou terminación *-eiro/-eira* e secuencias <eit>), o xeral é o uso de <ei> (nos documentos en modalidade transicional e os máis antigos dos romances) ou <ey> (na documentación plenamente romance).

■ Canto ás variantes gráficas <ei>-<ey>-<ej>, a primeira é a máis frecuente nos documentos escritos en modalidade transicional e nos máis antigos dos plenamente romances: *escoleita* (nº 9), *dereitura* (nº 9), *pleito/preito* (nº 12, 15), *feito* (nº 12, 15), *desfeito* (nº 14), *peite* (nº 14, 15), *seitura* (nº 15), a partir deste último documento, só se rexistra en catro máis, e unicamente en dous vocábulos: *feita* (nº 30, 42, 48) e *peite* (nº 35 e 42). A variante <ej> só aparece no documento nº 14, en dous vocábulos: *prejto* e *fejto*. Por tanto, na documentación plenamente romance, desde 1252 en diante,

---

38 Noutros contextos, rexístrase *drectura, deyte*.

só aparecerán as variantes <ec> (minoritaria) e <ey> (maioritaria). Máis adiante, ao tratarmos do grafo <y> (§ 2.4), ofreceremos un marco máis amplo no que situar as devanditas observacións.

■ Por último, un caso especial é o das variantes *regnar*, *regno* e *regnante*, de fasquía claramente latinizante, que adoitan aparecer nas fórmulas de datación, alternando coas plenamente romances *reynante* e *reynando*.

2.2.3. Os ditongos *oi* e *ui*

Para o ditongo *oi* rexístranse cinco variantes gráficas: <oi>, <oy>, <oc>, <oe> e <uy>. A primeira é a máis frecuente nos documentos escritos en modalidades transicionais e nalgúns dos máis antigos dos plenamente romances: *Froila*, *Froille* (nº 4), *boi* (nº 9), *pois* (nº 14, 15), *foi* (P3 do pretérito de *seer*: nº 12, 15, 16). Ademais de aparecer no nº 10, no vocábulo *Villamoystero*, a segunda é a máis corrente nos textos plenamente romances: *foy*, *depoys*, *moytos*, *refertoyro*, *ontroydo*, *boy*, *Oyro*, *coygos*, *oytaua*. A variante <-oct-> aparece precisamente en *octauo* e *octaenta*, en condicións análogas, pois, a <-ect->. Doutra banda, a variante <oe> (*despoes*, *poes*, *foe*) rexístrase unicamente nos documentos nº 20, 21 e 29, os tres procedentes de Sobrado de Trives e labrados pola mesma man; incidentalmente, deixemos anotado que neles tamén aparece a variante insólita *maes*. Finalmente, a variante <uy> aparece unicamente para a forma *fuy* P3 (P3 do pretérito de *seer*), onde pode tratarse dunha variante fonética, no vocábulo *Husuyro* (nº 25; pero neste documento é frecuente <u> por <o>, véxase atrás § 2.1.1.1). Obviamente, a forma *muyto*, que é covariante da antes citada *moytos* constitúe un caso aparte, pois a variación aquí é fonética, non unicamente gráfica.

Canto ao ditongo *ui*, as grafías que se rexistran son <ui>-<uy>-<uj> e <uc>; e tamén aparecen variantes fonéticas grafadas con <oy>- <oc> e con <ou>. A variación <uc> - <ui> dáse en condicións análogas ás xa sinaladas para <ec>-<ei> e <oc>-<oi>, isto é, ten motivación etimográfica: así, temos *luctosa* / *luitosa* - *lujtosa*, e máis *fruita* / *fructa*. Cada un destes vocábulos ofrece tamén exemplos de alternancia fónica: así, *loutosa* (nº 19) apunta para unha variante en que a vogal nuclear se abaixou un grao, e a semivogal pasou á serie velar, asimilándose coa anterior; doutra banda, en *frocto* (nº 43) a vogal nuclear experimentou tamén abaixamento, mentres que probablemente o <c> representará un iode. Unha alternancia semellante a esta última ofrécea o vocábulo *muyto*, para o que xa sinalamos a variante fónica *moytos*. Outras formas que presentan variación *ui/oi* no ditongo son *Ruj* - *Ruy* / *Roy* e máis *fuy* / *foy* (P1 do pretérito de *seer*). Nótese ademais *Tuy*, *duizema*, e *Vermuyz* - *Vjrmuiz*.

2.2.4. O ditongo *ua*

Como é sabido, en galego o ditongo *ua* nas secuencias [kwa] e [gwa] tendeu a reducirse, coa perda da semivogal. Nos nosos textos non faltan exemplos deste fenómeno, de resto ben atestado na documentación galega medieval (Maia 1986: 641-43): *quanto* (*passim*) / *canto* (nº 21-Sobrado de Trives), *Pascua* (nº 34) / *Pasca* (nº 48-Ourense), *Pascual* (nº 36) / *Pascal* (nº 28-Valdeorras); *guarimento* (nº 39) / *garimento* (nº 30-Lugo), *guarida* (nº 34) / *garir* (nº 9-Vilaboa), *guardar* (nº 48) / *garda* (nº 6-Vilar de Donas). Na actualidade, falando en xeral, as variantes sen redución do ditongo son características do galego oriental e estremeiro e mais do galego meridional (Fernández Rei 1990: 51-52). Doutra banda, rexístrase *eguas* (nº 14, 15) e *aguas* (nº 39), sen variacións.

No tocante a *canto* (nº 21), que é a variante que presenta maior extensión no galego actual (ALGa: vol. II, nº 370), é de notar que na actualidade na zona de Sobrado de Trives (punto O 8 do ALGa, que corresponde á localidade de Larouco) só se rexistra a conservadora *cuanto*, pero nas bisbarras veciñas cara ao oeste aparecen as dúas variantes. Aínda máis, na mesma comarca de Sobrado alternan as dúas variantes dependendo do vocábulo: así, no punto devandito se rexistran tanto *cual* coma *cal* (ALGa: II, nº 369) e soamente aparece a innovadora *catro*, sen rastro da conservadora *cuatro* (ALGa: III, nº 395). No caso de *Pascua* e *Pascual*, na actualidade non se rexistran as variantes con redución do ditongo (ao menos non temos noticia delas), probablemente por tratárense de nomes propios, e por tanto sometidos á presión cultista da Igrexa³⁹.

Polo que atinxe ás variantes de tipo *ga* < *gua*, isto é, *garimento*, *garir* e *garda*, no galego actual as variantes conservadoras con *gua*- presentan unha extensión moi reducida, menor aínda cás de tipo *cua*-. Segundo a información do ALGa (vol. III, nº 158-59), no caso do vocábulo *gardar*, hoxe na zona da Veiga do Bolo (punto O 17) só se rexistra a variante conservadora *guardar*, aínda que esta comarca se atopa xusto na fronteira da isoglosa *ga*-/*gua*-, e de feito, no caso do vocábulo *gadaña*, nesa mesma localidade só se rexistra a variante innovadora.

No resto dos vocábulos que presentan as ditas secuencias fonéticas, non se aprecian fenómenos salientables: así, dunha banda temos regularmente *qual*, *quando*, *quatro*, *quatorze*, e doutra banda rexistramos constantemente *gaanar* (nº 33, 45, 48, 49) / *ganar*, *ganancia* (nº 5) / *gaaza* (nº 39) (véxase máis abaixo). Máis adiante ocupáremonos das grafías <gua>, <guo> en voces como *lugar*, *enguano* e *coyguos* (§ 2.6.7). Finalmente, deixaremos constancia da presenza da variante conservadora *quaraesma*, sen que neste caso se rexistren formas máis evoluídas, de tipo *quoresma*, un tratamento que tamén se podería dar no caso de *guarir* > *gorir* (Maia 1986: 643).

39 Doutra banda, en relación co substantivo común *pascua*, na postónica actualmente non se dá o fenómeno que estamos a tratar da redución do ditongo, posiblemente pola mesma razón, xa que é unha festa eclesialística.

2.3. Vogais en hiato e outros fenómenos que afectan ao vocalismo

Como é sabido, no galego medieval eran moi abundantes os hiatos vocálicos, fosen herdados do latín (que aquí non serán tratados: [ía] *dia*, [úa] *sua*, etc.) ou provocados pola caída dunha primitiva consoante intervocálica na evolución do latín ao galego (tal como [d], [g], [l] e [n]; tamén pode darse o caso de caída da semiconsoante [j]), ou ben fosen ocasionados por outras causas, como a adxunción de pronomes clíticos a determinadas formas verbais (tal *fazoo*) ou encontros de preposición e artigo determinado. Excepto no caso dos plurais dos nomes rematados en [l] e [n] (tipo *casal* > *casaes*, *razon* > *razoes*), os hiatos ocasionados por razóns morfosintácticas, tales como os encontros de preposición e artigo (como a frecuentísima *aa/ao* ou a máis exótica *eensas* < *en esas*), non serán contemplados neste apartado, e no seu caso serán vistos tamén no lugar correspondente (§ 3.4.1). Os provocados pola caída dunha consoante nasal serán colocados en lista aparte, e reconsiderados máis adiante, ao tratarmos da cuestión das vogais nasais e a súa representación gráfica (§ 2.5). Os casos en que temos dúbidas sobre o étimo, serán indicados mediante un signo de interrogación.

Como dixemos, non tratamos daqueles hiatos ([ío], [ía], [úa]...) que non presentan especial interese para a fonética histórica do galego, e deixaremos para o apartado seguinte aqueles en que o [í] tónico constitúe o segundo compoñente da secuencia. Vexamos:

♦ **aa**: [áa] *Paayo*⁴⁰, *uaades*; [áa] *Saa*, *uaan*; [aa] pretónicos *Caamouco*, *Caueyro*, *gaanar* / *gaar*, *Maariz* (< *Malarici*, HGNB § 173).

Nótese o caso de *gaanar*, procedente dun xermánico *guadaniare*. Tamén é de salientar o caso da serie *Valasco* (<*Velascu-*) / *Vasco* / *Vasco*, onde podemos verificar a evolución fonética do vocábulo, coa caída do [l] intervocálico e posterior redución mediante crase do hiato [aa] > [a]. Doutra banda, en *Gundaar* (<*Gontarii*, HGNB § 145.4b) rexístrase unha reduplicación do <a> puramente gráfica.

a(n)a: [áa] *domaa*, *estraa*, *Funminaa*, *maçaas*, *marraas*; [aá] *enpaada*, *gaanar* / *gaar*⁴¹.

♦ **ae**: [áe] *casaes*, *Michael* / *Migael* / *Migueel*, *qaes*; [aé] *caendas*, *maestre* / *maistre*, *nouaenta*, *octaenta*, *quaraesma*, *Ripaeue*, *talega* / *taleyga* / *taega* / *teega* / *teyga*⁴², [ae] pretónico *traedor*, *Vilaemil*.

É de salientar o caso do patronímico derivado de *Paayo* (<*Pelagiu-*), con diversas variantes que poñen de relevo non só vacilacións gráficas (con probable reduplicación

40 Para o patronímico derivado *Paez* / *Paez* / *Paaz*, véxase o hiato *ae*, a continuación. E para un estudo da evolución e difusión do nome e o patronímico, vid. Navaza 1991.

41 En vocábulos como *maao* (nº 42) ou *yrmaao* (nº 24, 42, 43), o que se verifica é a reduplicación puramente gráfica do <a>.

42 Sobre estas variantes e a súa distribución xeográfica, véxase Álvarez Blanco 2007: 383-87.

gráfica do <a>), mais tamén evolucións fonéticas diverxentes, con resultado de asimilación e hiato [aa], ou de disimilación e ditongo [aj]: *Pelaet / Paaet - Paayz / Paet - Paez / Paaz*.

a(n)e: [áe] *caes, Galaens*; [aé] *Candaeda, Pradaeda, remaesca*; [ae] pretónico *remaezeo*.

♦ **ao**: [áo] *Cassao, Nicolao, Uao*.

Nótese òora (E), con caída do [g] intervocálico e asimilación do [a] pretónico.

a(n)o: [áo] *Chao, Cibrao -Cibrão, Fontao, yrmao- yrmaao, Juliao-Juyao, mao-maao, Marinao, Susao*; [ao] postónico *Steuao / Isteuoo*.

Nótese a evolución testemuñada polas formas *Steuao / Isteuoo*, con asimilación facilitada pola atonicidade.

♦ **au**: [aú] *ataude, saude / salude*.

♦ **ea**: [éa] *mea*⁴³, *sea- seea*⁴⁴; [eá] *adeante - deante, Leal, Vilameana*; [ea] pretónico *meatade / meadade*.

É de notar o caso do patronímico *Eanes*, que presenta variantes ora con ditongo, ora con crase vocálica: *Ianes, Anes* (véxanse as distintas evolucións do patronímico en Boullón 1996). Compárese o que se di máis abaixo, no apartado correspondente ao hiato <oa>, en *Johan*.

e(n)a: [éa] *Area, Armea, auea, pea / peea*; [eá] *nomear / nomiar, seara, Veandj?*; [ea] pretónico *eader, gearazon*.

É salientable o caso de *gearazon / gerarazon*, onde se verifica a asimilación do [e] intertónico á vogal seguinte.

♦ **ee**: [éé] *erees, see, manteens, Ourees*; [eé] *Creende, creer, Geen, meesmo / meensmo, seelo, seer-seerdes-seeren*⁴⁵; [ee] pretónico *aseelar, seelada*.

En formas como *seea - seeya* e *peea*, entendemos que se rexistra unha reduplicación do <e> meramente gráfica. O mesmo acontece con *Gumeelj* (<*Gumildi, HGNB § 144.5.6).

e(n)e: *Meen / Meende / Meendez*⁴⁶, *teer-teenia-teeren-teendo*⁴⁷, *teente, ueer / uener, ueemos-ueeren-ueeron, ueese-ueesen*⁴⁸.

♦ **eo**: [éó] *isteo, meo*; [eó] *Leon*, [eo] pretónico *leoneses*.

Son de salientar as formas de P3 do pretérito de verbos da segunda conxugación (máis o irregular *dar*) *aparezeo, deo, defendeo, despeneo, encorreio, remaezeo*. O morfema silábico [o] alterna nestes casos co asilábico [w] (véxase verbos §3.2.1). Un

43 Véxase o masculino *meo* no apartado do hiato <eo>.

44 Para a variación *sea / seja*, véxase máis adiante o verbo *seer*.

45 Véxanse as formas do verbo *seer* no glosario. Nótese *ser* no n°7.

46 O étimo do nome *Meendo* > *Meen* aparece habitualmente como *Menendus* (ocasionalmente, *Melendus*). Véxase o estudo de Ramón Menéndez Pidal 1949.

47 Véxanse as formas do verbo *teer* no glosario.

48 Véxanse as formas do verbo *ueer* no glosario.

fenómeno de variación similar (aínda que sen as implicacións morfolóxicas do caso anterior) acontece no nome propio *Mateos* / *Mateu(s)* e co substantivo *auangeos* / *auangeus* (as dúas variantes en Ap.E); no caso de *Bartolomeu(s)* unicamente rexistramos formas con <u>.

e(n)o: [éu] *aleo, centeo, ueo* (IPret. de *uiir*).

◆ **eu**: [eú] *creudo*.

e(n)u: [eú] *teuda / tenuta*.

◆ **ii**: [íi] *morabetijs / morabedis, trijgo / trigo; [íi] mijsma, [ii] pretónico fijglege / fijgrege, fijgrisia / figlisia, posijdores*.

No topónimo *Lijgundi* (<*Alagunti*, HGNB § 6.5), debe tratarse dun caso de duplicación gráfica.

i(n)i: *auijr, uijr - viir / uinir*.

◆ **oa**: *Soares* (forma máis evolucionada fronte á conservadora *Suarez*).

o(n)a: [óa] *boa, persoa*; [oa] pretónico *doazun, pesoaria*.

Nótese o caso de *monasterio*, en que se deu a asimilación o [a] intertónico á vogal tónica seguinte, con posterior tendencia á ditongación ou ben á crase: *moesteyro* > *moystero / mostero*.

◆ **oe**: [oé] *Boeure, Mamoela, Poedo*.

Nótese as formas *despoes, poes, foe*, en que o ditongo aparece representado por <oe>.

o(n)e: [óe] *coego - coengo / coygo, poen, defensoes, quinoes, razoes*; [oé] *Boel, Boen* (< BONELLI (?) Piel 1947 § 77), *coenlos, moeda, persoeyro -pesoeyro -persueyro, poer-poermos*.

◆ **oo**: [óo] *auoo, Cootima?, fazeyroos, lenzoos*; [oó] *oora*; [oo] pretónico *Moosende*, (<*Mode-sindus (?), HGNB § 188.6), *uoontade*.

Nótese *uoontade*, coas variantes *uoluntade*, que parece un híbrido ou un semicultismo, e mais *uõetade*, con disimilación vocálica.

o(n)o: [óo] *boo, Moogo, soo* (P1 do IPres. de *seer*); [oo] postónico *arcidiagoo, Isteuoo*.

Nótese a evolución testemuñada polas formas *Steuao* > *Isteuoo*, xa comentada arriba, con asimilación facilitada pola atonicidade. Un fenómeno similar, pero con asimilación á vogal tónica, dáse en *Moogo* < *monacu-*. Nótese tamén *boo*, para a que aparecen as variantes *bõ / bon*, ambas con crase vocálica e a segunda con desenvolvemento da nasalidade vocálica nunha consoante (aínda que poden ser variantes unha da outra, puramente gráficas).

Casos merecentes dunha referencia específica son aqueles en que se produce un hiato por caída dun [j] intervocálico, como en *moyo* / *moo* < *modiu*⁴⁹. Unha situación especial ofrécena o vocábulo *mayor*, que na voz composta *mayordomo* aparece en diversos estadios de evolución: *maiordomo - mayordomo* > *moyordomo* > *moordomo*

49 Tamén se rexistra a forma *modi(os)*, que estará como abreviatura da voz latina.

(nº 47; neste texto tamén se rexistra *meyrino moor*). Unha evolución diverxente, con tendencia á disimilación vocálica, rexístrase no texto nº 19: *maerdomo*. Nótese tamén as variantes *Saoane / Saioane - Sayoane* (<San- Ioanne-), dúas das cales (a primeira e a última) remiten ao mesmo tóponimo (véxase índice correspondente ao final).

2.4. Grafos <y> e <j>

Nos textos nº 2 e 3, o grafo <y> utilízase de forma sistemática para representar a semivogal anterior nos ditongos decrecentes: *Pay, mayz; Sequeyros, moesteyro, colleyta, notey, Rey...* (no nº 3 hai un único caso de <ei>: *cellareiro*). Esta é a grafía máis corrente na escrita romance autónoma, aínda coas variantes de distinto tipo que comentamos nas páxinas anteriores (§ 2.2.2 e 2.2.3). Nas liñas que veñen a seguir imos concentrarnos no emprego do grafo <y>, e na súa alternancia con <i> e <j> en certos contextos, atendendo en especial á representación de sons vocálicos (para a representación da consoante prepalatal, véxase máis adiante, § 2.6.5).

En efecto, unha das novidades máis rechamantes da escrita romance, cando menos en territorio galego, foi a xeneralización do uso do grafo <y> en tres contextos determinados: para representar o [i] como segundo compoñente dun hiato (*sayda / seyda; ueyr, oyron, juyz*)⁵⁰, e para representar a semivogal palatal [j] ben nos ditongos decrecentes (como en *Pay, ey, foy, coygo, moystero, muyto*), ben nos ditongos crecentes cando queda entre vogais (*alfayate, dayan, mayor, testemoya, Loyo, Juyo, Juyao*)⁵¹. Ocasionalmente, o dito grafo <y> tamén se utilizou para representar a vogal [i] noutros contextos, especialmente en inicio ou final de palabra, en posición tónica (*syno, assy, guysa, rycome, yr, Amygo*), ou átona (*yrmao, Yspital*). Tamén é corrente o emprego de <y> para o adverbio pronominal (*y < ibi*, véxase § 3.1.6). Como máis adiante mostraremos (§ 2.6.5), aínda se lle deu outro emprego, non raro pero moito menos frecuente ca os anteriores, cal foi o da representación da consoante sibilante prepalatal (*seya, ayo*), excepcionalmente formando parte dun dígrafo, como <gy> (*agyan*).

Coidamos que non se ten chamado bastante a atención sobre a novidade gráfica que supón a extensión do uso do <y> (Monteagudo 2009: 93, 95, 97, 106). Os nosos textos dan cumprimento testemuño desa novidade, pois neles comprobamos que o grafo <y> está practicamente ausente en boa parte dos documentos máis antigos (escritos nas modalidades máis próximas ao latín), aparece máis ou menos timidamente nos de transición avanzada, e circula con profusión nos plenamente romances. Así, <y> non

50 Moito máis raro, cando o [i] tónico en hiato vai precedendo outra vogal: *mya, yan, tyo, dya*.

51 O uso en ditongos crecentes se non van precedidos de vogal é excepcional: *Lyon, cambyo, leygaryo, Aryas, Yanes, vyer* (non se nos escapa que nalgúns destes casos, a pronuncia podía ser máis ben como hiato e non como ditongo). Por parte, os casos de tipo *estraya, estrayo, testemoya*, en que previamente se produciu caída de [n] intervocálico, serán obxecto de atención máis adiante, en § 2.6.6.

se rexistra nos textos nº 1, 5, 7-8-9⁵²; ten unha presenza puntual nos nº 11-12, 14 (no último, só en *ey*), e unha ocorrencia só un pouco máis abundante nos nº 4, 6, 10 e 13. Pola contra, é de uso xeral, case sistemático -sempre nos contextos que indicamos antes-, xa nos máis antigos dos plenamente romances (nº 2-3) e posteriormente, na maior parte dos producidos de 1252 en diante. Deste último grupo falta totalmente só en tres textos (nº 20-21, 29⁵³), e ten un uso irregular noutros seis (nº 28, 31, 40, 42 e 45).

Chama a atención a situación que presentan os documentos do extremo sudo-oriental do dominio lingüístico galego, en concreto os documentos procedentes de Castañeira (nº 14-15) e Sobrado de Trives (nº 20-21, 29), pois neles <y> non aparece en absoluto ou só o fai moi ao raro. Téñase en conta que uns e os outros están escritos por cadansúa man (Migael Fernandez, clérigo, os dous primeiros; Pelagius Iohannis, preste, os tres últimos) e ambas as dúas mans son notablemente coherentes nas súas opcións gráficas. Tamén é interesante notar que tanto un coma o outro mostran notable preferencia polo alógrafo <j>, que, como máis adiante mostraremos, utilizan non só para o ditongo (como acontece nalgúns dos outros textos con <y>), mais tamén para a vogal nuclear (aínda que non vaia en hiato), especialmente cando vai en contacto con <u>. Por parte, o escribán Pelagius Iohannis aínda mostra outras peculiaridades notablemente específicas no eido da representación de ditongos, que xa foron sinaladas atrás: referímonos a variantes como <ae> (*maes*) e <oe> (*foe*), ou <oc> (*octro, octor-gar*).

Deixando momentaneamente a cuestión do uso do <j>, sobre o que axiña tornaremos, a impresión de que na devandita área da Galicia sudoriental e estremeira a extensión do uso de <y> foi relativamente máis tardía do que noutras áreas aparece reforzada por dous feitos máis: dunha banda, no documento nº 42, procedente de Allariz, <ei> ten preferencia sobre <ey> e alternan <uy> e <uj>; doutra banda, no documento nº 28, de Valdeorras, tamén alternan <ey>/<ei> e rexístrase <i> para a semiconsoante entre vogais (*maior*), uso este realmente excepcional.

Outros documentos redactados na área en foco, ambos procedentes da colección de Montederramo, son un tanto menos concluíntes neste punto. O nº 11, referido ao negocios na área de Baños de Molgas, ofrece as formas *leyra* e *meyrino*, ao lado de *maiordomo*, *celejro*, *freires*), mentres que o nº 26, datado en Xinzo-Maceda, presenta

52 Dentro dos máis plenamente romances, tampouco se rexistra nos nº 15 e 16. No segundo texto, só aparece nun contexto moi específico (*uezÿo*), que lembra algunhas ocorrencias dos cancioneros profanos e das *Cantigas de Santa María*, o que reforza a nosa opinión de que este documento, datado en Sevilla, foi redactado por un escribán próximo aos círculos cortesáns de Afonso X. É de notar que o nº 16 é o único dos textos da nosa colectánea en que o <y> aparece grafado con til de nasalidade superposto. Disto hai que deducir que esta grafía era estraña aos escribáns galegos da época.

53 Por excepción, no nº 29 aparece no vocábulo *rey*, que nos nº 20 e 21 aparece escrito *rej*.

unha situación bastante orixinal: esperablemente, emprégase <y> para o adverbio pronominal e entre vogais con valor semivocálico (*alfayate*), pero só se usa excepcionalmente para a semivogal palatal dos ditongos decrecentes (*deyte* fronte a *lera*, *mostero*, *çapatero*, *ferrero*, *derectura*); para a consoante emprégase este grafo (*seya*) alternando con <gy> (*agyan*) e <j> (*ajuden*), e tamén vacila entre <i>, <y> e <j> para a vogal [i] en hiato (*mia* / *mja* / *mya*). De resto, nos contextos esperables, fai un uso excepcionalmente liberal de <j> (véxase máis abaixo).

En contraste coa situación que presentan os ditos documentos da área sudoriental, e como proba da tendencia á xeneralización do uso de <y>, constatamos que en seis documentos de 1255 e os anos seguintes (nº 22 e 24, ambos de Portomarín, nº 39 e 41, de Ferreira de Pallares, nº 44 e 46, respectivamente de Xestosa-Ourense e Sarria), nos contextos sinalados só se rexistra <y>, e nunca <i> nin <j>, e que na xeneralidade dos posteriores ao nº 23, salvo os sinalados nos parágrafos preferentes, a preferencia por <y> é rotunda, e en moitos casos esmagadora, e o emprego de <j> totalmente excepcional (véxase cadros nº 2 e 3, pp. 45-46).

Canto ao uso de <j>, alógrafo de <i>, observaremos que para a vogal aparece xeralmente en secuencia con <m>, <n>, <u> e <i>, cunha motivación de clareza gráfica, pois o <i> se escribía sen punto sobreposto (véxase Monteagudo 2008b: 172-73, 179-81, 249-50, 254, 259): *mĭ* (nº 2), *Martinjz*, *Ujana* (nº 9), *quj*, *ujjr*, *omnijs*, *pertijze* e *mĭ* (nº 10, a variante maiúscula <J> aparece en *Jrmað*)... Como se deixou dito máis arriba, os documentos procedentes de Castañeira (nº 14-15) e Sobrado de Trives (nº 20-21, 29), mostran un uso moi xeneroso deste alógrafo: *Elujra*, *mja*, *Castanejra*, *partj*, *ujda*, *prejto*, *ljure*, *rej*, *todauja*, *clerjgo*, *Pelaj*, *scriujo*, *Uilorja*, *Viujan...*; *tj*, *fectjo*, *ujndima*, *lujtosa*, *conujdar*, *mujtos*, *ujron...*

O escriba que labrou o nº 27 (de Melón) tamén fai un uso extraordinariamente liberal do <j>, non só contextos esperados (*vj*, *meirjno*, *auja*, *deuja*, *mĭ*, *mĭa*, *jujz*, *scriuj*), mais tamén, o que é excepcional, entre vogais (*major*); pero é de notar que tamén o usa para representar a consoante en inicial de palabra (*juiz*, *julgo* e *jur*). Engádanse a isto, para obter unha imaxe máis completa do emprego do alógrafo <j>, as observacións apuntadas nos parágrafos precedentes, en particular o sinalado para o texto nº 26 (Xinzo-Maceda), onde lemos *memorja*, *deuja*, *Gijzo*, *Domjnga*, *testemunjas*, *escriuj*... Como máis adiante mostraremos con máis pormenor (§ 2.6.5), para a consoante rexístrase ocasionalmente en inicial de palabra (*julio*, nº 17); mentres que <J> se utiliza regularmente como maiúscula (*Johan* en numerosas escrituras, *Juyzes* no nº 12).

2.5. A nasalidade

Nos textos nº 2 e 3, a caída da primitiva consoante nasal [n] entre vogais é reflectida case sempre na escrita, e úsanse as plicas cando as vogais son iguais, pero, fóra disto, non

se empregan procedementos específicos para sinalar a presunta nasalidade das vogais en hiato: *pea*, *bòs*, *ùum* (nº 2). Pola contra, no documento nº 3, ao par de *uèèren*, rexístranse exemplos de etimografía, con mantemento do <n>: *Varzena*, *vna*. De feito, a solución etimográfica é a máis corrente nos documentos redactados en modalidades de transición (Monteagudo 2009: 94, 97, 98, 106), e como veremos máis adiante (pp. 54-55), na escrita galega autónoma tamén seguiu sendo a preferida para o artigo indeterminado e os pronomes indefinidos relacionados con el (*una*, *alguna*).

Doutra banda, nos textos plenamente romances comezará a empregarse o til de nasalidade cando menos desde 1247, aínda que este uso está lonxe de xeneralizarse, ao menos antes de 1260 (Monteagudo 2008b: 181-86). Resumindo a situación que estes presentan, a caída dun [n] intervocálico e consecuente nasalización da primeira das vogais en hiato ofrece fundamentalmente catro posibilidades de representación:

- a) Solución etimográfica, co mantemento do <n>, por caso: *uino*; *centeno*, *dineiradas*; *done*, *ermano* (pode tratarse de castelanismos); *camino*; *alena*; *teniã*; *pertenece*, *Guimaranez*; *dineyros*; *hermano*; *uinir*; *pertinencias*; *genaraçõ*; *auenencia*; *ueniã*; *remana*; *Christiana*; *pertinẽzas*.
- b) Colocación de plicas sobre as dúas vogais en hiato, especialmente frecuente cando estas son iguais: <ââ>: *gââdo*, *gââzas*; <èè>: *uèèren*, *homèès*, *tèèr*, *tèèndo*, *tèènte*, *Ourèès*; <ii>/<ij>: *uiir*, *uijr*, *aujr*; *Gijzo*; <òò>: *bòò*, *arcediagòò*, *Isteuòò*, *Mòògo*, *sòò*; <ùù>: *ùùum*. Pero ocasionalmente tamén se empregan cando son distintas, por exemplo: *bòà*, *pòèrmos*, *Fõtàò*. Tamén se rexistra algún exemplo de combinación deste procedemento e o anterior: *tèèniã* -*tiiinia*.
- c) Non representación do <n>, sen emprego doutro sinal, solución especialmente frecuente cando as vogais en hiato non son iguais: secuencias como <ao> *yrmao*, *mao*, *Iulao*, *Juliao*, *Chao*; <ae> *Candaeda*, *permaesca*, *caes*, *Pradaeda*, *remaesca*, *remaezeo*; <ea> *eader*, *gearazõ*, *pea*; <eo> *aleo*; <ey> *ueyr*; <ia> *determiar*, *determiado*; <ie> *Martiez*, *tiente*, *vierom*, *uier-uyer*; <io>-<jò>-<yo>, *mios* ‘menos’, *termio*; <oa> *boa*, *doazun*, *padroadigo*, *persoa*, *racoaua*, *razoasem*; <eu> *teuda*; <oe> *coego*, *moeda*, *moesteyro*, *persoeyro*, *razoes*, *defensoes*, *quinoes*, *poer*, *poermos*; <oy> *moystero*, *coygo*; <ua>: *ua*, *algua*; <ue> *lues*. Pero tamén pode darse no caso de vogais iguais, por exemplo: *marraas*, *homèès-omees*; *veer*; *domaa*, *teer*; *gaazas*; *aueronse*; *estraa*, *boos*; *arcediagoo*, *maçaas*, *enpaada*, *Funminaa*. Nótese a posibilidade de que, no caso das solucións b) e c), apareza un <n> ao final: *Galaens*, *mantèèns*.
- d) Solución máis innovadora, que inicialmente se aplica tamén cando as vogais non son iguais e que consiste na utilización dun til (véxase p. 81), que ao comezo é curvo e curto e vai soamente sobre a segunda vogal (doc. nº 10, de 1247: *boã*, *Jrmão*), pero enseguida se fai recto e longo, vai sobre as dúas vogais e pode atinxir as letras adxacentes (doc. nº 16, de 1253: *bõa*, *uõetade*, *mão*, *uezyõ*; nº 39: *campesõ*; nº 46: *tẽendo*; E: *coẽgos*). Excepcionalmente, este til non representa a nasalización da

vogal, senón que se usa en lugar da consoante intervocálica: *dõa* (nº 34). Noutros casos, é dubidoso se o til é empregado como un sinal de abreviación herdado dos hábitos gráficos do latín, ou serve para representar a nasalización dunha vogal, como se mostra máis adiante co caso de *homẽ*.

Os tres primeiros procedementos poden aparecer en todo tipo de textos da nosa colectánea. Os textos realizados en modalidades máis apegadas á *scripta* tradicional adpotan preferentemente o primeiro, o máis conservador, pero ocasionalmente poden admitir tamén o segundo (Monteagudo 2009: 94, 97, 98). Pola contra, o cuarto procedemento, o máis innovador, aparece en fases máis avanzadas de elaboración da escrita galega, e só comeza a estenderse (paseniñamente e case sempre convivindo cos outros) a partir de 1255. O exemplo máis antigo que rexistramos, *bõos*, no doc. nº 4, dános unha pista sobre cal pode ser a orixe deste uso: o uso do *titulus* nos textos en latín como sinal abreviativo xeral, e particularmente como abreviatura de <n> (no mesmo doc. se rexistra *Martĩz*, pero neste caso remite a unha variante *Martinz*, non *Martĩiz*) (Monteagudo 2009: 94).

Salvo nalgún caso moi particular (nº 16), o habitual en que nun mesmo texto se utilicen varios dos devanditos procedementos, en particular o segundo (b) e o terceiro (c). Poñemos algún exemplo desas vacilacións, que afectan ao mesmo vocábulo ou a varios vocábulos da mesma familia léxica, incluso no mesmo documento: *termios* - *terminos* (comparar con *determiado*), *persoeyro* - *personeyro*, *personaria*, que debe compararse *pesoeyro*, *pesoaria* e *perssoa*; *razoasen* / *razonasen* (nº 27), comparable a *razoero* ou *racoaia*; *alguna* / *algua* (nº 41). De resto, como se evidencia nos exemplos propostos, o mesmo vocábulo poder ofrecer, segundo o texto, tratamentos diferentes; un par de exemplos máis: *tèendo* - *tẽendo*, *genaraçõ* - *gearazõ*. Máis abaixo trataremos os casos de *un*, *algun*, *una*, *alguna* (pp. 54-55).

Doutra banda, nun texto (nº 42) rexístrase un fenómeno que será frecuente na escrita galega de etapas posteriores, isto é, a reduplicación gráfica da primeira vogal do hiato: *Esteuaayz*, *maao*, *Esteuaao*, *jrmaao*. Exemplos illados do mesmo fenómeno aparecen noutros textos: nº 24 (*yrmaao*) e nº 43 (*yrmaao*). Unha interesante solución diverxente para os finais nominais orixinados de -anu- ofrécera a variante *yrman* (nº 23, de Vilanova de Lourenzá). É de notar que aparece nun texto localizado nunha área que na actualidade descoñece esa solución, propia do galego occidental (Fernández Rei 1990: 59-64).

Cando as vogais son iguais, a evolución tendeu á crase, e, dependendo dos contextos morfo-fonolóxicos (e no caso dalgún vocábulo, tamén da área), ao desenvolvemento dunha consoante implosiva: así, no mesmo texto (nº 30) se rexistran *bòò*, que á forma corrente na época, e *bon*, máis evoluída; a segunda forma tamén aparece nos textos nº 16 (*bõ*) e 37 (*bon*); doutra banda, a primeira persoa do presente de indicativo de *seer* aparece, segundo o texto, como *sòò* ou como *son*. Outra forma que ofrece crase vocálica

é *tèente* (nº 24) > *tente* (nº 42), pero neste caso tamén se rexistra a solución diverxente *tiente*, con disimilación que dá lugar a un ditongo (nº 31 /32). A crase vocálica tamén a observamos en *maçaas* - *maças* (nº 50) e no derivado *maceyras* (nº 43).

Pola súa banda, o substantivo *home* / *homes* presenta un notable polimorfismo gráfico, que soamente en parte debe responder á variacións na fala (véxase p. 82). Así, no singular temos:

- a) *home* / *ome* (nº 3, 9, 13, 14, 22, 24, 25, 28, 33, 47, 50 C); análogamente, *Ricome* aparece nos nº 38, 44). Aparentemente indica non nasalización do [e] final.
- b) *omẽ* (nº 3, 6, 17, 35, 36, 41 / *ricomẽ*: nº 17), cun til que adoita ir máis ben sobre o <m>, e que pode interpretarse como simple indicación de abreviatura herdada do latín ou ben como indicación da nasalidade do [e] final.
- c) *hõe* (nº 37), onde claramente o *titulus* está como abreviación do <m>.

As variantes gráficas para o plural semellan indicar que a vogal postónica non está nasalizada:

- d) *homèès* / *omèès* (nº 9, 11, 25, 27, A), *omèès* (nº 26), con plicas.
- e) *homees* / *omees* (A, D), sen ningún tipo de indicación.
- f) *homes* / *omes* (nº 41, 49), onde parece que se deu a crase das dúas vogais [ee] que quedaran en hiato despois da caída do [n] intervocalico.
- g) *hom̃s* / *om̃s* (nº 19, 41, E), onde o *titulus* parece servir de abreviación de <e>, ou mellor, a forma abreviada vén herdada directamente do latín.
- h) *omnijs* (nº 10), forma híbrida, creada por cruzamento co cuantificador latino *omnes*.

Outras dúas series en cadea evolutiva, que mostran procesos de ditongación ou asimilación vocálica, e no seu caso crase, dun hiato posterior á caída dun [n]: (1) *monesteiro* > *moesteyro* - *moesteru* - *moestjro* > *moysteiro* - *moystero*, con ditongación, ou alternativamente, > *mostero*, con crase das dúas vogais; (2) *Steuao* > *Isteuòò* > *Stephõ*.

Unha evolución peculiar vén testemuñada pola forma *coenlos* (nº 34), onde aparentemente a nasal intervocalica desaparecida acabou dando lugar, previa nasalización das vogais en hiato, a unha consoante nasal implosiva. No mesmo texto se rexistran as variantes *meensmo*, *mantèens*: nestes exemplos, se o <n> non é un simple aditamento gráfico ás vogais en hiato, no primeiro caso derivaría dunha nasalización do hiato por asimilación regresiva con respecto á consoante inicial; no segundo, trataríase máis ben dun fenómeno de tipo morfolóxico, relacionado cos plurais nominais en que se rexistra caída de [l] ou [n] intervocalicos. Finalmente, as formas *cõ enstas* (nº 35) e *èensas* (nº 47) tamén poden reflectir solucións gráficas desviantes para a representación da nasalidade dos correspondentes hiatos vocálicos, ou ben o desenvolvemento dunha consoante nasal implosiva.

Finalmente, é interesante notar que no caso dos finais -ño (<-ínu-) a nasalidade aparece sempre representada, ben sexa polo <n>, como en *camino* e *uino*, ben sexa mediante o til, como en *uezño* e *campesño*. Non é doado determinar se no caso das grañas con <n>, esta representa (ao menos, nalgún caso), a consoante nasal palatal que se desenvolveu a partir da vogal nasalizada. Outro caso particular de evolución do [n] intervocálico, complicada pola presenza dun [j] despois da consoante nasal, preséntano as formas *estranea* / *estranjos* / *estrayo*, *estraya* - *estraa*, dunha banda, e *testimonia* / *testemoya* / *testemoa*, *testemunjas* - *testemunnas* da outra, ás que se pode engadir *juyo*. Todos estes casos serán tratados máis adiante, no apartado correspondente á consoante nasal palatal (§ 2.6.6).

Cadro nº 2.- Uso do grafo <y> nos documentos da colectánea. Elaboración propia

Nº	ANO	Lugar	<ɨ>, <ɨ> vocálico	<y> vocálico	<y> consoante
1	[1225ca]	Sobrado de Trives	ai, aio; ei		
2	1231	Melón		ay, ey	
3	1233	Melón	ei	ay, ey	
4	[[1235ca]	Ponteceso	ei, oi	ay, ey, oy	
5	1237	San Salvador de Lérez	ai, aio		
6	[[1239?]	Vilar de Donas	uj	aya, ey, oyo	
7	1241	Penamaior	ai, oi		
8	[[1200-43]	Ferreira de Pallares	ai; ei		
9	1244	Vilaboia (A Veiga)	ai, aio; ei, oi, ui		
10	1247	Ferreira de Pallares	ai	ey, oy	
11	1250	Vilar de Barrio	aio; ei, ej	ey	
12	1251a	Oseira	ei, oi	oya	
13	1251b	Vilar de Barrio	aio, ei	uy	
14	1251	S. M. de Castañeira	ei, ej, oi	ey	
15	1252	S. M. de Castañeira	ai, ei, ej, oi, uj		
16	1253	Sevilla	ai, ei, oi	vezyo	
17	1253	A Ramallosa	ai	ey, oya	
18	1254	Vilafranca		ey, oy	ya, ayo
19	1255	Búbal	ei, ej, oi	ey, oy, uy	
20	1255	Sobrado de Trives	ei, ej		
21	1255	Sobrado de Trives	aio, ei, ej, uj		
22	1255	Portomarín		ay, aya, ey, uy	ya, aya
23	1255	Vilanova de Lourenzá	aio	ey	
24	1255	Portomarín		ey	
25	1255	Melón	ai, ui	ey, oya, uy	
26	1255	Montederramo		aya, ey	seya, seyã
27	1255	Sobroso	aj, ui	ey	

Nº	ANO	Lugar	<i>, <j> vocálico	<y> vocálico	<y> consoante
28	1255	Valdeorras	aio, ei	ey	
29	1256	Sobrado de Trives	aio, ei	ey	
30	1256	Lugo	ei	ayo, ey, oy, uy	
31	1256	Portomarín	oi	ayo, ey, oyo	
32	1256	Portomarín	oi	aya, ayo, ey, uy	
33	1257	Monfero	ui	aya, ey, oy	
34	1257	Betanzos	aio, uj	ay, aya, ayo, aý; ey, oy, uy	
35	1257	Ferreira de Pallares	ai, aio; ei	ay, ey, oy	ya
36	1257	Ferreira de Pallares			
37	1257	Castroverde	aio	ey	seya, ayo
38	1257	Meira	aio	ay, ayo; ey	
39	1258	Ferreira de Pallares		ay, ey, oy	cuya
40	1258	Ferreira de Pallares	ei	ey, uy	
41	1258	Ferreira de Pallares		ey, oy, uy	ayam, seya
42	1259	Allariz	ei	ay, aya; ey	ayo, seya, ayades
43	1259	Trasancos	ai	ey	
44	1259	Xestosa (Toén)		aya, ayo; ey, uy	
45	1259	Ferreira de Pallares	ui	ay, oy, oya	
46	1259	Sarria		ay, aý; ey, oy, oya	
47	1259	Lugo	ai	ay, aya; ey, oy, oyo	
48	1259	Ourense	ei	ay; ey, oy, oya, uy	seya
49	1260	Cereixo	ui	ay, ey	seya
50	[1260]	Caaveiro	aio	ey, oy	

Cadro nº 3.- Uso do grafo <y> nos documentos do apéndice. Elaboración propia

A	1232?/1263	Vilanova de Lourenzá		
B	1251	Ferreira de Pallares		seya
C	1252	A Pontenova	oy	
D	1255	Monforte		seya
E	[1252-55]	Caaveiro	ayo, oyo, ay, ey, oy, uy	

2.6. Consoantes: variación e representación gráfica

Nos parágrafos seguintes, imos tratar os puntos máis relevantes relacionados coa variación e as representación gráfica das consoantes, tentando tocar o asunto desde os dous puntos de vista complementarios: o fonémico e o grafémico.

2.6.1. Bilabiais. Grafías <b> por <u>

Nos textos da nosa colectánea rexístranse un mangado de grafías de <b> en lugar da esperable <u>, como *arbores* (nº 3). Imos dar referencia de todos os exemplos deste fenómeno, incluíndo os que aparecen nos textos en modalidades de transición: *arbores / aruore(s); uerbo / ueruu - ueruo; cabaleyros / caualeyros, cibeyra / ceueyra, libre / liure, reborazō / reuorazom*. Formas con <b> no canto do esperado <u> aparecen nun total de trece textos da nosa colectánea (case a cuarta parte do total). A ocorrencia destas variantes con <b> na documentación primitiva (en particular en varios dos documentos máis antigos, anteriores a 1250: nº 3, 7, 9, 10) mostra que a tendencia cara á desfonoloxización da oposición entre os primitivos /b/ e /β/ é moi antiga, pero a súa manifestación na escrita veu sendo reprimida xa desde a metade do século XIII pola presión da norma gráfica conservadora (Monteagudo 2008b: 225 e 2009: 99). En todo caso, é de notar a impresión de que o fenómeno é máis corrente en contextos en que [r] precede ou segue o [β], en que, por tanto esta consoante non está estritamente en posición intervocálica.

2.6.2. Fricativas dentais. Confusións <ss>/<s>

Como acontecerá na xeneralidade dos textos notariais coevos, nos nº 2 e 3 as grafías <ss> e <s> tenden a ser utilizadas en posición intervocálica con valor grafemático (*vassalo // cousa, casa, suso, quesar, quiserẽ, quiserdes, quisermos, uso, poderoso*), pero isto raramente se fai de xeito sistemático, con confusións máis ou menos frecuentes segundo os textos. Conforme Maia (1986, 459-67), na documentación galega medieval é máis corrente que apareza <ss> en lugar de <s>; en troca, nos textos plenamente galegos que nós editamos, é máis adoitado o contrario, como mostran xa os dous máis antigos: *essa* (nº 2, 3) / *esa* (nº 3), *uossa* (nº 2, 3), *nosso* (nº 3) / *uosa* (nº 2). Ofrecemos algúns exemplos das posibilidades que acabamos de barallar, no conxunto de textos plenamente galegos. Uso conforme á etimoloxía: nº 22 (*cousa, quiser, susu, Lousada, Mòðsende / uosso - uossa, essa - esses, posso - possades, passar; Afõsso*), e nº 35 (*cousa, Pousa, casar, quiser / nossa-nosso-uossa, assi, essas*). Pola contra, uso de <s> por <ss>, ademais dos indicados arriba: *ese, uasala* (nº 19); inversamente, de <ss> por <s>: *coussa, ssea, cassal, leonesses* (nº 32). É de notar que a grafía <ss> en posición inicial de palabra é insólita no conxunto dos textos (agás no nº 49: *sse, sseya, Sserẽga, ssaber, ssee*, pero aquí cómpre relacionalo cos hábitos do escriba, que usa adoito <ff>, <rr>). Por outra banda, nun par deles, os dous do norte de Galicia, rexístrase ocasionalmente <z> para a sibilante alveolar: *prezenza, leonezes* (nº 33)⁵⁴; *dez* (preposición ‘des’), *quizeren, suzodito* (nº 43)⁵⁵.

54 No texto nº 33, <z> emprégase sistematicamente para as africadas (exemplificamos coa xorda en posición implosiva): *conozuda, terza, uñzimento, [cõ]pozizõ, fazades, enpezamento*. Só nun caso vemos <c>: *recebuda*.

55 Nótase neste mesmo texto o uso de <s> para a (primitiva) africada: *conusuda, cõdisõ*. Canto á posición final de palabra, tamén é de notar que neste texto se rexistra a forma *maix*.

2.6.3. Africadas dentoalveolares. Grafías <c> - <sc>/<ç> e <z>

Nos dous textos máis antigos, a representación das primitivas africadas dentoalveolares [ts] e [dz] é extremadamente confusa. No texto nº 2, en posición inicial de palabra aparece <sc>/<c> ante <e> (*scelareyro-celareyro*), en interior de palabra, o grafo máis utilizado en inicial de sílaba é <ç>, tanto para a primitiva xorda (*conoçuda, raçõ / raçom* ‘ración’), coma para a primitiva sonora (*façemos*), pero para a primeira tamén se utiliza <c> ante <a> e <o> (*faca, condicõ*) e para a segunda tamén aparece <z> (*plazo*). No mesmo texto nº 2, en final de palabra dáse preferencia á grafía arcaizante <t> (*iat, Saluadorit, Gomet*), cabo da innovadora <z>, que tamén se usa (*uoz, Paez*). No texto nº 3, só temos exemplos de <z> para a consoante sonora (*Varzena, fazer, Galiza*) e en final de palabra (*paz, Paez*), e de <c> ante <e> e <o> para a primitiva xorda (*celeyro, seruico*). Como decontado veremos, na escrita romance autónoma tenderá a abandonarse a representación mediante <t> en posición final de palabra a favor de <z> (con pervivencias ocasionais, sobre todo nos nomes propios), e as grafías de tipo <co>, <ca> con valor sibilante serán pouco frecuentes (aínda que non totalmente descoñecidas). Así, no texto nº 16 temos *conoçuda, colaçõ, cima* [ts]; *dezemeiro, uezyõ* [dz]; *Perez, Diaz, Paiz, Moniz* (en final de palabra [dz] > [ts]); e no nº 17 *celareyro, quitaciõ, cunuçudo; fazia*.

Falando en xeral sobre o conxunto de textos plenamente romances, as primitivas africadas dentoalveolares xorda /ts/ e sonora /dz/ presentan, como xa sinalamos, unha representación moi confusa (Monteagudo 2008b: 201-18). Cómpre distinguir a posición inicial de sílaba da posición final de palabra (posición esta onde se neutralizada a primitiva oposición, por enxordecemento do [dz] > [ts]). Na primeira, alternan os grafos <c>, <z> e <ç>. Habitualmente, <c> aparece para a xorda diante de <e, i>, pero esporadicamente aparece tamén con <a, o, u> (ademais dos exemplos xa sinalados: *Marcã, Lobarzana* ‘Lobarzá’, *faco, cunucuda, Guncaluiz*); doutra banda, o emprego deste grafo para a consoante sonora é absolutamente excepcional (*ducentos / duzentos*), agás no texto nº 49: *ffecesse, dicia, rracoua, rracou* ‘razou’. En certa maneira, esta solución lembra o texto nº 7, na modalidade híbrida galego-latina (*dicimos, facer...*), onde interpretamos o uso de <c> como concesión á etimografía. Notablemente, en final de sílaba, naquel texto nº 49 úsase <z> e o arcaizante <t>: *uoz, paz, Juit, Float, Ramirit*.

Pola súa banda, <z> utilízase tanto para a sonora coma para a xorda; de feito, é o grafo máis empregado, con independencia da correspondencia fónica, diante de <a, o, u>; e incluso nalgúns textos é usado para a xorda diante de <e> (*deze, Uizente, apa-rezeo, perteneze, remaezeo*) e <i> (*pertinezia, uizimento*).

Finalmente, <ç> presenta un uso máis ocasional. Excepcionalmente, pode representar a primitiva africada sonora (*façemos, duçentos, deçembrio, deçimo*), pero máis frecuentemente representa a xorda: *Açoreiros, Betãços, calças, çapatero, colaçon,*

conçedimos, conoçuda, coraçon, cunuçudo, faço, generaçon, Gonçaluo, nodiça, preço, raçon, terça, uençon. Chama poderosamente a atención o texto nº 37, onde <ç> é empregado, de maneira excepcional, en final de palabra, e ademais de xeito sistemático: *Pedreç, Rodrigeç, Nuneç, Fernãdeç*. Nesta posición final de palabra, <z> é o máis frecuente e o único utilizado na maior parte dos textos. Máis raramente aparece a solución arcaizante <t> (por exemplo, ademais do xa sinalado *fit* nos nº 31 e 32; *Pedret, Rodriguet, Nunet, Paet, Lopet, Gūzalet*, no nº 46; véxase tamén os mencionados antes para o nº 49, e máis exemplos no nº 50). Así e todo, nótese a vacilación na representación da consoante final na forma verbal de primeira persoa singular do perfecto de *fazer*: *fiz / fit / fis / fix*.

Outras grafías para as primitivas africadas son: <sc> (*scelareyro, scerame, cunuscuda; conoscida*), <sz> (*conuszuda*), <s> (*conusuda*). Canto a este último vocábulo, a variante escrita con <z> é amplamente maioritaria (sempre *-zuda*, agás un caso de *-zida*). Con frecuencia baixa, e similar nos tres casos, aparecen tamén formas grafadas con <ç> (sempre *-çuda*), con <sc> (*-scida; -scuda*), con <c> (*-cida, -cuda*), e finalmente, só nunha ocasión, con <s> (*-suda*). Como se pode ver, <sc> e <c> aparecen preferentemente ante <i>, e ante esta letra non se rexistra <ç> nin <s>, e só excepcionalmente <z>.

Como antes sinalamos, nun par de textos, os dous do norte de Galicia, rexístrase ocasionalmente <z> para a sibilante alveolar: *prezenza, leonezes* (nº 33); *dez, quizeren, suzodito* (nº 43). Tamén resulta rechamante a grafía <ch> no topónimo *Chulj* (nº 36) / *Zolle* (nº 40).

Finalmente, deixemos constancia de que as formas de tipo *Galiza / Galliza* son practicamente as únicas rexistradas, e aparecen en dez textos. Nun texto aparece *Galecia* (A), pero pode tratarse dunha variante gráfica alatinada.

2.6.4. Africada dentopalatal. Grafía <ch>

Para a consoante africada dentopalatal, temos unha dupla solución no texto nº 3, curiosamente no mesmo vocábulo, <ch> (*chantar*) e <c> (*cantares*). No texto nº 4 (híbrido), aparece a grafía <sch> en *uscherias* ‘ucheiras’. Na escrita romance plena, o dígrafo <ch> será de uso xeral, con moi escasas excepcións: *achar, achegados, ancho, chamar, Chamoso, chao, chegar, colcha, Fechas, garnacha, Mochacho, Sancho-Sancha, Sanchez- Sanchiz*. Rexistramos en dúas ocasións a grafía <x> (*xantarẽ*, nº 9, e *xena*, nº 14), que aparece en documentos coetáneos do dominio leonés (Staaff 1907: 240), precisamente o texto nº 14 procede de Castañeira, no extremo oriental do galego, colindando co leonés. Doutra banda, é de notar o uso do dígrafo <ch> para representar a consoante oclusiva [k] en nomes propios como *Michael, Urracha, Marcho*, e esporadicamente, tamén en palabras comúns, como *alchaide, sacho* ‘saco’, *cha* ‘ca’. Nun caso, é usado para [ts], *alchado* (nº 4, texto híbrido), e noutro máis, para [dz], en *Chulj* (nº 36) / *Zolle*.

2.6.5. Fricativas prepalatais. Grafías <i> - <j> -<J> e <y>

Nos documentos nº 2 e 3 vemos que para grafar a consoante fricativa prepalatal /ʒ/ se utilizan o <g> ante <e> (*monges*), o <i> (*iat*) e, como maiúsculo, <J> (*Johannes*), mentres que entre vogais se usa <i>, ao menos ante <a> (*seia, seiamos*). Estas serán solucións de circulación maioritaria nos textos plenamente romances, como a seguir mostraremos.

Para a sibilante prepalatal sonora a grafía xeral é <i>, que presenta como alógrafos <j>/<J>, utilizados sobre todo ao inicio de palabra, e o último máis ben como maiúsculo, aínda que de forma asistemática e cuns criterios en parte distintos aos actuais, pois non só se emprega cos nomes propios, mais tamén co algúns comúns, como *Juiz, Juizo e Julgar*. Vexamos as ocorrencias, prescindido de variacións non relevantes para o caso:

- (a) en inicial de palabra: *ja / ia (/ ya), ianeyro / Janeyro, iãtar, jaz / iaz, jazẽ, iares / Iares* ('Xares'), *Johan / Iohan, jouẽca, iugada, juigado, julgadigo, juiz / Juiz / iuiz, juizo / Joyzo / iuizo, Julgo / juygo / juzguei, juyo, Juliao, julio / iuljo, jur / Jure / iur, jurado;*
- (b) entre vogais: *aio (/ agho / agyo), aias, aia (/ aga), ajades, aiã (/ agyã), ajuda, ajude, curuias, cuia (cugia), fjiigreje, egreia, seia / seja (/ sega / segia), seiamos, seiã.*

En inicial de palabra, por tanto, é máis usado <j> (aínda que <i> é case igual de frecuente), en interior entre vogais, <i> é moito máis corrente ca <j>.

O grafo <g> utilízase ante <e>, como é esperable (*genro, linage, monge, gearazon, sages, Gestosa, progenia*), pero tamén en interior de palabra ante <a> e máis raramente ante <o>, só ou combinado con <i>-<j>, <y> e, nunha ocasión, con <h>: *agho / agyo, aga, agyã, cugia, eglegiario, Iurgio - Jurgio, queygios, sega / segia, Serega*. Chaman especialmente a atención as variantes gráficas dos derivados de *ecclesia*:- *yglisia, higreia, egresa, egreia, egregya - eygregya, igrisario, igrisario, eglisarios, eglegiario, eglegiario, egrigario*.

O uso do grafo de <y> para a consoante, moi especialmente entre vogais, chegou a ter unha notable circulación, sen chegar a atinxir carácter xeral. Antes de 1256 soamente rexistramos <y> para a consoante en *seeya* (B neste texto en inicial aparecen <i-> e <J->: *ia, Jeito*), *ayo* (nº 18; nótese tamén un excepcional *ya*, xa indicado), *ayo, ya* (nº 22), *seya, seyã* (nº 26). Entre 1255 e 1260, pódense citar as seguintes ocorrencias: *ya* (nº 35), *seya, ayo* (nº 37), *cuya* (nº 39), *ayam, seya* (nº 41), *ayo, seya, ayades* (nº 42), *seya* (nº 48, 49, B, D)⁵⁶. Como se ve, dentro da nosa colectánea <y> para a consoante rexístrase nun total de trece dos textos, case sempre entre vogais, e case exclusivamente nas formas do subxuntivo de *auer* (*ayo / ayades / ayam*) e de *seer* (*seya / seyan*); en inicial de sílaba só aparece no vocábulo *ya*. Como deixamos apuntado atrás ao falarmos

56 No nº 48, ademais de <y> en *seya*, úsanse os dígrafos <gy> e <gi> en *eygregya-eygregia*.

do uso deste grafo con referencia vocálica (§ 2.4), dá a impresión de que a utilización de <y> representa unha innovación introducida por volta de 1250, e que se foi espallando paseniñamente no territorio galego.

Finalmente, nun caso rexístrase a grafía <s>: *beysada* (nº 19).

2.6.6. Palatal lateral e palatal nasal. Grafías <l>/<ll> e <n>/<nn>/<ñ>

Para a consoante palatal lateral, a grafía máis frecuente, e única no texto nº 2, é <l> (*coler*, *tola* ‘tolla’, *melor*, *filos*). No texto nº 3 aparece nunha ocasión <ll> (*colleyta*). Para a representación da nasal palatal, só temos exemplos no texto nº 3, onde vemos <n> (*vino*, *lino*, *empenore*,) e <ne> (*castaneas*, pero este pode ser unha forma latina). En efecto, as grafías <l> e <n> serán as máis correntes na escrita romance plena, como axiña veremos. No conxunto de textos plenamente galegos, para a representación das consoantes palatal lateral e lateral nasal utilízanse os seguintes procedementos:

- a) solución ambigráfica e inespecífica, mediante o uso de <l> e <n> respectivamente; é, de lonxe, a máis corrente ao longo do período considerado;
- b) solución etimográfica para a primeira, mediante o dígrafo -<lj> (*Carualio*, *concelio*, *filio*, *Juliao*, *julio* - *juljo*, *nulio*, *Siujlia*-*Siuilja*);
- c) utilización dos dígrafos <ll> e <nn> respectivamente; se o uso do primeiro presenta unha frecuencia baixa (*Allariz*, *Carualla*, *Caruallas*, *colleyta*, *cõsellar*, *fillar*, *fillo*, *Guyllarey*, *lle*, *mellor*, *muller*, *nulla*, *ouuella*, *Seuilla*-*Siuilla*, *uallauala*, *uermello*, *Zolle*), o do segundo é realmente excepcional (só rexistramos dous exemplos: *testemunnas*, texto nº 16; e *Granna*, alternando con *Grana*, no nº 34).
- d) para a nasal palatal, tamén se rexistran <ñ> (*coñozuda*, *Guntiño*, *mjñas*, *teño*, *Uaña*, *Viriña*; coidamos que *siño*, no nº 32, é unha variante gráfica de *sino*), <ne> (*castaneas*, texto nº 3; se non é unha forma latina), <ni> (*Carãtonia*) e <gn> (*lignage*, *vigna*).

Casos particulares ofrécenos dunha banda as formas de tipo *Martĩ* - *Martin-Martim*, *Martio* - *Martjo* - *Martjnno* - *Martiño* - *Martino*⁵⁷, *uezyo*, *Cãpesõ*, para comparar con *lino*, *vino*, *galinas*, *camino*, *sardinas*, *vigna*, *Marina*, *sobrino*, *toucino*, *meyrino* (passim)... Outro caso especial, comparable á primeira serie, ofréceno a forma *teniã* / *tìnia*, do verbo *tèr*.

Doutra banda, tamén presentan tratamento especial a secuencia [nj] en palabras como *testimonia* - *testemunjas* - *testemunnas* / *testemoya* - *testemuia* / *testemoas* (nº 49; nótese neste texto a variante *maor*); En textos galegos hai exemplos destas dúas variantes, con palatalización do grupo ou perda do -n-, que se trata como intervocálico, pero son moito máis frecuentes as que presentan esta última

57 *Martin* / *Martiño* constitúen dúas variantes en distribución complementaria: a primeira é forma apocopada que aparece ante o patronímico.

evolución, por contraste cos textos portugueses, onde hai unha uniformización a partir do século XIV a favor da forma *testemunha* (véxase Boullón / Tato 1994, LorenzoCrG en DDGM e Maia 1986: 518-19). Ao par destas formas poderíamos citar as variantes *estranjos* - *estranea* / *estrayo*, *estraya* / *estráá*, ás que se pode engadir *juyo* ('xuño').

Aos derivados do latín *testimonia-* referímonos antes, ao tratarmos da elevación do timbre da vogal tónica [ó] > [ú] (§ 2.1.1.1); no que atinxe á evolución da consoante, é de notar que pode darse unha evolución regular do grupo [nj] cara á consoante nasal palatal, ou ben a máis especial, con tratamento do [n] como se estivese en posición intervocálica, isto é, a súa caída e nasalización do iode (LorenzoCrG en DDGM, s.v.; Maia 1986: 624-25⁵⁸). En todo caso, algúns resultados dan claramente a impresión de que no caso de nasalización do iode, este posteriormente se desnasalizou e tendeu a caer (*testemoya* > *testemoas*, *estraya* > *estráa*; é significativo que *testemoas* apareza nun texto que rexistra tamén a variante *maor* < *mayor*). Esta variante *testemoas* non a rexistran nin Lorenzo nun Maia, os cales, en troca, si rexistran a variante *estraa*.

Nos casos devanditos, quedamos na dúbida de se estamos ante representacións da nasalización da vogal (o que parece ser o caso das solucións do primeiro tipo), de desenvolvemento dunha consoante nasal palatal (ao que apuntan grafías en <ni>-<nj>), ou de caída da nasal, con posterior desnasalización da vogal ou semivogal en hiato (ao que puidera ser que apunten as grafías como *testemuia*, *estraya* - *estráá*). No que atinxe á forma feminina do posesivo de primeira persoa, alén do latinismo *mea*, a forma corrente é *mia* (*passim*) / *mja* / *mya*; contodo, nótese *mja*, *mina* e *mñas-mjnas*.

2.6.7. Grafías <qu> e <g/gu>

Para rematar, referirémonos a unha serie de fenómenos puramente gráficos. Dunha banda, o emprego de <qu> para a consoante /k/ en vocábulos como *quada* e *quomo* (neste caso debe tratarse dun latinismo gráfico); a grafía <qv> en *qve* e as grafías <q> en *aqeles* e *qunucuda*. Doutra banda, as grafías de <g> por <gu> en *algen*, *Domingez*, *entergen*, *Felgeiras*, *Migeel*, *regeiro*, *Rodriges*, *Salgera*, *Salgerus*, e, inversamente, de <gu> por <g> en *autorguo*, *coyguos*, *enguano*, *lugar*, *prouguo*.

2.7. Recapitulación

Comprobamos ao longo da exposición que os dous textos plenamente romances máis antigos da colección (nº 2 e 3), entrambos procedentes do fondo documental de Me-

58 Coidamos que as formas con grafía <ni> en documentos do século XIII, que esta autora (Maia 1986: 625) considera castelanismos (*Çeruania*, *estranea*, *ponio*, *quiniõ*, *Toronio*, *testimonjo*, *testimonias*...), revelan simplemente unha variante gráfica <ni> para a consoante palatal.

lón, presentan un estadio de escrita autónoma notablemente desenvolvido, moito máis avanzado que moitos dos textos posteriores a esa data e anteriores a 1252. O texto nº 2 está redactado integramente en galego, salvo a data e a fórmula de introdución dos confirmantes, mentres que o nº 3 é alternante, co marco formulario e o comezo da *expositio* en latín. Poderá sorprender que os dous textos plenamente romances máis antigos ofrezan mostras dun tipo de *scripta* máis evolucionada cá maioría dos textos da colectánea anteriores aos mediados do século (nun senso análogo, véxase o dito na p. 14). Un pouco máis tarde, o texto nº 16 ofrece unha madurez, sistematicidade e regularidade superior á meirande parte dos textos en galego da década dos '50 (e por tanto, dos incluídos da presente colectánea); o cal, por certo, será debido a un contacto estreito do seu redactor coa chancelaría castelá, pois o documento aparece dado en Sevilla. Neste texto, chama especialmente a atención o emprego regular do til para marcar a nasalidade (*bõa, uõetade, mão, uezõ*) e o uso dos dígrafos <ll> (*fillo, mellor, Seuilla*) e <nn> (*testemunnas*) para as palatais lateral e nasal respectivamente.

Estes dous feitos deben servir para alertarnos fronte a unha visión inxenua do proceso evolutivo da escrita romance. Dunha banda, non podemos esquecer que o rexistro documental que chegou a nós é o resultado dunha selección aleatoria da produción que realmente existiu, unha selección que con certeza foi especialmente severa e casual para os períodos máis recuados. Doutra banda, como advertimos noutro lugar (Monteagudo 2007: 296-97 e 2008b: 261-62), os procesos de emerxencia do romance escrito nin estiveron sincronizados nin seguiron necesariamente as mesmas pautas nos diversos lugares en que xurdiron, senón que se desenvolveron a distintas velocidades, en contacto con ou baixo o influxo de centros non necesariamente idénticos e conforme orientacións máis ou menos diverxentes. As diferenzas canto ao momento de arranque, ao ritmo evolutivo e á orientación das tendencias non dependen soamente da localización, mais tamén das redes de contactos e influencias, do tipo de texto e de características individuais dos escribáns, coma a idade, a formación ou as preferencias persoais -aínda que fronte ás derivas centrífugas tamén entraban en xogo factores cohesivos, coma a chancelaría real castelá, cunha potente capacidade de irradiación que se deixaba sentir con maior ou menor intensidade en todas partes, e que por tanto actuou como forza centrípeta.

Todo o devandito significa que a *scripta* galega podía atoparse nun estadio moi primitivo nun lugar e simultaneamente nun estadio moito máis avanzado noutro lugar, e incluso nun mesmo lugar e momento, dependendo do escribán e/ou do tipo de texto, coexistían modalidades de *scripta* máis primitivas e outras máis evoluídas.

3. Aspectos morfosintácticos. Características e variación

A seguir, imos prestar particular atención aos fenómenos de variación morfosintáctica que nos pareceron máis relevantes. En xeral, tomaremos como referencia a obra de Maia (1986), e nalgúns aspectos particulares remitiremos para os nosos traballos previos sobre estes textos e outros coetáneos (Monteagudo 2008b, 2009). Diversos aspectos da variación dialectal destes textos foron obxecto de estudo detido por Rosario Álvarez (2007).

3.1. Variación morfosintáctica en nomes e pronomes

3.1.1. Plural dos nomes

No dominio da morfoloxía nominal, salientan as tres variantes para o plural dos nomes rematados en [l] (cfr. Maia 1986: 659-70): (a) solución conservadora en *casales* (nº 14, 15; pero nótese que estes textos proceden de Castañeira, no extremo oriental do dominio galego), *quales* (nº 18) e *feriales* (nº 41); (b) solución máis evoluída, con caída do [l] e consecuente hiato vocálico en *casaes* (nº 5) e *quaes* (nº 17, 30, 33, 41, 47); e (3) innovadora, con ditongación do hiato en *quais* (nº 43). Por outra banda, nótese a forma *manteens* (nº 34), xa comentada atrás (§ 2.5), que correspondería á solución (b), pero con nasalización do hiato.

Canto aos plurais de substantivos rematados en vogal tónica trabada por consoante nasal, rexistramos as formas *caes* (<CANES), *defensoes*, *quinoes*, *razoes* (<-ONES).

3.1.2. Formas derivadas de unu-/una-: numeral, artigo indeterminado e indefinido

Referirémonos neste apartado ás formas derivadas do numeral latino UNU-/UNA-, tanto ao numeral coma ao artigo indeterminado e ao pronome cuantificador indefinido (véxase Maia 1986: 698-99, 703-04, 711-13). De momento referirémonos unicamente ás formas, sen termos en conta a categoría gramatical. Para o masculino rexístrase dunha banda *un - um - ù / ùum* e doutra *uno* (¿tratarase dun castelanismo gráfico?); no plural temos *unus* (nº 7)⁵⁹ - *unos*. Xa no romance, creáronse dous derivados: para o pronome cuantificador existencial positivo rexístrase *algun - algũ - algum*, mentres que para o negativo temos *nengũ* (nº 37) / *nenguun* (D)⁶⁰. Xa que logo, tanto nun caso coma nos outros, é claro o predominio de variantes conservadoras para o plural (*unus*, con <n> intervocálica; mentres que *unos* pode representar un castelanismo gráfico), e das máis evoluídas para o singular,

59 É notable esta forma *unus*, que aparece nun texto realizado en escrita galego-latina (modalidade semi-heterónoma: Monteagudo 2009: 95-97), pois a forma gráfica latina de nominativo singular emprégase para representar unha forma romance plural.

60 Para a forma *nenguun* e as súas variantes, véxase Monteagudo 2008b: 226-28. É de notar que a variante *nen un* aparece soamente en D.

que presentan caída da nasal intervocálica, crase dos dous [u] en hiato, e, aparentemente, desenvolvemento da consoante nasal: *unu* > *ũu* > *ũ* > *un*.

Canto á forma do feminino, rexístranse as variantes gráficas *vna* - *una* / *hũa* / *ua*; para o pronome indefinido correspondente aparecen *alguna* / *algũa* / *algua*. A grafía con <n> intervocálico é a preferida para a forma de feminino do artigo indeterminado, mentres que, pola contra, no caso do cuantificador, prefírense as formas que representan a caída do [n] intervocálico, con ou sen sinalización gráfica da nasalidade vocálica.

Atendendo ao plano funcional, as formas simples derivadas de *unu*-/*una*- poden funcionar como pronome numeral, indefinido e artigo indeterminado⁶¹:

- a) numeral: *un* (nº 14, 15, 39, 50), *ũ* (nº 50), *uno* (nº 5, 25) / *una* (nº 11, 13, 14, 15, 34, 50, C, D)
- b) pronome indefinido: *un* (nº 15, 22, 39), *uum* (nº 2), *uno* (nº 14, 21), *unus* (nº 7), *unos* (nº 8) / *una* (nº 7, 19, 41, 42, 48, 49, D); con *cada*: *cada una das partes* (nº 41), *cada hũa ygleia* (E); *cada um frade* (nº 34)
- c) artigo indeterminado: *un* (nº 15, 39, 43), *uno* (nº 20), *unos* (nº 34).

3.1.3. Pronomes posesivos

Para o pronome posesivo, as variantes máis notables son as que se rexistran para a terceira persoa: *seu* / *sou* no masculino, e *sua* / *sa* no feminino. No masculino, a forma analóxica *seu* é amplamente preferida (quince textos), pero a etimolóxica *sou* ten unha notable difusión (once textos), aparentemente sen restricións canto á distribución territorial: *seu* en nº 4, 19, 20-21-22, 24, 27, 29, 34, 39, 41-42, 44-45, 48; *sou* en 14, 17-18, 28, 35-36, 43, 46-47, 49, E⁶². Finalmente, en dous textos aparece o castelanismo *so* / *sos*: nº 11 e 12. Canto á forma de feminino do posesivo, a forma *sua* aparece en dezanove textos, mentres que a variante *sa* rexístrase en cinco textos: nº 11, 33 e 34 (neses tres textos tamén se rexistra a variante *sua*), nº 41, nº 45.

No que atinxe ao posesivo de primeira persoa, as variantes gráficas latinizantes *meo* ou *mea* aparecen nos textos nº 8, 11, 15, 27 40, 47 e B, alternando en varios deles coas formas romances puras⁶³. No feminino, alén do latinismo *mea*, a forma corrente é *mia* (*passim*) - *mja* (nº 14, 26) - *mya* (nº 26 e 35); contodo, tamén se rexistran *mja* (nº 27), *mina* (nº 5 e 34) e *mñas*-*mñas* (nº 38), que manifestan a nasalización do [i] tónico e, ao menos no caso das últimas, o posterior desenvolvemento da consoante nasal palatal. A forma reducida *ma* só aparece nun texto (nº 5), de tipo translectal galego-latino, no cal,

61 Máis adiante trataremos de *algun*, *nengun*.

62 Para a difusión da variante *sou* no galego coetáneo, véxase Álvarez 2007: 393-94 e Monteagudo 2008b: 384, nota 68.

63 As variantes graficamente alatinadas do posesivo, o demostrativo, o persoal e o indefinido (igual que acontece coas preposicións e outras palabras gramaticais) son frecuentes nos textos escritos en modalidades de transición latino-romance, tal como documentamos noutro traballo (Monteagudo 2009: 96, 99, 106).

notablemente, se rexistran tres variantes para esta forma de posesivo: *mea, mina, ma*.

Nótese tamén a insólita variante *mey* (nº 23), quizais producida por fonética sintáctica, pois vai seguida dun vocábulo que comeza por [i].

3.1.4. Pronomes demostrativos

Nos pronomes demostrativos, alén das variantes gráficas latinizantes con <i> no radical, e ás veces tamén na desinencia, especialmente correntes nos textos escritos en modalidades de transición (Monteagudo 2009: 96, 99, 102-03), queremos chamar a atención para os plurais do masculino de tipo etimolóxico *estos* (nº 9, 14, 17) e *aquelos* (nº 17, 21), aos que podemos engadir o persoal de P3 *ellos* (nº 26), que nos remiten ao galego oriental e fronteirizo (A Veiga do Bolo, Castañeira, Sobrado de Trives, Xinzo de Limia), onde perviven actualmente (Fernández Rei 1990: 73 e 141, 144), e nun caso para o sur da provincia de Pontevedra (nº 17). En todo caso, no conxunto da mostra son maioritarias as variantes analóxicas en [e]: *estes* (sete textos), *aquestis* (nº 10, variante alatinada, nun texto translectal), *eses* (nº 46), *aqueles / aqeles* (cinco textos), *eles* (cinco textos).

No tocante ao neutro, cabo das formas maioritarias con [e] no radical, *esto* (doce textos), *aquesto* (nº 33) e *esso* (nº 47), rexístrase a innovadora *isto*, en dous textos procedentes da Galicia sudoccidental (nº 3 e 27) e noutro da zona nordoccidental (nº 34, alternan *esto / isto*). A variante *isto* rexístrase tamén noutro máis, procedente da Galicia central (nº 6), pero neste texto tamén se rexistra *ista / esta*, o cal induce interpretar *isto* como unha variante puramente gráfica. Por outra banda, *istud / istu* no texto nº 12 son case con certeza variantes gráficas latinizantes, aínda que quizais daquela a variante *isto* aparecía de forma esporádica en alternancia con *esto* en zonas de Galicia onde hoxe non se documenta. Como é sabido, na actualidade *isto* aparece só nas áreas extremas do norte e o sur da Galicia occidental⁶⁴.

Para o masculino singular, cabo da maioritaria *aquel*, rexístrase a variante gráfica con <i>, en *aquil* (nº 36) e *aquile* (nº 8), con -e final, que debe pórse en relación con *ele* (§ 3.1.8). Canto ás variantes reforzadas para a P1, ademais da xa citada *aquestis* (nº 10), rexístranse *aquesta* (nº 8) e *aquesto* (nº 33) (cfr. Maia 1986: 684).

3.1.5. Pronomes indefinidos

No que atinxe aos pronomes indefinidos, comezaremos por chamar a atención sobre o cuantificador universal negativo *nullo / nulla*, que aparece exclusivamente nas locucións gramaticalizadas *nulio ome* (nº 17) e *nulla ren* (nº 4, 23). A primeira locución funciona como pronome autónomo con referencia persoal ('ninguén'), mentres a segunda funciona como pronome autónomo con referencia inanimada ('nada') (véxase

64 Véxase Fernández Rei 1990: 69-73; para a distribución medieval véxase Álvarez / Xove 1998: 43-45; en concreto, para os nosos textos, Álvarez 2007: 393.

Monteagudo 2008b: 269-312). Por de par destas, tamén se empregan *nengũ home* (nº 37), equivalente á primeira, e *nimigala* (nº 32), equivalente á segunda. Nun texto aparece *nenguun* como pronome autónomo (D), pero é de notar que nos nosos textos non se rexistra a forma *nen un*, senón nunha ocasión (D)⁶⁵. Unha alternativa ao emprego dos ditos cuantificadores é a construción co cuantificador universal positivo *todo* en contexto frástico ou oracional negativo: “*sen enpezamento de todo ome*” (nº 33); “*de toda rē nō remaezeo*” (nº 47). Por parte, *ren* pode aparecer autonomamente en contexto oracional negativo: “*nē ãparasse rē en aquelas herdades*” (nº 33).

No que atinxe aos cuantificadores existenciais, xa no romance se crearon tres derivados: para o positivo rexístrase *algun* e *alguen*, mentres que para o negativo temos *nengun* e *nen un*. Chama a atención a forma innovadora *algẽ - alguẽ - algem* (nº 31-32, 42, 44; (nº 38, 47; C), que funciona como pronome autónomo con referencia persoal, en concorrencia coa máis tradicional *algun* (nº 15, 23, A) e coa locución *algun ome* (nº 14, 24, 35). No feminino, con referencia inanimada tamén se rexistra a locución *alguna cosa* (nº 41), mentres que *algo* aparece só na expresión *fazer algo* ‘favorecer’ (nº 26) e mais no substantivo composto *filio d’algo* (A) (cfr. Maia 1986: 698-99).

O pronome indefinido *un/una* aparece con frecuencia en correlacións con *outro* (nº 7, 8, 13, 14). O distributivo invariable *cada* adoita aparecer acompañando directamente o núcleo nominal (nº 9, 14, 18, 21, 29, 34, 47, 48, A, D, E), pero ocasionalmente este aparece precedido do artigo indeterminado (nº 34, 41, E)⁶⁶.

Tamén son de notar o emprego e as variantes formais do cuantificador distributivo *senlos* (nº 34, 41) / *senas* (nº 9, 29) - *sinnas* (A). Así mesmo, tamén aparecen *ambos* / *ambas*: *ambos e dous* (nº 12), *ãbalas partes* (nº 23, 48) / *ambaslas partes* (nº 41, 43) / *anbas partes* (nº 48); nótese a posposición no sintagma en *essas mēsmas uillas ãbas* (nº 33). Finalmente, son de notar as formas *todolos* / *todalas* (nº 15, 20, 24, 29), fronte a unha única ocorrencia de *todos os* (nº 48). Con substantivos que designan territorio, aparece *todo Nendos* (nº 35), *toda Asma* (nº 35), *toda Limia* (nº 42) e *toda Galiza* (nº 28), con concordancia de xénero, pero nunha ocasión rexístrase *todo Galiza* (nº 29), co cuantificador usado como invariable (Álvarez / Xove 2002: 491).

Canto aos indefinidos identificadores, ademais do sinalado previamente no plano fonográfico verbo de *outro* / *outra* (§ 2.2.1), é de salientar a aparición da forma *autre*, que funciona como pronome autónomo con referencia persoal e en caso obli-

65 *Nengũu* e outras variantes con [g] aparecen xa no testamento de Afonso II de Portugal (datado en 1214), e en textos galegos do oriente e sobre todo o sur de Galicia (como é o caso do foral de Caldeas). Dá a impresión que a variante *nen un* constitúe unha innovación, acollida antes no rexistro lírico ca na prosa documental. Sobre todo isto véxase Maia 1986: 703-04 e Monteagudo 2008b: 226-28 e 293-308.

66 Tamén aparece con indefinido: *cada una das partes* (nº 41), *cada hũa* (E).

cuo: “que uenda a Santa Maria de Montederamo ... e nõ [a] *autre*” (nº 26)⁶⁷. Segundo Álvarez / Xove (1998: 51) estas formas en *-e / -i* son propias do sur de Galicia, o que cadra coa localización do documento citado (Xinzo). Doutra banda, como identificador de igualdade aparecen *meesmo / meemas - meensmo - mesmo* coas variantes *mijsmo - miismo*.

É moi frecuente o emprego dos seleccionadores *tal e tanto* (véxase p. 76). O primeiro aparece especialmente en correlacións comparativas e consecutivas, por exemplo: “A *tal* precto e sub *tal* condiçõ que... *tal como* ùum dos bõos frades” (nº 2), “a *tal* ome a uẽdades ...*que*...” (nº 2). É de salientar o uso de *tan ben... como* en correlacións comparativas de sentido inclusivo: “*tã ben* en cartas *como* en fiadoria” (nº 41), “que mãdem *tã bẽ* este pleyto en días feriales *como* en outro dia qualquer” (nº 41).

Finalmente, tamén se rexistra o uso do identificador *al*: “esto *al* que le dou” (nº 15).

3.1.6. Pronomes relativos e adverbios pronominais

Tocaremos unicamente os aspectos que nos parecen máis rechamantes.

♦ QUI.- É difícil decidir con seguranza tanto se a mediados do século XIII existía en galego un pronome relativo *qui*, coma identificalo inequivocamente nos textos (Maia 1986: 694; Monteagudo 2008b: 231). Diante das formas *qui* que se rexistran, xorden dúas dificultades: dunha banda, a presenza profusa e difusa do latín, especialmente nas partes formularias, fai dubidar de se as ocorrencias da forma corresponden ao latín ou ao romance; doutra banda, como sabemos, o grafo <i> foi utilizado para representar a vogal [e], non só na escrita de transición, mais tamén, ocasionalmente, na autónoma. Seleccionamos os exemplos menos improbables: “*qui* notey” (nº 2), “*qui* scriui” (nº 49), “*qui* presentes forõ” (nº 18, 31, 32, 34), “tod’ome *qui* ficar en sua uoz” (nº 28). Mesmo así, trátase de casos dubidosos: todos eles aparecen na subscrición notarial, agás o último, que se rexistra nun texto en que hai máis casos de <i> por [e]. Así e todo, neses casos, *qui* aparece en función de suxeito e con referencia persoal.

♦ QUIN.- Esta forma aparece en dúas ocasións, sempre en función de suxeito e con referencia persoal: “*quim* contra este prazo passar” (nº 34); “*quin* quer que a iste prazo queyra pasar” (nº 43). A forma pode resultar do cruzamento, xa en romance, dos primitivos *qui* (forma nominativa, por tanto de suxeito, en latín) e *quem* (que nos romances do centro e occidente da península se especializou na referencia persoal). Abundantemente documentado no leonés medieval (Cintra 1984: 420-21 e 423), *quin* aparece tamén noutro texto galego de comezos do século XIV (Ourense, 1315, en Maia 1986: 694-95). Nótese o segundo exemplo que acabamos de dar, onde aparece no pronome composto *quin quer que*, moi próximo no significado e na función ao indefinido seleccionador *qual quer* (véxase abaixo).

67 Sobre *autre*, véxase *outrẽ*, *ourem* en LorenzoCrG en DDGM.

♦ QUEN.- Sempre con referencia persoal, aparece coas seguintes variantes gráficas: *quẽ* (nº 3, 24), *quem* (nº 21), *quen* (nº 15, 26), *quem* (nº 29).

♦ QUAL.- As formas que aparecen son *qual* (nº 9, 15, 20, 23, 36, 41, 45, A, D, E), *quaes* (nº 17, 30, 33, 39, 41, 47), *quais* (nº 43); *lo qual* (nº 17) / *o qual* (nº 45), *a qual* (nº 33, 35, 41, 42, 47), *os quaes* (nº 47), *las quales* (nº 18) / *as quaes* (nº 30, 33). Advértase as seguintes observacións sobre usos particulares:

a) Utilízase sen artigo determinado en contextos en que na actualidade aparecería con este, ou ben se empregaría o relativo *que*, con ou sen artigo dependendo dos casos:

“destas erdades tenga un mōge do conuēto *qual* se dona Eluira escoler” (nº 15), “mostrarō priuilegios do emperador e del rey don Affonso e del rey don Ffernãdo, sou filio, *quaes* derō por suas almas a esse moesteyro deuandicto” (nº 17), “Vendo a uós por prezo e por bem *que* me uós fezeistes, *qual* a mī prouguo” (nº 23), “si Michael Johannis non òuèr otro ome *qual* puder auer” (nº 36), “da parte do abade, Miguel Iohannes de Zole e Ffernã Nunez de San Cibrao, *qual* poder auer e dar ao pleyto; e da parte dos omes, Ffernã Pelaez, clerigo de San Iulao e Pedro Fernãdez, clerigo de Retorta, e Martī Durã de Seruiã, *qual* deles poderẽ auer e dar ao pleyto” (nº 41), “doù e octorgo aqui prestamo *qual* teno de uós” (nº 45), “*quaes* auemos cō filios de domno Oyro, as duas jazẽ ó dizẽ O Chao sub Outeyro: a *qual* dizẽ Leyra do Uao, d’entre Leyra do Espital e leyra de Pedro Johannis...” (nº 47), “*qual* foro eu pono cū eles” (A), “a herdade *qual* fora ia asignada a esta igleia” (E).

b) É usado adoito, habitualmente sen artigo, para presentar enumeracións: “nomeadas *quaes*” (nº 17), “*quaes* presentes forō” (nº 30), “*quaes* forō presētes” (nº 33), “*os quaes* presentes foron” (nº 39, 47), “conuē a saber *quaes*” (nº 41).

c) Aparece tamén co sentido modal: “tres modios de centeno pola talega de Ujana, *qual* agora anda” (nº 9).

d) Tamén en correlación con *tal*: “e fazedesle *tal* foro deste casar *qual* fizerẽ dos octros de Cerdeira” (nº 20).

♦ QUAL QUER (QUE).- Certos usos de *qual* axudan a traxer o proceso da gramaticalización do indefinido seleccionador *qual quer*: “poes ficar à uno amigo *qual quiseres* en seus días” (nº 20) “*qual* sazon *quere* que vena” (nº 9), “que cada mercader doutru cundadu que pasar pur Lemus por *qual* lugar *quer*” (D). A forma composta aparece como tal tanto en singular como en plural: “outro dia *qual quer*” (nº 41), “doutras aruores *quais quer que* y châte” (nº 43).

♦ QUIS A QUAL.- Tamén se rexistra outra forma composta dun indefinido seleccionador, con senso semellante ao anterior: “*quis a qual* deles der ao plazo” (nº 41).

♦ QUE.- É de notar que nas oracións de relativo en función adxectiva que van precedidas de preposición, non se emprega o artigo:

“auiã carta *por que* la nō deuiã por dar” (‘carta pola cal’, nº 19), “carta e uerbo do casar que está sobre la egresa de Cerdera *en que* morou Bartolameu Perez” (nº 20), “vj carta de dō Rodrigo Suarez, meirjno major en Galliza, *en que* dezia que...” (nº 27), “a mea daquela terza da outra vª *sobre*

que auia contēda” (‘sobre a cal’, n° 33), “*atra dia de nadal en que colamos nossa fructa*” (n° 34), “por los outros seus parentes, *de que ueniã por procuradores, ... ueniã por procuradores na demanda da herdade sobre que contendē*” (‘sobre a cal’, n° 41), “a parte *por que* ficar que nõ faza mãdar ao seu ome bõo o pleyto, fique en pea das custas” (n° 41), “recebi de uós preço LXXX soldos que a m̃j e a uós aplougo e *de que* sòo bẽ pagado” (n° 42), “E aio y a meter 11 alcaldes da uilla a meu plazer e a seu deles, *por que* aia eu esta mina dereytura que aqui nomearey” (A), “achamoslle tanta herdade *por que* esta renda que y fora posta se podia pagar bẽ ... pedirõnos que lle dessemos ende esta carta *por que* fosse creudo” (E).

Doutra banda, nõtese o uso sustantivado da oración de relativo precedida de preposición: “quiriamos saber *pur que* nos ãxiquades nosa herdade” (n° 8).

♦ QUANTO, QUANTA.- De uso moi frecuente, no aspecto formal, chama a atención a variante *cãto* (n° 21), con redución da secuencia inicial [kwá-], que é á que aparentemente apunta a grafía <qua>, xeral nos nosos textos.

♦ CUJO.- Nótense as variantes gráficas *cuia* (n° 9), *cuya* (n° 30), *cugia* (n° 34).

♦ Ú / Ó (<ubi>), U/O QUER QUE.- Deste relativo de lugar aparecen dúas variantes, *ú* e *ó*: “*ó* garimos” (n° 9), “*ó* quere que uaan” (n° 9), “*ó* dizē O Chao” (n° 47) / “*ú* lis mester for” (n° 10), “*hulo* aio” (n° 15), “por *ú* esta herdade e uoz poderdes sachar” (n° 24), “*ú* el quiser” (n° 39). Nótense a forma composta *ó quere que* (n° 9), *ú quer que* (n° 22, 23, 32, 41) - *hu quer que* (n° 12).

♦ UNDE / ONDE.- Úsase para a expresión de lugar: “per *unde* partirõ los bonos omees” (n° 9). Pero é moito máis corrente o uso relacional ‘do cal, en relación ao cal’, aparentemente como forma propia do rexistro xurídico:

“*Vnde* disu parte de dũ Pol” (n° 8), “*Onde* eu” (n° 18), “*Vnde* por estas iij cousas” (n° 19), “*Vnde* eu” (n° 27), “*Vnde* uos digo” (n° 33), “*vnde* ben plougo” (n° 37), “*vnde* nós fomos ben pagados” (n° 47), “*Vnde* por pressa dos alcaldes, *vnde* se consellou, *vnde* eu...” (n° 49).

3.1.7. Numerais cardinais, ordinais, partitivos e multiplicativos

♦ Numerais cardinais: *un* / *ũ* / *uno* / *una* (véxase arriba), *dous* / *duos* / *dos* / *duas*, *tres*, *quatro*, *sex*, *sete*, *oto*, *noue*, *doze*, *quatorze*, *octaenta*, *nouaenta* / *nouenta*, *cẽ*, *ducentos* / *duçentos* / *duzentos*.

♦ Numerais ordinais: *primeyro* / *primo*, *segundo*, *decimo*, *nonagesimo*.

♦ Numerais partitivos: *meo* / *mea*, *meadade* / *meatade*, *terza*, *quarta*, *quinta*, *xesma*, *octaua* / *oytaua*, *noujma*, *deçimo* / *dezimo*, *duizema*.

♦ Multiplicativos: *dobro* / *dublo*.

3.1.8. Pronomes persoais

1. As **formas tónicas** do pronome persoal *eu*, *tu*, *el* / *ela*, *nós*, *uós*, *eles* / *elas*, coas variantes de distinto tipo que máis adiante serán amentadas, son usadas con función

de suxeito, e, excepto no caso da P1 e a P2 que posúen cadansúa forma específica (*mĩ, ti*), tamén son empregadas, introducidas por preposición, nas funcións de obxecto indirecto e circunstancial (Maia 1986: 662-75). As formas de suxeito da P1, P2, P4 e P5 non ofrecen variantes de relevo e están moi abundantemente documentadas, polo que escusamos de cuantificar ou localizar as ocorrencias. Unicamente pode ter interese mencionar os rexistros da P2, menos frecuentes: nº 13, 20 37. A forma *uós* é empregada para a P2 como variante de cortesía.

Referirémonos para comezar á variación formal. Na P1, a única forma que ofrece variación digna de nota é a utilizada como término de preposición: *mi - mj / mĩ - mĩ*. As variantes gráficas con <j> son máis correntes, pois este uso innovador se apoiaba nunha motivación de clareza gráfica que xa se evocou atrás (§ 2.4). Canto ao plano fónico, é moito máis corrente que apareza a grafía con indicación de nasalidade, o que significa que a variante conservadora estaba en clara regresión fronte o avance da variante evoluída que resulta da nasalización da vogal por contacto con [m] anterior: *mĩ / mĩ*. Canto ao uso de *mi / mĩ* en concorrencia con *me*, nos nosos textos non aparecen exemplos, pois a primeira variante (nestes contextos) só se rexistra en textos híbridos, onde son frecuentes as grafías latinizantes para as formas do pronome persoal e outras palabras gramaticais (Monteagudo 2009: 93, 96, 99, 106). A forma *me* para o obxecto directo non preposicional é, pois, de uso xeral nestes textos⁶⁸.

As formas de P3 e a P6 son as que ofrecen maior diversidade: así, na P3 temos, por de par da forma maioritaria *el* (nº 25, 33, 39, 44, 45), as variantes gráficas *il / ell* (nº 43), e as fonéticas (con [e] final), *ili* (nº 8- Ferreira), *ele* (nº 20-Sobrado de Trives), *ele / el* (nº 41-Ferreira), *elle* (nº 49-Cereixo-Co)⁶⁹. No feminino, ao lado da maioritaria *ela* (nº 33, 37, 39, 43, 44), rexístrase a variante gráfica *ella* (nº 12, 26). Para a P6, no masculino, alén da forma corrente *eles* (nº 25, 30, 33, 36, 41), rexistramos as variantes *illis* (nº 7, 8), forma gráfica híbrida galego-latina, e *ellos* (nº 26), variante morfolóxica que na época probablemente xa resultaba ser un arcaísmo (Maia 1986: 665, 673).

Desenvolveremos agora algunha observación sobre as funcións. De primeiras, salta a vista a elevada frecuencia de uso das formas tónicas, non só para o suxeito (o que probablemente haxa que explicar polo tipo de texto, que esixe unha grande precisión canto ao papel dos participantes no *negotium* en cada un dos eventos recollidos no *actum*: axente, destinatario, beneficiario...), senón para a función de obxecto indirecto, neste caso precedidas da preposición *a*. Deixando á parte as P3 e P6, sobre as que tornaremos de contado, é claro que a frase preposicional con pronome tónico é preferida

68 Maia 1986: 667 rexistra algúns (escasos) exemplos de *mĩ* como obxecto directo non preposicional, practicamente restrinxidos á dependencia de verbos que rexen duplo acusativo.

69 Sobre a distribución xeográfica desas formas nos documentos coetáneos véxase Monteagudo 2008b: 228-29 e Álvarez / Xove 1998: 45-47.

de lonxe ás formas átonas correspondentes (Maia 1986: 666, 668). Vexamos, a título de exemplo, as ocorrencias de pronomes persoais nos textos nº 2 e 3.

(a) formas tónicas:

eu vendo a uós ... que uós dedes a mñ ... outorgamos a uós ... que nūca sea demādada de uós... nós ... outro tal precto façemos a uós ...; dēs a nós ... vós que lauredes ... e vós que a pobredes... que a nós cumpra ... e dedes a nós ... e nós seiamos.

(b) formas átonas:

damosuos, se a demandar quesser ... se uos uossa raçõ ño queremos dar o uos na ordim ño queremos coler ... ãtergeuos e (se) uola entergar ño quiserẽ; fazerles seruico, se a nós ño quiseremos comprar.

Outros exemplos, collidos aleatoriamente, de uso das formas tónicas con preposición no lugar en que poderían empregarse átonas: “pedeu *a mñ*” (nº 27), “que ela *a nós* uende” (34); “pur prezo que *a mñ* e *a ti* el ben plaz” (nº 44); “damos *a el*” (nº 45). Tamén é salientable un uso pleonástico de *el* como suxeito, no exemplo que acabamos de citar: “*el* ben plaz” (nº 44). Nese mesmo texto, *ela* é empregado en función de obxecto directo sen preposición: “vẽdo *ela*” (nº 44).

Finalmente, dentro dos pronomes tónicos oblicuos, hai que sinalar a presenza das variantes *uoscu* (nº 8-Ferreira) / *cõuosco* (nº 22-Portomarín) en textos redactados en localidades moi próximas, a primeira conservadora e a segunda innovadora (Álvarez 2004).

2. No que atinxe aos **pronomes átonos**, no plano formal deben salientarse os fenómenos de alomorfismo que atinxen ás formas de obxecto directo e mais de obxecto indirecto de terceira persoa (*o / lo / no; li - lis / lle - lles*). No primeiro caso, hai que distinguir a posición ‘non marcada’ da posición ‘marcada’ (tras [-s], [-r] e [-n] finais de palabra anterior⁷⁰). Na primeira posición, as formas máis frecuentes son a máis evoluídas (*o, a, os, as*), que testemuñan a perda do [-l-] intervocálico. Pero case tan frecuentes coma as anteriores son as formas conservadoras con [l] (*lo, la, los, las*); nun cómputo rápido, rexístranse quince ocorrencias das primeiras fronte a once das segundas, o que mostra a grande vitalidade destas en territorio galego (no mesmo sentido se expresa Maia 1986: 670-71, que mostra o contraste que acontece nos textos do norte de Portugal). É de notar que as formas evoluídas aparecen tamén tras ditongo (*demandeya*), e se van como enclíticas dunha forma verbal rematada en [-ou], este ditongo aparece reducido (*filloa, doos*).

Na posición ‘marcada’, distinguiremos o comportamento tras [r] e [s] do comportamento tras [n]. En xeral, o máis corrente é que aparezan as variantes conservadoras

70 Engágase *ulo*, onde primitivamente existía un [-b], de *ub(i)*.

(*dalas, entregamola, deuenla*). Por vía da regra, tras [r] e [s] aparece a forma evoluída, con asimilación progresiva destas consoantes e posterior simplificación do grupo [ll], como se ve nos exemplos; porén, ocasionalmente aparecen exemplos que mostran non asimilación da consoante (*tenerla, fazemosla*), ou con asimilación e non simplificación (un caso: *britallo*). Tras [n], o máis corrente, como acabamos de afirmar, que apareza a forma conservadora (*deuenla, darêlos, deromla, aiãla, nõlo*); pero tamén pode aparecer unha variante evoluída, con asimilación regresiva do [l] do pronome: *quenna, nõno*.

No que atinxe á forma átona de dativo, nótese: (a) en primeiro lugar, a distinción entre formas do singular e do plural (*le-lle / lis - lles*; *li* no texto nº 10 pode ser un híbrido con grafía latinizante); (b) en segundo lugar, a alternancia entre formas conservadoras con [l] (*le / lis*) maioritarias nos textos, especialmente para o plural, e variantes innovadoras, con consoante palatal, inequivocamente grafada con <ll> (*lle, lles*), só presentes en tres documentos (nº 39, D e E, aínda que debe lembrarse que <l> tamén pode representar a consoante palatal); (c) en terceiro lugar, a variación entre as formas que conservan o [i] (só presentes no texto nº 17: *lis*) e as innovadoras, que presentan [e], esmagadoramente maioritarias. A ocorrencia da variante *lis* nun texto procedente de Oia, no extremo sudoriental de Galicia, vén confirmar as conclusións de Álvarez / Xove (1998: 37, 49-50) canto á distribución dialectal desta variante no galego medieval.

3. No tocante á **posición dos clíticos**, consideremos primeiro un exemplo: “Vnde *se* consellou de *se* incorrer e encorreose de este preyto e nõno quis sigir” (nº 49). Deste e dos exemplos que acabamos de ofrecer, aos que se poden engadir os que aparecen máis abaixo, dedúcese que as regras que rexen a posición do pronome átono nos textos estudados son moi semellantes ás do galego estándar actual⁷¹. Os puntos máis sobranceiros, e que dalgún xeito matizan esta afirmación, son:

a) Rexístrase algún caso, excepcional, de anteposición en oración principal: “e *la* teniã” (nº 25); “ela *lo* outorgou” (nº 33); “e este pleyto *se* deue a tractar” (nº 48).

b) En subordinada, son frecuentes os exemplos de interpolación, entre o pronome e o verbo, doutros compoñentes oracionais:

“qui *mi* de ista heredadj *herdã* e *mi* isti amor *fazim*” (nº 10); “que *ha* nós *auemos*” (nº 12), “al que *la* melor *parar*” (nº 14), “quanto *me* hi *pertenese*” (nº 14), “*quenna* melor *merecer*” (nº 15), “ca *la* nõ *deuiã* por dar, por que *la* nõ *deuiã* por dar” (nº 19); “que *lle* eu *despedi*” (nº 39); “que nõca *les* y *tornasse*” (nº 33); “que *lle* eu *despedi*, que *les* el *der*” (nº 41).

c) Tamén se rexistra un caso de mesoclise: “*fila-lo-yan*” (nº 25).

d) Canto á posición do pronome átono nos complexos verbais ‘verbo persoal + infinitivo / xerundio’, só chama a atención un exemplo: “nõ posso *me* aujĩr” (nº 22).

71 Isto mesmo fixemos notar para os documentos latino-galegos, nomeadamente os nº 1 e 4 (Montea-gudo 2009: 93).

Finalmente, é de sinalar o uso de *ome* con carácter impersoal: “fazades dela toda vossa uolūtade, assi como *ome* faz do sou” (nº 47).

Cadro nº 4. Formas do pronome persoal

I. Formas de pronome persoal tónico

■ P1 eu

mi: a mi (nº 9)

mj: pera mj, senō a mj (nº 15), a mj, por mj (nº 37)

mĩ: ante mĩ (nº 17), por mĩ (nº 22), a mĩ, por mĩ (nº 23, 24), por mĩ (nº 33), a mĩ (nº 44)

mĵ: a mĵ, (nº 2), a mĵ, por mĵ (nº 10), por mĵ (nº 22), ante mĵ, a mĵ (nº 27), por mĵ (nº 31), de mĵ (nº 33), por mĵ (nº 35), a mĵ (42)

■ P2 tu

ti: a tj (nº 20), a ti (nº 21, 44), a tj, de tj (nº 37)

■ P3 el / ela

si: (reflexivo) por *si* (nº 14, 19, 27, 41, 49), *sy* (nº 25)

COMPañÍA *connigo* (nº 39), *uoscu* (nº 8) / *cōuosco* (nº 22)

II. Formas de pronome persoal átono da P1 e a P2

■ P1 *me*: que eu *me* uou (nº 6), que *me* dē (nº 9), quanto *me* hi pertenesce (nº 14), quiteymelis (17), nō posso *me* aujĵr (nº 22), que *me* uós fezeistes (nº 23), que *me* fezeistes (nº 30), qual *me* mandó (nº 44)

mi: qui *mi* de ista heredadj herdā e *mi* isti amor fazim (nº 10, texto híbrido)

■ P4 *nos*: como *nos* mādou (nº 33)

■ P5 *uos*: *damosuos* (nº 2), *erdouos* deles (nº 30), Unde *uos* digo...*digouos* (nº 33), *damosuos*, sempre *uos* faz, que *uos* uendemos, *peyteuos* (nº 46)

uola: *uola* (nº 3), *douuola* (nº 31), *douuolla* (nº 38), *vendouola* (nº 42)

III. Formas de pronome persoal átono da P3

A) Acusativo

■ Singular

o / os / a / ha: se *a* demandar quesar (nº 2), se *a nós nõ quisermos* (nº 3), que *ha* nós auemos (nº 12), con mjas propias manos... *ha* roboramos (nº 15), *demandeya* (nº 17), que foy presente e *a* escriuj (nº 19), que *as* teuesse (nº 31), se *as* queria ãparar, que *as* teuesse (nº 33), se os mãadores *os* poden auĩr (nº 41), peiteo (nº 42), que ante *o* foron (nº 44), outorgandò, (nº 46) tèendoa (nº 49), filloa, doos (nº 49), que *a* fecesse (nº 49)

■ Plural

lo / la / las: dalas (*dar*) (nº 9), aiãla (nº 9), que *la* aia, que *las* tenga, al que *la* melor parar, entregamola (nº 14), tenerla (nº 15), hulo aio (nº 15), vendilas (nº 18), que *lo* paguẽ (nº 18), ca *la* nõ deuiã por dar, por que *la* nõ deuiã por dar (nº 19), e *la* teniã, que *la* filarõ, nõ *lo* quisero, fila-*lo*-yan (nº 25), agãã (nº 30), ela *lo* outorgou (nº 33), deuermola (nº 34), fazemosla (nº 35), britallo (nº 43), darẽlos, deuenla à dar (nº 34), deromla (nº 49)

no / na: quen^a melor merecer (nº 15), nõno quis sigir (nº 49)

B) Dativo

■ Singular

li: outorgulis qui *li* siga semprj... e qui *lis* faza (nº 10)

le: ca *le* auja a dar, que *le* dian (nº 19), fazerdes*le* (nº 20), sobre tal fiador *le* filarõ ha erdade (nº 25), que *le* ualesse, fazale (nº 27) que *le* da, dar*le*, de *le* parar (nº 28), e *deule* sa boa, que *le* demãdarõ, eles quitarõ*le*, que *le* fazades, derõ*le* (nº 33), deuemos*le* ad dar, deuen*le* à dar (nº 34)

lle: que *lle* eu despedi, que *lle* dẽ (nº 39), que *lle* fillaban (D), que *lle* fora dada, eaderõ*lle*, achamos*lle*, deulle... (E)

■ Plural

lis: outorgulis qui *li* siga semprj... e qui *lis* faza (nº 10), quiteymelis desta demanda que *lis* fazia e... doulis (nº 17)

les: fazer*les* (nº 3), darmoles (nº 14), que *les* dou, doules (nº 15), nõ *les* ualue (nº 25), 33), que nõca *les* y tornasse (nº 33), que *les* el der (41)

lles: deilles ende carta (D), que *lles* dé ende esta carta (E)

C) se

■ *con verbos pronominais e reflexivos:* quitouse, que *se* quite (nº 33), auerõ*se* (nº 41), se *se* quirria incorrer, de *se* incorrer, encorreose, que *se* cõsellase (49)

■ *construçions pasivas reflexas:* que nõ *se* perdan (15), deuẽse a dar (nº 39), este pleyto *se* deue a tractar (nº 48)

3.2. A variación morfolóxica na conjugación verbal

No glosario, na entrada correspondente a cada verbo, recóllense a totalidade das formas do paradigma correspondente. Nos parágrafos que veñen a seguir, soamente imos chamar a atención sobre variantes que poden ser significativas no plano morfolóxico, ben desde o punto de vista da evolución diacrónica, ben desde o da diversidade diatópica. Cando o estimamos relevante, indicamos o número e localización do texto.

3.2.1. Verbos regulares

En primeiro lugar, imos chamar a atención para as formas e variantes que nos parecen máis salientables na desinencia flexional da P2 e P3 do Indicativo Pretérito (IPret.) das tres conjugacións, e mais na vogal temática do Infinitivo (Inf.) e do Participio pasado (Part.) dos verbos da segunda conjugación.

-AR: IPret. P2 *deytasti*. Para a P3 do IPret. aparecen as variantes gráficas <ou> / <oc> (nun texto híbrido) e <o>: *tomou, quitou, tornou, rezonou, mandou, quitoc* (nº 8, texto híbrido), *tomou, ficou, quitou, outorgou, gaanou, racou, consellou // tomó, leuó, tornó, compró, mandó, g'ànó*. No nº 49 rexístrase *filloa* (<fillou + a) e *doos* (<dou + os), con pronome clítico obxecto directo átono de P3; nestas condicións, a redución *ou > o* é habitual no galego medieval (Lorenzo 1985: 85, 122). Fóra destes dous casos, xorde a dúbida de se debemos interpretar simplemente <o> como grafía por <ou>, ou ben se está a xogar a influencia gráfica do castelán (§ 2.2.1).

-ER: Para a P3 do IPret. aparecen *-eu / -eo* e *-io*: *aparezeo, defendeo, despendeo* (nº 50, neste texto tamén se rexistra *deo*, de *dar*⁷²), *eadeu, encorreo, recebio, remaezeo, respondeu*. Nótese tamén as variantes *uio / ueu* no mesmo documento (nº 25), que corresponden ao verbo irregular *veer*. Para o participio, temos *-udo* como forma máis corrente e *-ido* como variante minoritaria: *creudo, intinduda, recibuda, sabudu - sabuda, teuda, uenduda; coñocida - conocida - conozida - conosciada; stablicido*. Nótese tamén a variante *auuodo* (nº 19), que debemos pór en relación co *recebodo* do foral de Caldelas (Monteagudo 2008b: 468). *Conozuda*, con tema en *u*, coas súas variantes fonéticas e/ou gráficas (que afectan ás vogais pretónicas e ás grafías da nasal e da sibilante), é a forma xeral, amplamente maioritaria.

-IR: Para a P3 do IPret. rexístranse *-iu / -io* e mais *-eu*: *cõprio, cõstringiu, escriuiou / scriujo, oiou, partiu, pidio* (nº 49) / *pedeu* (nº 27), *relinquiou*. Téñase en conta tamén a forma de P3 do IPret. *ueo*, correspondente ao irregular *viir*. Nótese o Inf. *uiuir* (nº 5), que así e todo pode interpretarse como variante meramente gráfica, pois neste texto é frecuente <i> para [e].

72 Para P3 do Ind. Prét. de dar rexístrase, como indicamos máis abaixo: *deu - deo / do(u)*.

No doc. nº 3, interpretamos as formas *dés*, *enpenorés* como P5, e non como P2 do SPres., interpretación que vén esixida polo contexto, onde vemos empregadas constantemente formas da P5: *quiserdes*, *lauredes*, *pobredes*...

Finalmente, salientamos algunhas formas correspondentes a tres verbos regulares que presentan distintos tipos de variación, ben na raíz, ben na desinencia:

ESCRIUIR: Inf. *scriuir* (nº 49); IPret. P1 *escriuj*.

OYR / OUUIR: IPret. P3 *oiu*, *oyrõ*, *oyrum* / *ouirõ* / *ouujrõ*; IAntepret. *oira*; SFut. *oyrẽ-oirẽ* / *ouuirẽ* / *ovirẽ*; Part. *oydas*. Para as variantes *oyr* / *ouuir* véxase Monteagudo 2008b: 196-201.

RECEBER: Inf. *receber*; IPres. P1 *recebo*; IPret. P1 *recibi*; P3 *recebio*; IAntepret. P3 *recebera*.

3.2.2. Verbos irregulares

Canto aos verbos irregulares, as formas e variantes máis dignas de nota corresponden ao tema específico de perfecto forte, aínda que nalgúns verbos (como *aver*, *dizer*, *fazer*, *jazer*, *poder*, *poer*, *prazer*, *saber*, *seer*, *viir*) tamén se rexistran formas interesantes para o tema de presente.

ADUZER: IPret. P1 *aduxe*.

AVER: IPres. P1 *aio-ajo-ayo-ago-ago* / *ey-hey*; IPret. P3 *ouve* / *ouuo*.

AVIIR(SE): IPret. P6 *aveerõse*.

CABER: IPret. P6 *couberun*.

DAR: IPret. P1: *dei* - *dey* / *dj*, P3: *deu* - *deo* / *do(u)*; SPres. P3 *dé*, P5 *dedes* - *dés* / *diades*, P6 *dẽ* / *dian*. Para a alternancia no SPres. das variantes *de-* / *dia-* véxase Monteagudo 2008b: 229-30.

DIZER: IPres. P3 *diz*; IPret. P1 *dixi*, P3 *dixu* / *disu* - *disso* / *dixi* / *disse* - *dise*, P6 *dixeron* - *disserõ*.

ESTAR: IPret. P3 *esteue*; SPres. P3 *esté* / *estia*.

FAZER: IPres. P3 *faz*; IPret. P1 *fis* / *fit* / *fiz* / *fix*, P3 *fez* / *figu*, P4 *fezemos*, P5 *fezestes*, P6 *fezerom*; IAntepret. P6 *feceram*; SPret. *fezesse* / *fecesse*. SFut. P6 *fizerẽ*

IR: IPret. P1 *fui*.

JAZER: IPres. P3 *iat* / *jaz*.

PERDER: SPres. P3 *perza*.

PODER: IPres. P1 *posso*; SPres. P3 *possas*, P5 *possades*, P6 *possan*; SFut. P3 *poder* / *puder*, P4 *poderdes*, P6 *poderẽ*.

POER: IPres. P1 *poño*, P6 *poen*. IPret. P3 *pos*, P4 *posemos*, P6 *posuerun*; Inf.: *poer* (nº 48).

PRAZER: IPres. *plaz*; IPret. P3 *plougo* - *prougo* - *prouguo* / *aplougo* - *aprougo*.

QUERER: IPret. P3 *quis*, P6 *quiserō*; SPres. *queyra* / *quera*; SFut. P2 *quiseres*, P3 *queser* / *quiser*, P4 *quisermos*, P5 *quiserdes*, P6 *quiseren*.

REMANIR - REMAECER: IPret. P3 *remaso* / *remaezeo*; SPres. P3 *remana*, *remaesca*.

SABER: IPret. P4 *soubemos*; SPres. P6 *sabian* / *sabã*; SPret. *soubessemos*.

SEER: IPres. P1 *soo* - *sòð* / *son*, P3 *este* / *é* - *he*; IPret. P1 *foy* / *fuj* - *fuy*, P3 *fuy* - *fui* - *fuj* / *foy* - *foi* / *foe*. SPres.: as formas tipo *sea* - *seea* aparecen en 17 textos; as formas de tipo *seia* - *siia* / *seja* / *seya* / *sega* - *sig* / *segia* (para a P3 ou a P6) rexístranse en 26 textos, pero non hai unha distribución territorial clara de ambas as variantes: concorren en documentos da mesma procedencia e incluso no mesmo documento (nº 2 e 3 de Melón, nº 21 e nº 29 de Sobrado de Trives, nº 22, 24, 31 e 32 de Portomarín, nº 10, 39, 40, 41 e B de Ferreira de Pallares, nº 48 de Ourense) (véxase Monteagudo 2008b: 229-30).

TEER: IPret. P1 *teuj*, P3 *teue*; ICopret. P3 *tiinia* / *teenia*, P6 *teniã*; SFut. P3 *touer* / *teuer*; SPret. P3 *teuisse*.

VALER: IPret. P3 *ualue*; SPres. P3 *ualla*, *uala*.

VEER: IPret. P3 *uio* / *ueu* (nº 25-Melón). É notable a copresenza destas dúas variantes no mesmo documento.

VIIIR: inf. *viir* - *uiir* - *uijr* / *uinir* / *ueyr*; IPret. P3 *ueo*, P6 *ueerō* / *vierom*; SFut. P3 *ueer* - *veer* - *vener* - *uener* / *uier* - *vyer*, P6 *ueerē* / *uinerē*.

No cadro nº 5 subliñamos algunhas formas da P3 do IPret. dos verbos con tema de perfecto ‘forte’, en que no galego medieval se rexistra variación na desinencia (formas conservadoras en -ø ou -e / formas innovadoras en -o).

Cadro nº 5. Variantes e- ø/-o para a desinencia da P3 do IPret. de perfectos fortes

AVER	<i>ouve</i> (nº 4-Almerez)	<i>ouuo</i> (C-Meira)
DIZER	<i>disse</i> (nº 25-Melón, nº 49-Cereixo)	<i>dixu</i> (nº 7-Penamaior) / <i>disu</i> (nº 8-Ferreira) / <i>disso</i> (nº 33-Monfero, E-Caaveiro)
ESTAR	<i>esteue</i> (nº 27-Melón)	
FAZER	<i>fez</i> (nº 33-Monfero)	<i>figu</i> (nº 7-Penamaior);
(A)PRAZER		<i>plougo</i> (nº 24-Lugo, nº 37-Castroverde, nº 46-Sarria, nº 47-Lugo) - <i>prougo</i> (nº 31 / nº 32-Portomarín) / <i>aplougo</i> (nº 42-Allariz) - <i>aprougo</i> (C-Meira)
QUERER	<i>quis</i> (nº 49-Cereixa)	

3.3. *Adverbios e locucións adverbiais*

Os adverbios que aparecen nos textos da nosa colección son os seguintes:

■ De lugar: *adeante* (con sentido temporal ‘des aquí adeante’); *aquí* (tamén se usa con valor temporal: ‘des aquí adeante’) - *qui, ala / ali; de suso - de susu - de suzo*. O último aparece frecuentemente na expresión fixa ‘de suso dito / dita’⁷³, *fóra*⁷⁴.

■ De tempo: *agora - agura - òra, ante - ãte*⁷⁵, *despoes - depouys*⁷⁶, *disí, entõ / estõ, ja - ya*⁷⁷, *iamais - iamays, nunca - nũca, sempre - senpre - sẽpre - sempri*⁷⁸.

■ De modo: *asi, bẽ - ben - bem*⁷⁹, *mellor - melor, mal; ensembra - ãsimbla, item*. O sufixo *-mente* xa se revela dabondo produtivo: *conpridamente, fielmente, liuremente, nomeadamente, primeyramente* (adverbio de orde), *quitamente* (nótese: *liuremente e quitamente*); nótese tamén o aparente castelanismo *amigauilmiẽte*. Locucións: *a bõa fe, de presente, en presente, por cabeza, por cabezas*.

73 Para dar unha idea do grao de fixeza da expresión, véxase os lugares en que este adverbio aparece acompañado dun vocábulo relacionado coa noción de ‘dicir’, ou con formas do propio verbo *dizer*: *de suso* nomeada (nº 2), *de susu* deuandito, *de susu* dito (nº 15), *ja de suso* dicto (nº 19, 20), *de susu* diz (nº 22), *de susu* dita (nº 24), *de suso* d’y dicto (nº 27), *de suso* dissemos (nº 34), *iam* dictu *de susu* (nº 36), *desuzo* dito/ dita (nº 43), *de suso* dito / dita, dicto é *de suso* (nº 46), *de suso* diz (nº 47), *de suso* dito, *de suso* dito é (nº 48). A pesar da relativa independencia sintáctica entre ambas (orde non fixa, posibilidade de intercalar elementos oracionais, e outras), decidimos escribir como unha soa palabra gráfica *susodito/ susodita*, por atender ó criterio da forma moderna. Doutra banda, notemos as seguintes expresións sinónimas: *deuandita / deuandito* (nº 14, 15, 17, 33, 38, 43, 48), *sobredito / sobredita* (nº 18, 30, 41, 49), *ja ditos / ditas* (nº 33, 35, 38, 47, 49), *nomeado / nomeada* (nº 17, 33, 47).

74 Nótese a súa aparición con modificador introducido por *de* (que tamén se pode considerar locución prepositiva): *fóra das sortes* (nº 9), *fóra dos coutos* (nº 17). Álvarez e Xove 2002: 597 e 631-32 prefiren analizar estas construcións ‘adverbio + de’ como casos de modificación do núcleo adverbial, non como verdadeiras locucións.

75 Nótese que *ante* pode aparecer en estruturas comparativas, introducindo o primeiro termo: *ante* c’a outro (nº 22), se *ante* transise cha Eluira Garsia (C, *cha* está por ‘ca’), *ante* que dona Marina (nº 30).

76 Nótese a súa aparición na locución prepositiva *depois de*: *depois de* meus fillos (nº 15), *depoys de* nosos yrmaos (nº 45). Como xa se indicou, Álvarez e Xove 2002: 597 e 631-32 prefiren considerar que nestas construcións ‘adverbio + de’ estamos ante casos de modificación do núcleo adverbial. Doutra banda, canto á forma, compárese *depois* coas preposicións *pois* e *depos / depus*. Véxase máis abaixo tamén as variantes *depus-depos*, no apartado correspondente ás preposicións.

77 Para o uso de *ja* nas locucións *ja dito* e similares, véxase arriba, nota a *de suso*.

78 Nótese as locucións *pera por sempre* (nº 17), *por senpre* (nº 31), *por sempre* (nº 34), *ya por sempre* (nº 35).

79 Nótese o seu uso da locución *tan ben*... introducindo o primeiro termo dunha comparación, no texto nº 41.

■ De cantidade: *ar, mays - mais, maes*. Véxase *demais e iamaís*, adv., e *mais* conx.

■ Outros: *demais - demays, outrosi - outrosy - octrosi - otrosi - outrusi - outrussi - outrossi, porẽ, tã ben... como, todauía*.

Canto aos adverbios pronominais, característicos do galego medieval, sinalamos as formas *inde - ãde - ende* dunha banda, e doutra *y - hy - hi - i*.

3.4. Preposicións e locucións prepositivas

Aquí sinalamos unicamente as variantes formais dignas de nota, no glosario aclaramos os significados ou acepcións que nos parecen máis significativas, acompañando dalgún exemplo. En xeral, tal como deixamos indicado noutro lugar (Monteagudo 2009: 106) as clases de palabras invariables, coma as preposicións, foron as que resistiron de forma máis duradeira baixo disfrace latino ou latinizante (*ad, cum, in, inter, sub, super...*). Doutra banda, é de notar que no galego medieval usábanse como simples preposicións formas que na actualidade se empregan en locucións prepositivas con *de*: *cerca* leyras, *dante* o juit, *depos* dja de San Matheu, *pois* nossa morte (compárese con *pois de* mj).

a.- Sinalaremos soamente a variante *ad*, que aparece (como era de esperar) nos textos híbridos, pero tamén nalgúns plenamente romances: *ad dona, ad dar / aa dar* (nº 34), *ad defender* (nº 35), *ad quantos* (nº 40).

ante, anti.- Nótase a variante gráfica *anti* (nº 7), alternando con *ante* no mesmo texto. Véxase tamén as formas historicamente derivadas *auãte, dante, deante pera ante, perante*.

apos.- Véxase *depos/depus*, formas historicamente derivadas

ata, atra, aten

auãte.-Véxase *ante*.

cabo

cerca

con, cõ, cum, cū.- Aparece con frecuencia en forma latinizada *cum- cū*, non só nos documentos híbridos, mais tamén nos romances (nº 5, 10, 20, 25, 30, 34, 35, 43, 44, 49). A forma plenamente romance, *con- cõ*, aparece xa nos textos híbridos e con frecuencia tamén nos puramente galegos (nº 5, 7, 9, 14, 15, 19, 34, 35, 37, 46), en ocasións alternando coa latina devandita.

contra, cõtra

de, d'

dante, deante.-Véxase *ante*.

depos, depus.- A distribución xeográfica e a cronoloxía das variantes dos adverbios e/ou preposicións *apos* (nº 29, 47), *despoes* (nº 20, 21) / *depoys* (nº 15, 33, 45) e *depos* (nº 41) / *depus* (nº 38, 42) son obxecto de estudo por Álvarez / Xove 1998: 32-36. Contrastamos rapidamente as súas conclusións cos nosos datos:

- a) segundo eles, as variantes con *des-* son máis tardías fóra do sur da provincia de Pontevedra, porén, nos nosos textos temos *despoes* en Sobrado de Trives (nº 20, 21),
- b) boa parte das provincias de Lugo e Ourense presentan uniformemente *-ú-*, que, efectivamente nos nosos textos aparecen en documentos de Allariz e Meira; pero temos tamén variantes con *-ó-* en documentos de Sobrado de Trives, Lugo e Ferreira de Pallares (*apos, depos*)
- c) o resto de Galicia teñen exclusivamente *-oi-*, aínda que as variantes con este ditongo tamén aparecen nos territorios sinalados en (a) e (b), o cal cadra cos nosos rexistros, pois temos *depoys* en Castañeira e Monfero (nº 15 e 33) e mais en Ferreira de Pallares (nº 45), e *despoes*, como xa se indicou, en Sobrado de Trives (nº 20 e 21).
- d) as variantes con *a-* son as maioritarias nas dioceses auriense e lucense; isto débemolo matizar, segundo os nosos rexistros: poderíamos dicir que só aparecen nesa área, pero non son maioritarias nela, pois, certamente, *apos* aparece en Sobrado de Trives e Lugo (nº 29 e 47), pero tamén rexistramos formas con *de-* e *des-* en Meira e Allariz (nº 38, 42), Ferreira de Pallares (nº 41, 45) e Sobrado de Trives (nº 20 e 21).

des, dez

en - in - ĩ.- As variantes alatinadas *in - ĩ* aparecen nos textos híbridos, pero tamén nos romances. É de notar a variante *ĩ*, no nº 43: *ĩss(e)* (= en esse).

entre, entr', ĩtre, ontre.- Nos textos híbridos aparece a forma latina *inter* (nº 8), *entre* (nº 9, 22, 35, 41, 47, 48)- *entr'* (D) - *ĩtre* (nº 39); *ontre* (nº 19). Álvarez / Xove (1998: 38-40) sinalan que *ontre* é a variante máis abundante no occidente de Galicia, mentres que *entre* é a máis frecuente na parte oriental, e a única ao oriente do río Miño na provincia de Lugo.

exetes.- Véxase *foras, mios, saluo, senon e seynte*.

fóra de.- Véxase o que se di atrás sobre locucións, nos adverbios de lugar, en nota.

foras.- Nun texto híbrido aparece a forma alatinada *fores: fores* inde hereditate, *fores* iº casale (nº 1). Véxase *exetes, mios, saluo, senon, seynte*.

mios.- Intrepretámola como variante de *mēos < minus*. Véxase *exetes, foras, saluo, senon, seynte*.

per.- Véxase *por*.

pera, pra, para, pora.- A variante máis frecuente é *pera*, que adoito aparece con <per> abreviado (nº 4, 14, 15, 17, 21, 26, 34, 41), ou, máis raramente, por extenso *pera* (nº 14, 33, no nº 25 aparece *pera ante*); tamén se rexistran *pra* (nº 38, 39, 43, A), *per'al* (nº 14) e mais *para* (nº 50). A variante *pora*, típica do castelán, aparece no nº 6. Véxase a xustificación do desenvolvemento das abreviaturas no capítulo de criterios de transcripción, onde se dá conta polo miúdo da situación (p.83).

pera ante, perante, perant'

pois (de).

por, pur, per, pro.- A variante *por* aparece por extenso en boa parte dos textos da mostra (nº 1, 2, 3, 6, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 45, 46, 47, 48, A, C, D, E); a variante *pur* é moito menos frecuente (nº 5, 8, 25, 44, D), *pro* aparece nos textos híbridos. A variante *per* aparece habitualmente abreviada, por extenso unicamente nos documentos nº 9, 30 e 36 (pero neste na parte latina). Para a xustificación dos desenvolvementos das abreviaturas, véxase o dito nos criterios de transcripción (pp. 84-85).

saluo

segundo

sen, sē, sem, sin.- As variantes formais que aparecen son: *sen* (nº 26, nº 48, nº 49), *sē* (nº 33), *sem* (nº 49); *sin* (nº 9).

senon, senō

seynte.- Véxase *exetes, foras, mios, saluo, senon*.

sobre, sobe(lo), sobre, sube(lo), super.- A forma latina *super* aparece nos documentos híbridos, e tamén (pero só ocasionalmente) nos romances (nº 1, 4, 7, 10, 47). As variantes que collemos son: *sobre* (nº 16, 18, 19, 27, 33, 41, 49) - *sobr'* (nº 47), *subre* (nº 25); ante o artigo determinado aparecen *sobrela egresa* (nº 20), *sobrela terza* (nº 33), *sobrela egreia* (nº 43), *sobrelo jur, sobrela herdade* (nº 48); *subrelo logar* (nº 25), *sobelo casar* (nº 28), *subelo portadigo* (D).

sub, su.- A variante alatinada *sub* é a máis frecuente (nº 1, 2, 16, 17, 31, 32, 39, 46, 47, A, B, C, D); en moitos casos aparece na data do documento, formulada en latín ou latinizada), pero a variante máis arromanzada *su* é tamén usual (nº 22, 23, 24, 33, 37, 39, 41, 46).

tras (en..)

Cadro nº 6.- Encontros das preposicións co artigo determinado e demostrativos

a	<i>ao, aos ahu, hahus, ahus</i>	<i>alo, alos</i>	<i>ó</i>	
a	<i>aa-àà, aas - ààs</i>	<i>ala</i>	<i>á</i>	
aten	<i>ateno</i>			
con / cum	<i>cono, conos, cunas, cum a</i>	<i>cũ la</i>		<i>cõ enstas</i>
des	<i>dez a</i>	<i>delo</i>		
en	<i>eno, ena, enos, jna, ina</i>	<i>enlo, enla (enno) jnno ẽno, ãno</i>	<i>no, na</i>	<i>èensas, en esta, iïss(e)</i>

entre		<i>entrela, entrela</i>		
per a	<i>per ao, per àà</i>			
por		<i>porlo, porla</i>	<i>polo, pola</i>	
per		<i>perlo, perla</i>	<i>pelo, pela</i>	
sobre		<i>sobrelo, sobrela subrelo</i>	<i>sobelo, subelo</i>	
su	<i>su o, su a</i>			

3.5. *Conxuncións e locucións conxuntivas. Proposicións subordinadas*

ca.- conxunción completiva e causal, de uso moito menos frecuente *ca que*.

dicimos *qua* nõ, ... *ca* us dicẽ daquesta parte *ca* nõ, ... Pedro Fermoso disu *ca* queria ãde prouar (nº 8); dizia *ca* le auja a dar a loutosa, ... ese prior dizia *ca* era sua uasala de mao beysada, ... ese prior dizia *ca* nõ auia outro senor, ... (nº 19), razuaban seus portadores *ca* non demandaban purtagen (D)

ca ... (ante).- partícula comparativa:

deuo a fazèr *ante* *c'*a outro home nõ *c'*a outra moler (nº 22); *se* ante transise *cha* Eluira Garsia (C)

♦ Pero nótese o uso de *que*: se dõ Gil passar *ante que* dona Marina (nº 30)

(cada que) quada que.- locución conxuntiva temporal:

quada que inde queir'aruore deue y Pedro Pedrez da sua uoz ootra a meter dèla (nº 43)

como.- conxunción completiva, é moi corrente nas fórmulas de notificación protocolaria dos documentos, onde alterna con *que*:

Conuzuda cousa sea a quantos esta carta uirẽ *como* eu ...

♦ Conxunción modal:

fazerles seruico *como* senores quando uèrẽ na terra (nº 3); que a pobredes bẽ *como* poderdes melor (nº 3); *como* esses amigos mãdarẽ entre nós eno prezo da uẽzõ ... (nº 22); octorgo quí ùa remda *como* mãdar Michael Johannis (nº 36)

♦ Na expresión das demarcacións, ten uso especial de tipo modal (máis ou menos equivalente a 'conforme ... '):

Jn Castro Mesado, *como* uadit per Lonbo et inde ad rio et *como* parti cū Sancto Pelagio, est regalengo (nº 1); por rio d'Aruã, e *como* deze á lagua de Iares ... (nº 9)

♦ Conxunción consecutiva:

que lauredes esa herdade uso da terra *como* nõ defalesca por lauor (nº 3)

♦ Úsase tamén en correlacións comparativa se copulativas, e en locucións de modo (véxase abaixo): *tanto ... como, assi ... como, tal como ...*

desque.- locución conxuntiva temporal

sayda a sazom deuē a_leuar as cabras per-à Grana *des que* nõ ouuerem lecte (nº 34)

e mais.- locución copulativa: *E maix* se Pedro Pedrez ou sua uoz quizerē uēder ... (nº 43)

en quanto.- locución temporal (véxase *mentre*):

en toda sua uida desse dito Viuiã Froyaz *en quanto* ess'(e)eygregya teuer (nº 48)

en tal que.- locución final:

E en tal que esta carta sea mays firme e mais ualedeira, fazemos-la asèèlar (nº 35)

mais.- conxunción adversativa (tamén con valor de 'se non que ...', véxase *pero* e *senon*):

estes houtros nõ lo quiserō, *mais* queriano filar de forà (nº 25); disserō que nõ filariã fiador à-hu celareyro, *mais* fila-lo-yan à-hus omèes que hy morauã (nº 25); *mays* eno jur padroadigo dessa deuãdita eygregya que o tena do Espital en aprestamo (nº 48)

macar.- conxunción concesiva:

ca non demandaban purtagen *senon* en uun lugar a nenun mercador, *macar* pasase por tudu Lemus (D)

mētra (nº 9), **mentre** (nº 48), **mētre** (nº 5) .- conxunción temporal:

mētre quiser uiuir cū suos filios (nº 5); *mētra* uiuerē en esta herdade seerē meos uasalos (nº 9); *mentre* teuer esta eygregia (nº 48)

nen (nº 15), **nē** (nº 2, 3, 17, 27, 32), **nem** (nº 11) .- conxunción copulativa

ou (nº 2, 3, 15, 31, 43) .- conxunción disxuntiva e distributiva

para, pra.- esta preposición pode introducir unha proposición de infinitivo, con sentido final:

en-prestados *pera* pagar myas deuedas (nº 26); fazòd eu poderoso do meu auer e da mia herdade *pra* conprila (nº 39); *pera* starē a seu mãdado (nº 41); quin quer que a iste prazo queyra pasar *pra* britallo (nº 43); *pra teerē* iusticia na uilla e *pra darē* a_min este meu dereyto (A)

pero.- conxunción adversativa:

agrauado por graue ĩ-firמידade *pero* poderoso de meu siso (nº 39); achamos que esta herdade ualia bē e conpridamente esta renda que y fora posta, e *pero*, pola igleia sèer bē herdada, mãdamos e dissemos ao prior que eadesse e desse y mays, ... Et *pero*, por sèer a ygleia conpridamēte bē herdada, mandamos ao prior (E)

por.- esta preposición pode introducir unha proposición de infinitivo con sentido final:

porque seelo proprio nõ auemos e *por* seer mays certo, mandamos e rogamos (E)

poren.- conxunción consecutiva (pode tamén considerarse como adverbio conector)

e *porē* damus partizom en quamto tem Maria Uirmuit (nº 36)

porque.- conxunción causal:

In Langulo Diegalo prendidit illū Gonsaluus Roderici, *por-que* era hominem mandado (nº 1); mando a mja lera de Murelos, *por-que* teuj dellos e dese mostero a sua lera de Poedo (nº 26); *por-que* essa Maor Rodriguiz era familiar e fįgreje do moesteyro, derōle xv soldos (nº 33); damosuos por fiador Johan Gũtiño da Vilanoua *por que* sempre uos faz amor de paz (nº 46); Et

nós sobredictos, *porque* seelo proprio ñ auemos e por seer mays certo, mandamos e rogamos a Lourenço... (E)

por que.- locución conxuntiva con valor final:

aio y a meter 11 alcaldes da uilla a meu plazer e a seu deles, *por que* aia eu esta mina dereytura (A)

quando.- conxunción temporal (nº 3, 4, 5, 6, 9, 13, 16, 49, 50, B).

quer ... quer.- locución distributiva:

ela lo outorgou, *quer* con uñzimento, *quer* con cõposizõ (nº 33); *que[r]* por joyzo, *quer* por auenencia, uala (nº 41)

que.- conxunción completiva

◆ Con frecuencia, aparece reiterada, nun uso pleonástico:

E mão *que* este meu testamento *que* seya firme e staujl (nº 26); E outro-si poen *que* se algua contêda uèer entre los omes bõos, *que* ayam d'yr ante *Sancho Moniz* (nº 41)

◆ Noutras ocasións, aparece sen valor definido, como modalizador imperativo:

e vós, *que* lauredes esa herdade uso da terra (nº 3)

◆ A oración completiva pode ter un matiz consecutivo ou final:

nós seiamos por isto enparados *que* mays ñ nos busquedes (nº 3); e fazemola ende poderosa *que* uenda e *que* done e *que* faza della sa guisa a sua uolũtade... (nº 12); Et *que* este pleito seia mas firme, ffazemos ende testimonias a dõ Arias Perez ... (nº 12); Toda altera dó tibi *que* sis in mei uassalj (nº 13); Esta mãda fazo en mja uida e cõ salude estãdo, *que* la aia el monesteiro deuandito a iuro e a mano pera sêpre (nº 14); e deu-le sa boa è êssas herdades *que* toda cousa que el y fizesse ela lo outorgou (nº 33); cõstringiu esse Rodrigo Gũsaluiz *que* fosse respõder per-ãte o juiz (nº 33); dam poder aos mãdadores *que* possam mãdar (nº 41); Vendouola *que* a ayades uós e toda uossa uoz de-pus uós (nº 42); Et *que* esta carta ñ uena en dulda... (nº 48); qual foro eu pono cũ eles *que* seia estauil por ia mays (A); damos a uós... esa herdade... *que* fazades dela uosa uoluntade (C)

se (nº 3, 8, 14, 15, 22, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 41, 43, 44, 47, 48, 49, A, C); **si** (nº 2, 6, 9, 33, 35, 42).- conxunción condicional, aparece con moita frecuencia co predicado en subxuntivo futuro. Nos exemplos soamente seremos exhaustivos nos casos en que o verbo non vai nesa forma modotemporal.

se a demandar queres pecte 11 soldos (nº 2); *se* se illis ñ auenisẽ de isti plectu (nº 8); *si* Sã Petro á iã aquil casal qui fui de meo patre, siia quita pur aquila ismolna (nº 5); *Se* por auẽtura nosso filo ou algun ome de nossa parte este meu feyto britar quiser, seia maldito (nº 14); *se* por uentura èu ñ posso me auijr cõuoso ena uẽzõ (nº 22); *Se* algũ cõtra este nosso feyto quiser pasar (nº 23); *se* mja fila Domjga Perez morer sen semẽ (nº 26); *si* sabe que essas herdades erã de Mõfero qui se quite delas, e *si* ñ, *si* ar sabe que sõ suas, uena amparar a dereyto per-ante mj, e *si* ñ quiser esto fazer (nº 33); *se* os mãdadores sobre-ditos os podẽ auijr, *quer* por joyzo, *quer* por auenencia, uala (nº 41); *Se* nós èensas leyra ja dictas mays auemos, a uós vendemos (nº 47); E Petro Payz ououa a lexar a sua morte a Elvira Garsia desenbargada, *se* ante transise cha Eluira Garsia, de filios, de filias e de todo home do mundo (C)

◆ **Conxunción completiva:**

dissemos-le *si* se quíria quitar aos frades de Mõfero essas herdades, *se* as quería ãparar a dereyto (nº 33); catassemos e soubessemos... *se* sse podia dar esta renda (E); que se cõsellase *se* daria fiador in maor custa ou *se* se quíria in-correr (nº 49)

senon.- conxunción adversativa:

non sedeant cabaleros nem frades nem freires, *se-non* homèes que faciant nobis istum forum in pace (nº 11); nẽ inpinorardes a caualeiro nẽ a santuario, *se-nõ* a leigo (nº 29)

uel.- conxunción distributiva e disxuntiva:

se algẽ uèer da mia parte *uel* d'estràa (nº 44); en tal lugar *uel* en melor (C)

● **Correlacións comparativas:**

tal... qual..: fazerdesle *tal* foro deste casar *qual* fizerẽ dos octros de Cerdeira (nº 20)

tanto... como...: *outra tanta* herdade *como* de suso diz en dobro (nº 47)

tamaño... como: que partã *tamano* quinũ *como* un de seus tios (nº 39)

● **Correlacións consecutivas:**

tal... que...

a tal precto e *sub tal* condicõ *que* uós dedes a m̃j raçõ no moesteyro (nº 2); en *tal* logar *que* nõ tola pã (nº 3); a *tal* ome a uèdades ou enpenorés *que* a nós compra nosso foro en paz (nº 3); por *tal* prejto *que* la tẽgamos eu e meu marido (nº 14); su *tal* condizũ *que* lle dẽ seus fillos (nº 39); en *tal* guysa *que* o deuãdito comẽdador dá (nº 48)

● **Correlacións copulativas**

tã ben... como...

que possam mãdar *tã ben* en cartas *como* en fiadoria, *como* na demãda, *como* en toda cousa que faza ao pleyto, ... *que* mãdem *tã bẽ* este pleyto en dias feriales *como* en outro dia qual-quer, ... *tã bẽ* en este logar *como e ú quer que* seam achegados pera este pleyto (nº 41)

assi... como... (equivale a *tanto... como...*):

A todos sega sabudu, *assi* a los qui sũ presentes *como* aos qui hã de uijr (nº 10), (nº 23, 33); *asi* do prezo *como* da reborazõ (nº 32); *assi* uoz *como* herdade, e *assi* eno coutu *como* en eglegiario *como* en leygaryo, ... *assi* da nossa parte *como* da uossa *como* da estranea (nº 35), (nº 37)

◆ **Outras maneiras de expresar este tipo de correlación inclusiva:**

Sabuda cosa sea aos que sun *como* aos que an di viir (nº 30), (nº 32), *asi* do prezo e da reborazõ outorgamonos por pagados (nº 31)

● **Locucións modais**

tal como: *tal como* ùum dos bõs frades que ouer na casa (nº 2)

segundo como...: *segũdo como* de susodito he (nº 48)

assi como... modais enfáticas (equivalen a *tal como...*), ás veces o matiz enfático está esvaído (equivalen meramente a *como...*):

dixit *asy como* Pedro Mòdgo (nº 25); *asi como* deuja (nº 26); *assi como* diziã as cartas del rey,... esteue ao prazo *assi como* deuja (nº 27); *assi como* nos mãdou ò juiz (nº 33); *assi como* fameliaria e amiga,... *assi como* de suso-dito é, ... E en avento e en quaraesma deue ela à ãuer pixotas e

sardinas, *assi como* comer cada um frade de Carualo Torto, ... *assi como* for guisado (nº 34); *assi como* eu a mão (nº 39); *assi como* a eu teño a jur e a maa (nº 42); *assi como* dicto é de suso (nº 46); (nº 49), *assj* como estam marcadas e de-uisadas ... *assi como* esso que de suso diz, ... *assi como* ome faz do sou (nº 47); *assi como* nos mandaua o arcediago (E)

atal guisa assi que: por *atal* guisa *assi que* nós damos a ela (nº 34), (D)

3.6. Morfoloxía derivativa. Sufixos e terminacións

3.6.1. Sufixo e terminación *-zon/-çon/-cion*

O sufixo latino *-tione-* aplicouse a moitos nomes (deverbais) que pasaron ao romance, e deu lugar a un sufixo romance que se mantivo produtivo ata os nosos días. Nos textos da nosa colección aparece en dúas variantes, unha con mantemento do iode, e outra sen iode, absorbido na consoante sibilante precedente⁸⁰. Esta consoante, pola súa vez, pode aparecer representada mediante <z> ou <ç>, e máis raramente, <c> e <s>. A primeira solución, con mantemento do hiode (*-cion(e)/-zion*), aparece en nove vocábulos, documentados en seis textos. Pola cronoloxía dos textos (todos anteriores a 1254), diríase que se trata dunha solución arcaica; de feito, catro voces aparecen nun único documento, o nº 5, que presenta unha scripta de carácter híbrido e resulta ser un dos máis antigos da colección. É de salientar tamén a procedencia oriental dos textos nº 9, 14 e 15.

A segunda variante, sen iode, é a máis corrente. A solución gráfica máis frecuente é a representación mediante <z> (*-zon/-zun*), ata un total de 29 ocorrencias, en vinte textos. As grafía <ç> (*-çon*) aparece en cinco vocábulos, que aparecen en catro textos, mentres que as formas con <c> e <s> son excepciónais, cunha ocorrencia cada unha delas. A palabra que ofrece máis variantes, gráficas e/ou fonéticas, é *condiziõ / condizũ / condicõ / cõdisõ*. Tamén é digno de nota o dobrete *vendezon- vendizon / venzon- vençon* (< lat. UENDITIONE), con mantemento ou síncope da vogal intertónica.

-cion (nove palabras, en seis documentos: 5, 9, 14-15, 17, B): *condiziõ / condizũ / condicõ / cõdisõ; donaciõ, donacion / doazun; generacione / gearazõ / generaçõ; malediciõ / maldizõ; mandacione; outorgacion; peregrinacionẽ; populacione; quitaciõ*

-zon (doce palabras, en vinte documentos: 9, 19, 22-24, 30-35, 39-40, 44, 46-48, C-D-E): *cazun; cõcanbiazõ, concãbazõ; condizũ; cõposizõ - conposizõ; corazõ - curazõ - coraçon; doazun; gearazõ - generaçõ; maldizõ; razõ - razom - razon - razoes - razues; reborazõ - reuorazom - reuorazon; sazõ - sazom; uẽdezõ - uẽdizon - uenzõ - uenzom - uẽzon - vẽzon - venzon - vẽçon*

-çon (cinco palabras, en catro documentos): *colaçõ, coraçon, generaçõ, raçõ, raçom* [distinto de *razon*], *vẽçon*; **-con**: *condicõ*; **-son**: *cõdisõ*

80 Para a situación no foral de Caldelas e textos coetáneos, véxase Monteagudo 2008b: 219-24.

3.6.2. Outros sufixos: *-mento*, *-uil/-uel*, *-aria*, *-adigo* e *-age*

O sufixo *-mento*, co que se crean sustantivos deverbais, é dos máis produtivos:

(*-ar*>) *acordamento*, *ãparamento*, *apartamento*, *enpezamento*, *enplazamêto*, *herdamento*
 - *erdamêtos* - *irdamento* - *herdamentu* - *herdamento*, *mudamento*, *octorgamento*,
pasamêtu, *supenoramento*, *testamento*; (*-er*>) *uĵzimento*; (*-ir*>) *dipartimêto* - *departimento*
 - *departimêto*, *garimento* - *guarimento*, *remiemento*.

Nótese que dos verbos con tema en *-e-* só temos un exemplo, no cal a vogal temática muda a *-i-* (*uencer* > *uĵzimento*), mentres que temos outro caso de verbo da terceira conxugación, en que a vogal temática pasa a *-e-* (*remiir* > *remiemento*⁸¹).

■ Canto ao sufixo procedente do latín *-bile-*, que produce adxectivos deverbais, o resultado máis común é *-uil*, cun único exemplo de *-uel*: *stauil* - *staujl* - *estauil* / *stauel*; *mouil* e *amuigauil*.

■ Doutra banda, o sufixo *-aria* aparece nos sustantivos *caualaria*, *personaria* - *pesoaria* e *albergaria*, fonte á variante *-eria*, que se rexistra en *maneria*.

■ Rexíranse catro sustantivos formados co sufixo *-(a)digo*: *jugadigo*, *maniadigo*, *padroadigo*, *portadigo*.

■ Por último, aparecen dous sustantivos formados co sufixo *-age*, de orixe galorrománica: *linage* - *lignage*, *portage* - *purtagen*. O primeiro destes ten xénero masculino e o segundo xénero feminino.

3.6.3. Terminacións *-zo/-za* e *-ncia/-nza*

Os textos da época mostran grande vacilación en moitos dos sustantivos que rematan en *-zo/-za* e *-ncia/-nza*, debido a evolucións diverxentes (ou representacións gráficas alternantes, dependendo dos casos) dos resultados fónicos das secuencias latinas *-ti* / *-ci*. Como mostramos noutro lugar (Monteagudo 2008b: 219-24), non é doado enxergar en que casos estamos ante variantes puramente gráficas, en que as representacións con <i> do tipo <ci> - <ti> funcionarían como dígrafos, ou ben auténticas variantes fonéticas, que suporían que estaríamos ante exemplos de formas evolutivas cultas ou semicultas fronte a resultados patrimoniais. A seguir ofrecemos os exemplos rexistrados nos textos da nosa colectánea.

(a) Sen variación

▶ *-zo*, *-za* constante: *Bouza*, *cabeza*, *calças*, *carrizo*, *iuyzo* - *juizu* - *joyzo*, *maças*, *nodiça*, *prazo*, *sentenza*, *uerza*.

▶ *-(n)cia* constante: *conecçcja*, *indizia*, *iusticia*, *uiolencia*.

(b) Con variación

81 *remiir* - *remiir* rexístrase nas Cantigas de Santa Maria, onde aparece como sustantivo verbal *remisson*.

► Vacilación *-zo, -za*: *fortia - fortja* [> *fortiar - fortjar* >] - *esforciu / forza, marcio, marcias / marzo, prezo - preço* [> *prezado > aprezado*] / *precio, seruízo - seruíco / seruício, terza - terça / terciá*.

► Vacilación *-ncia / -nza*: *ganãcia / gaazas, pertinencia / pertinenza - pertenzenza, pitãcia / pitãza, presencia / presenza*.

II. Criterios de edición

Seguimos en xeral os criterios de edición propostos por Ramón Lorenzo, pormenorizados e matizados por última vez en 2004. Tratamos, da mesma maneira, de conxugar a fidelidade ao texto orixinal, sobre todo no que atinxe ás súas características lingüísticas, coa interpretación do texto co fin de facilitarlle ao lector a comprensión do orixinal. É por iso que modernizamos o uso das maiúsculas e o da separación de palabras, e desenvolvemos as abreviaturas (indicando en todo caso os nosos desenvolvementos mediante cursivas).

No que segue soamente detallaremos algúns aspectos que queremos resaltar por presentaren unha complexidade específica, ou ben por afastárense puntualmente das propostas de Lorenzo. Indicamos o número de documento e o de liña (ex.: 5.6).

1. A segmentación gráfica das palabras

A unión e separación de palabras modernízase; pero, como coidamos que pode ser interesante para o estudoso coñecer a situación orixinal, falicitámosllo mediante o uso de dous signos gráficos: se as palabras están xuntas no orixinal pero na nosa edición van separadas á moderna, márcase cun guión baixo (“a_Sancha”). Á inversa, se están separados pero nos usos actuais se escriben xuntos, márcase cun punto medial (“Vila-noua”). Algúns casos específicos en relación con isto:

- As contraccións que non se fan por escrito na lingua moderna indícanse, como é usual, cun apóstrofe (*d'Ouaña*).
- Utilízase o guión medio para a segunda forma do artigo: “intinduda-las razoes” (19.11). E tamén no único caso con mesóclise pronominal, para separar o pronome da forma verbal: *fila-lo-yan* (25.24).
- O encontro do artigo determinado *o(s)/a(s)* tras as preposicións *con* e *en* represéntase xunto, tal e como aparece a maior parte das veces nos textos (*cono* 50.15,47, A.2, *eno* 20.11, 21.17, 22.13,14, 27.14, 35.6,10, 48.6,8,11, *ena* 9.11,19, 11.9, 17.15, 20.8, 22.13, 34.21, 35.9, 37.4, 48.5,13,17, 50.15, *enos* 15.10, 17.7, *enas* 17.3), e o mesmo criterio se segue con *sobre*, *entre*, *por* coa segunda forma do artigo: *sobrelo/sobelo*, *entrelas*, *porlos* (véxase o cadro nº 5, cos Encontros das preposicións co artigo determinado, no punto 3.6 do estudo lingüístico). Indícase da mesma maneira a asimilación do pronome tras *quen* (*quëno* A.16, *quenna* 15.22) e *non* (*nõno* 49.34).

2. Uso de maiúsculas e minúsculas

Séguese os usos actuais. No tocante aos numerais, para o que se usan os números romanos, poñémolos en maiúsculas no caso das datas, e cando se refire a cantidades, en versaletas.

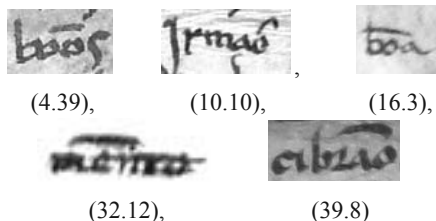
3. Acentuación

A acentuación só se usa con función diacrítica; para isto empréganse os acentos agudos (*a* art. vs. *á* contr. *a + a* / vb. *haber*, por exemplo, *o* art. vs. *ao* adv. (< UBI).

4. Sinal xeral de abreviación

O trazo horizontal enriba da palabra, cando ten valor fonético, transcribímolos como til nas formas en romance, sen interpretar o seu valor vocálico ou consonántico.

- cando hai perda de *-n-*, o til indica que a vogal anterior está nasalizada; daquela, situamos o til sobre a primeira vogal (*bõo*, *irmão*, *bõa*, *tiente*) (Lorenzo 2004: 453), independentemente da forma ou da situación física do trazo, que pode variar (vid. pp. 42-43): enriba da primeira, da segunda, cubrir a palabra completa, ser curvo ou recto.

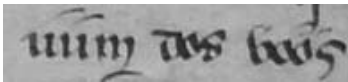

- cando está colocado sobre un *n*, lemos *ñ* (Lorenzo 2004: 454), como en *coñocida* (12.1), *Martiño* (14.3), *peñor* (14.7), *Uaña* (14.20), *mjñas* (38.9), *Viriña* (42.3), *teño* (42.4), *Gütiño* (46.4).
- Hai casos en que o trazo en palabras romances non ten valor fonético, polo que se elimina na nosa edición, pero indicando en nota esa característica paleográfica (Lorenzo 2004: 455); isto ocorre en palabras procedentes de formas latinas con *mn* ou *nn* (como *dãno*, *dõna*, *ãno*), en *mĩll*, onde sería en principio abreviatura de *e*, en *ia* (lat. *JAM*, con trazo só en 5.32, 45.11 e B.6.7, de 27 ocorrencias totais), ou outras onde o trazo simplemente é resto doutras abreviaturas latinas (como en *Johan*).
- En ocasións equivale a *-n-*, polo que o repoñemos en letra cursiva: <dõa> → <dona> (1.28, 34.27).

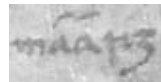
- Un caso especial é o de *ome* cun trazo por riba (véxase p.44): como se pode interpretar que o trazo non ten valor fonético (de feito, aparece con frecuencia sen ningún tipo de trazo por riba, como en 9.8, 14.15, 25.14, 28.6, 33.28, *home* 3.5, 13.11, 22.12, 24.6, *ricome* 38.11, *rycome* 44.20), editase sen el, pero indícase en nota a súa presenza. No que toca o plural, *omēs*, Lorenzo (2004: 455) interprétao como sinal de abreviatura do *e*, e daquela: <omees>: así nun único caso (*homees* 49.29), pois o habitual é a abreviatura *oms*, con trazo por riba; tamén esta forma pode aparecer sen ningún trazo por riba (41.8).
- En textos latinos, conforme ao que se fai usualmente, o trazo de abreviación que equivale a nasal transcríbese como *n* ou *m*, segundo cumpra.

5. Plicas

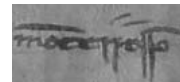
As plicas sobre as vogais (tamén chamadas *ápices* por Maia 1986: 27), que normalmente se emprega sobre dúas vogais en hiato, indícanse mediante acentos graves (*Mààriz*, *Ourèès*, *bòò*). Cando aparece sobre consoante (só sobre *r*), márcase tamén: *Orràca* (31.1), *Mõterròsso* (31.8, 32.12); esta última é unha peculiaridade de Martín Iohannes, escribán de Portomarín.

(2.5),

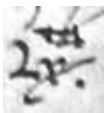
(30.9),

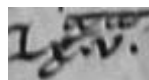
(31.8)

6. Particularidades dalgunhas letras

- **R maiúsculo.** Na nosa documentación non hai ningún caso en que valla <rr>, isto é, lateral vibrante en posición intervocálica; así pois, desenvolvémolo como <r>, en maiúscula ou minúscula segundo lle corresponda, como en <teResia> = *Teresia* (11.5) ou <Rege> = *rege* (13.13).
- **X aspado.** Neste signo, o x presenta un nexa cursivo que representa a subtracción XL = 40, uso que se remonta á época visigótica (Santos 1994: 106-7). Dado os erros nos que se ten incorrido pola mala interpretación deste numeral (véxase, para o que toca aos documentos galegos, Tato Plaza 2004), cremos de interese indicar esta característica na edición, polo que o número 40 é transcrito por <XL>, como propón Martins (2001: 50). Ocorre nos documentos nº 19, 35, 39, 40, 45, 46, 48.

nº 19,

nº 35,

nº 39

7. Abreviaturas

- Hai abreviaturas herdadas da tradición gráfica latina que non responden á realidade fonética medieval (como <vel>, <mglz>, <plz>, todas elas cun trazo horizontal por riba, por *Vasquez*, *Miguez* e *Paez*, respectivamente, ou <cls> e <tlg> por *caendas* e *toga*). Nestes casos decidimos respecta-la grafía utilizada, de maneira que resolvemos as abreviaturas a partir das letras que aparecen: <Velasquez>, <Miguellez>, <Pelaez> ou <kalendas> e <taleyga>, a diferenza de Lorenzo (2004: 456-458), que atende máis á forma real das palabras naquela altura, e desenvolve a abreviatura segundo as formas romances.
- O **signo tironiano** desenvólvese como *e* en textos romances, e como *et* en textos latinos.
- A preposición **para** < *perá*, *pará*, procede da combinación de PRO (OU PER) AD; non se sabe cal era a pronuncia medieval nin se debemos interpretar a abreviatura medieval como *pera* ou *para* (Lorenzo 1995: 676). Quitando un único caso de *pora*, que merece unha explicación diferente¹, a forma que aparece por extenso é <pera> (14.9.24, 25.21.21, 33.13.34), e a maior parte das veces está expresada mediante a abreviatura de *per*², cun trazo horizontal cruzando o hastil descendente. Nestes casos optamos por desenvolver conforme a forma extensa e o valor da abreviatura, <para>. Hai outra abreviatura que coidamos que precisa un desenvolvemento diferente: *p^a*, co <a> sobreposto (38.7.7, 39.6.36, 43.22), no que adoita ser abreviatura dun *r*³; desta vez transcribimos como suxire a propia abreviatura e tamén propón Santos (1994: 126), isto é, <pra>. A forma en 50.16, <p^fa>, co *r* sobreposto, desenvolvémola como <para>, dado que o *r* sobreposto indica unha abreviación.

pera (4.17),

pra (38.7),

para (50.16)

-
- 1 Trátase da forma predominante do castelán medieval ata o século XIII, e aparece nun documento que coidamos transcrito por un escriba castelán (o n° 6). Nos textos galegos aparece sobre todo nas Cantigas de Santa María, e apenas nos documentais (vid. TMILGa). Para a súa orixe e extensión na península, véxase Riiho 1979 e Malkiel 1980.
  - 2 4.17, 15.11.11, 17.3.13, 21.9.9, 26.11.15, 34.35, 41.5.8.16, 50.16. Véxase a reprodución en Cappelli 257, Millares 1983: II, figura 76a, 35-38
  - 3 Véxase, por exemplo, Millares 1983: I,113, II, cadro 76d.

- En relación coa preposición anterior están PRO > *por* e PER > *per*, que alternan en todo o período medieval (Lorenzo 1995: 676). A realidade paleográfica que vemos na nosa colección é que *por* se documenta por extenso desde moi cedo e en case tódolos textos⁴, igual cá súa contracción co artigo determinado, *polo* (33.28, 48.9), *pola* (9.4, 33.3). Case en distribución complementaria con *por* está a forma por extenso *pur*⁵. Son, desde logo, moitas atestacións que parecen aconsellar que o desenvolvemento se debe facer segundo a forma moderna. O problema é que a maior parte das veces a preposición vese expresada por medio dunha abreviatura, un *p* cun sinal horizontal cruzándolle o hastil (<*p*>), que vale inequivocamente para *per*⁶; e, para máis, a existencia de *per* vén corroborada pola súa presenza tamén por extenso (9.16, 30.11, 36.13); curiosamente, en todos estes casos convive coa forma extensa *por*. A contracción de *per* co artigo determinado atópase por extenso: *pelos* (50.34), *pela* (29.19, 48.3) e *pelo* (41.10), e nos dous últimos casos citados coexisten coa forma extensa *por*. Ademais, hai outra abreviatura que vale para <*por*>:

(16.5),

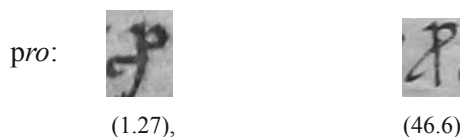
(19.3.4.8.10.10)

E hai documentos en que coexisten abreviaturas distintas para <*per*> e <*por*>, coma nos seguintes exemplos do nº 49 (e tamén no nº 19):

por (49.4.4.18.24),*per* (49.16),*persoa* (49.27)

Por último, aínda hai outra abreviatura para a mesma preposición: a herdada do latín que se desenvolve como <*pro*>⁷:

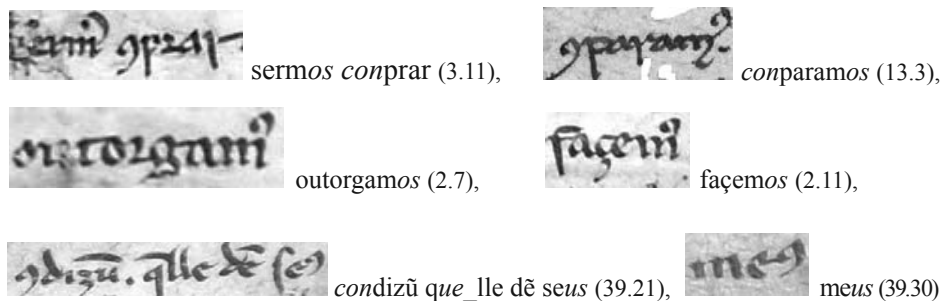
-
- 4 Nos primeiros da nosa escolla, 1.14.22, 2.8, 3.77, de contra o ano 1225, 1231 e 1233, respectivamente, pero tamén en 6.6, 9.7.17, 10.12.12.13.23, 13.6, 14.2.7, 15.12.13.15.38, 17.6.6.8.8.11.11.13.13, 18.3.5.8, 19.3.4.4.4, 21.3.8, 22.4.4.6.17.17, 23.4.4.7, 25.9.10.10.13.14, 26.4.14.14, 27.3.3, 30.3.6.6, 31.3.4.5.6, 32.7.10, 33.7.29, 34.3.28.34.34.35, 35.1.1.2.2.2.3.4.7.8.8.8.12.12.14.14, 36.5.6, 37.6.8.9, 38.4, 39.22.28, 41.2.2.2.3, 43.3, 45.6.10, 46.4.6, 47.2.2.4.21, 48.2.48.8.9.
- 5 5.31.31.33, 8.11.33, 25.10, 44.8.8.9. Soamente nun caso (25.10) coexisten as formas *pur* e *por*.
- 6 Como en *sêper* 1.8, *Superado* 4.3, *Perera* 10.5, *Perez* 12.4.4.6, *paupertate* 13.7, *pertenesce* 14.4.7, *permaesca* 23.12, *persueyro* 39.37, *Nespereyra* 41.3.14, etc.
- 7 Vid, por exemplo, Cappelli 257, ou Millares tomo II, figura 76a, 49-53. Así está en 1.15.27, 4.1.1. 2.3.10.10.16.16.21.34.34.36, 8.6.8, 25.2.2.3.5, 46.6. Como se ve, moito menos frecuente, e usada sobre todo no documento 4, un dos textos translectais con escrita heterónoma galego-latina.

Dado este panorama complexo, e como coidamos que o uso das distintas abreviaturas pode deberse neste caso a unha realidade fonética distinta, en vez de desenvolver da mesma forma a abreviatura en tódolos contextos, que sería a solución máis doada, decidimos facelo como <por> sempre que no texto apareza esta forma por extenso; en contraposición, e atendendo ao valor usual da abreviatura e máis á existencia da forma extensa *per*, desenvolvémola como <per> cando no mesmo texto non estea *por* por extenso. Se no mesmo documento non aparece por extenso, desenvolvemos <por> ou <per> segundo a abreviatura que aparece, coma no nº 49. Débese ter en conta que este signo abreviativo, pese ao seu valor inicial, adoitaba ser polivalente: no documento 38, por exemplo, corresponde a <per> en *pertinēcijs* (38.3), a <por> e a <par> en “*por mǎdo das partes*” (38.16.16)⁸.

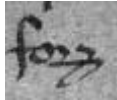

- O signo <º> equivale a *con* cando vai a principio de palabra (tanto a prep. como en *conprir*, *conprar*, etc.). A final de palabra aparece en posición superíndice, e equivale a *us* en textos latinos e a *os* nos romances, agás no caso do posesivo, en que se desenvolve como <meus> (39.30), <seus> (20.13, 39.21.22.29.32, 45.7), pois sempre aparece así por extenso.

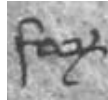

8 Máis exemplos da mesma época, con reprodución fotográfica, en Boullón 2007b: 304-305. É unha plurivalencia usual na Península (vid. Millares I:195, II 189.1-4)

A abreviatura de *rum* (Millares 1983: II, fig. 76a, 32, Santos 1994: 101), aparece no substantivo *forum* ‘foro’ (11.9.12.14.15, 13.7.9.11), en *roborum* (P1) (5.23) e mais ao final da terminación do pretérito de Indicativo da P3, ‘foron’, se ben en latín lle correspondería a terminación *-unt* e non *-um*. Conforme ao criterio de optar por un diferente desenvolvemento segundo sexan textos latinos ou romances, desenvolvemos <foron> en 22.20, 39.37, 43.24, e <forum> en 46.10.

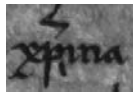

forum (11.9),

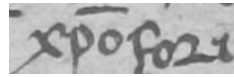

foron (22.20)

- A abreviatura das letras gregas correspondentes ao nome de Cristo desenvólvese sen h: *Crist-*.

Cristina (1.4),

Cristofori (49.11)

- Desenvolvemos as abreviaturas correspondentes á voz *morabedi* conforme ás formas que aparecen por extenso, <morabidil> (13.7) e <morabitijs> (13.13), da maneira que segue:

<morab>: morabitos (9.15), nun contexto latino;
 <morbt>: morabitijs (24.7),
 <morb>: morabidijs (44.15),
 <mor>: morabidijs (34.37),
 <mbr>: morabidijs (35.19),
 <mrs>: morabidijs (38.6),
 <ms>: morabidijs (14.8, 14.16, 15.25).

- No que respecta ao patronímico de *Martin*, vemos que, atendendo á terminación, aparece por extenso moitas máis veces a forma sen marca de nasal ca con ela, e cunha soa vogal ca con dúas, como se ve nas formas plasmadas a seguir:

<Martiz> (7.1, 10.6.7.8.13.22, 28.13, 48.21), <Martiz> (25.18, 36.2),
 < Martijz> (26.20),
 <Martiz> (4.14, 27.1);

así pois, optamos polo desenvolvemento segundo a forma máis común⁹, e de aí:

<mart> → Martiz (18.16, 19.4.5, 24.12, 34.35.35, 44.28, 47.3.12),

<mrt> → Martiz (2.16),

<mr> → Martiz (34.40.42, 39.38),

<mar> → Martiz (39.39.42)

8. Outros aspectos

- En vez de utilizar notas a rodapé, indicamos as peculiaridades que non se poden inferir do sistema indicado anteriormente mediante un aparato situado ao final da edición do documento, cun tipo de letra máis pequena, e no que se localizan as palabras comentadas mediante a indicación do número da liña e o treito comentado reproducido seguido dunha paréntese cadrada (como en “6.- *ome*] Cun trazo por riba da palabra”). Só damos conta das leccións diverxentes dos editores precedentes en caso de considerarmos que poden deitar luz en paraxes de difícil interpretación.
- Indicamos os números de liña, colocándoos en superíndice despois do salto de liña vertical: <|²>, agás cando vai no medio dunha palabra: nese caso indícase o salto de liña pero non o número respectivo: <pode|des>.
- O riscado vai riscado, ou sexa: así.
- Os restantes símbolos editoriais son os habituais neste tipo de edicións:
  - [] restitucións.
  - [...] fragmentos non lexibles, por distintos tipos de deterioracións materiais.
  - () letras ou secuencias de máis.
  - ∨ entreliñados.

---

9 Excepto nun caso, en <Martiz> (27.11), onde desenvolvemos segundo a forma por extenso no mesmo documento (na l. 1).

III. Edición dos documentos

1

[1225 ca.]

Sobrado de Trives (Ou)

Pesquisa que realizaron don Rodrigo Fernandez, don Sancho Paez, Velasco Eanes e Johan Paez, sobre o reguengo da terra de Laioso (Ou).

ACOU, Fondo de pergamiños monacais, nº 6147. Pergamiño, 165 x 190 mm.

Edicións: Duro Peña 1967: 58-59; Lorenzo / Pérez (no prelo).

Observacións: Duro Peña dátaa nos últimos anos de Alfonso IX (1188-1230); don Rodrigo Fernandez de Caldelas está documentado ata ca. 1225, de aí a nosa datación.

Hec est inquisitio uerissima quam exquisierunt domnus Rodericus Fernandiz et domnus Sancius Pelaiz et Velascus Iohannis et Johannes Pelaiz [|]2 super regalengo que est in terra de Laioso.

Petrus Erez, iuratus, dixit: “In illo tempore de Soutelo et de Sancto Iohanne et dō Fernã [|]3 Sanchez ou-uerō a fazer senaras in monte regalengo cum boues de suas casas. Alio monte que dicitur Sorueira [|]4 est regalengo. In Mazaneda hereditate que fuit delos Capezudos tota est regalenga. Hereditate que fuit de dona Cristina [|]5 est regalenga. Melendus Herez comparauit una leira de homines mandados et tenet eã. In Sancto Iohanne o Souto de Porta, quomodo [|]6 uadit per uia et inde a Uerruguela, fuit de homines mandados. In porto de Langulo habet regalengo. In Sancto Iohanne habet uno so|lare et 1º linar et 1º orto et est regalengo. In Trauessas enqueriron a homines bonos et dederunt eã dō Matia”. Vinea de Uarzena [|]8 audiuit semper dicere quod esset regalenga et numquam ea uidit raciõgar.

Garsia Diez, iuratus, dixit: “In Candanedo habet una terra regalenga. [|]9 In Langulo super casale de Rodericus Sancij habet una terra regalenga. In Castro Mesado, como uadit per Lonbo et inde ad rio et co|mo parti cū Sancto Pelagio, est regalengo. In Raigada duos casales que sunt in Cima de Uilla fuerunt de homines mandados et dō Pelagio [|]11 leuolos ante rege et benefectauit eos et dederunt ei medietatem ipsius hereditate et alia medietate uendiderunt ei”.

Ordonius [|]12 Iohannis, iuratus, dixit: “uno mato que est sub casa de Rodericus Abela, comparauit eũ dō Fernan Sanchez de homines mandados et benefectauit ei illũ domnus [|]13 rex et dederunt illo mato Rodericus Abela. Sub Mendonia habet una terra et est regalenga. Tota Mazaneda, fores inde hereditate que [|]14 fuit de Adriã Conlũpne, tota alia est regalenga. In Langulo Diegalo prendidit illũ Gonsaluus Roderici, por-que era

hominem |¹⁵ mandado *et* pectauit *pro se et fugi*jt *et* relinquo [her]editate. Jterum tota Mazaneda est *regalenga*, extra III^{or} casales de Cima de |¹⁶ Uilla *et* alio casale de Sancio Nunez *et* alio de dō Roderico. Casar de Uela est benfeitado in uilla *et non in monte*. In Sancto |¹⁷ Iohanne, como ĩcipit in Eira Uela *et per* Castanera da Uite *et per* Castaneira Temperana, de ĩde a pelago de Malo to-to est *regalengo*". |¹⁸

Monio Petri, *iuratus*, dixit *que* delas Trauessas *et* delas Bouzas *et* dela terra del Souto *et* quanta heredade est des Porto de Langulo |¹⁹ como uadit *per* aqua de Uerruguela *usque ad* Carriles erat ipse maiordomo *et* raciongauit *per* v annos. De terra de |²⁰ Candanedo *et* de alia de Langulo dixit idem quod Garsia Diez. In Uerruga un\o/casale *que* tenet dō Lope est *regalengo*. In Pior|nedo *habet* una terra *regalenga*. De Souto de Porta dixit idē quod Petrus Erez. In fundo de rio Malo *habet* una terra *regalenga*.

Lope Ordo|niz, *iuratus*, dixit: “una uinea de Uarzena tomoula dō Pelagio *por regalenga et* quitoula”. De casale de Uerruga dixit idē quod Monio Petri. |²³ Delos casales de Raigada dixit idē quod Garsia Diez.

Pelai Petri, *iuratus*, dixit: “in Coua *habet* una terra *regalenga*”, *et* de Mazaneda dixit |²⁴ idē quod Ordonius Iohannis.

Saluator Petri, *iuratus*, dixit de tota Ma\za/neda idē quod Ordonius Iohannis *et* addidit: “como comeza in molino |²⁵ *et* ĩde *per* rio *et* inde al marco do Lameiro toto est *regalengo*. In cortina de dō Beneito *habet* una terra *regalenga*. In fundo |²⁶ de-la terra de Sancio Nunez *habet* una terra *regalenga*. In Requeixo *habet* uno casal *regalengo*. De Barrio dixit idē quod est toto *regalengo*. |²⁷ Oseiros fuit de homines mandados *et* tomoles dō Pelaio ela heredade *pro* una *tertia que* le non derō. In Langulo, fores 1° casa|le de dona Eluira *et* alio de Roderico Sanchez *et* alio de episcopo, tota alia est *reg* de homines mandados.

Sancio |²⁹ Ramirez, *iuratus*, dixit: otorga idē quod ali] de Raigada *et* de rio Malo quod est toto *reg* medietate *regalenga et* canpo de Me|lendo Moniz est toto *regalengo*.

5.- *comparauit*] O hastil do *p* está cruzado cun trazo horizontal, a abreviación usual de *per*, que aquí sería superfluo. | *tenet*] Utiliza como abreviación de *et* o signo tironiano. || 15.- *Relinquo*] O final desta palabra e o comezo da seguinte está borroso. Duro le *reliquit*, e Lorenzo / Pérez, *relinquit*; no texto vese claramente o <n>, apréciase o <i> sobreescrito, e a última letra parece un <o>. | [*her*]editate] A primeira sílaba non se le ben por estar esvaída a tinta, pero distínguense uns trazos moi semellantes ós da mesma palabra na liña 4. || 20.- *uno*] Orixinalmente, <una>, despois corrixíuse o <a> e escribíuse <o> sobre a liña. || 27.- *tertia*] Lese con claridade <tita>, cun signo de abreviación sobre o primeiro <t> semellante ao que se adoita usar para <or> / <ur>; Duro le “troita”, o que non parece dar moito sentido, e Lorenzo / Pérez, “tributa?”. || 28.- *Roderico*] Antes desta palabra, hai un <g> e o inicio doutra letra riscados.

2

1231, agosto, 25

Melón (Ou)

Pedro Salvadores véndelle a don Gomez, abade do mosteiro de Melón, unha herdade en Sequeiros de Borbén (Pazos de Borbén-Po), a cambio de o acolleren no mosteiro.

AHN Clero, carp. 1441, nº 4. Pergamiño, carta partida por abc, 130 x 120 mm.

Edicións: Cambón 1957: 899, nº 235; Souto Cabo 2003: 812-3 = 2004: 596.

Era M^a CC^a LX^a IX^a VIII° kalendas septembris.

Conoçuda cousa sea a todos |² que eu, *Pedro Saluadorit*, vendo a uós, abade dom Gomet et cõ|uêto de *Sancta Maria* de Melõ, essa mia herdade de Sequeyros de |⁴ Buruẽ a tal precto *e* sub tal condicõ *que* uós dedes a m] raçõ |⁵ no moesteyro, tal como ùm dos bòos frades *que* ouuer na |⁶ casa. Eu, abade dõ Gomet *e* conuêto de *Sancta Maria* de Melõ, damos |⁷ *e* outorgamos a uós en este mesmo lugar raçom como de suso |⁸ nomeada é; e_damosuos cc soldos por reuora, *que* nũca sea |⁹ demãdada de uós nẽ de_uosa uoz. E uós ou uossa uoz se_a |¹⁰ demandar *queser* pecte D soldos á_uoz do rey. *E* nós, abad[e] |¹¹ *e* conuêto de Melõ outro tal precto *façemos* a uós; se uos uos|sa raçõ nõ queremos dar o uos na ordim nõ *queremos* coler, |¹³ o_abade *e* o_cõuêto de Melõ êtergẽuos uossa herdade; *e* uo|la entergar nõ *quiserẽ*, facauos entergar o_rey da terra |¹⁵ *e* leue a_pea *que* iat no_plazo. |¹⁶

Qui presentes fuerunt: don Gomet, abade; *Johan Paez*, priol; Pay \Martiz/, scelareyro; *Ffernando Capelo*, |¹⁷ sub-celareyro; dõ Vasco, uistiaro, mõges. |¹⁸

Eu, *Pedro Rodriguez dicto Manteyga* qui notey.

3

1233, febreiro, 4

Melón (Ou)

Frei Gomez, abade do mosteiro de Melón, fai foro da herdade do Redondo (Covelo-Po) a Fernando Arias.

AHN, Clero. 1441, nº 11. 138 x 130 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Cambón 1957: 925-926, nº 257; Souto Cabo 2004: 597.

Era M^a CC^a LXX^a I quotum pridie nonas ffebruarij.

Notum sit *tam* presentibus *quam* futuris quod ego, |² *Gomet dictus abbas Melonis*, pariter *cum* conuentu [ejusd]em locj *facimus* placitum firmissimum c *solidos* |³ *roboratum tibi* Fernãdo Arie *et omni* uocj *uestre* et uxorj tu[e]; *damus tibi ipsam nostram hereditatem* de [U] |⁴ Redondo. Tali pacto *quod* dês inde_j *nobis* anuatjm [ter]tiam *partem* de pane *e* de vino *e* de lino, *e* de |⁵ legumina *por* nosso home no nosso celeyro de Varzena de Mera, *e* vna taleyga de castaneas |⁶ *sicas por* nossa taleyga de nosso celeyro;

e se_quiserdes cantar arbores, cantares en_tal lo[...]gar que |⁷ *nõ tola pã; e des a nós dous soldos de foros por sancta Maria d'agusto; por colleyta do abbade V dineiros; ó prior* |⁸ *e ó cellareiro fazerles seruico como senores quando uèèrẽ na terra; e vós, que lauredes esa herdade* |⁹ *uso da terra como nõ defalesca por laour; e vós, que_a pobredes bẽ como poderdes melor. Et* |¹⁰ *quẽ in_essa herdade morar seia nosso vassalo, nõ uenda nõ enpenore senõ a_nós; e se_a nós* [nõ |¹¹ *qui]sermos comprar, a_tal ome a uẽdades ou enpenorês que a_nós compra* nosso foro en paz; nõ criedes hi fillos de caualeyro ou de poderoso, *e de-des a_nós X soldos de luctosa, e nós seiamos por isto enparados* |¹³ *que mays nõ nos busquedes.*

Regnante rege Ffernandus in Castela, in Leom, in Galiza; jn Tude episcopo Stephano; |¹⁴ maiorino regis Sancius Pelaez. |¹⁵

Qui presentes furõ: Gomet, abbas de Melõ, testis; Ffernandus Caluus, prior; Johannes cellarius; Johannes, vestiarius; maiorj parte omni conuêt[u], |¹⁶ testes.

Petrus Petri qui notuit.

2.- *Gomet*] Ainda que o desenvolvemento usual da inicial *G* é *Gundisaluus* (en textos latinos), interpretamos *Gomet*, a diferenza de Cambón, dado que o abade de Melón no período de 1228 a 1240 levaba este nome, tal e como aparece por extenso no doc. nº 2 desta colección, de 1231. | [*ejusd]em*] A tinta está saltada; reconstruímos segundo a lectura de Cambón. || 3.- *tu[e]*] A tinta está saltada; reconstruímos segundo a lectura de Cambón. || 3-4.- [*U|R]edondo*] Restituímos *U* e a primeira letra da palabra seguinte seguindo a lectura de Cambón, por atrito do soporte. | [*ter]tiam*] A tinta está saltada, só se ve un sinal de abreviación por riba; restituímos seguindo a lectura de Cambón. || 4, 7.- *dés*] Interpretamos esta forma como variante reducida de *dedes*, que aparece na liña 11, onde tamén se le *uẽdades ou enpenorês*. Nótase igualmente *cantares*, na liña 6, como variante da P5. || 6.- *lo[...]gar*] Entre as dúas sílabas parece haber escrito algo que non se distingue, se ben que a palabra ten sentido. || 9.- *uso da terra*] A construción habitual é “segundo uso da terra” ou “como he uso da terra”. | *como*] Cun sinal de abreviación por riba da palabra. | 10-11.- [*nõ* |¹¹ *qui]sermos*] Restituímos seguindo a lectura de Cambón, por atrito do soporte. || 11.- *ome*] Cun trazo por riba da palabra. || 15.- *conuêt[u]*] Roto na parte final da palabra; restituímos seguindo a lectura de Cambón.

4

[1234-1236]

Ponteceso (Co)

Preito entre frei Pedro, mestre do mosteiro de Almerezo (Ponteceso), en nome do mosteiro de Santa María de Sobrado, e Martiño de Boén pola herdade de Souto.

ARG, nº 312. Pergamiño, 300 x 205 mm. Roto pola esquina dereita e por algunhas partes do bordo dereito. O texto dos anacos rotos (final das liñas 1, 2, 3, 4, 5, 6, 20, 23, 24, 26, 40), foi reconstruído a partir da lectura feita por Martínez Salazar.

Edicións: Martínez Salazar 1911: 1-4, nº 1.

Observacións: A data é deducida por Martínez Salazar pola presenza de frater Petrus Petri, magister de Almerezo e a testemuña Petrus Diat de Curispiedo, en escrituras de venda dos anos 1234, 1235 e 1236 copiadas no tombiño de Almerezo, letra C, e mais nunha doazón orixinal de 1234.

Orta fui intentjo inter fratrem Petro, magister de Almerezo, pro [uoce Superaddo, et Martinus de Boen, pro] ^{|2} se e pro_suos heredes, super ipsa hereditate de Sauto in quo ipsos [homines quirian facer morada. Unde] ^{|3} u fratre Petro locum defendeo pro Superado qui erat sua h[er]editate e su[per sua defensa fuerunt] ^{|4} ibi chegar petra e madeyra e prender hereditate. Super ista fortja quo i[ll]e faciebant fuit in][de quexar a_iuditjos e_alchaydes e concilio de Ialias, scilicet, Froilla Infante e Afon[su Iohannis] ^{|6} e Pelagius Arie e Petrus Froille. E inuenit eos i[n]_casa Didacus Adanze, faber. Et ipsos homines [bonos] ^{|7} ñiaron rogar per suo andatore uizino Iohannes Diat e per suo fuste ipsos homines qui ^{|8} uenissent responder. Et in_altero die fuerunt respondere ante iudice Froilla Infante e Petrus ^{|9} Froylle alchaide in sua casa de iudice.

Et ipsos homines dixerunt, scilicet, Martinus ^{|10} de Boen, pro se e pro_suos heredes, qui quanto faziã qui_u faziam in_sua hereditate; e fratre Petrus ^{|11} dixit qui ipsa hereditate era de Surdijs. E istas uoces fuerunt tenudas ante iudice[s] ^{|12} Froilla Infante e Petrus Froilla, alchaide, et suo concilio. Et ipso iudice e_ipso alchayde ^{|13} et ipso concilio posuerunt a_placere de ambas partes (posuerunt) homines bonos e pacto, s[i] clicet, ^{|14} iudice Froilla Infante, Ramiro, presbiter de Sancte Sauine, Martinus Martiz de_Careira, Johannes ^{|15} Cresconij de Uila Stephani, Petrus Diat de Gandera, Petrus Iohannis de Sancti Pelagii de_Condin. ^{|16}

Et istos bonos homines totus u_i posuerunt pro suos iudices e pro suos auinitores e posuerunt die; ^{|17} e in_isto stando pera suo pacto e p[er]a suo die, fueru[n]t ipsos homines fortiar hereditate, scilicet, ^{|18} Martinus de Boë e Iohannes da Brania e Rud[er]icus Tirago. E suos heredes furũ ibi meter isteos e ^{|19} us_cherías. E fratre Petro tornou ad ipsos alchaides et_ad ipsos iudices et_a ipso concilio quexa[r]se ^{|20} de tal fortja que prendia. Et ipsos iudices et ipsos alchaides Afonsu Iohannis et_Petrus Froilla et i[ps]o ^{|21} concilio uiderunt pro directo qui quanto ali fe\ce/ram istando cum illo in pacto qui u des·fecissen. ^{|22} E ñiuarũ suo maiordomus Martinus Petri de Lerenzo qui u des·fecissen, e illos non quisierunt ^{|23} des·fazer. E illos dixerun qui tornariã in_altero die ante iudice, e si fecerunt. Et in_altero die fu[rũ] ^{|24} ante iudice Froilla Infante et Petrus Froilla alchaide et_suo concilio, et ipso fratre Petro rezo[nov] ^{|25} a_fortja qui illi fecerã istãdo cum illo in pacto, qui fuerant fũdar hereditate. Et_ipsos homines ^{|26} dixerunt qui quanto faziã qui u fazian in sua hereditate. Eston iudicauit iudice domno Froil[la] ^{|27} qui quanto fecerã istãdo i[n]_pacto qui u des·fecissem, e uenerunt eos e uenindu per_la_carreyra ^{|28} acordarũe in_aquilo qui mãdara_u iudice, e uenerunt ad ecclesia de Sancti Uincentij de Cunis e po[suerũ] suos uigarios per_qui fusse fecto u_qui mãdara_u iudice Pelagius Calado e

Petrus Gomez. ³⁰ *E* per istos uigarios posuerunt die qui chegassen homines bonos supra dictos. *E* per ipsos uigario\|s/ ³¹ ou\|v/e sèèr alchado ipso die qui ipsos homines bonos chegassen, *et* die placito uocarunt homines ³² bonos supra dictos. *Et* fuerunt ibi *e* alios multos bonos homines *et* ipsa hereditate de_ãbas partes ³³ octurgarunt in manus bonos homines. *Et* ipso fratre Petro rezonou ante ipsos bonos homines qui non erat here|ditate libra quomo auuera sèèr.

Et ipsos heredes dixerunt: Martinus de Boë pro_ se *et* pro suos heredes ³⁵ qui_u auia fecto; *et* fratre Petrus dixit qui in_ hereditate istauã ³⁶ uscherias *et* qui non stauã quomo ³⁷ auia[n] pro istar. *Et* ipsos homines bonos supra dictos *e* alchaide Petrus Froille *e* ambas partes ³⁸ peterunt uigareze a uicarios; *e* us uicarios s'acurdarunt in_a_ uerdade *e* dixerunt ³⁹ qui quanto ibi auia fecto totum auia sèèr alcado aquil die, *e* disí ãtrarẽ in seu directo ³⁹ per_a_ quilos homines bonos.

E ista uigareze fuit data ante ipsos homines bõos supra dictos *et* ante ⁴⁰ Petrus abbate, dono Uiuia, Petrus Diat de Curispiedo *et* aliì multis que ibi era[n]. *Et* de ta[|] ⁴¹ pacto de tal uigareze nulla rẽ minime cõprio Martinus de Boë *e* suos heredes.

E quando oy[rum] ⁴² ista uigareze Martinus de Boë *e* suos heredes alcarũe *e* furũ fortjar hereditate *e* ⁴³ furũ ibi fazer casas.

Et totu per esforciu de Petrus Froilla, alchaide, *e* ipso fratre ⁴⁴ Petro de-fendeo per ipsos bonos homines que ibi erã *e* aparaua per pignores *e* per fiadores, ⁴⁵ *e* nõ le ualue.

1.- [uoce Superaddo et Martinus de Boen, pro]] Na lectura de Martínez Salazar di *per*, pero no documento vén claramente na liña seguinte a abreviatura de *pro*, polo que a emendamos. || 15.- Condin] debaixo do *n* hai un signo que podería ser simplemente un sinal de final de liña, ou ben un sinal por riba da palabra *die* da liña de embaixo, aínda que parece moi distante para esta última posibilidade. || 21.- pacto] aparece o signo xeral de abreviación que podería ser desenvolvida como *re* (precto), pero optamos por *pacto* por aparecer esta forma por extenso en dúas ocasións (l. 13, 17); tamén o fixo Martínez Salazar. || 38.- disí] interpretamos como adverbio (<DE EX IBI), e de aí o til diacrítico.

5

1237, abril, 18

San Salvador de Lérez (Po)

Aras Ovezquez fai testamento, ao marchar en peregrinación a Rocamador, a favor do convento de San Salvador de Lérez e da súa dona Elvira García.

AHN, Clero, 1786, nº 18. Pergamiño, 235 x 135 mm. Ten unha rotura na esquina superior esquerda e á altura das liñas 3 e 4 no borde dereito.

Edicións: Souto Cabo 2006: 77.

[Ord]inacio que ordinauit Aras ² [Uu]equit in uita mea quando uadit ³ [in p] erigr[in]acionem Sancte Marie de R[oca]]mador. In primo mando corpus *et* d'ani[ma]

|⁵ a_Sancti Saluatori de Lerize. Et mando |⁶ ibi *mecum quinionem de ecclesie Sancti Tome de Gũ|dãàr et_de_germana mea Maior Ouequit* |⁸ et isi casal (qⁱ)de_Gũdãàr qui fuit de Maior |⁹ Ouequit, in_ipso que mora Johanne Pel[a]gi^j |¹⁰ et mea de_ganãcia qui_ ipso ga-nei ina_uila |¹¹ de_Gũdãàr. A_[i]si casal et u_casal de Moldes |¹² de_Cito·facta quituus a_moesteru de Sancti |¹³ Saluatoris de Lerize, et istes casaes quitu |¹⁴ co[n] sua populacione a_Sancti Petri de Cãpanola |¹⁵ uno modio de pã et de_uino. Et mãdo a_ma_[m]uler |¹⁶ Iluira Garcia mea herdade mẽtre quiser |¹⁷ uiuir cũ suo\\$/ filios, et mea bua in sa_uida |¹⁸ deila et uiua cũ suos filios e_a_seu pasamẽ|tu si·ia quita a_suos filio[s]. E_ista mãda cũpra |²⁰ Iluira Garcia e suas diuidas.

Era J^a CC^a LXX^a V^a et quod V^o decimo kalendas maj. |²²

Eu, Aras Uuequit, in_ista mandacione manus |²³ meas roborum. Et quid contra factum meum fuerit sit |²⁴ maledictus usque a_septimam generacione |²⁵ et pariat a_uocem regem c solidos et sit maledictus. |²⁶ Et ista manda istet in suo robore. |²⁷

Qui presẽtes fuerunt: abbas Petrus de Le[r]ize, Petrus prior; |²⁸ Moninu Nuniz, Petrus, monachi; Johanne Fernãdi, |²⁹ Petrus Johannis, Petrus Nuniz, Johanne de Gũ(l)dar, laicos. |³⁰

Et mãdo a_Santi Petri de_Cãpanola a_lera dus Salgerus |³¹ de Misuelas pur alma de meo patre et pur la_mina, |³² et si Sã Petro á ia [a]quil casal qui fui de meo patre, siia |³³ quita pur aquila ismolna |³⁴ qui eu doc.

1.- [Ord]inacio, 2.- [Uu]equit] O pergamiño está roto na esquina superior esquerda, de maneira que as primeiras letras desas palabras faltan; repoñemos [Uu]uequit e non [Ou]uequit, por ser a forma a que aparece íntegra na liña 22. || 3.- [in p]erigr[in]acionẽ] Faltan letras por rotura do pergamiño, pero dá a impresión que tamén por lapsus do escribán. || 3, 4.- R[oca]mador, ani[ma]] O borde dereito está danado á altura das liñas 3 e 4, de maneira que faltan as letras finais de cada unha delas. || 4.- et d'anima] Coidamos que a forma subxacente é [ed], alomorfo antevocálico da conxunción copulativa e (< lat. et), rexistrado no Cancioneiro da Biblioteca Nacional (Michaëlis de Vasconcellos 1920: 32). || 14.- co[n]] A lectura non está clara, pero parece que o escribán se esqueceu de trazar o til para marcar a abreviación do [-n]. Souto, seguramente enganado por un trazo sobrevido que aparece no manuscrito sobre o <c>, le do, que non dá sentido. || 17.- suos] Parece que o escribán puxo primeiro suo^o, e posteriormente corrixiu a abreviatura <º> e escribiu <s> sobre a liña. | uida] Non quedou case espazo para a última letra, que está ilexible. || 23.- roborum] Trala abreviatura de rum parece haber un a cancelado. Nótese que a forma correcta do verbo lat. sería roboro. || 29.- Gũ(l)dar] Parece que se trazou un til sobre o <u>, que posteriormente foi borrado. || 32.- ia] Cun sinal de abreviación por riba.

6

[1239-1240], decembro, 4 /1241, setembro, 18

Vilar de Donas (Lu)

Testamento de Pedro Fernandez, en que deixa propiedades ao comendador Sueiro Díaz de Loio.

AHN, Ordes Militares, carp. 390 nº 208. Pergamiño, 380 x 126. O pergamiño ten unhas manchas escuras en dúas marxes no anaco que transcribimos. Hai unha copia de 1756 canda o pergamiño, que serviu para emendar partes hoxe ilexibles; o pergamiño está cosido a ela na súa parte superior.

Edicións: Novo Cazón 1986: 218-219, nº 20 (segue a transcripción de 1756 que aparece canda o ms.); Souto Cabo, 2006: 26.

Observacións: Este testamento de Pedro Fernández está transcrito nas actas dun preito ante Miguel, bispo de Lugo, entre Sueiro Díaz, comendador da Orde de Santiago en Loio, e o escudeiro Johan Fernandez, irmán do testador. O testamento, tal como o coñecemos, carece de subscripción notarial; Petrum Alfonsi é o notario que subscribe as actas do preito ante o bispo de Lugo, datadas en 20 de agosto de 1241. Estas actas están redactadas en latín, e recollen un testamento en castelán de Pedro Fernandez (presentado polo seu irmán Johan), onde lle deixa a el a metade dos seus bens, e a outra metade a Vilar de Donas, datado o 11 de xaneiro de 1240; e outro en galego (que presenta don Sueiro, o comendador de Loio), datado o catro de decembro de 1240, con interferencias do castelán: este é o texto que incluimos aquí, xunto coa data final do documento enteiro. Para unha discusión máis demorada sobre a data, que se podería anticipar aínda a 1239, véxase Souto Cabo (24-26). Na súa edición, Souto non le os fragmentos que non se ven na copia que manexou, considerando que están rotos, cando o documento orixinal está íntegro, pero ten manchas de humidade que nunha reprodución de baixa calidade poden parecer roturas. Así pois, a copia de 1756 non é posterior ás “amputacións” que este investigador erroneamente conxectura, nin os fragmentos que supostamente faltan foron reconstruídos “*ope ingenii*” polo responsable desa copia, pois a maior parte destes fragmentos aínda hoxe se len ben no orixinal. Xa que logo, para a nosa edición partimos do orixinal e utilizamos o traslado setecentista, que resulta ser bastante fiel, para emendar os fragmentos verdadeiramente ilexibles naquel.

“Conoscida cosa sea [a] aqueles que ista carta uirẽ *que* eu Pedro Fernãdez |² Marques dó mia herdade *que* ey inla foz de Chamoso *e in* Frãçjam *e in* Castril|lõ *e in* Galaens en comenda *e en* garda al comendator dono Suer Diat |⁴ de Loyo; e(s) sapades *que* eu me uou pora Castela, *e si* eu ala finir |⁵ [ma]ndo a la hordim de la caualaria de Santi|va/go *por* mia alma quita |⁶ [e libre] de toto parête *e de* todo ome de mũdo *e por* esta herdade |⁷ [deuo a Su]ero xxx soldos *que* me deu *quando* iua a _la_ hoste de Fornal|[chos], e mãdo e _utorgo *que* quanta prol salir de ista herdade *que* ore|[dar]e don Suer Diaz.

Testes *qui* uiderunt *et* audierunt: dominus Gomez |¹⁰ Fernandez, comendador de Mõtãchos, dominus Miguel, comendador de Quintane|la, dominus Uermũ Fernandez, comendador de Barraco Pardo, dõ Johan Fernandez, comen|dador de Atalaya, dõ Ruj Perez, fraare da Azumara, don Munio Perez, |¹³ comendador de Courel, dõ Lorenzi de Coria, Pe(r)dro Bernaldi t[estes]. |¹⁴

Isto fuj fecho IIIJ dias andados de dezenbre, era M^a CC^a LXX^a VIII^a.”

[...]

Acta sunt hec per Petrum Alfonsi, notarium in era M^a CC^a LXXVIII^a. Et quotum XIIIJ kalendas septembris.

1. *carta*] Cun trazo por riba da palabra. || 3.- *dono*] Cun trazo por riba da palabra. || 5-6.- *quita* [⁶ *e libre*] A mancha de humidade fai ilexible o principio da palabra da liña 6; reconstruímos segundo o sentido, cunha expresión frecuente nestes contextos (“liure e quita” ou “quita e liure”, e plausible paleograficamente). Na copia setecentista dise: “quanto ubier de toto parente”, pero a abreviatura do manuscrito é claramente <q̇ta>, de *quita*, e o resto da expresión non fai sentido. || 6.- *ome*] Cun trazo por riba da palabra. || 6, 7, 8.- Unha mancha ao principio destas liñas fai ilexibles algunhas letras; reconstruímos segundo a copia de 1756 e a ortografía usual da época medieval. || 10.- *Miguel*] Reconstruímos o nome a partir da inicial segundo a restitución feita pola copia de 1756. || 13.- *Lorenzi*] O o parece estar refeito enriba dun *e*. | Unha mancha ao final desta liña fai ilexible algunhas letras; reconstruímos segundo a copia de 1756.

7

1241-setembro

Penamaior (Lu)

Carta entre Nuno Pais e Xoán Martiz de Peredo co mosteiro de Penamaior sobre o departamento de Vilaselle (Baleira-Lu) e Bacorelle ante o concello de Castroverde.

AHN Clero, 1216, nº 9. Pergamiño, 97 x 257 mm.

Edicións: Souto Cabo 2006: 78-79. Existe unha edición dos documentos de Penamaior (Fernández de Viana 1971), pero o texto non está accesible nas bibliotecas públicas e o seu autor tampouco nos puido proporcionar unha copia.

Orta fuit inte[n]cia in·ter dō Nuno Paiz e Johanne Martiz de Peredo cō fratres de Pena_maiori super dipartimēto ² de Uilasili e de Bacurili. E_furū ante dō Ruderico Gumit e manda dō Ruderico que dixesi dō Petro Rudericj ³ per ubi debet a ser, e illis couberuno todos de una parti e de outra. E dō Petro fuit a_Castro·ui|ridi anti concilio e alcaides e anti omnes bonos e dixu ~~figu~~ e mandou que o departi|mento que era per o_Gaga uerti do Cordal e dixu anti omnes bonos et uicarios istud. ⁶

Abas Sancti Cip·ri·an e sos dos frades Lupo G[arcia] e frei Johã, dō Aras Petri e dō Petro Rudericj de ⁷ Fōtano, Al[e]xandri e Johanne da Fōti e Petrus Nicola, alcaides de Castro·uiride.

Dat[a] illa, ⁸ era M^a CC^a LXXV IIIJ et mense setenbris, jn tempore rege domini Fernãdo, *episcopi in* Luco, ⁹ dō Miguel; maiorino regi, dō Muni Ffernandi, e Fernando Guterit, *testes*.

E dō Petro ¹⁰ Rudericj mandou distu fazer carta que_o partiu a pr[a]z[e]r unus de_outros. ¹¹

Petrus scriisit.

4.- *que*] O *e* está sobreposto enriba do *q*. || 6.- *Abas*] A lectura é dubidosa: parece lerse *abes*, pero non dá sentido. Souto le “des”, o que tampouco dá sentido, á parte de que os <d> deste documento son unciais, e o trazo da letra que aparece no documento é vertical. Así, coidamos que na l. 6 comezan dúas liñas de relación das testemuñas presentes na declaración de don Pedro (aínda que fóra do seu lugar máis habitual, antes da data); deste xeito tería sentido o xenitivo (“*Sancti*”) despois de “*abas*”. | *G[arcia]*] Hai unha mancha no pergamiño; a primeira letra do patronímico parece un *g* maiúsculo. || 7.- *Al[e]xandri*] A tinta da terceira letra saltou; restituímos segundo a forma habitual do nome. || 8.- *mense*] O *n* está corrixido enriba dun *e*. | *setebris*]: a terminación *is* non se ve clara. || 9.- *Fernando*] O *d* está escrito por riba do *n*. || 10.- *que*] O *e* está sobreposto enriba do *q*.

8

[1193-1243]

Ferreira de Pallares (Lu)

Preito entre Urraca Domínguez e Pedro Feroso sobre unha herdade en Legonde (Monterroso).

AHN Clero, 1082, nº 18. Pergamiño, 345 x 85 (1º fragmento), 96 (ancho máximo 2º fragmento), 60 (3º fragmento) mm. Tres estreitos fragmentos de pergamiño cosidos, de distintas formas e anchos. O terceiro fragmento lese con máis dificultade.

Edicións: Rey Caiña 1985: 310, nº 22, que o data no s. XII; Souto Cabo 2006: 79-80.

Observacións: Souto Cabo dátao en 1243, pola existencia dun documento desta data en Vilar de Donas, lugar moi próximo a Ferreira de Pallares, onde figura un xuíz Rodrigo Rodríguez. Pero a presenza de don Pol, persoeiro que se documenta no Tombo de Sobrado entre 1193 a 1212, parece un argumento máis firme para retrotraer esta data, cando menos, a principios do século. Son menos probatorios, por tratarse de nomes moi frecuentes, un Pedro Dominici que aparece nun documento de Ferreira de Pallares de 1228 (Rei Caiña 1985, nº 53) onde tamén se menciona a Ledegundi (Ligonde), e Iohannes Dominici, prior de Ferreira en 1202 (Rei Caiña 1985, nº 23); outro Iohannes Dominici é testemuña nun documento de 1233 (Rey Caiña 1985, nº 65). Tamén se pode aducir a presenza como testemuña de Petrus Formosus en textos do mosteiro de Meira, en 1207 (Domínguez Casal 1952, nº 233), e o aspecto arcaico da letra.

Orta intencia fui *inter* Vraca Dominici |² ex j^a parte *e* Pedro Ferosu ex altera. |³ Urraca Dominici deu sua uoce a dũ |⁴ Pol de isto plectu qui u_trocse e |⁵ illis uenerunt ãte alcades de |⁶ Lligũdi e ñfiarũse (v) *pro* v *soldos* |⁷ e uenerunt ãte iudex Rodrigo Roderici |⁸ e posuerunt *pro* uicarios Domingo Iohannis de |⁹ Uilareda e Martin Iohannis de Uilar:ca|breeru.

Vnde disu parte de dũ Pol: |¹¹ “quiriamos saber pur *que* nos ñxi|quades nosa herdade”.

Disu parte |¹³ de Pedro Feroso: “ca abemos uerbo de |¹⁴ ista herdade”.

Disu dũ Pol: “¿*que* ueruu?”. |¹⁵

Disu *Pedro Feroso* *que* “*auiã a_uēder* ^{|16} *e arēdar e supinorar a nós*”. ^{|17}

Disu u iudex á *parte de dũ Pol*: “*¿que* ^{|18} *dicedes cõtra aquilu, si á uoscu* ^{|19} *aquile ueruu oc se nõ?”*.

E dũ Pol: ^{|20} “*dicimos qua nõ*”.

Disu iudex ^{|21} *cõtra parte Pedro Feroso*: “*¿qui pode|des i facer?, ca_us dicẽ daquesta* ^{|23} *parte ca nõ?”*.

Pedro Feroso *disu* ^{|24} *ca queria ãde prouar [...]* *aqui pode* ^{|25} *ista, e dade mellor dia.* ^{|26}

Iohan Pelagii, juratus, dixi qui ist[e] uidi [e] que oira ^{|27} *a Uraca Dominici que facia ueruu a* ^{|28} *Pedro Feroso qui uēdes[e] e arēdase* ^{|29} *e supinorase a_ili, e quitocle Pedro* ^{|30} *Feroso a_fectura daquila casa* ^{|31} *de Lijgũdi pur iste ueruu que le facia* ^{|32} *í isti Iohan Pelagii, uicario. E isti disu qui* ^{|33} *auia 11 anos pur isti setembro* ^{|34} *e qui era 1º dominico pos iãtar e aquil* ^{|35} *ueruu qui u pos pur Iohan Dominici, Iohan* ^{|36} *Petri de Marcã. E se_se illis* ^{|37} *nõ auenisẽ de_isti* ^{|38} *plectu, starẽ a* ^{|39} *mãdatũ daquiles* ^{|40} *omines bonos.* ^{|41}

Iohan Dominicj, presente, juratus, dixit que uidi ^{|42} *e oiu e fui prectes inquis|idur cũ alios omnes bo|nos de demãdas que faciã* ^{|45} *unos ad_alios e furũ_tota[s]* ^{|46} *quitas e fecerunt ueruu inter se,* ^{|47} *qui uēdesẽ, arēdasẽ e sulpinorasẽ unos ad_alios.* ^{|49}

Isti ueruu fui *inter Pedro Fermo[so]* ^{|50} *e Vrraca Dominici e Iohan Magi[ster]* ^{|51} *presente, juratus, [...]* *fuit testi|monia per totum, [...]* *Pelaez* ^{|53} *de Marcã, juratus, dixit: scilicet prima tes|[ti]monia per totum; Iohan Petri* ^{|55} *de Marcã, juratus, dixit item per Orra|[ca], Iohan Dominici.*

24-25.- Estas liñas corresponden ao final do primeiro pergamiño, e a tinta está moi desvaída, polo que se le con moita dificultade. || 26.- *ist[e] uidi [e] que oira* Repomos [e] segundo a forma da l. 31, e tamén a conxunción, ausente nunha construción moi habitual. || 31.- *pur* A abreviatura é *p* cun *r* sobreposto; reconstruímos segundo a forma por extenso que hai nas l. 11 e 33. || 33.- *anos*] con til por riba do *a*. || 34.- *aquil*] Reconstruímos o demostrativo con *i* conforme á forma con extenso *aquile* na l. 19; vid. tamén a nota da liña 39. || 39.- *daquiles*] Reconstruímos o demostrativo con *i* conforme á forma con extenso *aquile* na l. 19; vid. tamén a nota da liña 34. || 45-46.- *furun_tota[s]*] Rey Caiña le “*furunt contra*”. || 47: *ad_alios*] Unha mancha impide ver o *d*.

9

1244, xaneiro

Vilaboa (A Veiga-Ou)

Dona Toda outorga foro aos homes de Vilaboa (A Veiga-Ou).

AHPou, Sta. Clara de Allariz, carp. 6, nº 1. Pergamiño, 150 x 250 mm.

Edicións: Ferro Couselo 1967, vol. I: 13-14, nº 1; Souto Cabo 2004: 597-599.

In Dei [nomine] amen. Jsta é carta de foro *que faz dona Toda \abbadessa/ a _* estos homèes *que poblã esta pobla de Vila-bona: Michael Petriz* ¹² *cum uxor eius Eluira Sancit, Fernã Martinjz cum uxor eius Marina Fernãdi, dõ Abril et ad_ uxor eius Marina Petriz, Garcia Pe|tri et ad uxor eius Oracha Petriz, domini Petri et ad uxor eius Marina Petri, Marti Iohannes et Maria Iohannes, Johan Ramirit et Marina* ¹⁴ *uxor eius, Petrus Sancit et uxor eius Marina Petri.*

Estos poblã a_atal foro *que me dẽ (tre\s/) tres modios de centeno pola tale|ga de Ujana, qual agora anda, e* ^{III} *talegas de trigo e* ^{III} *de centeno e* (II^{os}) *dos lũbos e* (II^{os}) *duas galinas, et senas marra|as que ualã (dos) dos solidos, entre dos dar 1 carneiro e* ^{tres} *panes, dineiradas de pã de trigo, el carneiro de dos* ⁷ *dentes, deste lugar ó garimos. E_ de-mais 1 soldo cada caseiro por metiga, et senas talegas de ceuada, las* ^{III} *talegas* ⁸ *de_ trigo e las* ^{III} *de cẽteno dalas cada caseiro cada ano, e_ dar en luitosa (dar) XVIII solidos cada ome quando mor|rer, e_ si_ nõ dar 1 boi, el melor que ouer, a_ plazer da muler, la escoleita da muler.*

E_ nõ dedes maneria nõ osas. E mē|tra uiuerẽ en_ esta heredade seerẽ meos uasalos, o de cuia fore la herdade. E_ si se forẽ los homèes morar en_ outra par|te cõ fame o_ cõ omezio, meterẽ sua *progenia* ena heredade, *que faza este foro annuatim.* E_ si *semen non* lezar a *qual sazõ quere que uena,* ¹² *entre en_ calẽdas marcias en_ sua heredade. E_ si_ se fore da heredade sin fame e_ sin omezio, perza o_ foro e_ fique a_ mi. Abeatis uos et* ¹³ *[fil]ijs uestris et progenie uestra e_ dar este foro e_ mais nõ. Si uos quiserẽ des_ forar, tornar_ uos uasalos de qui_ en_ uós tena a derei|[to] este foro.*

Si_ quis uenerit uel uenerimus qui hanc cartam ad disrumpendum uenerit, sit maledictus et excommunicatus et cum Iudas ¹⁵ *[in i]nferno dampnatus et ad partem regis pectet in cocto c morabitanos et ista hereditate in_ tali loco duplata uel meliorata* ¹⁶ *et abeat malediciõ de dona Toda.*

Per u[n]de partirõ los bonos omèes: *por* rio d' Aruã, e_ como deze á_ lagua de Iares, fóra ¹⁷ *das sortes dos casares de Candaeda, e porla Mamoela, como deze por el regueiro de Parada á_ lagua de Iares dá do|na Toda toda sua dereitura alos caseiros de Uila-bona. Das arbores que xantarẽ ó_ quere que uaan leuẽ la_ mea da fruita,* ¹⁹ *mētra morarẽ ena heredade aiã_ la toda.*

Facta carta in mēse ianuarij. Era M^a CC^a L^a XXXII^a.

Regnante rex ²⁰ *Ferna[n]do in Legione et in Castella; episcopus in_ Astorica Petrus Fernãdiz; tenēte Roboreta Sancio Pelaiz et Fernãdo Paiz,* ²¹ *maiordomos Fernã Quintana e Iohã Espora; meirino Roderico Gõzaluit. Ego, dona Toda, qui hac cartã iusso facere manus* ²² *meas robo ro et confirmo.*

Qui presentes fuerunt: Michael Roderici *confirmat*, presbiter; Roderico Fernandiz, miles, *confirmat*; Petrus Sãcit, ²³ *miles, confirmat*; Roderico Sãcit *confirmat*, miles; Munio Rauol *confirmat*; Petro Aluelo *confirmat*; Petrus Michaelis *confirmat*; Sãcio Roderici *confirmat*; dõ ²⁴ *Viuiã confirmat.* Outros muitos *que uirõ e_ que ouirõ.*

Petrus, testis; Martinus, testis; Pelagius, testis.

Johannes qui notuit.

1.- *e, foro, pobla*] Estas palabras levan sobreescrito un sinal de abreviación: *ē, forō, poblā*. | *faz*] Ao final desta palabra hai unha letra borrada por unha rasura. | *\abbadessa/*] Está sobreesrita a forma *abba*, con distinta tinta e letra posterior. || 7.- *ó garimos*] Nótese a forma *ó* como variante do pronome relativo adverbial de lugar *u* ('onde'), e *garimos*, do verbo *garir*; variante pola súa vez de *guarir* (que neste contexto significa 'residir'). || 8.- *ano*] Leva signo de abreviación sobre o *a*. || 13.- *e_dar*] Probable lapsus do escribán, por *a dar*. || 13, 14, 15.- O pergamiño ten unha rotura ao principio das liñas 13, 14 e 15, facilmente emendables polo contexto.

10

1247, abril, 6

Ferreira de Pallares (Lu)

Pacto de benfeitoría entre as persoas que se mencionan en Vilarmosteiro (O Páramo-Lu) e don Munio Fernández de Rodeiro.

AHN, Clero, carp. 1086, nº 3. Pergamiño, 135 x 152 mm.

Edicións: Rey Caiña 1985: 427-8, nº 105.

In era M^a CC^a LXXXV^a e VJ dias andados de abril.

A_todos sega sabudu assi a_los qui |² sũ presentes como aos qui hã de_uijr, como eu, Martĩ Sanchiz de Paradela, herdo |³ e bẽfecto a_uós, dõ Monio Fernandj de Rodero e aos qui uinerẽ in uossa uoz, de_quanto her|damento e_de quanta uoz a_mj pertijze de meo padri, Sãcho Sanchiz, in Uilar·moystero.

Et |⁵ eu, Pedro Pelagij de_Perera·bõa, outrussi outorgo a_uós, dõ Monio Fernãdj, quanto heredamento e quanta |⁶ uoz a_mj pertijze por mea cabiza in Uilar·moystero.

Et eu outrusi, Adã Martiz ãsimbla |⁷ cũ meos irmaos, Valasco Martiz e Gillelmj Martiz, outorgamos a_uós, dõ Monio Fernãdj |⁸ e a_uossa uoz quanto irdamento e quanta uoz a_nós pertijze in Uilar·moystero.

Et eu ou|trusi, Pedro Remisar, outorgo a_uós, dõ Monio Fernãdj, quanto heredamento e quanta uoz habeo |¹⁰ in Uilar·moystero.

Et eu outrusi, Pedro Fernãdj e meo jrmão, Gõsaluo Fernãdj, outurga|mos a_uós, dõ Monio Fernãdj, quanto herdamento auemos in Uilar·moystero.

Et eu outrussi, |¹² Martĩ Uermuiz, outorgu por mj e por mea muler, Sãcia Petri, quanto heredamento e quanta |¹³ uoz habemos in Uilar·moystero.

Et eu outrussi, Maria Martiz de_Sigisar, colo por filio a_uós, |¹⁴ dõ Monio Fernãdj, ãna octaua de quanto heredamento e de quanta uoz habeo in Uilar·moystero. |¹⁵

Et eu, dõ Monio Fernãdj, a_todos aquestis omnijs qui mi de ista heredadj herdã e bẽfectã |¹⁶ e mi isti amor fazim cõuenolis e outorgulis qui_li siga semprij amigo in

todalas cou|sas a bõa_fè, e qui_lis faza sempri amor e ajuda e prestanza e ãparamento ú_lis mister |¹⁸ for.

Actum est regnante rey dõ Fernãdo, e dõ Micael, bispu in Lugu; tenête Sarria |¹⁹ Rodrigo Floylat.

Qui presentes fuerunt: dõ Pedro Ualasquez de Paradela, testis; subcomendador do |²⁰ Yspital, Johan Marino, testis; Aras Diaz, prior de Castro de Rey, testis; Pedro Arias, freyre do Yspital, |²¹ testis; Suer Pelagij, capilã do Yspital, testis; Pedro Arias, cabaleyros. Bartholomeus notarius, notuit. |²² Petrus Ciprianj, testis.

Et super nós todos damos a_uós, dõ Monio Fernãdj, Gilelmj Martiz, qui |²³ uos mita ista heredade in manu e in iur por nós todos.

17.- ú_lis] No ms. está escrito *utlis*, o que parece unha unión gráfica de *ut*, que sería unha forma pseudoerudita de *u* (adv. de lugar), máis o pronome persoal de P3 *lis*. || 19.- *subcomendador*] Con dous sinais de abreviación por riba: un sobre a sílaba *co* e o outro correspondente a *en*.

11

1250, febreiro

Vilar de Barrio (Ou)

Don Fernando Garcia das Maus dá en foro a Pedro Gil e a súa muller Maior Rodríguez unha leira en Presqueira (Baños de Molgas-Ou).

AHPOu, Montederramo, carp. 9, nº 2. Pergamiño, 105 x 175 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Ferro Couselo 1967, vol. I; 14.15, nº 2; Lorenzo / Pérez (no prelo).

Notum sit hominibus homnibus tam presentes quam futuris quod ego domnus |² Fernando Garsie das Ma[us] simil[iter] cum uxor mea Maria Menêdj |³ damus uobis Petrus Gil et uxor uestra Maior Rodericj una lei|ra a _foru in uilla que dicitur Pidrisqueira en_Caruallas Uellas, |⁵ et illa leyra tomou domnus Fernando entrega de dona_Teresia. Damus |⁶ uobis a_ãtal foru que_dedes inde quarta de_pã, uobis et generatio |⁷ uestra usque in _perpetuum mihi uel cuj uox mea habuerit. Et coler|d[e]s meu maiordomo et leuardes ò pã a_meu celejro |⁹ ena f|jgrisia et si uolueritis istum forum uendere uel su|pinorare, ante nobis quam alios homines uel cuj uox nostra |¹¹ habuerit. Et si nos noluerimus, uendatis uel supinoretis |¹² en talios homines que faciant nobis istum_forum in_pace |¹³ et non sedeant cabaleros nem frades nem freires, se-non |¹⁴ homèes que faciant nobis istum forum in_pace. Et si_uenerit |¹⁵ de nostra parte uel de extranea que uobis uoluerit fran|gere istum forum, pectet c aureo[s] a_domno rege e a_her|dade duplata.

Facta karta in mense f(r)ebruarius. |¹⁸ Regnante rege Fernandus in Legione et in_Castella; Johannes, episcopus Àuriensis; |¹⁹ [t]enentem Limia Fernandus Iohannes et Petrus Paez; Johannes Fernandj, |²⁰ meyrino.

Qui presentes fuerunt: Pedro Roderici de_Fonquberta; |²¹ Fernando Velasquez de Uide; Lupus Lupet, o clerigo; Johan Fernandet, cunado |²² de_Pedro Rodericj; Velasco dò_Öllo.

Era M^a CC^a LXXX^a VIII^a. |²³

Petrus Martinj qui notuit, testis.

2-3. O pergamiño ten unha mancha de humidade nunha zona central correspondente ás dúas primeiras liñas.
|| 19.- [t]enentē] Hai unha rotura no pergamiño ao principio desta liña.

12

1251, agosto, 2

Oseira (Ou)

Maria Eanes outorga a súa nai, Maria Lopez, a herdade de Veandi e outros lugares por mandado de don Giraldo e don Roman, xuíces de Zamora.

ACOu, Fondo de pergamiños monacais, n° 675. Pergamiño, 80 x 280 mm.

Edicións: Romaní 1989, vol. I: 621, n° 662.

In dej nomine, amen. Coñocida cosa sea a *quantos* esta carta uirē e ouuirē como yo, Maria Johanes, *per* mādado de meo marido dō Saluador e meu |² ermano, Migael Iohanes, ambos e dous somos auenidos e outorgamos a *nostra* madre, Maria Lopez, la *nostra* herdade de Veandj e dos outros |³ logares *per* hu *quer que* ha nós auemos, e fazemola ende poderosa *que* uenda e *que* done e *que* faza della sa guisa a sua uolūtade.|⁴

Et *que* este pleito seia mas firme, ffazemos ende testimonias a dō Arias Perez dito Loro e so ermano Johan Perez dito Loro, *testes*; et |⁵ dō Poulo de Valborraz, *testis*; dō Aparicio, *testis*; Ffernã Froya de Orzellō, *testis*; Pedro Mochacho, *testis*; Lourêce Fide, Gonçaluo Macarro, *testes*; dō Adã, *testis*; |⁶ dō Arnaldo de Valborraz, *testis*; Ffernã Martinez, *testis*; Johan Perez, marido de Boa·uenturia, *testis*; Pedro Moniz de Valborraz, *testis*.

Et esto foi feito |⁷ [per] mādado de dō Giraldo e de dō Romã, que erã juyzes de Zamora.

Et in super secunda die augustj, era M^a CC^a LXXX^a VIIIJ.

Johannes scriptor |⁸ scripsit.

3.- *uenda*] Cun sinal de abreviación por riba. || 7.- [per] Un borrón de tinta impide ler a letra, que ben pode ser <p>, cun trazo cruzado de abreviación, como pide o sentido.

13

1251-novembro-27

Vilar de Barrio (Ou)

Carta de foro que outorgaron don Fernando Garcia de Maus e a súa muller Maria Mendez a favor de Tome Rodriguez e a súa muller Dominga Perez dos bens que tiñan en Sandín (Monterrei-Ou).

AHPOu, Santa Clara de Allariz, C6, nº 2. Pergamiño, 197 x 111 mm. Carta partida por abc. Edicións: M[anuel] C[astro] 1914: 23; Ferro Couselo 1967, I: 15-16, nº 3.

Notum sit hominibus tam presentibus quam futuris quod ego, domnus Ffernandus Garsie das Manus simul cum uxor mea dona Maria Menēdj damus |² tibi Thome Rodericj et uxorj tue Dominga Petri quanta hereditatem habemus jn uilla que dicitur Sendjn, quale fuit de |³ El[u]ira Gunzaltet que le nós conparamos. Damus tibi et generatio tua usque in perpetuum et sacho inde duos soares: |⁴ unum iacet cabo Ianuarius Paez et altero iacet cabo ò de domnus Petri. Toda altera dó tibi que sis in mei uassalj |⁵ et dares inde nós quarta de quantum Deus dederit ibj et chamares meum maiordomo et dares de heratico iij |⁶ talem e cebaria, et anuatim xviii denarios por foro et seerē pacatos usque festum Sanctj Martinj, e de lucto|sa unum morabidil.

Et si uenerit tibi paupertate que non possas morare in terra nē in istum forum, ego domnus Ffernandus ir e fi|lare hereditate e metela a prol, e tu quando ueneris filares tua hereditate de ianeiro a ianero, e non perderes tu |⁹ ista herdade nē eu a prol dela. Et si uolueris istum forum uendere uel supinorare, ante mihi qun alteros homines |¹⁰ uel cuj habuerit uox mea, et si non nolumus comparare nem supinorare uendas tu a talios homines que faciāt nobis |¹¹ istū forum in pace. Et non sit miles nē frade nē dona nē home d'ordin, mage sit talios homines que faciant nobis ist |¹² istum forum in pace. Et si aliquis homo uenerit tam ex parte nostra quam aliena qui hanc cartam uoluerit frangere pectet |¹³ L morabitj]s a domino rege.

Facta karta V calendas de cenbris, era M^a CC^a LXXXVIII^a.

Regnante rege Ffernando in |¹⁴ Legione et in Castella, Johannes episcopus in Auria, archidiàcono Menendus Rodericj, tenente Lobarzana Ffernandus Iohannes. |¹⁵

[1^a columna] Testes(tes) qui uiderunt et audierunt: das Manus: Martinus Velascj, [testis]; | Rodericus Garsie, armiger; Petrus Velascj; Velascus Martinj, | hostiarius [testis]. [2ª columna] De Frariz: Menendus Larditou [testis], | Menēdus Paez, Fernandus Mene[n]dj [testis].

Et de reuora, una quarta de uino. |¹⁸

Petrus Martinj das Manus qui notuit, testis.

3.- El[u]ira] A tinta está saltada. | inde] Cun sinal de abreviación por riba. || 4.- in] Cun sinal de abreviación por riba. || 7.- possas] No ms. está escrito passas. || 9.- qun] No ms. está escrito qⁿ: q^a é a abreviatura usual

de *qua*, pero aquí o sentido parece indicar que se trata da preposición *con*. || 11.- *home*] Está escrito *hone*, co *n* riscado e o *m* sobrescrito. || 14-16.- Na presentación das testemuñas, o escriba mestura a presentación en liña corrida pola antiga das columnas, co cal o resultado é confuso. Reconstruímos como parece polo sentido, e desa maneira respectamos a presentación en columnas: entendemos que “das Manus” se refire ás testemuñas enumeradas na primeira columna, e “de Frariz”, ás da segunda. Presentamos a fórmula *ts* entre [] cando vale para máis dun nome, como se pode ver na foto do ms.; a este respecto, coídamos que o escriba se confundiu, sinalando a Fernanuds Iohannes como testemuña, cando é un dos persoeiros citados anteriormente. Aquí indicamos os saltos de liña co signo usual, pero non o número de liña, pois sería confuso por causa das columnas. || 15.- *Larditou*] Castro e Ferro Couselo len *Lardudu*.

14

1251

San Martiño de Castañeira (Za)

Elvira de Prada doa ao mosteiro de San Martiño de Castañeira varias propiedades en San Lourenzo, Xares, Paradela e Seoane (A Veiga-Ou).

AHN, Clero, carp. 3566, nº 13. Pergamiño, 143 x 142 mm.

Edicións: Rodríguez González 1970: 363-364, nº 197.

In *domini nomine*, amen. Notum sit omnibus hominibus tam presentibus quam futuris |² que eu dona Elujra de Prada fazo oferta e dou por mja alma |³ e de meus irmanos al_monesteiro de San Martiño de Castanejra |⁴ dous casaes que ey en San Lourêzo e cõ_quanto me hi pertenesce, partj do igrisario |⁵ e una cabana que ey en Iares, e outrosi partj do igrisario e un casal en |⁶ Paradela e dous casaes en San Ioane de Uilar d'Eguas, outrosi cõ partj |⁷ de quanto me hi pertenesce do igrisario. El uno destes casaes tẽgo a_peñor por |⁸ xxx morabidijs e el outro he de mja erdade.

Esta mãda fazo en mja ujda e cõ |⁹ salute estãdo, que_la aia el monesteiro deuandito a_iuro e a_mano pera sẽpre |¹⁰ e nũca seia esta mãda desfeita, e por_tal prejto que_la tẽgamos eu e meu ma|rido dõ Pedro en nossa ujda de sua mano do monestejro e darmoles ca|d'ano en conecẽcja de cada casal un quarteiro de cẽteno e a_nossa morte sèer |¹³ todo ljure per'al monestejro. Pois nossa morte daren ha encomenda desta erdade |¹⁴ a_un destes meus filios que ey de dõ Pedro, al que_la melior parar. Se por auẽtura |¹⁵ nosso filo ou algun ome de nossa parte este meu fejtõ britar quiser, seia |¹⁶ maldito e escumũgado, e peite ccc morabidijs al rej, e todauja estia este meu |¹⁷ fejtõ.

Facta carta era M^a CC^a LXXXIX^a.

Regnãt'el rei dõ Fernãdo, bispo en Astor|ga dõ Pedro, tenẽte Roureda don Rodrigo Frolaz, meirino del rej dõ Pedro |¹⁹ Goterrez.

Que ujrdõ e oirdõ: dõ Pedro Carcax; Gil Fernãdez, clerjgo; Pelaj Pel|drez, caualejro; Fernan Domjgujz da Uañã; Fernan Rodrjgujz; Viujan Apari|cjo; Pedro Arias, caualeiro;

sou filo *Fernã Pedrez*; Diago *Fernãdez*, mōge, *que* ^{|22} recebio toda_la deuandita erdade; Migael *Fernãdez*, clerjgo, *que* scriujo ela ^{|23} outorgacion *por* si. ^{|24}

Eu, dona Iluira, e dō Pedro, damos una cuba de ujno de xv mōs xena *pera* una pitã|cia al *conuêto* de Sã Martjño e entregamola al uosso mōge Diago *Fernãdez*. *E* seia a_nós ^{|26} la uenturia en Uilorja.

2.- *dona*] Cun sinal de abreviación por riba. || 6.- *Ioane*] Cun sinal de abreviación por riba. || 10.- *que*] Co e sobrescrito por riba do *q*. || 12.- *ano*] Cun sinal de abreviación por riba. || 14.- *que*] Co e sobrescrito por riba do *q*. || 24-26.- Estas tres liñas están escritas con espaciao con respecto ao documento e en letra máis pequena. || 24.- *dona*] Cun sinal de abreviación por riba.

15

1252

San Martiño de Castañeira (Za)

Elvira Pérez doa ao mosteiro de san Martiño de Castañeira varias propiedades en Ime, Paradela, San Lourenzo, Xares e Seoane (A Veiga-Ou).

AHN, Clero, carp. 3566, n° 14. Pergamiño, 363 x 170 mm.

Edicións: Rodríguez González 1970: 364-5, n° 198.

Jn dei *nomine*, amen. Sabian elos presentes e todolos ^{|2} que han de sèèr, que eu, dona Ilujra Pedrez, de meo ^{|3} don, fazo carta de donacion al monestjro de San ^{|4} Martjnnno de Castanejra e a_uós, dō Viujan, abade *presê|te* e al *conuento* desse lugar. Conuen a saber: *que* _les dou ho ^{|6} casal da Hime *que* foi de _dona Marina Gõzaluez; e doules ho ^{|7} meu casal de Paradela, e doules dous casales *que* aio en San ^{|8} Lourenzo, e doules una cabana *que* aio en Iares, e doules un ^{|9} casal e una cabana *que* aio en San Joane de Uilar d'Eguas; e esto ^{|10} dou enos lugares hu_lo aio *con* todas suas *pertinêcias*, foras os igrisarios ^{|11} *que* quero *pera* mj e *pera* meus fillos, exetes el igrisario de San Ioanne ^{|12} *que* dou al monestjro *con* esto al *que* le dou.

E esta donacion fazo por ^{|13} mia alma e de meu marido, Pedro Pààz, e por almas de meus ^{|14} irmanos. *E* esta donaciõ e esta esmolna dou *por* tal preito *qu'*el cõ|uento deste deuandito monestjro seia escusado de _segar por ia_mais, ^{|16} e rendan suas missas *que* ão _se *perdan* *por*la seitura; e eu mando *que* toda_la renda ^{|17} destas erdades tenga un mōge do *conuêto* qual se dona Elui\ra/ esco|ler, *que* meta_la renda en segar, e esta erdade ão _seia dada ãe uen|duda nen cambiada ãe dada en comenda se_ñõ a mj, e pois de ^{|20} mj un de meus fillos, dos *que* aio de Pedro Pààz, ho *que*_o melor ^{|21} poder enperar, e de_pois de meus fillos tenerla en comenda meu ^{|22} *propinquo* ou *propinqua*, *quenna* melor merecer; he se algun de meus ou ^{|23} d'estranjos vener *que* esta carta tẽptar (ou) britar ou *contra|dizer* *quiser*, seja maldito e escumungado, e cõ Juda el *trae|dor* ão enferno danado, e peite cc *morabidijs* e este feito todauia ^{|26} firme *permanezca*.

Feita ela carta era M^a CC LXXXX^a.

Regnãte el ^{|27} rej don Fernando; bispo en Astorga don Pedro; tenēte Roureda ^{|28} dō Rodrigo Frolaz; meirino maor, don Pedro Guterrez.

Elos ^{|29} *que* ujon *e* oiron: el abade [d]el *conuēto* de San Martjño; Pedro ^{|30} Pàaz, caualeiro; Gomez Pedrez, caualejro; Pai Pedrez, caua|lejro; Gil Fernãdez, escudejro; Gil Fernandez, freire de Cassao, *e* ^{|32} outros mujtos.

Esta carta *que* eu mãdej fazer, eu *con* mjas *proprias* ^{|33} *manos e* eu, Pedro Pàaz, ha roboramos *e* confirmamos, *e* el de susu ^{|34} de-uandito couto. *Quen* britar esta carta, peitelo al outro ^{|35} cabo; cōuen a_saber, *que*_se algun de nossa partj passa cōtra esta ^{|36} carta, peit'el couto al monestejro de susu dito. Se falecen elos ^{|37} posijdores del monestejro esta carta, peiten el couto a_lo ^{|38} *propinquos* da mja parte, *e* *permanezca* firme ela carta por ^{|39} ia-mais.

Firmas: Fernan Bocache, Fernan Pedrez, Lope ^{|40} Carrizo, Joan Pàaz, Joan Rodrigujz, Migael Domjngviz ^{|41} *e* outros mujtos.

Frater Fernandus notauj.

2, 6.- *dona*] Cun sinal de abreviación por riba. || 8, 9, 12, 20, 22, 23, 35.- *que*] Co *e* sobrescrito por riba do *q*. || 9.- *Joane*] Cun sinal de abreviación por riba. || 14.- *qu'el*] Co *e* sobrescrito por riba do *q*. || 25.- *danado*] Cun sinal de abreviación por riba.

16

1253, abril, 1

Sevilla

Pedro Perez, clérigo de Santiago de Prógalo (Lugo), dá o Casar da Vila a *Pedro Diaz*, dito *Alvelo*. AHN, Clero, carp. 1328 G, nº 5. Pergamiño, 110 x 110 mm. Carta partida por abc. Está cosido á esquerda a unha tira estreita de pergamiño.

Conoçuda cousa seia a_todos *aqueles que* esta carta ^{|2} uirē *e* oirē como eu, *Pedro Perez*, clerigo de Santiago ^{|3} de Progol, dou *e* outorgo de bō cor *e* de bōa ^{|4} uōetade a_uós, *Pedro Diaz* dito *Aluelo*, fillo de ^{|5} D[i]ego Paiz, Marti Paiz de Cima de Uila por ^{|6} dezemeiro, ò fillo de Pai Diaz, *e* sobre tod'esto uos ^{|7} dou a_uós, *Pedro Aluelo* sobredito, ò casar *que* uosso pa|dre teue a_poder *e* a_mão *quando* foi mellor parado, ^{|9} *aquel que* Casar da Uila.

Testemunnas ^{|10} *que* ò uirō *e* oiron: Johã Moñiz, morador en Seuilla ^{|11} *e* uezỹo na colaçō de Santa Maria, *e* *Pedro Perez* de Sãtiaigo de Progol *e* Pai Diaz.

Et ego *Ffernandus Petri*, ^{|13} scriptor, *sum testes et concedo*.

Ffacta carta en ^{|14} Seuilla, martes, primeiro dia d'abril, sub ^{|15} era M^a CC^a nonagesima J^a.

5.- *D[i]ego*] Hai un pequeno rachón xusto onde debía ir a letra reposta.

17

1253, xullo, 8

A Ramallosa (Po)

Fernan Anes, ricome de Toroño, retira a demanda que facía ao mosteiro de Oia (Po) de tirar xugada nos seus coutos e herdades para hoste do rei, recoñecendo os privilexios outorgados ao mosteiro por Afonso VII, Afonso IX e Fernando III.

AHN, Clero, carp. 1801, nº 9. Pergamiño, 140 x 150 mm. Na parte inferior do pergamiño están os furados para o cordón do selo que constituía o seu elemento de validación. O pergamiño ten cosido un papel coa transcripción do seu contido moi posterior.

Edicións: Pallares/Portela 1971: 120; Montero-Santalha 2002: 197-200; Fernández Rodríguez 2004: 228.

Cousa sabuda seia a todos aqueles que esta carta uirem que eu, ^{|2} do Ffernã Anes, ricome de Toronio, mãdey tirar iugada en Toronio ^{|3} pera oste del rey, e demandeya eno[s] coutos e enas herdades d'Oya; ^{|4} e o prior e o celareyro d'Oya ueerõ ante mĩ e mostrarõ priuilegios do emperador e del rey don Affonso e del rey don Ffernãdo, sou filio, quaes ^{|6} derõ por suas almas a esse moesteyro de uan·dicto e por remiemento ^{|7} de sous pecados, que nulio ome nõ en·trasse enos_sous coutos nõ e|nas suas herdades por iugada nõ por outra cousa do mũdo, se|nõ a quatro cousas aas herdades de fóra dos coutos, nomea|das quaes: a rouso e aleyuoso e a_ladrõ cunuçudo e a camino ^{|11} britado.

E eu, don Ffernã Anes deuan·dicto, por estas cartas e por estos ^{|12} priuilegios de·uã·dictos que uij, quiteymelis desta demanda que_lis fa|zia pera por sempre. E por esta cousa seer mais stauil, doulis m|i/a carta ^{|14} aberta cõ meu sèlo pendẽte en testemuia desta quitaciõ.

Facta carta ^{|15} sub era M^a CC^a LXXXX^a I^a.

Dada ena Ramalosa, VIIJ dias andados ^{|16} de julio.

Rodrigo Sanchiz, notario de dõ Ffernã Anes, qui notuit.

2.- *ricome*] Cun trazo por riba da palabra. || 7.- *ome*] Cun trazo por riba da palabra. || 14.- *aberta*] No texto está escrito *abarta*.

18

1254, setembro

Vilafranca do Bierzo (Le)

Don Pedro Bernáldez asigna un aniversario á igrexa de Santiago de Vilafranca.

AHN, Clero, 1134, nº 20. Pergamiño, 158 x 164 mm. O pergamiño ten dous pequenos furados entre as liñas 13 e 14 e á altura da liña 18 que non empecen a lectura.

Edición: Sponer 1932-34: 116.

Conocida cousa sea a *quantos* esta carta virẽ *e* oyrẽ, como eu, don ^{|2} Pedro Bernaldez, dou *e* octorgo a *la* yglisia de *Sancti*ago de *Villa·franca* ^{|3} cada ano I *soldo* por aniuersario sobre *aquel* meu horto *que* ayo enla Ueyga ^{|4} *por* *termios* de *Sancta* Maria *e* de *Guillẽ* Bernaldez *e* *porla* via *antiqua*; *e* *que* *por* *esse* ^{|5} [h]orto sea por sempre stablido *aquel* *soldo*, lo qual *soldo* auia essa ya *dicta* yglisia ^{|6} *por* *aquelas* *casas* *que* eu auia en *Barrio* Sico, las *quales* forõ de *Martĩ* Mouro, *e* ^{|7} *vendilas* eu a *dõ* *Johã* *Domĩguez* *e* torno el aniuersario sobre horto sobre *dicto*, ^{|8} *e* *que* lo paguẽ cada ano por cada festa de natal. Onde eu, don Pedro Bernaldez, ^{|9} *roboro* *e* *confirmo* *e* octorgo la carta deste mudamento deste aniuersario *que* ^{|10} *ma[n]dey* *fazer*, *e* *por* *esto* seã *libres* *e* *quitas* las *casas*.

Feyta foy esta carta ^{|11} enlo mes de septẽbro, era M^a CC^a LXXXX^a IJ^a.

Reynãdo el rey don ^{|12} Alfonso in *Leõ* *e* in *Castella* *e* in *todos* sous regnos; don Pedro, bispo in ^{|13} *Astorga*; la regina dona *Johana*, tenẽte *Villa·franca*; *alcaldibus* ^{|14} *Johã* *Domĩguez* *e* *Guillẽ* Bernaldez.

Qui *presentes* forõ: Gil Giliz, canoligo ^{|15} de *Astorga*; Pedro Gil; dõ Vicente; don Guilelme, tendeyro; *Johã* ^{|16} *Micheliz* *Neto*; *Matheu* *Iohannis*, *clerigo*; *Michel* *Iohannis*, *clerigo*; Pedro *Martiz*, *clerigo*; ^{|17} *Domĩgo* *Lourẽzo*; *Ffernã* *Bortholomeu*; don Pedro *Eymirĩ*. ^{|18}

Eu, *Sancho* *Perez*, *notario*, foy *presente* *e* *scriuj*.

5.- [h]orto] Roto no bordo esquerdo do pergamiño. || 13.- *dona*] Cun sinal de abreviación por riba. | *Villa·franca*] Cun sinal de abreviación por riba de cada unha das palabras do topónimo.

19

1255, xaneiro, 4

Búbal (Ou)

Sentenza de Oveco Luz, xuíz de Búbal e de Temes, sobre a contenda entre o prior de Santa Comba de Naves (Ou) e Joan Fernandiz de Val de Grou e Joan Martiz, sobre a loitosa de Maria Fernandiz de Barro, a favor do convento.

AHN, Clero, carp. 1506, nº 9. Pergamiño, 175 x 122 mm.

Conozuda cousa a *todos* aqueles que ista carta ujren que [...] ^{|2} a contenda [d] a[n]te m̃, Oueco Luz, iuyz de Buual *e* de Temejs, ontre o *p*[rior] ^{|3} de *Sancta* Coüba por si *e* *por* seu *conuento* da una *parte* *e* *Joan* *Fernandiz* ^{|4} de *Ual* de *Grou* por si *e* *por* *Joã* *Martiz* *e* *por* *Fernã* *Martiz* *e* *por* tod'a ^{|5} *parte* de *Maria* *Fernãdiz* de *Barro*, sobre *loutosa* de *sa* *Maria* *Fernãdiz*, ^{|6} [que] era *morta*, *e* *ese* *prior* *dizia* ca era *sua* *uasala* de *mao* *beysada*, ^{|7} [por] que *moraua* en *Barro*, que era *seu* *couto*, *e* *ese* *prior* *dizia* ca *nõ* *auia* *outro* ^{|8} *senor*. *Vnde* *por* *estas* *III* *cousas* *dizia* ca *le* *auja* a *dar* a *loutosa*, *conuen*

|⁹ a_saber, o_melhor auer que auja esa *Maria* Fernãdiz. Da outra parte dixerõ |¹⁰ ca_la nõ deuiã por dar, ca auiã carta por que_la nõ deuiã por dar.

Et eu, |¹¹ Oueco Luz, ja de_suso-dicto, ujsta a_carta e intinduda-las razoes da una |¹² parte e da outra e auuodo conselo con omes bõos e sages, juygo por sentença |¹³ a loutosa ao prior de_suso-dicto e ao comuêto e mãdo que_le dian o_melhor auer |¹⁴ mouil que aquela moler auia.

Dado aqieste juyzo na higreia de San Pe|dro de Codeyro, jna era de M^{il} e CC^{os} et LX^{Lta} IJJ^{es} anos, quatro dias an|dados de ianeyro.

Que presentes forõ e o_uirõ e o oyrõ: Gil Oarez, ca|ualeyro; *Martin* Fernãdiz, razoero d'Ourense; *Martin* Perez, prelado |¹⁸ [d]a_higreia de Fechas; Gonzaluo Fernãdiz da Uila-noua, maerdo|[mo] de dõ Monio Fernãdiz; Fernã Fernãdiz, prelado da higreia |²⁰ [de] Beyro; Pedr'Eanes, prelado de *Sancto* Tisso; Joã Fernãdiz, capelã da |²¹ [hi]greia de Booin; Joan Perez, notario d'Ourense.

E eu, Pedro |²² Domíquez, notario de_Buual e de Temeis, que foy presente e a_es|criuj.

1, 2.- A esquina superior direita do pergamiño está rota, o que impide ler o final da primeira, a segunda e a terceira liñas. || 4, 5, 6, 7, 8.- Hai unha mancha ao comezo destas liñas, de maneira que algunhas das primeiras letras delas son ilexibles. || 12.- *auuodo*] probablemente se trate dun cruce das variantes *auudo* e *auodo*. | *omes*] Escrito *oms* cun trazo por riba da palabra, o terceiro trazo vertical do *m* parece escrito por riba do que en principio era un *n*. || 18-20.- Unha rotura impide ler as primeiras letras destas liñas.

20

1255, xaneiro, 22

Sobrado de Trives (Ou)

Dona Mariña Rodriguez, abadesa de Sobrado de Trives, fai foro a Johan Cerdeira dun casal xunto a igrexa de Cerdeira.

AHN, Clero, carp. 521, nº 4. Pergamiño, 150 x 165 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Martínez Sáez 1988: 61-62, nº 29.

Jna era M^a CC^a LXXXX^a IJJ^a anos.

Cunuzuda cousa sea a quantos uirẽ esta |² carta que eu, dona Marina Rodriguez, abadesa de_Sobrado, fazo a_tj, |³ Ioam Cerdeira, carta e uerbo do casar que está sobrela egresa de Cerdera |⁴ en que morou Bartolameu Perez, tal precto que tu aias est casar dicto |⁵ en teus dias e poes ficar à uno amigo qual quiseres en seus dias. E tu è |⁶ ele sèèrdes uasalos de quem touer_o monesteyro de San Saluador e fazerdes|le tal foro deste casar qual fizerẽ dos octros de Cerdeira. E fazeres du|as casa\s/ ena herdade cū seu curral. Octro·si que_as aias tu en_teus dias è |⁹ um amigo \qual/ quiseres des·poes.

Testes *que* uirõ este *precto* octorgar: *Martin* |¹⁰ *Sanchez* clerigo, dom *Michael* clerigo, *Fernando Fernandez* clerigo e *todos* los octros clerigos |¹¹ do lugar, *totalas* donas octro·si forõ de *presente*.

Fecta carta eno |¹² mes de ianeiro, en dia de san Ujzente.

Regnãte el rej dom Afonso |¹³ en Siujlia, en Leõ, en *todos* seus regnos. Meirino en Galiza, don *Rodrigo* |¹⁴ *Suarez*; tenẽte *Caldelas*, dom *Rodrigo* Afonso; bispo en Astorga, dom |¹⁵ *Pedro*; arcidiagõdõ, dõ *Matheos*; arciprest, *Martim Sanchez*.

Este casar de su|so dicto damos a tj, Ioam Cerdeira, cõ toda sua *derect*ur/a.

Pelagius Iohannis, presbiter, qui notuit e *fujt* testes.

15.- arciprest] Repomos só as letras do interior da palabra, por entender que se trata dunha forma apocopada, paralela ao demostrativo *est* (l. 4).

21

1255, xullo, 10

Sobrado de Trives (Ou)

Mariña Rodriguez, abadesa de Sobrado de Trives, afora a Vasco Fernandez e á súa muller Mariña Perez a cabana do Cazapedo (A Pobra de Trives-Ou).

AA, Perg. Trives nº 474. Pergamiño, 185 x 165 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Duro Peña 1967: 59-60, nº 8; Martínez Sáez 1988: 63-64, nº 30.

Ina era M^a CC^a e LXXX^a IJI anos.

Cunuzuda cousa sea *por este* scritto a *todos* |² *aque*los *que* esta carta uirẽ, que eu, dona *Marina Rodriguez*, abadesa |³ de *Sobrado*, cono cõuẽto das donas e dos clerigos, por *parte* do moesteiro |⁴ dou a *ti*, Vãasquo *Fernandez*, e *a* *tua* moler, *Marina Perez*, e *a* *uno* filio despoes |⁵ de *uosa* morte, ou *fila* *que* seiã uosos, *a* *cabana* de *Cazapedo*, *a* *foro* *que* |⁶ *diades* ende cada ano *quarta* e *dezmo* de *fectjo*, e de *cãto* arũperdes dar |⁷ *quinta* e *dezmo*, e *iii* soldos cada *Sa* *Migael* de *u*jdimia. E *sèer* uosa |⁸ *fila* *vasala* de *quem* touer o *monesteiro* dicto, e dar *x*^L soldos por *lujtosa*, e |⁹ *non* *fazer* *maes* *foro* deste dicto. E *auerdes* en *foro* de *quinta* e de *dez*mo *pera* *filo* e *pera* *neto* *ela* *herdade* *que* cõprastes de *Maria Fernandez*, moler |¹¹ *que* *foe* de *Johã Fernandez* de *Pena Ferreira*. E *uenderdes* esta *cõpra* *a* *quem* |¹² *faza* este *foro* dicto, e *cõujdar* *ãte* o *monesteiro*.

Que *presêtes* forõ e *ujrõ* |¹³ este *precto* octorgar: *Martj* *Sanchez* e dõ *Michael*, clerigos, e *Abril Pelaez*; |¹⁴ *Rodrigo Afõso* e *Iohan Gũzaluez*, e *los* octros clerigos, dona *Maior Afõso* |¹⁵ e dona *Sancha Perez*, prior, e *las* *otras* donas, è octros *mujtos*, e *todos* *testes*. |¹⁶

Rej dõ Afõso ã *Leõ*, ã *Siujlja* e ã *todos* seos regnos; meirino, dõ *Rodrigo Suarez*; |¹⁷ bispo, dõ *Pedro*; arcidiagõdõ, dõ *Mateos*.

Fecta carta e cõfirmada eno |¹⁸ mes de iuljo, X dias *ãdados*.

Pelagius Iohannis, qui notuit.

8.- *X^L soidos*] No manuscrito figura un X aspado, co que debe lerse XL, pero é un signo idéntico ca na l. 18, onde non poden ser “40 días andados”, polo que na expresión da data hai claramente un erro; deixamos na liña 8 a cifra correspondente a 40, igual que fixeron os anteriores editores (Duro Peña e Martínez Sáez), aínda que tamén cabe a posibilidade de ser X, se o interpretamos igual ca na liña 18. || 17.- *Fecta*] Aparentemente, o amanuense escribiu primeiro <fe carta>, despois decatouse do lapsus, e remediouno escribindo <(fe)ta>, e finalmente, sobrescribiu un signo de abreviación que non se pode identificar cun c nin cun e; atendendo ás outras secuencias similares que aparecen no documento, reconstruímos *ct*.

22

1255, xullo, 15

Portomarín (Lu)

Mariña Nunez concede a don Munio Fernandez de Rodeiro dereito de prioridade á posible venda dos seus bens en Castelo (Guntín-Lu).

AHN, Clero, 1087, nº 8. Pergamiño, 170 x 105 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Rey Caiña 1985: 473, nº 137; Maia 1986: 68.

Era M^a CC^a LX^La IJ^a *et quotum jdis juli*].

Conozuda cousa sèa |² a_ quantos este scrito virem, como èu, Marina Nuniz, |³ filia de Berto Nuniz de Castelo, de bòò curazõ e de bòà |⁴ uolûtade, por m] *et* por toda mia uoz, a_ uós, dõ Mu|nio Fernandez de Rodeyro e a_ uossa moler dona Mayor Afõsso |⁶ e a_ uossa uoz, fazo *preyto e* veruo *que* sea stauel por senpre de |⁷ quãta herdade e uoz èu ayo en eglegiario e en leygario |⁸ en Castelo, su syno de Sam Saluador de Castello, cõ todos |⁹ sèus dereytos por ú_ quer *que* essa herdade e uoz possades achar. |¹⁰ Cõuẽ a_ saber, se essa herdade e uoz èu quiser uendèr òu supel|norar à_ uós e a_ uossa uoz, ò deuo a_ fazèr ante c’a outro |¹² home nẽ c’a outra moler, e se por uentura èu nõ posso me |¹³ au]r cõuosco ena uẽzõ òu eno supenoramento, pòermos |¹⁴ èu ùn mèu amigo e uós outro uosso, e como esses a|migos mãdarẽ entre nós eno prezo da uẽzõ òu eno |¹⁶ supenoramento, sèèr firme e stauel entre nós.

Esto |¹⁷ fazo por m] e por mia uoz. *E* quẽ a_ esto quiser pa|ssar sèa maldito e maldita e peyte à_ òutra parte |¹⁹ c *soidos e* de mays todo sèa firme e stauel como de susu |²⁰ diz.

Que presentes foron: Vãasco Perez, caualeyro de Lousa|da, *testis*; Mun]o Uermuyz de Fõtào, *testis*; Pedro Arias, ca|ualeyro, [*testis*]; Johan Catõ, *testis*; Nunu Ennes de Mòòsende, |²³ *testis*; dõ Munio Pàèz, abade de Ferreyra, *testis*; Johan Fernandez, *preuedo*, |²⁴ *testis*.

Johan de Santiago, notario de Portomarĩ, *notuit*.

23.- *Munio*] Desenvolvemos así a abreviatura da inicial do nome, que adoita corresponder a *Martín*, por ser este o nome do abade do mosteiro de Ferreira (vid. índice onomástico).

23

1255, xullo, 21

Vilanova de Lourenzá (Lu)

Johan Pais, dito Gago, véndelle a seu irmán, Pedro Pais de Reinante (Barreiros-Lu), as súas posesións en Requeixo, na freguesía de san Xurxo.

AHN, Clero, 1107, nº 16. 173 x 126 mm.

Sabã quantos ista carta uirẽ qve heu, Johã Pelaz dicto Gago, |² vendo a_uós, meu yrman, Pedro Pelaz de_Reynãte, quanta herdade |³ aio è auer deuo in_a_uilla que chamã de_Requeyxo su o_monte de_Pador|nelo na_figlisia de San Iurgio. Vendo a_uós por prezo e por bem |⁵ que_me uós fezeistes, qual a_mĩ prouguo, cõuẽ a_saber qual: xxx^a v |⁶ soldos da moeda de_Leom e deste nulla rẽ nõ remaso en tras uós. Ven|do a uós e_a_uossos filis e_a_uossas filis e_a_uossa gearazõ por iur |⁸ de_herdade in secula cunta. Vendo a uós ina_uilla de_Requeyxo des mõtes |⁹ ata fontes toda a_mia uoz por_u_quer que_a possades achar nos termi|nos desta uilla nomeada.

Se algũ cõtra este nosso feyto quiser |¹¹ pasar, assi da nosssa parte como da alena, seia maldicto e peiurado; |¹² pecte a uoz del rey C soldos e_a carta sempre permaesca in sua forza. |¹³

Feyta a_carta jn_era de mil e CC^{os} e LXXXX^a e IJ^{es} anos, (e_o dia) doze \dias/ ante kalendas |¹⁴ agustas. Reynãte el rey dõ Alffo[n]so in Leõ e in Castella; p̄cipe de |¹⁵ Galiza, dõ Rodrigo Gomez; meyrino maior in Galiza, dõ Rodrigo Suerij; |¹⁶ bisbo en Mendonedo, dõ Juane; procurador e prior in Villanova, dõ |¹⁷ Romeu.

Heu, Johã Pelaz, esta carta mando fazer e autorguo aqueles |¹⁸ que forõ presentes, o prior e procurador, dõ Romeu, Nuno Petri, dõ Viuiã, |¹⁹ dõ Pedro Garĩ, Johã Iohannis, mõges, Marcho Petri, mõges, Pelagius Gundisalvi, mõges, |²⁰ Pedro Iohannis de Cootima, mõges, Gundisalus Fernandi de Cauarcos, mõges, Pedro Mari|no, cõuerso, Ffernan Bachela. |²²

Heu, Johã Fernandez, mõges, a_plazer d'ãbalas partes esta |²³ carta fis.

2.- yrman, Pedro] Entre as dúas palabras hai espazo para algo escrito, pero a tinta está saltada. || 14.- Alffo[n]so] Está escrito <Alffobso>. || 20.- Cootima] Hai unha mancha no pergamiño que impide ler ben esta palabra. || 22.- Johã] Antes do a final está escrito un o que foi cancelado.

24

1255, xullo, 25

Portomarín (Lu)

Maria Eanes de Francos véndelle a don Miguel, bispo de Lugo, o Casal dos Cabaleiros en Francos.

AHN, Clero, carp. 1239A, nº 6. Pergamiño, 105 x 185 mm.

Conozuda cousa sea a _todolos *que* som presentes como alos que am de uijr, que eu, Maria Iohannis de Frãcos |² e toda mia uoz, a _uós, dom Miguèl, bispo de Lugo, fazo carta de uenzom de todò_ò Casal de Frãcos *que* |³ é dito dos Caualeyros. Uendo a _uós e outorgo da terza deste Casal a _quarta, su sino de Sam Saluador |⁴ de Martim, terras, montes, fontes, cū todos seus derectos e pertenezas, *per* ú esta herdade e uoz poderdes |⁵ achar. Recebi de uós en _prezo cc soldos, *prezo que* a _mĩ e a _uós bem plougo, e de todo prezo e de reuorazom |⁶ sò de uós bem pagada.

E se èu òu algum home de mia parte esta herdade a _uós òu alo bispo *que* |⁷ for en _Lugo demandar quiser, sea maldito e peyte a _uós e alo bispo *que* for in Lugo L morabitjs e la her|dade de susu dita cū todos seus derectos en _dublo, e èu *per* mĩ e *per* toda mia bòa deuo a _uós e a _quẽ |⁹ uèer en _uosa uoz defender e amparar en _todo tempo.

Feyta a _carta in era de mil e duzentos e nouaèta |¹⁰ e IIJ, VIII dias ante caendas agustas, en tempo de rey dom Alfonso, e uós, dom Miguèl, bispo |¹¹ de Lugo, dom Rodrigo Gomez, tèente Monte-roso e Palares.

Que presentes foram: |¹² Joham Martiz, tendeyro de Portomarĩ, *testis*; Joham Iohannis de Francos, *confirmat*; |¹³ Johã Iohannis, caualeyro de Lyom, *testis*; Domĩgo Iohannis, seu yrmãão, *confirmat*. |¹⁴ Garcia Pãaet, clerigo de Friolfe, *testis*; Pero Mòdgo de Martĩ, *confirmat*. |¹⁵ Pero Garcia, seu filio, *testis*; Pero Guterret de Frãcos, *confirmat*. |¹⁶

Eu, Joham de Santiago, notario de Portomarim, notauj.

12-15.- A presentación das testemuñas está feita en columnas. || 14, 15.- Pero] A abreviatura por dúas veces na liña 15 é *p* cun sinal horizontal cruzándolle o hastil, que usualmente vale por *per*, como o que hai na l. 4 en <pertenezas>; conforme a estas formas repoñemos o nome da liña 14.

25

1255, agosto, 23

Melón (Ou)

O convento de Melón inquire a varias persoas para probar a posesión da herdade de Freaza (Fornelos de Montes-Po), contra Fernando Arias e Martiño Mouro.

AHN, Clero, carp. 1448, nº 2. Pergamiño, 160 x 165 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Cambón 1957, nº 551.

In era M^a CC^a LXL III^a et quotum X^o kalendas se\p\te[m]bris.

Testes, abbas et conuentus \Melonis/ contra Fernandum Arie |² et Martinum dictum Mourum, pro se et pro filijs et nepotibus \de/ Marina Froat et de Cutefe et de Pedro |³ dicto Lordelo et de Ferreyrus, ad probandum que Martinus Mouru, Fernandus Arie, pro se et pro his su[pra] |⁴ scriptis, que cum Johannes Arie et Martinus dictus Poupadu, Martinus Arie, uasallj monasterij |⁵ supra dictj, tenerent media hereditatis

de Froaza *pro parte monasterij; Martinus Mouru* |⁶ *et Fernãdus Arie et alij* supra dictj intrauerunt illam hereditatem per uin et sic detinent eam per uiolencia, et de his probaberit que poterit. |⁸

Pedro Moogo, rector da egresa de Lougares, *juratus*, dixit que uio aquela erdade de Froyaza tèer a_Martĩ |⁹ Aras è a_Martĩ Poupado è a_Joã Aras por jur do abade de Melõ a_que faziã foro dessa erdade |¹⁰ e_la teniã pur cartà, e_Martĩ Mouro e_Fernãdo Aras por sy e_por fillos e_netos ueerõ hà |¹¹ essa erdade de Froyaza, que era do abade, è entrarõ essa erdade, è estes houtros subre·ditos |¹² que dauã fiador ante hu meirino e_nõ_les ualue; e enpregũtado fuy do tẽpo quanto auia esto |¹³ que furà, e_disse que fura esto por dezẽbro, auera uno ano.

Aras Mòògo, *juratus*, dixit asy como Pedro |¹⁴ Mòògo, foras \que disse/ que_la filarõ cũ ome do meirino, è estes houtros dauã fiador por dereyto e_nõ |¹⁵ les ualuè.

Joãne Mòògo, dito Pelõ, *juratus*, dixit como dõ Aras Mòògo.

Dõ Mateu, *juratus*, dixit asy como |¹⁶ Joã Pelõ, foras que hus omèes do abade dauã fiador da_uila, è estes houtros nõlo quiserõ, mais |¹⁷ queriano filar de fló/rà.

Pedro Perez, *juratus*, dixit como hu primeyro.

Martin Perez de Frades, *juratus*, dixit como hu pri|meyro.

Migèèl Perez, caualeyro, *juratus*, dixit como Haras Mòògo.

Johan Martiz de Frades, *juratus*, dixit como |¹⁹ Aras Mòògo.

Husuy·ro Hianes, *juratus*, dixit como Aras Mòògo.

Frey Munino, celareyro de Melõ, *juratus*, dixit |²⁰ como Aras Mòògo, e_de·mais disse que estaua de presente en uoz do abade e_daua fiador subrelo lo|gar pera ante hu juiz hou pera ante hu meirino e_nõ_le ualue, e_subre tal fiador le filarõ ha |²² erdade.

Migèèl Garcia, *juratus*, dixit que ueo en uoz do meirino entregar aquela erdade ha·hus de |²³ Mourele, e hu celareyro queria dar fiador en uoz do abade, e hus de Mourele disserõ que |²⁴ nõ filariã fiadòr à·hu celareyro, mais fila-lo·yan à·hus omèes que hy morauã, è eles nõ_lo |²⁵ quiserõ dar, \è estes houtros/ que nõ queriã hyr co[n]tra hu celareyro se·nõ como *contra* senòr; è es·pregũtado fuy |²⁶ do tẽpo quanto auia que fura, è el disse que nõ sabia.

1-7. Estas liñas, que corresponden ao protocolo en latín, están escritas por unha man diferente.

26

1255, setembro, 22

Montederramo (Ou)

Testamento de Pedro Rodriguez de Xinzo (Maceda-Ou).

AHN, Clero, Carp. 1484, nº 4. Pergamiño, 173 x 124 mm.

Edicións: López Peña 1915; Ferro Couselo 1967, vol. I: 16-17, nº 5; Lorenzo / García (no prelo).

Era de mill e duzētos e nouēta e IIJ^{es} anos, XXII dias andados de setem|bro.

Cunuzuda cousa seya como eu, *Pedro Rodriguez* de Gij̄zo, faço meu testamento |³ cõ toda mja memorja e cõ todo meu acordamento.

In primero mando meu cor|po e mja alma a *Santa Maria* de Mõte\deramo/ e dou y e mando a mja lera de Mu|relos, por *que* teuj dellos e dese mostero a sua lera de Poedo e nõ dj della a |⁶ drectura ao mostero asi como deuja. E mãdo e dou quanta herdade eu agyo |⁷ en Gij̄zo a *Sancta Maria* de Mõte\deramo, se mja fila Domj̄ga *Perez* morer sen |⁸ semē. E mãdo, se quiser uēder ou pinorar, *que* uenda a *Santa Maria* de Monte\de|ramo e deyte a pinores e nõ [a] autre. E mãdo e autorgo *que* por esta erdade |¹⁰ *que* agyã a todo tēpo *quen* quiserē xxiiii soldos *que* eu recibi de dõ Johã *Perez*, abbade |¹¹ de Mõte\deramo e do cõue[n]to, en prestados pera pagar myas deudas e mias |¹² mãdas; e rogo a don abbade e a[o] cõuēto *que* fazã algo e prestãza a mja fila Domj̄ga |¹³ *Perez* e *que* ajudē a criar.

E mãdo *que* este meu testamento *que* seya firme e stauj |¹⁴ e *que* uala por sempre. E por esto rogo estes omēes bõos *que* aqui som presentes *que* |¹⁵ seyã desto testemunjas pera todo tēpo: dõ Johã *Perez*, abbade de Mõte\deramo; |¹⁶ dõ Johã Sanchez; Marina Mēendez; *Pedro Pelaez* de Ujlar\de\caes; Marti |¹⁷ Abbade; Vasco *Perez*, alfayate; Johã Caluo, çapatero; Johã Rodriguez Calabazã; Fernã Fernãdez; *Pedro Uelasquez*; *Pedro Fernandez*, ferrero; Loppo *Uasquez*; |¹⁹ *Pedro Lopez*, clerigo; *Pedro Uasquez* de Uarzeela. |²⁰

E eu, Gonçaluo Martij̄z, *que* a escriuj por mãdado de *Pedro Rodriguez*.

12. prestãza] Ferro lera *pitanza*. || 14.- *por_esto*] O *p* está escrito co signo de abreviación de *er*, e as letras *or* foron escritas posteriormente, polo que non quedou espazo entre esta palabra e a seguinte.

27

1255, decembro

Sobroso (Po)

Nuno Martins, xuíz do Rei en Toroño, *sentencia en favor do abade de Melón no preito entre don Rodrigo Afonso e o convento de Melón sobre dous casares en Pías*.

AHN, Clero, carp. 1448, nº 6. Pergamiño, 130 x 150 mm. Na parte inferior do pergamiño está rachado o lugar onde debería ir o selo.

Edicións: Cambón 1957: 1386, nº 559.

Sabã quantos esta carta uirē como eu, Nuno Martīz, juiz del rey en Torono, vj carta de |² dõ Rodrigo Suariz, *meirj*no major en Galliza, en *que* dezia *que* a noue dias auja seer dãte m̄j, |³ dõ Rodrigo Alfonso, por_ssi ou por seu *personeyro*, e_o abbade de Melõ, por_si ou por seu *persoey*ro, assi como diziã as cartas del rey *que* dõ Rodrigo recebera, *que* uēessem ante m̄j e rãzonassem sobre dous casares *que* demãdaua dõ Rodrigo

Alfonso ao abbade de Mel̃o en Pias, *e* o razo·assem *ante* m̃j e *ua parte* e *autra* ualesse fforo *e_derecho*. E o |⁷ dia sinalado aparezeo, *por*[lo] abbad[e] de Mel̃o, *Stephano* Palaz d'Our̃es cū carta de *per*|sonaria do abbad'e_do cōuēto *e* esteue al plazo *e(a)* al dia, *e* dō *Rodrigo* Alfonso nē |⁹ ueo *por_si* nē *por* seu *personeyro*. E Isteuò Pààyz, *persoeyro* do abbade, esteue ao prazo |¹⁰ assi como deuja, *e* pedeu a_m̃j *por* fr̃otas d'omèes bòos *que_le* ualesse foro *e_derey*|to.

Vnde eu, Nuno Martiz, jujz de suso d'y *dicto*, julgo *que* este o abbade en jur da *queles* |¹² dous casares *e_cū*-dano dō *Rodrigo* nas custas. *E quen* quiser dō *Rodrigo* demãdar, o |¹³ abbade fazale *dereyto*. E *qui* isto julgo en *dul*[da] nō uena, dou m̃ja carta seelada |¹⁴ de meo seelo.

En era de mill e CC^{os} e XC^a IIJ anos, eno mes de dezē|bro.

Johã Ffernandez, *notario* de Soueroso, l[a] scriuj.

7.- *por*[lo] *abbad*[e] O artigo falta por esvaecemento da tinta, e unha rachadura afecta o *e*. || 7.- *Palaz*] O *p* inicial lese mal por estar a tinta medio borrada enriba do pregado; é o mesmo personaxe ca “Isteuò Pààyz”, da liña 9. Cambón edita “Pelaz”. || 8.- *e esteue*] Entre o signo tironiano e o verbo están riscadas as letras <ea>, que o escriba repetiu máis adiante na mesma liña. || 11.- *este*] Variante da P3 do indicativo presente de *seer* ‘está’: Maia (1986: 816) testemuña esta forma en contextos antecónsonánticos, se ben cita un exemplo en que, como este, está ante vogal, dun documento de 1253-1254 editado por Martínez Salazar (1911: 12); véxase tamén a nota á liña 3, doc. 46, nesta mesma colección. || 13.- *dul*[da] A tinta está saltada na segunda sílaba. || 14.- *mill*] Cun sinal de abreviación por riba. | *anos*] Cun sinal de abreviación por riba. || 15.- *l[a]*: o rachón no pergamiño chega ata esta letra, que se infire polo sentido.

28

1255

Valdeorras (Ou)

Mendo Rodriguez e súa muller; dona Joana, doan o Mato dos Vales a Pedro Rodriguez e súa muller Sancha Perez.

AHPO, Santa Clara, 6, nº 3. Pergamiño, 175 x 120 mm.

Edicións: Ferro Couselo 1967: vol. I: 17, nº 6.

In dej *nomine*, amen. Notum sit om̃jbus hom̃jñjbus, tam presentibus quam futuris, quod ego Melendus |² Rodericj *et* usor mea *domna* Ioana facimus talem cartam uobis *Petro* Rodericj *e* *uestra* uxorj *Sancie* |³ *Petri* do_Mato dos Uales cum toda sua *dereytura* da_terça; en outro cabo, meo do_Mato |⁴ de_sobelo Casar do_Mato *e* sou *quinõ* das_Curuias; en outro cabo, ú_sé_u *quinõ* do_noual da Ma|sero *que* iaz á_Salgera ós regeros, delo regeiro ateno rio \cū/ toda sua *dereytura*. E de tod'esto |⁶ *que* le_dá, darle *quinta* Melendo Rodericj uel uxorj sue e_a_tod'ome *qui* ficar en_sua uoz. |⁷

Domino Alfonso rege reynãte en_Leõ [e] en_Castella; do[n]_Rodrigo Suarez, meyrino maior |⁸ de toda Galiza; Lourenzo Monjz de sua mano, meirino en_Ro_ureda, en Ualdeores; |⁹ do[n]_Rodrigo Froat, tenête Robereta; *episcopo domno Pedro \ Fernandez/*, astorice[n]sis capellano *dominj regis*; orchidia|cono don Mate\u/s, tenête Roboreta; Alfonso Pelaet, *prelado de E\c/lesiola*, cõfirma; Martĩ |¹¹ Martinjz, capelam, *confirma*; Pedro Eanes *clerigo, confirma*; *domno* Alfonso *clerigo, confirma*; Pedro Arias, *confirma*; Monjo Pelaet, |¹² *confirma*; Pedro Martinjz, *diaconus, confirma*; Domingo Pelaet de_Cima de_Ujlla, *confirma*; Pedro Tome, *confirma*; Fernã Caluo, |¹³ *confirma*; de Molmentelos: Pedro Martiz Tordo, *confirma*; Pedro Migaél, *confirma*; Bertolameu Batacõ, *confirma*; Fernãdo |¹⁴ Erez, *confirma*; Rodericus Pascal, mjles, *confirma*; Mẽ_Rodrigiz, filo de_Rodrigo Eret, *confirma*.

Ego, Melendus Roderici |¹⁵ *et uxor mea domna Joana, conçedimus et roboraujmus tibi Petro Roderici et uxory tue Sancia Petri \cartam istam/* |¹⁶ *e non uendat talj homjn quod sit potentj de_le parar mal sua dereytura.*

Cartam istam Lopo Martinjz scolaris notaujt.

Era M^a CC *et* LXXXXIII.

1.- *sit*] Cun sinal de abreviación por riba. || 4.- *ú_sé_u quinõ*]. Interpretamos, como fixo Ferro, que na secuencia <useu> non está o artigo mailo posesivo (que aparece xusto antes na mesma liña coa forma *sou*), senón o adverbio pronominal de lugar *ú* maila forma da P3 do IPres. descendente do verbo SEDERE coa acepción ‘estar’, documentado outras veces nos textos galegos medievais (vid. Maia 1986: 817). || *Domino Alfonso*] Entre estas dúas palabras hai varios espazos en branco. || 9.- *Robereta*] Cun sinal de abreviación por riba. || 10.- *Roboreta*] Cun sinal de abreviación por riba. || 16.- *Lopo*] A abreviatura <L>, que é a que aparece no texto, pode interpretarse como *Lopo* ou *Lourenzo*; a falta de mellor criterio, pois non localizamos este personaxe en documentos coetáneos, seguimos neste caso a proposta de Ferro Couselo.

29

1256, marzo, 1

Sobrado de Trives (Ou)

A abadesa de Sobrado de Trives, dona Mariña Rodriguez, fai foro da herdade de Vilanova a Domingo Miguez e a Feveiro Miguez.

AA, Trives, nº 475. Pergamiño, 140 x 145 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Duro Peña 1967: 60-1, nº 9; Martínez Sáez 1988: 65-6, nº 31.

Jna era M^a CC^a LXXXX IIIJ.

Cunuzuda cousa seia a quantos |² esta carta virẽ, que eu, dona Marina Rodriguez, abadesa |³ de_Sobrado, cõ octorgamento das donas *e dos clerigos dese mone|steiro*, fazo foro a_uós, Domĩgo Migalez *e_a_uós*, Feueiro Mi|galez, de_la herdade de San Salvador *que à en Uila:noua*; de quanto |⁶ laurardes de_mõte dardes xesma a_este noso \

monesteyro/ e senas gali|nas cada ano, e (XII) XII ouos e nã maes. E sèèrdes uasalos |⁸ uós, e quem ficar apos uós de quem touer o_monesteyro; e dar |⁹ quinta desta herdade dicta apos uosa morte, e nã uenderdes |¹⁰ nã inpinardes a_caualeiro nã a_santuario, se·nã |¹¹ a leigo que faza este foro dicto, e conujdardes ante o_monesteyro |¹² e auerdes \esta/ herdade uós e uosa semẽ.

Testes que ujrõ e ouuj|rõ: dona Maior Afonso e dona Sancha Perez, prior, e_todalas |¹⁴ octras donas, e Martj Sanchez, e Fernando Fernandez e todos los octros |¹⁵ clerigos en ese tẽpo.

Regnava el rey dõ Alfonso en Siuj|lia, en Leõ e en todos seus regnos. Meirino en todo Galiza |¹⁷ dõ Rodrigo Suarez; bispo en Astorga dõ Pedro; arcidiagõ dom |¹⁸ Matheos.

Fecta carta o primeiro dia de março e cõ·firmada |¹⁹ pela carta de Sobrado.

Pelagius Iohannjs notujt.

4.- *Feuero*] Martínez Sáez le *Seveiro*.

30

1256, xuño, 1

Lugo

Mariña Eanes dálle en herdanza a Gil Rodrigo, fillo de don Rodrigo Fernandez de Rodeiro e de dona Mariña Fernandez, un casal en Allariz (Lugo).

AHN, Clero, 1527, nº 7. Pergamiño, 120 x 250 mm.

Edicións: Romaní 1989, vol. I: 719, nº 758.

Sabuda cosa \sea/ aos que sun como aos que an di viir, que eu, Marina Iohannis, de bon corazõ e de boa uontade, a uós, Gil Rodrigo, filo |² de dõ Rodrigo Fernandez de Rodeyro e de dona Marina Fernandez, dou u_meu casal d'Alariz e erdo a_uós del cõ todas suas perti|nẽzas quanto eu y ey e deuo por auer; e dou_uos quant[os] eglisarios eu ey e erdo_uos deles, cõuẽ a_saber, que eu, Marina Iohannis, |⁴ deuo a teer aquel casal de suso·dicto in meus dias, e a mia morte deue a_ficar a_dõ Gil lebre e quito. E se dõ |⁵ Gil passar ante que dona Marina, esta herdade subre·dicta agãa dona Marina libre e quita. Et eu, Marina Iohannis, de_bõ |⁶ curazõ e de_boa uõdtade, dou a_uós, dõ Gil Rodrigo, esta herdade subre·dicta por muyto bẽ e_por muyto garimento que me fezes|tes uós e uossa madre dona Marina.

Feita carta jn era de mil ducẽtos e noventa e quatro anos, na prima quinta |⁸ feyra de juyo.

Rey dom Alfo·nso reynãte in Leõ e in Castella, dõ Migael, bispo en Lugo, dõ Ruy Suariz, meyrino mayor |⁹ en Galiza.

Quaes presentes forõ: dõ Pedro Pelaiz, *testis*; Dominicus Paez de Sancti Martino de Mãariz, *testis*; Pedro Nuniz de Peraredo, *testis*; |¹⁰ Domjgo Iohannis, clerigo de San

Martino, testis, e outros muytos *que_o* uirõ e u oyrõ *e per* cuya presenza fuy; e Pedro Gomez, seu irmao, |¹¹ de Marina Iohannis, testis, per cuya presencia fuy, *que* o mãdou fazer; e Pedro Nunez, testis, e Johan Domígez, testis, e Diego Areas, testis. |¹²

Fernando Pelagij, canonicus et notarius lucensis enscriptit.

3.- *quant[os]*] Está escrito como a abreviatura de *quanta*. || 4.- *quita*] Parece estar escrito coa abreviatura de *que*. igual ca *quito* na liña seguinte. || 6.- *uòðtade*] Escrito con plica nas dúas vogais, no segundo *o* por riba do til. || 8.- *feyra*] Parece haber un sinal de abreviación por riba da palabra. || 9.- *Pedro Nuniz*] *Pedro* está escrito con tódalas letras, pero o *p* ten a abreviación de *per*, co trazo cruzándolle o hastil. || 11.- *Domígez*] O *e* final parece un *o* por faltarlle o trazo inferior. | *Areas*] De lectura dificultosa por estar a tinta moi esvaída enriba dunha deterioración do pergamiño.

31

1256, novembro

Portomarín (Lu)

Orraca Diaz véndelle a don Miguel, bispo de Lugo, as súas herdades no Vilar (Carballedo-Lu).

AHN, Clero, carp. 1329A, n° 25. Pergamiño, 115 x 145 mm. Está cosido á esquerda a unha tira de pergamiño.

Sabuda cousa sea a *quantos* esta carta uirẽ e oirẽ que heu, Orraca Diaz e toda mìa uoz |² a *uós*, dõ Michael, bispo de Lugo e a *toda* uossa uoz, uẽdo *quanta* herdade aïo ã-no Uilar de |³ Carualedo. Cõuem a *saber*, douuola por LXX *soldos*, *prezo que_a_nós* e a *uós* prougo, e asi do *prezo* |⁴ e da reborazõ outorgamonos por pagados, e se algẽ cõtra esto *quiser* pasar, *peyte* |⁵ ã couto cc *soldos* e a *herdade in* dobro e eu por m̃j e por toda mìa boa outorgo a *uós* dõ Michael |⁶ bispo de Lugo ou a *quem* uier *in* uossa uoz à *ã*parar e a *de* fẽder por senpre.

Fecta |⁷ a *carta* sub era M^a CC^a e LXXXX IIIJ^{ta}, ã-no mes de nouẽbro.

Reynãte rey |⁸ dõ Alfonso; dõ Michael, bispo de Lugo; dõ Rodrigo Gomez, tiente Mõteífosso; dõ |⁹ Rodrigo Fernãdez, prestameyro *in* Palares; Johã Perez, mayordomo.

Qui presentes forõ: |¹⁰ Johã Iohanes, cauleyro de Liõ; Pedro Domígez de Portomarĩ; Ffernando Perez, prelado de Sã |¹¹ Martin de Liom, testis; Pedro Guterez de Martĩ, testis; Domingo Pelaz de Sãta Oalea, testis; Domingo Iohanes, |¹² moyordomo do bispo *in* Frãcos.

Eu, Martin Iohannes la fit por mãdado de Johã de Sã|tiago, notario de Portomarĩ.

4, 5.- O pergamiño ten cosido outro fragmento de pergamiño á esquerda, e o principio destas liñas non se le ben por causa das puntadas.

32

1256, decembro, 28

Portomarín (Lu)

Arias Lopez véndelle a don Miguel, bispo de Lugo, as súas herdades en Francos.

AHN, clero, Catedral de Lugo, carp. 1329A, nº 27. Pergamiño, 125 x 103 mm.

Conozuda coussa ssea a_los *que* sum como a_los *que* am de uir que heu, Arias |² Lopez e toda mia uoz, a_uós dō *Michael*, bispo de Lugo, e a_toda uossa uoz, fazo |³ carta de uidezō que sega senpre ualedeyra de *quanta* herdade aio in |⁴ Francos, no Cassal dos Caualeyros sub siño de Dō Saluador de Martī, |⁵ terras, mōtes, fontes, por u_quer *que* a poderdes achar. E recebo de_uós |⁶ in prezo LXXXV *soldos* de leonesses, prezo *que* a_nós e a_uós prougo. E asi do |⁷ prezo como da reborazō nimigala nō ficou por pagar, e se algē |⁸ da_mia parte nē da estraya cōtra esto quiser passar, peyte a_uós ou_a_quem |⁹ uier in uossa uoz CC *soldos* e a herdade in dobro, e a_carta sega forte e |¹⁰ firme.

Fecta a_carta sub era M^a CC^a e LXXXX^a IIIJ^a, IIIJ dias por andar |¹¹ de dezēbro. Reynāte rey dō Afonso; bispo de Lugo dō *Michael*; dō Rodrigo Go|mez, tiente Mōteffosso; dō Rodrigo Fernandez, prestameyro in Palares; mayo|rdomo Johā Perez.

Qui presentes forō: Alias Perez de Portomarī; *Johan* Perez, |¹⁴ alfayate; *Pedro* Queyxada, zapateyro; Sancho, zapateyro; Domingo Cò|urel; *Johan* Guillem, alfayate; Simō. Outros muytos *que_o* uirō e ò |¹⁶ oirō, testes e *confirman*. |¹⁷

Ego, *Martin* Iohanes, a_fit por mādado de *Johan* de Sanctiago, notario de Por|tomarī, notuit.

14.- Domingo] Abreviado *Dñigo*, conforme a abreviatura latina de *Dominicus* (*dnic*^o). || 15.- Guillem] leva sobreescrito un signo de abreviación.

33

1257, abril, 26

Monfero (Co)

Mayor Rodríguez renuncia a favor do mosteiro de Monfero a uns bens no Baño (Mugardos-Co), que litigaba co mosteiro.

ARG. Monfero. Nº 114. Pergamiño, 240 x 150 mm. Carta partida por abc. O pergamiño presenta algunhas roturas nos bordos, especialmente no esquerdo; repuxemos algunhas lecturas a partir da edición de Martínez Salazar.

Edicións: Martínez Salazar, 1911: nº 8, pp. 22-24.

Conozuda cousa seia a_quantos uirē aquesta escritura *que* de-māda foy feyta āte |² Rodrigo Gomez e_sua moler dona Maor Alfōsi, a_qual fez dō Pedro Eanes, mōges |³ de Mōfero pola parte do abade e_do cōuēto desse mēsmo lugar, sobre herdades d'Ouana

⁴ e de Mogardos sobrela v^a e sobrela terza da outra v^a dessas mèsmas uillas ãbas, as quaes ⁵ á o moesteyro gãadas de dõ Monj̃ Monij̃z de Carãtonia. E esta de mãda foy feyta a Maor ⁶ Rodriguiz, fila de dona Gũtrode Rodriguiz d’Ouana e de Mogardos; è essa, per⁷ãte dõ Rodrigo ⁷ e per⁷[ãte] o iuiz da terra dõ Pedro Rodriguiz d’Orra, deu por seu pesoeyro Rodrigo Gũsaluiz, filo ⁸ de [dõ G]unsaluo Rodriguiz de Seloure, e deu⁸le sa boa è essas herdades que toda cousa que el y ⁹ fezesse ela lo outorgou, quer con⁹ uij̃zimento, quer [con] cõposizõ, assi por iuizo como por outra razõ. E dõ ¹⁰ Rodrigo Gom[e]z cõstringiu esse Rodrigo Gũsaluiz que fosse respõder per¹⁰ãte o iuiz dessas herdal[d]es aos frades de Mõfero. E Rodrigo Gũsaluiz de uã dito, oydas as razoes e as demãdas per¹⁰ant’(o) o iuiz, quitouse de pesoaria e disse que nõ quiria defender jur aleo. Entõ o iuiz de[u] ¹³ sa carta aos alcaydes de Mogardos nomiados, Rodrigo Rodriguiz e Rodrigo Pedriz pera [...] ¹⁴ [...] a que a cõstrĩgessẽ essa Maor Rodriguiz que uèesse responder, su tal forma:

“De m̃j̃, dõ Pe[d]ro ¹⁵ [Rodri]guiz, iuiz de Seloure, a uós, alcaydes de Mogardos, saude. Roy Gũsaluiz de Seloure ¹⁶ fil[ou] pesoaria de Maor Rodriguiz d’Ouana contra os frades de Mõfero das herdades que le delmãdarõ per¹⁶ãte dõ Rodrigo, e agora por m̃i quitouse do pleyto e da pesoaria que nõca les y ¹⁸ to[rn]asse nõ ãparasse rẽ en aquelas herdades. È èles quitarõ¹⁸le a fiadoria e as custas quantas y ¹⁹ f[e]z e an a quitar. Vnde uos digo que uãades a essa Maor Rodriguiz ia dita e le fazades ²⁰ si s[ab]e que essas herdades erã de Mõfero qui se quite delas, e si nõ, si ar sabe que sõ suas, uena am[parar] a dereyto per²⁰ante m̃j̃; e si nõ quiser esto fazer, digo uos que mitades estes frades nas ²² herdades en logo de penor”.

E nós, alcaydes ia ditos, esta carta recebuda fomos a essa Maor ²³ [Rod]riguiz assi como nos mãdou ò iuiz e dissemos²³le si se quiria quitar aos frades de Mõfero ²⁴ [es] sas herdades, se as queria ãparar a dereyto; e essa Maor Rodriguiz respondeu e disse que en[tendia] e sabia que o moesteyro auia gãadas aquelas herdades assi como deuia; è èn

```
zenza
```

 de ²⁶ nós, alcaydes, quitouse delas. Entõ os frades e o moesteyro derõ²⁶le a Maor Rodriguiz a mea ²⁷ da quella quita e a mea da quella terza da outra v^a sobre que auia contẽda, que as teuisse en sa ²⁸ uida polo moesteyro e a sa morte ficassẽ todas quitas ao moesteyro sã enpezamento de todo ome. ²⁹ [E] deu a dar por rãda delas ao moesteyro cada ano en dia de sã Martino ³⁰ s[oldos] de leoneses ³⁰ [e] por que essa Maor Rodriguiz era familiar e f[i]greje do moesteyro, derõ³⁰le xv soldos de leonezes. E que a questo nõ uena de poys en dulta, fizemos ende estes plazos partidos por ³² a,b,c su pea de cẽ soldos.

Jn_era de mil e CC^{os} e LXXXXV^a anos, sex dias ant'as ^{|33} [kae]ndas mayas.

È èsta Maor Rodriguiz sēpre deue a_sèer uasala do moesteyro en_sa ^{|34} [mort]e cū quãto ouer deue a_ueyr pera o_moesteyro. |

Quaes forō presētes: ^{|35} Uel[asco] Perez, [prior] do_moesteyro; Domīgo Perez, mōges; Joan Martinz, mōges; Pedro Martiz, mōges; ffrey Joane, confesso, e_outros moytos que o ujrō e_oyrō.

9.- *quer con uñzimento, quer [con] cōposizō*] Interpretamos que o autor material da carta elidiu a preposición, por comezar a palabra seguinte tamén por *con*. || 16.- *fil[ou]*] Está saltada a tinta no final desta palabra; Martínez Salazar xa non o dera lido; reconstituímos segundo a forma probable que corresponde a este contexto. || 19.- *ffe[z]*] Lectura moi dificultosa por rotura do manuscrito e estar saltada a tinta: parece lerse un *f* e un *z* final, polo que reconstruímos esta forma verbal, que Martínez Salazar non lera. || 21. *estas*] Erro, por *estes*. || 35. Uel[asco]] A lectura é moi dificultosa, por rotura do pergamiño; parece lerse <ul>, que correspondería á abreviatura de *Uasco*.

34

1257, xuño, 1

Betanzos (Co)

O abade de Sobrado, Munio Pérez, compra a herdade de Armea (Coirós-Co) a María Pérez, filla de Pedro Eanes de Guimaráns, e promételle acubillo na casa de Armea e sepultura en Sobrado.

ARG nº 327. Pergamiño, 325x145 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Martínez Salazar 1911: nº 9, p. 25, Pallares Méndez 1979: nº 46, pp. 306-7.

Era M^a CC^a XC^a V^a *et quotum kalendas junias.*

Sabuda cousa segia a_quantos ^{|2} este plazo uirem que nós, dom Munio Perez, abbade de Sobrado, e_o_con|uento desse mènsmo lugar fazemos plazo e ueruo firme que uala por sempre, ^{|4} conuen a_ssaber, que nós compramos herdade d'Armea ad_dona Maria Perez, fila de dom Pedro ^{|5} Iohannes de Gimaranez e da Azenda Pelaez, cugia fuy esta herdade, por atal guisa assi que nós damos a_ela en_primeyramēte agura en presente cc *et xxx^a soldos* et ^{|7} cada_ano deuemos-le ad_dar XIII octauas de pam, e deuē ende a_sèer III de trijgo ^{|8} et III de milo, e VI de ceueyra, e II porcos prezados en XII soldos, e dous ^{|9} carneyros que ualã III soldos, e duas ollas de mâteyga aprezadas in VI soldos, ^{|10} et XX queygios e de fructa desta herdade que ela a_nós uende a_terza, ^{|11} et scerame de uerde e garnacha enpenada de coenlos de tres jn ^{|12} tres anos, e saya de broneta e pelle cordeyra de dous in dous anos, do|us par de zapatos, e de uerzas d'urto e de nabos e de lino meadade, ^{|14} e v cabras cada ano per_a_lecte, e sayda a_sazom deuē a_leuar as ^{|15} cabras per_à_à_Grana des que nõ ouerem lecte, e_cada_ano una uegada

|¹⁶ na domàa des kaendas mayas atra kaendas setēbres una cātara |¹⁷ de lecte preso cū nata e um barril de uino da vigna d'Unta cada |¹⁸ ano en sua uida.

Et ela é cruzada; se for na cruzada deuē·le |¹⁹ àà _dar de Carualio Torto cc *soldos* e ficar todo esto *que* de _suso di|ssemos cū _la herdade ao moesteiro liure e en _paz. Et se ela ño |²¹ for ena cruzada e ficar e ouuer àà _dar dineyros, darē·los da |²² Grana en prezo de sua uestidura e d'ajuda da Granna x *soldos*. Et |²³ esta guarida *que* le dam os frades deuen·la àà _dar en sa casa d'Ar|mea.

E uós, dona *Maria*, deuedes a _fazer seruizo ao moesteiro fielmē|te, assi como familiaria e amiga, e a _sua morte deuermola leuar |²⁶ a Sobrado en ataude cū cobertura de III uaras d'estanforth uer|mello, e fazerenle deuedo de familiar *conplido*.

E eu, dona *Maria Perez*, |²⁸ por todo isto *que* me fazem de Subrado e da Grana de Carualo Turto, dou |²⁹ in presente toda mina herdade d'Armea, con seus terminos e con quanto a _essa |³⁰ herdade perteneze, assi como de suso·dito é. E cada ano unos bòos man|tèens de VIII uaras en _longo et de v palmos en ancho *per*·a _o refertoyro |³² da Grana. E en avento e en quaraesma deue ela à _auer pixotas e sardi|nas, assi como comer cada um frade de Carualo Torto, e de mel e de |³⁴ leguma assi como for guisado sua razom, e por ontroydo et por |³⁵ pascua e por natal, senlos *soldos* *per*·a _uino. E deuemos hy a _fazer casa |³⁶ atra dia de nadal en *que* colamos nossa fructa e _a _uossa. Et quim *contra* |³⁷ este prazo passar, pecte à _àutra parte D morabidijs. E esté o prazo en reuor. |³⁸

Qui presētes forō: *Pedro Pelaez e Petro Bofom*, *alcaldes* de Betanzos; *Pedro Pelaez* |³⁹ *Franqueneyros e Johan Dominicj*, *juyzes*; dom *Juam Perez*, *cellarario maior* de So|brado; *Johan Martiz*, *cellarario* de Nendos; *Martin Pelaez*, *mōges*; *Johan Meende*, *maestre* de |⁴¹ Carualo Torto; *frey Paris*; *frey Vermum*; *frey Johan Asturano*; *Johan de Colātes*; |⁴² *Vidal Petri*; *Johan Perez d'Aranga*; *Dominicus Martiz* de Rodeyro; *Pedro Perez* de Gërro|cio, *clericus*; *Pedro Alfaya* de Riba; *Domingo Petri*, *seruēte* do *cellarario* de Superado, |⁴⁴ *testes e confirman*. |⁴⁵

Eu, *Martinus Pelaez*, *notario jurado* do *concelio* de Betāzos e da terra de |⁴⁶ Nendos, *scriuj e confirmo*.

2.- *Munio*] Desenvolvemos a abreviatura <M> como *Munio*, por ser este o nome por extenso que aparece noutros documentos do mosteiro (como o de 16/08/1257, editado por Pallares Méndez 1979: 307-8). 4.- *dona*] Con sinal de abreviación por riba da palabra. || 7.- *tri]go*] Utiliza a abreviatura de *ri* con valor de *r*. || 11.- *tres jn*] Parece haber algo borrado entre as dúas palabras. || 12.- *anos*] Con sinal de abreviación por riba da palabra. || 24.- *dona*] Con sinal de abreviación por riba da palabra. || 30.- *longo*] O segundo <o>, superíndice por riba do *g*. || 40.- Nendos] A abreviatura por riba do *d* é a de *e*, coma a do patronímico *Meende* da mesma liña.

35

1257, agosto, 3

Monforte (Lu)

Don Munio Fernandez de Rodeiro fai cambio con Arias Nunez, por si e por seu irmán Fernando Nunez, das herdades de dona Constanza, muller de don Munio, en Guillarei, Tebra, Miñor e Toroño, por herdades na Pousa da Pena, en Lemos, en Asma, no Casar da Costa, en Biones, Leiro e Nendos.

AHN, Clero, carp. 1087, nº 16. Pergamiño, 190 x 160 mm.

Edicións: Rey Caiña 1985, nº 146; Maia 1986: 69.

Conuzuda cousa sea a_u quantos esta carta uirẽ como eu, dõ Munio Fernandez de Rodeyro, por m̃j e por ^{|2} toda mia uoz por senpre, e eu, Arias Nuniz, por m̃j e por meu hermano Ffernando Nuniz e por ^{|3} toda nossa uoz, ya por sempre fazemos atal concãbazõ entre nós: que eu, dõ Munio Fernandez dou a_u uós ^{|4} Arias Nuniz e a_u uós Ffernando Nuniz quanta herdade ey por uoz de dona Constanza, mya moler que foy, a ^{|5} qual ha ella pertinezia de parte de sou padre, dõ Martin Fernandez, e de sou tyo, dõ Joham Fernandez, en Guyllarey, assi uoz como herdade, e assi eno coutu como en eglegiario como en leygaryo e quan|ta herdade e uoz ey en Tebra e en Minor e en todo Toronõ por esta uoz a_u uós e a_u uossa ^{|8} uoz.

E eu, Arias Nuniz, por m̃j e por meu hermano Ffernando Nuniz e por toda nossa uoz, ^{|9} dou a_u uós, dõ Munio Fernandez, e a_u toda uossa uoz quanta herdade e quanta uoz auemos ena Poù|sa da Pena e en Lemos, de parte de nosso padre dõ Nunu Ffernandez, e en toda Asma e eno ^{|11} Casar da Costa e en Biones e in Leyro e en todo Nendos.

E eu, dõ Munio Fernandez, outorgo ^{|12} por m̃j e por toda mia bona ad defender e à àmparar a_u uós Arias Nuniz e a_u uosso ^{|13} hermano Ffernando Nuniz e a_u uossas uozes sempre en todo tẽpo cũ essas herdades ya ^{|14} ditas que uos dou en cãbyo. E eu, Arias Nuniz, por m̃j e por meu hermano Ffernando ^{|15} Nuniz outorgo a_u defender e à àmparar por m̃j e por toda mia bona a_u uós e a_u u[o]ssa ^{|16} uoz sempre en todo tẽpo cõ enstas herdades que uos dey en cãbyo.

Si algũ ome, ^{|17} assi da_u nossa parte como da uossa como da estranea, cõtra esta carta de cõ-canbiazõ ^{|18} quiser uijr, sea maldito e quantu demãdar peite otro tanto à àquel a_u que demãdar do ^{|19} placito e àà_u uoz del rey peite D morabidijs e la carta estia en sua reuor.

Feita ^{|20} carta IIJ^{es} dias andados de agosto, jn era M^a CC^a LX^La V^a.

Regnante en Leon ^{|21} e in Galliza e in Castella rey dõ Afonso, lucense episcopo domno Michael, tenẽte Lemos dõ Martin ^{|22} Gil; maiorino maor en Galliza dõ Rodrigo Garsia.

E en tal que esta carta sea mays ^{|23} firme e mais ualedeira, fazemos-la asèèlar de nossos sèèlos de dõ Monio ^{|24} Fernandez e de dõ Arias Nuniz.

Que presentes furū: dō Martin Uelasquez, ^{|25} dō Lupu Nuniz, Aluar Fernandez e alij multj.

Petrus Iohannis, publicus notarius Montis·Fortis, qui notauit.

3.- *Munio*] O *i* está escrito por riba, por esquecemento do escriba. 4.- *dona*] Cun sinal de abreviación por riba. || 5.- *Joham*] Cun sinal de abreviación por riba. || 12.- *por m̃j e por toda mia bona*] A prep. *por* aparece as dúas veces co trazo horizontal horizontal cruzando o hastil do *p*, superfluo porque está escrita por extenso. || 16.- *ome*] Cun trazo sobre a palabra. || 19.- *morabidijs*] Abreviado <mbr> en lugar do máis común <mr̃b>

36

1257, novembro, 8

Ferreira de Pallares (Lu)

Johan Paez e súa muller María Martiz fan pacto co convento de Ferreira de Pallares sobre o herdamento de Pedro Cabeza.

AHN, Clero, 1083, nº 23. Pergamiño, 150 x 130 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Rey Caiña 1985, nº 51, p. 349.

Observacións: A data no documento corresponde a 1227, pero a documentación dos personaxes parece facer establecer o período cronolóxico entre 1258 e 1284: véxanse máis pormenores en Souto Cabo (2006: 38-39). Con todo, chaman a atención os trazos lingüísticos arcaicos: moitas palabras latinas ou o sufixo patronímico rematado en -t, que era moi pouco habitual a estas alturas do século, sobre todo en documentos romances (para isto, vid. Boullón 2007a: 607-8, 621-2). Véxase tamén o dito no estudo introdutorio.

Notum sit omnibus ominibus tam presentibus quam futuris, quod ego Johannes ^{|2} Pelagij [|] et uxor mea Maria Martiz/ que moro aa Pena, sobrino de Michael Iohannis, facio pactum statutum cum ^{|3} abbas et conuentu de Sancte Marie de Fferraria do herdamentu de sou frade Pedro Cabeza, que (e)nós ù tinamus àquil herdamentu de Pedro Cabeza subredictu en tudus nosus ^{|5} días; e porẽ damus partizom en quamto tem Maria Uirmuit por aquila uoz en ^{|6} (aquila uoz en) qui eles demãdam por sou frade Pedro Cabeza. E eu, Johannes Pelagij ^{|7} iam dictu de susu, octorgo quí ùa remda como mãdar Michael Iohannis, e Johannes, frade ^{|8} de ipsi lugar, (e) si Michael Iohannis non ouèr otro ome bono qual puder auer.

Facta ^{|9} carta jn era M^a CC^a LX^a V^a et quotum VJ idus nouembris.

Qui presentes ^{|10} fuerunt: Michael Iohannis, clerigo de Sancta Marie de Chulj, testis; Johannes Dominici de Nes|peraria, testis; Johannes Petri Pascual, testis; Martinus Petri de Marzã, testis; Fernandus Corel, ^{|12} testis; Petrus Steph-anj, testis.

Fernandus Iohannis qui notuit ^{|13} per mandatum abbas et conuẽtu.

Este documento está escrito con pouca claridade, e hai varios fragmentos en que interpretamos que hai escritas letras ou secuencias de letras de máis: así nas liñas 4, 6 e 8. || 2.- *pactum*] Cun sinal vertical entre o *c* e o *t*. || 4.- *nós tinamos*] Parece que primeiro se quixo escribir *eu*, e despois se corrixiu para *nos*, emborronando un pouco o <e> e retrazando o <u> para <n>. Analogamente, dá a impresión de que a forma verbal que segue era orixinalmente <tina> (isto é, *teña*), e ao corrixiu *eu* para *nos*, engadiuse un <-m> ao final do verbo e a abreviatura <⁹>, de maneira que este vocábulo quedou unido ao seguinte: <tinam⁹áquil>. | ù] O <u> ten un punto debaixo, que podería ser un sinal de cancelación, pois adianta o obxecto directo do verbo *ter* (“áquil herdamentu”): a interpretación do treito sería: ‘para que nós o teñamos (aquele herdamento)’. || 6.- *sou*] No texto, *sau*, supomos que por gralla. || 7.- *octorgu*] Cun sinal vertical entre o <t> e o <o>. | quí] Consideramos que se trata do adverbio de lugar, e de aí o diacrítico. | *Michael*] A abreviatura *M* corresponde usualmente a *Martin*, pero aquí parece facer referencia a Miguel Eanes, o personaxe citado nas liñas 2 e 7. || 8.- *non*] Está abreviado co *n* cun trazo vertical por riba, semellante ao que hai en *octorgu*, na l. 7. || *ome*] Cun trazo sobre a palabra.

37

1257, decembro, 8

Castroverde (Lu)

Martin Perez, dito Bico, de Rimián, deita a peñor a súa herdade na vila de Rimián a prol da súa esposa Maior Arias, pola herdade de Felgosa, de Maior Arias, que a deitou a favor del a peñor ao seu irmán Fernando Arias.

AHN, Clero, carp. 1329B, nº 22. Pergamiño, 120 x 145 mm.

In dei nomine, amen. Sabuda cousa seya a-os presentes e a-os que an de uinir |² *que eu, Martin Pedreç dito Bico, de Rimiã, a tj, mia muller, Maior |³ Arias, de bon corazón, deyto à penor quanta herdade ayo e auer deuo |⁴ ena uila que chamã Rimiã, cõuen a saber, cõ todas suas direyturas |⁵ e pertine[n]cias por todo lugar que as possas achar, assi en leygario |⁶ quomo en eglegario. E recebo de tj por ela en penor LX e v sol|dos de leoneses, vnde ben plougo a tj e a_mj. E esto faco a_tj porla |⁸ tua herdade de Ffelgosa que tu deytastj por mj a penor a teu jrmão |⁹ Ffernãdo Arias por estes LX e v soldos. E mãdo que nũca dela |¹⁰ respondas a nengũ home se-nõ a Pedro Bico ou a Pay Bico, meus |¹¹ fillos.*

Feyta carta su era M^a CC^a XC^a V^a e VIII dias |¹² andados de deçenbriõ.

Que presentes forõ: |¹³ Fernã Rodrigeç, *presbiter, testis*; Johan Nuneç, *clerigo, testis*; Pedro Fernãdeç |¹⁴ dito Pucaro, *caualeyro, testis*; Fernã Pedreç dito Rocin, *testis*.

Garcia Fernãdeç, |¹⁵ notario publico e jurado de Castro-uerde a notou.

38

1257, decembro, 25

Meira (Lu)

Pedro García de Boel vende a Fernando Afonso e a súa muller, Dominga Eanes, as súas herdades en Boel (Ribeira de Piquín-Lu).

AHN, Clero, carp. 1135, nº 15. Pergamiño, 125 x 175 mm.

Notum sit omnibus homjnibus, tam presentibus quam futuris, que ego Petrus Garsie de Boel |² vendo a_uós, Ffernando Alfonso, e a_uossa muller, Domjga Iohannis, quantam hereditatem habeo et habere |³ debeo en Boel, nomeadamente o deçimo de toda essa villa cõ totis suis directuris et pertinencijs, |⁴ a monti et a_fonti, e douuolla por LX soldos legionenses monete, de qualis ben pagado son. Presente e concedente filio meo, Pedro Cota. Et se alguẽ de meu lignage ou d'estrayo veer que esta karta_quiser cõ|trariar ou esta vẽçon, seia maledictus et excommunicatus e peyte aa uoz del rey CCC morabidijs e a |⁷ uós doble quanto uos demãdar, e esta vẽçon e esta carta \seia/ firme e stauel pra uós e pra toda |⁸ uossa generaçõ que de_pus uós veer.

Facta carta e[ra] M^a CC L XXXXV in mense december, |⁹ in die natalis.

Eu, dõ Aryas Meendez, outorgo por todas mjñas boas de fazer a_uós Fernando |¹⁰ Afonso e_a uossa muller ia _dictos esta herdade deuãdita de_paz a_todo tempo.

Regnante re|ge domno Alfonso in Leõ et in Castella; maiorino maiore domno Roderico Garsie, et ricome dõ Roderico |¹² Gomez, episcopo lucensi dõ Michaele, abbas in Meyra dõ Heymerĩ, qui presentes fuerũt, et vi|carii dõ Arias Menẽdi, myles et terrigenarius da Ribeyra; Martĩ Pelagii, clerico de Sancta Eula|lia, testes; Pedro Varãgon, testis; Pedro Sabel, testis; Johã Michaelis, testis; Domjgo Garsia, testis; |¹⁵ Pay Martiez, clerigo de Sam Jurgio, testis.

Eu, Pedro Caluo de Gomesende, notario do co|uto de Meyra la escriuj por mãdo das partes. Eu, Pedro Garcia, esta carta que mãdey |¹⁷ fazer, cõ mjnas maos roboro e confirmo.

6.- *excommunicatus*] Abreviado *exq'cat*^o. || 7.- *pra*] Nas dúas ocasións en que aparece esta preposición, vai abreviada como *p^a*, co <a> sobreposto; a abreviatura <p> co trazo horizontal cruzado no hastil vale para *per* en *pertinẽcijs* (liña 3), para *por* (liña 16), e para abreviar <par> en *partes* (liña 16). || 8.- *era*] As dúas últimas letras son ilexibles por estar saltada a tinta.

39

1258, abril, 8

Ferreira de Pallares (Lu)

Testamento de Fernando Núñez de San Cibrao (Guntín).

AHN, Clero Secular Regular, carp. 1088, nº 1. Pergamiño, 235 x 90 mm.

Edicións: Rey Caiña 1985: nº 155, pp. 499-500; Maia 1986: 70.

Sub era M^a CC^a LX^{La} VJ^a *et quotum* VJ^o idus aprilis. |²

Sabuda cousa seia como eu, Ffernam Nunez de San Cibrão, agrauado *por graue* ã-firmitade *pero* podero[so] de meu |⁴ siso, fazo mia mada. Mado mia carne a *Sancta Maria* de Ferreyra, e mado y *con*migo un leyto e J^a cozedra e un |⁶ feltro e J^a colcha e II fazeyròs e II lenzòs e L *soldos* pra |⁷ pitãza. E mado a essa obra de y xx *soldos*; àa obra de Lugo xx |⁸ *soldos*; àas albergarias de Lugo x *soldos*; mado *con*prir un liuro brijuial in San Cibrão, e fazer un caliz de arêto de un uaso de |¹⁰ arêto *que* ten un marco aos malates de Lugo; v *soldos* a Johan |¹¹ Uermuez, clerigo de San Martinno, xxx^a *soldos* *que* dé in un lugar *que* lle |¹² eu dixi e II *soldos* in outro e v *dineyros*, e de estes deuẽ-se a _dar III |¹³ *soldos* in algũa obra ú el *quiser* in outro lugar; J ouella a _Diego |¹⁴ Perez de Treylan; J *soldo* a Pero Mûtouto; III *terzas* de pan a _partes |¹⁵ de Marti Casado; VII *soldos* a Fernam Paez do Outeyro; VII *soldos* a San |¹⁶ Saluador d'Ouedo; J *soldo* a San-tiago; J *soldo* a *Sancta Marina de Aguas Sancta*'s; |¹⁷ (J *soldo*) àa ponte de Ourèes, J *soldo*; panos de meu corpo, os meos |¹⁸ ao arcipreste e os meos ãtre Johan Uermuez e Marti Iohannis, meu capelan. Et sabã os *que* sũ herdeyros in San Cibrão *que* esto *que* |²⁰ eu mado todo é de meu patrimonio. Mado toda mia hereda|de a _Sancha Uermuez su tal *condizũ* *que* lle dẽ *seus* fillos sãpre |²² *por* ela *guarimento* in *seus* dias. *E* esto *por* seu auer *que* lle eu despãdi. |²³

E esta é *conta* do gãado e do auer *que* é da casa de San Cibrão: II va|cas *con* II fillos e J jouẽca de III anos e J boy e mea de I jouẽca *con* |²⁵ Johan Mourã, e ouellas e porcos quantos y sum. |²⁶

Estas sũ deudas *que* deuo: a Nuno Rodriguez, J *terza* e mea octaua de cibeyra; |²⁷ a Nicolao Paez, III *octauas* de cibeyra; a _Aras Fernãdez, III *terzas* e II *octauas*; a Johan |²⁸ Guerra *por* Marti Iohannis, J *terza* e mea de pan. Mado *con*pras e gãzas |²⁹ quãtas fiz de heredade a Sancha Uermuez e a *seus* fillos. |³⁰

Ffazo departimẽto ãtre *meus* fillos. Mando a fillos de Nuno |³¹ Fernãdez o seu quinũ *por* cabezas cada lugar: quãto é in herdade de |³² seu's/ auòs, *que* partã tamano quinũ como un de *seus* tios. Mado |³³ a fillos de Guillelma Fernãdez o seu quinũ *por* cabeça in Liz. Mado a f[i]llo |³⁴ de Tereysa Nunez outrossi o seu quinũ *por* cabeça in Peraredo. |³⁵

Mado a _Abril Fernãdez *que* compra esta mada assi como eu a mado, |³⁶ e fazò eu poderoso do meu auer e da mia heredade pra *con*prila |³⁷ e leyxoo *por* meu *persueyro* in todo.

Os quaes presentes foron: Johan Uermuiz, |³⁸ clerigo de San Martiõ, *testis*; Pero Rodriguez Trausso, *testis*; Marti Martiz de Outeyro, *testis*; |³⁹ Marti Iohannis, capelã, *testis*; Johan Martiz de Creende, *testis*; Johan Mourã, *testis*; |⁴⁰ Martin Fernãdez de Liz, *testis*; Pero Iohannis, ca[n]peõ, *testis*; Marti Iohannis de Outeyro, *testis*. |⁴²

Diego Martiz *que* fez esta carta.

6. *pra*] A abreviatura é *p* cun *a* superposto. || 11.- *Uermuez*] Coa abreviatura de *er* e mais o signo xeral de abreviación por riba, igual ca na l. 18, 21, 29 e 37. || 12.- *dixi*] a consoante medial non está clara: parece que primeiro escribiu <z> e por riba reescribiu <x>. || 20.- *é*] Cun sinal de abreviación por riba, coma na liña 31. || 21.- *sēpre*] A segunda sílaba está escrita coa abreviatura de *per*. || 23.- *é*] Cunha especie de plica por riba. || 31.- *é*] Cun sinal de abreviación por riba, coma na liña 20. || 36.- *pra*] A abreviatura é *p* cun *a* superposto.

40

1258, xuño, 5

Ferreira de Pallares (Lu)

Don Munio Fernández de Rodeiro doa vinte soldos pola casa que fixo no Burgo de Negral (Friol-Lu).

AHN, Clero, carp. 1088, nº 5. Pergamiño, 54 x 141 mm.

Edicións: Muñoz Rivero 1917: nº 15, pp. 150 [reproducción do texto] e 384 [transcrición]. Este autor fai unha reprodución a man lixeiramente distinta, sen advertir o x aspado, polo que o data en 1228. Rey Caiña 1985: 505, nº 159; Maia 1986: 71-72 (reproduce esta última edición Martins 2004: 517).

In Dej nomine, amen. Qnucuda cousa sega ad quantos esta carta uirĩ, que eu, don ² Munio Fernande de Rodeiro dou por mia allma e de mea moler dona Costancia, que fuy, ³ xx soldos porla mia casa que eu fix no Burgo de Negralle contra o rio. E quẽ contra esta carta ⁴ ueer e nõ creer sega maldito e pecte altera parte C soldos, e esta carta senpre ⁵ ualla.

Ffacta carta de doazũ in era M^a CC^a LX^{La} VI^a et quotum nonas junij

Que presentes foron: ⁶ don Rodrigo Fernande de Rodeiro, Vasquo Ouequiz, testes, Vasquo Petri, testis, Pedro Oarez, testis, ⁷ caualeyros, Michael Iohannis, clerico de Zolle.

Johannes de Leiro scripsit de mandatum don Muñio.

2.- *dona*] Cun sinal de abreviación por riba. || 7. *Michael Iohannis, clerico de Zolle. Johannes de Leiro scripsit*] Maia non desenvolveu o *J* da inicial do nome, co que queda un equivoco “Michael Iohanis clerico de Zolle j de Leiro, scripsit”.

41

1258, setembro, 17

Ferreira de Pallares (Lu)

No preito entre Munio Paez, abade de Ferreira de Pallares, por unha parte, e Johan Paez e Pedro Moniz pola outra, perante Sancho Moniz, alcalde e xuíz de Monterroso, sobre unha herdade en Nespereira (Portomarín-Lu), as partes dan poder a uns mandadores.

AHN, Clero, 1088, nº 7. Pergamiño, 128 x 198 mm.

Edicións: Rey Caiña 1985: nº 161, pp. 507-508.

Era M^a CC^a LX^La VI^a anos, XVII dias de setembro.

Este é o pleyto *que* anda entre-lo abade de Ferreyra en una *parte e* Johã |² *Pelaez e Pedro Moniz*, por si *e* por-los outros seus parentes, de *que* ueniã por *procuradores*, na demanda da herdade sobre *que* |³ *contendẽ que* compró o abade de Nespereyra, a *qual* dizẽ os omes *que* nõ deue por auer. *E* este pleyto ueo en joyzo |⁴ *ante Sancho Moniz*, alcalde del rey *e* joyz de Mõterroso, *e* as *partes a* *seu* plazer auerõse en omes bõs juyzes de |⁵ *gracia*, *e* su pea das costas *e* do *dereyto*, *pera* starẽ a *seu* mãdado. Conuẽ a *saber* quaes: da *parte* do abade, Miguel Iohannes |⁶ de Zole e Ffernã Nunez de San Cibrao, *qual* poder auer *e* dar ao pleyto; *e* da *parte* dos omes, Ffernã *Pelaez*, clerigo de San Iulao |⁷ e *Pedro Fernãdez*, clerigo de Retorta, e Martĩ Durã de Seruiã, *qual* deles poderẽ auer *e* dar ao *pleyto*.

E ambas-las *partes* |⁸ se obligã *pera* fazerẽ o *pleyto* receber a *senlos* destes omes bõs *quis a* *qual* deles der ao *plazo*, *e* outro-si poen |⁹ a *plazer que* se os mãdadores sobre-ditos os podẽ auir, *que*[r] *por* joyzo, *quer* *por* auenencia, uala. *E* *se* sobre alguna cosa |¹⁰ ouerẽ contenda do juyzo *e* da auenencia, an de filar cõselo cũ *Sancho Moniz*, ioyz sobre-dito, *e* *determialo* pelo |¹¹ *conselo que* *les* el der. *E* otro-si se obligarõ as *partes e* *dam* poder aos mãdadores *que* possam mãdar tã ben en *cartas* |¹² como en fiadoria, como na demãda, como en toda cousa *que* *faza* ao *pleyto*, *e* starẽ as *partes por* *quanto* eles y man|darẽ; *e* cada una das *partes* ualla dante estes omes boos sas demãdas *e* sas defensoes. *E* poen *e* outorgã |¹⁴ de chegarẽ *senlos* destes omes bõs domĩgo *primeyro de pos_dja* de san Matheu este *que* uen, en Nespereyr[a]. |¹⁵

E *dam* poder as *partes e* outorgã aos mãdadores *que* mãdem tã bẽ este *pleyto* en dias feriales como en |¹⁶ outro dia *qual* *quer*, *e* *que* mãdem este *pleyto* tã bẽ en este lugar como *e* ú *quer que* seam achegados *pera* este |¹⁷ *pleyto*. *E* outro-si poen *que* se algua contẽda uerẽ entre-los omes bõs, *que* *ayam* d'yr *ante Sancho Moniz*, *que* |¹⁸ cada una *parte* sea teuda de leuar o *seu* ome bõ ante ele. *E* poen de sèer este *pleyto* *determiado* ata |¹⁹ este *primeyro* san *Martino* *que* uen, *e* *a* *parte* *por* *que* ficar *que* nõ *faza* mãdar ao seu ome bõ o *pleyto*, *fique* en |²⁰ *pea* das *custas e* de todo o *dereyto*.

1.- *anos*] Con sinal de abreviación sobre o <a>. || 6, 7.- *e*] No pergamiño parece lerse <o> en vez de <e>.

|| 14. *Nespereyr[a]*] O pergamiño está rompido xusto onde remata a palabra. || 18, 19.- *ome*] Cun trazo sobre a palabra.

42

1259, febreiro, 17

Allariz (Ou)

Johan da Maya vende a Lopo Estevez e a súa muller Maria Fernandez a leira da Carvalla Viriña en Azoreiros (Rairiz de Veiga-Ou).

AHPOu, Sta. Clara de Allariz, carp. 6, nº 4. Pergamiño, 170 x 145 mm.

Edicións: Ferro Couselo 1967: I, nº 9, pp. 19-20.

In-no nome de Deus. Cunuscuda cousa seya *que* eu, Johã da Maya ^{|2} a_uós, Lopo Esteuaayz, e a_uossa muler Maria Fernandez, vendo una mia ^{|3} leira *que* ayo in termio de Açoreiros, a_qual chamã da Carualla Viriña, ^{|4} assi como a eu teño a jur e a maa. Vendoula *que* a ayades uós ^{|5} e toda uossa uoz de·pus uós, e recebi de uós preço LXXX *soldos que* ^{|6} a m̃ e a uós aplougo e de *que* sòd bẽ pagado. E si algẽ *contra* esta ^{|7} mia venda e uossa cõpra veer, quanto demãdar peite·o doblado ^{|8} e á uoz del rey peite CC *soldos*.

Feita a carta XVIIJ dias de fue|reiro, en era de mill e CC^{tos} e XC^{ta} e VIJ anos.

Regnante rey dõ Afonso, ^{|10} tente Allariz dõ Martin Gil, bispo in Ourense dõ Johan, abade in Cella·noua dõ ^{|11} Ferrnando. ^{|12}

Que presentes foron: Esteuaao Lopez, prelado de Sant'Esteuaao; Domingo Suarez, clerigo de ^{|13} missa; Ffernan Fieyz e seus jrmaos Ruy Fieyz e Johã Fieyz; Garcia ^{|14} Gũcaluiz; dõ Martin Ianes e seu jrmao Pedro Ianes; Fernnan clerigo; Johã Lopez ^{|15} de Felgeiras. ^{|16}

Sig·no de Fernnan Ianes, notario publico del rey ^{|17} en Allariz e in toda Limia, *que* a escriuj e presente fuj.

1.- *nome*] Cun sinal de abreviación por riba. || 8.- *anos*] Cun sinal de abreviación por riba. || 11.- *Sant*] Cun sinal de abreviación por riba. || 12.- *missa*] Cun sinal de abreviación por riba. || 14.- *Sig·no*] A palabra *signo* está cortada polo debuxo do sinal do notario.

43

1259, febreiro

Trasancos (Co)

Preito e prazo feito entre Martiño, prior do mosteiro de San Xoán de Caaveiro, e Pedro Pérez, cavaleiro de Saa, sobre un agro en Sillobre (Fene-Co).

AHN, Clero, 491, nº 6. Pergamiño, 220 x 140 mm. Carta partida por abc. A parte inferior do pergamiño está moi deteriorada.

Edicións: Martínez Salazar 1911, nº 14, p. 44-45; Porta de la Encina 1986: 256; Fernández de Viana / González Balasch 2002: 350.

Era M CC XC VII et *quodum* no mis de feuereyro.

Co|nusuda cousa seia a_quantos istã presentes como os ^{|3} que an por uir, *que* eu, dõ Martino, prior de Saa|ne de Caaueyro, e_o *conuêto* desse meesmo lu|gar, fazemos *preyto e prazo in D soldos* coutado cum ^{|6} Pedro Pedrez, caualeyro de Sãã, en tal cõdisõ ^{|7} *que* nós damos a_esse Pedro Pedrez un *agro que* jaz ^{|8} sobre_la egreia de Uilla-noua, en Seloure, a_chã|tar de pereyras e de maceyras ou doutras ar|uores *quais quer que* y chãte isse Pedro Pedrez ^{|11} *ì_iss'agro* ia dito *e* de *quanto* il y chãtar *ì_isse a|gro* deue il a_leuar a_meadade en sua uida, e_o ^{|13} *moesteyro* deũ·*dicto* a_meadade *e* dez a_sua ^{|14} morte deste Pedro Pedrez leue ò *moesteyro* ia di|to as i| partes *e* sua uoz diste Pedro Pe|drez a_quarta desse chãtado dos froctos del|; *e* *quada que* inde *queir'aruore* deue y Pedro Pedrez ^{|18} da sua uoz octra a_meter dèla. *E* maix se ^{|19} Pedro Pedrez ou sua uoz quizerẽ uêder ou ^{|20} so·pinorar deũ a_uêder ou so·pinorar à ^{|21} iste *moesteyro* ia de suzo·dito. *E* *quin quer que* ^{|22} a iste prazo *queyra* pasar *pra* britallo, ista peea ^{|23} de suzo·dita *peyte*, e_o prazo remana ^{|24} firme.

Os *que* presentes *foron*: Pedro ^{|25} Rodriguiz, juiz de Seloure; Ffernan Pedrez ^{|26} de Pedre; Garcia Meendez, clerigo; sou ^{|27} irmaao, Fernã Meêdez, caualeyro ^{|28} de Carãsa; Rodrigo Aluelo; Rodrigo ^{|29} Perez de Belele.

Eu, Pedro Rodriguiz, ^{|30} [notar]io del rey en Trasan|quos, *que* o fi[z] *por* mã[dado ^{|32} d'ã]bas·las partes.

11. *ì_iss'agro ... ì_isse a|gro*] Interpretamos *en ese*, xa que entendemos que o escriba utilizou a plica para sinalar a nasalidade resultante da unión da preposición *en* máis o demostrativo *ese*. | *il*] A tinta está saltada, por iso non o dera lido Martínez Salazar. || 17.- *queira*] A abreviatura é *qir*, cun sinal de abreviación por riba do <q>; interpretamos que o *a* de *aruore* é tamén a vogal final da forma verbal. || 22. *pra*] A abreviatura é *p* cun *a* superposto. | *peea*] Os dous *e* desta palabra son caudatos, que na paleografía latina equivalían a *ae*, igual ca os de *Meendez* e *Meêdez* das l. 26 e 27, respectivamente || 29.- *Perez*] Lectura dificultosa por esvaecemento da tinta. || 30-32.- *o fi[z] por mã[dado* ^{|32} *d'ã]bas*] O texto entre parénteses cadrados está reconstruído a partir da lectura de Martínez Salazar por deterioración do pergamiño.

44

1259, marzo, 3

Xestosa (Toén-Ou)

Rui Mendez véndelle a seu irmán Johan Mendez as herdades de Carballo Longo e Vilanova.

AHN, Clero, carp. 1517, nº 6. Pergamiño, 240 x 100 mm.

Edicións: Vaamonde Lores 1969; Romani / Otero-Piñeyro 2003: 58.

Observacións: A data do documento corresponde a 1229, porque o notario esqueceu marcar o X aspado; con esta emenda obtemos a era de 1297 (ano 1259), o que se corresponde cos datos históricos do texto, como xa advertiu Vaamonde Lores, o seu primeiro editor.

Era M^a CC^a LX VII.

Coñozuda cousa seea [|]2 a_tudolos *que* sũ e_an de sèer *que* eu, Ruy M|ēdez, fazo a_ti, Joã Mēdez, \meu jrmao/, carta de uē|dizon e_a tuda tua uoz daquela erdade de [|]5 Carualo Lōgo cum (à)à_outra de Uilla-no|ua qu 'ante o_foro[n] de Marina *Cristiana*, qua\|/ [|]7 me mandó meu \padre Meen Muniz/ in apartamento de meus [|]8 [jr]maos, pur prezo *que* _a_mĩ e_a_\ti/_el ben plaz, pur [|]9 c *soldos*. E_outurgo·me pur pagado de todo_ o [|]10 prezo. Vēdo ela así a_uós cunas seydas e cu|[na]s entradas et cũ tudos seus foros asy co|[mo os] eu ag\h/o(z) da mia parte rasa ina uo|[z c]o[n]firmada.

E se algē uèer da mia par[te] [|]14 uel d'estràa cōtra esta carta, aga(z) a_maldi|zõ de Deus *e* pecti àà_parte du rey c *morabidijs*. [|]16 A_carta fique in_sua reuor, *e* pectj esa erd[ade] [|]17 dublada.

Tres dias andados de marzo.

Rey [|]18 de Leõ e Castella, Toledo, Murza e Geẽ, Cor|doua e Siuilla don Afõso; seu meyrino mayor [|]20 in Galiza, don Ruy Garcia; rycome in_Limja, [|]21 don Fernã Anes; meyrino in_Limja, Ruy Garcia; juiz, [|]22 don Steuao Pelaez; bispu in Aurense, don Johan Diaz; [|]23 dayã, don Johan Frãco; seu uigarju in_Riba de_Mi|no, Martin Muniz de_Toẽ. [|]25

Qui presentes furon: Petrus Mòogo, testis; [|]26 Fernã Pedrez, testis; [|]27 Johã Pedrez, testis. [|]28

Eu, Petrus Martiz, notariu e prelado de_Gestosa, [|]29 *soo testis*.

2-3.- *Mēdez*].- Cun sinal de abreviación por riba do *m*, que cadra na liña anterior. || 7.- *meu*] Está abreviado <mm>, con til sobre as dúas letras, o que corría como abreviatura do latín *meum*. || 8.- *[jr]maos*] Na primeira parte desta palabra o pergamiño está rompido; restituímos segundo a forma plena da l. 4. || 11,12,13.- Ao principio destas liñas hai unha rotura no pergamiño. || 12, 14.- *ag\h/o, aga*] Ao final destas dúas palabras vese un signo que semella un <z>, pois é idéntico a esta letra no resto do documento, pero nestas palabras non parece significar nada. Como signo abreviativo deriva da xunción de punto e vírgula <.>, que podía equivaler a *et* ou *ed* a final de palabra (vid. Millares 1983: I,111, II, fig. 76.4 e 5, Santos 1994: 139, 175), pero aquí con tal valor non ten sentido. Vaamonde Lores edita *agozo* e *agaz*, respectivamente, e Romaní / Otero, “a g^hoz (*sic*)” e *agaz*. || 16.- Ao final desta liña hai unha rotura no pergamiño.

45

1259, xuño, 22

Ferreira de Pallares (Lu)

Munio Páez, abade do mosteiro de Santa María de Ferreira de Pallares, fai emprazamento con Rodrigo Núñez, prelado da igrexa de san Pedro de Navallos, polo que lle dá un quiñón da igrexa de san Martiño de Meda a cambio dun quiñón do igrexario de Gomelle e outro do leigario de Trastulfe, todos en Guntín (Lu).

AHN, Clero, carp. 1085, nº1 bis. Pergamiño. 95 x 141 mm. Carta partida por abc.

Edicións: Muñoz Rivero 1917: nº 21, pp. 156 [reproducción] e 387 [transcripción]) publica unha reprodución deste texto con algunhas diferenzas textuais e, o que é máis importante, na datación, pois, ao non reproducir o x aspado, a datación retrotráese a 1239.

In era M^a CC^a LX^{La} VIJ^a et quotum X^o kalendas juli].

Notum sit *omnibus* |² ominibus tam *presentibus* quam *futuris*, quod ego abbas *Munius Pelagij* monasterij *Sancte* |³ *Maria* de Fferreyra de Palares et *conuentij* *eiusdem* locj, fazemos en-plazamêto cum |⁴ *Roderigo* Nuniz, *prelatus ecclesiae Sanctj* Petri de Lavalos. Damos a el in sa uida ò nosso |⁵ quinũ da *ecclesia* de *Sanctj* Martin] de Meda, ò qual auemos gaanado de seu àuòò |⁶ Nunu Ujrmuiz e el por este quinũ tẽ vj octauas de cêteo de dezimo de _Gèè[n] |⁷ e octros seus yrmaos de Quintj, e a _plazer do clerjgo e gaado por carta da sèè. |⁸ E eu, Roderigo Nuniz, dou e octorgo aquil prestamo qual teno de uós e quanto |⁹ gàànó meo padre e eu de poys de nossos yrmaos de Quintj, qui fiquj aò |¹⁰ moestjro libre e quita; videlicet, qui eu, Roderigo Nuniz, por alma de meu padre e |¹¹ de m]j, dou a (_è)esse mòestjro ja dictu ò meũ quinũ do egrigario de Gumeelj |¹² e ò meu quinũ do legario de Trãstulfj á _morte de Petro Nuniz.

Qui presen|tes fuerunt: abbas et con-uẽ-tu, Pelagij] *Johannis*, *testis et conffirmat*; Pedro Payz, clerigo de |¹⁴ Pradaeda, *testis*; Gũzauo Perez, milex, *testis et conffirmat*; Johan Perez, clerigo, *testis*; Johan Nuge|ra, *testis*, e *Johannes* Petri, *presbiter, testis*.

Ffernandus que notuit.

2.- *Munius*] Desenvolvemos así a abreviatura da inicial do nome, que adoita corresponder a *Martín*, por ser este o nome do abade do mosteiro de Ferreira (vid. índice onomástico). || 11.- a *(e)esse*] Está escrito “ae esse”. | *ja*] Cun sinal de abreviación por riba.

46

1259, xullo, 11

Sarria (Lu)

María Perez *vëndelle a don Miguel, bispo de Lugo, as súas herdades en Domiz (San Xulián de Meixente, Sarria-Lu)*.

AHN, Clero Secular Regular, carp. 1329E, nº 4. Pergamiño, 98 x 290 mm. Ten unha mancha de humidade na parte superior dereita, que non impide a lectura no orixinal. Leva unha tira de pergamiño cosida á esquerda. No final do texto o notario debuxou unha pluma.

In dei nomine. Notum sit *omnibus hominibus tam presentibus quam futuris* quod ego, Maria Pedret, con meu marido Johan Amigo de Domiz |² *vobis* dō Migaél, bispo de Lugo, fazemos carta de vëzon de toda *heredade que* nós auemos en Domiz sub signo de |³ San Juliao de Meyxente, e este a *tercia* de tod’a *heredade que* hy foy de meu padre, Pedro *Iohannis*, cum *omnibus* suis *directuris* |⁴ e *pertinnëzas*, e a mea da casa de Cima

de Uila de su_a fonte de Domiz; e damosuos por fiador Johan Gūtiño da Vila·no|ua por que sempre uos faz amor de paz. Esto de suso·dito que uos uēdemo e esse Johan Gūtiño outorgãdò. Et accepimos de uobis |⁶ precio pro heredade de suso·dicta e por essa mea casa c soldos que a_nós e a_uós plougo e todo é pagado. Quē esto quiser pasar, peyte|uos en dublo ò que demãdar e in uoz del rey c soldos. E esta carta remaesca firme in sua uēzon, assi como dicto é de suso.

Feyta |⁸ esta carta sub era M^a CC^a LX LX^{La} VIJ^a e quotum XI dias andados de julio, en tēpo del rey dō Alfōso in Castela e in Leõ, e in todos sous |⁹ regnos; dō Migael, bispo in Lugo; dō Ramiro Rodriguet e dō Rodrigo Froyaz teñdo Sarria; alcaydes, Pay Garcia e Afonso Nu|net; Domīgo Iohannis, juiz.

Qui presētes et testes forum: Johan Paet, clerigo de San Salvador de Froyã, testis; Garcia Paet, clerigo da Vi|lla·noua, testis; dō Gallardo, clerigo, testis; Johan Lopet da Uila·nova, testis; Domīgo Gūzaluē da Vila·noua, testis; Pay Paet de |¹² Baruayn, testis.

Domīgo Iohannis, notario de Sarria, testis e que a escriuio por mandado [d]eses uēdedores ia dictos.

1.- Johan] Cun sinal xeral de abreviación por riba. || 3.- este] Variante da P3 do indicativo presente de *seer* ‘é’: Maia (1986: 816) testemuña esta forma en contextos anteconsonánticos, se ben cita un exemplo en que, como este, está ante vogal, dun documento de 1253-1254 editado por Martínez Salazar (1911: 12); véxase tamén a nota á liña 11, doc. 27, nesta mesma colección. || 6, 7.- é] Cun trazo horizontal por riba.

47

1259, setembro, 1

Lugo

Johan Fernandez dito Roncha, con seu fillo Lourenzo Eanes, fan carta de venzón a Pedro Martinz, tendeiro, e a súa muller Maria Eanes, de todo o quiñón e voz que teñen en cinco leiras en Outeiro de Loio (Paradela-Lu).

AHN, Clero Secular Regular, carp. 1329E, nº 9. Pergamiño, 187 x 150 mm. Leva unha tira de pergamiño cosida na beira esquerda.

Edicións: Sponer 1932-34: 141-42.

In_dei nomine, amen. Conozida cous[a] sea que eu, Johan Fernandez dicto Roncha, ensin|bra cõ filo meo Lourẽzo Yanes, por nós e por toda nossa voz, |³ a_uós, dō Pedro Martiz, tendeyro, e a_uossa muler Maria Iohannis e to|da uossa voz, fazemos carta de venzon por sempre estauil; con|uen a_ssaber, tod’o quinõ e tod’a voz que nós auemos en v^o leyras |⁶ en Outeyro de Loyo, sub signo Sanctj Iohannis, nomeadas: quaes auemos |⁷ cõ fillos de domno Oyro, as duas jazẽ ó dizẽ O Chao sub Outeyro; |⁸ a qual dizẽ Leyra do Uao, d’entre Ley·ra do Espital e leyra de Pedro |⁹ Iohannis, que peruẽ Johan

Perez de Seyxõ; et altera jacet *jn* loco *que* uocatur Cir|uigal, entre leyra de Sã Johane de maistre Fernando. Et as III |¹¹ leyras outra[s] jazẽ super Outario de Susao, en lugar *que* dizẽ |¹² Lagozos, cerca leyras deste Pedro Martiz ja dicto e de Pedro Johannis |¹³ e de Johan Perez de Seyxõ.

Destas leyras ja *dictas* vendemos a_uós |¹⁴ as duas partes de cada leyra mjos a_noujma, *con* todos sous de|reytos, assj como estam marcadas e de_uisadas. Se nós èèn|sas leyras ja *dictas* mays auemos, a_uós vendemos assi como esso |¹⁷ *que* de suso diz. Esta *herdade e* voz ja *dicta* ajades vós e uossa |¹⁸ gearazõ e fazades dela toda vossa uolũtade, assi como ome |¹⁹ faz do sou. E porẽ accebemos de uós *prezo que* a_todos ben plou|go LX *soldos*, vnde nós fomos ben pagados e de toda rẽ nõ |²¹ remaezeo apos vós por dar. Se_uós sobr'esto *con*[t]rariar allguẽ de _\no/ssa parte ou d'estraya, sea maldicto e peyteuos CC *soldos* |²³ e outra tanta *herdade* como de suso diz en dobro, e nós *por* nós e |²⁴ *por* todas nossas cousas deuemos a_uós d'amparar cõ essa ja *dicta* |²⁵ *herdade e* voz.

Ffacta carta era M^a CC^a LX^a VIJ^a en dya de |²⁶ *kalendas* setembras.

No tempo de rey dõ Affonso; dõ Michael, bispo |²⁷ en Lugo; meyrino moor en Galiza, dõ Rodrigo Garcia; prestameyro en |²⁸ Loyo, Guilelme Diaz; moordomo, Ffernan Nunez.

Os quaes presentes |²⁹ forõ: Pelay Perez, escudeyro do comendador; Johan Pelaez dicto Uelo; |³⁰ Domingo Yanes, clerigo, *testes*; Michael Muniz d'Outeyro; Pedro Iohannis d'Outeyro, *testes*; |³¹ Michael Perez, *presbiter, testis*. Outros *que_o* uirõ e *que_o* oyrõ *testes et confirmant*.

Affonso Rodrjguiz notario *juratus notuit*.

1.- *conozida* *cousa*] Unha mancha no pergamiño esvaeceu as letras; a última de *cousa* non se le. || 9.- *et altera jaze*] treito escuro: literalmente <ex alt^a a Jazẽ>; interpretamos *ex* como gralla por *et*, e entendemos que o notario trastocou as letras da última palabra: véxase a forma *jazẽ* nas liñas 7 e 11; Sponer le “Et altera jaze”. || 18.- *ome*] Cun sinal de abreviación sobre a palabra.

48

1259, novembro, 13

Ourense

Composición feita sobre a contenda entre Pedro Pérez, comendador de Portomarín (Lu), por parte do hospital, e Vivián Froiaz, prelado da igrexa de santa Eufemia de Vilarmosteiro (O Páramo-Lu), por razón do dereito do padroado que ten o hospital nesa igrexa.

AHN, Clero Secular Regular, carp. 1329E, nº 12. Pergamiño, 284 x 170 mm. Carta partida por abc. O pergamiño está pautado, e ten ao final dous furados que corresponden ao lugar onde cruzaba o cordón para pender o selo. Tamén figura o sinal do notario.

Edicións: Sponer 1932-34: 28.

Conozuda cousa sea a todos aqueles que esta carta uirẽ, como fosse *contenda* entre don Pedro Perez, ^{|2} comendador de Portu·marĩ, por nome do Espital, da una *parte*, e Viuiã Froyaz, *prelado e padrõ* da ey|gregya de *Sancta* Oufemia de Vilar·moesteyro, da outra *parte*, ante dõ Johan, pela *gracia* de Deus bispo de Ourees, ^{|4} juyz dado du papa, sobrelo jur padroadigo *e rēda* por razõ do dereyto do padroadigo *que* hy ha u Espital ^{|5} ena deuãdita egyptya.

Conposizõ a *plazer* d'anbalas *partes* foy feita entrelas *partes*, en tal guysa *que_o* deuã|dito comēdador dá *e* outorga us quinoes *e directuras que_o* (u) Espital ha eno *_ur_* padroadigo da deuãdita ^{|7} egyptya a Viuiã Froyaz de suso·dito, e Viuiã Froyaz de suso·dito deue a dar cada ano ao comēdador de ^{|8} Portu·marĩ en uoz do Espital *xx soldos* por rēda *e* por *seruicio* dos quino\e/s *que_o* Espital ha eno jur padroa|digo da deuãdita egyptya, conuẽ a saber, us *x soldos* pola festa de san Miguel *e* us *x soldos* por pasca, *e* ^{|10} o deuãdito comēdador dá ao deuãdito Viuiã Froyaz en toda sua uida desse dito Viuiã Froyaz en quanto ^{|11} ess'(e)eygregya teuer quãto o Espital ha, mays eno jur padroadigo dessa deuãdita egyptya *que_o* tena ^{|12} do Espital en *aprestamo*. *E* morto esse deuãdito Viuiã Froyaz ou ñ tēendo essa egyptya deuãdita u ^{|13} Espital deue a entrar a todos os quinoes *e* erdamētos *que* ha ena deuãdita egyptya liuremente *e* ^{|14} quitamente saluo seu direyto de anbas *partes* sobrela herdade de San Pãayo. *E* este pleyto se ^{|15} deue a tractar d'anbalas *partes* a boa fe *e* sen enguano *e* a guardar, *e* se alguna das *partes* *contra* esto ^{|16} vyer ou *contra* aliqua cousa ende peyte a outra *parte* *CC soldos*; *e* este pleyto seya estauil *e* en sua ^{|17} reuor segũdo como de suso·dito he. *E* qua[n]to u Espital gaanar des aquj *adeante* ena deuãdita ^{|18} egyptya auelo *e* dõ Viuiã deuelo a *_parar* ben amigauilmiēte mentre teuer esta egyptya. ^{|19} Et que esta carta ñ uena en dul\da/, *fezemos* hy poer u *_seelo* de bispo de suso·dito.

Facta carta *jdus* ^{|20} nouembris, *era* M^a CC^a LX^{La} VIJ^a.

Quj *_presentes/* furõ: Rodrigo Diaz, coego de Ourèès; *Martin* ^{|21} Martiz de Ourèès; mestre Garcia, canonigo de Tuy; frater Johã; frey Rodrigo Afonso; Pedro Ordo|niz, clerigo do bispo; Pedro Remũdez de Ourèès; frey Nuno Perez; frey Johã Paez de *Sancta* ^{|23} Maria du Mato; *Ffernã* Paez d'Ou·rèès. ^{|24}

Ego, Johannes Martini, publicus notarius dominj episcopi auriensis et eiusdem ciuitatis ad hoc notare uocatus ^{|25} *inter fuj et scripsi testis e signum meum apposuj.*

1.- *Conozuda*] Cun sinal de abreviación por riba. || 5.- *feita*] Escrito *feitas*, co s riscado. || 7.- *suso·dito*] cun sinal de abreviación por riba. || 11.- *ess'(e)eygregya*] Entendemos que o *a* do artigo sufriu unha asimilación regresiva, ou ben é un erro de *e* por *a*.

49

1260, xaneiro, 11

Cereixo (Vimianzo-Co)

Sentenza sobre bens nas freguesías de Santiago de Cereixo e san Cristovo de Carnés (Vimianzo-Co), a favor de Arias Pérez, abade de Moraimo (Muxía-Co).

Museo de Pontevedra, colección Sampedro, carp. 1, nº 18. Perg., 325 x 111 mm.

Edicións: Fernández Villamil 1943: 116-8, que o data en 1250.

Conoscida [c]ausa sseya a todos aqeles *que* esta ^{|2} carta uirem *que ante* mím, Martin Ramirit, juit ^{|3} de Sserega, vierom a *preyto* don_A-rias Pedrez, ^{|4} abade de Morame, por si *e por* sou cõuento da ^{|5} una parte, e da ootra parte Domingo Uidal de ^{|6} Sserêga, ffillo d'Orraca Rrodriguez, ssobre herdade ^{|7} *que* dicia *e* rracoua do_n abade *que* gâânara de ^{|8} Domingo Ffloat de Carnés *e* de sua parte, quanta ^{|9} tèenia Dominicus Ffloat in jure de paz in filigrisia ^{|10} de Sanctj_ago de Sserêga, in uilla Uillar, de uoz ^{|11} de Pedro_Piquito, *e* filligrissia de Sanctj_Cristofori de Car|nés in ipsa uoz, *e* dootra uoz quanta *que* Domingo Float ^{|13} hì auia, *qui* a ^{|14} tìnia do_n abade in jure de paz ^{|14} pasado auia dous annos, *e* Domingo Ffloat *qui* a ^{|15} gaanou de fillos de Pedro A\|gre, *qui* erã sous sobrinos, ^{|16} *e* a ootra *qui* gaanara in essa uoz *per* sous scriptos *e per* ^{|17} sou ssaber, *e* Domingo Ffloat *que* a ^{|18} lexara a Morame ^{|18} por sua alma. *E* elle tèendo-a en_mao *e* in jur, ^{|19} ueo Domingo Uidal *e* filloa de_mao *e* de jur, sen ^{|20} rey *e* sem ssèe, a_don abade. *E* Domingo Uidal rra|cou *e* disse *qui* aquilla herdade *que* arrara era sou o ^{|22} jur *e* a herdade.

Vnde *per* *pressa* dos *alcaldes* fforom ^{|23} inffiados *e* auigarados, *e* don_a bade dou fiador ^{|24} *que* a ffecesse por sua essa herdade sobre dicta *e* o_jur ^{|25} asi quomo mādasse de recto; *e* don abade pidio ^{|26} a *primeyra* proua dante o juit *e* derom-la, *e* prouou cū ^{|27} sua perssoa *e* cū dous mōges do logar, Johan Monit ^{|28} *e* Johan Ordoñit, *e* cū xv testemoas mays, auãte ^{|29} clerigos *e* caualeyros *e* homees boos, *e* pidio fiador na ^{|30} custa, *e* doos, *e* ueo o_dia posto *qui* auiam mays d'en|trar in *preyto* *e* pidio fiador in maor custa. *E* o juit ^{|32} disse a Domingo Uidal *que* se cõsellase se daria fiador ^{|33} in maor custa ou se se quirria in-correr. Vnde sse con|ssellou de se incorrer *e* en-correose de este *prey|to* *e* nõno *quis* sigir, *e* disse *que* nõ auia tempo. ^{|36}

Vnde [e]u, juit Martin Ramirit, mādey a Domingo Uidal ^{|37} *que* pagasse a ffiadoria *e* a_custa a_don abade *e* mādey meter don(a) abade in sua herdade *e* quando ar ^{|39} chamassem *que* fecesse de recto. ^{|40}

Dada in Sserega, XI dias andados de janeyro, in ^{|41} era M^a C[C]^a LX^{La} VII^a.

Eu, Martin Ramirit, juit, la ^{|42} mādey scriuir a Pedro Honoriguez, notario. ^{|43}

Testes: *alcaldes* Domingo Perez Couquino *e* Martin Raba|dino, *e* *concello* de Serega, *testes*. ^{|45}

Eu, Pedro Honoriguez, notario jurado do cõcello de Se[rega], ^{|46} *per* mādado do juit [Martin] Ramirit, *qui* scriui.

En todo o documento, alternando coas grafías máis comúns de <s>, <r> e <f>, son empregadas variantes alográficas con duplo trazo sen distribución fonolóxica precisa. Outra peculiaridade é o trazado da letra *q* con dous ollos (1.2, 13).

4.- *Morame*] O terceiro hastil do segundo *m* está saltado. | *por...por*] abreviado <p>, con <r> superposto, coma nas liñas 18 e 24. || 5, 8, 12, *passim- Domingo*] Todo ao longo do texto, este nome vai abreviado <dn̄igo>, conforme á tradición da abreviatura do nome latino (como <dn̄ic̄o> na l. 9). || 6.- *d'Orraca*] No pergamiño <do orraca>, con falsa segmentación da preposición e reanálise do nome propio. || 11.- *Piquito*] O *i* está sobreposto, pero interpretamos que non ten valor da abreviatura *ri*, porque tamén aparece sen tal valor na palabra *pidio*, na l. 29. || 15.- *Ar/gre*] O *r* está sobreposto e suxire unha abreviatura (aínda que na l. 29 aparece *pidio* co primeiro *i* tamén sobreposto, sen ningún valor), pero non localizamos ningún apelido que poida reconstruírse a partir destas letras (¿quizais *Argueiro*? en documentos de Sobrado de principios do XIII había un personaxe chamado Pedro Argueiro: vid. Boullón 1999 s.v. Por outro lado, a posibilidade de *Aguirre* parece remota porque este apelido vasco non se documenta na Idade Media en Galicia); por tanto, reconstruímos a forma tal como aparece. || 16.- *per... per*] Desenvolvemos a abreviación con <er>, igual ca en <persoa> (liña 27), pois entendemos que para a forma <por> se utiliza outra abreviatura, tal como se indica nas liñas 4 e 18 (véxase arriba e nota seguinte). || 18, 24.- *por*] Abreviado <p>, con <r> sobreposto, coma na liña 4 (véxase arriba). || 22, 46.- *per*] abreviado coma na liña 10 (véxase arriba). || 25.- *don abade*] Está escrito <dona Abade>, coa letra inicial de *Abade* borrada con tinta. || 26.- *prouou*] En realidade, ao comezo da palabra aparece unha abreviación similar a <Pedro> nas liñas 11, 42 e 45. || 29.- *pidio*] O primeiro <i> vai escrito sobre o <p>, como se fose abreviatura de <pri>, pero na l. 31 está escrito *pidio* normalmente; cf. tamén *Piquito* na l. 11. || 30.- *o_dia*] No pergamiño lese claramente <a_dia>, por lapsus do escribán. || 36.- *[e]u*] Un borrón de tinta apaga o <e>. || 42, 45.- *Honoriguez*] Fernández Villamil edita como “Henríquez”, pero a abreviatura, <hngz> corresponde a *Honorigo* (Piel / Kremer § 203.7), que non é o antecedente de *Henrique*, pois este, que chegou á Península por vía franca, procede dun nome tamén de orixe xermánica que se correspondería con *Eimerigo* (vid. Brattö 1958: 12-15, Piel / Kremer § 72.1). De todas formas, (*H*)*onorigo* é un nome que apenas chega ao séc. XII, mentres que (*H*)*enrique* se difunde a partir dese mesmo século; ademais, este notario utiliza tamén a abreviatura <dnigo> para *Domingo*, polo que pode haber unha intención latinizante na escrita dos nomes; en todo caso, a falta de datos biográficos, desenvolvemos tal e como indica a abreviatura. || 45.- *de_Se[rega]*] O pergamiño está rachado no bordo inferior dereito: a última letra que se ve é parte do *e* da primeira sílaba do topónimo. || 46. [*Martin*] O pergamiño está roto nesta parte: só se ve o primeiro hastil do <m> e o sinal de abreviación por riba.

50

[1260]

San Xoán de Caaveiro (Co)

Noticia de gastos do celareiro do mosteiro de San Xoán de Caaveiro.

ARG, perg. nº 111. Pergamiño, 310x105 mm. Son dous fragmentos de pergamiño cosidos, de desigual extensión; o segundo, máis estreito, comeza a partir da liña 33.

Edicións: Martínez Salazar 1911: n° 5, pp. 10-12, que o data en 1242-52.

Observacións: Sobre este documento sen data, Souto Cabo (2006: 26-28) sinala que entre 1220 e 1259 o prior de Caaveiro foi Martín Rodríguez, mentres que neste documento aparece unha mención ao prior Fernando. Efectivamente, Fernando Perez está documentado como prior de Caaveiro desde 1260 a 1265. Probablemente, o documento foi escrito a finais de 1260 ou comezos do ano seguinte.

Ista é a nodiça do que despêdeo o celareyro ã dineyros: |² ã pa na festa de Saioane XIII *soldos*, ã pescado XXXV *soldos*, |³ [e III] *taleygas* de sal VI *soldos*, ã cõcas VI, II^{as} caldeyras CXVII *soldos*, |⁴ una perna de uaca II e meo, una *taleyga* de sal II, e_oto nas cole|tas de arcediagoo, XVIII ã un toucino, una perna de ualca XV, tres *soldos* ao que midia a_cuada, un toucino |⁷ aos coygos, XX una ola de mãteyga que dey a_dona Maria |⁸ x ã uesugos, XVIII dineyros e_otra uet II |⁹ e_meo ã pescado, e_outra uet ã sardinas II e_meo |¹⁰ e_otra uet II *soldos* ao_escruiã do_arcediagoo, VIII *soldos* |¹¹ un_gauiã que deo [o] prior ao_arcediagoo, e_outra LX *soldos*; |¹² una *taleyga* de sal III, ã sardinas II *soldos*, no pescado |¹³ da festa VIII *soldos*, outra uet ã pescado II *soldos*, ã carne|yro VI, ã quarteyro de sal VIII e_oto dyneyros |¹⁵ ã Cabanas cono prior dõ Fernando, III ena seara ã Beterit, |¹⁶ VIII quãdo escudia as maçaas, ã sardinas para |¹⁷ os coygos III, e_otra uet VI quãdo aduxe as |¹⁸ maças á Põte III *soldos*, quãdo ueo o prior ã sardinas |¹⁹ VI, e_otra uet III e III e_otra III e III á Põ|te cõ Ioã Romeu e con Ioã Leal V, è erèes III, en uino |²¹ aos coyguos VIII è en pã X è in uinagri III, ã pã, |²² ã uino ao prior e_aos coygos eres XVIII, ã_dia de |²³ sãta Cecilia ã pã e uino, ã_alos XXXV e_otra uet |²⁴ v ã pã, v *taleygas* de sal XV, e_otra uet VIII ã pan |²⁵ e_otra uet v ã pã, as_cubas XVI, v pã, quãdo parti|mos ã Uilar de Colo XIII e_meo, u_sabado x ã pan |²⁷ e VII ã uino \e sardinas/ e_otra uet \v/ ã sardinas\pan/ \e_otra/ v e_otra uet |²⁸ ã pan v ã pã, ã uino ao_prior XI, e ao prior XXV *soldos*, e_otra |²⁹ uet aos coygos ã pã x, e_otra uet v, e_ao prior ã pã, ã uino |³⁰ XI, una *taleyga* de sal III, ã pã x, ã pescado VI e_meo, e |³¹ ã pã x, ã uino e_ãpaadas XX, ã pan x, |³² ã uespera de nadal ã pã e uino, ã cõgros |³³ XXIII, ã pã x, una *taleyga* de sal III, |³⁴ e LX *soldos* ã pã pelos ãuernos, ã Ui|la·nova \x/v, na coleta de_don_Aras |³⁶ XII, una ola de_mãteyga XXII, |³⁷ ã_res domiõgo de setuagesima cõ |³⁸ v coygos VI, e_oto ã domiõgo d'on|troyro, ã_uino x, no meu rocõ fe|rar XX, quãdo fomos eu e don Fernando |⁴¹ a Sãtiago CX *soldos* [e o dia...] |⁴² do en pan XV *soldos*, en dia de cimsa XV, |⁴³ III *soldos* ã_pan, en uino, no uino de |⁴⁴ quaraesma XXXV *soldos* [...] |⁴⁵ [...] |⁴⁶ [...] |⁴⁷ [...] una *taleyga* de sal III, quãdo fui cono prior |⁴⁸ a_Betãços XIII, do que tirey as calças |⁴⁹ do prior, e XVIII no cerame do Ioã |⁵⁰ Sobrino, e_a Põte ã pã e_uino x, |⁵¹ quãdo comemos na Espineyra |⁵² ã pã e uino x, ã pã no moes|teyro x, sabado ã pã XII, ã |⁵⁴ una rapada de_trigo XI *soldos*.

A redacción deste texto, en forma de lista, é moi confusa, o cal complica enormemente a puntuación.

3.- [e m]] Ilexible no pergamiño; restituímos segundo a lectura de Martínez Salazar. | *taleygas*] Reconstruímos a abreviatura <ts> segundo a forma extensa que aparece no texto 3, de 1231; nesta colección tamén se documentan *talega(s)* (doc. 9, a.1244, doc. 13, a. 1251) e *taega(s)*, *teega*, pero estas dúas últimas formas nos apéndices (A e E, respectivamente). Para un estudo destas formas, xunto con mapas da súa distribución dialectal, véxase Álvarez (2007: 383-387). || 11.- *e_outro*] Martínez Salazar le “enotro”, pero está escrito claramente <euotro>, con *u*: o autor do texto medieval debeu trastocar as letras por *outro*, como aparece na liña 9, “e_outra”, alternando con “e_otra” (l. 8, 10, 13, 17, passim); repomos segundo a forma esperada. || 12.- *una*] Cun sinal de abreviación por riba do *u*. || 16.- *para*] Escrito <p^aa>, co *r* sobreposto. || 21.- *uinagri m*] Entre estas dúas palabras está riscado <ts>, abreviatura de *taleygas*. || 22.- *ẽ_res*] Escrito <eres>, que é a lectura que propón Martínez Salazar; reconstruímos o til segundo o treito <ẽ_res> da liña 37, que lle dá máis sentido. || 23.- *vet*] Co *t* sobreposto, por non lle caber ao final da liña. || 32.- *cõgros*] Martínez Salazar le “congoro (?)”. || 35.- [x/v] Xusto antes do numeral hai un ou dous caracteres borrados con tinta. || 40.- *xx*] No segundo X está saltada a tinta. || 41.- [e o dia...]] Ilexible por estar saltada a tinta enriba dunha engurra; restituímos as primeiras letras segundo a lectura de Martínez Salazar. || 45-46.- Nestas dúas liñas a tinta está saltada case completamente: xa Martínez Salazar non as dera lido; ademais, neste fragmento está escrito con grafía moderna “111”, que é o número do pergamiño no arquivo. || 50.- *Sobrino*] O *r* parece estar expresado cun punto sobreposto ao *b*. || 54.- *rapada*] Martínez Salazar le *sacada*, pero *rapada*, que se le ben, está documentada en textos galegos do séc. XV, mentres que a única atestación de *sacada* é nesta edición de Martínez Salazar (vid. DDGM); no TMLGa tampouco se ve *sacada* como medida de capacidade, e hai máis atestacións de *rapada* como tal, tamén no XV, ata o propio séc. XX (vid. DdD). | *soldos*] Reconstruímos segundo a lectura de Martínez Salazar. Non parece haber máis texto escrito no manuscrito, aínda que queda un pequeno fragmento libre.

Apéndice: A

1232, outubro, 11

Lourenzá (Lu)

Don Alvaro Gonzalez fai preito de foro cos homes da vila de Piñeiro.

AHN Códices, 1044B (Tombo de Lourenzá, nº 87, fol. LXVIIr-v; elaborado ca. 1263).

Edicións: Rodríguez González / Rey Caiña 1992: 126-27, que datan en 1243.

Observacions: A formula de datación resulta un tanto confusa, e en todo caso a referencia ao día (“XI dies jdus octobris”) é necesariamente incorrecta, pois os idus contábanse ata o VIII; consideramos que o que debe estar de máis é a palabra *idus*, xa que parece máis improbable improvisar un numeral concreto, e por iso datamos o día 11; a outra posibilidade sería situalo no día 15 de outubro. En canto ao ano, axuda a aclaralo a datación dos personaxes. A mención de Sancho Paez como meiriño do rei en Galicia trae por obrigación o documento para a década de 1230, pois polo menos desde 1239 en diante, e ata comezos da década de 1250, o meiriño maior do rei en Galicia foi Munio Fernández de Rodeiro. En troques, Sancho Paez aparece con esa dignidade entre 1231 e 1238; por caso, véxase o noso doc. nº 2, de 1233. Por tanto, o ano debe ser o que vén indicado no propio documento: 1232. Véxase Souto Cabo 2006: 37-38.

In nomine Dominj, amen. Notum sit omnibus hominibus tam presentibus quam futuris, quod ^{|2} ego don Alvaro Gonzaluiz facio preyto conos homèes de Pineyro ^{|3} por m̃j e por meo linage; qual foro eu pono cū eles que seia estauil por_ia|mays.

Han a sèer meus uassallos e am·me a_dar x soldos de fossadeyra cada ^{|5} santo Martino, e am·me a_dar ^{viii} fugazas pela media talega do Bur|go e ⁱⁱⁱⁱ taegas de ceuada pela taega do Burgo, e i porco de ^{viii} soldos, e de quantos fogos ouuer na uilla sinnas gallinas. E aio y a_me|ter ⁱⁱ alcaldes da uilla a meu plazer e a seu deles, por que aia eu es|ta mina dereytura que aqui nomearey, e eles darma por_eles, e cada ^{|10} anno meterẽ ⁱⁱ homees bonos asi da uilla cū estes alcaldes; e sacarẽ ^{|11} ⁱⁱ homees bonos pra teerẽ iusticia na uilla e pra darẽ a_m̃n ^{|12} este meu dereyto que inde hey a_auer: mias indizias e aleyuosias, ^{|13} rousu, voz, indizia, nuptio, á a_dar el melior auer que ouuer; ^{|14} e de mañadigo ome de sete annos á_a susu darne ^v soldos e seer quito ^{|15} e_lexar o_que ouuer a_seu linage mays prouinco que more na uila; e se ouuer ^{|16} filio d'algo inna uilla, fazelo caualeyro, e se nõ, dalo a_quẽno faça.

Facta ^{|17} carta sub era M^a CC^a LXX^a e XI dies jdus octobris.

Regnante rege domno ^{|18} Fernando in_Legione et in_Castella et Toleto et Gallecia; domno Roderico ^{|19} Gomez tenente Monte-nigro et Ripa·euue; domno Martino, episcopo in sede mindonense; ^{|20} meyrino ex parte regis in Gallecia domno Sancio Pelagij; meyrino in M̃n|donedo, Marti Pelagij.

E se algũ de meu linage contra este fecto ueer, sega ^{|22} maldito de Deus e escumu[n]gado e pecte al rey c morabitinos.

Quj pre|sentes fuerũt: Domno Pelagio Fernandi de Cauarcos, Ffernã Diaz, testis, ^{|24} Garcia Suariz, testis.

Petrus Johannis notuit.

23.- *Cauarcos*] no pergamiño parece lerse <cauaitos>.

Apéndice: B

1251-abril-14

Ferreira de Pallares (Lu)

María Vermúdez empeña as súas herdades en Soengas e en Millán a seu irmán Alvar Vermúdez por oitenta soldos de León.

Edición: Muñoz 1917: n° 29, pp. 164 [reproducción do texto], 390 [transcripción].

Observacións: Trátase dunha reprodución a man feita polo autor, o que pode explicar os castelanismos presentes, tales como *diez* (1.1), *cosa* (1.2) ou *otorgo* (1.8).

In era de mill e duçentos e octaenta e noue, diez e VIII ^{|2} dias, ante as kalendas mayas.

Conuzuda cosa sea à quantos este plazo ^{|3} uirẽ, como eu, Maria Uirmuiz, jecto a_penores quanta herdade ey in ^{|4} Suẽgas de mia madre e quanta ey in Millã, sub sino de

San Martjno |⁵ de Miariz, a meo ermao Aluar Virmuiz por LXXX soldos de Leon, |⁶ àà tal condiziõ *qui* quando eu, Maria Uirmuiz, ia *dicta*, der a Aluar Uirmuiz |⁷ estes dineyros ia *dictos*, seeya a mia herdade quita, e eu, Aluar Virmuiz, |⁸ otro tal uerbo otorgo a Maria Uirmuiz.

Qui presentes furõ e testes: Munio |⁹ Pelaez, abade de Ferreyra, *testis*; dõ Arias, mõges, *testis*; dõ Payo, mõges, *testis*.

1. *mill*] Cun sinal de abreviación por riba. || 5. *Miariz*] Cun sinal de abreviación por riba. | *Leon*] Cun sinal de abreviación por riba. || 6, 7. *ia*] Cun sinal de abreviación por riba. || 8. *Munio*] Desenvolvemos así a abreviatura da inicial do nome, que adoita corresponder a *Martín*, por ser este o nome do abade do mosteiro de Ferreira (vid. índice onomástico).

Apéndice: C

[1252]-outubro

A Pontenova (Lu)

Nuno Sanchez de Pallares e Estevo Perez, fillo e xenro respectivamente de Urraca Eriz, venden a súa herdade en San Salvador de Fonmiñá e Vilagolmar (A Pastoriza-Lu) a Pedro Paiz, a Elvira García e o fillo destes, Afonso Perez.

Edicións: Sponer 1932-24: 119-120. A editora dá como referencia de arquivo “AHN, Lugo, Meira, Bernardos, Sta. María, p. 154”, pero o pergamiño non aparece nesta referencia (xa anticuada). A mesma dá como medidas do orixinal 110 x 240 mm. Aquí reproducimos a súa lectura seguindo os nosos criterios de edición; no aparato de notas incluimos as súas observacións paleográficas.

Observacións: A data que figura no pergamiño é 1252, que a editora corrixiu para 1255. Pero Fernando III, que aparece como rei, faleceu en setembro de 1252. O texto está datado en outubro, pero é fácil que o escribán aínda non tivese noticia da morte do monarca, ou que, por lapsus, puxese como reinando o monarca recién falecido.

In Dej nomjne amen. Cunuzuda cosa sea a *quantos* esta |² carta viren e oviren que eu, Nuno Sanchaz de Palares, |³ filio d’ O(u)racha Eriz e Steuano Petri, suo genro, facemos |⁴ carta de uenzõ de *quanta* herdade auemos e deuemos a *auer* |⁵ yn eglisa de Do[n] Saluador de Fuminàa e en Vilagolmar, |⁶ a uós, Petro Payz, filio de Pay Guterez, e a uós, Eluira |⁷ Garsia, e a uoso filio Alfonso Petri, por prezo, o qual a|prougo a nós e a eles bem, por tres boys prezados de L *soldos* |⁹ de leoneses e por nouaenta e VIII *soldos* de leoneses, e en reuo|razon una saya d’estanforte abronetado. E Petro Payz ou|uoa a lezar a sua morte a [E]lvira \Garsia/ desenbargada, se an|te transise cha Eluira Garsia, de

filios, de filias *e* de todo home do ^{|13} mu[n]do, por tres boys que meteu hy Eluira Garsia de sua senara.

E eu, Nuno Sanchaz, *e* Steuano Petri, da|mos a uós, *Petro Payz e Eluira Garsia*, esa herdade de susodicto por en secula ^{|15} cunta, que fazades dela uosa uolu[n]tade en uita [e] en morte; ^{|16} *e* é da eglisa de Fuminàa da duizema as quatro parte[s]. ^{|17}

Ffacta no mes d'utubro, sub era M^a CC^a LX^L^a.

[Re]gnante el rey dō Fernando en Leon *e* en Castela; bispo e|na sèe de Mondonedo, dō *Johannes Sauascanez*; merino del rey ^{|19} mayor, do[n] Roderico Suarez; abade en Meyra, dō Heymerim. ^{|20}

Qui presentes fuerunt: *Johannes Martiz*, clerico de Vilabona, *testis*. ^{|21}

Suero Uermudiz,	<i>Johannes Petri</i> de Vilar, <i>testes</i> . ²²
de Vilar Aldegel, <i>testis</i> .	<i>Johannes Garsia</i> de Vila-emir, <i>testis</i> . ²³
Martim Petri, dicto Negro	Fernã Lopez, clerico de Vila-bo- ²⁴
de Vilar Aldeger, <i>testis</i> .	na, <i>testis</i> . ²⁵

Et eu, Nuno Sanchaz, filio, *e* Steuano Petri, ^{|26} genro d' O(u)racha Eriz, cū manos proprias roboramos *e* ^{|27} confirmamos, *e* se algem uener de nosa parte ou d'alena ^{|28} que esta carta quera coronper, pecte c morabedis a uoz ^{|29} del rey, *e* dobre a demanda en tal lugar uel en ^{|30} melor.

Domi[n]go Gonzaluit, clerico de Vila-meana, ^{|31} scripsit.

Na edición de Sponer hai erro na sinalización e numeración das liñas, que parece consistir na falta de marca e numeración da liña 14.

3.- *Eriz*] Sponer indica : “la última letra poco clara, parece una y, pero en la línea 27 se lee bien Eriz”. || 3, 26.- *d' O(u)racha*] do *Uracha*; se non é unha mala lectura de Sponer, debe interpretarse como unha falsa segmentación e reanálise a apartir dunha forma *d'Orraca*, co [e] elidido ante vogal seguinte. || 4.- *uenzō*] *uenzon*. | *a_auer*] *aueer*, que interpretamos como lapsus da editora. || 6.- *Petro Payz*] Sponer indica: “entre *Petro* y *Paiz* va τ a tachado”. || 9.- *leoneses*] Está escrito *leones*, pero o senso pide a forma que nós repoñemos. | *noueanta*] Está transcrito *noueanta*, seguramente por errata, pois é un hapax fronte a *nouaenta* (forma máis antiga e maioritaria nos nosos textos: véxase o glosario), *noueenta* ou *nouenta* (vid. TMLG). || 11.- *a [E]hvira*] *a'lvira*, con elisión do <E-> inicial, que, por mor de clareza, nós preferimos repor entre corchetes. || 11-12.- *se ante transise cha Eluira Garsia*] Nótese a grafía <ch> por <c>, que escurece a comprensión do texto: ‘se falecese antes *ca* Elvira Garcia’. || 13.- *mu[n]do*] No texto é frecuente que o escribán esqueza de trazar o til que indica nasalidade (véxase as notas ás liñas 15, 19 e 30). || 15.- *uolu[n]tade*] Falta o til de nasalidade probablemente por lapsus do escribán. || 16.- *parte[s]*] Sponer informa de que o *s* final non se le por estar rota a marxe. || 17.- *sub era M^a CC^a LX^a*] Sponer le a era M^aCC^aLX^a [iij^a], engadindo tres cifras, o que dá o ano de 1255, pero Fernando III finou en setembro de 1252. | *[Re]gnante*] Por rotura da marxe dereita do pergamiño, Sponer repón [rey], pero o <y> é innecesario. | *Castela*] Sponer le <Cartela>, e indica en nota que é lectura literal, co que debe ser gralla do escribán. || 18.- *Johannes*]

Desenvolvemos a abreviatura <Joh> cun trazo por riba conforme ao noso criterio; o mesmo nas liñas 20, 21 e 22. || 19.- *do[n]*] Falta o til de nasalidade. || 25.- *Nuno Sanchaz filio, e Steuano Petri, genro*] Literalmente, <Nuno Sanchaz & Steuano Petri, filio, & Steuano, genro>, por lapsus do copista. || 26.- *roboramos e]* Sponer informa de que o signo tironiano está repetido. || 27.- *parte*] Despois desta palabra, di Sponer, “sigue una *q* inexplicable”. || 30.- *Domi[n]go*] Falta o til de nasalidade.

Apéndice: D

1255, febreiro, 13

Monforte

Fernan Perez, xuíz de Lemos, dá sentenza sobre o preito entre o abade de Monforte e Martín Fernandez sobre o portádigo de Lemos.

Edicións: Murguía 1909: 134.

Cunuzuda cousa seya a tudus aqueles que este escritu viren que contenda fui ante mi, Fernan Petri, juiz del rey en Lemos, subelo portadigo dese mesmo julgadigo entr’u abbade de Munforte e u conventu da una parte, e Martin Fernandez, vesinu de Sarria, cun carta aselada de seelu de seu conzellu de por cazun da outra parte, asi que Martin Fernandez dicia que lle fillaban portadigu en lugar ú u nunca deran. Hus frades mostrarun carta de nusu senor el rey que mandaba da-lu portadigu en tudu Lemus, e demais razuaban¹ seus portadores² ca non demandaban purtagen senon en uun lugar a nen un (en) mercador, macar pasase por tudu Lemus.

Eu, Fernan Pedriz, oydas as razues e cunsellu avido cun ipsa carta del rey e cun homees buus juzguei que cada mercader doutru cundadu que pasar pur Lemus por qual lugar quer, que dé una portage e mais non.

Deste juigado non apelou nenguun, e os frades pidironmi carta desde juizu, e eu deilles ende carta de meu seelu seelada.

Sub era I^a CC^a XC^a III^a e *quotum* idus februarii.

Apéndice: E

[1252-1255], setembro, 14

Caaveiro (Pontedeume-Co)

Acta notarial en que Pedro Afillado e Fre Barro, cregos, e Pedro Amigo, cóengo de Caaveiro, por mandato de Gonzalo Rodríguez, arcediago de Nendos, dan conta da revisión das rendas que o mosteiro de Caaveiro ten en Pruzos e en Bezoucos.

AHN, cód. 1439B (*Tombo de Caaveiro*; fol. 56, col. 1, fol. 57, col. 2).

Edición: Yáñez Cifuentes 1970; Fernández de Viana y Vieites / González Balasch / de Pablos Ramírez 1996, doc. nº 139: 435-437, 1997, doc. nº 140: 223 = Fernández

1 *razuaban*] cazuaban.

2 *portadores*] porcadores.

de Viana y Vieites / González Balasch 1999: docs. nº 139 e 140: 223-225. Estas dúas últimas edicións diferéncianse en que na de 1999 márcase en cursiva o desenvolvemento das abreviaturas.

Observacións: A data que aparece nas subscripcións dos documentos latino e galego apunta ao ano 1240, e está obviamente enganada: a personalidade histórica de Gonzalo Rodriguez, arcediago de Nendos, é incompatible con esta datación, e obriga a retrasar o documento para despois de 1252; ademais, Lourenzo Eanes aparece como *scriptor* e notario en documentos anteriores a ese ano, pero non como notario del rei. Para mais pormenores canto a data do orixinal e do traslado ao tombo de Caaveiro, véxase Monteagudo (2008).

Sabiam quantos esta carta uirem e oyrem |² como nós, Pero Affillado, cle|rigo de Sancta Maria do_Oure, et Fre Barro, clerigo |⁴ de Sancta Maria de Dorona, e dom Pero Amigo, coe|go de_Sayoane de Caaueyro, recebemos carta |⁶ de_don Gonçaluo Rodriguez, arcediago de Nendos, feyta |⁷ en_tal maneyra:

“Gundisaluus Ruderici, |⁸ archidiaconus de Nendis, uobis Petro Affillado et |⁹ Fre Barro, clericos, et domnus Petrus Amicus, canoni|cus de Calauario, salutem.

Dico uobis et man|do_quod uadatis ad_ecclesijs Sancte Marie de_Centronia |¹² et ad_Sancti Iacobi de Boeure et ad_Sancta Maria de_Castro |¹³ et ad_Sancta Maria de_Doronia et ad_Sancta Maria do_Oure |¹⁴ et ad_Sancti Mametis de_Laraia et ad_Sancti Geor|gii de_Magalofis et ad_Sancti Saluatoris de Ma\ny|nus et ad_Sancti Iulianj de Mugardus et ad_Sancti |¹⁷ Uicentij de Caamouquo, sub periculo ani(a'n/)|marum et sub_pena excommunicationis quam in_uobis |¹⁹ pono, nisi fideliter et directe feceritis quod uobis |²⁰ hic mando: quod hereditatem que assignata fu|it ipsis ecclesiis de tempus ueteri et consideretis qua|liter et quomodo data fuit sibi et renda quod man|dauerit dari de ipsis ecclesiis ad_Sancti Iohannis |²⁴ de Calauario, et consideretis si bene et directe |²⁵ et qualiter assignata fuit et renda mandata dictis ecclesiis, |²⁶ si tanta est hereditas de qua debeant soluj, sicut ipsi |²⁷ mandauit, sin antea signetis siue actas dictis ec|clesijs de hereditate predicti monasterij per_quam bene et direc|te soluj possit et debeant dari renda. Et si huic bene |³⁰ ambulaueritis sitis benedicti, et si uero male sitis maledicti.

|³¹ Data apud ecclesiam Sancti M[ar]tinj de_Tòoure, m^o kalendas agus|ti, era M^a CC^a LXX^a VIII^a.”

Et nós sobredictos Pero Affil|lado e Fre Barro e dō Pero Amigo, recebendo esta letera |³⁴ e obedecēdo ao mādado do arcediago e à sa carta e |³⁵ por prazer das partes, fomos àas ygleias, conuē de saber:

A_pri|meyra quarta feyra de_setembre fomos a Sancta Maria de_Centrona, e o |³⁷ prior deste moesteyro cō dous coegos e o_clerigo desta igleia |³⁸ deante nós, fezemos pregūta ao prior e aos coegos que nos |³⁹ mostrassem a_herdade qual fora ia asignada

a_ esta igleia ^{|40} e o_ dissessẽ qual renda y_ fora posta e parada porlos clerigos ^{|41} e omes bõos _a y poserã por mādado do arcediago que era ^{|42} a_ aquel tẽpo; e o prior disse que_o_ clerigo sabe camana he a_ her|dade e quanta he a_ renda. E o_ clerigo mostrounos quanta ^{|44} era a_ herdade que_ lle fora dada a_ esta igleia, e dissonos que ^{|45} por_ esta herdade que_ el mostraua que_ lle fora posta renda a ^{|46} esta igleia vii^e moyos, conuẽ a_ saber: hũ moyo de_ trjgo ^{|47} e outro moyo de_ fauas e outro d'orio, e quatro de_ castanas e ^{|48} d'auetas e dous presentes, hũ por san_ Yoane Babstista e oultro por natal, e hũ porco e xx^{ti} soldos de leoneses e duas ^{|50} colleytas, hũa en enuerno e outra en uerao, a_o prior e os ^{|51} coegos, e pagarẽ a_ dicta renda porla tẽega dos clerigos ^{|52} que_ é teega de Regoa.

E nós, uuida a_ herdade e sabuda ^{|53} a_ renda, dissonos o_ prior que_ catassemos e soubessemos assi co|mo_ nos mandaua o arcediago por esta sa letera, se_ sse ^{|55} podia dar esta renda por_ aquesta herdade bẽ e cõprida|metẽ; e o_ clerigo outorgou esta razon que_ o ^{|57} prior dizia. Et nós, oydas as razoes do prior e do clerigo ^{|58} e_ temẽdo o_ mandado do arcediago e a_ letera, ouuemus ^{|59} consello cõ omes bõos e cõ-os fijgleses desta ygleia, que pergunta|mos (que) por_ aquella mayor uerdade que podemos e soubemos pregũtar e por ^{|61} quanto nós achamos e soubemos por_ nós_ e_ por_ outros homes bõos, ^{|62} e achamos que esta herdade ualia bẽ e conpridamente esta renda ^{|63} que y_ fora posta, e pero, pola igleia sèer bẽ herdada, mādamos ^{|64} e dissemos ao prior que eadesse e desse y mays herdade, e o_ prior ^{|65} e os coẽgos eaderõlle tãta herdade quanta nós entẽdemos e ^{|66} soubemos por_ que_ a_ igleia é bẽ herdada e pode pagar esta renda ^{|67} ao moesteyro bẽ e conpridamente.

Et_ outrosy, en este dia meesmo ^{|68} fomos a_ Sanctiago de Boeure et achamoslle tanta herdade por_ que_ esta ^{|69} renda que y_ fora posta se podia pagar bẽ e conpridamẽte, e a|chamos que_ a_ renda era viie moyos por_ aquella mijsma tẽega, ^{|71} hũ moyo de triigo e hũ de fauas e hũ d'orio e quatro d'auetas, ^{|72} e xv^e soldos de_ leoneses e dous presentes e hũ porco e duas colleytas, ^{|73} hũa en ñuerno e outra en uerao. E o_ clerigo desta igleia pre|sente et outorgãte.

Itẽ en outro dia, quinta_ feyra, fomos a_ Sancta ^{|75} Maria de_ Castro e uimos e soubemos a herdade que_ lle fora dada e a ^{|76} renda que y_ \fora/ posta; e achamos que y_ \fora/ posta renda vii^e moyo\|s/ ^{|77} d'auetas porla teega sobredicta e xx^{ti} soldos de leoneses e hũ porco e dous ^{|78} presentes e duas colleytas, hũa en ñuerno e outra en uerao. ^{|79} Et nós ouuemos consello cõ homes bõos e cõ-os fijgleges ^{|80} desta igleia. E por_ quanto nós achamos e soubemos e por_ quanto ^{|81} nós entendemos, achamos que esta herdade ualia bẽ e conpri|damente esta renda e podiasse por_ ella dar. Et pero, por sèer ^{|83} a ygleia conpridamẽte bẽ herdada, mandamos ao prior que_ lle ^{|84} desse mays herdade, e o prior eadeulle e deulle mays ^{|85} quanta herdade_ lle nós mandamos por_ que_ nós achamos e sou|bemos bẽ por certo que_ é a ygleia bẽ herdada e o clerigo que y_ ^{|87} morar pode dar e pagar esta renda cada ano bem e ^{|88} conpridamẽte por_ ella.

Itẽ en outro dia, esta feyra, fomos ^{|89} a Sancta Maria de Doroña e achamoslle tãta herdade que lle fora dada e posta por que entendemos e achamos que sse podia ^{|91} dar e pagar esta renda que y fora posta; e achamos ^{|92} que a renda era vii^c moyos d'auetas porla teega ia ^{|93} dicta e xx^{ti} soldos da miisma moeda e hũ porco e dous ^{|94} presentes e duas colleytas, hũa en ñuerno e outra ^{|95} en uerao. Et nós ouuemos consello ^{|96} cõ homes bõos e cõ-os fìjgleges desta mijsma ygleia que aiuramẽtamos sobre sanctos auãgeos et ^{|98} achamos que por esta herdade que lle fora dada que sse ^{|99} podia dar e pagar bẽ e conpridamẽte e sèr ^{|100} a ygleia bẽ herdada.

Et outrosy, en este dia mjijsmo, uèemos a Sancta Maria do Òure e achamoslle tanta herdade que lle fora dada por homes bõos ^{|103} por que sse podia dar e pagar esta renda que le fora ^{|104} posta por ella; cõuẽ de saber: achamos que era a renda ^{|105} v^o moyos e meo d'auetas e de castanas porla tey|ga ia dicta e xv^c soldos de leoneses e hũ porco e hũ pre|sente e hũa colleyta do quinon que o moesteyro de Caa|ueyro á na dicta ygleia, que he toda a ygleia, se|ynte hũa oytava e mea.

Itẽ en outro dia, ^{|110} sabado, fomos a Sã Mamede de Laraia e achamus que a ygleia que nõ fora herdada, e dissemos ^{|112} ao prior e aos coẽgos que a herdasse[m]. E o prior con ^{|113} sous coegos ouueron consello cõ omes boos e ^{|114} deronlle tanta herdade por terminos e por lugares signados e perante nós, que nós soubemos e ^{|116} entendemos e por omes bõos que nós aiuramẽtamos ^{|117} aos sanctos auãgeus, que ualia bẽ e cõpridamente ^{|118} esta renda que lle nós posemos, e o clerigo presente ^{|119} et outorgante, conuen de saber, tres moyos d'auetas e de castanas porla tẽega ia dicta e x soldos ^{|121} da moeda ia dicta e hũ porco e dous presentes e hũa ^{|122} colleyta.

Itẽ en outro dia, domingo, fomos a Magalo|fes e achamos que nõ fora herdada, e dissemos ao prior ^{|124} e aos coẽgos que a herdassem; e perante o clerigo ^{|125} da ygleia e perante os fìjgleges deronlle tanta ^{|126} herdade por lugares e por terminos asignados ^{|127} porque nós entendemos e achamos por nós e por outros ^{|128} omes bõos que ualia bẽ esta renda que lle nós pose|mus, conuẽ de saber: sabuda a renda xx^{ti} tey|gas porla teyga ia dicta d'auetas e v^o soldos de leoneses e hũ porco e hũ presente e hũa colleyta. ^{|132} Et o clerigo presente e outorgante.

Itẽ en outro ^{|133} dia, lues, fomos aa ygleia de Manyos et achamoslle tanta herdade, a meatade da ygleia ^{|135} que era do dicto moesteyro, por que esta renda que y fora ^{|136} posta se podia pagar bẽ e conpridamente ^{|137} e achamos que a renda era xx^{ti} teegas d'auelas porla teega ia dicta e v^o soldos de leoneses e hũ ^{|139} porco e hũ presente e hũa colleyta. E as par|tes presentes et outorgantes.

Itẽ en outro ^{|141} dia, martes, fomos a San Juyao de Mugar|dos e achamoslle tanta herdade por que esta ^{|143} renda que y fora posta se podia pagar bẽ ^{|144} e cõpridamẽte ao dicto moesteyro, e achamos que a renda ^{|145} era tres moyos d'auetas e x soldos de leoneses e ^{|146} hũ presente e hũ porco e hũa colleyta. E as ^{|147} partes presentes e outorgantes.

Itẽ en es|te dia m`e`smo fomos a_San Vicenço de_C`a`a|mouquo e achamos tanta herdade `a`a_quarta e |¹⁵⁰ oytava da dicta ygleia que `e` do dicto moesteyro por que en|tendemos et soubemos, e cõ consello dos clerigo[s] |¹⁵² et dos figlezes, que_lle posemos L^a soldos de leoneses |¹⁵³ de renda.

Et n`os, sobredictos Pero Affillado |<sup>154</sup> et Fre Barro e don Pero Amygo, vimus |<sup>155</sup> estas herdades de\_cada\_hũa ygleia e sou|bemos as rendas que\_lle forã postas e por\_quan|to achamos e soubemos que y fezerom \outros/ omes |<sup>158</sup> b`os, e por_mandado do arcediago que era a_aquel |¹⁵⁹ tempo, e n`os `o`ra y fomos por mandado e |<sup>160</sup> por\_esta letera de don Goncaluo Rodrigues, |<sup>161</sup> achamos que as ygleias son e podem s`e`r |¹⁶² ben herdadas e podẽ e podiã pagar esta\s/ |¹⁶³ rendas de\_suso dictas ao deuã dicto moesteyro des\_alqui adeante. E mandamos que\_sse paguem |¹⁶⁵ e se dem de\_cada\_hũa ygleia cada ano, |¹⁶⁶ assy como o arcediago manda. E o prior e os |¹⁶⁷ coẽgos pedir`onos que_lle dessemos ende esta |¹⁶⁸ carta por que fosse creudo.

Et n`os sobredictos, |<sup>169</sup> porque seelo proprio n`o auemos e por seer |¹⁷⁰ may certo, mandamos e rogamos a_Lourenço |¹⁷¹ Eanes, notario, que lles d`e ende esta \ carta/ feyta por_sa |¹⁷² mao e sou nome e sou sinal, e por testemoya\s/ |¹⁷³ que aqui estã presentes: dom Fernã Perez d'Andrade, |¹⁷⁴ caualleyro; don Lopo Perez, sou yrmao; dom |¹⁷⁵ Pero Perez de_Leyro; dom Ruy Perez de Brianca, Ver|mum Iohannis Malauer, Pero Vermuez Mari|nao, Johan Perez de_San Pantayon, arciprestes; |¹⁷⁸ Johan Pelaiz, caualeyro; Lopo Diaz, escudeyro; Pero Martiz, |¹⁷⁹ escudeyro, e outros moytos. |¹⁸⁰

Eu, Lourenco Eanes, notario del rey, |¹⁸¹ a_esto fuy presente e escriuj e poño |¹⁸² y meu nome e synal.

Feyta |¹⁸³ en Sancta Maria do `O`ure, quatorze dias de setẽbre, |¹⁸⁴ era de mil e CC^{os} LXX^a VIII° anos.

17-18.- ani(a/n/)|marum] No pergamiño lese na liña 17 <aia\n/> e na liña 18 <marum>. || 56.- outorgou esta] Entre estas dúas palabras hai varios espazos en branco motivados seguramente por unha irregularidade no pergamiño. || 87, 165, 184.- ano(s)] Cun sinal de abreviación por riba.

Táboa 1.- *Data e procedencia dos documentos galegos estudados (1231 – 1258)*

Nº	DATA	Localización xeográfica	Arquivo
1	[1225ca.]	Sobrado de Trives-Ou (col.)	ACOu, monacais, nº 6147
2	1231/8/25	Melón-Ou (col.)	AHN, Clero, 1441, nº 4
3	1233/2/4	Melón-Ou (col.)	AHN, Clero, 1441, nº 11
4	[1234-[1236]	Ponteceso-Co (top.)	ARG, nº 312
5	1237/4/17	San Salvador de Lérez-Po (col.)	AHN, Clero, 1786, nº 18
6	[1239?]>1242	Vilar de Donas-Lu (col.)	AHN, Ord. Mil. 390, nº 199
7	1241/9	Penamaior, Becerreá-Lu (col.)	AHN, Clero, 1216, nº 9
8	[[1200-1243]	Ferreira de Pallares-Lu (col.)	AHN, Clero, 1082, nº 18
9	1244/1	Vilaboa (A Veiga)-Ou (top.)	AHPOu, Sta. Clara Allariz, 6, nº 1
10	1247/4/6	Ferreira de Pallares-Lu (col.)	AHN, Clero, 1086, nº 3
11	1250/2	Vilar de Barrio-Ou (not.)	AHPOu, Montederramo 9, nº 2
12	1251/8/2	Oseira-Ou (col.)	ACOu, monacais, nº 675
13	1251/11/27	Vilar de Barrio-Ou (not.)	AHPOu, Sta Clara Allariz, 6, nº 2
14	1251	San Martiño de Castañeira-Za (col.)	AHN, Clero, 3566, nº 13
15	1252	San Martiño de Castañeira-Za (col.)	AHN, Clero, 3566, nº 14
16	1253/4/1	Sevilla	AHN, Clero, 1328G, nº 5
17	1253/7/8	A Ramallosa-Po	AHN, Clero, 1801, nº 9
18	1254/9	Vilafranca do Bierzo-Le (top.)	AHN, Clero, 1134, nº 20
19	1255/1/4	Búbal-Ou (not.)	AHN, Clero, 1506, nº 9
20	1255/1/22	Sobrado de Trives-Ou (not.)	AHN, Clero, 521, nº 4
21	1255/7/10	Sobrado de Trives-Ou (not.)	AA, Trives, nº 474
22	1255/7/15	Portomarin-Lu (not.)	AHN, Clero, 1087, nº 8
23	1255/7/21	Lourenzá-Lu (not.)	AHN, Clero, 1107, nº 16
24	1255/7/25	Portomarin-Lu (not.)	AHN, Clero, 1329A, nº 6
25	1255/8/23	Melón-Ou (col.)	AHN, Clero, 1448, nº 2
26	1255/9/22	Montederramo-Ou (col.)	AHN, Clero, 1484, nº 4
27	1255/12	Sobroso-Po (not.)	AHN, Clero, 1448, nº 6
28	1255	Valdeorras-Ou (top.)	AHPOu, Sta. Clara Allariz, 6, nº 3
29	1256/3/1	Sobrado de Trives-Ou (col.)	AA, Trives, nº 475
30	1256/6/1	Lugo (not.)	AHN, Clero, 1527, nº 7
31	1256/11	Portomarin-Lu (not.)	AHN, Clero, 1329A, nº 25
32	1256/12/28	Portomarin-Lu (not.)	AHN, Clero, 1329A, nº 27
33	1257/4/26	Monfero-Co (not.)	ARG, nº 114
34	1257/6/1	Betanzos-Co (not.)	ARG, nº 327
35	1257/8/3	Monforte-Lu (not.)	AHN, Clero, 1087, nº 16
36	1257/11/8	Ferreira de Pallares-Lu (not.)	AHN, Clero, 1083, nº 23
37	1257/12/8	Castroverde-Lu (not.)	AHN, Clero, 1329B, nº 22
38	1257/12/25	Meira-Lu (not.)	AHN, Clero, 1135, nº 15
39	1258/4/8	Ferreira de Pallares-Lu (col.)	AHN, Clero, 1088, nº 1
40	1258/6/5	Ferreira de Pallares-Lu (col.)	AHN, Clero, 1088, nº 5
41	1258/9/17	Ferreira de Pallares-Lu (col.)	AHN, Clero, 1088, nº 7
42	1259/2/17	Allariz-Ou (not.)	AHPOu, Sta. Clara Allariz, 6, nº 4
43	1259/2	Trasancos-Co (not.)	AHN, Clero, 491, nº 6
44	1259/3/3	Xestosa, Toén-Ou (not.)	AHN, Clero, 1517, nº 6

Nº	DATA	Localización xeográfica	Arquivo
45	1259/6/22	Ferreira de Pallares-Lu (col.)	AHN, Clero, 1085, nº 1 bis
46	1259/7/11	Sarria-Lu (not.)	AHN, Clero, 1329E, nº 4
47	1259/9/1	Lugo (col.)	AHN, Clero, 1329E, nº 9
48	1259/11/13	Ourense (not.)	AHN, Clero, 1329E, nº 12
49	1260/1/11	Cereixo,Vimianzo-Co (top.)	Museo de Pontevedra
50	[1260ca.]	Caaveiro (col.)	ARG, nº 111

Apéndice: Documentos editados co orixinal extraviado e documentos transmitidos mediante copia coetánea

A	[1232/10/11?]> 1263	Lourenzá-Lu	Tombo de Lourenzá	Rodríguez / Rey 1992
B	1251/4/14	Ferreira de Pallares-Lu		Muñoz y Rivero 1917, nº 29
C	[1252/10]	A Pontenova-Lu		Sponer 1932/34
D	1255	Monforte-Lu		Murguía 1909
E	[1252-55]/9/14	Caaveiro-Co	Tombo de Caaveiro	Fernandez de Viana et alii 1996, 1999

■ Os documentos que foron obxecto de edición levan numeración do 1 ao 50, correlativa á súa respectiva antigüidade. Os que son tomados doutras edicións ou lidos a partir de copias coetáneas, a falta dos correspondentes orixinais, van listados con letras, tamén por orde cronolóxica: A, B, C, D, E.

■ Na data damos ano / mes / día, cando constan. Nótese:

- Se o ano vai entre parénteses cadradas, o documento carece de data.
- O signo de interrogación <?> indica data dubidosa.
- A frecha > sinala que o documento foi transmitido non en orixinal, senón mediante copia posterior; neste caso, indícase tamén a data do traslado.

■ Só tres documentos, os nº 16, 17 e 49, levan expresa a localidade en que foron dados. No resto dos documentos, a localización tentou de determinarse tendo en conta a relevancia xeolingüística do dato: ou ben se localizan polo notario que subscribe (*not.*), ou ben se remite á colección diplomática de onde proceden (*col.*), ou, noutros casos, polos topónimos que aparecen no documento (*top.*), localizados no índice toponímico. En moitos casos, son aplicables os tres criterios, noutros son aplicables dous deles, e por vía da regra os resultados confirmáanse mutuamente. As indicacións abreviadas que se xuntan a cada topónimo remiten á provincia: Co = Coruña, Le = León, Lu = Lugo, Ou = Ourense, Po = Pontevedra, Za = Zamora.

IV. Glosario

1. Introducción

Por vía da regra, seguimos as pautas propostas no glosario de Tato Plaza (1999), que nos parece un modelo de tratamento lexicográfico para as voces medievais.

1.1. Macroestructura

No glosario recóllense os elementos léxicos romances contidos na edición dos documentos. Non incluimos as voces puramente latinas, ben que mantemos unha actitude flexible, pois existen formas nas que é practicamente imposible de determinar o seu grao de romanceamento; de maneira que teremos en conta aquelas voces que con aparencia latina presenten riscos romances ou consideremos que deitan luz sobre a súa historia léxica.

Prescindimos dalgúns elementos gramaticais (artigos, pronomes persoais, posesivos, demostrativos, relativos, conxuncións), posto que os seus paradigmas xa estan descritos no estudo lingüístico.

No que toca á onomástica, incluimos os elementos léxicos contidos nas cadeas antroponímicas (como *Alfaya*, *Aluelo*, *Bico...*), por considerármolos partes integrantes do acervo léxico, se ben empregados con distinta función. Só se teñen en conta formas procedentes dos topónimos en caso de crémolas de utilidade para a historia do léxico (como *Açoreiros* ou *Ueyga*). O número total de entradas principais e remisivas é de preto de 1.350.

A alfabetización dos lemas réxese polos seguintes criterios:

- Non consideramos os dígrafos (como <ch>, <ll> ou <rr>), como letras independentes, de maneira que voces como *chantar*, *mellor* e *barro* deben procurarse no lugar correspondente do alfabeto.
- O til de nasalidade con valor de consoante nasal alfabetízase conforme á situación no alfabeto do *n*.
- Consideramos as letras <u>=<v> e <i>=<j>=<y>, separándoas segundo o seu valor vocálico ou consonántico, pois coidamos que facilita a consulta e procura de voces, dada a especial posición que no sistema grafemático do texto, e dos textos galegos medievais no seu conxunto, ocupan estes grafemas. Desta forma, a voz [*aureo*] alfabetízase antes ca [*auangeo*], e *avento* inmediatamente antes de *aventura*; *preito*,

preyto e *prejto* considéranse a mesma forma e non se crean diferentes entradas, nin sequera remisivas: todas se alfabetizan baixo o lema *preyto*.

- Os verbos ordénanse polos modos, tempos e persoas, segundo o seguinte esquema e abreviaturas: IPres. P1, P2...; ICopret. P1 ...; IPret.; IAntepret.; IFut.; Cond.; SPres.; IPret.; SFut.; Inf. Conx.; Inf.; Xer.; Part.

1.2. *Microestructura*

Hai dous tipos de artigos: de carácter remisivo e de carácter enunciativo. Nos primeiros figuran variantes gráficas e remiten o lector a un lema principal, baixo o que se desenvolve o corpo do artigo enunciativo. O lema constitúe a reconstrución do exemplo e indícase en letra negra; para facilitar a consulta alfabética, desenvólvese o *n* cando a consoante nasal vén indicada na edición con til de nasalidade. Así, por exemplo, a voz *cõcas* aparece baixo o lema **[conca]**. Para a escolla do lema principal manexáronse dous criterios: a forma máis frecuente no período medieval ou a máis semellante á forma do galego moderno. A ordenación das variantes dentro de cada entrada segue tamén estes criterios, amais do alfabético.

Baixo cada lema ou entrada principal reúnen no mesmo artigo:

1) As distintas formas gráficas dunha palabra: *abbade* e *abade*, *erdade* e *herdade*, *orto* e *horto*.

2) As distintas formas que, malia presentaren alternancias vocálicas ou consoánticas, manteñen unha clara identidade de significado: *fameliar* e *familiar*, *irmao* / *jrmão* / *jрмаaos* / *hermano*; así tamén, as formas diverxentes da mesma palabra por causa de aférese ou prótese da vocal inicial, como *prezar* e *aprezar* ou *aparar* e *parar*, respectivamente.

3) As distintas formas flexionadas, cando estas flexións non implican mudanza semántica substancial (como pode ser os casos daqueles participios que xa se lexicalizaron cunha significación específica no seu uso como nomes). Para os verbos escóllese como lema o infinitivo, e para as restantes categorías gramaticais, o masculino singular; cando un lema se reconstrúe a partir dunha forma flexionada, por non se rexistrar no corpus o infinitivo ou o masculino singular, aparece este entre parénteses rectas: [ ], coma na seguinte voz:

[isteo] s.m. ‘Esteo’. ◇ (1): “suos heredes furũ ibi meter *isteos* e uscherias” n° 4 a.[1234-36], l.18.

A información que se dá en cada entrada é a equivalencia no galego moderno (independentemente de que coincida ou non coa voz medieval). Soamente se inclúen outras informacións en caso de considerármolas relevantes. Concibimos este glosario, fundamentalmente, como unha ferramenta para comprender mellor o texto e, tamén,

como unha contribución á construción do dicionario histórico da lingua galega. Neste sentido, pode ser complementario ao *Dicionario de dicionarios do galego medieval* (DDGM): cremos redundante repetir informacións xa dadas aí sobre a etimoloxía ou o significado de palabras moi comúns e, por iso, limitamos as informacións sobre acepcións, máis alá do que é a equivalencia, a formas que non están alí recollidas con esa forma ou con ese significado.

A seguir, incluímos en letra grosa e cursiva a voz tal e como aparece (a non ser que o exemplo sexa único e idéntico ao que constitúe a entrada, en cuxo caso elídese, para evitar repeticións), seguida do número de ocorrencias, e despois os exemplos e a referencia ao número de documento, ano e número de liña. Procuramos ser xenerosos na escolla dos contextos, para que se vexan os posibles distintos usos léxicos e construcións de cada palabra.

prestamo s.m. ‘Préstamo, cantidade de cartos ou cousa que se presta’. ◊ *p(re)stamo* (1): “dou e octorgo aquíl *p(re)stamo* qual teno de uos” n° 45 a.1259, l.8, *ap(re)stamo* (1): “eno jur padroadigo dessa deuãdita eygregya que o tena do Espital en *ap(re)stamo*” n° 48 a.1259, l.12.

sex num. card. ‘Seis’. ◊ (1): “*sex* dias ant’ as kaendas” n° 33 a.1257, l.32.

Na presentación dos contextos prescindimos dalgunhas peculiaridades grafemáticas que indicabamos na edición dos textos, en concreto, da indicación de xunción e separación das letras, dos saltos de liña e mais da representación das plicas como acentos graves. Desta maneira mantemos a entidade das palabras segundo o criterio moderno e facilitamos a consulta ao lector. Tamén prescindimos do desenvolvemento das abreviaturas mediante cursivas, pois empregamos este tipo de letra para resaltar no contexto a voz correspondente ao lema. As peculiaridades da edición só as indicamos se a voz é a que constitúe a entrada, e, dado que non podemos utilizar cursiva, se as formas proceden de desenvolvementos das abreviaturas feitas na edición, incluímos as formas desenvolvidas entre parénteses; isto é: *moest(eyr)o* no glosario é igual a “*moesteyro*” na edición dos textos; se esta voz non constitúe o lema, reproducirase como “*moesteyro*”.

Para localizar cada palabra nos textos correspondentes indícase despois de cada exemplo o número de documento, a data correspondente e finalmente o número de liña: <n° 49 a.1260, l.38>¹. Se unha voz aparece varias veces no mesmo documento non se repite a información de número e ano, senón que se dan os números de liña correspondentes: <n° 26 a.1255, l.10,15,17>.

---

1 Só no caso do Ap.D non se dá información da liña, pois aquí reproducimos unha edición que non ofrece esa información.

2. Abreviaturas lexicográficas e gramaticais

a.	ano	med.	medieval
adv.	adverbio	num.	numeral.
art.	artigo	ord.	ordinal
adx.	adxectivo	p.	páxina
card.	cardinal	P1, etc.	1ª persoa, etc.
cf.	confróntese con	Part.	participio
Cond.	Condicional	port.	portugués
Conx.	conxugado	prep.	preposición / preposicional
der.	derivado	pron.	pronome / pronominal
f.	feminino	s.	substantivo
IAntepret.	Antepretérito	s. v.	<i>sub voce</i>
ICopret.	Copretérito	SFut.	Futuro de subxuntivo
IFut.	Futuro de indicativo	SPres.	Presente de subxuntivo
Imp.	Imperativo	SPret.	Pretérito de subxuntivo
indef.	indefinido	v.i.	verbo intransitivo
Inf.	infinitivo	v.p.	verbo pronominal
IPres.	Presente de indicativo	v.t.	verbo transitivo
IPret.	Pretérito de indicativo	var.	variante
ix.	interxección	vid.	véxase
loc.	locución	Xer.	Xerundio
m.	masculino		

A

a prep. ‘A’. $\diamond$ **a** (passim), **ad** (4): “conpramos herdade d’ Armea *ad* dona Maria Perez” n° 34 a.1257, 1.4, “deuemos le *ad* dar XIII octauas de pam” n° 34 a.1257, 1.7, “*ad* defender e a amparar a uós Arias Nuniz” n° 35 a.1257, 1.12, “Qunucuda cousa sega *ad* quantos esta carta uirī” n° 40 a.1258, 1.1.

abade s.m. ‘Abade’. Admite tratamento, contrariamente ao uso actual: “don *abade*” n° 49 a.1260, 1.7,13. $\diamond$ **abade** (27): “*abade* dom Gomet et cōuēto de Sancta Maria de Melō” n° 2 a.1231, 1.2,6, “*abad[e]* e conuēto de Melō” n° 2 a.1231, 1.10,13,16, n° 15 a.1252, 1.4,29, n° 22 a.1255, 1.23, n° 25 a.1255, 1.9,11,16,20,23, n° 33 a.1257, 1.3, n° 41 a.1258, 1.1, “o *abade* de Nespereyra” n° 41 a.1258, 1.3, 5, “*abade* in Cellanoua dō Fernando” n° 42 a.1259, 1.10, “don Arias Pedrez, *abade* de Morame” n° 49 a.1260, 1.4,7,13,37,25,38, “*abade* en Meyra, dō Heymerim” Ap.C a.[1252], 1.19; **ab(a)de** (1): “Munio Pelaez, *abade* de Ferreira” Ap.B a.1251, 1.9, **abbad’** (1): “carta de personaria do *abbad’* e do cōuēto” n° 27 a.1255, 1.8; **abbade** (10): “por colleyta do *abbade* v dineiros” n° 3 a.1233, 1.7, n° 26 a.1255, 1.12, n° 27 a.1255, 1.3,5, “porlo *abbad[e]* de Melō” n° 27 a.1255, 1.7,9,11,13, n° 34 a.1257, 1.2, Ap.D a.1255, **abb(ad)e** dō Johā Perez, *abb(ad)e* de Mōtederamo” n° 26 a.1255, 1.10, 15, 17.

abadesa vid. **abadessa**

abadessa s.f. ‘Abadesa’. $\diamond$ **abadessa** (1): “dona Marina Rodriguez, *abadessa* de Sobrado” n° 29 a.1256, 1.2, **abadessa** (2): “dona Marina Rodriguez, *abadessa* de Ssobrado” n° 20 a.1255, 1.2, n° 21 a.1255, 1.2, **abbadessa** (1): “dona Toda *abbadessa*” n° 9 a.1244, 1.1.

abbade vid. **abade**

Abela s.f. ‘Abella’. Aquí está usado como sobrenome. $\diamond$ (2): “Rodericus *Abela*” n° 1 a.[1225], 1.12, 13

[aberto] adx., participio de *abrir*. $\diamond$ **aberta** (1): “doulis mia carta *aberta* cō meu seelo pendēte” n° 17 a.1253, 1.14.

abril s.m. ‘Abril’. $\diamond$ (4): “vJ dias andados de *abril*” n° 10 a.1247, 1.1, n° 16 a.1253, 1.14. Funciona tamén como nome de persoa: “dō *Abрил*” n° 9 a.1244, 1.2, n° 39 a.1258, 1.35.

abronetado adx. ‘De pano negro de boa calidade’. É der. de *broneta* (vid). $\diamond$ (1): “una saya d’ estanforte *abronetado*” Ap.C a.[1252], 1.10.

[acceber] v.t. ‘Aceptar, recibir voluntariamente unha cousa’. Parece un derivado regular do lat. *accipere*, de onde procede *acceptare*, forma que daría lugar a *acceptar*. $\diamond$ IPres. P4 **accebem(os)** (1): “*accebem(os)* de uós prezo que a todos ben que a todos ben plougo LX soldos” n° 47 a.1259, 1.19, **accepimos** (1): “*accepimos* de uobis precio pro heredade” n° 46 a.1259, 1.5.

[accepir] vid. **[acceber]**

achar v.t. ‘Achar, encontrar, atopar’. $\diamond$ IPret. P4 **achamos** (3): “*achamos*lle tanta herdade por que esta renda que y fora posta se podia pagar bē e conpridamēte” Ap.E a.[1252-55], 1.68,133,142, **acham(os)** (19): Ap.E a.[1252-55], 1.61, “*acham(os)* que esta herdade ualia bē e conpridamente esta renda” Ap.E a.[1252-55], 1.62,69,76,80, 81, 85, 89, 90, 91, 98, 104, 123, 127, 137, 144,149,157,161, **achamus** (2): “*achamus*lle tanta herdade que lle fora dada por homes boos” Ap.E a.[1252-55], 1.101, 110; Inf. **achar** (5): “ú quer que essa herdade e uoz possades *achar*” n° 22 a.1255, 1.9, n° 23 a.1255, 1.9, n° 24 a.1255, 1.5, n° 32 a.1256, 1.5, n° 37 a.1257, 1.5.

[achegar] v.t. ‘Reunir, xuntar’. $\diamond$ Part. **achegados** (1): “ú quer que seam *achegados* pera este pleyto” n° 41 a.1258, 1.16.

acordamento s.m. ‘Acordo, facultade de recordar’. $\diamond$ **acordam(en)to** (1): “cō toda mja memorja e cō todo meu *acordam(en)to*” n° 26 a.1255, 1.3.

[acordar]² v.p. ‘Acordarse, recordar’. $\diamond$ IPret. P6 **acordarūse** (1): “*acordarūse* in aquilo qui mādara u iudice” n° 4 a.[1234-36], 1.28, **acurdar(unt)** (1): “us uicarios s’ *acurdar(unt)* in a uerdade” n° 4 a.[1234-36], 1.37.

[Açoreiro] s.m. ‘Lugar onde hai azores’. Está usado como topónimo. $\diamond$ (1): “leira que ayo in termio de *Açoreiros*” n° 42 a.1259, 1.3.

ad vid. a

adeante adv. ‘Adiante’. ◇ (2): “quanto u Espital gañar des aquí *adeante*” n° 48 a.1259, 1.17, Ap.E a.[1252-55], 1.164.

[**aduzer**] v.t. ‘Traer’, do lat. ADDŪCĒRE. Era verbo relativamente frecuente na Idade Media, desde a lírica profana, as CSM e os documentos medievais (vid. Viterbo, TMILG). A mesma forma verbal nas CSM (DDGM). ◇ IPret. P3 **aduxe** (1): “quãdo *aduxe* as maças á Pöte” n° 50 a.[1260], 1.17.

Afillado s. ‘Afillado, parentesco dunha persoa con respecto aos seus padriños de bautismo’. Aquí está empregado como sobrenome. ◇ (3): “Pero *Afillado*” Ap.E a.[1252-55], 1.2, 7, 153.

agora adv. ‘Agora’. ◇ **agora** (2): “tres modios de centeno pola talega de Ujana, qual *agora* anda” n° 9 a.1244, 1.5, n° 33 a.1257, 1.17, **agura** (2): “nós damos a ela en primeyramète *agura* en presente”, n° 34 a.1257, 1.6, **oora** (1): “nós *oora* y fomos por mandado e por esta letera de don Goncaluo Rodrigues” Ap.E a.[1252-55], 1.159..

agosto s.m. e adx. ‘Agosto’. O uso adxectivo hoxe está perdido. ◇ **agosto** (1): “IIJ^{es} dias andados de *agosto*” n° 35 a.1257, 1.20, **agusto** (1): “por sancta Maria d’ *agusto*” n° 3 a.1233, 1.7; “*agustas* (2): “doze dias ante kalendas *agustas*” n° 23 a.1255, 1.14, n° 24 a.1255, 1.10.

[**agrauar**] v.t. ‘Prexudicar, afectar’. ◇ Part. **ag(ra)uado** (1): “*ag(ra)uado* por graue ïfirmedade pero poderoso de meu siso” n° 39 a.1258, 1.3.

agro s.m. ‘Agro, extensión de terra de cultivo, polo xeral pequena’. ◇ **ag(r)o** (3): “un *ag(r)o* que jaz sobre-la igreia de Uillanoua” n° 43 a.1259, 1.7, 11, 11.

[**agua**] s.f. ‘Auga’. Está formando parte dun topónimo. ◇ **Ag(u)as** (1): “Sancta Marina de *Ag(u)as Sanctas*” n° 39 a.1258, 1.16.

agura vid. **agora**

agusto vid. **agosto**

ajuda s.f. ‘Axuda, colaboración, cooperación’. ◇ (2): “qui lis faza sempri amor e *ajuda* e prestanda e ãparamento u lis mister for”, n° 10 a.1247, 1.17, n° 34 a.1257, 1.22.

[**ajudar**] v.i. ‘Axudar, facilitarlle a alguén un obxectivo’. ◇ SPres. P6 **ajudē** (1): “que *ajudē* a criar” n° 26 a.1255, 1.13.

[**aiuramentar**] v.i. ‘Xuramentar, facer xuramento’. ◇ IPret. P4 **aiuramētam(os)** (2): “*aiuramētam(os)* sobre sanctos auãgeos” Ap.E a.[1252-55], 1.97, 116.

al indef. ‘Outra cousa, outro’. ◇ (1): “con esto *al* que le dou” n° 15 a.1252, 1.12.

ala adv. ‘Alá’. ◇ (1): “si eu *ala* finir” n° 6 a.[1239-40], 1.4.

[**albergaria**] s.f. ‘Albergaría, hospicio transitorio para pobres, enfermos, peregrinos ou transeúntes, ofrecido normalmente por institucións monásticas’. A forma sufixada foi a predominante no galego medieval, fronte a *albergue*: para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 127-128). ◇ **albergarias** (1): “aas *albergarias* de Lugo x soldos” n° 39 a.1258, 1.8.

alcahaide vid. **alcalde**

alcayde vid. **alcalde**

alcalde s.m. ‘Alcalde, maxistrado do concello subordinado ao xuíz local, que era a autoridade política e xudicial’. A forma *alcaide*, atestada desde moi pronto, entra en decadencia desde o séc. XV. ◇ **alcaldes** (2): “aio y a meter u *alcaldes* da uilla a meu plazer e a seu deles” Ap.A a.[1232]-1263, 1.8,10, **alc(al)des** (1): “*alc(al)des* Domingo Perez Couquino e Martin Rabadino” n° 49 a.1260, 1.43, **alc(al)des** (2): “Pedro Pelaez e Petro Bofom, *alc(al)des* de Betanzos” n° 34 a.1257, 1.38, n° 49 a.1260, 1.22, **alchaide** (4): “Petrus Froilla, *alchaide*” n° 4 a.[1234-36], 1.12, 24,36,43, **alchaides** (2): “fratre Petro tornou ad ipsos *alchaides*” n° 4 a.[1234-36], 1.19,20, **alchayde** (1): “ipso iudice e ipso *alchayde* et ipso concilio” n° 4 a.[1234-36], 1.12, **alchaydes** (1): “*alchaydes* e concilio de Ialias” n° 4 a.[1234-36], 1.5, **alcahaide** (1): “Petrus Froylle *alcahaide*” n° 4 a.[1234-36], 1.9, **alcaldes** (3): “anti concilio e *alcaldes* e anti omnes bonos” n° 7 a.1241, 1.4, 7, n° 8 a.[1193-1243], 1.5, **alcaydes** (5): “Entō o juiz deu sa carta aos *alcaydes* de Mogardos” n° 33 a.1257, 1.13,15,22,26, n° 46 a.1259, 1.9. **1.1. Alcalde del rey**. A diferenza dos

- anteriores, escollidos polo concello, este era nomeado directamente polo monarca.
- ◇ *alc(a)lde del rey* (1): “este pleyto ueo en joyzo ante Sancho Moniz, *alc(a)lde del rey* e joyz de Mõterroso” n° 41 a.1258, l.4.
- [**alcar**] 1. v.t. e p. ‘Alzar, retirar’. ◇ IPret. P6 *alcarũ* (1): “E quando oyrum ista uigareze Martinus de Boẽ e suos heredes *alcarũ*se e furũ fortjar hereditate e furũ ibi fazer casas” n° 4 a.[1234-36], l.42; Part. *alcado* (1): “quanto ibi auia fecto totum auia seer *alcado* aquil die” n° 4 a.[1234-36], l.38, *alchado* (1): “E per ipsos uigarios ouve seer *alchado* ipso die qui ipsos homines bonos chegassen” n° 4 a.[1234-36], l.31.
- alchayde** vid. **alcalde**
- [**alchar**] vid. [**alcar**]
- [**aleno**] vid. [**aleo**]
- aleo** adx. ‘Alleo, de outro’. ◇ *aleo* (1): “disso que nõ quiria defender jur *aleo*” n° 33 a.1257, l.12; *alena* (2): “Se algũ cõtra este nosso feyto quiser pasar assi da nossa parte como da *alena* seia maldicto e peurado” n° 23 a.1255, l.11, Ap.C a.[1252], l.27.
- [**aleyuosia**] s.f. ‘Aleivosia, delito de deslealdade cometido contra un igual e pena pecuniaria que se paga en castigo’ (vid. García de Valdeavellano 1982: 563). ◇ *aleyuosias* (1): “sacarẽ u homees bonos pra teerẽ iusticia na uilla e pra darẽ a min este meu dreyto que inde hey a auer: mias indizias e *aleyuosias*, rousu, voz, indizia, nuptio” Ap.A a.[1232]-1263, l.12.
- aleyuoso** adx. e s. ‘Aleivoso, persoa que comete o delito de aleivosia’ (vid. s.v.). ◇ (1): “a rouso e *aleyuoso* e a ladrõ cunuçudo e a camino britado” n° 17 a.1253, l.10.
- Alfaya** s.f. ‘Alfaia, xoia’. Aquí está utilizado como sobrenome. ◇ (1): “Pedro *Alfaya* de Riba” n° 34 a.1257, l.43.
- alfayate** s.m. ‘Alfaiate, xastre’. ◇ *alfayate* (1): “Vasco Perez, *alfayate*” n° 26 a.1255, l.17, *alfayat(e)* (2): “Johan Perez, *alfayat(e)*” n° 32 a.1256, l.14, “Johan Guillem, *alfayat(e)*” n° 32 a.1256, l.15.
- algen** vid. **alguen**
- algo** s.m. ‘Favor, mercede’, na loc. **fazer algo**, ‘dispensar favores’. ◇ (1): “rogo a don abbade e ao cõueto que *fazã algo* e prestãza a mja fila Domjga Perez” n° 26 a.1255, l.12. Vid. tamén **Fillo d’algo**, s.v. *fillo*.
- alguen** indef. ‘Alguen’. ◇ *algẽ* (4): “se *algẽ* cõtra esto quiser pasar”, n° 31 a.1256, l.4, n° 32 a.1256, l.7, n° 42 a.1259, l.6, n° 44 a.1259, l.13, *algem* (1): “se *algem* uener”, Ap.C a.[1252], l.27, *alguẽ* (2): “se *alguẽ* de meu lignage ou d’ estrayo veer” n° 38 a.1257, l.5, n° 47 a.1259, l.21.
- algun** indef. ‘Algũ’. Nas locs. **algun home** equivale a ‘alguen’, e en **alguna cosa** a ‘nada’. ◇ *algun* (3): “*algun ome* de nossa parte” n° 14 a.1251, l.15, n° 15 a.1252, l.22,35, *algũ* (3): “Se *algũ* cõtra este nosso feyto quiser pasar” n° 23 a.1255, l.10, “*algũ ome*”, n° 35 a.1257, l.16, “se *algũ* de meu linage contra este fecto ueer” Ap.A a.[1232]-1263, l.21, *algum* (1): “se eu ou *algum home*” n° 24 a.1255, l.6, *algua* (2): “se *algua* contẽda ueer” n° 41 a.1258, l.17, n° 48 a.1259, l.16, *algũa* (1): “in *algũa* obra” n° 39 a.1258, l.13, *alguna* (2): “se sobre *alguna cosa* ouerẽ contenda” n° 41 a.1258, l.9, n° 48 a.1259, l.15.
- ali** adv. ‘Alí’. ◇ (1): “quanto *ali* feceram” n° 4 a.[1234]-1236, l.21.
- allma** vid. **alma**
- alma** s.f. ‘Alma’. ◇ *alma* (7): “pur *alma* de meo patre et pur la mina” n° 5 a. 1237, l.31, n° 6 a.[1239-40], l.5, n° 14 a.1251, l.2, “mando meu corpo e mja *alma* a Santa Maria de Montederramo” n° 26 a.1255, l.4, n° 45 a.1259, l.10, n° 49 a.1260, l.18, *allma* (1): “dou por mia *allma* e de mea moler dona Costancia, que fuy, xx soldos” n° 40 a.1258, l.2; *almas* (2): “esta donacion fazo por mia *alma* e de meu marido, Pedro Paaz, e por *almas* de meus irmanos” n° 15 a.1252, l.13, n° 17 a.1253, l.6.
- Aluelo** adx. ‘Coa pel ou o cabelo tirando a branco’. É un sobrenome, que actualmente non sobreviviu no léxico común pero si como apelido. Máis documentacións desde 1201 en Boullón 1999 s.v. ◇ (4): “Petro *Aluelo*” n° 9 a.1244, l.23, “Pedro Diaz dito *Aluelo* fillo de Diego Paiz” n° 16 a.1253, l.4, 7, “Rodrigo *Aluelo*” n° 43 a.1259, l.28.
- ambos, ambas** indef. ‘Ambos’. Aparece usado só, con artigo e co numeral, todos tres usos xa

- documentados a principios do XIII (vid. LorenzoCrG, en DDGM). ◇ **ambos (e) dous** (1): “*ambos (e) dous* somos auenidos” n° 12 a.1251, l.2, **ambas** (2): “posuerunt a placere placere de *ambas* partes homines bonos” n° 4 a.[1234]-1236, l.13, n° 4 a.[1234]-1236, l.36, **ambas** (1): “saluo seu direyto de *ambas* partes sobrela herdade de San Paayo” n° 48 a.1259, l.14, **ãbas** (2): “de *ãbas* partes” n° 4 a.[1234]-1236, l.32, “dessas meesmas uillas *ãbas*” n° 33 a.1257, l.4. Co art. determinado: **ambas-las** (1): “*ambas-las* partes se obligã” n° 41 a.1258, l.7, **ãbas-las** (1): “por mã[dado d’ *ãbas-las* partes” n° 43 a.1259, l.32, **anbalas** (2): “Conposizõ a plazer d’ *anbalas* partes foy feita entrelas partes” n° 48 a.1259, l.5,15, **ãbalas** (1): “a plazer d’ *ãbalas* partes esta carta fis” n° 23 a.1255, l.22.
- amen** ix. ‘Amén, así sexa’. ◇ **amen** (2): “Jn dej nomine, *amen*” n° 12 a.1251, l.1, n° 15 a.1252, l.1, **am(en)** (7): “Jn domini nomine, *am(en)*” n° 14 a.1251, l.1, n° 28 a.1255, l.1, n° 37 a.1257, l.1, n° 40 a.1258, l.1, n° 47 a.1259, l.1, Ap.A a.[1232]-1263, l.1, Ap.C a.[1252], l.1, **ame(n)** (7): “Jn Dei nomine *ame(n)*” n° 9 a.1244, l.1.
- amigauilmiante** adv. ‘Amigablemente’. ◇ (1): “dõ Viuiã deuelo a parar ben *amigauilmiãte* mentre teuer esta eygregia” n° 48 a.1259, l.18.
- amigo** s. ‘Amigo’. ◇ **amigo** (5): “siga semprij *amigo* in totalas cousas a bõa fe” n° 10 a.1247, l.16, n° 20 a.1255, l.5, “que as aias tu en teus dias e um *amigo* qual quiseses despoes” n° 20 a.1255, l.9, “eno supenoramento, poermos eu un meu *amigo* e uós outro uosso” n° 22 a.1255, l.14, **amigos** (1): “como esses *amigos* mãdarẽ entre nós” n° 22 a.1255, l.14, **amiga** (1): “deuedes a fazer seruizo ao moesteiro fielmẽte, assi como fameliãria e *amiga*” n° 34 a.1257, l.25. **1.1.** Aparece en tres ocasiõs usado como sobrenome, uso que xa ten en textos galegos desde o séc. X (vid. Boullón 1999 s.v.). ◇ **Amigo** (2): “Johan *Amigo*” n° 46 a.1259, l.1, “dom Pero *Amigo*, coego de Sayoane” Ap.E a.[1252-55], l.4, 33, **Amygo** (2): “don Pero *Amygo*” Ap.E a.[1252-55], l.154.
- amor** s.m. **1.** ‘Amor’. ◇ (3): “mi isti *amor* fazim” n° 10 a.1247, l.16, “qui li siga semprij amigo in totalas cousas a bõa fe, e qui lis faza sempri *amor* e ajuda e prestanta e ãparamento” n° 10 a.1247, l.17, “por que sempre uos faz *amor* de paz” n° 46 a.1259, l.5.
- amparar** v.t. ‘Amparar, protexer, defender, impedir que algo sexa atacado ou violado’. ◇ SPret. P3 **ãparase** (1): “que nõca les y tornasse nõ *ãparasse* rẽ” n° 33 a.1257, l.18; Inf. **amparar** (3): “deuo a uós e a quẽ ueer en uosa uoz defender e *amparar* en todo tenpo” n° 24 a.1255, l.9, “si ar sabe que sõ suas, uena *amparar* a dereyto perante m̃j” n° 33 a.1257, l.20, n° 35 a.1257, l.12,15, **amp(ar)ar** (1): “deuemos a uós d’ *amparar* cõ essa ja dicta herdade e voz” n° 47 a.1259, l.24, **anparar** (1): “quem uier en uossa uoz a *anparar* e a defẽder por senpre” n° 31 a.1256, l.6, **ãparar** (1): “se as queria *ãparar* a dereyto” n° 33 a.1257, l.24, **enperar** (1) “ho que o melor poder *enperar*” n° 15 a.1252, l.21; Part. **enp(ar)ados** (1): “seiamos por isto *enp(ar)ados*” n° 3 a.1233, l.12.
- [**ambos**] vid. **ambos**
- ancho** s.m. ‘Ancho, anchura’. ◇ (1): “unos boos manteens de viii uaras en longo et de v palmos en *ancho*” n° 34 a.1257, l.31.
- andar** v.i. **1.** ‘Andar, circular, estar en vigor’, dito de moedas ou medidas. ◇ IPres. P3 **anda** (1): “tres modios de centeno pola talega de Ujana, qual agora *anda*” n° 9 a.1244, l.5. **2.** ‘Transcorrer, pasar o tempo’. ◇ Inf. **andar** (1): “iiii dias por *andar* de dezẽbro” n° 32 a.1256, l.10; Part. **andados** (8): “Isto fuj fecho iii dias *andados* de dezenbre” n° 6 a.[1239-40], l.14, n° 10 a.1247, l.1, n° 19 a.1255, l.15, n° 26 a.1255, l.1, n° 35 a.1257, l.20, n° 37 a.1257, l.12, n° 46 a.1259, l.8, n° 49 a.1260, l.40, **andad(os)** (8): “Dada ena Ramalosa, viii dias *andad(os)* de julio” n° 17 a.1253, l.15, n° 44 a.1259, l.17, **ãdad(os)** (1): “X dias *ãdad(os)*” n° 21 a.1255, l.18. **3.** ‘Haber, ter lugar’. ◇ IPres. P3 **anda** (1): “Este é o pleyto que *anda* entre-lo abade de Ferreyra en una parte e Johã Pelaez e Pedro Moniz” n° 41 a.1258, l.1.
- andatore** s.m. ‘Andador, mensaxeiro do xuíz e dos alcaldes, encargado tamén de execu-

tar as sentenzas e da custodia dos presos' (vid. García de Valdeavellano 1982: 546). O texto está riscado no orixinal. Esta atestación, latinizada, parece ser a máis antiga deste ítem léxico nos textos galegos medievais, pois no TMILG aparece *andador* por primeira vez en 1282. ◇ *andatore* (1): "ipsos homines bonos ñiaron rogar per suo *andatore* uizino Iohannes Diat" nº 4 a.[1234-36], 1.7.

aniuersario s.m. 'Día en que se cumpre un número exacto de anos dun suceso'. Os aniversarios era unha importante fonte de ingresos para as igrexas e mosteiros, por ingresaren os emolumentos debidos polas misas ditas nos cabodanos (vid. Andrade Cernadas 1995: 64-65); chegou a designar un contrato enfiteútico. ◇ *aniu(er)sario* (3): "dou e octorgo a la yglisia de Sanctiago de Villafranca cada ano I soldo por *aniu(er)sario* sobre aquel meu horto" nº 18 a.1254, 1.3, "torno el *aniu(er)sario* sobre horto sobredicto" nº 18 a.1254, 1.7, "octorgo la carta deste mudamento deste *aniu(er)sario*" nº 18 a.1254, 1.9.

anno vid. **ano**

ano s.m. 'Año, período de tempo de doce meses'. ◇ **ano** (16): "da las cada caseiro cada *ano*" nº 9 a.1244, 1.8, nº 18 a.1254, 1.3,8, nº 21 a.1255, 1.6, nº 29 a.1256, 1.7, nº 33 a.1257, 1.29, nº 34 a.1257, 1.7,14,15, nº 48 a.1259, 1.7, Ap.E a.[1252-55], 1.87,165, **anos** (12): "disu qui auia II *anos* pur isti setembro" nº 8 a.[1193-1243], 1.33, "Mil e CC^{os} et LX^{ta} IJ^{es} anos" nº 23 a.1255, 1.13, nº 26 a.1255, 1.1, nº 27 a.1255, 1.14, nº 30 a.1256, 1.7, nº 33 a.1257, 1.32, "scerame de uerde e garnacha enpenada de coenlos de tres jn tres *anos*" nº 34 a.1257, 1.12,12, nº 41 a.1258, 1.1, nº 42 a.1259, 1.9, Ap.E a.[1252-55], 1.184, **an(os)** (3): "Jna era M^o CC^a LXXXX° IJ^a *an(os)*" nº 20 a.1255, 1.1, nº 21 a.1255, 1.1, "J jouêca de IJ *an(os)*" nº 39 a.1258, 1.24, **anno** (1): "cada *anno* meterê IJ homees bonos" Ap.A a.[1232]-1263, 1.10, **annos** (3): "raciongaut per v *annos*" nº 1 a.[1225], 1.19, "qui a tiinia don abade jn jure de paz passado auia dous *annos*" nº 49 a.1260, 1.14, Ap.A a.[1232]-1263, 1.14.

anparamento s.m. 'Amparamento, acción de amparar'. ◇ *âparam(en)to* (1): "e pres-tanza e *âparam(en)to* u lis mister for" nº 10 a.1247, 1.17.

anparar vid. **amparar**

ante adv. 'Antes', con valor temporal. ◇ **ante** (2): "conujdardes *ante* o monesteiro" nº 29 a.1256, 1.11, "daquela erdade de Carualo Lõgo cum a outra de Uillanoua qu' *ante* o foron de Marina Cristiana" nº 44 a.1259, 1.6, **âte** (1): "E uenderdes esta cõpra a quem faza este foro dicto, e cõujdar *âte* o monesteiro" nº 21 a.1255, 1.12, **an(te)** (2): "si uolueritis istum forum uendere uel supinorare, *an(te)* nobis quam alios homines" nº 11 a.1250, 1.10, nº 13 a.1251, 1.9.

1.1. Loc. conx. de valor temporal **ante ca / que** 'antes que'. ◇ **ante ca** (2): "se essa herdade e uoz eu quiser uender ou supenorar a uós e a uossa uoz, o deuo a fazer *ante c'* a outro home nê c' a outra moler" nº 22 a.1255, 1.11, "se *ante* transise cha Eluira Garsia" Ap.C a.[1252], 1.11, **an(te) q(ue)** (1): "se dõ Gil passar *an(te) q(ue)* dona Marina" nº 30 a.1256, 1.5.

2. prep. 'Ante, diante de', con valor espacial ou temporal. ◇ **ante** (8): "leuolos *ante* rege" nº 1 a.[1225ca.], 1.11, "furũ *ante* dõ Ruderico Gunit" nº 7 a.1241, 1.2, "ueerõ *ante* mi" nº 17 a.1253, 1.4, "viii dias *ante* caendas agustas" nº 24 a.1255, 1.10, "fiador *ante* hu meirino" nº 25 a.1255, 1.12, nº 48 a.1259, 1.3, Ap.D a.1255, **an(te)** (14): "fuerunt respondere *an(te)* iudice" nº 4 a.[1234]-1236, 1.8,11, 23,24,33,39,39, "doze dias *an(te)* kalendas agustas" nº 23 a.1255, 1.13, Ap. B a.1251, 1.2, nº 27 a.1255, 1.4,6, "este pleyto ueo en joyzo *an(te)* Sancho Moniz" nº 41 a.1258, 1.4,17,18, **âte** (3): "uenerunt *âte* alcaides" nº 8 a.[1200-1243], 1.5,7, nº 33 a.1257, 1.1, **a(n)t(e)** (1): "*a(n)t(e)* mim, Martin Ramirit" nº 49 a.1260, 1.2, **ant'** (1): "sex dias *ant'* as kaendas" nº 33 a.1257, 1.32, **anti** (3): "Petro fuit a Castrouiridi *anti* concilio e alcaides e anti omnes bonos" nº 7 a.1241, 1.4,4,5.

2.1. Loc. prep. **pera ante**, 'perante'. Vid. tamén s.v. *perante*. ◇ **pera ante** (2): "*pera ante* hu juiz hou *pera ante* hu meirino" nº 25 a.1255, 1.21,21.

anti vid. **ante**

[**antiquo**] adx. ‘Antigo’. ◊ **antiq(u)a** (1): “por termos de Sancta Maria e de Guillẽ Bernaldez e porla via *antiqua*” n° 18 a.1254, l.4.

[**aparar**] vid. **parar**

[**aparezer**] v.i. ‘Aparecer, presentarse’. ◊ IPret. P **aparezeo** (1): “E o dia sinalado *aparezeo*” n° 27 a.1255, l.7.

apartamento s.m. ‘Apartamento, separación’. ◊ **apartam(en)to** (1): “qual me mando meu padre Meen Muniz in *apartam(en)to* de meus jrmaos” n° 44 a.1259, l.7.

[**apelar**] v.i. ‘Apelar, pedir a un tribunal superior a revisión dunha sentenza doutro’. ◊ IPret. P3 **apelou** (1): “Deste juigado non *apelou* nengun” Ap.D a.1255.

[**aplazer**] vid. [**prazer**]²

[**aprazer**] vid. [**prazer**]²

aprestamo vid. **prestamo**

[**aprezar**] v.t. ‘Apreciar, valorar’. ◊ **ap(re)zadas** Part. (1): “duas ollas de mãteyga *ap(re)zadas* in VJ soldos” n° 34 a.1257, l.9, **prezados** (1): “tres boys *prezados* de L soldos de leoneses” Ap.C a.[1252], l.8, **p(re)zados** (1): “u porcous *p(re)zados* en XII soldos” n° 34 a.1257, l.8.

aqui adv. ‘Aqui’. ◊ **aqui** (1): “por que aia eu esta mina dereytra que *aqui* nomearey” Ap.A a.[1232]-1263, l.9, **aq(u)i** (3): “Pedro Fermoso disu ca queria ìde prouar [...] *aq(u)i* pode” n° 8 a.[1200-1243], l.24, “rogo estes omees boos que *aq(u)i* som presentes” n° 26 a.1255, l.14, Ap.E a.[1255-60], l.173, **q(u)i** (1): “octorgo *q(u)i* ua remda” n° 36 a.1257, l.7. Loc. **des aquí adeante**, con valor temporal, expresa un momento presente. ◊ **des aquí adeante** (1): “podia pagar estas rendas de susodictas ao deuãdicto moesteyro *des aquí adeante*” Ap.E a.[1255-60], l.163, **des aquí adeante** (1): “quanto u Espital gaanar *des aquí adeante*” n° 48 a.1259, l.17.

apos prep. ‘Despois de’, ◊ (3): “quem ficar *ap(os)* uós” n° 29 a.1256, l.8, “*ap(os)* uosa morte” n° 29 a.1256, l.9, n° 47 a.1259, l.21

ar adv. 1. ‘Novamente, posteriormente’. ◊ **ar** (1): “mãdey a Domingo Uidal que pagasse a ffiadoria e a custa a don abade e mãdey

meter don abade in sua herdade e quando *ar* chamassem que ffecesse directo” n° 49 a.1260, l.38.

2. ‘Polo contrario’. Esta acepción é moito máis infrecuente cá primeira, segundo Michaëlis 1920/1990 (en DDGM). ◊ **ar** (1): “si sabe que essas herdades erã de Mõfero qui se quite delas, e si nõ, si *ar* sabe que sõ suas, uena amparar a dereyto perante m̃j” n° 33 a.1257, l.20.

[**árbo**] s.f. ‘Árbore’. ◊ **arbores** (2): “se quiserdes chantar *arbores*” n° 3 a.1233, l.6, n° 9 a.1244, l.18, **aruore** (1): “quada que inde queir’ *aruore* deue y Pedro Pedrez da sua uoz octra a meter dela” n° 43 a.1259, l.17, **aruores** (1): “achãtar de pereyras e de maceyras ou doutras *aruores* quais quer” n° 43 a.1259, l.9.

arcediagio s.m. ‘Arcediagio, arquiadiãcono, o principal dos diãconos’. ◊ **arc(e)d(ia)go** (7): “don Gonçaluo Rodriguez, *arc(e)-d(ia)go*” Ap.E a.[1252-55], l.6,34,41,54, 58,158,166; **arcediagoo** (3): “oto nas coletas de *arcediagoo*” n° 50 a.[1260], l.5, 10,11, **arcediagoo** (3): “*arcediagoo*, dõ Matheos” n° 20 a.1255, l.15, n° 21 a.1255, l.17, n° 29 a.1256, l.17.

arcediagoo vid. **arcediagio**

arcediagoo vid. **arcediagio**

arcipreste s.m. ‘Arcipreste, o principal dos presbíteros’. ◊ **arcip(re)ste** (1): “panos de meu corpo os meos ao *arcip(re)ste*” n° 39 a.1258, l.18, “arciprest, Martim Sanchez” n° 20 a.1255, l.15; **arcip(re)stes** (1): “Pero Vermuez Marinao, Johan Perez de San Pantayon, *arciprestes*” Ap.E a.[1252-55], l.177.

arendar v.t. ‘Arrendar, alugar’. ◊ SPret. P3 **arẽdase** (1): “facia ueruu a Pedro Fermoso qui uẽdese e *arẽdase* e supinorase a ili” n° 8 a.[1193-1243], l.28, P6 **arẽdasẽ** (1): “qui uẽdesẽ, *arẽdasẽ* e supinorasẽ unos ad alios” n° 8 a.[1193-1243], l.47; Inf. **arẽdar** (1): “auiã a uẽder e *arẽdar* e supinorar a nós” n° 8 a.[1193-1243], l.16.

arento s.m. ‘Prata’. Sobre as variantes desta voz en documentación latino-galega (*argenteum*, *argentum*, *arento*, *arienzos*, *arientia* e outros), as hipóteses etimolóxicas e os seus

significados, véxase o documentado estudo de Varela Sieiro (2003: 375-378). ◇ (2): “fazer un caliz de *arêto* de un uaso de *arêto* que ten un marco” n° 39 a.1258, 1.9, 10.

Argre adx. De significación descoñecida, está usado como sobrenome; tampouco atopamos máis ocorrencias nos textos medievais. ◇ (1): “Pedro A/r/gre” n° 49 a.1260, 1.15.

[arrar] v.i. ‘Arar, labrar’. ◇ IAntepret. P3 *arrara* (1): “disse qui aquilla herdade que *arrara* era sou o jur e a herdade” n° 49 a.1260, 1.21.

[arunper] v.t. ‘Romper, preparar para labrar un terreo antes non cultivado’. Nos repertorios léxicos galegos non hai información sobre esta voz (vid. DDGM), pero si en Viterbo (s.v. *arromper*), onde dá información etimolóxica (der. de *romper*), léxica, máis exemplos de uso e bibliografía. Outros exemplos en textos galegos, en Sobrado de Trives: “do que *aronpardes* de onte quinta parte e foro cada ano” (Duro Peña 1967: 67 a.1266), en Vilar de Donas: “E se por uentura *ronperen* campo ou algun terreo de nouo deuen a *ronper* polo moesteyro assy como por sy” (Novo Cazón 1986: 243 a.1269), e un exemplo case idéntico ao noso, transcrito probablemente sen til de nasalidade, en Ramirás: “que dedes dele cada ano tercia de pan e de vino, de lino e de liguma e quarta do monte brauo que *arruperdes* en uosa uida” (Lucas 1998: 501 a.1348). ◇ SFut. P5 *arüperdes* (1): “que dias ende cada ano quarta e dezmo de fectjo, e de câto *arüperdes* dar quinta e dezmo” n° 21 a.1255, 1.6.

aruore vid. [arbore]

aseelar vid. [seelar]

[aselar] vid. [seelar]

asi adv. 1. ‘Así, desta, desa ou daquela maneira’. ◇ *asi* (2): “Vêdo ela *asi* a uós cunas seydas e cunas entradas et cū tudos seus foros” n° 44 a.1259, 1.10, “cada anno meterẽ IJ homees bonos *asi* da uilla cū estes alcaldes” Ap.A a.[1232]-1263, 1.10, *si* (1): “illos dixerun qui tornariã in altero die ante iudice, e *si* fecerunt” n° 4 a.[1234-36], 1.23.

2. Úsase en oracións correlativas no canto de ‘tanto’ ou ‘o mesmo’, e pode estar se-

guida ou non de *como*. ◇ *asi* (2): “*asi* do prezo e da reborazõ outorgamonos por pagados” n° 31 a.1256,1.3, n° 32 a.1256, 1.6, *assi ... como/q(u)omo* (7): “A todos sega sabudu *assi* a los qui sũ presentes *como* aos qui hã de uijr” n° 10 a.1247, 1.1, “Se algũ cõtra este nosso feyto quiser pasar *assi* da nosssa parte *como* da alena” n° 23 a.1255, 1.11, “*assi* por iuizo *como* por outra razõ” n° 33 a.1257, 1.9, “*assi* uoz *como* herdade, e *assi* eno coutu *como* en eglegiario” n° 35 a.1257, 1.6,6, “Si algũ ome, *assi* da nosssa parte *como* da uossa como da estranea” n° 35 a.1257, 1.17, “*assi* en leygario *q(u)omo* en eglegiario” n° 37 a.1257, 1.5.

3. **Así como**, loc. conxuntiva modal, “tal como”, “da maneira en que”, con valor próximo ás comparativas do punto seguinte. ◇ *asi como/q(u)omo* (2): “nõ dj della a derectura ao mostero *asi como* deuja” n° 26 a.1255, 1.6, “don abade dou fiador que a ffecesse por sua essa herdade sobredicta e o jur *asi q(u)omo* mãdasse directo” n° 49 a.1260, 1.25, *assi como* (13): “*assi como* diziã as cartas del rey” n° 27 a.1255, 1.4, “esteue ao prazo *assi como* deuja” n° 27 a.1255, 1.10, “*assi como* nos mãdou o juiz” n° 33 a.1257, 1.23, 1.25, “dou in presente toda mina herdade d’Armea, con seus terminos e con quanto a essa herdade perteneze, *assi como* de susodito é” n° 34 a.1257, 1.30, “E en avento e en quaraesma deue ela a auer pixotas e sardinas, *assi como* comer cada um frade de Carualo Torto, e de mel e de leguma *assi como* for guisado sua razom” n° 34 a.1257, 1.33,34, “Mãdo a Abril Fernãdez que conpra esta mãda *assi como* eu a mãdo” n° 39 a.1258, 1.35, “*assi como* a eu teño a jur e a maaõ” n° 42 a.1259, 1.4, n° 46 a.1259, 1.7, n° 47 a.1259, 1.16, “fazades dela toda vossa uolũtade, *assi como* ome faz do sou” n° 47 a.1259, 1.18, “*assi como* nos mandaua o arcediago” Ap.E a.[1252-55], 1.53, *assj como* (1): “a noujma con todos sous dereytos, *assj como* estam marcadas” n° 47 a.1259, 1.15, *assy como* (1): “*assy como* o arcediago manda” Ap.E a.[1252-55], 1.166, *asy como* (1): “Vêdo ela *asi* a uós cunas seydas e cunas entradas et cū tudos

seus foros *asy como* os eu agho da mia parte rasa” n° 44 a.1259, l.11.

4. Asi como, loc. conxuntiva comparativa, “tal coma”, “igual ca”, reforzo expresivo de *como*. ◇ *assi como* (1): “deuedes a fazer seruízo ao moesteiro fielmête, *assi como* fameliaria e amiga” n° 34 a.1257, l.25, *asy como* (2): “Aras Moogo, preguntado, dixit *asy como* Pedro Moogo” n° 25 a.1255, l.13, 15.

5. Asi que, loc. conx. modal, “de maneira que”. ◇ *asi que* (1): “cun carta aselada de seelu de seu conzellu de por cazun da outra parte, *asi que* Martin Fernandez dicia que lle fillaban portadigu” Ap.D a.1255, *assi que* (1): “por atal guisa *assi que* nós damos a ela ... xxx^a soldos” n° 34 a.1257, l.6.

[**asignar**] v.i. ‘Asignar, determinar que a alguén lle sexa dada certa cousa’. ◇ Part. *asignados* (1): “por lugares e por terminos *asignados*” Ap.E a.[1252-55], l.126, *asignada* (1): “coegos que nos mostrassem a herdade qual fora ia *asignada* a esta igreia” Ap.E a.[1252-55], l.39, *signados* (1): “deronlle tanta herdade por terminos e por lugares *signados*” Ap.E a.[1252-55], l.115.

assi vid. **asi**

Asturano adx. ‘Asturiano, natural de Asturias’. Aquí funciona como sobrenome. ◇ *Ast(ur)ano* (1): “frey Johan *Ast(ur)ano*” n° 34 a.1257, l.41.

ata prep. ‘Ata’. ◇ *ata* (2): “des mōtes *ata* fontes” n° 23 a.1255, l.9, “este pleyto determiado *ata* este primeyro san Martino que uen” n° 41 a.1258, l.18, *aten* (1): “delo regeiro *ateno* rio” n° 28 a.1255, l.5, *at(r)a* (2): “des kaendas mayas *at(r)a* kaendas setēbres” n° 34 a.1257, l.16, “deuemos hy a fazer casa *at(r)a* dia de nadal” n° 34 a.1257, l.36,

atal vid. **tal**

ataude s.m. ‘Ataúde’. ◇ (1): “en *ataude* cū cubertura de IJJ uaras d’ estanforth uermello” n° 34 a.1257, l.26.

aten vid. **ata**

atra vid. **ata**

[**aureo**] s.m. ‘Áureo, moeda de ouro’. ◇ *aureo[s]* (1): “pectet *C aureo[s]*” n° 11 a.1250, l.16.

[**autorgar**] vid. [**outorgar**]

autre indef. ‘Outro, outra persoa’. ◇ “que uenda a Santa Maria de Montederamo ... e nō [*a autre*” n° 26 a.1255, l.9.

[**autro**] vid. **outro**

[**auangeo**] s.m. ‘Evanxeo’. ◇ *auãgeos* (1): “aiuramētamōs sobre sanctos *auãgeos*” Ap.E a.[1252-55], l.97, *auãgeus* (1): “aiuramētamōs aos sanctos *auãgeus*” Ap.E a.[1252-55], l.117.

[**auangeu**], vid. [**auangeo**]

auante prep. ‘Diante de’. ◇ (1): “*auãte* clerigos e cauleyros e homees boos” n° 49 a.1260, l.28.

[**auca**] s.f. ‘Avea’. ◇ *aucas* (9): “quatro de castanas e d’ *aucas*” Ap.E a.[1252-55], l.48, 71, 77, 92, 105, 119, 130, 137, 145.

auenencia s.f. ‘Avenencia, acordo’. ◇ *auen(en)cia* (2): “se os mādadores sobreditos os podē auijr, quer por joyzo, quer por *auenencia*” 41 a.1258, l.9, 10.

[**auenir**] vid. **aueer**

auento s.m. ‘Advento’. ◇ (1): “en *auento*” n° 34 a.1257, l.32.

auentura vid. **uentura**

auer¹ v. **1**. ‘Ter, posuír’. ◇ IPres. P1 *ey* (10): “mia herdade que *ey* inla foz de Chamoso” n° 6 a.[1239-40], l.2, n° 14 a.1251, l.4,5,14, n° 30 a.1256, l.3,3, n° 35 a.1257, l.4,7, Ap.B a.1251, l.3,4, *aio* (9): “dous casales que *aio* en San Lourenzo” n° 15 a.1252, l.7,8,9,10,20, n° 23 a.1255, l.3, n° 31 a.1256, l.2, n° 32 a.1256, l.3, Ap.A a.[1232]-1263, l.7, *ayo* (4): “aquele meu horto que *ayo*” n° 18 a.1254, l.3, n° 22 a.1255, l.7, n° 37 a.1257, l.3, n° 42 a.1259, l.3, *agyo* (1): “quanta herdade eu *agyo*” n° 26 a.1255, l.6, *agho* (1): “*agho* da mia parte rasa” n° 44 a.1259, l.12, *hab(e)o* (2): “quanta uoz *hab(e)o* in Uilarmoystero” n° 10 a.1247, l.9,14; P3 *ha* (8): “per hu quer que *ha*” n° 12 a.1251, l.3, n° 48 a.1259, l.4,6,8,11,13, *á* (5): “sã Petro *á* ia aquil casal” n° 5 a.1237, l.32, n° 8 a.[1193-1243], l.18, n° 33 a.1257, l.5, Ap.E a.[1252-55], l.108; P4 *auemos* (2): “logares per hu quer que ha nós *auemos*” n° 12 a.1251, l.3, n° 46 a.1259, l.2, *auem(os)* (6): “quanto herdamento *auem(os)*” n° 10 a.1247, l.11, n° 35 a.1257, l.9, n° 47 a.1259, l.5,6,16, Ap.E a.[1252-55], l.169, *auem(o)*

s (1): “quanta heredade *auem(oss)*” Ap.C a.[1252], 1.4, *abem(os)* (1): “ca *abem(oss)* uerbo” n° 8 a.[1193-1243], 1.13, *habem(os)* (1) “quanto heredamento e quanta uoz *habem(oss)*” n° 10 a.1247, 1.13, *habem(us)* (1): “quanta hereditatem *habem(us)* jn uilla que dicitur Sendjn” n° 13 a.1251, 1.2; ICopret. P1 *auia* (1): “eu *auia* en Barrio Sico” n° 18 a.1254, 1.6, P3 *auia* (5): “lo qual soldo *auia* essa ya dicta yglisia” n° 18 a.1254, 1.5, “ese prior dizia ca nõ *auia* outro senor” n° 19 a.1255, 1.7, “o melor auer mouil que aquela moler *auia*” n° 19 a.1255, 1.14, “doctra uoz quanta que Domingo Float hi *auia*” n° 49 a.1260, 1.13, “nõ *auia* tenpo” n° 49 a.1260, 1.35, *auja* (1): “o melor auer que *auja* esa Maria Fernãdiz” n° 19 a.1255, 1.9; P6 *auiã* (2): “non stauã quomo *auia[n]* pro istar” n° 4 a.[1234-36], 1.36, “*auiã* carta” n° 19 a.1255, 1.10; SPres. P1 *aia* (1): “por que *aia* eu esta mina dereytura” Ap.A a.[1232]-1263, 1.8; P2 *aias* (2): “que tu *aias* est casar dicto en teus dias” n° 20 a.1255, 1.4,8, P3 *aia* (1): “que la *aia* el monesteyro” n° 14 a.1251, 1.9, *aga* (2): “*aga* a a maldizõ de Deus” n° 44 a.1259, 1.14, n° 30 a.1256, 1.5; P5 *ajades* (1): “Esta herdade e voz ja dicta *ajades* vós” n° 47 a.1259, 1.17; *ayades* (1): “Vendouola que a *ayades* uós” n° 42 a.1259, 1.4; P6 *aiã* (1): “mêtra morarẽ ena heredade *aiã*la toda” n° 9 1244/1, 1.19, *agyã* (1): “que *agyã* a todo tẽpo” n° 26 a.1255, 1.10; SFut. P3 *ouuer* (3): “quãto *ouuer* deue a ueyr pera o moesteyro” n° 33 a.1257, 1.34, n° 34 a.1257, 1.21, Ap.A a.[1232]-1263, 1.15, *ouer* (1): “si Michael Johannis non *ouer* otro ome bono qual puder auer” n° 36 a.1257, 1.8; P6 *ouuerem* (1): “deuẽ a leuar as cabras pera a Grana des que nõ *ouuerem* luctes” n° 34 a.1257, 1.15; Inf. Conx. P5 *auerdes* (2): “*auerdes* en foro” n° 21 a.1255, 1.9, n° 29 a.1256, 1.12; Inf. *auer* (11): “quanta herdade aio e *auer* deuo” n° 23 a.1255, 1.3, n° 30 a.1256, 1.3, n° 34 a.1257, 1.32, n° 36 a.1257, 1.8, n° 37 a.1257, 1.3, n° 41 a.1258, 1.3,6,7, Ap.A a.[1232]-1263, 1.12,13, Ap.C a.[1252], 1.4, *auelo* (1): “quanto u Espital gaanar des aquj adeante ena deuãdita egregya *auelo*” n° 48 a.1259, 1.18, *habe(re)* (1): “quantam

hereditatem habeo et *habe(re)* debeo” n° 38 a.1257, 1.2.

1.1. **Aver consello** ‘obter, recibir’. ◊ IPret. P4 *ouuem(os)* (2): “nós *ouuem(oss)* consello cõ homes bõos” Ap.E a.[1252-55], 1.79,95, P4 *ouuemus* (1): “*ouuemus* consello cõ omes bõos” Ap.E a.[1252-55], 1.58; P6 *ouueron* (1): “o prior con sous coegos *ouueron* consello cõ omes boos” E a.[1255], 1.113; Part. *avido* “cunsellu *avido*” Ap.D a.1255; *auuodo* (1): “*auuodo* consello con omes boos e sages” n° 19 a.1255, 1.12.

1.2. **Aver contenda**, ‘contender, disputar’. ◊ ICopret. P3 (1): “*auiã* contẽda” n° 33 a.1257, 1.27; SFut. P6 *ouerẽ* (1): “se sobre alguna cosa *ouerẽ* contenda do juyzo” n° 41 a.1258, 1.10.

2. ‘Haber’. Úsase como terciopessoal co significado de ‘ser’, ‘existir’, ‘estar presente’. ◊ IPres. P3 *h(abe)t* (11): “Jn porto de Langulo *h(abe)t* regalengo” n° 1 a.[1225], 1.6,6,8,9,13,21,21,23,25,26,26; SFut. P3 *ouuer* (4): “uum dos boos frades que *ouuer* na casa” n° 2 a.1231, 1.5, Ap.A a.[1232]-1263, 1.7,13,15, *ouer* (1): “dar i boi, el melor que *ouer*” n° 9 a.1244, 1.9.

3. ‘Haber, transcorrer un tempo determinado’. ◊ ICopret. P3 *auia* (3): “*auia* II anos pur isti setembro” n° 8 a.[1193-1243], 1.33, “pregütado fuy do tẽpo quanto *auia*” n° 25 a.1255, 1.12,26, “*auia* dous annos” n° 49 a.1260, 1.14; IFut. P3 *auera* (1): “*auera* uno ano” n° 25 a.1255, 1.13.

4. **Aver a + inf.**, perífrase modal obrigativa. ◊ IPres. P1 *hey* (1): “este meu dereyto que inde *hey a* auer” Ap.A a.[1232]-1263, 1.12; P3 *á* (2): “*á a* dar el melior auer” Ap.A a.[1232]-1263, 1.13,14; P6 *han* (1): “*Han a* seer meus uassallos” Ap.A a.[1232]-1263, 1.4, *an* (1): “*an a* quitar” n° 33 a.1257, 1.19, *am* (2): “*amme a* dar X soldos” Ap.A a.[1232]-1263, 1.4,5; ICopret. P3 *auja* (1): “dizia ca le *auja a* dar a loutosa” n° 19 a.1255, 1.8, P6 *auiã* (1): “*auiã a* uêder e arẽdar e supinorar” n° 8 a.[1193-1243], 1.15, IPret. P3 *ouuo* (1): “Petro Payz *ouuo a* lexar a sua morte a Elvira Garsia desenbargada” Ap.C a.[1252], 1.10, P6 *ouuerõ*

(1): “ouuerō a fazer senaras in monte regalengo” n° 1 a.[1225], 1.3.

5. Auer + inf., auer de/por + inf., perífrases temporais de futuridade ou modais obrigativas. ◇ IPres. P6 **han** (1): “Sabian elos presentes e todolos que *han de seer*” n° 15 a.1252, 1.2, **hã** (1): “a los qui sũ presentes como aos qui *hã de uijr*” n° 10 a.1247, 1.2, **an** (5): “Sabuda cosa sea aos que sun como aos que *an di viir*” n° 30 a.1256, 1.1, “*an de uinir*” n° 37 a.1257, 1.1, “*an de filar cõselo*” n° 41 a.1258, 1.10, “os que *an por uuir*” n° 43 a.1259, 1.3, n° 44 a.1259, 1.2, **am** (2): “a todolos que som presentes como alos que *am de uijr*” n° 24 a.1255, 1.1, n° 32 a.1256, 1.1; ICopret. P3 **auia** (1): “totum *auia seer* alcado aquil die” n° 4 a.[1234-36], 1.38, **auja** (1): “*auja seer* dãte mj” n° 27 a.1255, 1.2; P6 **auiam** (1): “*auiam mays d’ entrar*” n° 49 a.1260, 1.30; IPret. P3 **ouue** (1): “*ouue seer* alchado” n° 4 a.[1234-36], 1.31; IAntepret. P3 **auuera** (1): “non erat hereditate libra quomo *auuera seer*” n° 4 a.[1234-36], 1.34; SPres. P6 **ayam** (1): “que *ayam d’yr* ante Sancho Moniz” n° 41 a.1258, 1.17.

6. Auer + part., perífrase aspectual perfecta. ◇ IPres. P4 **auem(os)** (1): “qual *auem(os)* gaanado de seu auoo” n° 45 a.1259, 1.5; ICopret. P3 **auia** (2): “qui u *auia* factō” n° 4 a.[1234-36], 1.35, “o moesteyro *auia* gaadas aquelas herdades” n° 33 a.1257, 1.25, P6 **auiã** (1): “*auiã* factō totum” n° 4 a.[1234-36], 1.38.

auer² s.m. ‘Haber, posesión’. ◇ **auer** (5): “o melor *auer* que auja esa Maria Fernãdiz” n° 19 a.1255, 1.9,13, n° 39 a.1258, 1.22,23, 36

[**auigarar**] v.t. ‘Tomar un vicario ou representante para un preito’. ◇ Part. **auigarados** (1): “Vnde per pressa dos alcaldes fforom inffiados e *auigarados*” n° 49 a.1260, 1.23.

[**auijr**] v.p. ‘Avirse, pôrse de acordo, reconciliar-se’. ◇ IPret. P6 **aueerõse** (1): “as partes a seu plazer *aueerõse* en omes boos” n° 41 a.1258, 1.4; SPret. P6 **auenisẽ** (1): “se se illis nõ *auenisẽ*” n° 8 a.[1193-1243], 1.37; Inf. **auijr** (2): “se por uentura eu nõ posso me *auijr* cõuosco” n° 22 a.1255, 1.13, n° 41 a.1258, 1.9; Part. **auenidos** (1): “ambos e dous somos *auenidos*” n° 12 a.1251, 1.2.

[**auinitor**] s. ‘Persoa que media entre dúas partes dun preito ou conflito’. ◇ **auinitores** (1): “istos bonos homines totus ui posuerunt pro suos iudices e pro suos *auinitores*” n° 4 a.[1234-36], 1.16.

auoo s.m. ‘Avó’. ◇ **auoo** (1): “qual auemos gaanado de seu *auoo* Nunu Ujrmuiz” n° 45 a.1259, 1.5, **auoos** (1): “seus *auoos*” n° 39 a.1258, 1.32.

[**auuer**] vid. **auer**¹

B

bachela adx. ou s. Sobrenome de identificación descoñecida, semellante a *bachelor* ou *bacelo*. ◇ (1): “Ffernan *Bachela*” n° 23 a.1255, 1.21

barril s.m. ‘Barril’. ◇ (1): “um *barril* de uiino” n° 34 a.1257, 1.17.

Barrio s.m. ‘Barrio’. Funciona como topónimo. ◇ (2): “De *Barrio*” n° 1 a.[1225], 1.26, “*Barrio* Sico” n° 18 a.1254, 1.6.

Barro s.m. ‘Barro’. Funciona como elemento onomástico detopónimo. ◇ (5): “Maria Fernãdiz de *Barro*” n° 19 a.1255, 1.5,7, “Fre *Barro*” Ap.E a.[1252-55], 1.3,33,154.

Batacon s.m. Sobrenome de identificación descoñecida. Non localizamos no DDGM nin no TMILG unha voz semellante. Rivas (1991: 392-3) pono en relación co port. *batoque* ‘home baixo e groso’. ◇ (1): “Bertolameu *Batacõ*” n° 28 a.1255, 1.13.

[**beysar**] v.t. ‘Beixar, bicar’. Vid. s.v. *mao*. ◇ Part. **beysada** (1): “era sua uasala de *mao beysada*” n° 19 a.1255, 1.6.

ben 1. adv. ‘Ben’. ◇ **ben** (4): “vnde *ben* plougo a tje e a mj” n° 37 a.1257, 1.7, “pur prezo que a mi e a ti el *ben* plaz” n° 44 a.1259, 1.8, “deuelo a parar *ben* amigauilmiète” n° 48 a.1259, 1.18, “podem seer *ben* herdadas” Ap.E a.[1255-60], 1.162, **b(en)** (3): “*b(en)* pagado son” n° 38 a.1257, 1.4, n° 47 a.1259, 1.19,20, **bẽ** (18): “que a pobredes *bẽ*” n° 3 a.1233, 1.9, “que soo *bẽ* pagado” n° 42 a.1259, 1.6, Ap.E a.[1255-60], 1.55, “esta herdade ualia *bẽ* e conpridamente esta renda” Ap.E

a.[1255-60], 1.62,63,66, 67, “pagar *bê* e conpridamête” Ap.Ea.[1255-60], 1.69,81,83, “soubemos *bê* por certo” Ap.E a.[1255-60], 1.86,86,99, “seer a ygleia *bê* herdada” Ap.E a.[1255-60], 1.100,117,128,136, 143, **bem** (4): “prezo que a mĩ e a uós *bem* plougo” n° 24 a.1255, 1.5, “soo de uós *bem* pagada” n° 24 a.1255, 1.6, Ap.C a.[1252], 1.8, Ap.E a.[1255-60], 1.87.

1.1. Tan ben ... como, loc. comp. de sentido inclusivo: ‘tanto ... como’. ◇ (3): “que possam mãdar *tã ben* en cartas *como* en fiadoria” n° 41 a.1258, 1.11, “que mãdem *tã bê* este pleyto en dias feriales *como* en outro dia qualquer” n° 41 a.1258, 1.15,16.

2. s.m. ‘Ben, favor’. ◇ **bem** (1): “Vendo a uós por prezo e por *bem* que me uós fezeistes” n° 23 a.1255, 1.4, **bê** (1): “por muyto *bê* e por muyto garimento que me fezeistes” n° 30 a.1256, 1.6

[**benefectar**] vid. **benfeitar**

[**benfectar**] vid. **benfeitar**

[**benfeitar**] v.t. ‘Outorgar benfeitoria’. Os pequenos propietarios elixían un señor que os protexese a cambio da cesión da propiedade de todas ou parte das súas terras (García de Valdeavellano 1982: 341). ◇ IPres. P1 **bêfecto** (1): “eu, Martĩ Sanchiz de Paradela, herdo e *bêfecto* a uós, dō Monio Fernãdj e a uossa uoz quanto irdamento quanta uoz a nós pertijze” n° 10 a.1247, 1.3; P6 **bêfectũ** (1): “a todos aquestis omnijs qui mi de ista heredadj herdã e *bêfectã*” n° 10 a.1247, 1.15; IPret. P6 **benefectau(it)** (2): “*benefectau(it)* eos” n° 1 a.[1225], 1.11,12; Part. **benfeitado** “Casar de Uela est *benfeitado* in uilla et non in môte” n° 1 a.[1225], 1.16.

Bico s.m. ‘Bico, peteiro’. Usado como sobrenome ◇ (3): “Martin Pedreç dito *Bico*” n° 37 a.1257, 1.2, “Pedro *Bico*” n° 37 a.1257, 1.10, “Pay *Bico*” n° 37 a.1257, 1.10.

bisbo vid. **bispo**

bispo s.m. ‘Bispo’. ◇ **bispo** (25): “*bispo* en Astorga dō Pedro” n° 14 a.1251, 1.17, n° 15 a.1252, 1.27, n° 18 a.1254, 1.12, n° 20 a.1255, 1.14, n° 21 a.1255, 1.17, “dom Migueel, *bispo* de Lugo” n° 24 a.1255, 1.2,6,7,10, n° 29 a.1256, 1.17, n° 30 a.1256, 1.8, n° 31 a.1256, 1.2,6,8,12, n° 32 a.1256, 1.2,11, n° 42 a.1259,

1.10, n° 46 a.1259, 1.2,9, n° 47 a.1259, 1.26, n° 48 a.1259, 1.3, 19,22, Ap.C a.[1252], 1.17, **bispu** (2): “dō Micael, *bispu* in Lugu” n° 10 a.1247, 1.18, “*bispu* in Aurense, don Johan Diaz” n° 44 a.1259, 1.22, **bisbo** (1): “*bisbo* en Mendonedo, dō Juane” n° 23 a.1255, 1.16.

boa s.f. ‘Conxunto de bens’. ◇ **boa** (3): “por mĩ e por toda mia *boa*” n° 24 a.1255, 1.8, n° 31 a.1256,1.5, “deule sa *boa* e essas herdades” n° 33 a.1257, 1.8, **bua** (1): “mãdo a ma muler Iluira Garcia mea herdade mêtire quiser uiuir cũ suos filios, et mea *bua* in sa sa uida deila et uiua cũ suos filios” n° 5 a.1237, 1.17, **bona** (2): “outorgo por mĩ e por toda mia *bona*” n° 35 a.1257, 1.12,15, **boas** (1): “outorgo por todas mjñas *boas*” n° 38 a.1257, 1.9.

Bocache adx. ou s. Sobrenome de identificación descoñecida. Rivas (1991: 395), que atesta exemplos de *Bocacho* ou *Bocach*, considérao der. de *boca*, co sufixo despectivo *-acho*. ◇ (1): “Fernan *Bocache*” n° 15 a.1252, 1.39

bofom s.m. ‘Bufón’. Aquí está usado como sobrenome. ◇ (1): “Petro *Bofom*” n° 34 a.1257, 1.38.

boi s.m. ‘Boi’. ◇ **boi** (1): “si nõ dar I *boi*” n° 9 a.1244, 1.9, **boy** (1): “J *boy*” n° 39 a.1258, 1.24, **boys** (2): “tres *boys* prezados de L soldos de leoneses” Ap.C a.[1252], 1.8, **boues** (1): “ouuerõ a fazer senaras in monte regalengo cum *boues* de suas casas” n° 1 a.[1225], 1.3.

bon vid. **boo**

bona vid. **boa**

bono vid. **boo**

boo, boa adx. ‘Bo’. ◇ **boo** (2): “de *boo* curazõ” n° 22 a.1255, 1.3, n° 30 a.1256, 1.5, **bon** (2): “de *bon* corazõ” n° 30 a.1256, 1.1, n° 37 a.1257, 1.3, **bõ** (1): “de *bõ* cor e de *bõa* uõetade” n° 16 a.1253, 1.3, **boa** (3): “de *boa* uolũtade” n° 22 a.1255, 1.3, n° 30 a.1256, 1.1,6, **bõa** (1): “de *bõ* cor e de *bõa* uõetade” n° 16 a.1253, 1.3; **boos** (2): “uum dos *boos* frades” n° 2 a.1231, 1.5, “unos *boos* manteens” n° 34 a.1257, 1.30.

1.1. Home bo, persoa destacada da súa comunidade que podía participar como re-

presentante na administración local e de xustiza ou como mediador en preitos e conflitos. ◇ **ome boo** (2): “cada una parte sea teuda de leuar o seu *ome boo* ante ele” nº 41 a.1258,1.18, “a parte por que ficar que nõ faza mãdar ao seu *ome boo* o pleyto” nº 41 a.1258,1.19, **ome bono** (1): “si Michael Johannis non ouer otro *ome bono*” nº 36 a.1257,1.8, **omes/omees/ homees boos** (12): “*om(es) boos* e sages” nº 19 a.1255, 1.12, “*omees boos*” nº 26 a.1255,1.14, nº 27 a.1255, 1.10, “auceerõse en *omes boos* juyzes de gracia” nº 41 a.1258,1.4, nº 41 a.1258,1.14,17, “*omes boos*” nº 41 a.1258,1.8,13, nº 49 a.1260, 1.29, Ap.E a.[1252-55], 1.102,113,116; **ho(m)in(e) s/om(es) bõos** (8): “ista uigareze fuit data ante ipsos *ho(m)in(es) bõos*” nº 4 a.[1234-36], 1.39, “*om(es) bõos*” Ap.E a.[1252-55], 1.41,59, 61,79,96, 128,158, **homees buus** (1): “*homees buus*” Ap.D a.1255, **homines / homees / omnes bonos** (14): “Jn Trauessas enqueriron a *homines bonos* et dederunt eã dõ Matia” nº 1 a.[1225],1.7, nº 4 a.[1234-36], 1.13,16,30, 31,32,32,33,36,39, 44, “fuit a Castrouiridi anti concilio e alcaides e anti *omnes bonos*” nº 7 a.1241/9,1.4,5, nº 8 a.[1193-1243],1.43, “cada anno meterẽ u *homees bonos*” Ap.A a.[1232]-1263,1.10,11; **bonos ho(m)in(es) / omees** (2): “ipsos *bon(o)s ho(m)in(es)*” nº 4 a.[1234-36],1.33, “Per unde partirõ los *bonos omees*” nº 9 a.1244, 1.16.

1.2. A boa fe, loc. adv. ‘Con lealdade’. ◇ **a boa fe** (1): “este pleyto se deue a tractar d’anbalas partes *a boa fe* e sen enguano” nº 48 a.1259, 1.15, **a bõa fe** (1): “siga semprij amigo in totalas cousas *a bõa fe*” nº 10 a.1247, 1.17

[**Bouza**] s.f. ‘Bouza’. Usado como topónimo. ◇ (1): “delas *Bouzas*” nº 1 a.[1225], 1.18.

[**boue**] vid. **boi**

Brania s.f. ‘Braña’. Usado como sobrenome detoponímico. ◇ (1): “Iohannes da *Brania*” nº 4 a.[1234-36], 1.18.

[**britar**] v.t. ‘Romper, quebrantar’. ◇ Inf. **britar** (3): “este meu feyto *britar* quiser” nº 14 a.1251, 1.15, nº 15 a.1252, 1.23,34, **b(r)itallo** (1): “quin quer que a iste prazo prazo queyra

pasar pra *b(r)itallo*” nº 43 a.1259, 1.22; Part. **britado** (1): “a rouso e aleyuoso e a ladrõ cunuçado e a camino *britado*” nº 17 a.1253, 1.11 (Vid. s.v. *camino*).

briuiial adx. ‘Breviario, dise do libro onde vén a liturxia de todo o ano’. ◇ **briuiial** (1): “mãdo conprir un liuro *briuiial*” nº 39 a.1258, 1.8.

broneta s.f. ‘Broneta, pano de tecido negro ou moi escuro de boa calidade’. Atéstase en textos galegos desde 1257, segundo LorenzoCron (DDGM), e en documentos latinos desde antes: *brunita* en 1200 e *broneta* en 1208, moi anteriores aos exemplos aducidos por Martínez Meléndez (1989: 50) para o castelán, sobre o ano 1250: véxase o documentado estudo de Varela Sieiro (2003: 325-326). ◇ **b(r)oneta** (1): “saya de *b(r)oneta* e pelle” nº 34 a.1257, 1.12.

bu vid. **boa**

Burgo s.m. ‘Burgo, entidade de poboación’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 41-42). Está usado como topónimo. ◇ (3): “no *Burgo* de Negralle” nº 40 a.1258, 1.3, “pela media talega do *Burgo*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.5,6.

[**buscar**] v.t. ‘Buscar’. Nas obras de Afonso X (Kasten / Nitti 2002) aparece o sintagma *buscar mal* ‘procurar dano’, que tamén se documentado nos textos galegos, por exemplo: “que mays *mal* vos *buscã*” (vid. LorenzoCrG en DDGM), polo que quizais habería que pensar aquí que a palabra *mal* está elidida. ◇ SPres. **busquedes** (1): “seiamos por isto enparados que mays nõ nos *busquedes*” nº 3 a.1233, 1.13.

[**buu**] vid. **boo**

C

[**cabaleyro**] s.m. ‘Cabaleiro’. ◇ **cabaleyros** (1): “Pedro Arias, *cabaleyros*” nº 10 a.1247, 1.21, **cabaler(os)** (1): “non sedeant *cabaler(os)* nem frades nem freires” nº 11 a.1250, 1.13.

[**cabalero**] vid. [**cabaleyro**]

cabana s.f. ‘Cabana, construción rústica destinada aos apeiros, á protección do gando ou para gorecerse’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 196-198). O plural está usado como topónimo. ◊ *cabana* (4): “una *cabana* que ey en Iares” n° 14 a.1251, 1.5, n° 15 a.1252, 1.8,9, n° 21 a.1255, 1.5, *Cabanas* (1): “ẽ *Cabanas* cono prior dõ Fernando” n° 50 a.[1260], 1.15.

[**cabere**] v.t. ‘Aceptar, admitir’. ◊ IPret. P6 *couberun* (1): “manda dõ Ruderico que dixesi dõ Petro Rudericj per ubi debet a ser, e illis *couberuno* todos de una parti e de outra” n° 7 a.1241, 1.3.

cabeza s.m. ‘Cabeza’. **Por cabeza**, loc. adv. Nun reparto, cada persoa. ◊ *p(or) cabeza* (2): “Mando a fillos de Guillelma Fernãdez o seu quinh *p(or) cabeza* in Liz” n° 39 a.1258, 1.33, n° 39 a.1258, 1.34, *por m(e)a cabiza* (1): “quanto heredamento e quanta uoz a m̃j pertijze *por m(e)a cabiza* in Uilarmoystero” n° 10 a.1247, 1.6, *p(or) cabezas* (1): “o seu quinh *p(or) cabezas*” n° 39 a.1258, 1.31. Tamén está usado como sobrenome (2): “Pedro *Cabeza*” n° 36 a.1257, 1.3,4.

cabo s.m. **1.** ‘Cabo, extremo, termo dunha cousa’. ◊ *cabo* (2): “facimus talem cartam uobis Petro Rodericj e uestra uxorj Sancie Petri, do Mato dos Uales con toda sua dereytura da terça; en outro *cabo*, meo do Mato de sobelo Casar do Mato e sou quinhõ das Curuias; en outro *cabo*, u seu quinhõ do noual da Masero que iaz á Salgera” n° 28 a.1255, 1.3,4.

2. ‘Cada unha das partes dun asunto’. ◊ *cabo* (1): “Quen britar esta carta, peitelo al outro *cabo*” n° 15 a.1252, 1.35.

3. prep. ‘Cabo de, ao lado de, á beira de, ao pé de’. ◊ *cabo* (2): “duos soares: unum iacet *cabo* Ianuarius Paez et altero iacet *cabo* o de domnus Petri” n° 13 a.1251, 1.4,4.

[**cabra**] s.f. ‘Cabra’. ◊ *cabras* (2): “V *cabras* cada ano pera lecte” n° 34 a.1257, 1.14,15.

cada indef. ‘Cada’. ◊ *cada* (30): “I soldo *cada* caseiro por metiga” n° 9 a.1244, 1.7, “las III de cẽteno dalas *cada* caseiro *cada* ano” n° 9 a.1244, 1.8,8,8, n° 14 a.1251, 1.12, n° 18 a.1254, 1.3, “lo paguẽ *cada* ano por *cada* festa de natal” n° 18 a.1254, 1.8,8, n° 21

a.1255, 1.6,7, n° 29 a.1256, 1.7, n° 33 a.1257, 1.29, n° 34 a.1257, 1.7,14,15,17,30, 33, n° 39 a.1258, 1.31, “*cada* una das partes ualla” n° 41 a.1258, 1.13,18, n° 47 a.1259, 1.14, n° 48 a.1259, 1.7, Ap.A a.[1232]-1263, 1.4, 9, Ap.D a.1255, 1.1, Ap.E a.[1255-60], 1.87, “estas herdades de cada hũa ygleia” Ap.E a.[1255-60], 1.155, 1.65,165, *cad’* (1): “*cad’* ano” n° 14 a.1251, 1.11, *q(u)ada* (1): “*q(u)ada* que inde queir’ aruore” n° 43 a.1259, 1.17.

caendas vid. **calendas**

Calabaza s.f. ‘Cabaza’. Usado como sobrenome. ◊ (1): “Johã Rodrigez *Calabaza*” n° 26 a.1255, 1.17.

Calado adx. ‘Calado, taciturno’. Usado como sobrenome. ◊ (1): “Pelagius *Calado*” n° 4 a.[1234-36], 1.29.

[**caldeyra**] s.f. ‘Caldeira’. ◊ *caldeyras* (1): “II^{as} *caldeyras* cxvii soldos” n° 50 a.[1260], 1.3.

calendas s.f. pl. ‘Calendas, no antigo calendario romano, primeiro día de cada mes’, ‘calendas, período do mes, de 14 a 19 días, contados de forma regresiva a partir do un do mes que se menciona’. ◊ *calendas* (1): “Facta karta V *calendas* decenbris” n° 13 a.1251, 1.13, *calẽdas* (1): “*calẽdas* marcias” n° 9 a.1244, 1.12, *caendas* (1): “ante *caendas* agustas” n° 24 a.1255, 1.10, *kaendas* (3): “sex dias ant’ as [*kae*]ndas mayas” n° 33 a.1257, 1.33, “na domaa des *kaendas* mayas atra *kaendas* setẽbres” n° 34 a.1257, 1.16,16, *kal(en)das* (1): “Era M^a CC^a XC^a V^a et quotum *kal(en)das* junias” n° 34 a.1257, 1.1, *k(a)l(en)d(as)* (1): “*k(a)l(en)d(as)* agustas” n° 23 a.1255, 1.13, *k(a)l(end)das* (1): “X^o *k(a)l(end)das* septembris” n° 25 a.1255, 1.1, *k(a)l(enda)s* (4): “VIII° *k(a)l(enda)s* septembris” n° 2 a.1231, 1.1, n° 45 a.1259, 1.1, n° 47 a.1259, 1.26, Ap.B a.1251, 1.2.

caliz s.m. ‘Cáliz’. ◊ (1): “un *caliz* de arẽto” n° 39 a.1258, 1.9.

Calvo adx. ‘Calvo’. Usado como sobrenome. ◊ *Caluo* (3): “Johã *Caluo*, çapatero” n° 26 a.1255, 1.17, “Fernã *Caluo*” n° 28 a.1255, 1.12, “Pedro *Caluo* de Gomesende” n° 38 a.1257, 1.15, *Calu(us)* (1): “Ffernandus *Calu(us)*, prior” n° 3 a.1233, 1.15.

[**calça**] s.f. ‘Calza, peza de vestir que cubría o pé e maila perna’. ◊ *calças* (1): “quãdo fui cono

- prior a Betâços XIII, do que tirey as *calças* do prior” nº 50 a.[1260], 1.48.
- [**camano**] adx. ‘Que grande’, aplicase a unha cousa para referirse ao seu tamaño. ◇ *camana* (1): “o clerigo sabe *camana* he a herdade” Ap.E a.[1252-55], 1.42.
- camino** s.m. ‘Camiño’. O *camiño britado* era un delito tipificado que consistía na violación da paz que protexía os camiños públicos (vid. García de Valdeavellano 1982: 563). ◇ *camino britado* (1): “a rouso e aleyuoso e a ladrõ cunuçado e a *camino britado*” nº 17 a.1253, 1.10.
- [**canbiar**] v.t. ‘Cambiar’. ◇ Part. *canbiada* (1): “esta erdade nõ seia dada nõ uenduda nen *canbiada* nõ dada en comenda senõ a mj” nº 15 a.1252, 1.19.
- [**can**] s.m. ‘Can’, nunha secuencia toponímica. ◇ “Pedro Pelaez de Ujlar-de-caes” nº 26 a.1255, 1.16.
- canbyo** s.m. ‘Cambio’. ◇ *cãbyo* (1): “que uos dou en *cãbyo*” nº 35 a.1257, 1.14,16.
- canoligo** vid. **coêgo**
- canonigo** vid. **coêgo**
- canpesiõ** s. ‘Campeño’. ◇ (1): “Pero Iohannis, *ca[n]pesiõ*” nº 39 a.1258, 1.40.
- canpo** s.m. ‘Campo’. ◇ *canpo* (1): “*canpo* de Melendo Moniz” nº 1 a.[1225], 1.29.
- [**cantar**] vid. **chantar**
- cantara** s.f. ‘Cântara, medida de capacidade’. Actualmente equivale a unha ola (vid. tamén s.v.), e esta a 16 litros (Dobao 1988: 23). ◇ *cãtara* (1): “una *cãtara* de lecte preso cũ nata” nº 34 a.1257, 1.16.
- çapatero** vid. **zapateyro**
- capelan** s.m. ‘Capelán’. ◇ *capelan* (1): “Martĩ Iohannis, meu *capelan*” nº 39 a.1258, 1.18, *capelã* (2): “Joã Fernãdiz, *capelã* da higreia de Booin” nº 19 a.1255, 1.20, “Martĩ Iohannis, *capelã*” nº 39 a.1258, 1.39, *capelam* (1): “Martĩ Martinjz, *capelam*” nº 28 a.1255, 1.11, *capilã* (1): “*capilã* do Yspital” nº 10 a.1247, 1.21, *capellano* (1): “domno Pedro Fernandez, astoricensis *capellano*” nº 28 a.1255, 1.9.
- capelo** s.m. ‘Capelo, capacete da armadura’. Tamén indicaba un toucado masculino de forma cilíndrica, redondos ou como as boinas, segundo as clases sociais (G. Menéndez Pidal 1986: 82-84). Está usado como sobrenome. ◇ *Capelo* (1): “Ffernando *Capelo*” nº 2 a.1231, 1.16.
- [**capezudo**] s. ‘Cabezudo’. Usado como alcume. ◇ *Capezudos* (1): “hereditate que fuit delos *Capezudos*” nº 1 a.[1225], 1.4.
- capilan** vid. **capelan**
- Carcax** s.m. ‘Caixa, xeralmente en forma de tubo, en que se levan as frechas’. Usado como sobrenome, esta parece ser a forma máis antiga documentada en galego e portugués. ◇ *Carcax* (1): “dõ Pedro *Carcax*” nº 14 a.1251, 1.19.
- careira** vid. **carreyra**
- carne** s.f. ‘Carne, corpo humano’. ◇ *carne* (1): “Mãdo mia *carne* a Sancta Maria de Ferrreyra” nº 39 a.1258, 1.4.
- carneiro** s.m. ‘Carneiro’. ◇ *carneiro* (2): “entre dos dar I *carneiro*” nº 9 a.1244, 1.6, “el *carneiro* de dos dentes” nº 9 a.1244, 1.6, *carneyro* (1): “ẽ pescado II soldos, ù *carneyro* VI” nº 50 a.[1260], 1.13, *carneyros* (1): “dous *carneyros* que ualã IIIJ soldos” nº 34 a.1257, 1.9.
- carreyra** s. ‘Carreira, carreiro’. Tamén é empregado como topónimo. ◇ *carreyra* (1): “uenindu perla *carreyra*” nº 4 a.[1234-36], 1.27, *Careira* (1): “Martinus Martiz de *Careira*” nº 4 a.[1234-36], 1.14.
- [**Carril**] s.m. ‘Carril’. É empregado como topónimo. ◇ *Carriles* (1): “usque ad *Carriles*” nº 1 a.[1225], 1.19.
- carrizo** s.m. ‘Carrizo, paxaro pequeno de cor parda que fai un niño esférico’. Aquí está usado como sobrenome. ◇ (1): “Lope *Carrizo*” nº 15 a.1252, 1.40.
- carta** s.f. ‘Carta, documento con valor xurídico’. Vid. tamén s.v. *uerbo*. ◇ *carta* (95): “Conoscida cosa sea a aqueles que ista *carta* uirẽ” nº 6 a.[1239?]-1242, 1.1, “dõ Petro Rudericj mandou distu fazer *carta*” nº 7 a.1241, 1.10, “*carta* de foro” nº 9 a.1244, 1.1,19, nº 12 a.1251, 1.1, nº 14 a.1251, 1.17, nº 15 a.1252, 1.3,23,26,32, 34,36,37,38, nº 16 a.1253, 1.1,13, nº 17 a.1253, 1.1,13, nº 18 a.1254, 1.1,9, “Feyta foy esta *carta* enlo mes de septẽbro” nº 18 a.1254, 1.10, nº 19 a.1255, 1.1,10,11, nº 20 a.1255, 1.2,3,11, nº 21 a.1255, 1.2,17, nº 23 a.1255, 1.1,12,13,17,23, “*carta* de uenzom” nº

- 24 a.1255, 1.2,9, nº 25 a.1255, 1.10, nº 27 a.1255, 1.1,7,13, nº 29 a.1256, 1.2,18, nº 30 a.1256, 1.7, nº 31 a.1256,1.1,7, nº 32 a.1256, 1.3,9,10, “o juiz deu sa *carta* aos alcaydes de Mogardos” nº 33 a.1257, 1.13,22, nº 35 a.1257, 1.1, “*carta* de cōcanbiazō” nº 35 a.1257, 1.17,19,20,22, nº 36 a.1257, 1.9, nº 37 a.1257, 1.11, nº 38 a.1257, 1.7,8, nº 39 a.1258, 1.42, nº 40 a.1258, 1.1,3,4, “*carta* de doazū” nº 40 a.1258, 1.5, nº 42 a.1259, 1.8, nº 44 a.1259, 1.3, “se algē ueer da mia parte uel d’ estraa cōtra esta *carta*” nº 44 a.1259, 1.14,16, nº 45 a.1259, 1.7, nº 46 a.1259, 1.2, “esta *carta* remaescas firme in sua uēzon” nº 46 a.1259, 1.7,8, nº 47 a.1259, 1.4,25, nº 48 a.1259, 1.1, “que esta *carta* nõ uena en duldā” nº 48 a.1259, 1.19,19, nº 49 a.1260, 1.2, Ap.A a.[1232]-1263, 1.17, Ap.C a.[1252], 1.2,4,28, Ap.D a.1255,1,1,1,1, Ap.E a.[1252-55], 1.1,5, 34,168, “esta *carta* feyta por sa mao e sou nome” Ap.E a.[1252-55], 1.171, *ca(r)ta* (1): “esta *ca(r)ta* que mãdey fazer” nº 38 a.1257, 1.16, *karta* (2): “Facta *karta* in mense februaris” nº 11 a.1250, 1.17, nº 13 a.1251, 1.13, *k(art)a* (1): “se alguē de meu lignage ou d’estrayo veer que esta *k(art)a* quiser cōtrariar” nº 38 a.1257, 1.5, *cartas* (2): “por estas *cartas* e por estos priuilegios deuadictos que uij” nº 17 a.1253, 1.11, “*cartas* del rey que dō Rodrigo recebera” nº 27 a.1255, 1.4, *c(ar)tas* (1): “aos mãdadores que possam mãdar tã ben en *c(ar)tas* como en fiadoria” nº 41 a.1258, 1.11.
- Carualio** vid. **Carualo**
- Carualla** s.f. ‘Carballa, carballo grande e vello’. Para o seu valor toponimico, que é o que ten aquí, vid. Navaza (2006 § 062.4). Usado como topónimo. ◇ *Carualla* (1): “una mia leira que ayo in termino de Açoreiros, a qual chamã da *Carualla* Viriña” nº 42 a.1259, 1.3, *Caruallas* (1): “en *Caruallas* Uellas” nº 11 a.1250, 1.4.
- Carualo** s.m. ‘Carballo’. Usado como topónimo. ◇ *Carualo* (4): “*Carualo* Turto” nº 34 a.1257, 1.28,33,41, “*Carualo* Lõgo” nº 44 a.1259, 1.5, *Carualio* (1): “*Carualio* Torto” nº 34 a.1257, 1.19.
- casa** s.f. ‘Casa’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 128-147). ◇ *casa* (11): “uno mato que est sub *casa* de Rodericus Abela” nº 1 a.[1225], 1.12, nº 2 a.1231, 1.6, nº 4 a.[1234-36], 1.6,9, nº 8 a.[1193-1243], 1.30, nº 34 a.1257, 1.23, “deuemos hy a fazer *casa* atra dia de nadal” nº 34 a.1257, 1.35, nº 39 a.1258, 1.23, nº 40 a.1258, 1.3, nº 46 a.1259, 1.4,6, *casas* (5): “ouuerō a fazer senaras in monte regalengo cum boues de suas *casas*” nº 1 a.[1225], 1.3, “furū ibi fazer *casas*” nº 4 a.[1234-36], 1.43, nº 18 a.1254, 1.10, nº 20 a.1255, 1.8
- casado** adx. ‘Casado’. Usado como sobrenome. ◇ (1): “Martī *Casado*” nº 39 a.1258, 1.15.
- casal** s.m. ‘Casal, propiedade rústica composta de terreos labrantíos, árbores e granxa’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. o detallado estudo de Varela Sieiro (2008: 42-56). En moitos casos é difícil distinguir a súa función apelativa da toponimica. ◇ *casal* (14): “Jn Requeixo habet uno *casal* regalengo” nº 1 a.[1225], 1.26, “isi *casal* de Gūdaar” nº 5 a.1237, 1.8,11,11,32, nº 14 a.1251, 1.5,12, nº 15 a.1252, 1.6, “ho meu *casal* de Paradela” nº 15 a.1252, 1.7,9, “o *Casal* de Frãcos” nº 24 a.1255, 1.2,3, nº 30 a.1256, 1.2,4, *Cassal* (1): “no *Cassal* dos Caualeiros” nº 32 a.1256, 1.4, *casar* (9): “*Casar* de Uela” nº 1 a.[1225], 1.16, nº 16 a.1253, 1.7, nº 20 a.1255, 1.3,4,7,15, “*Casar* do Mato” nº 28 a.1255, 1.4, “eno *Casar* da Costa” nº 35 a.1257, 1.11, *casale* (5): “super *casale* de Rodericus Sancij” nº 1 a.[1225], 1.16,20,22,27, *casas* (1): “istes *casas* quitu con sua populacione” nº 5 a.1237, 1.13, *casales* (7): “Jn Raigada duos *casales*” nº 1 a.[1225], 1.10,15,23, nº 14 a.1251, 1.4,6,7, nº 15 a.1252, 1.7, *casares* (3): “fora das sortes dos *casares* de Candaeda” nº 9 a.1244, 1.17, nº 27 a.1255, 1.5,12.
- casar** vid. **casal**
- caseiro** s. ‘Caseiro’. ◇ *caseiro* (2): “I soldo cada *caseiro* por metiga” nº 9 a.1244, 1.7,8, *caseir(os)* (1): “alos *caseir(os)* de Uilabona” nº 9 a.1244, 1.18.
- cassal**, vid. **casal**
- [**castana**] s.f. ‘Castaña’. ◇ *castanas* (3): “outro moyo de fauas e outro d’orio, e quatro de *castanas*” Ap.E a.[1252-55], 1.47,105, 120, (1): *castaneas* “vna taleyga de *castaneas* sicas” nº 3 a.1233, 1.5.

[**castanea**] vid. [**castana**]

Castaneira s.f. ‘Castiñeiro’; tamén podía ter valor colectivo (vid. Navaza 2006 § 072.3). Usado como topónimo. ◇ **Castaneira** (1): “per *Castaneira* Temperana” n° 1 a.[1225], l.17, **Castaneira** (2): “monestiro de San Martiño de *Castaneira*” n° 14 a.1251, l.3, 15 a.1252, l.4, **Castanera** (1): “per *Castanera* da Uite” n° 1 a.[1225], l.17.

Castello vid. **Castelo**

Castelo s.m. ‘Castelo, edificación fortificada con territorio propio e función defensiva, política e económica’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 147-149). Usado como topónimo. ◇ **Castelo** (2): “Berto Nuniz de *Castelo*” n° 22 a.1255, l.3,8, **Cast(e)llo** (1): “su syno de Sam Saluador de *Cast(e)llo*” 22 a.1255, l.8.

Castro s.m. ‘Castro’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 57-60). Aquí está usado como topónimo. ◇ **Castro** (3): “Jn *Castro* Mesado” n° 1 a.[1225], l.9, “Aras Diaz, prior de *Castro* de Rey” n° 10 a.1247, l.20, “Sancta Maria de *Castro*” Ap.E a.[1252-55], l.75.

[**catar**] v. ‘Catar, mirar, investigar’. ◇ Subx. Pret. **catassemos** (1): “dissonos o prior que *catassemos* e soubessemos assi como nos mandaua o arceidiago por esta sa letera se sse podia dar esta renda por aquesta herdade bẽ e cõpridamẽte” Ap.E a.[1252-55], l.53.

causa vid. **cousa**

caualaria s.f. ‘Cabalaria, corpo de soldados a caballo’. ◇ **caualaria** (1): “hordim de la *caualaria* de Santiago” n° 6 a.[1239-40], l.5.

caualeiro s.m. ‘Cabaleiro’. O plural está usado formando parte dun topónimo. ◇ **caualeiro** (3): “Pedro Arias, *caualeiro*” n° 14 a.1251, l.21, n° 15 a.1252, l.30, “nõ uenderdes nõ inpinorardes a *caualeiro* nõ a santuario, senõ a leigo” n° 29 a.1256, l.10, **caualeyro** (11): “nõ criedes hi filios de *caualeyro* ou de poderoso” n° 3 a.1233, l.12, “Gil Oarez, *caualeyro*” n° 19 a.1255, l.16, “Vaasco Perez, *caualeyro* de Lousada” n° 22 a.1255, l.20,21, n° 24 a.1255, l.13, n° 25 a.1255, l.18, n° 31 a.1256, l.10, n° 37 a.1257, l.14, n° 43 a.1259, l.27, “se ouuer filio d’algo inna

uilla, fazelo *caualeyro*” Ap.A a.[1232]-1263, l.16, **caualeiro** (3): “Pelaj Pedrez, *caualeiro*” n° 14 a.1251, l.20, “Pedro Paaz, *caualeiro*” n° 15 a.1252, l.30,30, **cau(a)-l(eyr)o** (1): “Johan Pelaiz, *cau(a)l(eyr)o*” Ap.E a.[1252-55], l.178, **caualleyro** (1): “dom Fernã Perez Perez d’ Andrade, *caualleyro*” Ap.E a.[1252-55], l.174, **Caualeiros** (3): “o Casal de Frãcos que é dito dos *Caualeiros*” n° 24 a.1255, l.3, “no Cassal dos *Caualeiros*” n° 32 a.1256, l.4, n° 40 a.1258, l.7, **caual(e)iros** (1): “auãte clerigos e *caual(e)iros* e homees boos” n° 49 a.1260, l.29.

caualleyro vid. **caualeiro**

cazun s.f. ‘Caución, garantía’. ◇ **cazun** (1): “cun carta aselada de seelu de seu conzello de por *cazun* da outra parte” Ap.D a.1255.

cebaria vid. **ceueyra**

celareyro s.m. ‘Celareiro, monxe responsable do abastecemento e almacenaxe dos alimentos no mosteiro’. Era o cargo máis importante, despois do abade e do prior (vid. Andrade Cernadas 1995: 60). ◇ **celareyro** (6): “o prior e o *celareyro* d’Oya ueerõ ante mi” n° 17 a.1253, l.4, n° 25 a.1255, l.19,23,24,25, n° 50 a.[1260], l.1, **cellareiro** (1): “ó prior e o *cellareiro* fazerles seruico” n° 3 a.1233, l.8, **sclareyro** (1): “Pay Martiz, *sclareyro*” n° 2 a.1231, l.16, **cell(ar)ario** (3): “dom Juam Perez, *cell(ar)ario* maior de Sobrado” n° 34 a.1257, l.39,40,43.

celeyro s.m. ‘Celeiro, almacén de provisionís’, ‘edificación para gardar o gran’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 198-204). ◇ **celeyro** (2): “Tali pacto quod dês inde j nobis anuatjm tertiam partem de pane e de vino e de lino, e de legumina por nosso home no nosso *celeyro* de Varzena de Mera, e vna taleyga de castaneas sicas por nossa taleyga de nosso *celeyro*” n° 3 a.1233, l.5.6. ◇ **celeiro** (1): “colerdes meu maiordomo et leuardes o pã a meu *celeiro*” n° 11 a.1250, l.8.

cellarario vid. **celareyro**

cellareiro vid. **celareyro**

cen num. card. ‘Cen’. ◇ **cẽ** (1): “su pea de *cẽ* soldos” n° 33 a.1257, l.32.

centeno vid. **centeo**

centeo s.m. ‘Centeo’. ◇ **cēteo** (1): “VJ octauas de *cēteo* de dezimo de Geen” n° 45 a.1259, l.6, **cēteno** (2): “III de *cēteno*” n° 9 a.1244, l.8, “cada casal un quarteiro de *cēteno*” n° 14 a.1251, l.12, **centeno** “tres modios de *centeno* pola talega” n° 9 a.1244, l.4,5.

cerame s.m. ‘Capa con carapucha de uso masculino’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2003: 118). ◇ **cerame** (1): “XVIII no *cerame* do Ioã Sobrino” n° 50 a.[1260], l.49, **scerame** (1): “*scerame* de uerde” n° 34 a.1257, l.11.

cerca prep. ‘Cerca de’. ◇ **cerca** (1): “*cerca* leyras deste Pedro Martiz” n° 47 a.1259, l.12,

Cerdeira s.f. ‘Cerdeira’. Está usado como sobrenome e como topónimo. ◇ **Cerdeira** (3): “Ioam *Cerdeira*” n° 20 a.1255, l.3, “e fazedesle tal foro deste casar qual fizerẽ dos octros de *Cerdeira*” n° 20 a.1255, l.7,16, **Cerdera** (1): “sobrela egressa de *Cerdera*” n° 20 a.1255, l.3.

Cerdera vid. **Cerdeira**

certo adx. ‘Certo, verdadeiro’. ◇ **certo** (2): “por seer mays *certo*, mandamos e rogamos a Lourenço Eanes, notario, que lles dé ende esta carta” Ap.E a.[1252-55], l.170. **Por certo**, loc. adv. ‘Con seguridade, con certeza’: “soubemos bẽ *por certo* que é a que é a ygleia bẽ herdada” Ap.E a.[1252-55], l.86.

ceuada s.f. ‘Cebada’. ◇ **ceuada** (3): “senas talegas de *ceuada*” n° 9 a.1244, l.7, n° 50 a.[1260], l.6, Ap.A a.[1232]-1263, l.6.

ceueyra vid. **cibeyra**

[**chamar**] v.t. ‘Chamar’. ◇ IPres. P6 **chamã** (3): “ina uilla que *chamã* de Requeyxo” n° 23 a.1255, l.3, n° 37 a.1257, l.4, n° 42 a.1259, l.3; SPret. P6 **chamass(e)m** (1): “quando ar *chamass(e)m*” n° 49 a.1260, l.39; Inf. Conx. P3 **chamares** (1): “*chamares* meum maiordomo” n° 13 a.1251, l.5; Part. **chamado** (1): “*chamado* o Casar da Uila” n° 16 a.1253, l.9.

chantado s.m. ‘Chantado, plantación rodeada por un valado’. ◇ **chãtado** (1): “leue o moesteyro ... a quarta desse *chãtado* dos froctos dell” n° 43 a.1259, l.16.

chantar v.t. ‘Chantar, plantar’. ◇ SPres. P3 **chãte** (1): “que y *chãte* isse Pedro Pedrez” n° 43 a.1259, l.10; SFut. P3 **chãtar** (1): “de quanto il y *chãtar*” n° 43 a.1259, l.11, P6 **xantarẽ** (1): “Das arbores que *xantarẽ* ó quere que uaan leuẽ la mea da fruita” n° 9 a.1244, l.18; Inf. Conx. P5 **cantares** (1): “se quiserdes chantar arbores, *cantares* en tal logar” n° 3 a.1233, l.6; Inf. **chantar** (1): “se quiserdes *chantar* arbores, *cantares* en tal logar” n° 3 a.1233, l.6, **chãtar** (1): “damos a esse Pedro Pedrez un agro ... a *chãtar* de pereyras e de maceyras” n° 43 a.1259, l.8.

Chao s.m. ‘Chan’. Usado como topónimo. ◇ **Chao** (1): “o dizẽ O *Chao* sub Outeyro” n° 47 a.1259, l.7.

chegar v.i. 1. ‘Achegarse, xuntarse, reunirse’. ◇ SPret. P6 **chegassen** (1): “istos uigarios posuerunt die qui *chegassen* homines bonos” n° 4 a.[1234-36], l.30,31; Inf. Conx. P6 **chegarẽ** (1): “outorgã de *chegarẽ* senlos destes omes boos domõgo primeyro depos dja de san Matheu” n° 41 a.1258, l.14.

2. v.t. ‘Achegar, xuntar, reunir’. ◇ Inf. **chegar** (1): “fuerunt ibi *chegar* petra e madeyra” n° 4 a.[1234-36], l.4.

cibeyra s.f. ‘Gran, semente’. ◇ **cibeyra** (2): “a Nuno Rodriguez, J terza e mea octaua de *cibeyra*” n° 39 a.1258, l.26,27, **ceueyra** (1): “vJ de *ceueyra*” n° 34 a.1257, l.8, **cebaria** (1): “dares de heratico III talegas de *cebaria*” n° 13 a.1251, l.6.

Cima s.f. ‘Cima, parte superior’. Só aparece no topónimo *Cima de Vila*. ◇ **Cima de Uila** (5): “Cima de Uila” n° 1 a.[1225ca.], l.10,15, n° 16 a.1253, l.5, n° 28 a.1255, l.12, n° 46 a.1259, l.4.

cimsa s.f. ‘Cinza’. **cimsa** (1): “en dia de *cimsa*” n° 50 a.[1260], l.42.

clerico vid. **clerigo**

clerigo s. ‘Crego, sacerdote’. ◇ **clerigo** (5): “Pedro Perez, *clerigo* de Santiago de Progol” n° 16 a.1253, l.2, n° 26 a.1255, l.19, n° 38 a.1257, l.15, n° 42 a.1259, l.12,14, **cl(er)igo** (34): “Matheu Iohannis, *cl(er)igo*” n° 18 a.1254, l.16,16,16, n° 20 a.1255, l.10,10, n° 24 a.1255, l.14, n° 30 a.1256, l.10, n° 36 a.1257, l.10, n° 37 a.1257, l.13, n° 39 a.1258, l.11,38, n° 41 a.1258, l.6,7, n° 43 a.1259, l.26, n° 45

a.1259, 1.13,14, nº 46 a.1259, 1.10,10,11, nº 47 a.1259, 1.30, nº 48 a.1259, 1.22, Ap.E a.[1252-55], 1.2,3,37,42,43,56,57,73,86, 118,124,132, **cl(er)igo** (2): “Pedro Eanes *cl(er)igo*” nº 28 a.1255, 1.11, nº 28 a.1255, 1.11, **cl(er)igo** (1): “Lupus Lupet, o *cl(er)igo*” nº 11 a.1250, 1.21, **cl(er)igo** (3): “Gil Fernández, *cl(er)igo*” nº 14 a.1251, 1.19,22, nº 45 a.1259, 1.7, **clerico** (4): “Martī Pelagii, *clerico* de sancta Eulalia” nº 38 a.1257, 1.13, Ap.C a.[1252], 1.20,23, 30, **cl(er)ico** (1): “Michael Iohannis, *cl(er)ico* de Zolle”, nº 40 a.1258, 1.7, **cl(er)igus** (1): “cono cōuēto das donas e dos *cl(er)igus*” nº 21 a.1255, 1.3, **cl(er)ic(us)** (1): “Pedro Perez de Gërrochio, *cl(er)ic(us)*” nº 34 a.1257, 1.43, **cl(er)igos** (1): “auāte *cl(er)igos* e caualeyros e homees boos” nº 49 a.1260, 1.29, **cl(er)igos** (7): “todolos octros *clerigos* do lugar” nº 20 a.1255, 1.10, nº 21 a.1255, 1.13,14, nº 29 a.1256, 1.3,15, Ap.E a.[1252-55], 1.40, “cō consello dos *cl(er)igo[s]* et dos ffigleges” Ap.E a.[1252-55], 1.151,51.

cocto vid. **couto**

coēgo s.m. ‘Cóengo’. ◊ **coēgos** (4): “o prior e os *coēgos*” Ap.E a.[1252-55], 1.65,112, 124,167, **coego** (1): “Rodrigo Diaz, *coego* de Ourees” nº 48 a.1259, 1.20, Ap.E a.[1252-55], 1.4, **coegos** (2): “o prior deste moesteyro cō dous *coegos*” Ap.E a.[1252-55], 1.38,51,113, **coygos** (5): “un toucino aos *coygos*” nº 50 a.[1260], 1.7,17,22,29, 38, **coyguos** “en uino aos *coyguos* VIII” nº 50 a.[1260], 1.21, **cano(n)igo** (1): “maestre Garcia, *cano(n)igo* de Tuy” nº 48 a.1259, 1.21, **cano(n)ic(us)** (1): “Fernando Pelagij, *cano(n)ic(us)* et notarius lucensis” nº 30 a.1256, 1.12, **canoligo** (1): “Gil Giliz, *canoligo* de Astorga” nº 18 a.1254, 1.14.

[**coenlo**] s.m. ‘Coello, pel de coello’. ◊ **coenlos** (1): “garnacha enpenada de *coenlos*” nº 34 a.1257, 1.11.

[**coygo**] vid. **coēgo**

[**coyguo**] vid. **coēgo**

colaçon s.f. ‘Parroquia’. ◊ (1): “uezño na *colaçon* de Santa Maria” 16 a.1253, 1.11.

colcha s.f. ‘Colcha, sobrecama’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde 1227, vid. Varela Sieiro (2003: 174-175). ◊

colcha (1): “un leyto e 1ª cozedra e un feltro e 1ª *colcha*” nº 39 a.1258, 1.6.

coler v.t. ‘Coller’. ◊ IPres. P1 **colo** (1): “*colo* por filio a uós” nº 10 a.1247, 1.13; SPres. P4 **colam(os)** (1): “deuemos hy a fazer casa atra dia de nadal en que *colam(os)* nossa fructa e a uossa” nº 34 a.1257, 1.36; Inf. Conx. P5 **colerd[e]s** (1): “Et *colerd[e]s* meu maiordomo et leuardes o pã a meu celejro” nº 11 a.1250, 1.7; Inf. **coler** (1): “se uos uossa raçõ nõ queremos dar o uos na ordim nõ queremos *coler*” nº 2 a.1231, 1.12.

coleta vid. **colleyta**

colleyta s.f. ‘Colleita’. ◊ **colleyta** (1): “por *colleyta* do abbade v dineiros” nº 3 a.1233, 1.7, **coll(ey)ta** (5): “hũa *coll(ey)ta* do quinson que o moesteyro de Caaueyro á na dicta ygleia” Ap.E a.[1252-55], 1.107,122, 131,139,146, **coll(ey)tas** (4): “duas *coll(ey)tas*, hũa en enuern e outra en uerao” Ap.E a.[1252-55], 1.72,78,94, **coleta** (1): “na *coleta* de don Aras” nº 50 a.[1260], 1.35, **coletas** (1): “nas *coletas* de arcediagoo” nº 50 a.[1260], 1.4.

comenda s.f. 1. ‘Encomenda, cesión da propiedade por parte dun pequeno propietario rural a un señor a cambio da súa protección e defensa’ (vid. García de Valdeavellano 1982: 340). ◊ **com(en)da** (3): “dó mia herdade que ey inla foz de Chamoso e in Frãcjam e in Castrilõ e in Galaens in *comenda* e en garda al comendator dono Suer Diat de Loyo” nº 6 a.[1239-40], 1.3, “nẽ uenduda nen cambiada nẽ dada en *com(en)da* senõ a mj” nº 15 a.1252, 1.19, “depois de meus fillos tenerla en *com(en)da* meu propinquo” nº 15 a.1252, 1.21, **encom(en)da** (1): “Pois nossa morte daren ha *encom(en)da* desta erdade” nº 14 a.1251, 1.13.

comendador s.m. ‘Comendador, superior dunha orde militar’. ◊ **comendador** (1): “don Pedro Perez, *comendador* de Portumarĩ” nº 48 a.1259, 1.2, **com(en)dador** (6): “dominus Gomez Fernandez, *com(en)dador* de Mõtãchos” nº 6 a.[1239-40], 1.10, 10,11,11,13,29, **comêdador** (3): “o deuãdito *comêdador* dá e outorga us quinoes e directuras” nº 48 a.1259, 1.6,7,10, **comendator** (1): “*comendator* dono Suer Diat de Loyo” nº 6 a.[1239-40], 1.3.

comendator vid. **comendador**

[**comer**] v.i. ‘Comer, xantar’. ◇ IPret. P4 *comemos* (1): “quãdo *comemos* na Espineyra” n° 50 a.[1260], l.51; Inf. *comer* (1): “*comer* cada un frade de Carualo Torto” n° 34 a.1257, l.33;.

[**comezar**] v.i. ‘Comezar’. ◇ IPres. P3 *comeza* (1): “como *comeza* in molino” n° 1 a.[1225], l.24.

con prep. ‘Con’.

[**conca**] s.f. ‘Conca, cunca’. Podía significar unha peza de vaixela, un recipiente en que se verte a auga das ablucións ou para outros usos sagrados, ou, finalmente, unha medida de capacidade. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde o a.927, vid. Varela Sieiro (2003: 216-218). ◇ *cōcas* (1): “*ē cōcas* VI” n° 50 a.[1260], l.3.

concanbazon vid. **concanbiazon**

concanbiazon s.f. ‘Cambio, troco de propiedades’. ◇ *concābazō* (1): “fazemos atal *concābazō* entre nós” n° 35 a.1257, l.3, *cōcanbiazō* (1): “esta carta de *cōcanbiazō*” n° 35 a.1257, l.17.

concedente adx. ‘Dise da persoa que concede algo’. ◇ *concedente* (1): “Presente e *concedente* filio meo, Pedro Cota” n° 38 a.1257, l.4.

[**conceder**] v. ‘Conceder, consentir, permitir’. ◇ IPres. P1 *co(n)cedo* (1): “ego Ffermandus Petri, scriptor, sum testes e *co(n)cedo*” n° 16 a.1253, l.13; P4 *conçedim(us)* (1): “*conçedim(us)* et roboraujmus” n° 28 a.1255, l.15.

concello s.m. ‘Concello, conxunto de persoas que se encargan da administración municipal’. ◇ *(con)c(e)llo* (1): “*(con)c(e)llo* de Serega” n° 49 a.1260, l.44, *cōc(e)llo* (1): “notario jurado do *cōc(e)llo* de Serega” n° 49 a.1260, l.45, *conzellu* (1): “carta aselada de seelu de seu *conzellu*” Ap.D a.1255, *(con)celio* (1): “notario jurado do *(con)celio* de Betâzos” n° 34 a.1257, l.45, *co(n)cilio* (6): “alchaydes e *co(n)cilio* de Ialias” n° 4 a.[1234-36], l.5,12,13,19,21, n° 7 a.1241, l.4, *c(on)cilio* (1): “Petrus Froilla alchaide et suo *c(on)cilio*” n° 4 a.[1234-36], l.24.

concelio vid. **concello**

concilio vid. **concello**

condicon vid. **condizion**

condison vid. **condizion**

condizion s.f. ‘Condición’. ◇ *condicō* (1): “a tal precto e sub tal *condicō*” n° 2 a.1231, l.4, *(con)diziō* (1): “aa tal *(con)diziō*” Ap.B a.1251, l.6, *(con)dizū* “su tal *(con)dizū*” n° 39 a.1258, l.21, *cōdisō* (1): “en tal *cōdisō*” n° 43 a.1259, l.6.

condizun vid. **condizion**

conecencja s.f. ‘Recoñecemento’. ◇ *conecēcja* (1): “darmoles cad’ ano en *conecēcja* de cada casal un quartoiro de cēteno” n° 14 a.1251, l.12.

confesso s. ‘Confeso, laico retirado a un convento a pasar os últimos anos da súa vida” (vid. Andrade Cernadas 1995: 45, e tamén s.v. *converso*). ◇ *(con)fesso* (1): “ffrey Joane, *(con)fesso*” n° 33 a.1257, l.35.

[**confirmar**] v. ‘Confirmar, ratificar, tornar máis firme’. ◇ IPres. P1 *confirmo* (2): “Ego, dona Toda, qui hac cartā iusso facere manus meas roboro et *confirmo*” n° 9 a.1244, l.22, n° 38 a.1257, l.17, *(con)firmo* (2): “roboro e *(con)firmo* e octorgo la carta deste mudamento deste aniuersario” n° 18 a.1254, l.9, n° 34 a.1257, l.46, P3 *cōfirma* (1): “Alfonso Pelaet, prelado de Eclesiola, *cōfirma*” n° 28 a.1255, l.10, *co(n)firma* (15): “Martī Martinjz, capelam, *co(n)firma*” n° 28 a.1255, l.11,11,11,11,12,12,12,13,13,13,13,14,14,14; P4 *(con)firmam(os)* (2): “ha roboramos e *(con)firmam(os)*” n° 15 a.1252, l.33, Ap.C a.[1252], l.27; P6 *(con)firm(an)* (1): “testes e *(con)firm(an)*” n° 34 a.1257, l.44, *(con)ff(irman)* (1): “testes e *(con)ff(irman)*” n° 32 a.1256, l.16; Part. *cōfirmada* (1): “Fecta carta e *cōfirmada* eno mes de iuljo” n° 21 a.1255, l.17, *cōfi(r)mada* (1): “Fecta carta o primeiro dia de março e *cōfi(r)mada* pela carta” n° 29 a.1256, l.18, *co[n]firmada* “agho da mia parte rasa ina uo[z *c/o*]*n]firmada*” n° 44 a.1259, l.13.

[**congro**] s.m. ‘Congro, peixe mariño semellante á anguía’. ◇ *cōgros* (1): “*ē cōgros* xxiiii” n° 50 a.[1260], l.32.

Colūpne s.f. Sobrenome de identificación dubidosa, posiblemente en relación con ‘columna’, dado que na Idade Media se documenta a forma *colūpnas*. ◇ (1): “Adriã *Conlūpne*” n° 1 a.[1225], l.14.

[**conocido**] pt. e adx. ‘Coñecido, sabido’. ◊ **conocida** (1): “*Conocida* cousa sea” n° 18 a.1254, l.1, **conoçuda** (2): “*Conoçuda* cousa sea” n° 2 a.1231, l.1, n° 16 a.1253, l.1, **conoscida** (2): “*Conoscida* cosa sea” n° 6 a.[1239-40], l.1, n° 49 a.1260, l.1, **conozida** (1): “*Conozida* cousa sea” n° 47 a.1259, l.1, **conozuda** (6): “*Conozuda* cousa a todos” n° 19 a.1255, l.1, n° 22 a.1255, l.1, n° 24 a.1255, l.1, n° 32 a.1256, l.1, n° 33 a.1257, l.1, n° 48 a.1259, l.1, **conusuda** (1): “*Conusuda* cousa seia” n° 43 a.1259, l.1, **conuzuda** (2): “*Conuzuda* cousa sea” n° 35 a.1257, l.1, Ap.B a.1251, l.2, **coñocida** (1): “*Coñocida* cosa sea” n° 12 a.1251, l.1, **coñoçuda** (6): “*Coñoçuda* cousa seea” n° 44 a.1259, l.1, **cunuçudo** (1): “*a ladrõ cunuçudo*” n° 17 a.1253, l.10, **cunuscuda** (1): “*Cunuscuda* cousa seya” n° 42 a.1259, l.1, **cunuzuda** (6): “*Cunuzuda* cousa sea” n° 20 a.1255, l.1, n° 21 a.1255, l.1, n° 26 a.1255, l.2, n° 29 a.1256, l.1, Ap.C a.[1252], l.1, Ap.D a.1255, **qunucuda** (1): “*Qunucuda* cousa sega” n° 40 a.1258, l.1.

[**conoçudo**] vid. [**conocido**]

[**conoscido**] vid. [**conocido**]

[**conozido**] vid. [**conocido**]

[**conozuda**] vid. [**conocido**]

[**conparar**] vid. **conpar**

conplido adx. ‘Cumprido, sen limitacións, sen restricións’. ◊ (**con**)**plido** (1): “fazerenle deuedo de fameliar (*con*)**plido**” n° 34 a.1257, l.27.

conposizon s.f. ‘Composición, acordo ou convenio entre partes que están enfrontadas’. ◊ **Conposizõ** (1): “*Conposizõ* a prazer d’ anbalas partes foy feita entrelas partes” n° 48 a.1259, l.5, **cõposizõ** (1): “toda cousa que el y fezesse ela lo outorgou, quer con uñ zimento, quer [*con*] **cõposizõ**” n° 33 a.1257, l.9.

conpra s.f. ‘Compra’. ◊ **cõpra** (1): “si algẽ contra esta mia venda e uossa **cõpra** veer” n° 42 a.1259, l.7, **cõp(r)a** (1): “uenderdes esta **cõp(r)a** a quem faza este foro” n° 21 a.1255, l.11; (**con**)**p(r)as** (1): “Mãdo (*con*)**p(r)as** e gaazas quãtas fiz de herdade” n° 39 a.1258, l.28.

conprar v.t. ‘Comprar’. ◊ IPres. P4 (**con**)**p(r)amos** (1): “nós (*con*)**p(r)amos** herdade d’ Armea ad

dona Maria Perez” n° 34 a.1257, l.4, (**con**)**param(os)** (1): “que le nós (*con*)**param(os)**” n° 13 a.1251, l.3; IPret. P3 **comprõ** (1): “demanda da herdade sobre que contendẽ que **comprõ** o abade de Nespereyra” n° 41 a.1258, l.3, P5 **cõp(r)astes** (1): “ela herdade que **cõp(r)astes**” n° 21 a.1255, l.10; Inf. (**con**)**prar** (1): “se a nós nõ quisermos (*con*)**prar**” n° 3 a.1233, l.11, (**con**)**parare** “si nõ nolumus (*con*)**parare**” n° 13 a.1251, l.10.

conpridamente adv. ‘Cumpridamente, completamente, totalmente’. ◊ (**con**)**p(r)idamẽte** (1): “o clerigo que y morar pode dar e pagar esta renda cada ano bem e **conpridamẽte**” Ap.E a.[1252-55], l.88, (**con**)**p(r)idam(en)te** (4): “achamos que esta herdade ualia bẽ e (*con*)**p(r)idam(en)te** esta renda” Ap.E a.[1252-55], l.62,67,81,136, (**con**)**p(r)idamẽte** (3): “pagar bẽ e (*con*)**p(r)idamẽte**” Ap.E a.[1252-55], l.69, 83,99, **cõpridamẽte** (2): “podia dar esta renda por aquesta herdade bẽ e cõpridamẽte” Ap.E a.[1252-55], l.55,144, **cõp(r)idamente** (1): “que ualia bẽ e **cõp(r)idamente** esta renda” Ap.E a.[1252-55], l.117.

conprir v.t. **1.** ‘Cumprir, facer alguen algo a que está obrigado’. ◊ IPret. P3 **cõp(r)io** (1): “de tal pacto de tal uigarezse nulla ren minime **cõp(r)io** Martinus de Boẽ e suos heredes” n° 4 a.[1234-36], l.41; SPres. P3 **cũpra** “ista mãda **cũpra** Iluira Garcia et suas diuidas” n° 5 a.1237, l.19, (**con**)**p(r)a** (2): “que a nós (*con*)**p(r)a** nosso foro en paz” n° 3 a.1233, l.11, n° 39 a.1258, l.35, Inf. (**con**)**p(r)ila** (1): “Mãdo a Abril Fernãdez que **conpra** esta mãda assi como eu a mãdo, e fazoo eu poderoso do meu auer e da mia herdade pra (*con*)**p(r)ila**” n° 39 a.1258, l.36.

2. ‘Prover a alguen do que necesita, abastecer’. ◊ Inf. (**con**)**p(r)ir** (1): “mãdo (*con*)**p(r)ir** un liuro briuial in San Cibrãõ” n° 39 a.1258, l.8.

consello s.m. **1.** ‘Consello, deliberación, consideración atenta e detida dun asunto’. ◊ **consello** (1): “ouuemos **consello** cõ homes bõos e cõos figleges desta mijsma ygleia” Ap.E a.[1252-55], l.95, (**con**)**sello** (4): “ouuemus (*con*)**sello** cõ omes bõos” Ap.E a.[1252-55], l.59,79,113,151, (**con**)**selo** (1):

- “auuodo (*con*)selo con omes boos e sages” n° 19 a.1255, l.12.
- 2.** ‘Consello, recomendación’ ◇ *consello* (1): “pelo conselo que les el der” n° 41 a.1258, l.11, *cõselo* (1): “an de filar *cõselo* cū Sancho Moniz, ioyz sobredito” n° 41 a.1258, l.10, *cunsellu* (1): “oydas as razues e *cunsellu* avido cun ipsa carta del rey” Ap.D a.1255.
- conselo** vid. **consello**
- [**consellar**] v.p. ‘Aconsellarse’. ◇ IPret. P3 *consellou* (1): “Vnde se *consellou* de se incorrer e encorreose de este preyto” n° 49 a.1260, l.33; SPres. P3 *cõssellase* (1): “o juit disse a Domingo Uidal que se *cõssellase* se daria fiador in maor custa ou se se quirria incorrer” n° 49 a.1260, l.32.
- [**constringir**] v.t. ‘Constrinxir, apremar a alguén para que faga algo’. ◇ IPret. P3 *cõstringiu* (1): “Rodrigo Gomez *cõstringiu* esse Rodrigo Gūsaluiz que fosse respõder” n° 33 a.1257, l.10; SPret. P6 *cõstrigessẽ* (1): “o juiz deu sa carta aos alcaides de Mogardos ... pera que ... a *cõstrigessẽ* essa Maor Rodriguiz que ueesse responder” n° 33 a.1257, l.14.
- conta** s.f. ‘Conta’. ◇ (1): “esta é (*con*)ta do gaado e do auer” n° 39 a.1258, l.23.
- contenda** s.f. ‘Contenda, discusión, preito’. ◇ *contenda* (3): “a *contenda* dante mj” n° 19 a.1255, l.2, n° 41 a.1258, l.10, Ap.D a.1255, *contẽda* (1): “se algua *contẽda* ueer entre los omes boos” n° 41 a.1258, l.17, (*con*)*tẽda* (1): “auia (*con*)tẽda” n° 33 a.1257, l.27, (*con*)*tenda* (1): “(*con*)tenda entre don Pedro Perez” n° 48 a.1259, l.1.
- [**contender**] v.i. ‘Contender, pleitear’. ◇ IPres. P6 *contendẽ* (1): “demanda da herdade sobre que *contendẽ*” n° 41 a.1258, l.3.
- contra** prep. ‘Contra’, **1.** Con significación relacional, de oposición. ◇ *cõtra* (2): “*cõtra* esta carta” n° 15 a.1252, l.35, n° 23 a.1255, l.10, *cont(r)a* (1), (*con*)*tra* (2): “se alguna das partes partes (*con*)tra esto vyer ou *cont(r)a* algua cousa” n° 48 a.1259, l.15, “(*con*)tra este factõ” Ap. A a.[1232]-1263, l.21, *col[n]tra* (1), (*con*)*t(r)a* (4): “nõ queriã hyr *col[n]tra* hu celareyro senõ como (*con*)*t(r)a* senor” n° 25 a.1255, l.25, “(*con*)*t(r)a* os frades” n° 33 a.1257, l.16, “quim *con* *t(r)a* este prazo passar” n° 34 a.1257, l.36, “(*con*)*t(r)a* esta mia venda” n° 42 a.1259, l.6, *cõt(r)a* (5): “¿que dices *cõt(r)a* aquilu?” n° 8 a.[1200-1243], l.18, n° 31 a.1256, l.4, n° 32 a.1256, l.8, n° 35 a.1257, l.17, n° 44 a.1259, l.14, (*contr*)*a* (2): “(*contr*)*a* Fernandum Arie” n° 25 a.1255, l.1, n° 40 a.1258, l.3.
- 2.** Indica dirección. ◇ *cõt(r)a* (1): “Disu iudex *cõt(r)a* parte Pedro Feroso” n° 8 a.[1200-1243], l.21.
- 3.** Indica significación espacial. ◇ (*contr*)*a* (1): “porla mia casa que eu fix no Burgo de Negralle (*contr*)*a* o rio” n° 40 a.1258, l.3.
- contradizer** v.t. ‘Contradizer’. ◇ Inf. (*con*)*tradizer* (1): “que esta carta tẽptar ou britar ou (*con*)*tradizer* quiser” n° 15 a.1252, l.23.
- contrariar** v.t. ‘Contrariar’. ◇ Inf. *cõtrariar* (1): “se alguẽ de meu lignage ou d’estrayo veer que esta karta quiser *cõtrariar* ou esta vẽçon, seia maledictus” n° 38 a.1257, l.5, (*con*)*[t](r)ariar* (1): “Se uos sobr’ esto (*con*)*[t](r)ariar* alguẽ” n° 47 a.1259, l.21.
- [**conusudo**] vid. [**conocido**]
- [**conuzudo**] vid. [**conocido**]
- conuento** s.m. ‘Convento, comunidade de relixiosos que habitan nun mosteiro’. ◇ *conuẽto* (2): “o abade dõ Gomet e *conuẽto* de Sancta Maria de Melõ” n° 2 a.1231, l.6,11, *cõuento* (2): “el *cõuento* deste deuandito monesteyro” n° 15 a.1252, l.14, “do *cõue[n]to*” n° 26 a.1255, l.11, *cõuẽto* (6): “abade dom Gomet et *cõuẽto* de Sancta Maria de Melõ” n° 2 a.1231, l.2,13, n° 21 a.1255, l.3, n° 26 a.1255, l.12, n° 27 a.1255, l.8, n° 33 a.1257, l.3, *cõu(e)nto* (1): “por si e por sou *cõu(e)nto*” n° 49 a.1260, l.4, (*con*)*uẽto* (5): “una pitãcia al (*con*)*uẽto* de Sã Martijõ” 14 a.1251, l.25, n° 15 a.1252, l.17,29, n° 19 a.1255, l.13, n° 43 a.1259, l.4, (*con*)*uento* (3): “al (*con*)*uento* desse lugar” n° 15 a.1252, l.4, n° 19 a.1255, l.3, n° 34 a.1257, l.2, *conuentu* (1): “abbas Melonis, pariter cum *conuentu* ejusdem locj” n° 3 a.1233, l.2, *conventu* (1): “entr’ u abade de Munforte e u *conventu* da una parte” Ap.D a.1255, (*con*)*uẽtu* (3): “maiorj parte omni (*con*)*uẽt[u]*, testes” n° 3 a.1233, l.15, “abbas et (*con*)*uẽtu*” n° 36 a.1257, l.13, n°

45 a.1259, l.13, (*con*)*ue(n)tu* (1): “abbas et (*con*)*ue(n)tu* de Sancte Marie de Fferraria” n° 36 a.1257, l.3.

conuerso s. ‘Laico retirado a un convento a pasar os últimos anos da súa vida’ (vid. Andrade Cernadas 1995: 45, e tamén s.v. *confesso*).
 ◇ *cõuerso* (1): “Pedro Marino, *cõuerso*” n° 23 a.1255, l.21.

conujdar v. ‘Convidar’. ◇ Inf. Conx. P5 *conujdardes* (1): “e *conujdardes* ante o monesteiro” n° 29 a.1256, l.11, Inf. *cõujdar* (1): “*cõujdar* ãte o monesteiro” n° 21 a.1255, l.12.

[**conuir**] v.t. ‘Concordar, estar conforme con alguén nun asunto xurídico’. ◇ IPres. *cõueno* P1 (1): “a todos aquestis omnijs qui mi de ista heredadj herdã e bẽfectã e mi isti amor fazim *cõuenolis* e outorgulis qui li siga semprij amigo” n° 10 a.1247, l.16. **1.1. Conuen a saber / conuen de saber**, ‘é dicir’, loc. aclarativa coa que se introduce unha explicación ou desenvolvemento do que se dixo anteriormente: “*Conuen a saber*” n° 15 a.1252, l.4, n° 47 a.1259, l.4, “*Conuẽ a saber*” n° 41 a.1258, l.5, n° 48 a.1259, l.9, “(*con*)*uen a saber*” n° 19 a.1255, l.8, n° 34 a.1257, l.4, “*cõuẽ a saber*” n° 22 a.1255, l.10, n° 23 a.1255, l.5, n° 30 a.1256, l.3, “*Cõuem a saber*” n° 31 a.1256, l.3, “*cõuen a saber*” n° 15 a.1252, l.35, n° 37 a.1257, l.4; “(*con*)*uẽ a saber*” Ap.E a.[1252-55], l.46, “*conuẽ de saber*” Ap.E a.[1252-55], l.35. “(*con*)*uen de saber*” Ap.E a.[1252-55], l.119, “(*cõ*)*uẽ de saber*” Ap.E a.[1252-55], l.104, l.29.

[**conzello**] vid. **concello**

[**coñozido**] vid. [**conocido**]

[**coñozudo**] vid. [**conocido**]

cor s.m. ‘Corazón’. Vid. tamén s.v. *coraçon*. ◇ *cor* (1): “dou e outorgo de bõ *cor* e de bõa uõetade” n° 16 a.1253, l.3.

coraçon s.m. ‘Corazón’. Vid. tamén s.v. *cor*.
 ◇ *coraçon* (1): “de bon *coraçon*” n° 37 a.1257, l.3, *corazõ* (1): “de bon *corazõ* e de boa uoontade” n° 30 a.1256, l.1, *curazõ* (2): “de boo *curazõ*” n° 22 a.1255, l.3, n° 30 a.1256, l.6.

[**cordeyro**] adx. ‘De pel de año’. ◇ *cordeyra* (1): “saya de broneta e pelle *cordeyra*” n° 34 a.1257, l.12.

coronper v.t. ‘Corromper, alterar’. ◇ Inf. *coronper* (1): “se algem uener de nosa parte ou d’alena que esta carta quera *coronper*” Ap.C a.[1252], l.28.

corpo s.m. ‘Corpo’. ◇ *corpo* (2): “mando meu *corpo* e mja alma a Santa Maria” n° 26 a.1255, l.3, n° 39 a.1258, l.17, *corp(us)* “mando *corp(us)* et d’ anima” n° 5 a. 1237, l.4.

cortina s.f. ‘Cortiña, terreo de cultivo normalmente cercado e próximo á vivenda’, ‘terreo para edificar ou con edificacións’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 258-263). ◇ (1): “Jn *cortina* de dõ Beneito” n° 1 a.[1225], l.25.

cosa vid. **cousa**

Costa¹ s.f. ‘Costa, terreo en pendente’. Aquí forma parte dun topónimo. ◇ (1): “eno Casar da *Costa*” n° 35 a.1257, l.11.

[**costa**]² vid. **custa**

Cota s. ‘Cota, peza para protexer o corpo na guerra’. Tamén significou ‘roupa de muller, capa, manto’ (Pottier 1948-1949 s.v.). Está usado como sobrenome. ◇ (1): “Pedro *Cota*” n° 38 a.1257, l.5.

Coua s.f. ‘Cova’. Usado como topónimo. ◇ (1): “in *Coua* habet una terra regalenga” n° 1 a.[1225], l.23.

Couquino adx. ou s. Sobrenome de identificación descoñecida. Aparece usado outra vez como alcume en Santiago, nun texto de 1438 (vid. TMILGa), pero non atopamos vez semellante nos repertorios léxicos (DDGM). Podería estar en relacion co sobrenome *Caucus* que aparece a finais do XII en documentos de Sobrado, de significado pouco claro (vid. Boullón 1999 s.v.) ◇ (1): “Domingo Perez *Couquino*” n° 49 a.1260, l.43.

cousa s.f. ‘Cousa’. ◇ *cousa* (29): “Conoçuda *cousa* sea a todos” n° 2 a.1231, l.1, n° 16 a.1253, l.1, n° 17 a.1253, l.1,8, “por esta *cousa* seer mais stauil” n° 17 a.1253, l.13, n° 18 a.1254, l.1, n° 19 a.1255, l.1, n° 20 a.1255, l.1, n° 21 a.1255, l.1, n° 22 a.1255, l.1, n° 24 a.1255, l.1, n° 26 a.1255, l.2, n° 29 a.1256, l.1, n° 31 a.1256, l.1, n° 33 a.1257, l.1, “toda *cousa* que el y fezesse ela lo outorgou” n° 33 a.1257, l.8, n° 34 a.1257, l.1, n° 35 a.1257,

- l.1, nº 37 a.1257, l.1, nº 39 a.1258, l.2, nº 40 a.1258, l.1, “como en toda *cousa* que faza ao pleyto” nº 41 a.1258, l.12, nº 42 a.1259, l.1, nº 43 a.1259, l.2, nº 44 a.1259, l.1, nº 48 a.1259, l.1, “Conozida *cous[a]* sea” nº 47 a.1259, l.1, “contra esto vyer ou contra alga *cousa*” nº 48 a.1259, l.16, Ap.D a.1255, **coussa** (1): “Conozuda *coussa* ssea” nº 32 a.1256, l.1, **cosa** (6): “Conoscida *cosa* sea” nº 6 a.[1239-40], l.1, nº 12 a.1251, l.1, nº 30 a.1256, l.1, “se sobre alguna *cosa* ouerẽ contenda do juyzo” nº 41 a.1258, l.9, Ap.B a.1251, l.2, Ap.C a.[1252], l.1, [**causa**] (1): “Conoscida [*causa*] sseya a todos aqeles que esta carta uirem” nº 49 a.1260, l.1, **cousas** (4): “siga semprij amigo in totalas *cousas* a bõa fe” nº 10 a.1247, l.16, nº 17 a.1253, l.9, “Vnde por estas *cousas* dizia ca le auja a dar a loutosa” nº 19 a.1255, l.8, nº 47 a.1259, l.24.
- coutado** adx. ‘Acoutado, estipulado’. ◇ (1): “fazemos preyto e prazo in **D** soldos *coutado*” nº 43 a.1259, l.5.
- couto** s.m. **1.** ‘Couto, terreo sobre o que un señor ou un mosteiro exerce unha xurisdición, normalmente por concesión rexia, e cobra rendas ou prestacións en traballo’. ◇ **couto** (3): “susu deuandito *couto*” nº 15 a.1252, l.34, “moraua en Barro, que era seu couto” nº 19 a.1255, l.7, “notario do *couto* de Meyra” nº 38 a.1257, l.15, **coutu** (1): “assieno *coutu* como en eglegiario” nº 35 a.1257, l.6; **coutos** (3): “demandeya enos *coutos* e enas herdades d’ Oya” nº 17 a.1253, l.3,7,9. **2.** ‘Multa, pena pecuniaria’. ◇ **couto** (3): “peit’ el *couto* al monesteyro de susu dito” nº 15 a.1252, l.36,37, nº 31 a.1256, l.5, **cocto** (1): “pectet in *cocto* C morabitos” nº 9 a.1244, l.15.
- cozedra** s. ‘Especie de colchón’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde 938, vid. Varela Sieiro 2003: 176-177. ◇ (1): “un leyto e J^a *cozedra* e un feltro e J^a colcha”.
- [**coñocido**] vid. [**conocido**]
 [**coñozudo**] vid. [**conocido**]
- creer** v. ‘Crer’. ◇ Inf. **creer** (1): “quẽ contra esta carta ueer e nũ *creer* sega maldito” nº 40 a.1258, l.4; part. **creudo** (1): “dessemos ende esta carta por que fosse *creudo*” Ap.E a.[1252-55], l.168.
- criar** v. ‘Criar’. ◇ SPres. P5 **c(r)iedes** (1): “nõ *c(r)iedes* hi fillos de caualeyro ou de poderoso” nº 3 a.1233, l.11; Inf. **criar** (1): “que ajudẽ a *criar*” nº 26 a.1255, l.13.
- cruzada** s.f. ‘Cruzada, expedición militar a Xerusalén’. ◇ (2): “se for na *cruzada* deũ le aa dar de Carualio Torto cc soldos” nº 34 a.1257, l.18,21.
- [**cruzado**] s. ‘Cruzado, persoa que vai á cruzada’. ◇ **cruzada** (1): “ela é *cruzada*” nº 34 a.1257, l.18.
- [**cundanar**] v.t. ‘Condenar’. ◇ IPres. P1 **cũdano** (1): “*cũdano* dõ Rodrigo nas custas” nº 27 a.1255, l.12.
- [**cunprir**] vid. **conprir**
- cuba** s.f. ‘Cuba, barril’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde 826, vid. Varela Sieiro (2003: 286-291). ◇ **cuba** (1): “damos una *cuba* de ujno de XV moos xena” nº 14 a.1251, l.24, **cubas** (1): “as *cubas* XVI” nº 50 a.[1260], l.25.
- cubertura** s.f. ‘Cobertura’. ◇ (1): “en ataude cũ *cubertura* de **III** uaras d’ estanforth uermello” nº 34 a.1257, l.26.
- cunado** s. ‘Cuñado’. ◇ (1): “Johan Fernandet, *cunado* de Pedro Rodericj” nº 11 a.1250, l.21.
- cundadu** s.m. ‘Condado’. ◇ (1): “cada mercauder doutra *cundadu* que pasar pur Lemus” Ap.D a.1255.
- cunsellu** vid. **consello**
- cunuçudo** vid. [**conocido**]
- [**cunuscudo**] vid. [**conocido**]
- [**cunuzudo**] vid. [**conocido**]
- curazon** vid. **coraçon**
- curral** s.m. ‘Curral, espazo cerrado próximo á casa con edificacións para acubillar animais’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 208-210). ◇ (1): “fazeres duas casas ena herdade cũ seu *curral*” nº 20 a.1255, l.8.
- [**Curuia**] s.f. ‘Curuxa’. Está usado como topónimo ◇ **curuias** (1): “sou quinõ das *Curuias*” nº 28 a.1255, l.4.
- custa** s.f. pl. ‘Custa, gastos dun xuízo’. ◇ **custa** (4): “pidio fiador na *custa*” nº 49 a.1260, l.30,30, nº 49 a.1260, l.31, “que pagasse a ffiadoria e a *custa* a don abade” nº 49 a.1260, l.37,

custas (3): “cūdano dō Rodrigo nas *custas*” n° 27 a.1255, 1.12, n° 33 a.1257, 1.18, n° 41 a.1258, 1.20, *costas* (1): “su pea das *costas* e do dereyto” n° 41 a.1258, 1.5.

Cutefe s.m. ‘Coteife, cabaleiro vilán que accedeu á baixa nobreza polos servizos prestados nas campañas bélicas’. Aquí está usado como nome persoal ◊ (1): “*Cutefe*” n° 25 a.1255, 1.2.

D

danado adx. ‘Condenado’. ◊ (1): “cū Juda el traedor ñeno enferno *danado*” n° 15 a.1252, 1.25.

dar v. ‘Dar’. ◊ IPres. P1 *dou* (30): “eu dona Elujra de Prada fazo oferta e *dou* ... dous casales” n° 14 a.1251, 1.2, n° 15 a.1252, 1.4,6,7,8,8,10,12,12,14, n° 16 a.1253, 1.3,7, n° 17 a.1253, 1.13, n° 18 a.1254, 1.2, n° 21 a.1255, 1.4, n° 26 a.1255, 1.4,6, n° 27 a.1255, 1.13, n° 30 a.1256, 1.2,3, 1.6, n° 31 a.1256,1.3, n° 34 a.1257, 1.28, n° 35 a.1257, 1.3,9,14, n° 38 a.1257, 1.4, n° 40 a.1258, 1.2, n° 45 a.1259, 1.8,11, *dó* (2): “*dó* mia erdade” n° 6 a.[1239-40], 1.2, n° 13 a.1251, 1.4, *doc* (1): “aquila ismolna qui eu *doc*” n° 5 a. 1237, 1.34; P3 *dá* (4): “*dá* dona Toda toda sua dereitura” n° 9 a.1244, 1.17, n° 28 a.1255, 1.6, n° 48 a.1259, 1.6,10; P4 *damos* (3): “nós *damos* a esse a esse Pedro Pedrez un agro” n° 43 a.1259, 1.7, “*damosuos* por fiador Johan Gūtiño” n° 46 a.1259, 1.4, Ap.C a.[1252], 1.13, *dam(os)* (7): “*dam(os)* e e outorgamos a uós en este mesmo logar raçom” n° 2 a.1231, 1.6, “*damosuos* cc soldos por reuora” n° 2 a.1231, 1.8, n° 10 a.1247, 1.22, “*damos* una cuba de ujno” n° 14 a.1251, 1.24, n° 20 a.1255, 1.16, n° 34 a.1257, 1.6, n° 45 a.1259, 1.4, *dam(us)* (6): “*dam(us)* tibi ipsam nostram hereditatem” n° 3 a.1233, 1.3, n° 11 a.1250, 1.3,5, n° 13 a.1251, 1.1,1.3, “e porē *dam(us)* partizom” n° 36 a.1257, 1.5; P6 *dam* (4): “esta guarida que le *dam* os frades” n° 34 a.1257, 1.23, “*dam* poder aos mādadores que possam mādār” n° 41 a.1258, 1.11,15; ICopret. P3

daua (1): “*daua* fiador” n° 25 a.1255, 1.20; P6 *dauã* (3): “*dauã* fiador ante hu meirino” n° 25 a.1255, 1.12,14,16; IPret. P1 *dei* (2): “mea bua in sa uida *deila*” n° 5 a. 1237, 1.18, “*deilles* ende carta de meu seelu seelada” Ap.D a.1255, *dey* (2): “que uos *dey* en câbyo” n° 35 a.1257, 1.16, n° 50 a.[1260], 1.7, *dj* (1): “nō *dj* della a derectura ao mostero” n° 26 a.1255, 1.5; P3 *deu* (5): “deuo a Suero xxx soldos que me *deu*” n° 6 a.[1239-40], 1.7, “Urraca Dominici *deu* sua uoce a dū Pol” n° 8 a.[1193-1243], 1.3, “*deu* por seu pesoeyro Rodrigo” n° 33 a.1257, 1.7, “*deule* sa boa” n° 33 a.1257, 1.8, “o juiz *de[ui]* sa carta aos alcaydes” n° 33 a.1257, 1.12, Ap.E a.[1252-55], 1.84, *deo* (1): “un gauiã que *deo* o prior ao arcediagoo” n° 50 a.[1260], 1.11, *dou* (1): “don abade *dou* fiador” n° 49 a.1260, 1.23, *do(os)* (1): “*dó*(os)” n° 49 a.1260, 1.30; P6 *deron* (2): “*deronlle* tanta herdade” Ap.E a.[1252-55], 1.114,125, *derom* (1): “don abade pidio a primeyra proua dante o juit e *deromla*” n° 49 a.1260, 1.26, *derō* (4): “una tertia que le non *derō*” n° 1 a.[1225], 1.27, n° 17 a.1253, 1.6, n° 33 a.1257, 1.26,30; IAntepret. P6 (1): *deran* “Martin Fernandez dicia que lle fillaban portadigu en lugar ú u nunca *deran*” Ap.D a.1255; Cond. P3 *daria* (1): “se *daria* fiador in maor custa” n° 49 a.1260, 1.32; SPres. P3 *dé* (3): “xxx^a soldos que *dé* in un lugar” n° 39 a.1258, 1.11, Ap.D a.1255, Ap.E a.[1252-55], 1.171; P5 *dedes* (3): “que uós *dedes* a mjn raçõ” n° 2 a.1231, 1.4, “E nō *dedes* maneria nē osas” n° 9 a.1244, 1.9, n° 11 a.1250, 1.6, *d(e)des* (1): “*d(e)des* a nós x soldos de luctosa” n° 3 a.1233, 1.12, *dés* (2): “Tali pacto quod *dés* inde j nobis anuatjm tertiam partem” n° 3 a.1233, 1.4,7; P5 *diades* (1): “*diades* ende cada ano quarta e dezmo de fectjo” n° 21 a.1255, 1.6; P6 *dē* (2): “que me *dē* tres modios de centeno” n° 9 a.1244, 1.4, “que lle *dē* seus fillos sēpre por ela guarimento in seus dias” n° 39 a.1258, 1.21, *dem* (1): “que sse paguem e se *dem* de cada hũa ygleia cada ano” Ap.E a.[1252-55], 1.165, *dian* (1): “mādo que le *dian* o melor auer mouil” n° 19 a.1255, 1.13; SPret. P3 *desse* (2): “que eadesse e *desse* y mays herdade”

Ap.E a.[1252-55], 1.64,84, P4 *dessem(os)* (1): “pedirõnos que lle *dessem(os)* ende esta carta por que fosse creudo” Ap.E a.[1252-55], 1.167; SFut. P3 *der* (3): “qual deles *der* ao plazo” n° 41 a.1258, 1.8, “pelo conselo que les el *der*” n° 41 a.1258, 1.11, “Maria Uirmuiz, ia dicta, *der* a Aluar Uirmuiz estes dineiros” Ap.B a.1251, 1.6; Imp. P5 *dade* (1): “*dade* mellor dia” n° 8 a.[1193-1243], 1.25; Inf. Conx. P2 *dares* (2): “que sis in mei uassalj et *dares* inde nós quarta de quantum Deus dederit ibj” n° 13 a.1251, 1.5, “*dares* de heratico III talegas de cebaria” n° 13 a.1251, 1.5; P4 *darmoles* (1): “*darmoles* cad’ ano en conecçcja de cada casal un quarteiro de cēteno” n° 14 a.1251, 1.11, P5 *dardes* (1): “quanto laurades de mōte *dardes* xesma a este noso monesteyro” n° 29 a.1256, 1.6; P6 *daren* (1): “Pois nossa morte *daren* ha encomenda desta erdade” n° 14 a.1251, 1.13; *darē* (2): “se ela nõ for ena cruzada e ficar e ouuer aa dar dineyros, *darē*los da Grana en prezo de sua uestidura” n° 34 a.1257, 1.21, “pra *darē* a min este meu deryto” Ap.A a.[1232]-1263, 1.11; Inf. *dar* (33): “se uos uossa raçõ nõ queremos *dar* o uos na ordim nõ queremos coler” n° 2 a.1231, 1.12, n° 9 a.1244, 1.6, n° 9 a.1244, 1.8, “*dar* I boi” n° 9 a.1244, 1.9, “*dar* este foro” n° 9 a.1244, 1.13, “le auja a *dar* a loutosa” n° 19 a.1255, 1.8, 1.10, 10, n° 21 a.1255, 1.6, 8, “*dar* fiador” n° 25 a.1255, 1.23, 25, n° 28 a.1255, 1.6, n° 29 a.1256, 1.8, n° 33 a.1257, 1.29, n° 34 a.1257, 1.7, 19, 21, “esta guarida que le dam os frades deuenla aa *dar* en sa casa d’Armea” n° 34 a.1257, 1.23, n° 39 a.1258, 1.12, n° 41 a.1258, 1.7, n° 47 a.1259, 1.21, Ap.A a.[1232]-1263, 1.4, 5, 9, 13, 14, “se sse podia *dar* esta renda por aquesta herdade” Ap.E a.[1252-55], 1.55, 82, 87, 91, 99, 103, *da-* (1): “mandaba *da*-lu portadigu” Ap.D a.1255; Part. *dado* (2): “*Dado* aqeste juyzo na higreja de San Pedro de Codeyro” n° 19 a.1255, 1.14, “juyz *dado* du papa” n° 48 a.1259; *dada* (9): “esta erdade nõ seia *dada* nē uenduda nen cambiada nē *dada* en comenda senõ a mj” n° 15 a.1252, 1.18, 19, “*Dada* ena Ramalosa, viii dias andados de julio” n° 17 a.1253, 1.15, n° 49 a.1260, 1.40,

“lle fora *dada* a esta igleia” Ap.E a.[1252-55], 1.44, 75, 90, 98, 102, *data* (1): “ista uigarez e fuit *data* ante ipsos homines bõos” n° 4 a.[1234-36], 1.39.

dayan s.m. ‘Deán’. ◇ (1): “*dayã*, don Johan Frãco” n° 44 a.1259, 1.23.

dante prep. ‘Diante de’. ◇ (2): “cada una das partes ualla *dante* estes omes” n° 41 a.1258, 1.13, “*dante* o juit” n° 49 a.1260, 1.26

deante prep. ‘Diante de’. ◇ (1): “*deante* nós” Ap. E a.[1255-60], 1.38

[**deber**] vid. **deuer**.

deçenbrio vid. **dezenbro**

decimo vid. **dezimo**

deçimo vid. **dezimo**

[**defalescer**] v.i. ‘Empobrecer, ir a menos’ (Vid. *terra desfaleçuda* en Viterbo s.v. *desfaleçudo*). ◇ SPres. P3 *defalesca* (1): “uso da terra como non *defalesca* por lauor” n° 3 a.1233, 1.9.

defender v.t. ‘Defender, protexer’. ◇ IPret. P3 *d(e) fendeo* (1): “u fratre Petro locum *d(e)fendeo* pro Superado qui erat sua hereditate” n° 4 a.[1234-36], 1.3, 44; Inf. *defender* (4): “deuo a uós *e* a quē ueer en uosa uoz *defender* e amparar en todo tempo” n° 24 a.1255, 1.9, “nõ quiria *defender* jur aleo” n° 33 a.1257, 1.12, n° 35 a.1257, 1.12, 15, *defēder* (1): “uier in uossa uoz a anparar e a *defēder* por senpre” n° 31 a.1256, 1.6.

defensa s.f. ‘Defensa’. ◇ (1): “su[per sua *defensa* fuerunt] ibi chegar petra e e madeyra” n° 4 a.[1234-36], 1.3.

[**defenson**] s.m. ‘Defensa, razón exculpatória alegada nun xuízo’. ◇ *defensoes* (1): “cada una das partes ualla *dante* estes omes boos sas demãdas e sas *defensoes*” n° 41 a.1258, 1.13.

[**deytar**] v.i. **Deitar a peñor/peñores** “deixar en prenda, empeñar”. Vid. tamén s.v. *inpinorar*. ◇ IPres. P1 *deyto* (1): “*deyto* a penor quanta herdade ayo” n° 37 a.1257, 1.3, **jecto** (1): “*jecto* a penores quanta herdade ey in Suēgas” Ap.B a.1251, 1.3; IPret. P2 (1): “*deytastj* por mj a penor” n° 37 a.1257, 1.8; SPres. P3 *deyte* (1): “*deyte* a pinores” n° 26 a.1255, 1.9.

demais adv. “Ademais”. ◇ *demais* (2): “E *demais* I soldo cada caseiro por metiga” n° 9 a.1244, l.7, Ap.D a.1255, *d(e)mais* (1): “e *d(e)mais* disse que estaua de presente en uoz do abade” n° 25 a.1255, l.20, *de-mays* (1): “e *de-mays* todo sea firme e stauel” n° 22 a.1255, l.19.

demanda s.f. ‘Demanda’. ◇ *demanda* (3): “quiteymelis desta *demanda* que lis fazia” n° 17 a.1253, l.12, “na *demanda* da herdade sobre que contendê” n° 41 a.1258, l.2, Ap.C a.[1252], l.29, *demãda* (3): “aquesta escritura que *demãda*” n° 33 a.1257, l.1,5, n° 41 a.1258, l.12, *demãdas* (3): “*demãdas* que faciã” n° 8 a.[1193-1243], l.44, n° 33 a.1257, l.11, n° 41 a.1258, l.13.

demandar v.t. ‘Demandar, reclamar xudicialmente’. ◇ IPres. P6 *demãdam* (1): “por aquila uoz en qui eles *demãdam*” n° 36 a.1257, l.6; ICopret. P3 *demãdaua* (1): “dous casares que *demãdaua* dõ Rodrigo Alfonso ao abade” n° 27 a.1255, l.5, P6 *demandaban* (1): “razuaban seus portadores ca non *demandaban* purtagen” Ap.D a.1255; IPret. P1 *demandey* (1): “*demandeya* enos coutos e enas herdades d’ Oya” n° 17 a.1253, l.3; P6 *demãdarõ* (1): “*demãdarõ* perãte dõ Rodrigo” n° 33 a.1257, l.16; SFut. P3 *demandar* (2): “E uós ou uossa uoz se a *demandar* quesser pecte D soldos” n° 2 a.1231, l.10, n° 24 a.1255, l.7, *demãdar* (4): “quantu *demãdar* peite otro tanto a aquel a que *demãdar* do placito” n° 35 a.1257, l.18, n° 38 a.1257, l.7, n° 42 a.1259, l.7, n° 46 a.1259, l.7, *d(e)mãdar* (1): “peite otro tanto a aquel a que *d(e)mãdar*” n° 35 a.1257, l.18; Inf. *demãdar* (1): “quen quiser dõ Rodrigo *demãdar*, o abade faza le *dereyto*” n° 27 a.1255, l.12; Part. *demãdada* (1): “que nũca sea *demãdada* de uós” n° 2 a.1231, l.9.

[denario] vid. [dineyro]

[dente] s.m. ‘Dente’. ◇ *dentes* (1): “carneiro de dos *dentes*” n° 9 a.1244, l.7.

departimento s.m. ‘Reparto, división’. ◇ *departimento* (1): “mandou que o *departimento* que era per o Gaga uerti do Cordal” n° 7 a.1241, l.4, *departimẽto* (1): “Ffazo *departimẽto* ãtre meus fillos” n° 39 a.1258, l.30, *dipartimẽto* (1): “Orta fuit intencía

inter dõ Nuno Paiz e Johanne Martiz de Peredo cõ fratres de Pena maiori super *dipartimẽto* de Uilasili e de Bacurili” n° 7 a.1241, l.1.

depois vid. **despoes**

depos vid. **despoes**

depus vid. **despoes**

derecho vid. **dereyto**

derecto vid. **dereyto**

derectura vid. **dereyтура**

dereyto s.m. ‘Dereito’. ◇ *dereyto* (7): “dauã fiador por *dereyto*” n° 25 a.1255, l.14, “pedeu a m̃j por frõtas d’ omees boos que le ualesse foro e *dereyto*” n° 27 a.1255, l.10, “o abade fazale *dereyto*” n° 27 a.1255, l.13, “uena amparar a *dereyto*” n° 33 a.1257, l.21, n° 33 a.1257, l.24, “*dereyto* do padroadigo” n° 48 a.1259, l.4, “pra darẽ a min este meu *dereyto*” Ap.A a.[1232]-1263, l.12, *d(er)eyto* (2): “su pea das costas e do *dereyto*” n° 41 a.1258, l.5,20, *derei[to]* (1): “quien uós tena a *derei[to]* este foro” n° 9 a.1244, l.13, *derecto* (2): “asi quomo mãdasse *derecto*” n° 49 a.1260, l.25,39, *derecho* (1): “ua parte e outra ualesse fforo e *derecho*” n° 27 a.1255, l.6; *dereyτος* (2): “todos seus *dereyτος*” n° 22 a.1255, l.9, n° 47 a.1259, l.14, *derectos* (2): “cũ todos seus *derectos*” n° 24 a.1255, l.4,8, *direyto* (1): “saluo seu *direyto* de anbas partes” n° 48 a.1259, l.14, *directo* (2): “uiderunt pro *directo*” n° 4 a.[1234-36], l.21, “ãtrãrẽ in seu *directo*” n° 4 a.[1234-36], l.38.

dereyтура s.f. ‘Conxunto de beneficios que produce unha propiedade’. ◇ *dereyтура* (4): “do Mato dos Uales cum toda sua *dereyтура* da terça” n° 28 a.1255, l.3,5,16, Ap.A a.[1232]-1263, l.9, *dereit(ur)a* (1): “por el regueiro de Parada á lagua de Iares dá dona Toda toda sua *dereit(ur)a*” n° 9 a.1244, l.18, *derectura* (1): “Este casar de suso dicto damos a t̃j, Ioam Cerdeira, cõ toda sua *derectura*” n° 20 a.1255, l.16, *derect(ur)a* (1): “nõ dj della a *derect(ur)a* ao mostero” n° 26 a.1255, l.6, *direyтурas* (1): “ena uila que chamã Rimiã, cõuen a saber, cõ todas suas *direyтурas*” n° 37 a.1257, l.4, *direct(ur)as* (1): “o deuãdito comẽdador dá e outorga us quinoes e *direct(ur)as*” n° 48 a.1259, l.6, *directuris*

- (1): “omnibus suis *directuris* e pertinēzas” n° 46 a.1259, l.3, *direct(ur)is* (1): “o deçimo de toda essa villa cõ totis suis *direct(ur)is*” n° 38 a.1257, l.3.
- des** prep. ‘Desde’. Vid. tamén s.v. *desde*. ◇ *des* (4): “quanta heredade est *des* Porto de Langulo” n° 1 a.[1225ca.], l.18, “*des* mōtes ata fontes” n° 23 a.1255, l.8, “*des* kaendas mayas atra kaendas setēbres” n° 34 a.1257, l.16, “*des* aquí adeante” n° 48 a.1259, l.17, Ap. E a.[1255-60], l.163, *dez* (1): “*dez* a sua morte deste Pedro Pedrez” n° 43 a.1259, l.13. Contrae co artigo determinado: *delo* (1): “*delo* regeiro ateno rio” n° 28 a.1255, l.5, *dela* (1): “*dela* terra del Souto” n° 1 a.[1225ca.], l.18, *delos* (1): “*Delos* casales de Raigada dixit idē quod Garsia Diez” n° 1 a.[1225ca.], l.23, *delas* (2): “*delas* Trauessas et *delas* Bouzas” n° 1 a.[1225ca.], l.18, l.18.
- 1.1.** Forma parte da loc. conx. **des que**: *des que* (1): “leuar as cabras pera a Grana *des que* nõ ouuerem lecte” n° 34 a.1257, l.15.
- desde** prep. ‘Desde’. Vid. tamén s.v. *des*. ◇ *desde* (1): “os frades pidironmi carta *desde* juizu” Ap. D a.1255, l.1.
- [desenbargado]** adx. ‘Desembargado, libre dun embargo ou de calquera pexa de tipo económico’. ◇ *desenbargada* (1): “Petro Payz ououo a lexar a sua morte a Elvira Garsia *desenbargada*” Ap.C a.[1252], l.11.
- desfazer** v.t. ‘Desfacer’. ◇ SPret. P6 *desfecissen* (2): “quanto ali feceram istando cum illo in pacto qui u *desfecissen*” n° 4 a.[1234-36], l.21, n° 4 a.[1234-36], l.22, *desfecissem* (1): “qui quanto fecerã istãdo in pacto qui u *desfecissem*” n° 4 a.[1234-36], l.27; Inf. *desfazer* (1): “e illos non quisierunt *desfazer*” n° 4 a.[1234-36], l.23; Part. *desfeita* (1): “nũca seia esta mãda *desfeita*” n° 14 a.1251, l.10.
- desforar** v.t. ‘Desforar, quitar de foro’. ◇ Inf. *desforar* (1): “Si uos quiserẽ *desforar*, tornaruos uasalos de quien uos tena a dreito este foro” n° 9 a.1244, l.13.
- despoes** I. adv. ‘Despois’. Vid. tamén s.v. *poes*. ◇ *despoes* (2): “que as aias tu en teus dias e um amigo qual quiseres *despoes*” n° 20 a.1255, l.9, n° 21 a.1255, l.4, *depoys* (1): “E que aqesto nõ uena *depoys* en dulta” n° 33 a.1257, l.31.
- 2. Despoes (de)** prep. ou loc. prep. ‘Despois de’. ◇ *depois de* (1): “*depois de* meus filios tenerla en comenda meu propinquo” n° 15 a.1252, l.21, *depoys de* (1): “*depoys de* nossos yrmaos de Quintj” n° 45 a.1259, l.9, *depos* (1): “domĩgo primeyro *depos* dja de san Matheu” n° 41 a.1258, l.14, *depus* (1): “toda uossa uoz *depus* uos” n° 42 a.1259, l.5, *d(e)pus* (1): “pra toda uossa generaçõ que *d(e)pus* uos veer” n° 38 a.1257, l.8.
- [despender]** v.t. ‘Despender, gastar’. ◇ IPret. P1 *despēdi* (1): “esto por seu auer que lle eu *despēdi*” n° 39 a.1258, l.22; P3 *despēdeo* (1): “Ista e a nodiça do que *despēdeo* o celareyro ã dineyros” n° 50 a.[1260], l.1.
- [determiar]** v.t. ‘Determinar’. ◇ Inf. *det(er)mialo* (1): “an de filar cõselo cū Sancho Moniz, ioyz sobredito, e *det(er)mialo* pelo conselo que les el der” n° 41 a.1258, l.10; Part. *det(er)miado* (1): “poen de seer este pleyto *det(er)miado*” n° 41 a.1258, l.18.
- deus** s.m. ‘Deus’. ◇ *Deus* (3): “Jnno nome de *Deus*” n° 42 a.1259, l.1, “maldizõ de *Deus*” n° 44 a.1259, l.15, n° 48 a.1259, l.3, *D(eus)* (1): “sega maldito de *D(eus)*” Ap.A a.[1232]-1263, l.22, *D(eus)* (1): “dares inde nõs quarta de quantum *D(eus)* dederit ibj” n° 13 a.1251, l.5.
- deuandito** adx. ‘Devandito, dito’. ◇ *deuandito* (3): “que la aia el monesteyro *deuandito*” n° 14 a.1251, l.9, n° 15 a.1252, l.15,34, *deuãdito* (5): “Rodrigo Gūsaluiz *deuãdito*” n° 33 a.1257, l.11, n° 48 a.1259, l.5,10,10,12, *deuandicto* (2): “essemoesteyro *deuandicto*” n° 17 a.1253, l.6, *deuãd(i)c(t)o* (2): “o moesteyro *deuãd(i)c(t)o*” n° 43 a.1259, l.13, “priuilegios *deuãdictos*” n° 17 a.1253, l.12, Ap.E a.[1252-55], l.163, *deuandita* (1): “toda la *deuandita* erdade” n° 14 a.1251, l.22, *deuãdita* (8): “esta herdade *deuãdita*” n° 38 a.1257, l.10, n° 48 a.1259, l.5,6,9,11, 12,13,17.
- [deueda]** s.f. ‘Débeda’. ◇ *deuedas* (2): “do cõuento enprestados pera pagar myas *deuedas* e mias mãdas” n° 26 a.1255, l.11, “Estas sũ *deuedas* que deuo” n° 39 a.1258, l.26, *diuidas* (1): “E ista mãda cũpra lluirea Garcia et suas *diuidas*” n° 5 a.1237, l.20.
- deuedo** s.m. ‘Dó, exequias’ (para esta acepción, vid. Martínez Salazar 1948a: 210). ◇ (1):

“fazerenle *deuedo* de familiar conplido” nº 34 a.1257, l.27.

[**deuer**] v.t. I. ‘Deber’. A construción con inf. faise moitas veces coa prep. *a*, e en menor medida con *por*, *de*, ou sen preposición. ◇ IPres. P1 **deuo** (2): “o *deuo a* fazer” nº 22 a.1255, l.11, “quanta herdade aio e auer *deuo*” nº 23 a.1255, l.3, “*deuo a* uós” nº 24 a.1255, l.8, “quanto eu y ey e *deuo por* auer” nº 30 a.1256, l.3, “*deuo a* teer aquel casal” nº 30 a.1256, l.4, “quanta herdade ayo e auer *deuo*” nº 37 a.1257, l.3, **debeo** (1): “quantam hereditatem habeo et habere *debeo* en Boel” nº 38 a.1257, l.3, P3 **deue** (12): “a mia morte *deue a* ficar a dō Gil” nº 30 a.1256, l.4, “*deue a* dar por rēda” nº 33 a.1257, l.29, “*deue a* seer uasala do moesteyro” nº 33 a.1257, l.34, “*deue* ela *a* auer pixotas e sardinas” nº 34 a.1257, l.32, “nō *deue por* auer” nº 41 a.1258, l.3, “*deue* il *a* leuar a meadade” nº 43 a.1259, l.12, “*deue* y Pedro Pedrez da sua uoz octra *a* meter dela” nº 43 a.1259, l.17, “*deue a* dar” nº 48 a.1259, l.7, “*deue a* entrar” nº 48 a.1259, l.13, “este pleyto se *deue a* tractar” nº 48 a.1259, l.15, “*deuelo a* parar” nº 48 a.1259, l.18, **debet** (3): “per ubi *debet a* ser” nº 7 a.1241, l.3; P4 **deuem(os)** (4): “*deuem(os)* le ad dar” nº 34 a.1257, l.7, “*deuem(os)* hy *a* fazer casa” nº 34 a.1257, l.35, “*deuem(os)* *a* uós *d’* amparar” nº 47 a.1259, l.24, “*deuem(os)* *a* auer” Ap.C a.[1252], l.4; P5 **deuedes** (1): “uós, dona Maria, *deuedes a* fazer seruizo” nº 34 a.1257, l.24; P6 **deuen** (1): “*deuenla aa* dar” nº 34 a.1257, l.23, **deuē** (5): “*deuē* ende *a* seer” nº 34 a.1257, l.7, “*deuē a* leuar as cabras” nº 34 a.1257, l.14, “*deuē* le *aa* dar” nº 34 a.1257, l.18, “*deuēse a* dar” nº 39 a.1258, l.12, “*deuē a* uēder” nº 43 a.1259, l.20, ICopret. P3 **deuia** (1): “auia gaadas aquelas herdades assi como *deuia*” nº 33 a.1257, l.25, **deuja** (2): “como *deuja*” nº 26 a.1255, l.6, nº 27 a.1255, l.10; P6 **deuiã** (2): “*deuiã* carta por que la nō *deuiã por* dar” nº 19 a.1255, l.10,10; Inf. Conx. P4 **deuermola** (1): “a sua morte *deuermola* leuar” nº 34 a.1257, l.25.

2. ‘Deber, ter débedas’. ◇ IPres. P1 **deuo** (2): “[*deuo a* Su]jero xxx soldos que me deu” nº

6 a.[1239-40], l.7, “*deuedas* que *deuo*” nº 39 a.1258, l.26.

[**deuisar**] v.t. ‘Marcar un territorio, delimitar’. ◇ Part. **deuisadas** (1): “vendemos *a* uós *as* duas partes de cada leyra ... assj como *estam* marcadas e *deuisadas*” nº 47 a.1259, l.15.

dezemeiro s. ‘Que paga décimos’. ◇ (1): “Martī Paiz de Cima de Uila por *dezemeiro*” nº 16 a.1253, l.6.

dezenbro s.m. ‘Decembro’. ◇ **dezēbro** (3): “disse que fura esto por *dezēbro*” nº 25 a.1255, l.13, nº 27 a.1255, l.14, nº 32 a.1256, l.11, **dezenb(re)** (1): “*iiij* dias andados de *dezenb(re)*” nº 6 a.[1239-40], l.14, **deçenbrio** (1): “*viii* dias andados de *deçenbrio*” nº 37 a.1257, l.12.

dez vid. **des**

[**dezer**]¹ v.i. ‘Descender’. ◇ IPres. P3 **deze** (2): “como *deze* á lagua” nº 9 a.1244, l.16,17.

[**dezer**]² vid. [**dizer**]

dezimo s.f. e num. ‘Décimo’. Pode ser numeral ordinal e fraccionario. ◇ **dezimo** (1): “VJ octauas de cēteo de *dezimo* de Geen” nº 45 a.1259, l.6, **dezmo** (3): “diades ende cada ano quarta e *dezmo* de fectjo” nº 21 a.1255, l.6,7,9, **deçimo** (1): “o *deçimo* de toda essa villa *cō* totis suis directuris” nº 38 a.1257, l.3, **d(e)cimo** (1): “Era J^a CC^a LXX^a V^a et quod V^o *d(e)cimo* kalendas maj” nº 5 a.1237, l.20.

dezmo vid. **dezimo**

día s.m. ‘Día’. ◇ **día** (21): “dade mellor *día*” nº 8 a.[1193-1243], l.25, “primeiro *día* d’ abril” nº 16 a.1253, l.14, “en *día* de san Ujzente” nº 20 a.1255, l.12, nº 27 a.1255, l.7,8, nº 29 a.1256, l.18, “en *día* de sã Martino” nº 33 a.1257, l.29, nº 34 a.1257, l.36, nº 41 a.1258, l.16, nº 49 a.1260, l.30, nº 50 a.[1260], l.22, “en *día* de cimsa” nº 50 a.[1260], l.42, Ap.E a.[1252-55], l.67, 74,88,100,109,122, 133,141,148, **dja** (1): “domīgo primeyro depos *dja* de san Matheu” nº 41 a.1258, l.14, **dya** (1): “en *dya* de kalendas setembras” nº 47 a.1259, l.25; **dias** (27): “*iiij* *dias* andados de dezenbre” nº 6 a.[1239-40], l.14, nº 10 a.1247, l.1, nº 17 a.1253, l.15, nº 19 a.1255, l.15, “que tu aias est casar dicto en teus *dias*”

nº 20 a.1255, 1.5,5,8, nº 21 a.1255, 1.18, nº 23 a.1255, 1.13, nº 24 a.1255, 1.10, nº 26 a.1255, 1.1, nº 27 a.1255, 1.2, nº 30 a.1256, 1.4, “III *dias* por andar” nº 32 a.1256, 1.10, nº 33 a.1257, 1.32, nº 35 a.1257, 1.20, nº 36 a.1257, 1.5, nº 37 a.1257, 1.11, “que lle dē seus fillos sēpre por ela guarimento in seus *dias*” nº 39 a.1258, 1.22, nº 41 a.1258, 1.1, “pleyto en *dias* feriales como en outro dia qualquer” nº 41 a.1258, 1.15, nº 42 a.1259, 1.8, nº 44 a.1259, 1.17, nº 46 a.1259, 1.8, nº 49 a.1260, 1.40, Ap.B a.1251, 1.2, Ap.E a.[1252-55], 1.183.

diaconus s.m. ‘Diácono’. ◊ (1): “Pedro Martinjz, *diacon(us)*” nº 28 a.1255, 1.12.

dicere vid. [dizer]

[dicir] vid. [dizer]

dicto vid. **dito**

[dineirada] s.f. ‘Calquera cousa que vale o prezo dun diñeiro’ (vid. Viterbo s.v. *dineirada*). ◊ (1): “*dineiradas* de pã de trigo” nº 9 a.1244, 1.6.

[dineyro] s.m. ‘Diñeiro, antiga moeda’. ◊ *dineyros* (3): “se ela nõ for ena cruzada e ficar e ouuer aa dar *dineyros*, darēlos da Grana en prezo de sua uestidura e d’ajuda da Granna x soldos” nº 34 a.1257, 1.21, “noðiça do que despēdeo o celareyro ã *dineyros*” nº 50 a.[1260], 1.1, nº “xviii *dineyros*” 50 a.[1260ca.], 1.8, *din(eyr)os* (1): “der a Aluar Uirmuiz estes *din(eyr)os*” Ap.B a.1251, 1.7, *d(i)n(eyr)os* (1): “v *d(i)n(eyr)os*” nº 39 a.1258, 1.12, *d(i)-n(eiros)* (1): “v *d(i)n(eiros)*” nº 3 a.1233, 1.7, *dineyros* (1): “oto *dineyros* ã Cabanas” nº 50 a.[1260], 1.14.

dipartimento vid. **departimento**

directo vid. **dereyto**

directura vid. [dereytura]

direyto vid. **dereyto**

[direytura] vid. [dereytura]

disí adv. ‘Desde alí, despois’. ◊ (1): “*disí* itrarē in seu *directo*” nº 4 a.[1234-36], 1.38.

dito adx. 1. ‘Dito, mencionado’. ◊ **dito** (8): “al monestjro de susu *dito*” nº 15 a.1252, 1.36, “iss’ agro ia *dito*” nº 43 a.1259, 1.11,14, nº 48 a.1259, 1.7,7,10,17,19, **dicto** (8): “eu, Oueco Luz, ja de suso *dicto*” nº 19 a.1255, 1.11,13, nº 20 a.1255, 1.4,16, nº 21 a.1255, 1.8,9,12, nº 29 a.1256, 1.11, **dic(t)u** (1): “eu,

Johannes Pelagij iam *dic(t)u* de susu” nº 36 a.1257, 1.7, **d(i)c(t)o** (6): “jujz de suso d’ y *d(i)c(t)o*” nº 27 a.1255, 1.11, nº 46 a.1259, 1.7, nº 47 a.1259, 1.12, Ap.E a.[1252-55], 1.135, 144,150, **d(i)c(t)u** (1): “esse moestjro ja *d(i)c(t)u*” nº 45 a.1259, 1.11; **ditos** (1): “alcaydes ia *ditos*” nº 33 a.1257, 1.22, **dictos** (3): “homines bonos supra *dictos*” nº 4 a.[1234-36], 1.30,32,36, **d(i)c(t)os** (3): “Fernando Afonso e a uossa muller ia *d(i)c(t)os*” nº 38 a.1257, 1.10, nº 46 a.1259, 1.12, Ap.B a.1251, 1.7, **dita** (2): “la herdade de susu *dita*” nº 24 a.1255, 1.8, nº 33 a.1257, 1.19, **dicta** (1): “herdade *dicta*” nº 29 a.1256, 1.9, **d(i)ct(a)** (1): “Esta herdade e voz ja *d(i)ct(a)*” nº 47 a.1259, 1.17, **d(i)c(t)a** (11): “essa ya *d(i)c(t)a* yglisia” nº 18 a.1254, 1.5, nº 47 a.1259, 1.24, Ap.E a.[1252-55], 1.51,93,10 6,108,120,121,130,138,150, **d(i)c(t)a** (1): “Maria Uirmuiz, ia *d(i)c(t)a*” Ap.B a.1251, 1.6, **ditas** (1): “essas herdades ya *ditas*” nº 35 a.1257, 1.14, **d(i)c(t)as** (2): “Destas leyras ja *d(i)c(t)as*” nº 47 a.1259, 1.13,16.

2. ‘Dito, chamado’. ◊ **dito** (8): “dõ Arias Perez dito Loro e so ermano Johan Perez *dito* Loro” nº 12 a.1251, 1.4,4, nº 16 a.1253, 1.4, “o Casal de Frãcos que é *dito* dos Caualeryros” nº 24 a.1255, 1.3, nº 25 a.1255, 1.15, nº 37 a.1257, 1.2,14,14, **dicto** (1): “Martim Petri, *dicto* Negro” Ap.C a.[1252], 1.23, **d(i)c(t)o** (5): “Pedro Rodriguez *d(i)c(t)o* Manteyga” nº 2 a.1231, 1.18, nº 23 a.1255, 1.1, nº 25 a.1255, 1.3, nº 47 a.1259, 1.1,29.

[diuida] vid. [deueda]

[dizer] v. ‘Dicir’. ◊ IPres. P1 **digo** (2): “Vnde uos *digo* que uaades a essa Maor Rodriguiz” nº 33 a.1257, 1.19, nº 33 a.1257, 1.21; P3 **diz** (3): “como de susu *diz*” nº 22 a.1255, 1.20,23, nº 47 a.1259, 1.23; P4 **dicim(os)** (1): “*dicim(os)* qua nõ” nº 8 a.[1193-1243], 1.20; P5 **dicedes** (1): “¿que *dicedes* cõtra aquilu...?” nº 8 a.[1193-1243], 1.18; P6 **dizē** (1): “a qual *dizē* os omes que nõ deue por auer” nº 41 a.1258, 1.3, **dicē** (1): “ca us *dicē* daquesta parte ca nõ” nº 8 a.[1193-1243], 1.22; ICopret. P3 **dizia** (4): “ese prior *dizia* ca era sua uasala” nº 19 a.1255, 1.6,7,8, Ap.E a.[1252-55], 1.L 57, **dicia** (2): “*dicia*

e rraocaua don abade” n° 49 a.1260, 1.7, Ap.D a.1255, *dezia* “en que *dezia*” n° 27 a.1255, 1.2; P6 *diziã* (1): “*diziã* as cartas” n° 27 a.1255, 1.4; IPret. P1 *dixi* (1): “Ile eu *dixi*” n° 39 a.1258, 1.12; P3, *disse* (7): “*disse* que fura esto por dezẽbro” n° 25 a.1255, 1.13,14,20, 26, n° 49 a.1260, 1.21,32,35, *disso* (5): “*disso* que nõ quiria defender jur aleo” n° 33 a.1257, 1.12, n° 33 a.1257, 1.24, Ap.E a.[1252-55], 1.42,44,53, *disu* (8): “*disu* parte de dũ Pol” n° 8 a.[1193-1243], 1.10,12,14,15,17,20,23,32, *dixu* (2): “Petro fuit a Castrouridi ... e *dixu*” n° 7 a.1241, 1.4,5, *dixi* (1): “Iohan Pelagii, iuratus, *dixi* qui iste uidi” n° 8 a.[1193-1243], 1.26, *dix(it)* (20): “Petrus Erez, iuratus, *dix(it)*” n° 1 a.[1225], 1.2,8, 20,21,22,23,26, n° 4 a.[1234-36], 1.35, “*dix(it)* que uio” n° 25 a.1255, 1.8, “*dix(it)* asy como Pedro Moogo” n° 25 a.1255, 1.13,15,15,17,17,18, 18,19,19,22, *d(ixit)* (9): “Ordonius Iohannis, iuratus, *d(ixit)*” n° 1 a.[1225], 1.12, 18,22,23,24,29,41,53, 55, *dixit* (1): “Petrus *dixit* qui ipsa hereditate era de Surdijs” n° 4 a.[1234-36], 1.11; P4 *dissemos* (2): “*dissemosle* si se quiria quitar aos frades” n° 33 a.1257, 1.23, n° 34 a.1257, 1.19; *dissem(os)* (3): “*dissem(os)* ao prior” Ap.E a.[1252-55], 1.64, 111,123; P6 *dixerõ* (1): “*dixerõ* que nõ filariã fiador ahu celareyro” n° 25 a.1255, 1.23, *dixerõ* (1): “Da outra parte *dixerõ* ca la nõ deuiã por dar” n° 19 a.1255, 1.9, *dixer(un)* (1): “illos *dixer(un)* qui tornariã” n° 4 a.[1234-36], 1.23; SPret. P3 *dixesi* (1): “que *dixesi* dõ Petro Rudericj” n° 7 a.1241, 1.2; P6 *dissessẽ* (1): “*dissessẽ* qual renda y fora posta e parada porlos clerigos” Ap.E a.[1252-55], 1.40; Inf. *dic(er)e* (1): “semper *dic(er)e* quod esset regalenga” n° 1 a.[1225], 1.8.

2. ‘Chamarse’. ◊ IPres. P6 *dizẽ* (3): “as duas jazẽ o *dizẽ* O Chao sub Outeyro” n° 47 a.1259, 1.7,8,11.

doazun s.f. ‘Doazón’. ◊ *doazũ* (1): “Ffacta carta de *doazũ*” n° 40 a.1258, 1.5, *donacion* (2): “carta de *donacion*” n° 15 a.1252, 1.3,15, *donaciõ* “esta *donaciõ* e esta esmolna dou” n° 15 a.1252, 1.14.

[**doblar**] vid. [**dobrar**]

[**dobrar**] v.t. ‘Dobrar, duplicar’. ◊ SPres. P3 *dobre* (1): “*dobre* a demanda” Ap.C a.[1252], 1.29, *doble* (1): “a uõs *doble* quanto uos demãdar” n° 38 a.1257, 1.7; part. *doblado* (1): “quanto demãdar peiteo *doblado*” n° 42 a.1259, 1.7, *dublada* (1): “pectj esa erdade *dublada*” n° 44 a.1259, 1.17.

dobro s.m. ‘Dobre, duplo’. ◊ *dobro* (2): “peyte a uõs ... a herdade in *dobro*” n° 32 a.1256, 1.9, n° 47 a.1259, 1.23; *dob(r)o* (1): “peyte ã couto CC soldos e a herdade in *dob(r)o*” n° 31 a.1256,1.5, *dublo* (2): “la herdade de susu dita cũ todos seus derectos en *dublo*” n° 24 a.1255, 1.8, n° 46 a.1259, 1.7.

dom vid. **don**

domno vid. **don**

domaa s.f. ‘Semana’. ◊ “na *domaa* des kaendas mayas” n° 34 a.1257, 1.16.

domingo s.m. ‘Domingo’. ◊ *domingo* (1): “en outro dia, *domingo*” Ap.E a.[1252-55], 1.122, *domigo* (3): “*domigo* primeyro depos dja de san Matheu” n° 41 a.1258, 1.14. n° 50 a.[1260], 1.37, “*domigo* d’ontroydo” n° 50 a.[1260], 1.38.

don¹ s.m. ‘Don, agasallo’. ◊ (1): “eu, dona Ilujra Pedrez, de meo *don*, fazo carta de donacion” n° 15 a.1252, 1.3.

don², **dona** adx. ‘Don, dona’. Fórmula de tratamento. ◊ *don* (48): “*don* Gomet, abade” n° 2 a.1231, 1.16, n° 6 a.[1239-40], 1.9,12, n° 14 a.1251, 1.18, n° 15 a.1252, 1.27,27,28, n° 17 a.1253, 1.5,5,11, n° 18 a.1254, 1.1,8, 11,12,15, n° 20 a.1255, 1.13, n° 26 a.1255, 1.12, n° 28 a.1255, 1.10, n° 40 a.1258, 1.1,6,7, n° 44 a.1259, 1.19, 20,21,22,22,23, n° 48 a.1259, 1.1, n° 49 a.1260, 1.3,7,13, “*don* abade” n° 49 a.1260, 1.20,23,25,37, 38, “*don* Aras” n° 50 a.[1260], 1.35,40, Ap.A a.[1232]-1263, 1.2,6, Ap.E a.[1252-55], 1.154,160,174, *dõ* (160): “*dõ* Fernã Sanchez” n° 1 a.[1225], 1.2,7,10,12,16,20, 22,25,27, n° 2 a.1231, 1.6,17, n° 6 a.[1239-40], 1.11,12,13, n° 7 a.1241, 1.1,2,2,2,3,6,6, 9,9,9, n° 9 a.1244, 1.2,23, n° 10 a.1247, 1.3,5,7,9,11,14,15,18,18,19,22,n°12 a.1251, 1.1,4,5,5,5,6,7,7, n° 14 a.1251, 1.11, 14,17,18,19,24, n° 15 a.1252, 1.4,28, n° 17 a.1253, 1.16, n° 18 a.1254, 1.7,15, n° 19 a.1255, 1.19, n° 20 a.1255, 1.15, n° 21

- a.1255, 1.13,16,16,17, 17, nº 22 a.1255, 1.4,23, nº 23 a.1255, 1.14,15,15,16,16,18, 18,19, nº 25 a.1255, 1.15, 15, nº 26 a.1255, 1.10,15,16, nº 27 a.1255, 1.2,3,4,5,8,12,12, “*do[n]* Rodrigo Suarez” nº 28 a.1255, 1.7,9, nº 29 a.1256, 1.15,17, 17, nº 30 a.1256, 1.2,4,4,6,8,8,9, “*dō* Michael, bispo de Lugo” nº 31 a.1256,1.2,5,8,8,8,8, nº 32 a.1256, 1.2,4,11,11,11,12, nº 33 a.1257, 1.2,5,6,7,8,9,14,17, nº 35 a.1257, 1.1,3,5,5, 9,10,11,21,21,22,23,24,24,25, nº 38 a.1257, 1.9,11,12, 12, 13, nº 42 a.1259, 1.9,10,10,10,14, nº 43 a.1259, 1.3, nº 46 a.1259, 1.2,8,9,9,9,11, nº 47 a.1259, 1.3,26, 26,27, nº 48 a.1259, 1.3,18, nº 50 a.[1260], 1.15, Ap.B a.1251, 1.9,9, “*Do[n]* Saluador de Fuminaa” Ap.C a.[1252], 1.5,19,17,18, 19, Ap.E a.[1252-55], 1.33, **dom** (18): “abade *dom* Gomet” nº 2 a.1231, 1.2, nº 20 a.1255, 1.10, “el rej *dom* Afonso” nº 20 a.1255, 1.12,14,14, nº 24 a.1255, 1.2,10, 10,11, nº 29 a.1256, 1.17, nº 30 a.1256, 1.8, nº 34 a.1257, 1.2,4,39, Ap.E a.[1252-55], 1.4, 173,174, 175, **dū** (5): “*dū* Pol” nº 8 a.[1193-1243], 1.3,14,17,19, **do(m) no** (6): “*do(m)no* Froilla” nº 4 a.[1234-36], 1.26, nº 38 a.1257, 1.11,11, “*do(m)no* Oyro” nº 47 a.1259, 1.7, Ap.A a.[1232-1263], 1.20,23, **dono** (2): “*dono* Uiuia” nº 4 a.[1234-36], 1.40, “comendador *dono* Suer Diat de Loyo” nº 6 a.[1239-40], 1.3; **dona** (32): “*dona* Cristina” nº 1 a.[1225], 1.4, nº 9 a.1244, 1.1,16,17,21, “*dona* Teresia” nº 11 a.1250, 1.5, nº 13 a.1251, 1.1, nº 14 a.1251, 1.2,24, nº 15 a.1252, 1.2,6,17, “la regina *dona* Johana” nº 18 a.1254, 1.13, nº 20 a.1255, 1.2, nº 21 a.1255, 1.2,14,15, nº 22 a.1255, 1.5, nº 29 a.1256, 1.2,13,13, nº 30 a.1256, 1.2,5,5,7, nº 33 a.1257, 1.2,6, nº 34 a.1257, 1.4,24, nº 35 a.1257, 1.4, nº 40 a.1258, 1.2, nº 50 a.[1260], 1.7, **do(n)a** (2): “*do(n)a* Eluira” nº 1 a.[1225], 1.28, nº 34 a.1257, 1.27.
- dona**¹ s.f. ‘Dona, señora’ ◊ (1): “nē *dona* nē home d’ordin” nº 13 a.1251, 1.11.
2. ‘Dona, monxa’. **donas** (5): “todalas *donas* octrosi forō de presente” nº 20 a.1255, 1.11, “cono cōuēto das *donas*” nº 21 a.1255, 1.3,15, nº 29 a.1256, 1.3,14.
- dona**² vid. **don**²
- donacion** vid. **doazun**
- [donar]** v. ‘Doar’. ◊ Spres. P3 **done** (1): “que *done* e que faza della sa guisa a sua uolūtade” nº 12 a.1251, 1.3.
- dono** vid. **don**²
- dous, duas** num. card. ‘Dous’. ◊ **dous** (16): “dés a nós *dous* soldos” nº 3 a.1233, 1.7, nº 12 a.1251, 1.2, nº 14 a.1251, 1.4,6, nº 15 a.1252, 1.7, nº 27 a.1255, 1.5,12, nº 34 a.1257, 1.8,12,12,12, nº 49 a.1260, 1.14,27, Ap.E a.[1252-55], 1.37,93,121, **do(us)** (3): “*do(us)* presentes” Ap.E a.[1252-55], 1.48, 72,77, **duos** (2): “*duos* casales” nº 1 a.[1225], 1.10, “*duos* soares” nº 13 a.1251, 1.3, **dos** (5): “sos *dos* frades” nº 7 a.1241, 1.6, “*dos* lūbos” nº 9 a.1244, 1.5,6,6,6; **duas** (9): “*duas* galinas” nº 9 a.1244, 1.5, nº 20 a.1255, 1.7, nº 34 a.1257, 1.9, nº 47 a.1259, 1.7,14, Ap.E a.[1252-55], 1.49,72,78,94.
- doze** num. card. ‘Doce’. ◊ (1): “*doze* dias” nº 23 a.1255, 1.13.
- dun** vid. **don**²
- [dublar]** vid. **[dobrar]**
- [dublo]** vid. **[dobro]**
- ducentos** num. card. ‘Douscentos’. ◊ **ducētos** (1): “era de mil *ducētos* e nouaenta e quatro anos” nº 30 a.1256, 1.7, **duçentos** (1): “era de mill e *duçentos* e octaenta e noue” Ap.B a.1251, 1.1, **duzentos** (1): “era de mil e *duzentos* e nouaēta e IIJ” nº 24 a.1255, 1.9, **duzētos** (1): “Era de mill e *duzētos* e nouēta e IIJ^{es} anos” nº 26 a.1255, 1.1.
- duizema** s.f. ‘Duodécima parte’. Este partitivo atéstase varias veces máis nos textos medievais: *douzema* (a.1289, TToxosoutos), *douzema* / *doezema* / *doizema*” (a.1435 Vilaourente: vid. TMILGa), pero non nos repertorios léxicos (no DDGM nin en Viterbo). ◊ (1): “da eglisa de Fuminaa da *duizema* as quatro partes” Ap.C a.[1252], 1.16.
- dulda** s.f. ‘Dúbida’. ◊ **dulda** (2): “E qui isto julgo en *dul[da]* nō uena” nº 27 a.1255, 1.13, “que esta carta nō uena en *dulda*” nº 48 a.1259, 1.19, **dulta** (1): “que aquesto nō uena depoyos en *dulta*” nº 33 a.1257, 1.31.
- duzentos** vid. **ducentos**

E

[**eader**] v.t. ‘Engadir’. ◇ IPret. P3 *eadeu* (1): “o prior lle *eadeulle* mays quanta herdade” Ap.E a.[1252-55], l.84; P6 *eaderō* (1): “os coëgos *eaderōlle* tâta herdade quanta nós entêdemo” Ap.E a.[1252-55], l.65; SPret. P3 *eadesse* (1): “que *eadesse* e desse y mays herdade” Ap.E a.[1252-55], l.64.

eglegario vid. **igrisario**

eglegiario vid. **igrisario**

eglesia vid. **igleia**

[**eglisario**] vid. **igrisario**

egregya vid. **igleia**

egreia vid. **igleia**

egresa vid. **igleia**

egrigario vid. **igrisario**

[**egua**] s.f. ‘Egua’. Aparece formando parte dunha secuencia toponímica. ◇ (2): “Uilar d’ *Eguas*” n° 14 a.1251, l.6, n° 15 a.1252, l.9.

eygregia vid. **igleia**

eygregya vid. **igleia**

Eira s.f. ‘Eira’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 249-256). Aquí aparece nun topónimo composto. ◇ (1): “*Eira Uela*” n° 1 a.[1225], l.17.

emperador s.m. ‘Emperador’. ◇ (1): “mostrarō priuilegios do *emperador*” n° 17 a.1253, l.4.

encomenda vid. **comenda**

[**encorrer**] vid. **incorrer**

ende adv. pron. ‘Ende, de alí, disto’. ◇ *ende* (8): “fazemola *ende* poderosa” n° 12 a.1251, l.3, “Et que este pleito seia mas firme, ffazemos *ende* testimonias” n° 12 a.1251, l.4, “diades *ende* cada ano quarta e dezmo de fectjo” n° 21 a.1255, l.6, “E que aque sto nõ uena depouys en dulta, fezemos *ende* estes plazos” n° 33 a.1257, l.31, n° 48 a.1259, l.16, “deilles *ende* carta de meu seelu seelada” Ap.D a.1255, l.1, Ap.E a.[1255-60], l.167,171, *end(e)* (1): “deuē *end(e)* a seer III de trijo et III de milo” n° 34 a.1257, l.7, *inde* (9): “quomodo uadit per uia et *inde* a Uerruguela” n° 1 a.[1225ca.], l.6,9,13,25, “Tali pacto quod dés *inde* j nobis anuatjm tertiam partem” n° 3 a.1233,

l.4, n° 4 a.[1234]-1236, l.4, “Damus uobis a atal foru que dedes *inde* quarta de pã” n° 11 a.1250, l.6, n° 13 a.1251, l.3, “pra darē a min este meu dereyto que *inde* hey a auer” Ap.A a.[1232]-1263, l.12, *ide* (2): “de *ide* a pelago de Malo toto est regalengo” n° 1 a.[1225ca.], l.17, “como comeza in molino et *ide* per rio” n° 1 a.[1225ca.], l.25, “ca queria *ide* prouar” n° 8 a.[1200-1243], l.24, *ind(e)* (1): “quada que *ind(e)* queir’ aruore” n° 43 a.1259, l.17.

enferno vid. **inferno**

enguano s.m. ‘Engano’. ◇ (1): “a tractar d’ anbalas partes a boa fe e sen *enguano*” n° 48 a.1259, l.15.

[**enpaada**] s.f. ‘Empanada’. ◇ (1): “ē uino e *ēpaadas* XX” n° 50 a.[1260], l.31.

[**enparar**] vid. **amparar**

[**enpenar**] v.i. ‘Adornar, gornecer’. ◇ Part. *enpenada* (1): “garnacha *enpenada* de coenlos” n° 34 a.1257, l.11.

[**enperar**] vid. **amparar**

[**enprestar**] v.t. ‘Emprestar’. ◇ Part. *enprestados* (1): “xxiiii soldos que eu recibi de dō Johã Perez ... *enprestados* pera pagar myas deuedas” n° 26 a.1255, l.11.

[**enpenorar**] v.t. ‘Empeñar’. ◇ SPres. P3 *enpenore* (1): “nē uenda nē *enpenore* senō a nós” n° 3 a.1233, l.10; P5 *enpenorés* (1): “a tal ome a uēdades ou *enpenorés* que a nós compra nosso foro en paz” n° 3 a.1233, l.11

enperar vid. **amparar**

enpezamento s.m. ‘Empecemento, impedimento’. ◇ (1): “a sa morte ficassē todas quitas ao moesteyro sē *enpezamento* de todo ome” n° 33 a.1257, l.28.

enplazamento s.m. ‘Emprazamento, convenio’. ◇ (1): “fazemos *enplazamēto* cum Roderigo Nuniz” n° 45 a.1259, l.3.

[**enpreguntar**] vid. **preguntar**

[**enquerir**] v.t. ‘Inquirir, interrogar’. ◇ IPret. P6 *enqueriron* (1): “Jn Trauessas *enqueriron* a homines bonos” n° 1 a.[1225], l.7.

ensenbra adv. ‘Xuntamente’. ◇ *ensenbra* (1): “Johan Fernandez dicto Roncha, *ensenbra* cō filo meo Lourēzo Yanes” n° 47 a.1259, l.1, *isimbla* (1): “Adã Martiz *isimbla* cū meos irmaos” n° 10 a.1247, l.6.

[**entender**] v.t. ‘Entender’. ◊ ICopret. P3 *en[stendia]* (1): “respondeu e disso que *en[stendia]* e sabia” n° 33 a.1257, l.24; IPret. P4 *entendem(os)* (5): “por quanto nós *entendem(os)*” Ap.E a.[1252-55], l.81,90,116, 127,150, *entêdem(os)* (1): “tãta herdade quanta nós *entêdem(os)* e soubemos” Ap.E a.[1252-55], l.65; Part. *intinduda*-las (1): “*intinduda*-las razeos da una parte e da outra” n° 19 a.1255, l.11.

entregar vid. **entregar**

enton adv. ‘Entón’. ◊ *entō* (2): “*Entō* o juiz deu sa carta aos alcaydes de Mogardos” n° 33 a.1257, l.12, “*Entō* os frades e o moestyro derō le a Maor Rodriguiz a mea” n° 33 a.1257, l.26, *eston* (1): “*Eston* iudicauit iudice domno Froilla qui quanto fecerã istãdo in pacto qui u desfecissem” n° 4 a.[1234]-1236, l.26.

[**entrada**] s.f. ‘Entrada, acceso, paso’. ◊ (1): “cunas seydas e cunas *entraadas* et cū tudos seus foros” n° 44 a.1259, l.11.

entrar v.i. 1. ‘Entrar, pasar ao interior dun recinto’. ◊ SPret. P3 *entrasse* (1): “nō *entrasse* enos sous coutos nē enas suas herdades por iugada nē por outra cousa do mūdo” n° 17 a.1253, l.7.

2. ‘Tomar posesión formal dunha propiedade’. ◊ SPres. P3 *entre* (1): “*entre* en calêdas marcias en sua herdade” n° 9 a.1244, l.12; SFut. P6 *itrarē* (1): “us uicarios ... dixerunt qui quanto ibi auia fecto totum auia seer alcado aquil die, e disí *itrarē* in seu directo per aquilos homines bonos” n° 4 a.[1234-36], l.38; Inf. *entrar* (1): “deue a *entrar* a todos os quinoes e erdamētos que ha ena deuãdita eygregya liuremente” n° 48 a.1259, l.13.

3. ‘Entrar, intervir’. Inf. *ent(r)ar* (1): “ueo o dia posto qui auiam mays d’ *ent(r)ar* in preyto” n° 49 a.1260, l.30.

4. v.t. ‘Entrar, tomar posesión dunha cousa’. ◊ IPret. P6 *entrarō* (1): “*entrarō* essa erdade” n° 25 a.1255, l.11.

entre prep. ‘Entre’, con significación espacial e, sobre todo, relacional. ◊ *entre* (2): “*entre* dos dar I carneiro” n° 9 a.1244, l.6, n° 48 a.1259, l.1, *ent(r)e* (3): “esses amigos mādãrē *ent(r)e* nós eno prezo da uēzō” n° 22 a.1255, l.15,20, n° 35 a.1257, l.3, *ent(re)*

(2): “a qual dizē Leyra do Uao, d’ *ent(re)* Leyra do Espital e leyrã de Pedro” n° 47 a.1259, l.8,10, *entr’* (1): “*entr’* u abbade de Munforte e u conventu da una parte” Ap. D a.1255, l.1, *ître* (2): “*ître* Johan Uermuez e Marti Iohannis” n° 39 a.1258, l.18,30, *ontre* (1): “contenda ... *ontre* o prior ... e Joan Fernandiz” n° 19 a.1255, l.2. En contacto co artigo determinado, pode aparecer a segunda forma deste: *entre-lo* (1): “pleyto que anda *entre-lo* abade de Ferreyra en una parte e Johã Pelãez” n° 41 a.1258, l.1, *entre-los* (1): “se algua contêda ueer *entre-los* omes boos” n° 41 a.1258, l.17, *entrelas* (1): “*entrelas* partes” n° 48 a.1259, l.5.

entregar v.t. ‘Entregar’. ◊ IPres. P4 *entregamola* (1): “damos una cuba de ujno ... al conuêto de Sã Martiño e *entregamola* al uosso mōge” n° 14 a.1251, l.25; SPres. P6 *êtergē* (1): “o abade e o cōuêto de Melō *êtergē*uos uossa herdade” n° 2 a.1231, l.13, Inf. *entregar* (1): “ueo en uoz do meirino *entregar* aquela erdade hahus de Mourele” n° 25 a.1255, l.22, *entregar* (2): “uola *entregar* nō quiserē, facauos *entregar* o rey da terra” n° 2 a.1231, l.14,14.

[**entrego**] adx. ‘Íntegro, inteiro’. ◊ (1): “illa leyrã tomou domnus Fernando *ent(re)ga* de dona Teresia” n° 11 a.1250, l.5.

enuerno vid. **inuerno**

era s.f. ‘Era’. ◊ *era* (37): “*Era* M^a CC^a LXX^a” n° 3 a.1233, l.1, n° 5 a.1237, l.20, n° 6 a.[1239-40], l.14, n° 7 a.1241, l.8, n° 9 a.1244, l.19, n° 10 a.1247, l.1, n° 12 a.1251, l.7, n° 14 a.1251, l.17, n° 15 a.1252, l.26, n° 16 a.1253, l.15, n° 18 a.1254, l.11, n° 19 a.1255, l.15, n° 20 a.1255, l.1, n° 21 a.1255, l.1, n° 22 a.1255, l.1, n° 23 a.1255, l.13, n° 24 a.1255, l.9, n° 25 a.1255, l.1, n° 26 a.1255, l.1, n° 27 a.1255, l.14, n° 28 a.1255, l.16, n° 29 a.1256, l.1, n° 30 a.1256, l.7, n° 33 a.1257, l.32, n° 34 a.1257, l.1, n° 36 a.1257, l.9, n° 37 a.1257, l.11, n° 39 a.1258, l.1, n° 40 a.1258, l.5, n° 42 a.1259, l.9, n° 43 a.1259, l.1, n° 44 a.1259, l.1, n° 45 a.1259, l.1, Ap.B a.1251, l.1, Ap.C a.[1252], l.17, Ap.D a.1255, Ap.E a.[1252-55], l.184, *e(r)a* (11): “*E(r)a* M^a CC^a LX^a IX^a VIII°” n° 2 a.1231, l.1, n° 13 a.1251, l.13, n° 17 a.1253, l.15,

nº 31 a.1256,1.7, nº 32 a.1256, 1.10, nº 35 a.1257, 1.20, nº 46 a.1259, 1.8, nº 47 a.1259, 1.25, nº 48 a.1259, 1.20, nº 49 a.1260, 1.41, Ap.A a.[1232]-1263, 1.17, **e(ra)** (3): “*E(ra)* M^a CC^a LXXX^a VIIJ^m” nº 11 a.1250, 1.22, nº 38 a.1257, 1.8, nº 41 a.1258, 1.

erdade vid. **herdade**

erdamento vid. **herdamento**

[**erdar**] vid. [**herdar**]

[**ere**] vid. [**herede**]

[**erec**] s. De significado descoñecido. Polo contexto en que aparece, unha longa relación de gastos, non parece ter que ver co seu significado usual, ‘herdeiro’ (vid. aquí s.v. *herede*). ◊ **erees** (1): “e *erees* IIII” nº 50 a.[1260], 1.20, **eres** (1): “e aos coygos *eres* XVIII” nº 50 a.[1260], 1.22,37.

ermano vid. **irmao**

ermao vid. **irmao**

escoler v.t. ‘Escoller’. ◊ SFut. P3 **escoler** (1): “un mōge do conuēto qual se dona Eluira *escoler*” nº 15 a.1252, 1.17; Part. **escoleita** (1): “a plazer da muler, la *escoleita* da muler” nº 9 a.1244, 1.9.

escritu s.m. ‘Escrito’. Vid. tamén s.v. *scriptura*. ◊ **escritu** (1): “aqueles que este *escritu* viren” Ap.D a.1255, **sc(r)ito** (2): “Cunuzuda cousa sea por este *sc(r)ito*” nº 21 a.1255, 1.1, nº 22 a.1255, 1.2, **scriptos** (1): “qui gaanara in essa uoz per sous *scriptos* e per sou saber” nº 49 a.1260, 1.16.

escriuan s.m. ‘Escribán’. ◊ (1): “II soldos ao *escriuā* do arcediagoo” nº 50 a.[1260], 1.10.

[**escriuir**] v.t. ‘Escribir’. ◊ IPret. P1 **escriuj** (1): “que foy presente e a *escriuj*” nº 19 a.1255, 1.22, nº 26 a.1255, 1.20, nº 38 a.1257, 1.16, **esc(r)iuuj** (1): “que a *esc(r)iuuj* e presente fuj” nº 42 a.1259, 1.17, Ap.E a.[1252-55], 1.181, **scriuj** (1): “Eu, Sancho Perez, notario, foy presente e *scriuj*” nº 18 a.1254, 1.18, nº 27 a.1255, 1.15, **sc(r)iuui** (1): “per mādado do juit Martin Ramirit, qui *sc(r)iuui*” nº 49 a.1260, 1.46, **sc(r)iuuj** (1): “*sc(r)iuuj* e confirmo” nº 34 a.1257, 1.46; P3 **scriujo** (1): “Migael Fernādez, clerjgo, que *scriujo* ela” nº 14 a.1251, 1.22, **esc(r)iuio** (1): “Domīgo Iohannis, notario de Sarria, testis e que a *esc(r)iuio*” nº 46 a.1259, 1.12; Inf. **sc(r)iuuir** (1): “Eu, Martin Ramirit, juit, la mādey

sc(r)iuuir a Pedro Honoriguez” nº 49 a.1260, 1.42.

escudeyro s.m. ‘Escudeiro’. ◊ **escudeyro** (1): “Pelay Perez, *escudeyro* do comendador” nº 47 a.1259, 1.29, Ap.E a.[1252-55], 1.178, 179, **escudejro** 1: “Gil Fernādez, *escudejro*” nº 15 a.1252, 1.31.

[**escudir**] v.t. ‘Apañar, recoller’. Trátase dunha palabra moi pouco atestada en iberorromance: non aparece no DDGM nin no TMILG; Menéndez Pidal (1900: 350-1) documéntaa en 1310 en Frías (Burgos) co significado “recolle-lo froito das árbores” e Roudil (1962, s.v.), co de “recobrar o gando roubado que antes se posuía”. Malkiel (1946: 111-112) pono en relación con outros verbos formados co lat. *quater*, perdido na lingua falada, tales como *acudir*, *sacudir* ou *percuadir*, baseado no lat. *EXCUTIO*, usado en terminoloxía legal para expresa-lo concepto de “rescate, remisión”. ◊ ICopret. P3 **escudia** (1): “VIII quādo *escudia* as maçaas” nº 50 a.[1260], 1.16.

[**escumungar**] v.t. ‘Excomungar’. ◊ Part. (1): **escumungado** “seja maldito e e *escumungado*” nº 15 a.1252, 1.24, **escumūgado** (1): “seia maldito e *escumūgado*” nº 14 a.1251, 1.16, **escumu[n]gado** (1): “sega maldito de Deus e *escumu[n]gado*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.22.

[**escusar**] v.t. ‘Escusar, eximir, dispensar’. ◊ Part. **escusado** (1): “el cōuento deste deuandito monesteyro seia *escusado* de segar” nº 15 a.1252, 1.15.

esforcu s.m. ‘Esforzo’. ◊ (1): “totu per *esforcu* de Petrus Froilla” nº 4 a.[1234-36], 1.43.

esmolna s.f. ‘Esmola’. ◊ **esmolna** (1): “esta donaciō e esta *esmolna* dou” nº 15 a.1252, 1.14, **ismolna** (1): “si sã Petro á ia aquil casal qui fui de meo padre, siia quita pur aquila *ismolna* qui eu doc” nº 5 a. 1237, 1.33.

Espital s.m. ‘Hospital’. Foi unha palabra introducida alomenos desde 1172 polos monxes cluniacenses para referirse aos albergues de peregrinos e residencias monásticas, e tamén alude ás residencias das ordes militares do Temple e de San Xoán (vid. Varela Sieiro 2007: 121 e, sobre todo, 2008: 177-179). Aquí está utilizado como topónimo. ◊

Espital (1): “d’ entre Leyra do *Espital* e leyra de Pedro” n° 47 a.1259, l.8, “contenda entre don Pedro Perez, comendador de Portumarí, por nome do *Espital*, da una parte” n° 48 a.1259, l.2,4,6,8,8,11,12,13,17, **Yspital** (3): “subcomendador do *Yspital*, Johan Marino” n° 10 a.1247, l.20,20,21.

Espora s.f. ‘Espora’. Está usado como sobrenome.
 ◇ (1): “Iohã *Espora*” n° 9 a.1244, l.21.

[**espreguntar**] vid. **preguntar**

estanforte s.m. ‘Estanforte, tecido de la importado de Europa’ (vid. Varela Sieiro 2003: 327, onde dá informacón etimolóxica, léxica e histórica). ◇ **estanforte** (1): “una saya d’ *estanforte* abronetado” Ap.C a.[1252], l.10, **estanforth** (1): “en ataude cū cobertura de III uaras d’ *estanforth* uermello” n° 34 a.1257, l.26.

[**estar**] v. ‘Estar’. ◇ IPres. P3 **está** (1): “casar que *está* sobrela egresa de Cerdera” n° 20 a.1255, l.3; P6 **estam** (1): “assj como *estam* marcadas” n° 47 a.1259, l.15, **estã** (1): “testemoyas que aqui presentes” Ap.E a.[1252-55], l.173, **istã** (1): “Conusuda cousa seia a quantos *istã* presentes” n° 43 a.1259, l.2; ICopret. P3 **estaua** (1): “disse que *estaua* de presente en uoz do abade” n° 25 a.1255, l.20; P6 **istauã** (1): “fratre Petrus dixit qui in hereditate *istauã* IIIor uscherias et qui non stauã quomo auia pro istar” n° 4 a.[1234-36], l.35, **stauã** (1): “non *stauã* quomo auia pro istar” n° 4 a.[1234-36], l.35; SPres. P3 **esté** (1): “E *esté* o prazo en reuor” n° 34 a.1257, l.37, **estia** (1): “todauja *estia* este meu feyto” n° 14 a.1251, l.16, “la carta *estia* en sua reuor” n° 35 a.1257, l.19; Inf. **istar** (1): “fratre Petrus dixit qui in hereditate istauã IIIor uscherias et qui non stauã quomo auia pro istar” n° 4 a.[1234-36], l.36; Inf. Conx. P6 **starẽ** (3): “*starẽ* a mãdatũ daquiles omnes bonos” n° 8 a.[1193-1243], l.38, n° 41 a.1258, l.5,12; Xer. **estãdo** (1): “Esta mãda fazo en mja ujda e cõ salude *estãdo*” n° 14 a.1251, l.9, **istando** (1): “quanto ali feceram *istando* cum illo in pacto qui u defecissen” n° 4 a.[1234-36], l.21, **istãdo** (2): “a fortja qui illi fecerã *istãdo* cum illo in pacto” n° 4 a.[1234-36], l.25,27, **stando** (1): “in isto *stando* pera suo pacto” n° 4 a.[1234-36], l.17.

estauil adx. ‘Estable, firme xuridicamente’. ◇ **estauil** (2): “fazemos carta de venzon por sempre *estauil*” n° 47 a.1259, l.4, “este pleyto seya *estauil*” n° 48 a.1259, l.16, Ap.A a.[1232]-1263, l.3, **stauel** (4): “veruo que sea *stauel* por senpre” n° 22 a.1255, l.6,16,19, “esta vêçon e esta carta seia firme e *stauel* pra uós” n° 38 a.1257, l.7, “E por esta cousa seer mais *stauil*, doulis mia carta” n° 17 a.1253, l.13, **staujl** (1): “mãdo que este meu testamento que seya firme e *staujl*” n° 26 a.1255, l.13.

eston vid. **enton**

estrayo vid. [**estraneo**]

[**estraneo**] adx. e s. ‘Estraño’. ◇ **estrayo** (1): “se alguẽ de meu lignage ou d’ *estrayo* veer” n° 38 a.1257, l.5; **est(r)anea** (1): “Si alguẽ ome, assi da nossa parte como da uossa como da *est(r)anea*” n° 35 a.1257, l.17, **ext(r)anea** (1): “de nostra parte uel de *ext(r)anea*” n° 11 a.1250, l.15, **est(r)aya** (2): “se algẽ da mia parte nẽ da *est(r)aya* cõtra esto quiser passar” n° 32 a.1256, l.8, n° 47 a.1259, l.22, **estraa** (1): “se algẽ ueer da mia parte uel d’ *estraa* cõtra esta carta” n° 44 a.1259, l.14, **estranjos** (1): “se algun de meus ou d’ *estranjos*” n° 15 a.1252, l.23.

[**estranjo**] vid. [**estraneo**]

[**estrao**] vid. [**estraneo**]

exetes prep. ‘Excepto, agás’. ◇ (1): “os igrisarios que quero pera mj e pera meus fillos, *exetes* el igrisario” n° 15 a.1252, l.11

[**extraneo**] vid. [**estraneo**]

F

facer vid. **fazer**

[**falecer**] v.t. ‘Contrariar, fallar’. ◇ SPres. P6 **falecen** (1): “se *falecen* elos posijdores del monesteyro esta carta, peiten el couto a los propinquos da mja parte” n° 15 a.1252, l.36.

fameliar vid. **familiar**

[**fameliario**] vid. **familiar**

fame s.f. ‘Fame’. ◇ (1): “si se forẽ los homees morar en outra parte cõ *fame* o cõ omezio”

nº 9 a.1244, l.11, “si se fore da heredade sin fame e sin omezio” nº 9 a.1244, l.12.

familiar s. ‘Familiar, persoa ligada a unha orde relixiosa sen ser monxe ou monxa’. Habitualmente eran persoas que facían doazóns ao mosteiro e podían ou non residir alí (vid. Viterbo, s.v. *familiares*, e Kasten / Nitti 2002). ◇ **familiar** (1): “essa Maor Rodriguiz era familiar e fijeje de moesteyro” nº 33 a.1257, l.30, **fameliar** (1): “fazeren le deuedo de fameliar conplido” nº 34 a.1257, l.27, **fam(e)liaria** (1): “deuedes a fazer seruiu ao moesteiro fielmête, assi como fam(e)liaria e amiga” nº 34 a.1257, l.25.

[**faua**] s.f. ‘Faba’. ◇ (1): “outro moyo de fauas” Ap.E a.[1252-55], l.47,71.

[**fazeyroo**] s.m. ‘Almofada pequena’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde 1208, vid. Varela Sieiro 2003: 180-181. ◇ (1): “un leyto e Jº cozedra e un feltro e Jº colcha e IJ fazeyroos” nº 39 a.1258, l.6.

fazer v. ‘Facer’. ◇ IPres. P1 **fazo** (13): “eu dona Elujra de Prada fazo oferta” nº 14 a.1251, l.2, “Esta mãda fazo” nº 14 a.1251, l.8, nº 15 a.1252, l.3,12, nº 20 a.1255, l.2, nº 22 a.1255, l.6,17, nº 24 a.1255, l.2, nº 29 a.1256, l.4, nº 32 a.1256, l.2, nº 39 a.1258, l.4, “fazoo eu poderoso do meu auer” nº 39 a.1258, l.36, nº 44 a.1259, l.3, **ffazo** (1): “Ffazo departimêto ïtre meus fillos” nº 39 a.1258, l.30, **faço** (1): “faço meu testamento” nº 26 a.1255, l.2, **faco** (1): “esto faco a tj porla tua herdade de Ffelgosa” nº 37 a.1257, l.7; P3 **faz** (3): “carta de foro que faz dona Toda” nº 9 a.1244, l.1, “sempre uos faz amor de paz” nº 46 a.1259, l.5, “fazades dela toda vossa uolûtade, assi como ome faz do sou” nº 47 a.1259, l.19; P4 **fazemos** (7): “fazemos plazo e ueruo firme” nº 34 a.1257, l.3, “fazemosla aseelar de nossos seelos” nº 35 a.1257, l.23, nº 43 a.1259, l.5, nº 45 a.1259, l.3, nº 46 a.1259, l.2, nº 47 a.1259, l.4, **fazemola** (1): “fazemola ende poderosa que uenda” nº 12 a.1251, l.3, **ffazemos** (1): “ffazemos ende testimonias” nº 12 a.1251, l.4, **façem(os)** (1): “tal precto façem(os) a uós” nº 2 a.1231, l.11, **facem(os)** (1): “facem(os) carta de uenzõ”

Ap.C a.[1252], l.3; P6 **fazem** (1): “por todo isto que me fazem de Subrado” nº 34 a.1257, l.28, **fazim** (1): “mi isti amor fazim” nº 10 a.1247, l.16; ICopret. P3 **fazia** (1): “quitey me lis desta demanda que lis fazia” nº 17 a.1253, l.12, **facia** (2): “facia ueruu a Pedro Fermoso” nº 8 a.[1193-1243], l.27,31; P6 **fazian** (1): “quanto faziã qui u fazian in sua hereditate” nº 4 a.[1234-36], l.26, **faziã** (3): “quanto faziã qui u faziam in sua hereditate” nº 4 a.[1234-36], l.10,26, nº 25 a.1255, l.9, **faziam** (1): “qui u faziam in sua hereditate” nº 4 a.[1234-36], l.10, **faciã** (1): “demãdas que faciã” nº 8 a.[1193-1243], l.44, **faciant** (3): “homines que faciant nobis istum forum in pace” nº 11 a.1250, l.12,14, nº 13 a.1251, l.11, **faciãt** (1): “homines que faciãt nobis istũ forum” nº 13 a.1251, l.10; IPret. P1 **fiz** (2): “Mãdo conpras e gaazas quãtas fiz de heredade” nº 39 a.1258, l.29, “que o fi[z] por mãdado d’ ãbaslas partes” nº 43 a.1259, l.31, **fis** (1): “Heu, Johã Fernandez, mōges, a plazer d’ ãbalas partes esta carta fis” nº 23 a.1255, l.23, **fix** (1): “porla mia casa que eu fix no Burgo de Negralle” nº 40 a.1258, l.3, **fit** (2): “Eu, Martin Iohannes la fit por mãdado de Johã de Sãtiago” nº 31 a.1256, l.12, nº 32 a.1256, l.17; P3 **fez** (3): “a qual fez dõ Pedro Eanes” nº 33 a.1257, l.2,19, nº 39 a.1258, l.42; **figu** (1): “e dixu figu e mandou” nº 7 a.1241, l.4; P4 **fezemos** (1): “E que aquesto nõ uena depouys en dulta, fezemos ende estes plazos” nº 33 a.1257, l.31, **fezem(os)** (2): “fezem(os) hy poer u seelo de bispo” nº 48 a.1259, l.19, “fezem(os) pregũta ao prior” Ap.E a.[1252-55], l.38; P5 **fezestes** (2): “Vendo a uós por prezo e por bem que me uós fezestes” nº 23 a.1255, l.5, nº 30 a.1256, l.6; P6 **fezerom** (1): “por quanto achamos e soubermos que y fezerom outros omes bõos” Ap.E a.[1252-55], l.157; IAntepret. P6 **feceram** (1): “quanto ali feceram” nº 4 a.[1234-36], l.21, **fecerã** (1): “a fortja qui illi fecerã istãdo cum illo in pacto” nº 4 a.[1234-36], l.25,27; SPres. P3 **faza** (8): “que faza este foro annuatim” nº 9 a.1244, l.11, “qui lis faza sempri amor” nº 10 a.1247, l.17, “que faza della sa guisa a sua uolûtade” nº 12

a.1251, l.3, “quem *faza* este foro dicto” n° 21 a.1255, l.12, “o abbade *fazale* dereyto” n° 27 a.1255, l.13, n° 29 a.1256, l.11, “como en toda cousa que *faza* ao pleyto” n° 41 a.1258, l.12, “que ñõ *faza* mãdar” n° 41 a.1258, l.19, *faça* (1): “fazelo caualeyro, e se ñõ, dalo a quẽno *faça*” Ap.A a.[1232]-1263, l.16, *faca* (1): “*faca* uos entergar o rey da terra” n° 2 a.1231, l.14; P5 *fazades* (3): “le *fazades* si sabe que essas herdades erã de Mõfero” n° 33 a.1257, l.19, “*fazades* dela toda vossa uolõtade” n° 47 a.1259, l.18, Ap.C a.[1252], l.15; P6 *fuzã* (1): “rogo a don abbade e ao cõuẽto que *fuzã* algo” n° 26 a.1255, l.12; SPret. P3 *fezesse* (1): “toda cousa que el y *fezesse* ela lo outorgou” n° 33 a.1257, l.9, *ffecesse* (2): “dou fiador que a *ffecesse* por sua essa herdade sobre dicta” n° 49 a.1260, l.24, “que *ffecesse* derecto” n° 49 a.1260, l.39; SFut. P6 *fizerẽ* (1): “fãzerdesle tal foro deste casar qual *fizerẽ* dos octros de Cerdeira” n° 20 a.1255, l.7; Inf. Conx. P2 *fazeres* (1): “*fazeres* duas casas ena herdade” n° 20 a.1255, l.7; P5 *faz(er)des* (1): “E tu e ele ... *faz(er)desle* tal foro deste casar” n° 20 a.1255, l.6; P6 *fazeren* (1): “a sua morte deurmola leuar a Sobrado ... e *fazerenle* deuedo de familiar conplido” n° 34 a.1257, l.27, *fazerẽ* (1): “ambaslas partes se obligã pera *fazerẽ* o pleyto” n° 41 a.1258, l.8; Inf. *fazer* (9): “ouuerõ a *fazer* senaras in monte regalengo” n° 1 a.[1225], l.3, “õ prior e o cellareiro *fazerles* seruico” n° 3 a.1233, l.8, “*fazer* casas” n° 4 a.[1234-36], l.43, “*fazer* carta” n° 7 a.1241, l.10, n° 15 a.1252, l.32, n° 18 a.1254, l.10, n° 22 a.1255, l.11, n° 23 a.1255, l.17, “si ñõ quiser esto *fazer*” n° 33 a.1257, l.21, *faz(er)* (7): “non *faz(er)* maes foro deste dicto” n° 21 a.1255, l.19, “que o mãdou *faz(er)*” n° 30 a.1256, l.11, “deuedes a *faz(er)* seruizo ao moesteiro” n° 34 a.1257, l.24, “*faz(er)* casa” n° 34 a.1257, l.35, n° 38 a.1257, l.9,17, n° 39 a.1258, l.9, *fazelo* (1): “*fazelo* caualeyro” Ap.A a.[1232]-1263, l.16, *facer* (2): “ipsos homines quirian *facer* morada” n° 4 a.[1234-36], l.2, “¿qui podedes i *facer*?” n° 8 a.[1193-1243], l.22, *face(re)* (1): “hac cartã iusso *face(re)*” n° 9 a.1244, l.21; Part. *feito* (1): “esto foi *feito*

per mãdado de dõ Giraldo” n° 12 a.1251, l.6, *f(e)cto* (3): “posuerũ suos uigarios per qui fusse *f(e)cto*”, n° 4 a.[1234-36], l.29,35, “quanto ibi auĩã *f(e)cto* totum auia seer alcado aquil die” n° 4 a.[1234-36], l.38, *feyta* (10): “*Feyta* foy esta carta enlo mes de septẽbro” n° 18 a.1254, l.10, n° 23 a.1255, l.13, n° 24 a.1255, l.9, n° 33 a.1257, l.1,5, n° 37 a.1257, l.11, n° 46 a.1259, l.7, Ap.E a.[1252-55], l.6,171,182, *feita* (4): “*Feita* ela carta era M^a CC LXXXX^a” n° 15 a.1252, l.26, n° 30 a.1256, l.7, n° 42 a.1259, l.8, n° 48 a.1259, l.5, *f(ei)ta* (1): “*F(ei)ta* carta IJ^{as} dias andados de agosto” n° 35 a.1257, l.19, *fecta* (5): “*Fecta* carta eno mes de ianeiro” n° 20 a.1255, l.11, n° 21 a.1255, l.17, n° 29 a.1256, l.18, n° 31 a.1256, l.6, n° 32 a.1256, l.10.

fe s.f. ‘Fe’. Loc. adv. modal **a boa fe**, “Con verdade e sinceridade”. ◇ (1): “siga semprij amigo in totalas cousas *a bõa fe*” n° 10 a.1247, l.17, “a tractar d’ anbalas partes *a boa fe* e sen enguano” n° 48 a.1259, l.15.

fectjo s.m. ‘Terreo cultivado, en oposición ao inculto’. Segundo Pensado (1969: 170), é unha var. de *freitio* (atestado noutros documentos do XIII de Sobrado de Trives, vid. TMILGa), que vén de FRACTU, part. pasivo de FRANGERE, co sufixo -IVU (ou derivación romance con -io), coa mesma orixe ca *freita*. ◇ (1): “a foro que diades ende cada ano quarta e dezmo de *fectjo*, e de cãto arũperdes dar quinta e dezmo” n° 21 a.1255, l.6.

fecto vid. **feyto**

fectura s.f. A significación habitual desta palabra é ‘feitura, figura, imaxe’ ou ‘confección ou execución dunha cousa’ (vid. DDGM), pero aquí parece máis ben que fai referencia ao dereito de construción dun edificio, en relación co lat. *facio*; en Niermeyer (1976) a palabra *factura* figura coa acepción ‘edificio, obra, estrutura’. ◇ (1): “quitocle Pedro Fermoso a *fectura* daquila casa de Lijgũdi pur iste ueruu” n° 8 a.[1193-1243], l.30.

feyra s.f. ‘Feira, termo que compõn a denominación dos días da semana, excepto sábado e domingo’. ◇ **fe(y)ra** (1): “quinta *fe(y)ra*

- de juyo" nº 30 a.1256, 1.8, *f(ey)ra* (2): "A primeyra quarta *f(ey)ra* de setembro" Ap.E a.[1252-55], 1.36, "quinta *f(ey)ra*" Ap.E a.[1252-55], 1.74, *f(eyr)a* (1): "Itẽ en outro dia, esta *f(eyr)a*, fomos a Sancta Maria de Doroña" Ap.E a.[1252-55], 1.88.
- feyto** 1. part. de *fazer* (vid.). 2. s.m. 'Feito'. ◇ *feyto* (1): "Se algũ cõtra este nosso *feyto* quiser pasar" nº 23 a.1255, 1.10, *feito* (1): "este *feito* todauia firme permanezca" nº 15 a.1252, 1.25, *feito* (1): "este meu *feito* britar quiser" nº 14 a.1251, 1.15, 1.17, *fecto* (1): "se algũ de meu linage contra este *fecto* ueer" Ap.A a.[1232]-1263, 1.21.
- [**felgeira**] s.f. 'Folgueira, feito', 'folgueira, fiteira'. Está usado como sobrenome detopónimo. Para un estudo desta voz, vid. Navaza (2006 § 111.7). ◇ (1): "Johã Lopez de Felgeiras" nº 42 a.1259, 1.15
- feltro** s.m. 'Peza de roupa do leito', quizais un cobertor, colchón ou alfombra. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde 995, vid. Varela Sieiro 2003: 182-185. ◇ (1): "un leyto e Jª cozedra e un *feltro* e Jª colcha e IJ fazeyroos" nº 39 a.1258, 1.6.
- ferar** v.t. 'Ferrar, pór ferraduras'. ◇ Inf. *ferar* (1): "no meu rocī *ferar* XX" nº 50 a.[1260], 1.39.
- [**ferial**] adx. 'Feriado, dise do día festivo en que non se traballa'. ◇ (1): "dam poder as partes e outorgã aos mādadores que mādem tã bẽ este pleyto en dias *feriales* como en outro dia qualquer" nº 41 a.1258, 1.15.
- fermoso** adx. 'Fermoso'. Está empregado como sobrenome. ◇ *F(er)moso* (7): "Pedro *F(er)moso*" nº 8 a.[1193-1243], 1.13, 1.15, 2.1, 2.3, 2.8, 3.0, 4.9, *Fermosu* (1): "Pedro *Fermosu*" nº 8 a.[1193-1243], 1.2.
- [**ferreyro**] s.m. 'Ferreiro'. Usado como sobrenome e como substituído do nome. ◇ *ferreiro* (1): "Pedro Fernandez, *ferreiro*" nº 26 a.1255, 1.18, *Ferreyrus* (1): "de Cutefe et de Pedro dicto Lordelo et de *Ferreyrus*" nº 25 a.1255, 1.3.
- [**ferreiro**] vid. [**ferreyro**]
- feira** s.f. 'Festa'. ◇ (4): "cada ano por cada *feira* de natal" nº 18 a.1254, 1.8, "pola *feira* de san Miguel" nº 48 a.1259, 1.9, "na *feira* de Saioane" nº 50 a.[1260], 1.2, 1.3.
- feureiro** s.m. 'Febreiro'. ◇ *feureyro* (1): "no mis de *feureyro*" nº 43 a.1259, 1.1, *feureiro* (1): "XVII dias de *feureiro*" nº 42 a.1259, 1.8.
- [**ffacer**] vid. **fazer**
- ffiadoria** vid. **fiadoria**
- ffillo** vid. **fillo**
- fforo** vid. **foro**
- ffrey** vid. **frey**
- fiador** s.m. 'Fiador, persoa que presta fianza nun proceso ou que responde por outro'. ◇ *fiador* (12): "dauã *fiador* ante hu meirino" nº 25 a.1255, 1.12, "dauã *fiador* por dereyto" nº 25 a.1255, 1.14, 1.16, 2.0, 2.1, "hu celareyro queria dar *fiador* en uoz do abade" nº 25 a.1255, 1.23, "nõ filariã *fiador* ahu celareyro" nº 25 a.1255, 1.24, nº 46 a.1259, 1.4, "don abade dou *fiador*" nº 49 a.1260, 1.23, "pidio *fiador* na custa" nº 49 a.1260, 1.29, 3.1, 3.2, *fiadores* (1): "aparaua per pignores e per *fiadores*" nº 4 a.[1234-36], 1.44.
- fiadoria** s.f. 'Fianza, obriga que alguén se impón de responder ou satisfacer por outro'. ◇ *fiadoria* (2): "quitarõ le a *fiadoria* e as custas" nº 33 a.1257, 1.18, "possam mādar tã ben en cartas como en *fiadoria*" nº 41 a.1258, 1.12, *ffiadoria* (1): "pagasse a *ffiadoria* e a custa a don abade" nº 49 a.1260, 1.37.
- ficar** v.i. 'Ficar, quedar'. ◇ Inf. *ficar* (1): "tu aias est casar dicto en teus dias e poes *ficar* a uno amigo" nº 20 a.1255, 1.5, "a tod' ome qui *ficar* en sua uoz" nº 28 a.1255, 1.6, nº 29 a.1256, 1.8, "deue a *ficar* a dõ Gil lebre e quito" nº 30 a.1256, 1.4, nº 34 a.1257, 1.19, "se ela nõ for ena cruzada e *ficar*" nº 34 a.1257, 1.21, nº 41 a.1258, 1.19; IPret. P3 *ficou* (1): "nimigala nõ *ficou* por pagar" nº 32 a.1256, 1.7; SPres. P3 *fiq(ue)* (3): "perza o foro e *fiq(ue)* a mi" nº 9 a.1244, 1.12, "*fiq(ue)* en pea das custas e de todo o dereyto" nº 41 a.1258, 1.19, nº 44 a.1259, 1.16, *fiqij* (1): "*fiqij* ao moestjro libre e quita" nº 45 a.1259, 1.9; SPret. P6 *ficassẽ* (1): "a sa morte *ficassẽ* todas quitas" nº 33 a.1257, 1.28.
- Fide** s. Sobrenome que semella un latinismo por *fe*, posiblemente en relación con 'fiador', como aparece en certos contextos: "est fide", "fide et oditor" (vid. Kremer 1976/1977: 201). ◇ (1): "Lourẽce *Fide*" nº 12 a.1251, 1.5

fielmente adv. ‘Fielmente’. ◇ (1): “deuedes a fazer seruizo ao mosteiro *fielmête*” n° 34 a.1257, l.24.

figlisia vid. **fjgrisia**

[**fjglege**] vid. [**fjgreje**]

[**fjgreje**] s. ‘Freguês’. ◇ **fjgreje** (1): “essa Maor Rodriguiz era familiar e *fjgreje* do moesteyro” n° 33 a.1257, l.30, **fjgleges** (3): “ouemos consello cõ homes bõos e cõos *fjgleges* desta igleia” Ap.E a.[1252-55], l.79,96,125, **fjgleges** (1): “cõ consello dos clerigos et dos *fjgleges*” Ap.E a.[1252-55], l.152, **fjgleses** (1): “*fjgleses* desta ygleia” Ap.E a.[1252-55], l.59.

fjgrisia s.f. ‘Freguesia, parroquia’. ◇ **fjg(r)isia** (1): “leuardes o pã a meu celejro ena *fjg(r)isia*” n° 11 a.1250, l.9, **figlisia** (1): “na *figlisia* de San Iurgio” n° 23 a.1255, l.4, **filg(r)isia** (1): “*filg(r)isia* de Sanctjago de Sserêga” n° 49 a.1260, l.9, **fillig(r)issia** (1): “*fillig(r)issia* de Sanctj Cristofori de Carnés” n° 49 a.1260, l.11.

filar v.t. ‘Tomar, coller’. ◇ ICopret. P6 **fillaban** (1): “Martin Fernandez dicia que lle *fillaban* portadigu en lugar ú u nunca deran” Ap.D a.1255; IPret. P3 **filloa** (1): “elle teendoa en mao e in jur, ueo Domingo Uidal e *filloa* de mao e de jur, sen rey e sem ssee, a don abade” n° 49 a.1260, l.19, **fil[ou]** (1): “Roy Gûsaluiz de Seloure *fil[ou]* pesoaria de Maor Rodriguiz d’Ouana contra os frades de Mõfero” n° 33 a.1257, l.16; P6 **filarõ** (2): “disse que la *filarõ* cõ ome do meirino” n° 25 a.1255, l.14,21; IFut. P6 **fila-lo-yan** (1) / Cond. P6 **filariã** (1): “hus de Mourele disserõ que nõ *filariã* fiador ahu celareyro, mais *fila-lo-yan* ahus omees que hy morauã” n° 25 a.1255, l.24,24; Inf. Conx. P2 **filares** (1): “tu quando ueneris *filares* tua hereditate de ianeiro a ianero” n° 13 a.1251, l.8; Inf. **filar** (2): “que hus omees do abade dauã fiador da uilla, e estes houtros nõ lo quiserõ, mais queriano *filar* de fora” n° 25 a.1255, l.17, “*filar* cõselo” n° 41 a.1258, l.10, **filare** (1): “ego domnus Ffernandus ir e *filare* hereditate” n° 13 a.1251, l.7.

filigrisia vid. **figlisia**

filio vid. **fillo**

[**fillar**] vid. **filar**

filligrissia vid. **fjgrisia**

fillo, filla s. ‘Fillo’. ◇ **fillo** (3): “Pedro Diaz dito Aluelo, *fillo* de Diego Paiz” n° 16 a.1253, l.4,6, n° 39 a.1258, l.33, **ffillo** (1): “Domingo Uidal de Sserêga, *ffillo* d’Orraca Rrodriguez” n° 49 a.1260, l.6, **filio** (9): “colo por *filio* a uós” n° 10 a.1247, l.13, n° 17 a.1253, l.5, n° 21 a.1255, l.4, n° 24 a.1255, l.15, n° 38 a.1257, l.5, Ap.C a.[1252], l.3, “Petro Payz, *filio* de Pay Guterez” Ap.C a.[1252], l.6,7,25, **filo** (7): “Se por auêtura nosso *filo* ou algun ome de nossa parte este meu feyto britar quiser” n° 14 a.1251, l.15,21, n° 21 a.1255, l.10, n° 28 a.1255, l.14, n° 30 a.1256, l.1, n° 33 a.1257, l.7, n° 47 a.1259, l.2, **fillos** (6): “nũca dela respondas a nengũ home senõ a Pedro Bico ou a Pay Bico, meus *fillos*” n° 37 a.1257, l.11, n° 39 a.1258, l.21,29,30,30, n° 49 a.1260, l.15, **fill(os)** (2): “u vacas con u *fill(os)*” n° 39 a.1258, l.24,33, **filios** (4): “mêtre quiser uiuir cõ suos *filios*” n° 5 a.1237, l.17,18,19, Ap.C a.[1252], l.12, **filos** (8): “nõ criedes hi *filos* de caualeyro ou de poderoso” n° 3 a.1233, l.11, n° 14 a.1251, l.14, n° 15 a.1252, l.11,20,21, n° 23 a.1255, l.7, n° 25 a.1255, l.10, n° 47 a.1259, l.7, **fila** (6): “a uno filio despoes de uosa morte, ou *fila* que seiã uosos” n° 21 a.1255, l.5,8, n° 26 a.1255, l.7, n° 26 a.1255, l.12, n° 33 a.1257, l.6, n° 34 a.1257, l.4, **filia** (1): “Marina Nuniz, *filia* de Berto Nuniz de Castelo” n° 22 a.1255, l.3, **filas** (1): “Vendo a uós e a uossos filios e a uossas *filas*” n° 23 a.1255, l.7, **filias** (1): “desenbargada ... de filios, de *filias* e de todo home do mundo” Ap.C a.[1252], l.12.

2. Fillo d’algo, “fidalgo, nobre”. ◇ **filio d’algo** (1): “se ouer *filio d’algo* inna uilla, fazelo caualeyro” Ap.A a.[1232]-1263, l.16.

filo vid. **fillo**

finar v.i. ‘Finar, morrer’. ◇ SFut. P3 **finar** (1): “si eu ala *finar*” n° 6 a.[1239-40], l.4.

[**firma**] s.f. ‘Firma, sinatura’. ◇ (1): “*Firmas*: Fernan Bocache, Fernan Pedrez” n° 15 a.1252, l.39.

firme adx. ‘Firme, estable’. ◇ (1): “que este pleito seja mas *firme*, ffazemos ende testimonias” n° 12 a.1251, l.4, n° 15 a.1252, l.26,38, n° 22 a.1255, l.16,19, n° 26 a.1255, l.13, n° 32

a.1256, l.10, “plazo e ueruo *firme* que uala por sempre” n° 34 a.1257, l.3, “en tal que esta carta sea mays *firme* e mais ualedeira” n° 35 a.1257, l.23, n° 38 a.1257, l.7, n° 43 a.1259, l.24, n° 46 a.1259, l.7.

[fogo] s.m. ‘Fogar, casa’. ◇ *fogos* (1): “de quantos *fogos* ouer na uilla sinnas gallinas” Ap.A a.[1232]-1263, l.7.

fonte s.f. ‘Fonte’. Está usado tamén como topónimo. ◇ *fonte* (1): “su a *fonte* de Domiz” n° 46 a.1259, l.4, *fonti* (1): “a monti et a *fonti*” n° 38 a.1257, l.4, *Fōti* (1): “Johanne da *Fōti*” n° 7 a.1241, l.7, *fontes* (3): “des mōtes ata *fontes*” n° 23 a.1255, l.9, n° 24 a.1255, l.4, “terras, mōtes, *fontes* por ú quer que a poderdes achar” n° 32 a.1256, l.5.

fóra adv. ‘Fóra’. Aparece case sempre na loc. prep. **fóra de**. ◇ (3): “como deze á lagua de Iares, *fóra* das sortes dos casares de Candaeda” n° 9 a.1244, l.16, “aas herdades de *fóra* dos coutos” n° 17 a.1253, l.9, “queriano filar de *fóra*” n° 25 a.1255, l.17.

foras prep. ‘Fóra de, excepto’. ◇ (1): “con todas suas pertinências, *foras* os igrisarios que quero pera mj” n° 15 a.1252, l.10, “dixit asy como Pedro Moogo, *foras* que disse que la filarō cū ome do meirino” n° 25 a.1255, l.14,16.

forma s.f. ‘Forma, maneira’. ◇ (1): “que ueesse responder su tal *forma*” n° 33 a.1257, l.14.

foro s.m. 1. ‘Foro, contrato mediante o cal unha persoa cede a outra o dominio útil dun terreo mediante o pagamento dunha renda’. Eran uns arrendamentos a longo prazo, hereditariamente transmisibles e que caracterizou en grande medida o réxime agrario da Galicia medieval (vid. García de Valdeavellano pp. 250-251). ◇ *foro* (18): “que a nós compra nosso *foro* en paz” n° 3 a.1233, l.11, “carta de *foro*” n° 9 a.1244, l.1,4,11,12,13, 14, n° 13 a.1251, l.6, n° 20 a.1255, l.7, n° 21 a.1255, l.5,9,9,12, “faziã *foro* dessa erdade” n° 25 a.1255, l.9, “que le ualesse *foro* e dereyto” n° 27 a.1255, l.10, n° 29 a.1256, l.4,11, Ap.A a.[1232]-1263, l.3, *foru* (2): “una leira a *foru*” n° 11 a.1250, l.4,6, *foru(m)* (1): “istum *foru(m)* in pace” n° 13 a.1251, l.12, *for(um)* (7): “si uolueritis istum *for(um)* uendere uel supinorare” n° 11 a.1250, l.9,12,14,16, n° 13 a.1251, l.7,9,11,

foros (2): “dés a nós dous soldos de *foros*” n° 3 a.1233, l.7, “cunas seydas e cunas entradas et cū tudos seus *foros*” n° 44 a.1259, l.11.

2. ‘Foro, contrato, escritura’ ◇ *fforo* (1): “ua parte e outra ualesse *fforo* e derecho” n° 27 a.1255, l.6.

forte adx. ‘Forte, firme, estable’. ◇ (1): “a carta sega *forte* e firme” n° 32 a.1256, l.9.

fortia vid. **forza**

fortiar v.t. ‘Forzar’. ◇ Inf. *fortiar* (1): “fuerunt ipsos homines *fortiar* hereditate” n° 4 a.[1234-36], l.17, “furū *fortjar* hereditate” n° 4 a.[1234-36], l.42.

foru vid. **foro**

forza s.f. 1. ‘Forza, vigor’. ◇ *forza* (1): “sempre permaesca in sua *forza*” n° 23 a.1255, l.12.

2. ‘Forza, violencia’. ◇ *fortia* (1): “Super ista *fortia* quo ille faciebant fuit inde quexar a iudtijos” n° 4 a.[1234-36], l.4, *fortja* (2): “quexarse de tal *fortja* que prendia” n° 4 a.[1234-36], l.20,25.

fossadeyra s.f. ‘Terra obrigada a pagar un tributo’ (vid. Viterbo s.v. *fossadeira*). ◇ (1): “Han a seer meus uassallos e amme a dar x soldos de *fossadeyra*” Ap.A a.[1232]-1263, l.4.

foz s.f. ‘Foz, desembocadura’. ◇ (1): “dó mia herdade que ey inla *foz* de Chamoso” n° 6 a.[1239-40], l.2.

fraare vid. **freire**

frade s.m. ‘Frade, monxe’. Tamén podían levar esta designación leigos que vivían en hospitais, familiares, confesos ou conversos (vid. Viterbo s.v.). Vid. tamén s.v. *freire*. ◇ *frade* (5): “non sit miles nē *frade* nē dona nē home d’ordin” n° 13 a.1251, l.11, “*frade* de Carualo Torto” n° 34 a.1257, l.33, n° 36 a.1257, l.3,6,7, *fr(atr)e* (7): “u *fr(atr)e* Petro locum defendeo pro Superado qui erat sua hereditate” n° 4 a.[1234-36], l.3,10,19,24,33,35,43, *frat(er)* (1): “*frat(er)* Johã” n° 48 a.1259, l.21, *frat(rem)* (1): “*frat(rem)* Petro, magister de Almerozo” n° 4 a.[1234-36], l.1, *frades* (13): “tal como uum dos boos frades que ouer na casa” n° 2 a.1231, l.5, n° 7 a.1241, l.6, “non sedeant cabaleros nem *frades* nem freires, senon homees que faciant nobis istum forum in pace” n° 11 a.1250, l.13, “aos *frades* de Mōfero” n° 33 a.1257, l.11,16,21,23,26, n° 34 a.1257, l.23, Ap.D a.1255,1, *fratres* (1):

- “cō *fratres* de Penamaiori” n° 7 a.1241, 1.1. En plural tamén funciona unha vez como topónimo: “Martin Perez de *Frades*” n° 25 a.1255, 1.17.
- [**franco**] s.m. ‘Franco’. Usado como sobrenome (en singular) e como topónimo (en plural). Para un estudo desta voz na onomástica, vid. Boullón 1998. ◇ **Frāco** (1): “don Johan *Frāco*”, **Francos** (1): “Joham Iohannis de *Francos*” n° 24 a.1255, 1.12, n° 32 a.1256, 1.4, **Frācos** (4): “Maria Iohannis de *Frācos*” n° 24 a.1255, 1.1,2,15, n° 31 a.1256,1.12.
- fre** vid. **frey**
- frey** s.m. ‘Frei’. Forma apocopada de *freire* (vid.), empregada ante nome propio. ◇ **frey** (7): “*Frey* Munino, celareyro de Melō” n° 25 a.1255, 1.19, “*frey* Paris, *frey* Vermum, *frey* Johan Asturano” n° 34 a.1257, 1.41,41,41, “*frey* Rodrigo Afonso” n° 48 a.1259, 1.21, “*frey* Nuno” n° 48 a.1259, 1.22, “*frey* Johā Paez de Sancta Maria du Mato” n° 48 a.1259, 1.22, **frei** (1): “*frei* Johā” n° 7 a.1241, 1.6, **ffrey** (1): “*ffrey* Joane” n° 33 a.1257, 1.35, **Fre** (3): “*Fre* Barro, clerigo de Sancta Maria de Dorona” Ap.E a.[1252-55], 1.3,33,154.
- freire** s.m. ‘Freire, monxe’. Vid. tamén s.v. *frade*. ◇ **freire** (1): “Gil Fernandez, *freire* de Cassao” n° 15 a.1252, 1.31, **freyre** (1): “Pedro Arias, *freyre* do Yspital” n° 10 a.1247, 1.20, **fraare** (1): “dō Ruj Perez, *fraare* da Azumara” n° 6 a.[1239-40], 1.12, **freires** (1): “non sedeant cabaleros nem frades nem *freires*, senon homees que faciant nobis istum forum in pace” n° 11 a.1250, 1.13.
- [**frocto**] s.m. ‘Froito’. ◇ (1): “a quarta desse chātado dos *froctos* dell” n° 43 a.1259, 1.16.
- [**fronta**] s.f. ‘Requirimento, reclamación’. ◇ (1): “pedeu a m̃j por *frōtas* d’omees boos que le ualesse foy e dereyto” n° 27 a.1255, 1.10.
- fructa** vid. **fruyta**
- fruita** s.f. ‘Froita’. ◇ **fruita** (1): “Das arbores que xantarē ó quere que uaan leuē la mea da *fruita*” n° 9 a.1244, 1.18, **fructa** (2): “de *fructa* desta herdade que ela a nós uende a terza” n° 34 a.1257, 1.10,36.
- [**fugaza**] s.f. ‘Fogaza, pan cocido’. ◇ (1): “amme a dar VIIIº *fugazas* pela media talega do Burgo” Ap.A a.[1232]-1263, 1.5.
- fundar** v.t. ‘Fundar, edificar, construír’. ◇ Inf. *fūdar* (1): “qui fuerant *fūdar* hereditate” n° 4 a.[1234-36], 1.25.
- fundo** s.m. ‘Fondo, extremo, final’. ◇ (2): “Jn *fundo* de rio Malo habet una terra regalenga” n° 1 a.[1225], 1.21, “Jn *fundo* dela terra de Sancio Nunez” n° 1 a.[1225], 1.25.
- fuste** s.m. ‘Vara con que algúns maxistrados facían citacións, execucións, etc.’ (vid. *Viterbo* s.v.). ◇ (1): “tūiaron rogar per suo uizino Iohannes Diat e per suo *fuste* ipsos homines qui uenissent responder” n° 4 a.[1234-36], 1.7.

G

[**gaar**] vid. **gaanar**

gaado¹ s.m. ‘Gando’. ◇ (1): “esta é conta do *gaado* e do auer que é da casa de San Cibrão” n° 39 a.1258, 1.23.

gaado² part. do v. **gaar** (vid.).

gaanar v.t. ‘Gañar’. ◇ IPret. P1 **ganei** (1): “mea de ganācia qui ipso *ganei* ina uilla de Gūdaar” n° 5 a. 1237, 1.10; P3 **gaanou** (1): “qui a *gaanou* de fillos de Pedro Argre” n° 49 a.1260, 1.15, **gaanó** (1): “quanto *gaanó* meo padre” n° 45 a.1259, 1.9; IAntepret. P3 **gaanara** (2): “dicia e rracoaua don abade que *gaanara* de Domingo” n° 49 a.1260, 1.7,16; Inf. **gaanar** (1): “qua[n]to u Espital *gaanar* des aquj adeante ena deuādita egregya” n° 48 a.1259, 1.17; Part. **gaanado** (1): “qual auemos *gaanado* de seu auoo Nunu Ujrmuiz” n° 45 a.1259, 1.5, **gaado** (1): “*gaado* por carta da see” n° 45 a.1259, 1.7, **gaadas** (2): “as quaes á o moesteyro *gaadas* de dō Monj Monijz de Carātonia” n° 33 a.1257, 1.5,25.

[**gaaza**] vid. **ganancia**

Gago adx. ‘Gago, tatexo’. Está usado como sobrenome. ◇ (1): “Johā Pelaz dicto *Gago*” n° 23 a.1255, 1.1.

[**galina**] s.f. ‘Galiña’. ◇ **galinas** (1): “duas *galinas*” n° 9 a.1244, 1.5, n° 29 a.1256, 1.6, **gallinas** (1): “de quantos fogos ouer na uilla sinnas *gallinas*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.7.

Gallardo adx. ‘Gallardo, de boa presenza física’. Está usado como nome propio. ◇ (1): “dō *Gallardo*, clerigo” n° 46 a.1259, l.11.

[**gallina**] vid. [**galina**]

ganancia s.f. ‘Ganancia’. ◇ *ganãcia* (1): “mea de *ganãcia* qui ipso ganei ina uila de Gūdaar” n° 5 a. 1237, l.10, *gaazas* (1): “Mādo conpras e *gaazas* quātas fiz” n° 39 a.1258, l.28.

[**ganar**] vid. **gaanar**

Gandera s.f. ‘Gándara’. Está usado como toponímico nunha secuencia onomástica. ◇ (1): “Petrus Diat de *Gandera*” n° 4 a.[1234-36], l.15.

garda s.f. ‘Garda, protección’. ◇ (1): “dó mia herdade que ey inla foz de Chamoso e in Frãncjam e in Castrilõ e in Galaens en comenda e en *garda* al comendador dono Suer Diat de Loyo” n° 6 a.[1239-40], l.3.

garimento s.m. ‘Defensa, protección’. ◇ *garimento* (1): “dou a uós, dõ Gil Rodrigo, esta herdade subredicta por muyto bẽ e por muyto *garimento* que me fezeistes” n° 30 a.1256, l.6, *g(u)arim(en)to* (1): “que lle dẽ seus fillos sêpre por ela *g(u)arim(en)to* in seus dias” n° 39 a.1258, l.22.

[**garir**] v. ‘Gorir, residir’. ◇ IPres. P4 *garimos* (1): “deste lugar ó *garimos*” n° 9 a.1244, l.7.

garnacha s.f. ‘Traxe masculino exterior que chegaba ata os talõs’ (vid. G. Menéndez Pidal 1986: 80-81). ◇ (1): “*garnacha* enpenada de coenlos” n° 34 a.1257, l.11.

gauian s.m. ‘Gavián, ave rapaz’. ◇ (1): “un *gauiã* que deo o prior ao arcediagoo” n° 50 a.[1260], l.11.

gearazon s.f. ‘Xeración, descendencia’. ◇ *gearazõ* (2): “Vendo a uós e a uossos fillos e a uossas filhas e a uossa *gearazõ* por iur de herdade” n° 23 a.1255, l.7, “ajades vós e uossa *gearazõ*” n° 47 a.1259, l.18, *generaçõ* (1): “pra toda uossa *generaçõ* que depus uós veer” n° 38 a.1257, l.8, *generacione* (1): “sit maledictus usque a septimam *generacione*” n° 5 a. 1237, l.24.

generaçõ vid. **gearazon**

generacione vid. **gearazon**

genro s.m. ‘Xenro, marido da filla’. ◇ (2): “Steuano Petri, suo *genro*” Ap.C a.[1252], l.3,26.

gracia s.f. ‘Graza, favor’. ◇ *gracia* (1): “aueerõse en omes boos juyzes de *gracia*” n° 41 a.1258,

l.5, *gra(cia)* (1): “pela *gra(cia)* de Deus bispo de Ourees” n° 48 a.1259, l.3.

grana s.f. ‘Granxa, unidade de explotación agrícola establecidas polos monxes cistercienses’, documentado por primeira vez (*grangia*) en Sobrado, en 1142, cando este mosteiro foi entregado aos monxes de Claraval (vid. Varela Sieiro 2008: 66-69). Aquí está usado probablemente con valor toponímico; esta forma léxica só subsistiu como nome de lugar (*Graña*). ◇ *Grana* (2): “deuẽ a leuar as cabras pera a *Grana* des que nõ ouuerem lecte” n° 34 a.1257, l.15,22, *G(r)ana* (2): “da *G(r)ana* de Carualo Turto” n° 34 a.1257, l.28,32.

grauæ adx. ‘Grave’. ◇ (1): “agrauado por *g(ra)ue* ïfirmidade” n° 39 a.1258, l.3.

Grou s.m. ‘Grou, ave de patas e pescozo longos’. Está usado formando parte dun topónimo. ◇ (1): “Ual de *Grou*” n° 19 a.1255, l.4.

guardar v.t. ‘Gardar, cumprir, obedecer’. ◇ Inf. *guardar* (1): “este pleyto se deue a tractar d’ anbalas partes a boa fe e sen enguano e a *guardar*” n° 48 a.1259, l.15.

guardida s.f. ‘Guarida, gorida, amparo, protección’. ◇ (1): “esta *guardida* que le dam os frades deuenla aa dar en sa casa d’Armea” n° 34 a.1257, l.23.

guarimento vid. **garimento**

Guerra s.f. ‘Guerra’. Está usado como sobrenome. ◇ (1): “Johan *Guerra*” n° 39 a.1258, l.28.

guisa s.f. ‘Guisa, maneira’. ◇ *guisa* (2): “que faza della sa *guisa* a sua uolũtade” n° 12 a.1251, l.3, “por atal *guisa* assi que nós damos a ela en primeyramẽte agura en presente” n° 34 a.1257, l.5, *guysa* (1): “en tal *guysa* que” n° 48 a.1259, l.5.

[**guisar**] v.t. ‘Guisar, preparar, dispor’. ◇ Part. *guisado* (1): “de mel e de leguma assi como for *guisado* sua razom” n° 34 a.1257, l.34.

H

habere vid. **auer**¹

heratico s.m. ‘Foro ou pensión de froitos que os colonos pagaban ao señorío da terra’ (vid.

Viterbo s.v. *areatica*). ◇ (1): “dares de *heratico* III talegas de cebaria” n° 13 a.1251, 1.5.

herdade s.f. ‘Herdade, propriedade’. ◇ *herdade* (14): “pectet c aureos a domno rege e a *herdade* duplata” n° 11 a.1250, 1.16, “la nostra *herdade* de Veandj” n° 12 a.1251, 1.2, n° 21 a.1255, 1.10, “quanta *herdade* aio” n° 23 a.1255, 1.2, n° 24 a.1255, 1.4,6,7, n° 26 a.1255, 1.6, n° 29 a.1256, 1.12, n° 38 a.1257, 1.10, n° 39 a.1258, 1.31, n° 41 a.1258, 1.2, n° 48 a.1259, 1.14, n° 49 a.1260, 1.24, ***h(er)-dade*** (42): “essa mia *h(er)dade*” n° 2 a.1231, 1.3,13, “que lauredes esa *h(er)dade*” n° 3 a.1233, 1.8, “quē in essa *h(er)dade* morar” n° 3 a.1233, 1.10, n° 6 a.[1239-40], 1.2,6,8, n° 8 a.[1193-1243], 1.12, n° 9 a.1244, 1.10, n° 13 a.1251, 1.9, “fazeres duas casas ena *h(er)dade* cū seu curral” n° 20 a.1255, 1.8, “quāta *h(er)dade* e uoz eu ayo” n° 22 a.1255, 1.7,9,10, n° 29 a.1256, 1.5,9, n° 30 a.1256, 1.5,6, n° 31 a.1256,1.2,5, n° 32 a.1256, 1.3,9, “que fosse respõder perâte o juiz dessas *h(er)da[d]es* aos frades de Mõfero” n° 33 a.1257, 1.10, n° 34 a.1257, 1.4,5, “de fructa desta *h(er)dade* que ela a nós uende a *terza*” n° 34 a.1257, 1.10,20,29, “con seus terminos e con quanto a essa *h(er)dade* perteneze” n° 34 a.1257, 1.30, n° 35 a.1257, 1.4,6, “quanta *h(er)dade* e uoz ey en Tebra” n° 35 a.1257, 1.7,9, n° 37 a.1257, 1.3,8, n° 47 a.1259, 1.17,23,25, n° 49 a.1260, 1.38, “jecto a penores quanta *h(er)dade* ey in Suēgas” Ap.B a.1251, 1.3, “seeeya a mia *h(er)dade* quita” Ap.B a.1251, 1.7, Ap.C a.[1252], 1.14, ***h(er)dad(e)*** (1): “abemos uerbo de ista *h(er)dad(e)*” n° 8 a.[1193-1243], 1.14, ***h(e)rdade*** (23): “disse qui aquilla *h(e)rdade* que arrara era sou o jur e a herdade” n° 49 a.1260, 1.21, “que nos mostrassem a *h(e)rdade* qual fora ia assignada a esta igleia” Ap.E a.[1252-55], 1.39,42,44,45,52,55,62,64,65,68,75,81,84, 85,89,98,102,114,126,134,142,149, ***herdad(e)*** (2): “mãdo a ma muler Iluira Garcia mea *herdad(e)*” n° 5 a.1237, 1.16, n° 49 a.1260, 1.6, ***h(er)jedade*** (15): “quanta *h(er)jedade* est des Porto de Langulo” n° 1 a.[1225], 1.18,27, “mētra uiuerē en esta *h(er)jedade*” n° 9 a.1244, 1.10, “meterē sua progenia ena *h(er)jedade*” n° 9

a.1244, 1.11,12,12,19, n° 10 a.1247, 1.23, n° 39 a.1258, 1.20, “conpras e gaazas quātas fiz de *h(er)jedade*” n° 39 a.1258, 1.29,36, n° 46 a.1259, 1.2,3,6, Ap.C a.[1252], 1.4, ***h(er)edadj*** (1): “a todos aquestis omnijs qui mi de ista *h(er)edadj* herdā e bēfectā” n° 10 a.1247, 1.15, ***erdade*** (13): “el outro he de mja *erdade*” n° 14 a.1251, 1.8,13,22, n° 15 a.1252, 1.18, “aquela *erdade* de Froyaza” n° 25 a.1255, 1.8, “faziã foro dessa *erdade*” n° 25 a.1255, 1.9,11,11, 22,22, n° 26 a.1255, 1.9, n° 44 a.1259, 1.4,16, ***herdades*** (4): “demandeya enos coutos e enas *herdades* d’ Oya” n° 17 a.1253, 1.3,8,9, n° 33 a.1257, 1.3, ***h(er)rdades*** (1): “vimus estas *h(e)rdades* de cada hūa ygleia” Ap.E a.[1252-55], 1.155, ***h(er)dades*** (10): “deule sa boa e essas *h(er)dades*” n° 33 a.1257, 1.8,10,16,18, “essas *h(er)dades* erã de Mõfero” n° 33 a.1257, 1.20,22,24,25, n° 35 a.1257, 1.13, 16, ***er-dades*** (1): “todala renda destas *erdades*” n° 15 a.1252, 1.17. **1.1. Por iur de herdade**, que se transmite hereditariamente (2): “Vendo a uós e a uossos fillos e a uossas filhas e a uossa gearazõ *por iur de herdade*” n° 23 a.1255, 1.8, “aquilla herdade que arrara era sou o *jur e a herdade*” n° 49 a.1260, 1.22.

herdamento s.m. ‘Herdamento, herdade, conxunto de propriedades que se posūen’. ◇ ***herdam(en)to*** (2): “quanto *herdam(en)to* e de quanta uoz a mñ pertijze de meo padri” n° 10 a.1247, 1.3,11, ***herdam(en)tu*** (1): “facio pactum statutum cum abbas et conuentu de Sancte Marie de Fferraria do *herdam(en)tu* de sou frade Pedro Cabeza” n° 36 a.1257, 1.3,4, ***h(er)edam(en)to*** (4): “quanto *h(er)edam(en)to* e quanta uoz a mñ pertijze por mea cabiza” n° 10 a.1247, 1.5,9,12,14, ***irdam(en)to*** (1): “quanto *irdam(en)to* e quanta uoz a nós pertijze in Uilarmoystero” n° 10 a.1247, 1.8, ***erdamētos*** (1): “deue a entrar a todos os quinoes e *erdamētos* que ha ena deuãdita eygregya” n° 48 a.1259, 1.13.

[herdar] v. **1.** ‘Dar en herdanza, instituir como herdeiro’. ◇ IPres. P1 ***herdo*** (1): “eu, Martī Sanchiz de Paradela, *herdo* e bēfecto a uós” n° 10 a.1247, 1.2, ***erdo*** (2): “*erdo* a uós del cū todas suas pertinēzas” n° 30 a.1256, 1.2,3, P6 ***herdā*** (1): “a todos aquestis omnijs

qui mi de ista heredad *herdã* e bēfectã” n° 10 a.1247, l.15; SPret. P6 *h(e)rdassem* (2): “achamus que a ygleia que nõ fora herdada, e dissemos ao prior e aos coēgos que a *h(e)rdassem*” Ap.E a.[1252-55], l.112,124; Part. *h(e)rdada* (7): “pola igleia seer bē *h(e)rdada*, mãdamos e dissemos ao prior que eadesse e desse y mays herdade” Ap.E a.[1252-55], l.63,66,83,86,100, “achamus que a ygleia que nõ fora *herdada*” Ap.E a.[1252-55], l.111,123, *h(e)rdadas* (1): “achamos que as ygleias son e podem seer ben *h(e)rdadas* e podē e podiã pagar estas rendas de susodictas ao deudicto moesteyro des aqui adeante” Ap.E a.[1252-55], l.162.

2. ‘Herdar, recibir unha propiedade como herdanza”. ◊ Inf. *ore[dar]e* (1): “quanta prol salir de ista herdade que *ore[dar]e* don Suer Diaz” n° 6 a.[1239-40], l.8.

[**herdeyro**] s. ‘Herdeiro’. Vid. tamén s.v. *herede*. ◊ (1): “sabã os que sũ *herdeyros* in San Cibrão que esto que eu mãdo todo é de meu patrimonio” n° 39 a.1258, l.19.

heredamento vid. **herdamento**

[**herede**] adx. e s. ‘Herdeiro’. Vid. tamén s.v. [*herdeyro*]. ◊ *h(er)edes* (7): “pro se e pro suos *h(er)edes*” n° 4 a.[1234-36], l.2,10,18, 34,34,41,42.

hermano vid. **irmao**

hy vid. **y**

higreia vid. **igleia**

hyr vid. **ir**

home s.m. ‘Home’. ◊ *home* (5): “de legumina por nosso *home* no nosso celeyro” n° 3 a.1233, l.5, “nē frade nē dona nē *home* d’ordin” n° 13 a.1251, l.11, n° 22 a.1255, l.12, “algum *home* de mia parte” n° 24 a.1255, l.6, “de todo *home* do mundo” Ap.C a.[1252], l.12, *ho(m)e* (1): “que nũca dela respondas a nengũ *ho(m)e* senõ a Pedro Bico” n° 37 a.1257, l.10, *ome* (12): “a tal *ome* a uēdades ou enpenorés que a nós compra nosso foro en paz” n° 3 a.1233, l.11, “quita e libre de toto parēte e de todo *ome* de mũdo” n° 6 a.[1239-40], l.6, “cada *ome* quando morrer” n° 9 a.1244, l.8, “algum *ome* de nossa parte este meu feyto britar quiser” n° 14 a.1251, l.15, n° 17 a.1253, l.7, “la filarõ cũ *ome* do meirino” n° 25 a.1255, l.14, n° 28 a.1255,

l.6, n° 33 a.1257, l.28, n° 35 a.1257, l.16, n° 36 a.1257, l.8, n° 47 a.1259, l.18, Ap.A a.[1232]-1263, l.14, *homees* (4): “estos *homees* que poblã esta pobla de Vilabona” n° 9 a.1244, l.1,10, n° 11 a.1250, l.14, Ap.A a.[1232]-1263, l.2, *omees* (2): “hus *omees* do abade dauã fiador da uila, e estes houtros nõ lo quiserõ” n° 25 a.1255, l.16,24, *om(e)s* (1): “a qual dizē os *om(e)s* que nõ deue por auer” n° 41 a.1258, l.3,6.

1.1. Home bo, persoa destacada da súa comunidade que podía participar como representante na administración local e de xustiza ou como mediador en preitos e conflitos. ◊ *ome boo / bono* (3): “si Michael Johannis non ouer otro *ome bono*” n° 36 a.1257, l.8, “cada una parte sea teuda de leuar o seu *ome boo* ante ele” n° 41 a.1258, l.18, “a parte por que ficar que nõ faza mãdar ao seu *ome boo* o pleyto” n° 41 a.1258, l.19, *omes boos* (1): “se obligã pera fazerẽ o pleyto receber a senlos destes *omes boos* quis a qual deles der ao plazo” n° 41 a.1258, l.8, *om(e)s boos* (11): “*om(e)s boos* e sages” n° 19 a.1255, l.12, n° 41 a.1258, l.13, “auerõse en *om(e)s boos* juyzes de gracia” n° 41 a.1258, l.14,17, Ap.E a.[1252-55], l.41,59,113, 116,128,157, *omees boos / bonos omees* (4): “Per unde partirõ los *bonos omees*” n° 9 a.1244, l.16, “*omees boos*” n° 26 a.1255, l.14, n° 27 a.1255, l.10, n° 41 a.1258, l.13, *home(e)s boos* (1): “*home(e)s boos*” n° 49 a.1260, l.29, *hom(e)s boos / bõos* (4): “soubemos por nós e por outros homes bõos” Ap.E a.[1252-55], l.61,79,96, “*hom(e)s boos*” Ap.E a.[1252-55], l.102, *homees bonos / buus* (3): “cada anno meterẽ ı *homees bonos*” Ap.A a.[1232]-1263, l.10,11, “cunsellu auido cun ipsa carta del rey e cun *homees buus*” Ap.D a.1255, *homines bonos* (10): “Jn Trauessas enqueriron a *homines bonos* et dederunt eã dõ Matia” n° 1 a.[1225], l.7, n° 4 a.[1234-36], l.13,16,30,31,32,32,33,36,39, 44, *bon(o)s ho(m)in(e)s* (1): “ipsos *bon(o)s ho(m)in(e)s*” n° 4 a.[1234-36], l.33, *omines bonos* (2): “fuit a Castrouiridi anti concilio e alcaides e anti *omines bonos*” n° 7 a.1241, l.4,5, n° 8 a.[1193-1243], l.43.

1.2. Homines mandados, vid. s.v. *mandado*.

1.3. Home de mundo, vid. s.v. *mundo*

1.4. Home de orde, vid. s.v. *ordin*.

1.5. Nulio ome, vid. s.v. *nullo*.

hordim vid. *ordin*

horto s.m. ‘Horto, lugar cultivado con verduras, legumes e árbores froiteiras’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 289-294). ◇ **horto** (3): “cada ano i soldo por aniuersario sobre aquel meu *horto*” n° 18 a.1254, 1.3,5,7, **orto** (1): “I° *orto* et est regalengo” n° 1 a.[1225], 1.7, **urto** (1): “de uerzas d’ *urto*” n° 34 a.1257, 1.13.

hoste s.f. ‘Exército, tropa’. ◇ **hoste** (1): “deuo a Suero xxx soldos que me deu quando iua a la *hoste* de Fornachos” n° 6 a.[1239-40], 1.7, **oste** (1): “mādey tirar iugada en Toronio pera *oste* del rey” n° 17 a.1253, 1.3.

[**houtro**] vid. *outro*

hyr vid. *ir*

I, J, Y (vogal)

y adv. ‘Aí’. ◇ **y** (28): “dou y e mando a mja lera de Murelos” n° 26 a.1255, 1.4, “jujz de suso d’y dicto” n° 27 a.1255, 1.11, “tudas suas pertinēzas quanto eu y ey” n° 30 a.1256, 1.3, “toda cousa que el y fezesse ela lo outorgou” n° 33 a.1257, 1.8, “nūca les y tornasse nē āparasse rē” n° 33 a.1257, 1.17, “as custas quantas y fez” n° 33 a.1257, 1.18, n° 39 a.1258, 1.5, “mādo a essa obra de y XX soldos” n° 39 a.1258, 1.7, “ouellas e porcos quantos y sum” n° 39 a.1258, 1.25, “quanto eles y mandarē” n° 41 a.1258, 1.12, “que y chāte isse Pedro Pedrez” n° 43 a.1259, 1.10,11,17, Ap.A a.[1232]-1263, 1.7, “qual renda y fora posta e parada porlos clerigos” Ap.E a.[1255-60], 1.40,41,63,64,69,76,76, “o clerigo que y morar” Ap.E a.[1255-60], 1.86,91,135, 143,157, “nós oora y fomos por mandado” Ap.E a.[1255-60], 1.159, “poño y meu nome e synal” Ap.E a.[1255-60], 1.182, **hy** (6): “omees que *hy* morauã” n° 25 a.1255,

1.24, “E deuemos *hy* a fazer casa” n° 34 a.1257, 1.35, “tod’ a heredade que *hy* foy de meu padre” n° 46 a.1259, 1.3, “padroadigo que *hy* ha u Espital” n° 48 a.1259, 1.4, “fezemos *hy* poer u seelo de bispo” n° 48 a.1259, 1.19, “tres boys que meteu *hy* Eluira Garsia” Ap.C a.[1252], 1.13, **hi** (4): “nō criedes *hi* filos” n° 3 a.1233, 1.11, “cō quanto me *hi* pertenesce” n° 14 a.1251, 1.4, “quanto me *hi* pertenesce do igrisario” n° 14 a.1251, 1.7, “doctra uoz quanta que Domingo Float *hi* auia” n° 49 a.1260, 1.13, **i** (2): “¿qui podedes *i* facer?” n° 8 a.[1200-1243], 1.22, “iste ueruu que le facia *i* isti Iohan” n° 8 a.[1200-1243], 1.32.

igleia s.f. ‘Igrexa’. ◇ **igl(e)ia** (8): “clerigo desta *igl(e)ia*” Ap.E a.[1252-55], 1.37,39,44,46, 63,66,73,80, **ygl(e)ia** (13): “fijgleses desta *ygl(e)ia*” Ap.E a.[1252-55], 1.59,86,96, 100, 108, 108, 111, 125,133, 134,150,155, 165, **yg(le)ia** (1): “por seer a *yg(le)ia* conpridamēte bē herdada” Ap.E a.[1252-55], 1.83, **yglisia** (2): “octorgo a la *yglisia* de Sanctiago de Villafranca” n° 18 a.1254, 1.2,5, **higreia** (4): “Dado aqueste juyzo na *higreia* de San Pedro de Codeyro” n° 19 a.1255, 1.14,18,19,21, **eglisia** (2): “yn *eglisia* de Don Saluador de Fuminaa” Ap.C a.[1252], 1.5,16, **egregya** (3): “razō do deureydo do padroadigo que *hy* ha u Espital ena deuādita *egregya*” n° 48 a.1259, 1.5, 7,18, **egreia** (1): “sobrela *egreia* de Uillanoua” n° 43 a.1259, 1.8, **egresa** (2): “sobrela *egresa* de Cerdera” n° 20 a.1255, 1.3, n° 25 a.1255, 1.8, **eygregia** (1): “dō Viuiã deuelo a parar ben amigauilmiēte mentre teuer esta *eygregia*” n° 48 a.1259, 1.18, **eygregya** (6): “Viuiã Froyaz, prelado e padrō da *eygregya* de Sancta Oufemia de Vilarmoesteyro” n° 48 a.1259, 1.2,9,11,11, 12,13, **ygl(e)ias** (2): “fomos aas *ygl(e)ias*” Ap.E a.[1252-55], 1.35,161.

yglisia vid. *igleia*

igrisario vid. *igrisario*

igrisario s.m. ‘Privilexios de recibir impostos ou froitos de terreo pertencente a unha igrexa’ (vid. Viterbo s.v. *egreja*). ◇ **igrisario** (3): “partj do *igrisario*” n° 14 a.1251, 1.4,5,7, **igrisario** (1): “exetes el *igrisario* de San Ioanne” n° 15 a.1252, 1.11, **eglegario** (1):

“cõ todas suas direyturas e pertinencias por todo lugar que as possas achar, assi en leygario quomo en *eglegario*” n° 37 a.1257, l.6, *eglegiario* (2): “quãta herdade e uoz eu ayo en *eglegiario* e en leygario” n° 22 a.1255, l.7, “assi eno couto como en *eglegiario*” n° 35 a.1257, l.6, *eg(r)igario* (1): “o meu quinũ do *eg(r)igario* de Gumeelj” n° 45 a.1259, l.11, *igrisarios* (1): “os *igrisarios* que quero pera mj e pera meus filôs” n° 15 a.1252, l.10, *eglisarios* “dovuos quantos *eglisarios* eu ey” n° 30 a.1256, l.3.

incorrer v.p. ‘Apartarse dun litixio xudicial’.
 ◇ SPret. P3 *encorreose* (1): “Vnde se conssellou de se incorrer e *encorreose* de este preyto e nõno quis sigir” n° 49 a.1260, l.34; Inf. *incorrer* (2): “o juit disse a Domingo Uidal que se cõsselfase se daria fiador in maor custa ou se se quirria *incorrer*” n° 49 a.1260, l.33,34.

inde vid. **ende**

indizia s.f. ‘Pena pecuniaria’. Non atopamos esta voz nos repertorios léxicos consultados (DDGM, Ferreira, Carrasco / Carrasco). García de Valdeavellano (1982: 160) sinala que o *indictio* era, no Baixo Imperio, a notificación do tributo que había que pagar ao Estado, pero aquí non parece ter esa acepción. ◇ *indizia* (1), *indizias* (1): “este meu dereyto que inde hey a auer: mias *indizias* e aleyuosias, rousu, voz, *indizia*, nuptio” Ap.A a.[1232]-1263, l.12, 13.

Infante s.m. ‘Infante, neno’, “infante, fillo de rei ou de nobre”. Aquí está usado como sobrenome. ◇ *Infante* (2): “Froilla *Infante*” n° 4 a.[1234-36], l.12,14, *Inf(a)n(te)* (1): “Froilla *Inf(a)n(te)*” n° 4 a.[1234-36], l.8, *I(n)fa(n)te* (2): “Froilla *I(n)fa(n)te*” n° 4 a.[1234-36], l.5,24.

inferno s.m. ‘Inferno’. ◇ *inf(er)no* (1): “sit maledictus et excommunicatus et cum Iudas in *inf(er)no* dampnatus” n° 9 a.1244, l.15, *enferno* (1): “cũ Juda el traedor ãno *enferno* danado” n° 15 a.1252, l.25.

[infiar] v.t. ‘Enfiar, saír fiador de alguén’ (vid. Carrasco / Carrasco 1997 s.v. *enfiar*). ◇ IPret. P6 *ifiarũ* (1): “uenerunt ãte alcaldes de Liigũdi e *ifiarũ*se pro v soldos” n° 8 a.[1193-1243], l.1; Part. *inffiados* (1):

“Vnde per pressa dos alcaldes fforom *inffiados* e auigarados” n° 49 a.1260, l.23.

infirmidade s.f. ‘Enfermidade’. ◇ (1): “agrauado por graue *ifirmidade* pero poderoso de meu siso” n° 39 a.1258, l.3.

[inpinorar] v.t. ‘Empeñar’. Vid. tamén *deytar a piñor*.
 ◇ Inf. Conx. P5 *inpinorardes* (1): “nõ uenderdes nẽ *inpinorardes*” n° 29 a.1256, l.10.

insimbla vid. **ensenbra**

[intinder] vid. **[entender]**

[intrar] vid. **entrar**

intre vid. **entre**

iuerno s.m. ‘Inverno’. ◇ *iuerno* (3): “duas colleytas, hũa en *iuerno* e outra en uerao” Ap.E a.[1252-55], l.73,78,94, *enuerno* (1): “duas colleytas, hũa en *enuerno* e outra en uerao” Ap.E a.[1252-55], l.50, *ẽuernos* (1): “pã pelos *ẽuernos*” n° 50 a.[1260], l.34.

[inuiar] v.t. ‘Enviar’. ◇ IPret. P6 *iuaron* (1): “ipsos homines bonos *iuaron* rogar per suo andatore” n° 4 a.[1234-36], l.7, *iuarũ* (1): “*iuarũ* suo maiordomus” n° 4 a.[1234-36], l.22.

[inxiquar] v.t. ‘Desputar, contrariar, prexudicar’. A forma máis habitual nos textos medievais é *enxecar* (LorenzoCron) e, sobre todo, o substantivo *enxeco* ou *eixeco* (LorenzoCrG). ◇ IPres. P5 *ixiquades* (1): “quiriamos saber pur que nos *ixiquades* nosa herdade” n° 8 a.[1193-1243], l.11.

ir v.i. I. ‘Ir, desprazarse dun sitio a outro’. ◇ IPres. P1 *uou* (1): “sapades que eu me *uou* pora Castela” n° 6 a.[1239-40], l.4; ICopret. P3 *iua* (1): “deuo a Suero XXX soldos que me deu quando *iua* a la hoste de Fornachos” n° 6 a.[1239-40], l.7; IPret. P3 *fui* (1): “quãdo *fui* cono prior a Betãcos” n° 50 a.[1260], l.47; P4 *fomos* (2): “*fomos* a essa Maor Rodriguiz assi como nos mãdou o juiz” n° 33 a.1257, l.22, “quãdo *fomos* eu e don Fernando a Sãtiago” n° 50 a.[1260], l.40, *fom(os)* (11): “*fom(os)* aas ygleias” Ap.E a.[1252-55], l.35,36,68,74,88, “*fom(os)* a Sã Mamede de Laraia” Ap.E a.[1252-55], l.110,122,133,141,148, “nõs oora y *fom(os)* por mandado” Ap.E a.[1252-55], l.159; P6 *furũ* (5): “suos heredes *furũ* ibi meter isteos” n° 4 a.[1234-36], l.18,23, “*furũ* fortjar hereditate e *furũ* ibi fazer casas” n° 4

a.[1234-36], 1.42,43, “*furũ* ante dō Ruderico Gumit” n° 7 a.1241, 1.2; SPres. P5 *uaades* (1): “uos digo que *uaades* a essa Maor Rodriguiz” n° 33 a.1257, 1.19; P6 *uaan* (1): “Das arbores que xantarẽ o quere que *uaan*” n° 9 a.1244, 1.18; SPret. P3 *fosse* (1): “cõstringiu esse Rodrigo Gūsaluiz que *fosse* respõder perãte o juiz” n° 33 a.1257, 1.10.

2. ‘Ir, haber, referido ao tempo’. ◊ IAntepret. P3 *fura* (3): “pregũtado fuy do tẽpo quanto auia esto que *fura*, e disse que *fura* esto por dezẽbro, auera uno ano” n° 25 a.1255, 1.13,13,26.

3. **Ir contra**, ‘opoñerse, actuar contra alguén’. ◊ Inf. *ir* (1): “*ir* e filare hereditate” n° 13 a.1251, 1.7, *yr* (1): “que ayam d’*yr* ante Sancho Moniz” n° 41 a.1258, 1.17; *hyr* (1): “nõ queriã *hyr* contra hu celareyro” n° 25 a.1255, 1.25.

4. **Ir en** ‘Estar un temporalmente nun lugar ao que se dirixiu, ou camiño del’. ◊ SFut. P3 *for* (2): “se *for* na cruzada” n° 34 a.1257, 1.18,21.

5. v.p. ‘Irse, marchar’. ◊ SFut. P3 *fore* (1): “si se *fore* da heredade” n° 9 a.1244, 1.12.

irdamento vid. **herdamento**

jrmao vid. **irmao**

yrman vid. **irmao**

jrmão vid. **irmao**

irmao s. ‘Irmán’. ◊ *irmao* “Pedro Gomez, seu *irmao*” n° 30 a.1256, 1.10, *jrmao* (1): “eu, Ruy Mēedez, fazo a ti, Joã Mēedez, meu *jrmao*, carta de uẽdizon” n° 44 a.1259, 1.3, *yrmao* (1): “dom Fernã Perez d’Andrade, caualleyro; don Lopo Perez, sou *yrmao*” Ap.E a.[1252-55], 1.174, *jrmão* (2): “Pedro Fernãdj e meo *jrmão*, Gõsaluo Fernãdj” n° 10 a.1247, 1.10, n° 37 a.1257, 1.8, *irmaao* (1): “Garcia Meendez clerigo sou *irmaao*” n° 43 a.1259, 1.27, *jrmaao* (1): “dō Martin Ianes e seu *jrmaao*” n° 42 a.1259, 1.14, *yrmaao* (1): “Johã Iohannis, caualeyro de Lyom, testis; Domĩgo Iohannis, seu *yrmaao*” n° 24 a.1255, 1.13, *ermao* (1): “Maria Uirmuiz, jecto a penores quanta herdade ey in Suẽgas ... a meo *ermao* Aluar Virmuiz” Ap.B a.1251, 1.5, *yrman* “vendo a uõs, meu *yrman*” n° 23 a.1255, 1.2, *hermano* (1): “Arias Nuniz, por m̃j e por meu *hermano* Ffernando

Nuniz” n° 35 a.1257, 1.2, *h(er)mano* (3): “Arias Nuniz, por m̃j e por meu *h(er)mano* Ffernando Nuniz” n° 35 a.1257, 1.8,13,14, *ermano* (2): “Maria Johanes, per mãdado de meo marido dō Saluador e meu *ermano*, Migael Iohanes” n° 12 a.1251, 1.2,4, *irmaos* (1): “Adã Martiz ãsimbla cū meos *irmaos*, Valasco Martiz e Gillelmj Martiz” n° 10 a.1247, 1.7, *jrmaos* (1): “in apartamento de meus [*jr*]maos” n° 44 a.1259, 1.8, *yrmaos* (2): “octros seus *yrmaos* de Quintj” n° 45 a.1259, 1.7,9, *jrmaaos* (1): “Ffernã Fieyz e seus *jrmaaos*” n° 42 a.1259, 1.13, *irmanos* (2): “mja alma e de meus *irmanos* al monesteyro de San Martiño de Castanejra” n° 14 a.1251, 1.3, n° 15 a.1252, 1.14.

ismolna vid. **esmolna**

Yspital vid. **Espital**

istar vid. [**estar**]

[**isteo**] s.m. ‘Esteo’. ◊ (1): “suos heredes furũ ibi meter *isteos* e uscherias” n° 4 a.[1234-36], 1.18.

item adv. ‘Tamén, o mesmo’. ◊ *ite(m)* (1): “Johan Petri de Marcã, juratus, dixit *ite(m)* per Orraca” n° 8 a.[1193-1243], 1.55, *itẽ* (7): “*Itẽ* en outro dia, quinta feyra, fomos a Sancta Maria” Ap.E a.[1252-55], 1.88,109, 122,132,140,147.

I, J, Y (consoante)

ja adv. ‘Xa’. ◊ *ja* (7): “*ja* de suso dicto” n° 19 a.1255, 1.11, “esse moestjro *ja* dictu” n° 45 a.1259, 1.11, “deste Pedro Martiz *ja* dicto” n° 47 a.1259, 1.12, “Destas leyras *ja* dictas” n° 47 a.1259, 1.13,16,17, “cõ essa *ja* dicta herdade” n° 47 a.1259, 1.24, *ia* (17): “si Sã Petro á *ia* aquil casal” n° 5 a. 1237, 1.32, “essa Maor Rodriguiz *ia* dita” n° 33 a.1257, 1.19, “alcaydes *ia* ditos” n° 33 a.1257, 1.22, n° 38 a.1257, 1.10, “iss’ agro *ia* dito” n° 43 a.1259, 1.11, “moesteyro *ia* dito” n° 43 a.1259, 1.14, “iste moesteyro *ia* de suzodito” n° 43 a.1259, 1.21, “uẽdedores *ia* dictos” n° 46 a.1259, 1.12, Ap.B a.1251, 1.6,7, “a herdade qual fora *ia* assignada a esta igleia” Ap.E a.[1255-60], 1.39, “porla

teega *ia dicta*” Ap.E a.[1255-60], 1.92,106, 120,121,130,138, *ya* (3): “essa *ya dicta* yglisia” n° 18 a.1254, 1.5, “*ya* por sempre fazemos atal concãbãzõ” n° 35 a.1257, 1.3,13, *iam* (1), “eu, Johannes Pelagij *iam* dictu de susu” n° 36 a.1257, 1.7.

[**iacer**] vid. [**iazer**]

iam vid. **ja**

iamais adv. ‘Sempre’. ◊ *ia-mais* (1): “qu’el cõuento deste deuandito monesteyro seia escusado de segar por *ia-mais*” n° 15 a.1252, 1.15, *iamays* (1): “que seia estauil por *iamays*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.4.

ianeiro s.m. ‘Xaneiro’. ◊ *ianeiro* (1), *ianero* (1): “quando ueneris filares tua hereditate de *ianeiro* a *ianero*” n° 13 a.1251, 1.8,8, *ianeyro* (1): “quatro dias andados de *ianeyro*” n° 19 a.1255, 1.16, *jan(e)yro* (1): “xi dias andados de *jan(e)yro*” n° 49 a.1260, 1.40.

ianero vid. **ianeiro**

iantar s.m. ‘Xantar, comida’. ◊ (1): “1° dominico pos *iãtar*” n° 8 a.[1193-1243], 1.34.

[**iazer**] v.i. ‘Xacer, estar situado’. ◊ IPres. P3 *jaz* (1): “un agro que *jaz* sobre la egreja de Uillanoua” n° 43 a.1259, 1.7, *iaz* (1): “u seu quinõ do noual da Masero que *iaz* á Salgera” n° 28 a.1255, 1.5, *iat* (1): “leue a pea que *iat* no plazo” n° 2 a.1231, 1.15, *jac(et)* (1): “altera *jac(et)* jn loco que uocatur Ciruigal” n° 47 a.1259, 1.9, *iac(et)* (2): “duos soares: unum *iac(et)* cabo Ianuarius Paez et altero *iac(et)* cabo o de domnus Petri” n° 13 a.1251, 1.4,4; P6 *jazẽ* (2): “as duas *jazẽ* ó dizẽ O Chao sub Outeyro” n° 47 a.1259, 1.7,11.

[**jectar**] vid. **deytar**

joyz vid. **juiz**

joyzo vid. **juizo**

jouenca s.f. ‘Xovenca’. ◊ (1): “J *jouẽca* de III anos” n° 39 a.1258, 1.24,24.

iugada s.f. ‘Xugada, tributo real calculado segundo o que labra unha xunta de bois’ (vid. Viterbo s.v). ◊ (1): “mãdey tirar *iugada* en Toronio pera oste del rey” n° 17 a.1253, 1.2, “entrasse enos sous coutos nẽ enas suas herdades por *iugada*” n° 17 a.1253, 1.8.

juigado s.m. ‘Xulgado’. ◊ *juigado* (1): “Deste *juigado* non apelou nenguun” Ap.D a.1255, *judgado* (1): “contenda fui ante mi, Fernan Petri, juiz del rey en Lemos, subelo

portadigo dese mesmo *judgado*” Ap.D a.1255.

[**juygar**] vid. [**judgar**]

juiz s.m. ‘Xuíz’. ◊ *juiz* (10): “daua fiador subrelo logar pera ante hu *juiz* hou pera ante hu meirino” n° 25 a.1255, 1.21, “Nuno Martíz, *juiz* del rey en Torono” n° 27 a.1255, 1.1, n° 33 a.1257, 1.10, n° 33 a.1257, 1.12,12,15,23, n° 43 a.1259, 1.25, “Fernan Petri, *juiz* del rey en Lemos” Ap.D a.1255, *iuiz* (2): “perãte o *iuiz* da terra dõ Pedro Rodriguiz d’ Orra” n° 33 a.1257, 1.7, n° 46 a.1259, 1.10, *ju(i)z* (1): “Ruy Garcia; *ju(i)z*” n° 44 a.1259, 1.21, *iuyz* (1): “Oueco Luz, *iuyz* de Bual e de Temejs” n° 19 a.1255, 1.2, *jujz* (1): “Nuno Martíz, *jujz* de suso d’ y dicto, julgo” n° 27 a.1255, 1.11, *jujz* (1): “*jujz* dado du papa” n° 48 a.1259, *juít* (6): “Martin Ramiriz, *juít* de Sserega” n° 49 a.1260, 1.2,26,31,36,41, 46, *joyz* (1): “Sancho Moniz, alcalde del rey e *joyz* de Mõterroso” n° 41 a.1258, 1.4, *ioyz* (1): “Sancho Moniz, *ioyz* sobredito” n° 41 a.1258, 1.10, *juyzes* (3): “*juyzes* de Zamora” n° 12 a.1251, 1.7, n° 34 a.1257, 1.39, “aueerõse en omes boos *juyzes* de gracia” n° 41 a.1258, 1.4.

juizo s.m. ‘Xuízo’. ◊ *juizo* (2): “Dado aqueste *juizo* na higreia de San Pedro de Codeyro” n° 19 a.1255, 1.14, n° 41 a.1258, 1.10, *iuizo* (1): “assi por *iuizo* como por outra razõ” n° 33 a.1257, 1.9, *juizu* (1): “os frades pidironmi carta desde *juizu*” Ap.D a.1255, *joyzo* (2): “este pleyto ueo en *joyzo* ante Sancho Moniz, alcalde del rey e *joyz* de Mõterroso” n° 41 a.1258, 1.3,9.

judgado vid. **juigado**

[**judgar**] v.t. ‘Xulgar’. ◊ IPres. P1 *judgo* (1): “*judgo* que este o abbade en jur daqueles dous casares” n° 27 a.1255, 1.11,13, *jujgo* (1): “*jujgo* por sentença a loutosa ao prior” n° 19 a.1255, 1.12; IPret. P1 *judguei* (1): “*judguei* que cada mercader doutru cundadu que pasar pur Lemus por qual lugar quer, que dé una portage e mais non” Ap.D a.1255.

juyo s.m. ‘Xuíño’. ◊ (1): “quinta feyra de *juyo*” n° 30 a.1256, 1.8.

julio s.m. ‘Xullo’. ◊ *julio* (2): “VIII dias andados de *julio*” n° 17 a.1253, 1.16, n° 46 a.1259, 1.8, *iuljo* (1): “Fecta carta e cõfirmada eno mes de *iuljo*” n° 21 a.1255, 1.18.

jur s.m. 1. ‘Dereito legal sobre unha posesión’. ◇

jur (4): “uío aquela erdade de Froyaza teer a Marti Aras e a Marti Poupado e a Joã Aras por *jur* do abade de Melõ” n° 10 a.1247, l.23, n° 25 a.1255, l.9, “julgo que este o abbade en *jur* daqueles dous casares” n° 27 a.1255, l.11, “quitouse de pesoaria e disso que nõ quiria defender *jur* aleo” n° 33 a.1257, l.12, **jure** (2): “sobre herdade ... quanta teenia Dominicus Ffloat in *jure* de paz in filigrisia de Sanctjago de Sserēga” n° 49 a.1260, l.9,13.

1.1. Aparece con frecuencia na loc. *a/en/de jur* e en relación con *a/de/en mao*, para remarcar o dereito legal sobre unha posesión. ◇ **jur** (5): “assi como a eu teño *a jur e a mao*” n° 42 a.1259, l.4, “teendoa *en mao e in jur*, ueo Domingo Uidal e filloa *de mao e de jur*” n° 49 a.1260, l.18,19,24, **iuro** (1): “Esta mãda fazo en mja ujda e cõ salute estãdo, que la aia el monestheiro deuandito *a iuro e a mano* pera sēpre” n° 14 a.1251, l.9.

1.2. En relación con *herdade*, fai referencia á transmisión hereditaria. ◇ **iur** (1): “Vendo a uós e a uossos fillos e a uossas filhas e a uossa gearazõ *por iur de herdade*” n° 23 a.1255, l.7, **jur** (1): “aquilla herdade que arrara era sou *o jur e a herdade*” n° 49 a.1260, l.22.

1.3. Jur padroadigo, vid. s.v. *padroadigo*.

jurado adx. ‘Xurado, que prestou xuramento para desempeñar o seu oficio’. ◇ (3): “notario *jurado* do concelio de Betãzos” n° 34 a.1257, l.45, “notario publico e *jurado* de Castrouerde” n° 37 a.1257, l.15, “notario *jurado* do cõcello de Serega” n° 49 a.1260, l.45.

jure vid. **jur**

juro vid. **jur**

iusticia s.f. ‘Xustiza’. ◇ (1): “sacarẽ 11 homees bonos pra teerẽ *iusticia* na uilla” Ap.A a.[1232]-1263, l.11.

[**juzgar**] vid. **juizar**

K

kaendas vid. **calendas**

kalendas vid. **calendas**

karta vid. **carta**

L

ladron s.m. ‘Ladrón’. ◇ (1): “a rouso e aleyuoso e a *ladrõ* cunuçudo” n° 17 a.1253, l.10.

lagua s.f. ‘Lagoa’. ◇ (1): “como deze á *lagua* de Iares” n° 9 a.1244, l.16,17.

[**laico**] s. ‘Laico’. ◇ (1): “Petrus Nuniz, Johanne de Gũdar, *laic(os)*” n° 5 a. 1237, l.29.

Lameiro s.m. ‘Lameiro’. Está usado como topónimo. ◇ (1): “al marco do *Lameiro* toto est regalengo” n° 1 a.[1225], l.25.

lauor s.m. ‘Labor, traballo de campo’. ◇ (1): “que lauredes esa herdade uso da terra como non defalesca por *lauor*” n° 3 a.1233, l.9.

[**laurar**] v.t. ‘Labrar’. ◇ SPres. P5 **lauredes** (1): “que *lauredes* esa herdade” n° 3 a.1233, l.8; SFut. P5 **laurardes** (1): “de quanto *laurardes* de mõte dardes xesma a este noso monestheiro” n° 29 a.1256, l.6.

Leal adx. ‘Leal’. Está usado como sobrenome. ◇ (1): “Ioã *Leal*” n° 50 a.[1260], l.20.

lebre vid. **libre**

lecte s.m. ‘Leite’. ◇ (3): “V cabras cada ano pera *lecte*” n° 34 a.1257, l.14, n° 34 a.1257, l.15, “una cãtara de *lecte* preso cõ nata” n° 34 a.1257, l.17.

legario vid. **leigario**

leguma s.f. ‘Legumes’. ◇ **leguma** (1): “de mel e de *leguma* assi como for guisado sua sazom” n° 34 a.1257, l.34, **legumina** (1): “Tali pacto quod dēs inde j nobis anuatjtm tertiam partem de pane e de vino e de lino, e de *legumina* por nosso home no nosso celeyro de Varzena de Mera” n° 3 a.1233, l.5.

legumina vid. **leguma**

leygario s.m. ‘Privilexios de recibir impostos ou froitos de terreo pertencente a un laico’. Aparece sempre en relación con *igrisario* (vid.). Hai outras atestacións desta voz na *Cronologia* de Lorenzo, pero non aparece definido nos repertorios léxicos consultados (DDGM, Ferreiro, García de Valdeavellano e outros). ◇ **leygario** (2): “quãta herdade e uoz eu ayo en eglegiario e en *leygario* en Castelo” n° 22 a.1255, l.7, “deyto a penor quanta herdade ayo ... cõ todas suas

direyturas e pertinencias por todo lugar que as possas achar, assi en *leygario* quomo en eglegario” n° 37 a.1257, 1.5, *leygaryo* (1): “eno coutu como en eglegiario como en *leygaryo*” n° 35 a.1257, 1.6, *legario* (1): “dou a esse moestjro ja dictu o meu quinũ do egrigario de Gumeelj e o meu quinũ do *legario* de Trãstulfj” n° 45 a.1259, 1.12.

leigo s. ‘Leigo’. ◊ (1): “nõ uenderdes nẽ inpinorardes a caualeiro nẽ a santuario, senõ a *leigo*” n° 29 a.1256, 1.11.

leyra s.f. ‘Leira’. Tamén está usado como topónimo. ◊ *leira* (3) “Melendus Herez comparauit una *leira* de homines mandados et tenet eã” n° 1 a.[1225], 1.5, n° 11 a.1250, 1.3, n° 42 a.1259, 1.3, *leyra* (6): “illa *leyra* tomou domnus Fernando entrega de dona Teresia” n° 11 a.1250, 1.5, “a qual dizẽ *Leyra* do Uao” n° 47 a.1259, 1.8,8,8,10,14, *lera* (3): “mãdo a Santi Petri de Cãpanola a *lera* dus Salgerus de Misuelas” n° 5 a. 1237, 1.30, n° 26 a.1255, 1.4,5, *leyras* (5): “tod’o quinõ e tod’a voz que nós auemos en v° *leyras* en Outeyro de Loyo” n° 47 a.1259, 1.5,11,12, 13,16.

[leyxar] v.t. ‘Deixar’. ◊ IPres. P1 *leyxo* (1): “*leyxoo* por meu persueyro in todo” n° 39 a.1258, 1.37; IAntepret. P3 *lexara* (1): “que a *lexara* a Morame por sua alma” n° 49 a.1260, 1.17; SFut. P3 (1): “si semen non *lexar*” n° 9 a.1244, 1.11; Inf. *lexar* (2): “á a ... *lexar* o que ouuer a seu linage mays prouinco que more na uila” Ap.A a.[1232]-1263, 1.15, “ouuo a *lexar* a sua morte a Elvira Garsia desenbargada” Ap.C a.[1252], 1.11.

leyto s.m. ‘Leito’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde 849, vid. Varela Sieiro (2003: 148-155). ◊ (1): “un *leyto* e Jª cozedra e un feltro e Jª colcha e IJ fazeyroos e IJ lenzoos” n° 39 a.1258, 1.5.

[lenzoo] s.m. ‘Saba’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde 1206, vid. Varela Sieiro (2003: 187-188). ◊ (1): “un *leyto* e Jª cozedra e un feltro e Jª colcha e IJ fazeyroos e IJ *lenzoos*” n° 39 a.1258, 1.6.

[leonés] s.m. ‘Leonés, tipo de moeda’. ◊ *leoneses* (5): “J soldos de *leoneses*” n° 33 a.1257, 1.29, n° 37 a.1257, 1.7, Ap.C a.[1252], 1.9, Ap.E a.[1252-55], 1.49,130, *leones(es)* (2): “tres

boys prezados de L soldos de *leones(es)*” Ap.C a.[1252], 1.9, Ap.E a.[1252-55], 1.77, *leon(eses)* (5): “XVe soldos de *leon(eses)*” Ap.E a.[1252-55], 1.72,106,138,145,152, *leoneses* (1): “recebo de uós in prezo LXXXV soldos de *leoneses*” n° 32 a.1256, 1.6, *leonezes* (1): “derõle xv soldos de *leonezes*” n° 33 a.1257, 1.30.

lera vid. **leira**

letera s.f. ‘Letra, carta’. ◊ *letera* (2): “como nos mandaua o arcediago por esta sa *letera*” Ap.E a.[1252-55], 1.54,58, *let(era)* (2): “recebendo esta *let(era)*” Ap.E a.[1252-55], 1.33,160.

leuar v.t. ‘Levar’. ◊ IPret. P3 *leuo* (1): “dõ Pelagio *leuolos* ante rege et benefectauit eos” n° 1 a.[1225], 1.11; SPres. P3 *leue* (2): “*leue* a pea que iat no plazo” n° 2 a.1231, 1.15, n° 43 a.1259, 1.14; P6 *leuẽ* (1): “Das arbores que xantarẽ ó quere que uaan *leuẽ* la mea da fruita” n° 9 a.1244, 1.18; Inf. Conx. P5 *leuardes* (1): “*leuardes* o pã a meu celejro” n° 11 a.1250, 1.8; Inf. *leuar* (4): “deuẽ a *leuar* as cabras pera a Grana des que nõ ouuerem lecte” n° 34 a.1257, 1.14,25, n° 41 a.1258, 1.18, “isse agro deue il a *leuar* a meadade en sua uida” n° 43 a.1259, 1.12.

lexar vid. **[lexar]**

libre, libra adx. ‘Libre, sen cargas’. ◊ *libre* (3): “quita [e *libre*] de toto parẽte e de todo ome de mũdo” n° 6 a.[1239-40], 1.6, “esta herdade subredicta agaa dona Marina *libre* e quita” n° 30 a.1256, 1.5, n° 45 a.1259, 1.10, *liure* (1): “ficar todo esto que de suso dissemos cũ la herdade ao moesteyro *liure* e en paz” n° 34 a.1257, 1.20, *libra* (1): “non erat hereditate *libra* quomo auuera” n° 4 a.[1234-36], 1.34, *lebre* (1): “a mia morte deue a ficar a dõ Gil *lebre* e quito” n° 30 a.1256, 1.4, *libres* (1): “por esto seã *libres* e quitas las casas” n° 18 a.1254, 1.10.

lignage vid. **linage**

linage s.m. ‘Liñaxe’. ◊ *linage* (3): “preyto conos homees de Pineyro por mj4 e por meo *linage*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.3,15, 21, *lignage* (1): “se alguẽ de meu *lignage* ou d’ estrayo veer” n° 38 a.1257, 1.5.

linar s.m. ‘Liñar’. ◊ (1): “Iº *linar* et Iº orto et est regalengo” n° 1 a.[1225], 1.7.

lino s.m. ‘Liño’. ◇ (1): “dés inde j nobis anuatjm tertiam partem de pane e de vino e de *lino*” n° 3 a.1233, 1.4, n° 34 a.1257, 1.13.

liure vid. **libre**

liuremente adv. ‘Libremente’. ◇ (1): “deue a entrar a todos os quinoes e erdamêtos que ha ena deuãdita eygregya *liuremente*” n° 48 a.1259, 1.13.

liuro s.m. ‘Libro’. ◇ (1): “mãdo conprir un *liuro* briuial in San Cibrão” n° 39 a.1258, 1.8.

logo s.m. ‘Lugar’, na loc. prep. **en logo de**, ‘en lugar de’. Vid. tamén s.v. *lugar* ◇ (1): “digouos que mitades estes frades nas herdades *en logo de* penor” n° 33 a.1257, 1.22”.

logar vid. **lugar**

Lonbo s.m. **1.** ‘Lombo, elevación do terreo’. Está usado como topónimo. ◇ **Lonbo** (1): “como uadit per *Lonbo*” n° 1 a.[1225], 1.9. **2.** ‘Lombo do porco’. ◇ **lũbos** (1): “m talegas de trigo e m de centeno e dos *lũbos* e duas galinas” n° 9 a.1244, 1.5.

longo s.m. ‘Longo’. Aparece tamén nunha secuencia toponímica. ◇ **longo** (1): “unos boos manteens de viii uaras en *longo* et de v palmos en ancho” n° 34 a.1257, 1.31, **Lõgo** (1): “erdade de Carualo *Lõgo*” n° 44 a.1259, 1.5.

loro s.m. ‘Correa, tira de coiro’. Está usado como sobrenome. ◇ (2): “dõ Arias Perez dito *Loro* e so ermano Johan Perez dito *Loro*” n° 12 a.1251, 1.4.4.

loutosa vid. **luitosa**

[**lunbo**] vid. **lonbo**

lucense adx. ‘Lucense, de Lugo’. ◇ (1): “*lucen(se)* episcopo domno Michael” n° 35 a.1257, 1.21.

luctosa vid. **luitosa**

lues s.m. ‘Luns’. ◇ (1): “Itẽ en outro dia, *lues*, fomos aa ygleia de Manynos” Ap.E a.[1252-55], 1.133.

lugar s.m. ‘Lugar’. ◇ **lugar** (14): “el carneiro de dos dentes, deste *lugar* ó garimos” n° 9 a.1244, 1.7, “al conuento desse *lugar*” n° 15 a.1252, 1.4, n° 34 a.1257, 1.3, n° 36 a.1257, 1.8, “pertinencias por todo *lugar* que as possas achar” n° 37 a.1257, 1.5, n° 39 a.1258, 1.11, 1.31, n° 43 a.1259, 1.4, “en *lugar* que dizẽ Lagozos” n° 47 a.1259, 1.11, Ap.C a.[1252], 1.29, Ap.D a.1255, Ap.D a.1255, Ap.D a.1255, **logar** (6): “en este

mesmo *logar*” n° 2 a.1231, 1.7, n° 3 a.1233, 1.6, n° 25 a.1255, 1.20, n° 33 a.1257, 1.3, n° 41 a.1258, 1.16, n° 49 a.1260, 1.27, **luguar** (1): “clerigos do *luguar*” n° 20 a.1255, 1.11, **lugares** (3): “esto dou enos *lugares* hu lo aio con todas suas pertinências” n° 15 a.1252, 1.10, Ap.E a.[1252-55], 1.114, 1.26, **logares** (1): “dos outros *logares*” n° 12 a.1251, 1.3.

luitosa s.f. ‘Loitosa, imposto que se paga á morte dalgunha persoa’ (vid. Viterbo s.v. *loitosa*). ◇ **luitosa** (1): “dar en *luitosa* xviii solidos cada ome quando morrer” n° 9 a.1244, 1.8, **lujtosa** (1): “dar XL soldos por *lujtosa*” n° 21 a.1255, 1.8, **luctosa** (2): “dedes a nós X soldos de *luctosa*” n° 3 a.1233, 1.12, “de *luctosa* unum morabidil” n° 13 a.1251, 1.6, **loutosa** (3): “contenda ... sobre *loutosa* desa Maria Fernãdiz, que era morta” n° 19 a.1255, 1.5, 8, 13.

M

maao vid. **mao**

Macarro s. Sobrenome de identificación descoñecida; non atopamos outras ocorrencias nos textos medievais (cf. TMILG). ◇ (1): “Gonçaluo *Macarro*” n° 12 a.1251, 1.5.

[**maça**] s.f. ‘Mazá’. ◇ **maças** (1): “quãdo aduxe as *maças* á Põte” n° 50 a.[1260], 1.18, **maçaas** (1): “quãdo escudia as *maçaas*” n° 50 a.[1260], 1.16.

[**maçaa**] vid. [**maçaa**]

[**maceyra**] s.f. ‘Maceira’. ◇ (1): “achãtar de pereyras e de *maceyras* ou doutras aruoes” n° 43 a.1259, 1.9.

madeyra s.f. ‘Madeira’. Para os seus usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 106-108). ◇ (1): “super sua defensa fuerunt ibi chegar petra e *madeyra*” n° 4 a.[1234-36], 1.4.

madre s.f. ‘Nai’. ◇ (1): “outorgamos a nostra *madre*, Maria Lopez, la nostra herdade de Veandj” n° 12 a.1251, 1.2, n° 30 a.1256, 1.7, Ap.B a.1251, 1.4.

maerdomo vid. **maiordomo**

maes vid. **mays**

maestre s.m. ‘Mestre’. Amais dos mestres (que ensinaban gramática), había mestres de granxa, que se instalan con grupos de conversos en zonas distantes da abadía para cultivar (Portela Silva 1981: 92). ◇ **maestre** (1): “*maestre* Garcia, canonigo de Tuy” n° 48 a.1259, l.21, **maest(r)e** (1): “Johan Meende, *maest(r)e* de Carualo Torto” n° 34 a.1257, l.40, **maist(re)** (1): “leyra de Sã Johane de *maist(re)* Fernando” n° 47 a.1259, l.10, **magister** (2): “fratrem Petro, *magister* de Almerezo” n° 4 a.[1234-36], l.1, n° 8 a.[1193-1243], l.50.

[**mayo**] adx. ‘Do mes de maio’. ◇ (3): “na domaa des kaendas *mays*” n° 33 a.1257, l.33, n° 34 a.1257, l.16, Ap.B a.1251, l.2.

maior adx. 1. ‘Maior, o máis importante dun cargo determinado’. Tamén funciona como prenome feminino (vid. índice antroponímico). ◇ **maior** (3): “dō Rodrigo Gomez, meyrino *maior* in Galiza” n° 23 a.1255, l.15, n° 28 a.1255, l.7, “dom Juam Perez, cellarario *maior* de Sobrado” n° 34 a.1257, l.39, **mayor** (2): “dō Ruy Suariz, meyrino *mayor* en Galiza” n° 44 a.1259, l.19, Ap.C a.[1252], l.19, **major** (1): “dō Rodrigo Suariz, meirjno *major* en Galliza” n° 27 a.1255, l.2, **maiore** (1): “maiorino *maiore* domno Roderico Garsie” n° 38 a.1257, l.11, **maor** (2): “meirino *maor*, don Pedro Guterrez” n° 15 a.1252, l.28, n° 35 a.1257, l.22, **moor** (1): “meyrino *moor* en Galiza, dō Rodrigo Garcia” n° 47 a.1259, l.27.

2. ‘Maior, máis grande’. ◇ **mayor** (1): “preguntamos por aquela *mayor* uerdade que podemos e soubemos pregūtar” Ap.E a.[1252-55], l.60, **maor** (2): “pidio fiador in *maor* custa” n° 49 a.1260, l.31,33.

maiordomo s.m. ‘Mordomo, criado principal que ten ao seu cargo o goberno económico dunha casa ou facenda’. ◇ **maiordomo** (3): “erat ipse *maiordomo*” n° 1 a.[1225], l.19, n° 11 a.1250, l.8, n° 13 a.1251, l.5, **mayordomo** (2): “Johã Perez, *mayordomo*”, n° 31 a.1256, l.9, n° 32 a.1256, l.12, **moyordomo** (1): “Domingo Iohanes, *moyordomo* do bispo in Frãcos” n° 31 a.1256, l.12, **moordomo** (1): “*moordomo*, Ffernan Nunez” n° 47 a.1259, l.28, **maerdo[mo]** (1): “Gonzaluo Fernãdiz

da Uilanoua, *maerdo[mo]* de dō Monio Fernãdiz” n° 19 a.1255, l.18, **maiordom(os)** (1): “*maiordom(os)* Fernã Quintana e Iohã Espora” n° 9 a.1244, l.21.

maiorino vid. **meirino**

mays adv. 1. ‘Máis’. ◇ **mays** (9): “seiamos por isto enparados que *mays* nõ nos busquedes” n° 3 a.1233, l.13, “que esta carta sea *mays* firme e mais ualedeira” n° 35 a.1257, l.22, “Se nós eensas leyras ja dictas *mays* auemos” n° 47 a.1259, l.16, n° 49 a.1260, l.28, “e ueo o dia posto qui auiam *mays* d’ entrar” n° 49 a.1260, l.30, “lexar o que ouuer a seu linage *mays* prouinco que more na uila” Ap.A a.[1232]-1263, l.15, “que eadesse e desse y *mays* herdade” Ap.E a.[1255-60], l.64,84,84, “*mays* certo” Ap.E a.[1255-60], l.170, **mais** (4): “dar este foro e *mais* nõ” n° 9 a.1244, l.13, “por esta cousa seer *mais* stauil” n° 17 a.1253, l.13, n° 35 a.1257, l.23, Ap.D a.1255, **maes** (1): “xii ouos e nõ *maes*” n° 29 a.1256, l.7.

2. ‘Nunca’. ◇ **maes** (1): “non fazer *maes* foro deste dicto” n° 21 a.1255, l.9.

3. Conx. adv. ‘Senón que’, ‘pero’. ◇ **mais** (3): “estes houtros nõ lo quiserõ, *mais* queriano filar de fõra” n° 25 a.1255, l.16, “disserõ que nõ filariã fiador ahu celareyro, *mais* fila-lo-yan ahus omees que hy morauã” n° 25 a.1255, l.24, n° 48 a.1259, l.11.

4. Reforzo da conxunción copulativa e. ◇ **e maix** (1): “E *maix* se Pedro Pedrez ou sua uoz quizerẽ uẽder ou sopinorar deũe a uẽder ou sopinorar a iste moesteyro” n° 43 a.1259, l.18.

maistre vid. **maestre**

mal adv. ‘Mal’. ◇ (1): “non uendat talj homjnj quod sit potentj de le parar *mal*” n° 28 a.1255, l.16.

[**malate**] s. ‘Leproso’. ◇ (1): “fazer un caliz de arẽto de un uaso de arẽto que ten un marco aos *malates* de Lugo” n° 39 a.1258, l.10.

maldicto vid. **maldito**

maldito adx. ‘Maldito’. ◇ **maldito** (7): “Se por auẽtura nosso filo ou algun ome de nosa parte este meu feito britar quiser, seia *maldito* e escumũgado” n° 14 a.1251, l.16, n° 15 a.1252, l.24, n° 22 a.1255, l.18, n° 24 a.1255, l.7, n° 35 a.1257, l.18, n° 40 a.1258, l.4, Ap.A a.[1232]-1263, l.22, **maldicto** (1): “Se

- algũ cõtra este nosso feyto quiser pasar, assi da nossa parte como da alena, seia *maldicto* e peiurado” n° 23 a.1255, 1.11, **mald(i)c(t)o** (1): “Se uós sobr’esto contrariar alguẽ de nossa parte ou d’estraya, sea *mald(i)c(t)o* e peyteuos cc soldos” n° 47 a.1259, 1.22, **maled(i)c(tu)s** (1): “se alguẽ de meu lignage ou d’estrayo veer que esta karta quiser cõtrariar ou esta vẽçon, seia *maled(i)c(tu)s* et excommunicatus” n° 38 a.1257, 1.6, **maldita** (1): “quẽ a esto quiser passar sea maldito e *maldita*” n° 22 a.1255, 1.18.
- maldizon** s.f. ‘Maldición’. ◊ **maldizõ** (1): “aga a *maldizõ* de Deus” n° 44 a.1259, 1.14, **malediciõ** (1): “abeat *malediciõ* de dona Toda” n° 9 a.1244, 1.16.
- malediction** vid. **maldizon**
- maledictus** vid. **maldito**
- manda** s.f. ‘Manda, testamento’. Vid. tamén s.v. *mandacione*. ◊ **ma(n)da** (1): “Et ista *ma(n)da* istet in suo robore” n° 5 a. 1237, 1.26, **mãda** (5): “ista *mãda* cõpra Iluira Garcia et suas diuidas” n° 5 a. 1237, 1.19, n° 14 a.1251, 1.8,10, n° 39 a.1258, 1.4,35, **mãdas** (1): “enprestados pera pagar myas deuedas e mias *mãdas*” n° 26 a.1255, 1.12.
- mandacione** s.f. ‘Manda, disposición testamentaria’. Vid. tamén s.v. *manda*. ◊ (1): “Eu, Aras Uequit, in ista *ma(n)dacione* manus meas roborum” n° 5 a. 1237, 1.22.
- mandado** 1. s.m. ‘Mandato, orde, disposición’. Vid. tamén s.v. *mando*. ◊ **mandado** (4): “que a escriuiõ por *mandado* deses uẽdedores” n° 46 a.1259, 1.12, Ap.E a.[1252-55], 1.58,158,159, **mãdado** (10): “per *mãdado* de meo marido dõ Saluador” n° 12 a.1251, 1.1,7, n° 26 a.1255, 1.20, n° 31 a.1256,1.12, n° 32 a.1256, 1.17, “pera starẽ a seu *mãdado*” n° 41 a.1258, 1.5, n° 43 a.1259, 1.31, n° 49 a.1260, 1.46, “obedecẽdo ao *mãdado* do arcediãgo” Ap.E a.[1252-55], 1.34,41, **mãdatũ** (1): “starẽ a *mãdatũ* daquiles omnes bonos” n° 8 a.[1193-1243], 1.39.
2. adx. **Ome mandado**, ‘labrego que cultivaba unha terra allea sometido á potestade dun mando señorial’ (vid. García de Valdeavellano 1982: 349, “homines de mandacione”). ◊ **hominem mandado** (1): “Diegalo prendidit illũ Gonsaluus Roderici, porque era *hominem mandado* et pectauit pro se et fugijt et reliquio hereditate” n° 1 a.[1225], 1.15, **homines mandados** (6): “Melendus Herez comparauit una leira de *homines mandados* et tenet eã” n° 1 a.[1225], 1.5,6,10,12,27,28.
- [mandador]** s. ‘Mandador, mensaxeiro, comisionado’. ◊ **mãdadores** (3): “se os *mãdadores* sobreditos os podẽ auijr” n° 41 a.1258, 1.9, “aos *mãdadores* que possam mãdar tã ben en cartas como en fiadoria, como na demãda, como en toda cousa que faza ao pleyto” n° 41 a.1258, 1.11,15.
- [mandar]** v.t. 1. ‘Mandar, ordenar, dispoñer’. ◊ IPres. P1 **mando** (3): “[*ma*]ndo a la hordim de la caualaria de Santiago” n° 6 a.[1239-40], 1.5, “*mando* que todala renda destas erdades tenga un mõge do conuẽto” n° 15 a.1252, 1.16, n° 23 a.1255, 1.17, **mãdo** (3): “*mãdo* que le dian o melor auer mouil” n° 19 a.1255, 1.13, “*mãdo* que este meu testamento que seya firme e stauj” n° 26 a.1255, 1.13, n° 37 a.1257, 1.9; P3 **manda** (2): “*manda* dõ Ruderico que dixesi dõ Petro Rudericj” n° 7 a.1241, 1.2, Ap.E a.[1252-55], 1.166; ICopret. P3 **mandaba** (1): “mostrarun carta de nusu señor el rey que *mandaba* da-lu portadigu” Ap.D a.1255, **mandaua** (1): “assi como nos *mandaua* o arcediãgo” Ap.E a.[1252-55], 1.54; IPret. P1 **mãdey** (6): “*mãdey* tirar iugada en Toronio” n° 17 a.1253, 1.2, n° 18 a.1254, 1.10, n° 38 a.1257, 1.16, “*mãdey* a Domingo Uidal que pagasse a ffiadoria” n° 49 a.1260, 1.36,37,42, **mãdej** (1): “Esta carta que eu *mãdej* fazer” n° 15 a.1252, 1.32; P3 **mãdou** (2): “que o *mãdou* fazer” n° 30 a.1256, 1.11, “assi como nos *mãdou* o juiz” n° 33 a.1257, 1.23; P4 **mandam(os)** (4): “*mandam(os)* ao prior que lle desse mays herdade” Ap.E a.[1252-55], 1.83,85, 164,170, **mãdam(os)** (1): “*mãdam(os)* e dissemos ao prior que eadesse e desse y mays herdade” Ap.E a.[1252-55], 1.63; IAntepret. P3 **mãdara** (2): “acordarũse in aquilo qui *mãdara* u iudice” n° 4 a.[1234-36], 1.28,29; SPres. P6 **mãdem** (2): “outorgã aos *mãdadores* que *mãdem* tã bẽ este pleyto en dias feriales como en outro dia qualquer” n° 41 a.1258, 1.15,16;

SPret. P3 *mãdasse* (1): “asi quomo *mãdasse* directo” n° 49 a.1260, l.25; SFut. P3 *mãdar* (1): “ua remda como *mãdar* Michael Johannis” n° 36 a.1257, l.7; P6 *mandarẽ* (1): “quanto eles y *mandarẽ*” n° 41 a.1258, l.12, *mãdarẽ* (1): “como esses amigos *mãdarẽ* entre nós” n° 22 a.1255, l.15; Inf. *mãdar* (2): “dam poder aos mãdadores que possam *mãdar* tã ben en cartas como en fiadoria” n° 41 a.1258, l.11,19.

2. ‘Mandar, outogar, legar’. ◊ IPres. P1 *mando* (2): “*mando* meu corpo e mja alma a Santa Maria de Mõtederam” n° 26 a.1255, l.3, n° 39 a.1258, l.30, *mãdo* (18): “*mãdo* a ma muler Iluira Garcia mea herdade mètre quiser uiuir cū suos filios” n° 5 a. 1237, l.15,30, “*mãdo* e utorgo” n° 6 a.[1239-40], l.8, “*mãdo* a mja lera de Murelos” n° 26 a.1255, l.4,6,8,9, “*Mãdo* mia carne a Sancta Maria de Ferreyra” n° 39 a.1258, l.5,7,8,20,20,28,32,33,35,35; IPret. P3 *mandou* (1): “*mandou* que o departamento que era per o Gaga uerti do Cordal” n° 7 a.1241, l.4, “*mandou* distu fazer carta” n° 7 a.1241, l.10, *mandó* (1): “qual me *mandó* meu padre Meen Muniz in apartamento de meus jrmaos” n° 44 a.1259, l.7.

mandatun vid. **mandado**

mando s.m. ‘Mandato, orde, disposición’. Vid. tamén s.v. *mandado*. ◊ **mando** (1): “la escriuij por *mãdo* das partes” n° 38 a.1257, l.16.

maneyra s.f. ‘Maneira, modo’. ◊ (1): “feyta en tal *man(eyr)a*” Ap.E a.[1252-55], l.7.

maneria s.f. ‘Imposto que un colono estéril debía pagar ao señor para poder transmitir por herdanza o seu dereito ao uso do predio e os seus restantes bens’ (vid. García de Valdeavellano 1982: 253 e aquí s.v. *manñadigo*). ◊ (1): “E nõ dedes *maneria* nõ osas” n° 9 a.1244, l.9.

manñadigo s.m. ‘Maniñadego, dereito que tiñan os señores a herdar os que morrían sen sucesión’. É derivado de *maniño* ‘estéril’ (vid. Viterbo s.v. *maninhadego* e aquí s.v. *maneria*). ◊ (1): “de *manñadigo* ome de sete annos á a susu darne v soldos e seer quito” Ap.A a.[1232]-1263, l.14

[**mano**] vid. **mao**

[**manteen**] s.m. ‘Mantel’. Para os seus diversos significados e atestaciõs en documentación desde o XII, vid. Varela Sieiro 2003: 260-264. A forma con nasalidade na segunda sílaba documéntase xa en 1177 (no Tombo de Sobrado). ◊ (1): “cada ano unos boos *manteens* de viii uaras en longo et de v palmos en ancho pera o refertoyro” n° 34 a.1257, l.30.

Manteyga s.f. ‘Manteiga’. Nunha ocasión está usado como sobrenome. ◊ *Manteyga* (1): “Pedro Rodriguez dicto *Manteyga* qui notey” n° 2 a.1231, l.18, *mãteyga* (3): “duas ollas de *mãteyga* aprezadas in VJ soldos” n° 34 a.1257, l.9, n° 50 a.[1260], l.7,36.

[**mano**] vid. **mao**

mão vid. **mao**

mao s.f. ‘Man’. ◊ **mao** (1): “esta carta feyta por sa *mao* e sou nome” Ap.E a.[1252-55], l.172, *man(os)* (2): “Esta carta que eu mãdej fazer, eu con mjas propias *man(os)* e eu, Pedro Paaz, ha roboramos e confirmamos” n° 15 a.1252, l.33, Ap.C a.[1252], l.26, *maos* (1): “cõ mjnas *maos* roboro e confirmo” n° 38 a.1257, l.17.

1. **a/de/en mao**, loc. que aparece en conexión co v. *ter* e o s. *jur* (ou *poder*), para remarcar o dereito legal sobre unha posesión. ◊ **maao** (1): “vendo una mia leira ... assi como a eu teño a *jur* e a *maao*” n° 42 a.1259, l.4, **mão** (1): “o casar que uosso padre teue a poder e a *mão* quando foi mellor parado” n° 16 a.1253, l.8, **mano** (1): “Esta mãda fazo en mja uida e cõ salude estãdo, que la aia el monestiro deuandito a iuro e a *mano* pera sêpre” n° 14 a.1251, l.9, **mao** (2): “elle teendoa *en mao* e *in jur*, ueo Domingo Uidal e filloa *de mao* e de *jur*, sen rey e sem ssee, a don abade” n° 49 a.1260, l.18, **manu** (1): “uos mita ista heredad *in manu* e *in iur* por nós todos” n° 10 a.1247, l.23.

2. **De mao de**, ‘baixo a responsabilidade de alguén, pola súa parte’. ◊ **mano** (2): “que la tẽgamos eu e meu marido dõ Pedro en nossa uida *de sua mano* do monestejro” n° 14 a.1251, l.11, “don Rodrigo Suarez, meyrino maior de toda Galiza; Lourenzo Monjz *de sua mano*, meirino en Roureda, en Ualdeores” n° 28 a.1255, l.8.

- 3. De mao beysada**, “con acatamento de vasalaxe” ◇ *mao* (1): “ese prior dizia ca era sua uasala de *mao* beysada” n° 19 a.1255, l.6.
- maor** vid. **maior**
- [marcar]** v.t. ‘Marcar’. ◇ Part. *marcadas* (1): “as duas partes de cada leyra mjos a noujma, con todos sous dereytos, assj como estam *marcadas* e deuisadas” n° 47 a.1259, l.15.
- marcio** vid. **marzo**
- marco** s.m. **1.** ‘Marco, pedra cravada no chan que sinala os lindes dunha terra’. ◇ *marco* (1): “per rio et inde al *marco* do Lameiro toto est regalengo” n° 1 a.[1225], l.25.
2. ‘Marco, adorno que reforza ou gornece os bordos dun obxecto’. ◇ *marco* (1): “un uaso de arêto que ten un *marco*” n° 39 a.1258, l.10.
- marido** s.m. ‘Marido’. ◇ (5): “per mādado de meo *marido* dō Saluador” n° 12 a.1251, l.1,6, n° 14 a.1251, l.10, n° 15 a.1252, l.13, n° 46 a.1259, l.1.
- marinao** adx. e s. ‘Mariñao, relativo á mariña’. Está usado como sobrenome despois do patronímico. ◇ (1): “Pero Vermuez *Marinao*” Ap.E a.[1252-55], l.176.
- marino** s.m. ‘Mariño’. Está usado como sobrenome. ◇ (2): “Johan *Marino*” n° 10 a.1247, l.20, “Pedro *Marino*, cōuerso” n° 23 a.1255, l.20.
- Marques** s.m. ‘Marqués’. Como está usado como sobrenome, pode ser tamén o patronímico do nome propio *Marcos*, pero é máis improbable porque nesta época adoitan rematar en -z ou en xenitivo -i (vid. Boullón Agrelo 2007a). ◇ (1): “Fernādez *Marq(ue)s*” n° 6 a.[1239-40], l.2.
- [marraa]** s.f. ‘Porca, femia do porco’. Segundo Viterbo (s.v. *marrãa*), denominaba a unha leitoa grande que aínda non parira. ◇ (1): “senas *marraas* que ualã dos solidos” n° 9 a.1244, l.5.
- martes** s.m. ‘Martes’. ◇ (2): “Ffacta carta en Seuilla, *martes*, primeiro dia d’ abril” n° 16 a.1253, l.14, Ap.E a.[1252-55], l.141.
- marzo** s.m. ‘Marzo’. ◇ *marzo* (1): “Tres dias andados de *marzo*” n° 44 a.1259, l.17, *m(ar)cjo* (1): “Ffecta carta o primeiro dia de *m(ar)cjo*” n° 29 a.1256, l.18.
- 2. adx.** ‘Do mes de marzo’. ◇ *marcias* (1): “entre en calēdas *marcias* en sua heredadē” n° 9 a.1244, l.12.
- mato** s.m. ‘Mato, terreo inculto’. En ocasións forma parte dunha secuencia toponímica. ◇ (6): “uno *mato* que est sub casa de Rodericus Abela” n° 1 a.[1225], l.12,13, “do *Mato* dos Uales” n° 28 a.1255, l.3, “sobelo Casar do *Mato*” n° 28 a.1255, l.3,4, “frey Johã Paez de Sancta Maria du *Mato*” n° 48 a.1259, l.23.
- meadade** s.f. ‘Metade’. ◇ *meadade* (3): “de lino *meadade*” n° 34 a.1257, l.13, 43 a.1259, l.12,13, *meatade* (1): “a *meatade* da ygleia” Ap.E a.[1252-55], l.134.
- meatade** vid. **meadade**
- [medio]** vid. **meo**
- [medir]** v.t. ‘Medir’. ◇ ICopret. P3 *midia* (1): “tres soldos ao que *midia* a ceuada” n° 50 a.[1260], l.6.
- meensmo** vid. **mesmo**
- meesmo** vid. **mesmo**
- meirino** s.m. **1.** ‘Meiriño, oficial público con funcións governativas, económicas e financeiras, pero sobre todo xudiciais’. ◇ *meirino* (2): “*meirino* Roderico Gōzaluit” n° 9 a.1244, l.21, “Lourenzo Monjz de sua mano, *meirino* en Roureda, en Ualdeores” n° 28 a.1255, l.8, *m(eir)ino* (4): “dauã fiador ante hu *m(eir)ino* e nō les ualue” n° 25 a.1255, l.12,14,21,22, *meyrino* (2): “Johannes Fernandj, *meyrino*” n° 11 a.1250, l.20, “*meyrino* in Mindonedo, Martī Pelagij” Ap.A a.[1232]-1263, l.20, *m(eyr)ino* “*m(eyr)ino* in Limja, Ruy Garcia” n° 44 a.1259, l.21.
- 1.1. Meirino maor, meirino del rei**, ‘Meiriño, gobernador dunha ampla xurisdición territorial do estado leonés-castelán durante a Baixa Idade Media’; esta circunscripción administrativa e xudicial estableceuse a partir da chegada en 1230 de Fernando III como rei de León e Castela (vid. García de Valdeavellano 1982: 507, 510). ◇ *meirino* (5): “*meirino del rej* dō Pedro Goterez” n° 14 a.1251, l.18, “*meirino maor*, don Pedro Guterrez” n° 15 a.1252, l.28, “*Meirino* en Galiza, don Rodrigo Suarez” n° 20 a.1255, l.13, n° 21

a.1255, 1.16, nº 29 a.1256, 1.16, **meyrino** (5): “*meyrino maior* in Galiza, dō Rodrigo Suerij” nº 23 a.1255, 1.15, nº 28 a.1255, 1.7, nº 30 a.1256, 1.8, “*meyrino moor* en Galiza, dō Rodrigo Garcia” nº 47 a.1259, 1.27, “*meyrino* ex parte regis in Gallecia domno Sancio Pelagij” Ap.A a.[1232]-1263, 1.20, **m(eyr)ino** (2): “dō Rodrigo Suariz, *m(eir)jno maior* en Galliza” nº 27 a.1255, 1.2, “seu *m(eyr)ino mayor* in Galiza, don Ruy Garcia” nº 44 a.1259, 1.19, **merino** (1): “*merino* del rey mayor, don Roderico Suarez” Ap.C a.[1252], 1.18, **maiorino** (3): “*maiorino regi*, dō Muni Ffernandi” nº 7 a.1241, 1.9, “*maiorino* maor en Galliza dō Rodrigo Garsia” nº 35 a.1257, 1.22, nº 38 a.1257, 1.11, **maiori(n)o** (1): “*maiori(n)o* regis Sancius Pelaez” nº 3 a.1233, 1.14.

mel s.m. ‘Mel’. ◊ (1): “de *mel* e de leguma assi como for guisado” nº 34 a.1257, 1.33.

melior vid. **mellor**

mellor 1. adx. ‘Mellor’, comparativo de *bo*. ◊ **melor** (3): “dar i boi, el *melor* que ouer” nº 9 a.1244, 1.9, “o *melor* auer mouil que aquela moler auia” nº 19 a.1255, 1.13, “en tal lugar uel en *melor*” Ap.C a.[1252], 1.30, **m(el)l(or)** (1): “e dade *m(el)l(or)* dia” nº 8 a.[1193-1243], 1.25, **melior** (1): “á a dar el *melior* auer que ouer” Ap.A a.[1232]-1263, 1.13.

2. adv. ‘Mellor, máis ben’. ◊ **mellor** (1): “quando foi *mellor* parado” nº 16 a.1253, 1.8, **melor** (5): “que a pobredes bẽ como poderdes *melor*” nº 3 a.1233, 1.9, nº 14 a.1251, 1.14, nº 15 a.1252, 1.20, “quenna *melor* merecer” nº 15 a.1252, 1.22, nº 19 a.1255, 1.9.

melor vid. **mellor**

memorja s.f. ‘Memoria’. ◊ (1): “cõ toda mja *memorja* e cõ todo meu acordamento” nº 26 a.1255, 1.3.

meo adx. ‘Medio’. ◊ **meo** (7): “en outro cabo, *meo* do Mato de sobelo Casar do Mato” nº 28 a.1255, 1.3, “una perna de uaca II e *meo*” nº 50 a.[1260], 1.4, “II e *meo* ã pescado” nº 50 a.[1260], 1.9,9,26,30, “Vº moyos e *meo* d’ aueas” Ap.E a.[1252-55], 1.105, **mea** (9): “*mea* de ganãcia” nº 5 a. 1237, 1.10, nº 9 a.1244, 1.18, nº 33 a.1257, 1.26, “a *mea* daquela terza da outra vª” nº 33 a.1257, 1.27,

“*mea* de I jouẽca” nº 39 a.1258, 1.24,26,28, “a *mea* da casa de Cima de Uila” nº 46 a.1259, 1.4, “oytaua e *mea*” Ap.E a.[1255], 1.109, **media** (1): “VIIIº fugazas pela *media* talega do Burgo” Ap.A a.[1232]-1263, 1.5, **m(e)d(ia)** (1): “*m(e)d(ia)* hereditatis de Froaza” nº 25 a.1255, 1.5.

mercader vid. **mercador**

mercador s.m. ‘Mercador’. ◊ **mercad(or)** (1): “non demandaban purtagen senon en uun lugar a nen un (en) *mercad(or)*” Ap.D a.1255, **mercader** (1): “cada *mercader* doutru cundadu que pasar pur Lemus por qual lugar quer, que de una portage e mais non” Ap.D a.1255.

merecer v.t. ‘Merecer’. ◊ Inf. **merecer** (1): “quenna *melor merecer*” nº 15 a.1252, 1.22.

merino vid. **meirino**

mes s.m. ‘Mes’. ◊ **mes** (6): “Feyta foy esta carta enlo *mes* de septebro” nº 18 a.1254, 1.11, nº 20 a.1255, 1.12, nº 21 a.1255, 1.18, nº 27 a.1255, 1.14, nº 31 a.1256, 1.7, Ap.C a.[1252], 1.17, **mis** (1): “no *mis* de feuereyro” nº 43 a.1259, 1.1.

mesmo indef. ‘Mesmo’. ◊ **mesmo** (2): “en este *mesmo* logar” nº 2 a.1231, 1.7, Ap.D a.1255, **meesmo** (4): “pola parte do abade e do cõuẽto desse *meesmo* logar” nº 33 a.1257, 1.3, nº 43 a.1259, 1.4, “en este dia *meesmo*” Ap.E a.[1252-55], 1.67, 148, **meensmo** (1): “o conuento desse *meensmo* lugar” nº 34 a.1257, 1.3, **mjismo** (1): “en este dia *mjismo*” Ap.E a.[1252-55], 1.100, **mijsma** (2): “por aquella *mijsma* teega” Ap.E a.[1252-55], 1.70,96, **miisma** (1): “XX^u soldos da *miisma* moeda” Ap.E a.[1252-55], 1.93, **meesmas** (1): “dessas *meesmas* uillas ábas” nº 33 a.1257, 1.4.

meter v.t. ‘Meter’. ◊ IPret. P3 **meteu** (1): “por tres boys que *meteu* hy Eluira Garsia de sua senara” Ap.C a.[1252], 1.13; SPres. P3 **meta** (1): “que *meta* la renda en segar” nº 15 a.1252, 1.18, **mita** (1): “uos *mita* ista heredade in manu e in iur por nós todos” nº 10 a.1247, 1.23, P5 **mitades** (1): “que *mitades* estes frades nas herdades en logo de penor” nº 33 a.1257, 1.21; Inf. Conx. **meterẽ** (2): “*meterẽ* sua progenia ena heredade” nº 9 a.1244, 1.11, “cada anno *meterẽ*

- IJ homees bonos” Ap.A a.[1232]-1263, l.10; Inf. **meter** (4): “suos heredes furū ibi *meter* isteos e uscherias” n° 4 a.[1234-36], l.18, “quada que inde queir’ aruore deue y Pedro Pedrez da sua uoz octra a *meter* dela” n° 43 a.1259, l.18, “mādey *meter* don abade in sua herdade” n° 49 a.1260, l.38, “aio y a *meter* IJ alcaldes da uilla a meu plazer e a seu deles” Ap.A a.[1232]-1263, l.7, **metela** (1): “filare hereditate e *metela* a profl” n° 13 a.1251, l.8.
- metiga** s.f. ‘Pagamento que se facia ao cobrador de tributos para o seu xantar’. Adoitábase facer en virtuellas, segundo explica Viterbo (s.v. *almeitiga*), que atesta as variantes *almeitiga*, *metiga* e *almitiga*. ◇ (1): “I soldo cada caseiro por *metiga*” n° 9 a.1244, l.7.
- [**miismo**] vid. **meesmo**
- mil** num. card. ‘Mil’. ◇ **mil** (5): “Feyta a carta jn era de *mil* e cc^{os} e lxxxx^a e iiii^{es} anos” n° 23 a.1255, l.13, n° 24 a.1255, l.9, n° 30 a.1256, l.7, n° 33 a.1257, l.32, Ap.E a.[1252-55], l.184, **mill** (4): “Era de *mill* e duzētos e nouēta e iiii^{es} anos” n° 26 a.1255, l.1, n° 27 a.1255, l.14, n° 42 a.1259, l.9, Ap.B a.1251, l.1, **M(il)** (1): “*M(il)* e cc^{os} e lx^{ta} iiii^{es} anos” n° 19 a.1255, l.15.
- mill** vid. **mil**
- milo** s.m. ‘Millo miúdo’. ◇ (1): “iiii de trijgo et iiii de *milo*” n° 34 a.1257, l.8.
- mjos** prep. ‘Menos’. ◇ (1): “vendemos a uós as duas partes de cada leyra *mjos* a noujma” n° 47 a.1259, l.14.
- mis** vid. **mes**
- missa** s.f. ‘Misa’. ◇ **missas** (1): “rendan suas *missas*” eu n° 15 a.1252, l.16. **Clerigo de missa**, o que recibiu as ordes maiores. (1): “Domingo Suarez, *clerigo de missa*” n° 42 a.1259, l.13;.
- mister** s.m. ‘Mester’. **Ser mister**, “ser necesario”. ◇ (1): “ajuda e prestanza e ãparamento ú *mister for*” n° 10 a.1247, l.17.
- mjismo** vid. **mesmo**
- mochacho** s. ‘Rapaz’. Non atopamos outras ocorrencias nos repertorios medievais galegos ou portugueses; aquí está usado como sobrenome, ◇ (1): “Pedro *Mochacho*” n° 12 a.1251, l.5.
- modio** vid. **moyo**
- moeda** s.f. ‘Moeda’. ◇ (3): “V soldos da *moeda* de Leom” n° 23 a.1255, l.6, Ap.E a.[1252-55], l.93,121.
- moesteyro** s.m. ‘Mosteiro’. ◇ **moesteyro** (13): “que uós dedes a m̃j raçõ no *moesteyro*” n° 2 a.1231, l.5, n° 17 a.1253, l.6, n° 33 a.1257, l.5,25, 26,28,28,29,30,33,34,35, n° 50 a.[1260], l.52, **moest(eyr)o** (6): “o *moest(eyr)o* deudãdicto” n° 43 a.1259, l.13, 14, Ap.E a.[1252-55], l.37,67,107,135, **moest(e)i(r)o** (2): “ficar todo esto que de suso dissemos cū la herdade ao *moest(e)i(r)o* liure e en paz” n° 34 a.1257, l.20,24, **m(oesteyr)o** (3): “pagar bē e cõpridamēte ao dicto *m(oesteyr)o*” Ap.E a.[1252-55], l.144,150,163, **moest(eir)o** (1): “por parte do *moest(eir)o*” n° 21 a.1255, l.3, **moeste(yr)o** (1): “sopinorar a iste *moeste(yr)o*” n° 43 a.1259, l.21, **moesteru** (1): “a *moesteru* de Sancti Saluatoris” n° 5 a.1237, l.12, **moestjro** (2): “qui fiquj ao *moestjro* libre e quita” n° 45 a.1259, l.10,11, **monasteiro** (1): “quem ficar apos uós de quem touer o *monasteiro*” n° 29 a.1256, l.8, **monesteiro** (4): “al *monesteiro* de San Martiño de Castanejra” n° 14 a.1251, l.3,9, n° 29 a.1256, l.3,6, **monestejro** (7): “de sua mano do *monestejro*” n° 14 a.1251, l.11, 13, n° 15 a.1252, l.3,12,15,36,37, **monest(eir)o** (4): “*monest(eir)o* de San Salvador” n° 20 a.1255, l.6, n° 21 a.1255, l.8,12, n° 29 a.1256, l.11, **mostero** (2): “teuj dellos e dese *mostero* a sua lera de Poedo” n° 26 a.1255, l.5,6.
- moesteru** vid. **moesteyro**
- moestjru** vid. **moesteyro**
- moyo** s.m. ‘Moio, medida de capacidade equivalente aproximadamente a entre nove e once litros’ (vid. Martínez Salazar 1981). Actualmente un moio corresponde a 128 litros (vid. Dobao 1988: 23). ◇ **moyo** (3): “hū *moyo* de trijgo e outro *moyo* de fauas e outro d’ orio” Ap.E a.[1252-55], l.46,47, 61, **m(odio)** (1): “uno *m(odio)* de pã et de uino” n° 5 a.1237, l.15, **moyos** (7): “mos-traua que lle fora posta renda a esta igleia vi^o *moyos*” Ap.E a.[1252-55], l.46,70,76, 92,105,119,145, **modi(os)** (1): “que me dē tres *modi(os)* de centeno” n° 9 a.1244, l.4, **moos** (1): “damos una cuba de ujno de xv *moos* xena” n° 14 a.1251, l.24.

moyordomo vid. **maior**domo

moyto vid. **muyto**

moler vid. **muller**

molino s.m. ‘Muíño’. ◇ (1): “como comeza in *molino* et ãde per rio” n° 1 a.[1225], l.24.

monasteiro vid. **moesteyro**

monesteyro vid. **moesteyro**

monge s.m. ‘Monxe’. Úsase a forma rematada en –s para o singular. Vid. tamén s.v. *moogo*. ◇ **mōge** (3): “Diago Fernãdez, *mōge*” n° 14 a.1251, l.21,25, n° 15 a.1252, l.17, **mōges** (15): “dō Vasco, uistiario, *mōges*” n° 2 a.1231, l.17, n° 23 a.1255, l.19,19,19, 20,20, n° 33 a.1257, l.2,35,35, 35, n° 34 a.1257, l.40, n° 49 a.1260, l.27, Ap.B a.1251, l.9,9.

monte s.m. ‘Monte’. ◇ **monte** (2): “ouerõ a fazer senaras in *monte* regalengo” n° 1 a.[1225], l.3, n° 23 a.1255, l.3, **mo(n)te** (2): “Alio *mo(n)te* que dicitur Sorueira” n° 1 a.[1225], l.3, “est benfeitado in uilla et non in *mo(n)te*” n° 1 a.[1225], l.16, **mōte** (1): “quanto laurades de *mōte* dardes xesma a este noso monesteyro” n° 29 a.1256, l.6, **montes** (1): “terras, *montes*, fontes, cū todos seus directos” n° 24 a.1255, l.4, **mōtes** (2): “uilla de Requeyxo des *mōtes* ata fontes” n° 23 a.1255, l.8, n° 32 a.1256, l.5.

[**moo**] vid. **moyo**

Moogo s.m. ‘Monxe’. Vid. tamén s.v. *mōge*. Usado sempre como sobrenome (véxase máis informacion desta forma onomástica en Couceiro 2007). ◇ (11): “Pero *Moogo* de Marti” n° 24 a.1255, l.14, “Pedro *Moogo*, rector da egresa de Lougares” n° 25 a.1255, l.8,13, “Aras *Moogo*” n° 25 a.1255, l.14, “Joane *Moogo*, dito Pelõ” n° 25 a.1255, l.15,15,18,19,19,20, “Petrus *Moogo*” n° 44 a.1259, l.25.

moor vid. **maior**

moordomo vid. **maior**domo

[**morabedil**] vid. **morabidil**

morabidil s.m. ‘Morabedi’. ◇ **morabidil** (1): “de luctosa unum *morabidil*” n° 13 a.1251, l.7, **mor(ab)edis** (1): “pecte c *mor(ab)edis*” Ap.C a.[1252], l.28, **mor(abidij)s** (1): “pecte a outra parte d *mor(abidij)s*” n° 34 a.1257, l.37, **mor(ab)(idij)s** (1): “pecti aa parte du rey c *mor(ab)(idij)s*” n° 44 a.1259, l.15, **mor(ab)(i)t(ij)s** (1): “peyte a

uós e alo bispo que for in Lugo L *mor(a)b(i)t(ij)s*” n° 24 a.1255, l.7, **m(o)r(abidij)s** (1): “peyte aa uoz del rey ccc *m(o)r(abidij)s*” n° 38 a.1257, l.6, **m(o)r(ab)(idij)s** (1): “aa uoz del rey peite d *m(o)r(a)b(idij)s*” n° 35 a.1257, l.19, **m(orabidij)s** (3): “uno destes casales tēgo a peñor por xxx *m(orabidij)s*” n° 14 a.1251, l.8,16, n° 15 a.1252, l.25, **morabitijs** (1): “pectet L *morabitijs*” n° 13 a.1251, l.13, **morabitinós** (1): “pecte al rey c *morabitinós*” Ap.A a.[1232]-1263, l.22, **morab(itínos)** (1): “pectet in cocto c *morab(itínos)*” n° 9 a.1244, l.15.

[**morabitino**] vid. **morabidil**

morada s.f. ‘Morada’. ◇ (1): “hereditate de Sauto in quo ipsos homines quirian facer *morada*” n° 4 a.[1234-36], l.2.

morador s. ‘Morador, habitante’. ◇ (1): “Johã Moñiz, *morador* en Seuilla” n° 16 a.1253, l.10.

[**morar**] v.t. ‘Morar, habitar’. ◇ IPres. P1 **moro** (1): “ego Johannes Pelagij et uxor mea Maria Martiz que *moro* aa Pena” n° 36 a.1257, l.2, P3 **mora** (1): “in ipso que *mora* Johanne Pelagij” n° 5 a. 1237, l.9; ICopret. P3 **moraua** (1): “*moraua* en Barro” n° 19 a.1255, l.7, P6 **morauã** (1): “filalo-yan ahus omees que hy *morauã*” n° 25 a.1255, l.24; IPret. P3 **morou** (1): “casar que está sobrela egresa de Cerdera en que *morou* Bartolameu Perez” n° 20 a.1255, l.4; SPres. P3 **more** (1): “lexar o que ouer a seu linage mays prouinco que *more* na uila” Ap.A a.[1232]-1263, l.15; SFut. P **morar** (3): “quẽ in essa herdade *morar* seia nosso vassalo” n° 3 a.1233, l.10, n° 9 a.1244, l.10, Ap.E a.[1252-55], l.87; P6 **morarẽ** (1): “mẽtra *morarẽ* ena heredade aiãla toda” n° 9 a.1244, l.19; Inf. **morare** (1): “que non possas *morare* in terra” n° 13 a.1251, l.7.

morer vid. **morrer**

morrer v.i. ‘Morrer’. ◇ SFut. P3 **morrer** (1): “xviii solidos cada ome quando *morrer*” n° 9 a.1244, l.8, **morer** (1): “se mja fila Domj ga Perez *morer* sen semẽ” n° 26 a.1255, l.7; Part. **morto** (1): “*morto* esse deuãdito Viuiã Froyaz” n° 48 a.1259, l.12, **morta** (1): “loutosa desa Maria Fernãdiz que era *morta*” n° 19 a.1255, l.6.

morte s.f. ‘Morte’. ◇ (11): “a nossa *morte* seer todo ljure” n° 14 a.1251, 1.12,13, n° 21 a.1255, 1.5, “após uosa *morte*” n° 29 a.1256, 1.9, “a mia *morte* deue a ficar a dõ Gil lebre e quito” n° 30 a.1256, 1.4, n° 33 a.1257, 1.28,34, n° 34 a.1257, 1.25, n° 43 a.1259, 1.14, n° 45 a.1259, 1.12, Ap.C a.[1252], 1.11, “uosa uoluntade en uita e en *morte*” Ap.C a.[1252], 1.15.

mostero vid. **moesteyro**

[mostrar] v.t. ‘Mostrar, ensinar’. ◇ ICopret. P3 **mostraua** (1): “dissonos que por esta herdade que el *mostraua* que lle fora posta renda a esta igleia viu^o moyos” Ap.E a.[1252-55], 1.45; IPret. P3 **mostrou** (1): “o clerigo *mostrounos* quanta era a herdade” Ap.E a.[1252-55], 1.43, P6 **mostrarõ** (1): “ueerõ ante mĩ e *mostrarõ* priuilegios do emperador” n° 17 a.1253, 1.4, **mostrarun** (1): “*mostrarun* carta de nusu senor el rey” Ap.D a.1255; SPret. P6 **mostrassem** (1): “que nos *mostrassem* a herdade qual fora ia asignada a esta igleia” Ap.E a.[1252-55], 1.39.

Mouro adx. ‘Mouro, de tez escura’. Está usado como sobrenome. ◇ **Mouro** (2): “Martĩ *Mouro*” n° 18 a.1254, 1.6, n° 25 a.1255, 1.10, **Mouru** (1): “Martinus *Mouru*” n° 25 a.1255, 1.3,5, **Mouru(m)** (1): “Martinum dictum *Mouru(m)*” n° 25 a.1255, 1.2.

mouil adx. ‘Móbil’. ◇ (1): “que le dian o melor auer *mouil* que aquela moler auia” n° 19 a.1255, 1.14.

mudamento s.m. ‘Mudamento, cambio’. ◇ (1): “octorgo la carta deste *mudam(en)to* deste aniuersario” n° 18 a.1254, 1.9.

muyto I. adv. ‘Moito’. ◇ **muyto** (2): “por *muyto* bẽ e por *muyto* garimento que me fezeistes uós” n° 30 a.1256, 1.6,6.

2. indef. ‘Moito’. ◇ **muytos** (1): “Outros *muytos* que o uirõ” n° 32 a.1256, 1.15, **muyt(os)** (1): “otros *muyt(os)*” n° 30 a.1256, 1.10, **mujtos** (3): “e outros *mujtos*” n° 15 a.1252, 1.32,41, n° 21 a.1255, 1.15, **muít(os)** (1): “Outros *muít(os)* que uirõ e que uoirõ” n° 9 a.1244, 1.24, **moytos** (2): “outros *moytos* que o ujrõ e oyrõ” n° 33 a.1257, 1.35, Ap.E a.[1255-60], 1.179.

muller s.f. ‘Muller’, ‘esposa’. ◇ **muller** (2): “Ffernando Alfonso, e a uossa *muller*,

Domjga Iohannis” n° 38 a.1257, 1.210, **mull(er)** (1): “a tj, mia *mull(er)*, Maior Arias” n° 37 a.1257, 1.2, **muler** (3): “mãdo a ma [*m]uler* Iluira Garcia” n° 5 a.1237, 1.15, “a plazer da *muler*, la escoleita da *muler*” n° 9 a.1244, 1.9,9, **mul(er)** (3): “outorgu por mĩ e por mea *mul(er)*, Sãcia Petri” n° 10 a.1247, 1.12, n° 42 a.1259, 1.2, n° 47 a.1259, 1.3, **moler** (5): “Vaasquo Fernandez, e a tua *moler*, Marina Perez” n° 21 a.1255, 1.4, “*moler* que foe de Johã Fernandez” n° 21 a.1255, 1.10, n° 33 a.1257, 1.2, n° 35 a.1257, 1.4, n° 40 a.1258, 1.2, **mol(er)** (1): “o melor auer mouil que aquela *mol(er)* auia” n° 19 a.1255, 1.14, **m(o)l(er)** (2): “a uossa *m(o)l(er)* r dona Mayor Afõsso” n° 22 a.1255, 1.5,12

mundo s.m. ‘Mundo’. ◇ **mũdo** (1): “nẽ por outra cousa do *mũdo*” n° 17 a.1253, 1.8. **I.1. Home de mundo**, ‘laico’, por oposición a ‘home de orde’ (vid.). ◇ **ome de mũdo** (1): “quita e libre de toto parẽte e de todo *ome de mũdo*” n° 6 a.[1239-40], 1.6, **home do mu[n]do** (1): “ouuoa a lexar a sua morte a Elvira Garsia desenbargada ... de filios, de filias e de todo *home do mu[n]do*” Ap.C a.[1252], 1.13.

N

[nabo] s.m. ‘Nabo’. ◇ **nabos** (1): “de *nabos* e de lino meadade” n° 34 a.1257, 1.13.

nadal s.f. ‘Nadal’. ◇ **nadal** (2): “deuemos hy a fazer casa atra dia de *nadal*” n° 34 a.1257, 1.36, n° 50 a.[1260], 1.32, **natal** (3): “lo paguẽ cada ano por cada festa de *natal*” n° 18 a.1254, 1.8, “por ontroydo et por pascua e por *natal*, senlos soldos pera uino” n° 34 a.1257, 1.35, Ap.E a.[1252-55], 1.49.

nata s.f. ‘Nata, tona do leite’. ◇ (1): “cãtara de lecte preso cũ *nata*” n° 34 a.1257, 1.17.

natal vid. **nadal**

negro s.m. ‘Negro’. Está usado como sobrenome. ◇ (1): “Martim Petri, dicto *Negro*” Ap.C a.[1252], 1.23.

nengun indef. ‘Ninguén’, tamén na locución **nengun home..** ◇ **nengũ** (1): “nũca dela respondas a *nengũ home* senõ a Pedro Bico”

- nº 37 a.1257, 1.10, *nenguun* (1): “Deste juigado non apelou *nenguun*” Ap.D a.1255.
- neto** s. ‘Neto’. Nunha ocasión está usado como sobrenome.. ◊ *neto* (2): “Johã Micheliz *Neto*” nº 18 a.1254, 1.16, “auerdes en foro de quinta e de dezmo pera filo e pera *neto* ela herdade que cõprastes de Maria Fernandez” nº 21 a.1255, 1.10, *netos* (1): “por sy e por fillos e netos” nº 25 a.1255, 1.10.
- nimigala** indef. ‘Nada’. ◊ (1): “asi do prezo como da reborazõ *nimigala* nõ ficou por pagar” nº 32 a.1256, 1.7.
- nodiça** s.f. ‘Noticia, documento privado non dispositivo que rexistra informalmente determinados feitos ou cousas cuantificables’ (vid. de Pedro 2004: 73). ◊ (1): “Ista e a *nodiça* do que despẽdeo o celareyro e ã dineyros” nº 50 a.[1260], 1.1.
- nome** s.m. ‘Nome’. ◊ *nome* (1): “Jnno *nome* de Deus” nº 42 a.1259, 1.1, *nom(e)* (2): “esta carta feyta por sa mao e sou *nom(e)*” Ap.E a.[1252-55], 1.172,182. **1.1. Por nome de**, “en representaciõ de”. ◊ (1): “contenda entre don Pedro Perez, comendador de Portumarĩ, *por nome* du Espital, da una parte” nº 48 a.1259, 1.2.
- nomeadamente** adv. ‘Explicitamente’. ◊ (1): “vendo a uõs, Fernãdo Alfonso, e a uossa muller, Domjga Iohannis, quantam hereditatem habeo et habere debeo en Boel, *nomeadam(en)te* o deçimo de toda essa villa” nº 38 a.1257, 1.3.
- [nomear]** v.t. ‘Nomear, citar’. ◊ IFut. P1 *nomearey* (1): “por que aia eu esta mina dereytura que aqui *nomearey*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.9; Part. *nomeada* (2): “outorgamos a uõs en este mesmo logar raçom como de suso *nomeada* é” nº 2 a.1231, 1.8, “desta uilla *nomeada*” nº 23 a.1255, 1.10, *nomiados* (1): “aos alcaydes de Mogardos *nomiados*” nº 33 a.1257, 1.13, *nomeadas* (1): “nõ entrasse enos sous coutos ... senõ a quatro cousas ..., *nomeadas* quaes: a rousou e aleyuoso e a ladrõ cunuçudo e a camino britado” nº 17 a.1253, 1.9, nº 47 a.1259, 1.6.
- [nomiar]** vid. **[nomear]**
- non** adv. ‘Non’. ◊ *non* (4): “que *non* possas morare in terra” nº 13 a.1251, 1.7, “*non* demandaban purtagen” Ap.D a.1255, Ap.D a.1255, Ap.D a.1255, “Deste juigado *non* apelou *nenguun*” Ap.D a.1255, *nõ* (54): “se uos uossa raçõ *nõ* queremos dar o uos na ordim *nõ* queremos coler” nº 2 a.1231, 1.12,12,14, nº 3 a.1233, 1.7,9, “*nõ* criedes hi fillos” nº 3 a.1233, 1.11, “que mays *nõ* nos busquedes” nº 3 a.1233, 1.13, “e *nõ* le ualue” nº 4 a.[1234]-1236, 1.45, nº 8 a.[1200-1243], 1.19, “dicimos qua *nõ*” nº 8 a.[1200-1243], 1.20,23,37, “si *nõ* dar I boi” nº 9 a.1244, 1.9, “E *nõ* dedes maneria nẽ osas” nº 9 a.1244, 1.9, “dar este foro e mais *nõ*” nº 9 a.1244, 1.13, “rendan suas missas que *nõ* se perdan porla seitura” nº 15 a.1252, 1.16,18, “*nõ* entrasse enos sous coutos nẽ enas suas herdades” nº 17 a.1253, 1.7, “dizia ca *nõ* auia outro senor” nº 19 a.1255, 1.7,10, “auia carta por que la *nõ* deuiã por dar” nº 19 a.1255, 1.10, “se por uentura eu *nõ* posso me auir cõuosco” nº 22 a.1255, 1.12, “deste nulla rẽ *nõ* remaso en tras uõs” nº 23 a.1255, 1.6, nº 25 a.1255, 1.12,14, “estes houtros *nõ* lo quiserõ” nº 25 a.1255, 1.16,21,24,24,25,26, “*nõ* dj della a directura ao mostero” nº 26 a.1255, 1.5.9, nº 27 a.1255, 1.13, “xii ouos e *nõ* maes” nº 29 a.1256, 1.7, “*nõ* uenderdes nẽ impinorades a caualeiro” nº 29 a.1256, 1.9, “*nimigala* *nõ* ficou por pagar” nº 32 a.1256, 1.7, nº 33 a.1257, 1.12, “si *nõ*, si ar sabe que sõ suas, uena amparar a dereyto” nº 33 a.1257, 1.20,21, 31, “des que *nõ* ouerem lecte” nº 34 a.1257, 1.15, “se ela *nõ* for ena cruzada” nº 34 a.1257, 1.20, nº 41 a.1258, 1.3,19, nº 47 a.1259, 1.20, “*nõ* teendo essa eygregya deuãdita u Espital deue a entrar a todos os quinoes” nº 48 a.1259, 1.12,19, “*nõ*no quis sigir” nº 49 a.1260, 1.35,35, Ap.A a.[1232]-1263, 1.16, Ap.E a.[1255-60], 1. 111,123, 169, *n(on)* (10): “benfeitado in uilla et *n(on)* in mõte” nº 1 a.[1225ca.], 1.16, “una tertia que le *n(on)* derõ” nº 1 a.[1225ca.], 1.27, “*n(on)* quisierunt” nº 4 a.[1234]-1236, 1.22,33,35, “si semen *n(on)* lexar” nº 9 a.1244, 1.11, “*n(on)* sedeant cabaleros nem frades” nº 11 a.1250, 1.13, nº 13 a.1251, 1.8, nº 21 a.1255, 1.9, nº 36 a.1257, 1.8, *nũ* (1): “quẽ contra esta carta ueer e *nũ* creer”, nº 40 a.1258, 1.4.
- [nonagesimo]** num. ord. ‘Nonaxésimo’. ◊ (1): “era m^a cc^a *nonagesima* j^o” nº 16 a.1253, 1.15.

- nonas** s.f. pl. ‘Nonas, sétimo día nos meses de marzo, maio, xullo e outubro, e quinto os demais’. ◊ (2): “Era M^a CC^a LXX^a I quotum pridie *nonas* ffebruarij” n° 3 a.1233, 1.1, n° 40 a.1258, 1.5.
- [**notar**] v. ‘Escribir’. ◊ IPret. P1 *notey* (1): “Eu, Pedro Rodriguez dicto Manteyga qui *notey*” n° 2 a.1231, 1.18; P3 *notou* (1): “Garcia Fernãdeç, notario publico e jurado de Castrouerde a *notou*” n° 37 a.1257, 1.15.
- notario** s.m. ‘Notario’. ◊ *notario* (11): “Rodrigo Sanchiz, *notario* de dō Fferman Anes” n° 17 a.1253, 1.16, “Pedro Domíiguez, *notario* de Buual e de Temeis” n° 19 a.1255, 1.21,22, “Johan de Santiago, *notario* de Portomarí” n° 22 a.1255, 1.24, n° 24 a.1255, 1.16, n° 31 a.1256,1.13, n° 32 a.1256, 1.17, “Garcia Fernãdeç, *notario* publico e jurado de Castrouerde” n° 37 a.1257, 1.15, “Eu, Pedro Caluo de Gomesende, *notario* do couto de Meyra” n° 38 a.1257, 1.15, “Pedro Rodriguiz, [*notar*]io del rey en Trasanquos” n° 43 a.1259, 1.30, “Domígo Iohannis, *notario* de Sarria” n° 46 a.1259, 1.12, “Affonso Rodrjguiz *notario* juratus” n° 47 a.1259, 1.31, *not(ar)io* (2): “mandamos e rogamos a Lourenço Eanes, *not(ar)io*, que lles dé ende esta carta feyta por sa mao e sou nome e sou sinal” Ap.E a.[1252-55], 1.171, “Lourenco Eanes, *not(ar)io* del rey” Ap.E a.[1252-55], 1.180, *nota(rio)* (2): “Pedro Honoriguez, *nota(rio)* jurado do cōcello de Serega” n° 49 a.1260, 1.42,45, *not(ario)* (3): “Sancho Perez, *not(ario)*” n° 18 a.1254, 1.18, “Johã Ffernandez, *notario* de Soueroso” n° 27 a.1255, 1.15, “Ffernan Ianes, *notario* publico del Rey en Allariz” n° 42 a.1259, 1.16, *n(o)t(a)rio* (1): “Martinus Pelaez, *n(o)t(a)rio* jurado do concelio de Betázos” n° 34 a.1257, 1.45, *notariu* (1): “Petrus Martiz, *notariu* e prelado de Gestosa” n° 44 a.1259, 1.28, *notari(us)* (3): “Bartholomeus *notari(us)*” n° 10 a.1247, 1.21, “Fernando Pelagij, canonicus et *notarius* lucensis” n° 30 a.1256, 1.12, “Petrus Iohannis, publicus *notarius* Montisfortis” n° 35 a.1257, 1.25, *notarius* (1): “Johannes Martini, publicus *notarius* dominj episcopi auriensis” n° 48 a.1259, 1.24.
- noventa** vid. **noventa**
- noval** s.m. ‘Noval, terreo que se cultiva de novo ou por primeira vez’. ◊ (1): “u seu quinõ do *noval* da Masero” n° 28 a.1255, 1.4.
- noue** num. card. ‘Novo’. ◊ (1): “a *noue* dias” n° 27 a.1255, 1.2, Ap.B a.1251, 1.1.
- nouenbro** s.m. ‘Novembro’. ◊ (1): “fno mes de *nouẽbro*” n° 31 a.1256,1.7.
- noventa** num. card. ‘Noventa’. ◊ *nouẽta* (1): “Era de mill e duzẽtos e *nouẽta* e III^{ss} anos” n° 26 a.1255, 1.1, *noventa* (1): “era de mil ducẽtos e *noventa* e quatro anos” n° 30 a.1256, 1.7, *nouaenta* (1): “*nouaenta* e VIII^{ss} soldos de leoneses” Ap.C a.[1252], 1.9, *nouaẽta* (1): “era de mil e duzentos e *nouaẽta* e III^{ss}” n° 24 a.1255, 1.9.
- noujma** s.f. ‘Novena parte’. É un partitivo formado por analogía con *décima* (vid. s.v. *dezimo*). Non aparece nos repertorios lexicográficos medievais, pero hai outras ocorrencias semellantes: “do que derreigardes de monte uirgin dardes *nouima* de toda graa que Deus y der” (a.1272, Sobrado de Trives), “uos damos aquellas nossas tres quartas minus a *nouima* que auemos en aquella casa que está na rrua de Batitalas ... e que façades en estas tres quartas minus a *nouima* e delas toda uossa voontade” (a.1307, Lugo, en TMILGa), e xa en textos latinos: “damus atque concedimus supradicto monasterio *nouima* integra et media de *nouima* de ecclesia sancti Uincenti de Uillamediana” (a.1155-1167, TLourenzã, en CODOLGa). ◊ (1): “vendemos a uos as duas partes de cada leyra mjos a *noujma*” n° 47 a.1259, 1.14.
- Nugera** s.f. ‘Nogueira’. Está usado como sobrenome. ◊ (1): “Johan *Nugera*” n° 45 a.1259, 1.14.
- nulio** vid. [nullo]
- [**nullo**] indef. ‘Ningún’, nas locucións **nulio ome**. ‘ninguén’ e **nulla ren** ‘nada’. ◊ **nulio ome** (1): “que *nulio ome* nõ entrasse enos sous coutos” n° 17 a.1253, 1.7, **nulla rē** (2): “de tal pacto de tal uigareze *nulla rē* minime cōprio Martinus de Boẽ” n° 4 a.[1234]-1236, 1.41, “*nulla rē* nõ remaso en tras uos” n° 23 a.1255/7/21, 1.6.
- nun** vid. **non**
- nunca** adv. ‘Nunca’. ◊ **nunca** (1): “dicia que lle fillaban portadigu en lugar ú u *nunca*

deran” Ap.D a.1255, *nūca* (4): “que *nūca* sea demādada de uós” n° 2 a.1231, l.8, n° 14 a.1251, l.10, n° 33 a.1257, l.17, n° 37 a.1257, l.9.

nuptio s.m. ‘Nuncio, prestación que o posuidor dun predio de dominio alieo tiña que satisfacer ao señor para poder transmitir aos seus fillos o dereito de gozo dese predio, consistente na entrega ao señor polos herdeiros do defunto da mellor cabeza de gando ou outra cousa que se estipulase’; tal pagamento facíase ao ser anunciada a morte ao señor, e de aí o nome de *nuncio* (vid. García de Valdeavellano 1982: 253). ◇ (1): “darē a min este meu dereyto que inde hey a auer: mias indizias e aleyuosias, rousu, voz, indizia, *nuptio*, á a dar el melior auer que ouer” Ap.A a.[1232]-1263, l.13.

O

[obedecer] v.t. ‘Obedecer’. ◇ Xer. *obedecēdo* (1): “*obedecēdo* ao mādado do arcediago” Ap.E a.[1252-55], l.34.

[obligar] v.p. ‘Obrigarse, comprometerse a cumprir algo’. ◇ IPres. P6 (1): “ambaslas partes se *obligā* pera fazerē o pleyto receber a senlos destes omes boos” n° 41 a.1258, l.8; IPret. P6 *obligarō* (1): “otrosi se *obligarō* as partes” n° 41 a.1258, l.11.

obra s.f. ‘Obra’. ◇ (2): “mādo a essa *obra* de y xx soldos” n° 39 a.1258, l.7,7, “dar III soldos in algūa *obra*” n° 39 a.1258, l.13.

octaenta num. card. ‘Oitenta’. ◇ (1): “era de mill e duçentos e *octaenta* e noue” Ap.B a.1251, l.1.

octaua vid. *oytaua*

octorgamento s.m. ‘Outorgamento’. ◇ (1): “abadesa de Sobrado, cō *octorgam(en)to* das donas” n° 29 a.1256, l.3.

[octorgar] vid. **[outorgar]**

[octro] vid. **outro**

octrosi vid. **outrosi**

[octurgar] vid. **[outorgar]**

oferta s.f. ‘Oferta’. ◇ (1): “eu dona Elujra de Prada fazo *oferta*” n° 14 a.1251, l.2.

[oir] v.t. ‘Oír’. ◇ IPret. P3 *oiu* (1): “dixit que uidi e *oiu*” n° 8 a.[1193-1243], l.42, P6 *oiron* (1): “Elos que ujron e *oiron*” n° 15 a.1252, l.29, *oir(on)* (1): “Testemunnas que o uirō e *oir(on)*” n° 16 a.1253, l.10, *oirō* (2): “Que ujrō e *oirō*” n° 14 a.1251, l.19, n° 32 a.1256, l.16, *oyrō* (4): “Que presentes forō e o uirō e o *oyrō*” n° 19 a.1255, l.16, n° 30 a.1256, l.10, n° 33 a.1257, l.35, n° 47 a.1259, l.31, *oy[rum]* (1): “quando *oy[rum]* ista uigareze” n° 4 a.[1234-36], l.41, *ouirō* (1): “Outros muitos que uirō e que *ouirō*” n° 9 a.1244, l.24, *ouujrō* (1): “Testes que ujrō e *ouujrō*” n° 29 a.1256, l.12; IAntepret. P3 *oira* (1): “que *oira* a Uraca” n° 8 a.[1193-1243], l.26; SFut. P6 *oirē* (2): “todos aqueles que esta carta uirē e *oirē*” n° 16 a.1253, l.2, n° 31 a.1256, l.1, *oyrē* (1): “quantos esta carta virē e *oyrē*” n° 18 a.1254, l.1, *ouuirē* (1): “quantos esta carta uirē e *ouuirē*” n° 12 a.1251, l.1, *oviren* (1): “quantos esta carta viren e *oviren*” Ap.C a.[1252], l.2; Part. *oydas* (3): “*oydas* as razeos e as demādas perant’ o juiz” n° 33 a.1257, l.11, Ap.D a.1255, Ap.E a.[1252-55], l.57, *uuida* (1): “*uuida* a herdade e sabuda a renda” Ap.E a.[1252-55], l.52.

oytaua s.f. 1. ‘Oitava parte’. ◇ *oytaua* (2): “hūa *oytaua* e mea” Ap.E a.[1252-55], l.109,150, *octaua* (1): “īna *octaua* de quanto heredamento e de quanta uoz habeo” n° 10 a.1247, l.14, *octauas* (1): “VJ *octauas* de cēteo de dezimo de Geen” n° 45 a.1259, l.6.

2. ‘Medida agraria equivalente á oitava parte do moio antigo’, segundo Martínez Salazar (1948a: 210). ◇ *octa(ua)* (1): “j terza e mea *octa(ua)* de cibeyra” n° 39 a.1258, l.26, *oct(auas)* (2): “deuemosle ad dar XIII *oct(auas)* de pam” n° 34 a.1257, l.7,27, *oct(auas)* (1): “a Nicolao Paez, III *oc(tauas)* de cibeyra” n° 39 a.1258, l.27.

ola s.f. ‘Ola’. Actualmente é unha medida de capacidade equivalente a unha cántara (vid. tamén aquí s.v. *cantara*), e esta a 16 litros (Dobao 1988: 23). ◇ *ola* (2): “una *ola* de mâteyga” n° 50 a.[1260], l.7,36, *ollas* (1): “duas *ollas* de mâteyga aprezadas in VJ soldos” n° 34 a.1257, l.9.

[**olla**] vid. **ola**

Olo s.m. ‘Ollo’. Está usado como sobrenome, polo que podería tratarse tamén dun topónimo (que non foi identificado). ◇ (1): “Velasco do *Olo*” nº 11 a.1250, 1.22.

ome vid. **home**

omezio s.m. ‘Homicidio’, ‘pena pecuniaria por razón de homicidio ou morte’ (Carrasco / Carrasco, Ferreira s.v.). ◇ (2): “si se forẽ los homees morar en outra parte cõ fame o cõ *omezio*, meterẽ sua progenia ena heredade, que faza este foro annuatim” nº 9 a.1244, 1.11, “E si se fore da heredade sin fame e sin *omezio*, perza o foro e fique a mi” nº 9 a.1244, 1.12.

ontre vid. **entre**

ontroydo s.m. ‘Entroido’. ◇ (2): “por *ontroydo* et por pascua e por natal” nº 34 a.1257, 1.34, “domigo d’ *ontroydo*” nº 50 a.[1260], 1.38.

oora vid. **agora**

orchidiacono s.m. ‘Arquidiácono’. ◇ (1): “*orchidiacono* don Mateus” nº 28 a.1255, 1.9.

ordim vid. **ordin**

ordin s.f. 1. ‘Orde, maneira de estar colocadas as cousas’. ◇ **ordim** (1): “se uos uossa raçõ nõ queremos dar o uos na *ordim* nõ queremos coler” nº 2 a.1231, 1.12.

1.1. **Home de orde** ‘relixioso’. ◇ **home d’ ordin** (1): “non sit miles nõ frade nõ dona nõ *home d’ ordin*” nº 13 a.1251, 1.11.

2. ‘Orde, institución relixiosa e militar constituída por cabaleiros’. ◇ **hordim** (1): “*hordim* de la caualaria de Santiago” nº 6 a.[1239-40], 1.5.

oredare vid. [**herdar**]

orio s.m. ‘Orxo, planta gramínea parecida ao trigo’. ◇ (1): “outro moyo de fauas e outro d’ *orio*” Ap.E a.[1252-55], 1.47,71.

orto vid. **horto**

osas s.f. pl. ‘Tributo pagado ao señor cando unha muller servil ou semiservil contrae matrimonio, ou o que a viúva lle pagaba ao seu novo home, ou a parte que lle corresponde á muller no momento de separarse’. A acepción máis habitual desta palabra é “polainas” ou “tipo de calzado que cobre unha parte das pernas” (vid. Varela Sieiro 2003: 123 e García de Valdeavellano 1982: 253), pero neste contexto parece facer

referencia ao tributo. ◇ (1): “E nõ dedes maneria nõ *osas*” nº 9 a.1244, 1.9.

oste vid. **hoste**

otrosi vid. **outrosi**

oto num. card. ‘Oito’. ◇ (3): “*oto* nas coletas de arcediagoo” nº 50 a.[1260], 1.4,14,38.

[**otorgar**] vid. [**outorgar**]

otro vid. **outro**

[**ouir**] vid. [**oir**]

outario vid. **outeyro**

outeyro s.m. ‘Outeiro’. Está usado con función toponímica. ◇ **Outeyro** (3): “Fernam Paez do *Outeyro*” nº 39 a.1258, 1.15,38, “Martñ Iohannis de *Outeyro*” nº 39 a.1258, 1.40, **Out(eyr)o** (4): “leyras en *Out(eyr)o* de Loyo” nº 47 a.1259, 1.6, “ó dizẽ O Chao sub *Out(eyr)o*” nº 47 a.1259, 1.7, “Michael Muniz d’ *Out(eyr)o*; Pedro Iohannis d’ *Out(eyr)o*” nº 47 a.1259, 1.30,30, **Outario** (1): “as *uy* leyras outras jazẽ super *Outario* de Susao” nº 47 a.1259, 1.11.

outorgacion s.f. ‘Outorgamento, licencia’. ◇ (1): “Migael Fernãdez, clerjgo, que scriujo ela *outorgacion* por si” nº 14 a.1251, 1.23.

outorgante adx. e s. ‘Outorgante’. ◇ **outorgante** (2): “o clerigo presente et *outorgante*” Ap.E a.[1252-55], 1.119,132, **outorgãte** (1): “clerigo desta igleia presente et *outorgãte*” Ap.E a.[1252-55], 1.74, **outorgantes** (2): “as partes presentes et *outorgantes*” Ap.E a.[1252-55], 1.140,147.

[**outorgar**] v.t. ‘Outorgar, conceder’. ◇ IPres. P1 **outorgo** (6): “dou e *outorgo* de bõ cor e de bõa uõetade a uõs ... o casar que uosso padre teue” nº 16 a.1253, 1.3, nº 24 a.1255, 1.3, nº 31 a.1256, 1.5, nº 35 a.1257, 1.11,15, nº 38 a.1257, 1.9, **out(or)go** (2): “*out(or)go* a uõs, dõ Monio Fernãdj, quanto heredamento e quanta uoz a mñ pertijze” nº 10 a.1247, 1.5,9, **out(or)gu** (1): “*out(or)gu* por mñ e por mea muler, Sãcia Petri, quanto heredamento e quanta uoz habemos” nº 10 a.1247, 1.12, **octorgo** (4): “dou e *octorgo* a la Yglisia de Sanctiagio de Villafranca cada ano I soldo por aniuersario” nº 18 a.1254, 1.2, “roboro e confirmo e *octorgo* la carta deste mudamento deste aniuersario” nº 18 a.1254, 1.9, nº 36 a.1257, 1.7, “*octorgo* aquil prestamo qual teno de uos e quanto gaanõ

meo padre” n° 45 a.1259, 1.8, **autorgo** (1): “mãdo e *autorgo* que por esta erdade que agyã a todo tẽpo quen quiserẽ xxiiii soldos” n° 26 a.1255, 1.9, **autorguo** (1): “esta carta mando fazer e *autorguo*” n° 23 a.1255, 1.17, **oto(r)go** (1): “otro tal uerbo *oto(r)go* a Maria Uirmuiz” Ap.B a.1251, 1.8, **utorgo** (1): “mãdo e *utorgo* que quanta prol salir de ista herdade” n° 6 a.[1239-40], 1.8; P3 **outorga** (1): “o deuãdito comẽdador dá e *outorga* us quinoes e directuras” n° 48 a.1259, 1.6, **otorga** (1): “*otorga* idẽ quod alij de Raigada” n° 1 a.[1225], 1.29; P4 **outorgamos** (1): “*outorgamos* a nostra madre, Maria Lopez, la nostra herdade de Veandj” n° 12 a.1251, 1.2, **outorgam(os)** (1): “*outorgam(os)* a uós en este mesmo logar raçom como de suso nomeada ẽ” n° 2 a.1231, 1.7, **out(or)gam(os)** (1): “*out(or)gam(os)* a uós, dõ Monio Fernãdj, e a uossa uoz quanto irdamento e quanta uoz a nós pertijze in Uilarmoystero” n° 10 a.1247, 1.7, **outurgam(os)** (1): “*outurgam(os)* a uós, dõ Monio Fernãdj, quanto herdamento auemos” n° 10 a.1247, 1.10; P6 **outorgã** (2): “poen e *outorgã* de chegarẽ senlos destes omes boos” n° 41 a.1258, 1.13, “*outorgã* aos mãdadores que mãdem tã bẽ este pleyto en dias feriales como en outro dia qualquer” n° 41 a.1258, 1.15; IPret. P3 **outorgou** (2): “toda cousa que el y fezesse ela lo *outorgou*” n° 33 a.1257, 1.9, “o clerigo *outorgou* esta razon que o prior dizia” Ap.E a.[1252-55], 1.56; Inf. **octorgar** (2): “Testes que uirõ este precto *octorgar*” n° 20 a.1255, 1.9, n° 21 a.1255, 1.13; Xer. **outorgãdo** (1): “Esto de susodito que uos uẽdemos e esse Johan Gũtiño *outorgãdoo*” n° 46 a.1259, 1.5.

2. v.p. ‘Declararse, considerarse, darse por’.
 ◇ IPres. P1 **outorgo** (1): “E *outorgome* pur pagado de todo o prezo” n° 44 a.1259, 1.9; P4 **outorgamonos** (1): “*outorgamonos* por pagados” n° 31 a.1256, 1.4.

outro indef. ‘Outro’. ◇ **outro** (7): “el *outro* he de mja erdade” n° 14 a.1251, 1.8, “peitelo al *outro* cabo” n° 15 a.1252, 1.34, “en *outro* cabo” n° 28 a.1255, 1.3,4, n° 50 a.[1260ca.], 1.11, “*outro* por natal” Ap.E a.[1255-60], 1.48, “en *outro* dia, martes” Ap.E a.[1255-

60], 1.140, **out(r)o** (13): “*out(r)o* tal precto façemos a uós” n° 2 a.1231, 1.11, “nõ auia *out(r)o* senhor” n° 19 a.1255, 1.7, “poermos eu un meu amigo e uós *out(r)o* uosso” n° 22 a.1255, 1.14, n° 39 a.1258, 1.12,13, “en *out(r)o* dia qualquer” n° 41 a.1258, 1.16, Ap.E a.[1255-60], 1.47,47,74,88,109,22, 132, **ot(r)o** (3): “peite *ot(r)o* tanto” n° 35 a.1257, 1.18, “non ouer *ot(r)o* ome bono” n° 36 a.1257, 1.8, Ap.B a.1251, 1.8, **outros** (7): “unus de *outros*” n° 7 a.1241, 1.10, n° 12 a.1251, 1.2, n° 15 a.1252, 1.32,41, “e *outros* moytos que o ujrõ e oyrõ” n° 33 a.1257, 1.35, Ap.E a.[1255-60], 1.127,157, **out(r)os** (5): “*Out(r)os* muytos que o uirõ” n° 32 a.1256, 1.15, “porlos *out(r)os* seus parentes” n° 41 a.1258, 1.2, n° 47 a.1259, 1.31, Ap.E a.[1255-60], 1.61,179, **outr(os)** (1): “*Outr(os)* muitos que uirõ e que ouirõ” n° 9 a.1244, 1.24, **octros** (6): “dos *octros* de Cerdeira” n° 20 a.1255, 1.7,10, “e los *octros* clerigos” n° 21 a.1255, 1.14, “e las otras donas, e *octros* mujtos” n° 21 a.1255, 1.15, “e todolos *octros* clerigos en ese tẽpo” n° 29 a.1256, 1.14, “e *octros* seus yrmaos de Quintj” n° 45 a.1259, 1.7, **houtros** (4): “estes *houtros* subreditos” n° 25 a.1255, 1.11, 14,16,25, **otros** (1): “e *otros* muytos” n° 30 a.1256, 1.10, **outra** (10): “morar en *outra* parte” n° 9 a.1244, 1.10, n° 17 a.1253, 1.8, n° 33 a.1257, 1.4, “assi por iuizo como por *outra* razõ” n° 33 a.1257, 1.9, n° 44 a.1259, 1.5, “da *outra* parte” n° 48 a.1259, 1.3,16, n° 50 a.[1260ca.], 1.9, Ap.D a.1255, 1.1, “hũa en ñuerno e *outra* en uerao” Ap.E a.[1255-60], 1.94, **out(r)a** (7): “Da *out(r)a* parte” n° 19 a.1255, 1.9,12, n° 33 a.1257, 1.27, n° 47 a.1259, 1.23, Ap.E a.[1255-60], 1.50,73,78, **oct(r)a** (3): “deue y Pedro Pedrez da sua uoz *oct(r)a* a meter dela” n° 43 a.1259, 1.18, “da *oct(r)a* parte Domingo Uidal de Sserẽga” n° 49 a.1260, 1.5,16, **autra** (1): “couberuno todos de una parti e de *autra*” n° 7 a.1241, 1.3, **otra** (14): “e *otra* uet II e meo ẽ pescado” n° 50 a.[1260ca.], 1.8,10, 13,17, 19,19, 23, 24,25, 27, 27, 27, 28, 29, **out(r)a[s]** (1): “as ñ leyras *out(r)a[s]* jazẽ super Outario de Susao” n° 47 a.1259, 1.11, **octras** (1): “todalas *octras* donas” n° 29 a.1256, 1.14,

- ot(r)as** (1): “e las *ot(r)as* donas” n° 21 a.1255, 1.15. Contrae coa prep. *de*: **doutru** (1): “cada mercader *doutru* cundadu que pasar pur Lemus” Ap.D a.1255, **doct(r)a** (1): “*doct(r)a* uoz” n° 49 a.1260, 1.12, **dout(r)as** (1): “achâtar de pereyras e de maceyras ou *dout(r)as* aruores” n° 43 a.1259, 1.9.
- outrosi** adv. ‘Outrosí, ademais, igualmente’. ◇ **outrosi** (3): “una cabana que ey en Iares, e *outrosi* partj do igrisario” n° 14 a.1251, 1.5, n° 14 a.1251, 1.6, n° 41 a.1258, 1.17, **out(r)osi** (1): “*out(r)osi* poen a plazer” n° 41 a.1258, 1.8, **out(r)ossi** (1): “Mâdo a fillo de Tereysa Nunez *out(r)ossi* o seu quinũ” n° 39 a.1258, 1.34, **out(r)osy** (2): “Et, en este dia meesmo fomos a Sanctiago de Boeure” Ap.E a.[1252-55], 1.67,100, **octrosi** (2): “*Octrosi* que as aias tu en teus dias” n° 20 a.1255, 1.8, “todalas donas *octrosi* forõ de presente” n° 20 a.1255, 1.11, **ot(r)osi** (1): “*ot(r)osi* se obligarõ as partes” n° 41 a.1258, 1.11, **outrusi** (3): “Et eu *outrusi*, Adã Martiz ãsimbla cũ meos irmaos” n° 10 a.1247, 1.6,8,10, **outrussi** (3): “eu, Pedro Pelagij de Pererabõa, *outrussi* outorgo a uõs” n° 10 a.1247, 1.5,11,13.
- outrusi** vid.**outrosi**
- outrussi** vid.**outrosi**
- [outurgar]** vid. **[outorgar]**
- [ouuir]** vid. **[oir]**,
- ouella** s.f. ‘Ovella’. ◇ **ouella** (1): “*ouella* a Diego Perez de Treylan” a n° 39 a.1258, 1.13, **ouellas** (1): “*ouellas* e porcos quantos y sum” n° 39 a.1258, 1.25.
- [ovir]** vid. **[oir]**
- [ouo]** s.m. ‘Ovo’. ◇ (1): “senas galinas cada ano, e XIIJ *ouos* e nõ maes” n° 29 a.1256, 1.7.

P

- pacto** s.m. ‘Pacto, acordo, convenio’. ◇ **pacto** (3): “Tali *pacto* quod dés inde j nobis anuatj m tertiam partem” n° 3 a.1233, 1.4, n° 4 a.[1234-36], 1.13,17, **p(a)cto** (4): “quanto ali feceram istando cum illo in *p(a)cto* qui u desfecissen” n° 4 a.[1234-36], 1.21,25,27,

“Et de tal *p(a)cto* de tal uigareze nulla ren minime cõprio Martinus de Boẽ” n° 4 a.[1234-36], 1.41, **pactum** (1): “facio *pactum* statutum cum abbas et conuentu de Sancte Marie de Fferraria do herdamentu de sou frade” n° 36 a.1257, 1.2.

[pacar] vid. **pagar**

- padre** s.m. ‘Pai’. ◇ **padre** (7): “o casar que uosso *padre* teue a poder e a mão” n° 16 a.1253, 1.7, n° 35 a.1257, 1.5, n° 35 a.1257, 1.10, n° 44 a.1259, 1.7, n° 45 a.1259, 1.9, “eu, Roderigo Nuniz, por alma de meu *padre* e de m̃j” n° 45 a.1259, 1.10, n° 46 a.1259, 1.3, **padri** (1): “quanta uoz a m̃j pertijze de meo *padri*, Sãcho Sanchiz” n° 10 a.1247, 1.4, **patre** (2): “pur alma de meo *patre* et pur la mina” n° 5 a. 1237, 1.31,32.

padroadigo s.m. **Jur padroadigo**, “Dereito de propor os aspirantes às dignidades e beneficios eclesiásticos” (vid. García de Valdeavellano 1982: 446). ◇ (5): “contenda ... sobrelo *jur padroadigo* e rēda por razõ do dereyto do *padroadigo* que hy ha u Espital ena deuãdita egregation” n° 48 a.1259, 1.4,4,6,8,11.

padron s.m. ‘Padrõn, pessoa que ten dominio e propiedade sobre unha cousa’. ◇ (1): “Viuiã Froyaz, prelado e *padrõ* da eygregation de Sancta Oufemia de Vilarmosteyro” n° 48 a.1259, 1.2.

pagar v.t. ‘Pagar’. ◇ SPres. P6 **paguẽ** (1): “que lo *paguẽ* cada ano por cada festa de natal” n° 18 a.1254, 1.8, **paguem** (1): “mandamos que sse *paguem* e se dem de cada hũa ygleia cada ano” Ap.E a.[1252-55], 1.164; SPret. P3 **pagasse** (1): “mãdey a Domingo Uidal que *pagasse* a ffiadoria e a custa a don abade” n° 49 a.1260, 1.37; Inf. Conx. P6 **pagarẽ** (1): “*pagarẽ* a dicta renda porla teega dos clerigos” Ap.E a.[1252-55], 1.51; Inf. **pagar** (11): “enprestados pera *pagar* myas deuedas” n° 26 a.1255, 1.11, “asi do prezo como da reborazõ nimigala nõ ficou por *pagar*” n° 32 a.1256, 1.7, “pode *pagar* esta renda ao moesteyro” Ap.E a.[1252-55], 1.66,69, 87, 91, 99, 103, 136, 143,162; Part. **pagado** (4): “de qualis ben *pagado* son” n° 38 a.1257, 1.4, n° 42 a.1259, 1.6, “outurgome pur *pagado* de todo o prezo” n° 44 a.1259, 1.9, n° 46 a.1259, 1.6, **pagados** (2):

“da reborazõ outorgamonos por *pagados*” n° 31 a.1256, l.4, n° 47 a.1259, *pacatos* (1): “xviii denarios por foro et seerẽ *pacatos* usque festum Sanctj Martinj” n° 13 a.1251, l.6, *pagada* (1): “soo de uós bem *pagada*” n° 24 a.1255, l.6.

[**palmo**] s.m. ‘Palmo, medida de lonxitude’. Actualmente equivale a unha cuarta, aproximadamente uns 21 cm. (vid. Dobao 1988: 30). ◇ (1): “unos boos manteens de viii uaras en longo et de v *palmos* en ancho” n° 34 a.1257, l.31.

pam vid. **pan**

pan s.m. ‘Pan’. ◇ *pan* (9): “iii terzas de *pan*” n° 39 a.1258, l.14,28, n° 50 a.[1260], l.24,26, 27,28,31,42, “iii soldos ã *pan*” n° 50 a.[1260], l.43, *pã* (24): “se quiseredes chantar arbores, cantares en tal logar que nõ tola *pã*” n° 3 a.1233, l.7, “uno modio de *pã* et de uino” n° 5 a.1237, l.15, n° 9 a.1244, l.6, “Damus uobis a atal foru que dedes inde quarta de *pã*” n° 11 a.1250, l.6, “leuardes o *pã* a meu celejro” n° 11 a.1250, l.8, n° 50 a.[1260], l.2,21,21,23, “otra uet V ã *pã*” n° 50 a.[1260], l.24,25,25,28,29, 29,30,31,32,33,34,50,52,52,53, *pam* (1): “cada ano deuemos le ad dar xiiii octauas de *pam*” n° 34 a.1257, l.7, *pane* (1): “dês inde j nobis anuatjm tertiam partem de *pane* e de vino e de lino” n° 3 a.1233, l.4, *panes* (1): “entre dos dar i carneiro e tres *panes*” n° 9 a.1244, l.6.

[**pano**] s.m. ‘Vestidura’. Sobre os significados desta voz e as súas datacións, véxase o documentado estudo de Varela Sieiro (2003: 341-345). ◇ (1): “*pan(os)* de meu corpo, os meos ao arciopreste e os meos ãre Johan Uermuez e Martj Iohannis, meu capelan” n° 39 a.1258, l.17.

papa s.m. ‘Papa’. ◇ (1): “juyz dado du *papa*” n° 48 a.1259, l.4.

par s.m. ‘Par, conxunto de dúas cousas’. Nótese que aínda non se formou o plural. ◇ (1): “dous *par* de zapatos” n° 34 a.1257, l.12.

para prep. ‘Para’. Para as súas variantes (*pera*, *pora*, *pra*) e localizacións, véxase o capítulo correspondente aos criterios de transcrición.

[**parado**] part. do v. *parar* (vid.) e adx. ‘Preparado, disposto’. ◇ *parado* (1): “dou a uós *Pedro*

Aluelo sobredito o casar que uosso padre teue a poder e a mão quando foi mellor *parado*” n° 16 a.1253, l.8; *parada* (1): “qual renda y fora posta e *parada* porlos clerigos” Ap.E a.[1252-55], l.40.

parar v.t. ‘Preparar, dispoñer’. ◇ ICopret. P3 *ap(ar) aua* (1): “Petro defendeo per ipsos bonos homes que ibi erã e *ap(ar) aua* per pignores e per fiadores” n° 4 a.[1234-36], l.44; SFut. P3 *parar* (1): “Pois nossa morte daren ha encomenda desta erdade a un destes meus fillos que ey de dõ Pedro, al que la melor *parar*” n° 14 a.1251, l.14, Inf. *parar* (2): “non uendat talj homjnq quod sit potentj de le *parar* mal” n° 28 a.1255, l.16, “quanto u Espital gaanar des aquj adeante ena deuãdita egregya auelo e dõ Viuiã deuelo a *parar* ben amigauilmiẽte mentre teuer esta eygregia” n° 48 a.1259, l.18.

parente s.m. ‘Parente, familiar’. ◇ *parẽte* (1): “quita e libre de toto *parẽte* e de todo ome de mũdo” n° 6 a.[1239-40], l.6, *parentes* (1): “pleyto que anda entrelo abade de Ferreyra en una parte e Johã Pelaez e Pedro Moniz, por si e porlos outros seus *parentes*” n° 41 a.1258, l.2.

parte s.f. 1. ‘Parte, cada unha das persoas ou grupos que participan nun asunto’. ◇ *parte* (3): “por si e por sou cõuento da una *parte*”, n° 49 a.1260, l.5,5,8, *part(e)* (1): “pecte altera *part(e)* c soldos” n° 40 a.1258, l.4, *p(ar)te* (12): “por si e por seu conuento da una *p(ar)te*” n° 19 a.1255, l.3,9,12, “peyte a outra *p(ar)te* c soldos” n° 22 a.1255, l.18, “e ua *p(ar)te* e outra ualesse fforo” n° 27 a.1255, l.6, n° 34 a.1257, l.37, n° 41 a.1258, l.1,19, “que cada una *p(ar)te* sea teuda de leuar o seu ome boo ante ele” n° 41 a.1258, l.18, n° 48 a.1259, l.2,3,16, *parti* (1): “illis couberuno todos de una *parti* e de outra” n° 7 a.1241, l.3, *partj* (1): “se algun de nossa *partj* passa cõtra esta carta” n° 15 a.1252, l.35, *partes* (7): “posuerunt a piacere de ambas *partes* homes bonos” n° 4 a.[1234-36], l.13,32,36, n° 43 a.1259, l.32, Ap.E a.[1252-55], l.35,139,147, *p(ar)tes* (12): “escriuj por mãdado das *p(ar)tes*” n° 38 a.1257, l.16, “as partes a seu plazer auerõse en omes boos juyzes de gracia” n°

- 41 a.1258, 1.4,7,11,12,13,15, “Composizō a plazer d’ anbalas *p(ar)tes* foy feita entre las *p(ar)tes*” n° 48 a.1259, 1.5,5,14, 15,15, *p(ar)t(e)s* (1): “a plazer d’ ābalas *p(ar)t(e)s* esta carta fis” n° 23 a.1255, 1.22.
- 1.1. De/por parte de**, ‘en nome de, por encargo de’. ◇ *parte* (12): “si uenerit de nostra *parte* uel de extranea que uobis uoluerit frangere istum forum” n° 11 a.1250, 1.15, n° 13 a.1251, 1.12, “peiten el couto a los propinquos *da mja parte*” n° 15 a.1252, 1.38, “Se algū cōtra este nosso feyto quiser pasar, assi *da nossa parte* como da alena” n° 23 a.1255, 1.11, n° 24 a.1255, 1.6, n° 35 a.1257, 1.10, n° 44 a.1259, 1.12,13, n° 47 a.1259, 1.22, Ap.C a.[1252], 1.27, Ap.D a.1255, Ap.D a.1255, *p(ar)te* (11): “disu *p(ar)te de dū Pol*” n° 8 a.[1193-1243], 1.10,12,17,21,23, n° 14 a.1251, 1.15, n° 19 a.1255, 1.5, “se algē *da mia p(ar)te* nē da estraya cōtra esto quiser passar” n° 32 a.1256, 1.8, n° 33 a.1257, 1.3, n° 35 a.1257, 1.17, n° 41 a.1258, 1.5,6, *por p(ar)te* (1): “*por p(ar)te* do moesteiro dou a ti” n° 21 a.1255, 1.3.
- 2.** ‘Parte, porción que lle corresponde a un nun reparto’. ◇ *parte* (2): “pecti aa *parte* du rey c morabidijs” n° 44 a.1259, 1.15, “ha ella pertinēzia de *p(ar)te* de sou padre” n° 35 a.1257, 1.5, *partj* (3): “cō quanto me hi pertenesce, *partj* do igrisario” n° 14 a.1251, 1.4,5,6, *partes* (4): “iij terzas de pan a *partes* de Martī Casado” n° 39 a.1258, 1.14, “leue o moesteyro ia dito as iij *partes*” n° 43 a.1259, 1.15, “vendemos a uós as duas *partes* de cada leyra” n° 47 a.1259, 1.14, Ap.C a.[1252], 1.16.
- 3.** ‘Parte, lugar’. ◇ *parte* (1): “se forē los homees morar en outra *parte*” n° 9 a.1244, 1.10.
- partir** v.i. **1.** ‘Partir, marchar’. ◇ IPret. P6 *partirō* (1): “Per unde *partirō* los bonos omees” n° 9 a.1244, 1.16.
- 2.** ‘Estremar, lindar’. IPres. P3 *parti* (1): “como *parti* cū Sancto Pelagio” n° 1 a.[1225], 1.10
- 3.** ‘Partir, deslindar, separar unhas propiedades doutras’. ◇ IPret. P4 *partimos* (1): “quādo *partimos* ē Uilar de Colo” n° 50 a.[1260], 1.25.
- 4.** v.t. ‘Partir, dividir’. ◇ IPret. P3 *partiu* (1): “mandou distu fazer carta que o *partiu* a prazer unus de outros” n° 7 a.1241, 1.10; SPres. P6 *partā* (1): “que *partā* tamano quinū como un de seus tios” a n° 39 a.1258, 1.32; Part. *p(ar)tidos* (1): “fezemos ende estes plazos *p(ar)tidos* por a,b,c” n° 33 a.1257, 1.31.
- partizom** s.f. ‘Partición, reparto, división’. ◇ (1): “porē damus *partizom* en quamto tem Maria Uirmuit” n° 36 a.1257, 1.5.
- pasamentu** s.m. ‘Pasamento, morte, defunción’. ◇ (1): “uiua cū suos filios e a seu *pasamētu* siia quita a suos a suos filios” n° 5 a. 1237, 1.18.
- pasar** v.I. **1.** ‘Pasar, infrinxir, non se ater ao estipulado’. ◇ IPres. P3 *passa* (1): “se algun de nossa partj *passa* cōtra esta carta” n° 15 a.1252, 1.35; Inf. *pasar* (4): “Se algū cōtra este nosso feyto quiser *pasar*” n° 23 a.1255, 1.11, n° 31 a.1256,1.4, “quin quer que a iste prazo queyra *pasar* pra britallo” n° 43 a.1259, 1.22, n° 46 a.1259, 1.6, *passar* (3): “quē a esto quiser *passar*” n° 22 a.1255, 1.17, n° 32 a.1256, 1.8, n° 34 a.1257, 1.37.
- 2.** ‘Pasar, atravesar, ir por un sitio’. ◇ SPret. P3 *pasase* (1): “macar *pasase* por tudu Lemus” Ap.D a.1255; SFut. *pasar* (1): “que cada mercader doutru cundadu que *pasar* pur Lemus” Ap.D a.1255.
- 3.** ‘Pasar, transcorrer o tempo’. ◇ Part. *passado* (1): “*passado* auia dous annos” n° 49 a.1260, 1.14.
- 4.** ‘Morrer, finir’. SFut. P3 *passar* (1): “se dō Gil *passar* ante que dona Marina” n° 30 a.1256, 1.5.
- pascua** s.f. ‘Pascua, festa cristiã que oscila entre o 22 de marzo e o 25 de abril’. ◇ *pascua* (1): “por ontroydo et por *pascua* e por natal” n° 34 a.1257, 1.35, *pasca* (1): “x soldos por *pasca*” n° 48 a.1259, 1.9.
- passar** vid. **pasar**
- patre** vid. **padre**
- patrimonio** s.m. ‘Patrimonio, conxunto de bens propios ou herdados que posúe unha persoa’. ◇ (1): “todo é de meu *pat(r)imonio*” n° 39 a.1258, 1.20.
- paz** s.f. ‘Paz’. ◇ (6): “que a nós compra nosso foro en *paz*” n° 3 a.1233, 1.11, “ficar todo esto que de suso dissemos cū la herdade ao moesteiro liure e en *paz*” n° 34 a.1257, 1.20,

“outorgo por todas mjñas boas de fazer a uós Fernando Afonso e a uossa muller ia dictos esta herdade deuãdita de *paz* a todo tempo” n° 38 a.1257, 1.10, “por que sempre uos faz amor de *paz*” n° 46 a.1259, 1.5, “in jure de *paz*” n° 49 a.1260, 1.9,13.

pea s.f. ‘Pena, castigo’. ◇ **pea** (4): “uola entergar nõ quiserẽ...leue a *pea* que iat no plazo” n° 2 a.1231, 1.15, “su *pea* de cẽ soldos” n° 33 a.1257, 1.32, “su *pea* das costas e do dereyto” n° 41 a.1258, 1.5,20, **peea** (1): “ista *peea* de suzodita peyte” n° 43 a.1259, 1.22.

[**pecado**] s.m. ‘Pecado’. ◇ (1): “por remiemento de sous *pecados*” n° 17 a.1253, 1.7.

[**pectar**] vid. [**peitar**]

[**pedir**] v.t. ‘Pedir’. ◇ IPret. P3 **pedeu** (1): “*pedeu* a nĩj por frõtas d’omees boos que le ualesse foro e dereyto” n° 27 a.1255, 1.10, **pidio** (3): “don abade *pidio* a primeyra proua dante o juit e deromla” n° 49 a.1260, 1.25, “*pidio* fiador” n° 49 a.1260, 1.29,31; P6 **pedirõn** (1): “o prior e os coẽgos *pedirõnos* que lle dessemos ende esta carta” Ap.E a.[1252-55], 1.167, **pidiron** (1): “os frades *pidironmi* carta desde juizu” Ap.D a.1255.

peea vid. **pea**

[**peitar**] v.t. ‘Peitar, pagar un tributo ou unha multa’. ◇ SPres. P3 **peite** (8): “*peite* ccc morabidijs al rej” n° 14 a.1251, 1.16, n° 15 a.1252, 1.25,36, “Quen britar esta carta, *peitelo* al outro cabo” n° 15 a.1252, 1.34, n° 35 a.1257, 1.18,19, n° 42 a.1259, 1.7,8, **peyte** (8): “quẽ a esto quiser passar sea maldito e maldita e *peyte* a outra parte c soldos” n° 22 a.1255, 1.18, n° 24 a.1255, 1.7, n° 32 a.1256, 1.8, n° 38 a.1257, 1.6, n° 43 a.1259, 1.23, n° 46 a.1259, 1.6, n° 47 a.1259, 1.22, n° 48 a.1259, 1.16, **p(e)yte** (1): “*p(e)yte* ẽ couto cc soldos e a herdade in dobro” n° 31 a.1256,1.4, **pecte** (6): “E uós ou uossa uoz se a demandar quesser *pecte* D soldos á uoz do rey” n° 2 a.1231, 1.10, n° 23 a.1255, 1.12, n° 34 a.1257, 1.37, n° 40 a.1258, 1.4, Ap.A a.[1232]-1263, 1.22, Ap.C a.[1252], 1.28, **pecti** (1): “se algẽ ueer da mia parte uel d’estraa cõtra esta carta, aga a maldizõ de Deus e *pecti* aa parte du rey c morabidijs” n° 44 a.1259, 1.15, **pectj** (1): “*pectj* esa erdade dublada”

n° 44 a.1259, 1.16; P6 **peiten** (1): “Se falecen elos posijdores del monesteyro esta carta, *peiten* el couto a los propinquos da mja parte” n° 15 a.1252, 1.37.

[**peiurar**] v.t. ‘Perxurar, renegar’. ◇ Part. **peiurado** (1): “Se algũ cõtra este nosso feyto quiser pasar, assi da nossa parte como da alena, seia maldicto e *peiurado*” n° 23 a.1255, 1.11.

pelle s.f. ‘Pel, coiro’. ◇ (1): “saya de broneta e *pelle* cordeyra” n° 34 a.1257, 1.12.

Pelon adx. ‘Pelón, que non ten pelo’. Está usado como sobrenome. ◇ (2): “Joane Moogo, dito *Pelõ*” n° 25 a.1255, 1.15, “Joã *Pelõ*” n° 25 a.1255, 1.16.

Pena s.f. ‘Pena, rocha’. Aparece formando parte de distintos topónimos. ◇ (4): “fratres de *Penamaiori*” n° 7 a.1241, 1.1, “Johã Fernandez de *Pena* Ferreira” n° 21 a.1255, 1.11, “ena Pousa da *Pena*” n° 35 a.1257, 1.10, “moro aa *Pena*” n° 36 a.1257, 1.2.

pendente adx. ‘Pendente, que colga’. ◇ (1): “doulis mia carta aberta cõ meu seelo *pendẽte*” n° 17 a.1253, 1.14.

penor vid. **peñor**

peñor s.m. ‘Peñor, cousa que se entrega como garantía do pagamento’. ◇ **peñor** (1): “uno destes casales tẽgo a *peñor* por xxx morabidijs” n° 14 a.1251, 1.7, **penor** (4): “que mitades estes frades nas herdades en logo de *penor*” n° 33 a.1257, 1.22, “deyto a *penor* quanta herdade ayo” n° 37 a.1257, 1.3, “recebo de tj por ela en *penor* LX e V soldos de leoneses” n° 37 a.1257, 1.6,8, **penores** (1): “jecto a *penores* quanta herdade ey in Suẽgas” Ap.B a.1251, 1.3, **pinores** (1): “deyte a *pinores*” n° 26 a.1255, 1.9, **pignores** (1): “aparaua per *pignores* e per fiadores” n° 4 a.[1234-36], 1.44.

perante prep. ‘Perante’. Vid. tamén a loc. *pera ante*, s.v. *ante*. “**p(er)ante** (3): “*p(er)ante* nós” Ap. E a.[1255-60], 1.115, “*p(er)ante* o clerigo da ygleia e perante os fijgleges” Ap. E a.[1255-60], 1.124,125, **p(er)-ante** (1): “uena amparar a dereyto *p(er)-ante* mĩj” n° 33 a.1257, 1.21, **p(er)ãte** (3): “*p(er)ãte* dõ Rodrigo” n° 33 a.1257, 1.6,10,17, **p(er)ant** (1): “as razeos e as demãdas *p(er)ant*’ o juiz” n° 33 a.1257, 1.11.

- [**perder**] v.t. **1.** ‘Perder, deixar de ter’. ◇ SPres. P3 *p(er)za* (1): “*p(er)za* o foro e fique a mi” n° 9 a.1244, l.12, SFut. P2 *p(er)deres* (1): “non *p(er)deres* tu ista herdade nê eu a prol dela” n° 13 a.1251, l.8.
2. v.p. ‘Perderse, arruinarse’. ◇ SPres. P6 *p(er)dan* (1): “rendan suas missas que nō se *p(er)dan* porla seitura” n° 15 a.1252, l.16.
- pera** vid. **para**
- [**pereyra**] s.f. ‘Pereira’. En singular forma parte dun topónimo. ◇ *P(er)era* (1): “Pedro Pelagij de *P(er)era*-bōa” n° 10 a.1247, l.5, *pereyras* (1): “achâtar de *pereyras* e de maceyras ou doutras aruores quais quer” n° 43 a.1259, l.9.
- perera** vid. [**pereyra**]
- [**perigrinacion**] s.f. ‘Peregrinación’. ◇ (1): “quando uadit in *perigrinacionem* Sancte Marie de Rocamador” n° 5 a. 1237, l.3.
- [**permaescer**] v.i. ‘Permanecer’. ◇ SPres. P3 *p(er)maesca* (1): “sempre *p(er)maesca* in sua forza” n° 23 a.1255, l.12, *p(er)manezca* (2): “este feito todauia firme *p(er)manezca*” n° 15 a.1252, l.26, “*p(er)manezca* firme ela carta por iamais” n° 15 a.1252, l.38.
- [**permanezcer**] vid. [**permaescer**]
- perna** s.f. ‘Perna, pata’. ◇ (1): “una *perna* de uaca II e meo” n° 50 a.[1260], l.4,5.
- perssoa** s.f. ‘Persoa’. ◇ (1): “prouou cū sua *perssoa* e cū dous mōges do logar” n° 49 a.1260, l.27.
- persoeyro** s.m. ‘Representante legal’. Vid. tamén s.v. *procurador*. ◇ *p(er)soeyro* (2): “o abbade de Melō, por si ou por seu *p(er)soeyro*” n° 27 a.1255, l.3, “Isteuoo Paayz, *p(er)soeyro* do abbade” n° 27 a.1255, l.9, *p(er)sueyro* (1): “leyxoo por meu *p(er)sueyro* in todo” n° 39 a.1258, l.37, *pesoeyro* (1): “deu por seu *pesoeyro* Rodrigo Gūsaluiz” n° 33 a.1257, l.7, *p(er)soneyro* (2): “auja seer dâte mj, dō Rodrigo Alfonso, por ssi ou por seu *p(er)soneyro*” n° 27 a.1255, l.3, “dō Rodrigo Alfonso nê ueo por si nê por seu *p(er)soneyro*” n° 27 a.1255, l.9.
- personaria** vid. **pesoaria**
- personeyro** vid. **persoeyro**
- persueyro** vid. **persoeyro**
- [**pertenenza**] s.f. ‘Pertenza’. ◇ *p(er)tenēzas* (1): “montes, fontes, cū todos seus drectos e *p(er)tenēzas*” n° 24 a.1255, l.4, *p(er)tinēzas* (1): “erdo a uós del cū todas suas *p(er)tinēzas*” n° 30 a.1256, l.2, *p(er)tinēzas* (1): “suis directuris e *p(er)tinnēzas*” n° 46 a.1259, l.4, *pertine[n]cias* (1): “cō todas suas direyturas e *pertine[n]cias* por todo lugar que as possas achar” n° 37 a.1257, l.5, *p(er)tinēcias* (1): “esto dou enos lugares hu lo aio con todas suas *p(er)tinēcias*” n° 15 a.1252, l.10.
- [**pertenescer**] vid. [**pertijzer**]
- [**pertenezer**] vid. [**pertijzer**]
- [**pertijzer**] v.i. ‘Pertencer’. ◇ IPres. P3 *p(er)tijze* (3): “quanta uoz a mj *p(er)tijze* de meo padri” n° 10 a.1247, l.4,6,8, *p(er)tenesce* (2): “dous casales que ey en San Lourēzo e cō quanto me hi *p(er)tenesce*” n° 14 a.1251, l.4,7, *p(er)teneze* (1): “con seus terminos e con quanto a essa herdade *p(er)teneze*” n° 34 a.1257, l.30; ICopret. *p(er)tinezia* (1): “a qual ha ella *p(er)tinezia* de parte de sou padre” n° 35 a.1257, l.5.
- [**pertinencia**] vid. [**pertenenza**]
- [**pertinenza**] vid. [**pertenenza**]
- [**pertinezer**] vid. [**pertijzer**]
- [**pertinnenza**] vid. [**pertenenza**]
- [**peruir**] v. ‘Posuir, ter’. Con este significado non se atesta nos repertorios léxicos (DDGM), se ben hai contextos similares na documentación: “quanta herdade avia τ deuia por auer mia nana, Oraca Johanes ... que *perven* sub fino de Sancta Maria de Duancof” a.1284 Castro de Rei (Sponer 1932-34: 23), “faço a vos carta de doaçon do meu quion quanto *perven* a mia cabeça do villar que chaman Sam Iulan” 1267 Oseira (apud TMILGa). ◇ IPres. P3 *p(er)-uē* (1): “d’entre Leyra do Espital e leyra de Pedro Johannis, que *p(er)uē* Johan Perez de Seyxō” n° 47 a.1259/9/1.9.
- pescado** s.m. ‘Peixe pescado’. ◇ (5): “ē *pescado* xxxv soldos” n° 50 a.[1260], l.2,9, 12,13,30.
- pesoaria** s.f. ‘Representación legal dunha persoa’. ◇ *pesoaria* (3): “quitouse de *pesoaria*” n° 33 a.1257, l.12,16,17, *p(er)sonaria* (1): “carta de *p(er)sonaria* do abbade e do cōuēto” n° 27 a.1255, l.7.
- pesoeyro** vid. **persoeyro**
- petra** s.f. ‘Pedra’. ◇ (1): “fuerunt ibi chegar *pet(r)a* e madeyra” n° 4 a.[1234-36], l.4.

[**Pía**] s.f. ‘Pía’. Está usado en plural, como topónimo. ◇ (1): “dous casares que demãdaua dõ Rodrigo Alfonso ao abbade de Melõ en *Pias*” n° 27 a.1255, l.6.

[**pidir**] vid. [**pedir**]

[**pignor**] vid. **penor**

Pineyro s.m. ‘Piñeiro’. Está usado como topónimo. ◇ (1): “preyto conos homees de *Pineyro*” Ap.A a.[1232]-1263, l.2.

[**pinor**] vid. **penor**

pinorar v.t. ‘Peñorar, empeñar’. Vid. tamén s.v. *supinorar*. ◇ Inf. **pinorar** (1): “se quiser uëder ou *pinorar*” n° 26 a.1255, l.8.

Piquito s.m. Forma utilizada como sobrenome, polo que o significado non se pode inferir do contexto; pode estar en relación con *pico*. ◇ (1): “Pedro *Piquito*” n° 49 a.1260, l.11.

pitanza s.f. ‘Pitanza, ración de comida que se distribúe aos que viven en comunidade ou aos pobres’. ◇ **pitãza** (1): “L soldos pra *pitãza*” n° 39 a.1258, l.7, **pitãcia** (1): “damos una cuba de ujno de xv moos xena pera una *pitãcia* al conuëto de Sã Martjño” n° 14 a.1251, l.24.

[**pixota**] s.f. ‘Peixota, pescada’. ◇ (1): “en quaraesma deue ela a auer *pixotas* e sardinas” n° 34 a.1257, l.32.

placere vid. **prazer**¹

placito vid. **plazo**

plazer vid. **prazer**¹

[**plazer**] vid. [**prazer**]²

plazo vid. **prazo**

plectu vid. **preyto**

pleyto vid. **preyto**

pobla s.f. ‘Pobra, poboación fundada con privilexios reais ou episcopais’. ◇ (1): “homees que poblã esta *pobla* de Vilabona” n° 9 a.1244, l.1.

[**poblar**] vid. [**pobrar**]

[**pobrar**] v.t. ‘Poboar’. ◇ IPres. P6 **poblã** (2): “homees que *poblã* esta *pobla* de Vilabona” n° 9 a.1244, l.1,4; SPres. P5 **pobredes** (1): “que a *pobredes* bẽ como *poderdes* melor” n° 3 a.1233, l.9.

poder¹ s.m. ‘Poder, dereito e capacidade de decidir e dispoñer’. ◇ (3): “o casar que uosso padre teue a *poder* e a mão” n° 16 a.1253, l.8, “dam *poder* aos mãdadores que *possam* mãdar” n° 41 a.1258, l.11,15.

poder² v. ‘Poder’. ◇ IPres. P1 **posso** (1): “se por uentura eu nõ *posso* me auijr cõuosco ena uëzõ” n° 22 a.1255, l.12; P3 **pode** (2): “aqui *pode* ista” n° 8 a.[1193-1243], l.24, “*pode* pagar esta renda ao moesteyro” Ap.E a.[1252-55], l.66,87; P4 **podem(os)** (1): “*podem(os)* e soubemos pregũtar” Ap.E a.[1252-55], l.60; P5 **podedes** (1): “¿qui *podedes* i facer?” n° 8 a.[1193-1243], l.21; P6 **podẽ** (2): “se os mãdadores sobreditos os *podẽ* auijr” n° 41 a.1258, l.9, “*podẽ* e podiã pagar estas rendas” Ap.E a.[1252-55], l.162, **podem** (1): “*podem* seer ben herdadas” Ap.E a.[1252-55], l.161; ICopret. P3 **podia** (8): “se sse *podia* dar esta renda por aquesta herdade” Ap.E a.[1252-55], l.55,69,90,99,103,136,143,82; P6 **podĩã** (1): “*podĩã* pagar estas rendas” Ap.E a.[1252-55], l.162; SPres. P2 **possas** (2): “si uenerit tibi paupertate que non *possas* morare in terra” n° 13 a.1251, l.7, “por todo lugar que as *possas* achar” n° 37 a.1257, l.5, P5 **possades** (2): “por ú quer que essa herdade e uoz *possades* achar” n° 22 a.1255, l.9, n° 23 a.1255, l.9; P6 **possam** (1): “aos mãdadores que *possam* mãdar tã ben en cartas como en fiadoria” n° 41 a.1258, l.11; SFut. P3 **poder** (2): “ho que o melor *poder* enperar” n° 15 a.1252, l.21, n° 41 a.1258, l.6, **puder** (1): “non ouer otro ome bono qual *puder* auer” n° 36 a.1257, l.8; P5 **poderdes** (3): “que a pobredes bẽ como *poderdes* melor” n° 3 a.1233, l.9, “por ú esta herdade e uoz *poderdes* achar” n° 24 a.1255, l.4, n° 32 a.1256, l.5; P6 **poderẽ** (1): “qual deles *poderẽ* auer e dar ao pleyto” n° 41 a.1258, l.7.

poderoso adx. ‘Poderoso, con poder ou capacidade para facer unha cousa’. ◇ **poderoso** (2): “nõ criedes hi fillos de cauleyro ou de *poderoso*” n° 3 a.1233, l.12, “agrauado por graue ifirmidade pero *poderoso* de meu siso” n° 39 a.1258, l.3, “fazoo eu *poderoso* do meu auer” n° 39 a.1258, l.36, **poderosa** (1): “fazemola ende *poderosa* que uenda” n° 12 a.1251, l.3.

poer v. ‘Poñer, pór’. ◇ IPres. P1 **poño** (1): “*poño* y meu nome e sinal” Ap.E a.[1252-55], l.181, **pono** (1) “qual foro eu *pono* cũ eles” Ap.A a.[1232]-1263, l.3; P6 **poen** (4): “*poen*

- a prazer que se os mādadores sobreditos os podê auijr, ... uala” n° 41 a.1258, 1.8, “*poen* e outorgã de chegarẽ senlos destes omes boos domĩgo primeyro” n° 41 a.1258, 1.13,17,18; IPret. P3 *p(os)* (1): “aquil ue ruu qui u *p(os)* pur Iohan Dominici” n° 8 a.[1200-1243], 1.34; P4 *posem(os)* (1): “que ualia bẽ e cõpridamente esta renda que lle nós *posem(os)*” Ap.E a.[1252-55], 1.118, *posemus* (1): “esta renda que lle nós *posemus*” Ap.E a.[1252-55], 1.128; P6 *posuerũ* (1): “*posuerũ* suos uigarios” n° 4 a.[1234-36], 1.28; IAntepret. P6 *poserã* (1): “omes bõos que a y *poserã*” Ap.E a.[1252-55], 1.41; Inf. Conx. P4 *poerm(os)* (1): “*poerm(os)* eu un meu amigo e uós outro uosso” n° 22 a.1255, 1.13; Inf. *poer* (1): “fezemos hy *poer* u seelo de bispo” n° 48 a.1259, 1.19; Part. *posta* (1): “ueo o dia *posta* qui auiam mays d’ entrar” n° 49 a.1260, 1.30, *posta* (11): “qual renda y fora *posta* e parada porlos clerigos” Ap.E a.[1252-55], 1.45,63, 69,76,76,90,91,104,136,143, *postas* (1): “as rendas que lle forã *postas*” Ap.E a.[1252-55], 1.156.
- poes** 1. adv. ‘Despois’. Vid. tamén s.v. *despoes*. ◊ *poes* (1): “e *poes* ficar a uno amigo” n° 20 a.1255, 1.5.
2. prep. ‘Despois de’. ◊ *pois* (2): “*Pois* nossa morte daren ha encomenda desta erdade” n° 14 a.1251, 1.13, “e *pois* de mj un de meus fillos” n° 15 a.1252, 1.19.
- pois** vid. **poes**
- ponte** s.f. ‘Ponte’. ◊ *ponte* (1): “aa *ponte* de Ourees, J soldo” n° 39 a.1258, 1.17, *Põte* (3): “quãdo aduxe as maçãs á *Põte*” n° 50 a.[1260], 1.18,19,50.
- por** prep. ‘Por’. Para as súas variantes (*per*, *pur*), localizacións e contraccións co artigo determinado (*polo*, *pele*), véxase o capítulo correspondente aos criterios de transcrición.
- pora** vid. **para**
- porco** s.m. ‘Porco’. ◊ *porco* (10): “I *porco* de VIII soldos” Ap.A a.[1232]-1263, 1.6, Ap.E a.[1252-55], 1.49,72,77,93,106,121,131, 139,146, *porcos* (2): “u *porcos* prezados en XII soldos” n° 34 a.1257, 1.8, n° 39 a.1258, 1.25.
- poren** adv. ou conx. consecutiva ‘Por iso, por ese motivo’. ◊ (2): “e *porẽ* damus partizom en quanto tem Maria Uirmuit” n° 36 a.1257, 1.5, “E *porẽ* accebemos de uós prezo” n° 47 a.1259, 1.19.
- Porta** s.f. ‘Porta’. Está usado formando parte dun topónimo. ◊ (1): “o Souto de *Porta*” n° 1 a.[1225], 1.5,21.
- portadigo** s.m. ‘Portádego, tributo pagado por pasar por determinado sitio dun camino ou na entrada dunha cidade’. Vid. tamén s.v. *portagen*. ◊ *portadigo* (1): “contenda ... subelo *portadigo*” Ap.D a.1255, *portadigu* (2): “dicia que lle fillaban *portadigu* en lugar ú u nunca deran” Ap.D a.1255, “Hus frades mostraron carta de nusu senor el rey que mandaba da-lu *portadigu* en tudu Lemus” Ap.D a.1255.
- [**portador**] s. ‘Persoa encargada de cobra-lo tributo de portaxe’. ◊ (1): “razuaban seus *portadores* ca non demandaban *portagen* senon en uun lugar” Ap.D a.1255.
- portage** s.f. ‘Portaxe, tributo pagado por pasar por determinado sitio dun camino ou na entrada dunha cidade’. Vid. tamén s.v. *portadigo*. ◊ *portage* (1): “que dé una *portage* e mais non” Ap.D a.1255, *purtagen* (1): “razuaban seus *portadores* ca non demandaban *purtagen* senon en uun lugar a nen un mercador” Ap.D a.1255.
- porto** s.m. ‘Porto’. ◊ (1): “In *porto* de Langulo habet regalengo” n° 1 a.[1225], 1.6,18.
- pos** prep. ‘Despois de’. ◊ (1): “I° dominico *p(os)* iãtar” n° 8 a.[1200-1243], 1.34.
- [**posijdor**] s. ‘Posuidor’. ◊ (1): “Se falecen elos *posijdores* del monesteyro esta carta” n° 15 a.1252, 1.37.
- potentj** adx. ‘Que pode facer algo, capaz, apto’. ◊ (1): “non uendat talj homjnj quod sit *potentj* de le parar mal” n° 28 a.1255, 1.16.
- Poupado** adx. e s. ‘Poupado, mimado, consentido’. Está usado como sobrenome. ◊ *Poupado* (1): “Martĩ *Poupado*” n° 25 a.1255, 1.9, *Poupadu* (1): “Martinus dictus *Poupadu*” n° 25 a.1255, 1.4.
- Pousa** s.f. ‘Casa de campo’, ‘presa de auga para o muíño ou para pesqueira’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 183-184). Está usado nunha secuencia toponímica. ◊ (1): “ena *Pousa* da Pena” n° 35 a.1257, 1.9.

Prada s.f. ‘Zona de pastos para o gando’ (vid. Álvarez Maurín 1994: 185). Está usado como topónimo. ◇ (1): “dona Elujra de Prada” n° 14 a.1251, l.2.

prazer¹ s.m. ‘Pracer, sensación producida por algo que gusta moito’. Usado na loc. adv. **a pracer**. ‘Segundo a vontade de cada un, co seu consentimento’, e tamén na loc. prep. **a/por pracer de**, co mesmo significado. ◇ **a prazer** (1): “outrosi poen a prazer que se os mãadores sobreditos os podê auir, quer por joyzo, quer por auenencia, uala” n° 41 a.1258, l.9. ◇ **a prazer de** (5): “si nõ dar i boi, el melor que ouer, a prazer da muler” n° 9 a.1244, l.9, “Heu, Johã Fernandez, mōges, a prazer d’ ãbalas partes esta carta fis” n° 23 a.1255, l.22, “as partes a seu prazer aueerõse en omes boos juyzes de gracia” n° 41 a.1258, l.4, n° 45 a.1259, l.7, “Conposizõ a prazer d’ anbalas partes foy feita entre las partes” n° 48 a.1259, l.5, “aio y a meter u alcaldes da uilla a meu prazer e a seu deles” Ap.A a.[1232]-1263, l.8, **a pr[a]z[e]r de** (1): “dõ Petro Rudericj mandou distu fazer carta que o partiu a pr[a]z[e]r unus de outros” n° 7 a.1241, l.10; **a plac(er)e de** (5): “ipso concilio posuerunt a placere de ambas partes homines bonos e pacto” n° 4 a.[1234-36], l.13, **p(or) p(r)azer de** (1): “p(or) p(r)azer das partes, fomos aas ygleias” Ap.E a.[1252-55], l.35.

[prazer]² v.i. ‘Pracer, agradar, ser do gusto de alguén algunha cousa’. ◇ IPres. P3 **plaz** (1): “pur prezo que a mĩ e a ti el ben plaz” n° 44 a.1259, l.8; IPret. P3 **p(ro)ugo** (2): “prezo que a nós e a uós p(ro)ugo” n° 31 a.1256, l.3, n° 32 a.1256, l.6, **prouguo** (1): “Vendo a uós por prezo e por bem que me uós fezeistes, qual a mĩ prouguo” n° 23 a.1255, l.5, **aprougo** (1): “por prezo o qual aprougo a nós e a eles” Ap.C a.[1252], l.7, **plougo** (4): “prezo que a mĩ e a uós bem plougo” n° 24 a.1255, l.5, n° 37 a.1257, l.7, n° 46 a.1259, l.6, n° 47 a.1259, l.19, **aplougo** (1): “recebi de uós preço LXXX soldos que a m̃j e a uós aplougo e de que soo bẽ pagado” n° 42 a.1259, l.6.

prazo s.m. ‘Escritura, documento legal’. ◇ **p(r)azo** (4): “quim contra este p(r)azo passar” n° 34 a.1257, l.37, “fazemos preyto e p(r)azo in

D soldos” n° 43 a.1259, l.5, “quin quer que a iste p(r)azo queyra pasar pra britallo, ista peea de suzodita peyte, e o p(r)azo remana firme” n° 43 a.1259, l.22, 23, **p(ra)zo** (1): “E esté o p(ra)zo en reuor” n° 34 a.1257, l.37, **plazo** (5): “leue a pea que iat no plazo” n° 2 a.1231, l.15, “Sabuda cousa segia a quantos este plazo uirem” n° 34 a.1257, l.2, “plazo e ueruo firme que uala por sempre” n° 34 a.1257, l.3, n° 41 a.1258, l.8, Ap.B a.1251, l.2, **pla(c)ito** (1): “peite otro tanto a aquel a que demãdar do pla(c)ito” n° 35 a.1257, l.19, **plazos** (1): “E que aquesto nõ uena depouys en dulta, fezemos ende estes plazos” n° 33 a.1257, l.31.

2. ‘Prazo, tempo sinalado’. ◇ **prazo** (1): “Isteuoo Paayz, persoeyro do abbade, esteue ao prazo assi como deuja” n° 27 a.1255, l.9, **plazo** (1): “esteue al plazo e al dia” n° 27 a.1255, l.8, **pl(a)c(ito)** (1): “die pl(a)c(ito) uocarunt homines bonos supra dictos” n° 4 a.[1234-36], l.31.

precio vid. **prezo**

prectes adx. ‘Preitês, mediador, persoa que media en preitos’. ◇ (1): “fui prectes inquisidur cū alios omnes bonos de demãdas que faciã unos ad alios” n° 8 a.[1193-1243], l.42.

precto vid. **pleyto**

pregunta s.f. ‘Pregunta’. ◇ (1): “fezemos p(re)gũta ao prior” Ap.E a.[1252-55], l.38.

preguntar v.t. ‘Preguntar, interrogar’. ◇ IPret. P **p(re)guntam(os)** (1): “p(re)guntam(os) por aquella mayor uerdade que podemos e soubemos pregũtar” Ap.E a.[1252-55], l.59; Inf. **p(re)gũtar** (1): “aquella mayor uerdade que podemos e soubemos p(re)gũtar” Ap.E a.[1252-55], l.60; Part. **espregũtado** (1): “espregũtado fuy do tẽpo quanto auia que fura” n° 25 a.1255, l.25, **enp(re)gũtado** (1): “enp(re)gũtado fuy do tẽpo quanto auia esto que fura” n° 25 a.1255, l.12.

preyto s.m. ‘Preito, demanda xudicial, contrato, convenio’. ◇ **preyto** (3): “vierom a preyto” n° 49 a.1260, l.3, “encorreose de este preyto” n° 49 a.1260, l.34, “preyto conos homees de Pineyro” Ap.A a.[1232]-1263, l.2, **p(re)yto** (3): “fazo p(re)yto e ueruo que sea stauel por senpre” n° 22 a.1255, l.6, “fazemos p(re)yto e prazo in D soldos” n° 43 a.1259, l.5, “ueo

- o dia posto qui auiam mays d'entrar in *p(re)yto*" n° 49 a.1260, 1.31, **preito** (1): "esta donaciõ e esta esmolna dou por tal *preito* qu'el cõuento deste deuandito monesteyro seia escusado de segar" n° 15 a.1252, 1.14, **preito** (1): "por tal *preito* que la tẽgamos eu e meu marido" n° 14 a.1251, 1.10, **p(re)cto** (5): "a tal *p(re)cto* e sub tal condicõ" n° 2 a.1231, 1.4, "E nõs, abade e conuẽto de Melõ outro tal *p(re)cto* fazemos a uõs" n° 2 a.1231, 1.11, "tal *p(re)cto* que tu aias est casar dicto en teus dias" n° 20 a.1255, 1.4, "Testes que uirõ este *p(re)cto* octorgar" n° 20 a.1255, 1.9, "Que presẽtes forõ e ujrõ este *p(re)cto* octorgar" n° 21 a.1255, 1.13, **pleyto** (14): "agora por mĩ quitouse do *pleyto*" n° 33 a.1257, 1.17, "Este é o *pleyto* que anda entrelo abade de Ferreyra en una parte e Johã Pelaez e Pedro Moniz ... na demanda da herdade sobre que contendẽ" n° 41 a.1258, 1.1, "este *pleyto* ueo en joyzo ante Sancho Moniz, alcalde del rey" n° 41 a.1258, 1.3,6,7,8,12, 15,16,17,18,19, "este *pleyto* se deue a tractar d'anbalas partes a boa fe e sen enguano" n° 48 a.1259, 1.14,16, "este *pleyto* seya estauil" n° 48 a.1259, 1.16, **pleito** (1): "que este *pleito* seia mas firme" n° 12 a.1251, 1.4, **plectu** (2): "Urraca Dominici deu sua uoce a dũ Pol de isto *plectu*" n° 8 a.[1193-1243], 1.4,38.
- prelado** s.m. 'Prelado'. ◊ (1): "Martin Perez, *p(re)lado* da higreja de Fechas" n° 19 a.1255, 1.17,20, n° 28 a.1255, 1.10, n° 31 a.1256,1.10, n° 42 a.1259, 1.12, n° 44 a.1259, 1.28, n° 48 a.1259, 1.2.
- prender** v.t. 'Prender, tomar'. ◊ ICopret. P3 **p(re)ndia** (1): "E fratre Petro tornou ... quexarse de tal fortja que *p(re)ndia*" n° 4 a.[1234-36], 1.20; Inf. **p(re)nder** (1): "fuerunt ibi chegar petra e madeyra e *p(re)nder* hereditate" n° 4 a.[1234-36], 1.4.
- presencia** vid. **presenza**
- presente** 1. adx. 'Presente'. ◊ **p(re)sente** (8): "Eu, Sancho Perez, notario, foy *p(re)sente* e scriuj" n° 18 a.1254, 1.18, n° 19 a.1255, 1.22, "*P(re)sente* e concedente" n° 38 a.1257, 1.4, "*p(re)sente* et outorgãte" Ap.E a.[1252-55], 1.73,118,131,132,181, **p(re)sẽte** (1): "a uõs, dõ Viujan, abade *p(re)sẽte*" n° 15 a.1252, 1.4, **p(re)sent(e)** (1): "que a escriuj e *p(re)sent(e)* fuj" n° 42 a.1259, 1.17, **pr(es)ente** (2): "Tohan Dominicj, *pr(es)ente*" n° 8 a.[1193-1243], 1.41,51; **presentes** (5): "A todos sega sabudu assi a los qui sũ *presentes* como aos qui hã de uijr" n° 10 a.1247, 1.2,19, n° 15 a.1252, 1.1, n° 35 a.1257, 1.24, Ap.A a.[1232]-1263, 1.22, **presẽtes** (2): "Qui *presẽtes* fuerunt" n° 5 a. 1237, 1.27, n° 33 a.1257, 1.34, **p(re)sẽtes** (3): "Que forõ *p(re)sẽtes*" n° 21 a.1255, 1.12, n° 34 a.1257, 1.38, n° 46 a.1259, 1.10, **p(re)sentes** (25): "Qui *p(re)sentes* fuerunt" n° 9 a.1244, 1.22, n° 11 a.1250, 1.1,20, n° 18 a.1254, 1.14, n° 19 a.1255, 1.16, n° 22 a.1255, 1.20, n° 23 a.1255, 1.18, "Conozuda cousa sea a todolos que som *p(re)sentes* como alos que am de uijr" n° 24 a.1255, 1.1,11, n° 26 a.1255, 1.14, n° 30 a.1256, 1.9, n° 31 a.1256,1.9, n° 32 a.1256, 1.13, n° 36 a.1257, 1.9, n° 37 a.1257, 1.1,12, n° 38 a.1257, 1.12, n° 39 a.1258, 1.37, n° 43 a.1259, 1.2,24, n° 45 a.1259, 1.12, n° 47 a.1259, 1.28, n° 48 a.1259, 1.20, Ap.B a.1251, 1.8, Ap.C a.[1252], 1.20, **p(re)sent(e)s** (3): "as partes *p(re)sent(e)s*" Ap.E a.[1252-55], 1.140, 147,173, **p(resentes)** (5): "Qui *p(resentes)* fuerunt" n° 2 a.1231, 1.16, n° 3 a.1233, 1.15, n° 40 a.1258, 1.5, n° 42 a.1259, 1.12, n° 44 a.1259, 1.25.
- 1.1. en presente**, loc. adv. 'neste momento'. ◊ **en p(re)sente** (2): "nõs damos a ela en primeyramẽte agura *en p(re)sente* cc et xxxª soldos" n° 34 a.1257, 1.6, "dou *in p(re)sente* toda mina herdade" n° 34 a.1257, 1.29.
- 1.2. de presente**, loc. adv. 'diante, na presença de alguẽ'. **presente** (1): "disse que estaua *de presente* en uoz do abade" n° 25 a.1255, 1.20, **p(re)sente** (1): "todalas donas octrosi forõ *de p(re)sente*" n° 20 a.1255, 1.11.
- 2.** s.m. 'Presente, agasallo'. No latín med., *praesentium* significaba tamẽn 'imposto ou renda para ser eximido da obriga de dar hospitalidade' (Niermeyer 1976 s.v.). ◊ **p(re)sente** (3): "hũ *p(re)sente*" Ap.E a.[1252-55], 1.106,139,146, **p(re)sentes** (5): "dous *p(re)sentes*, hũ por san Yoane Babbista e outro por natal" Ap.E a.[1252-55], 1.48,72,78,94,121.
- presenza** s.f. 'Presença'. ◊ **p(re)senza** (1): "otros muytos que o uirõ e u oyrõ e per cuya *p(re)*

- senza fuy*” nº 30 a.1256, l.10, **p(re)sencia** (1): “Marina Iohannis, testis, per cuya *p(re)sencia* fuy, que o mãdou fazer” nº 30 a.1256, l.11, **p(re)zenza** (1): “en *p(re)zenza* de nós” nº 33 a.1257, l.25.
- preso** adx. ‘Preso, callado, referido ao leite’. ◇ (1): “una cãtara de lecte *p(re)so* cū nata” nº 34 a.1257, l.17.
- pressa** s.f. ‘Présa, presión’. ◇ (1): “Vnde per *p(re)ssa* dos alcaldes fforom inffiados e auigarados” nº 49 a.1260, l.22.
- prestameyro** s.m. ‘Prestameiro, magnate que rexía un territorio atribuído polo rei en préstamo’ (vid. García de Valdeavellano 1982: 318). ◇ **p(re)stameyro** (2): “dō Rodrigo Fernãdez, *p(re)stameyro* in Palares” nº 31 a.1256, l.9, nº 32 a.1256, l.12, **p(re)stam(ey)ro** (1): “*p(re)stam(ey)ro* en Loyo, Guilelme Diaz” nº 47 a.1259, l.27.
- prestamo** s.m. ‘Préstamo, cantidade de cartos ou cousa que se presta’. ◇ **p(re)stamo** (1): “dou e octorgo aquí *p(re)stamo* qual teno de uos” nº 45 a.1259, l.8, **ap(re)stamo** (1): “eno jur padroadigo dessa deuãdita eygregya que o tena do Espital en *ap(re)stamo*” nº 48 a.1259, l.12.
- prestanza** s.f. ‘Prestanza, servizo’. **Fazer prestanza**, ‘dar mostras de amizade’ (vid. Viterbo s.v. *prestança e amor*). ◇ **p(re)stanza** (1): “qui lis *faza* sempri amor e ajuda e *p(re)stanza* e ãparamento ú lis mister for” nº 10 a.1247, l.17, **prestãza** (1): “rogo a don abbade e ao cõueto que *fazã* algo e *prestãza* a mja fila Domjga Perez e que ajudẽ a criar” nº 26 a.1255, l.12.
- preuedo** s.m. ‘Presbítero’. Non aparece definido nos repertorios léxicos (DDGM), aínda que hai seis ocorrencias máis no TMILGa, no contexto ‘clerigo preuedo’. ◇ (1): “Johan Fernandez, *p(re)uedo*” nº 22 a.1255, l.23.
- [**prezar**] vid. [**aprezar**]
- prezenza** vid. **presenza**
- prezo** s.m. ‘Prezo’. ◇ **prezo** (3): “Vendo a uós por *prezo* e por bem que me uós fezeistes” nº 23 a.1255, l.4, “outurgome pur pagado de todo o *prezo*” nº 44 a.1259, l.10, “por *prezo* o qual aprougo a nós e a eles” Ap.C a.[1252], l.7, **p(re)zo** (12): “eno *p(re)zo* da uẽzõ” nº 22 a.1255, l.15, “*p(re)zo* que a mĩ e a uós bem plougo” nº 24 a.1255, l.5,5,5, nº 31 a.1256, l.3,3, nº 32 a.1256, l.6,6, “asi do *p(re)zo* como da reborazõ nimigala nõ ficou por pagar” nº 32 a.1256, l.7, “en *p(re)zo* de sua uestidura” nº 34 a.1257, l.22, nº 44 a.1259, l.8, nº 47 a.1259, l.19, **preço** (1): “recebi de uós *preço* LXXX soldos” nº 42 a.1259, l.5, **p(re)cio** (1): “accepimos de uobis *p(re)cio* pro heredade” nº 46 a.1259, l.6.
- primeiramente** adv. ‘Primeiramente, en primeiro lugar’. ◇ (1): “damos a ela en *p(r)imeyramẽte* agura en presente” nº 34 a.1257, l.6.
- primeiro** num. ord. ‘Primeiro’. Vid. tamén s.v. *primo*. ◇ **primeiro** (1): “*primeiro* dia d’ abril” nº 16 a.1253, l.14, **p(r)imeyro** (4): “dixit como hu *p(r)imeyro*” nº 25 a.1255, l.17,17, “domjgo *primeyro* depos dja de san Matheu” nº 41 a.1258, l.14,19, **p(r)imeiro** (1): “Fecta carta o *p(r)imeiro* dia de marcjo” nº 29 a.1256, l.18, **primero** (1): “Jn *primero* mando meu corpo e mja alma a Santa Maria” nº 26 a.1255, l.3; **p(r)imeyra** (2): “don abade pidio a *p(r)imeyra* proua dante o juit” nº 49 a.1260, l.26, “A *p(r)imeyra* quarta feyra de setembro” Ap.E a.[1252-55], l.35.
- primero** vid. **primeiro**
- [**primo**] num. ord. ‘Primeiro’. Vid. tamén s.v. *primeiro*. ◇ **p(ri)ma** (1): “na *p(ri)ma* quinta feyra de juyo” nº 30 a.1256, l.7.
- principe** s.m. ‘Príncipe, nobre de primeira categoría que gozaba dun gran dominio territorial, inmunidade e exencións rexia e poderes políticos e xurisdicionais nos seus territorios’ (vid. García de Valdeavellano 1982: 319). ◇ (1): “*prĩcipe* de Galiza, dō Rodrigo Gomez” nº 23 a.1255, l.14.
- prior** s.m. e f. ‘Prior, primeiro prelado dunha comunidade relixiosa ou segundo, se hai abade’. ◇ **p(r)ior** (37): “Gomet, abbas de Melõ, testis; Ffernandus Caluus, *p(r)ior*” nº 3 a.1233, l.15, “abbas Petrus de Lerize, Petrus *p(r)ior*” nº 5 a.1237, l.27, “Aras Diaz, *p(r)ior* de Castro de Rey” nº 10 a.1247, l.20, nº 17 a.1253, l.4, nº 19 a.1255, l.2,6,7,13, nº 21 a.1255, l.15, “procurador e *p(r)ior* in Villanova, dō Romeu” nº 23 a.1255, l.16,18, “dona Sancha Perez, *p(r)ior*” nº 29 a.1256, l.13, “Uelasco Perez, [*prior*] do moesteyro” nº 33 a.1257, l.35, “dō Martino, *p(r)ior* de

- Saoane de Caaueyro” n° 43 a.1259, l.3, n° 50 a.[1260], l.11, “*p(r)ior* dō Fernando” n° 50 a.[1260], l.15,18,22,28, 28,29,47,49, Ap.E a.[1252-55], l.37,38, 42,50,53,57,57,64,64, 83,84,112,112,123,166, *p(r)ior* (1): “ó *p(r)ior* e o cellareiro fazerles seruico” n° 3 a.1233, l.7, *p(r)iol* (1): “don Gomet, abade; Johan Paez, *p(r)iol*” n° 2 a.1231, l.16.
- [priuilegio]** s.m. ‘Privilexio, documento en que consta a concesión dun privilexio’. ◊ *priuilegi(os)* (1): “por estas cartas e por estos *priuilegi(os)* deuãdictos que uj, quityemelis desta demanda” n° 17 a.1253, l.12, *p(r)iuilegi(os)* (1): “mostrarõ *p(r)iuilegi(os)* do emperador” n° 17 a.1253, l.4.
- procurador** s.m. 1. ‘Procurador, representante dunha persoa nun asunto legal’. Vid. tamén s.v. *persoeyro*. ◊ *p(ro)c(ur)adores* (1): “por si e por-los outros seus parentes, de que ueniã por *p(ro)c(ur)adores*” n° 41 a.1258, l.2.
2. ‘Procurador, persoa que ten ao seu cargo unha comunidade relixiosa’ ◊ *procurador* (2): “*procurador* e prior in Villanova, dō Romeu” n° 23 a.1255, l.16,18.
- progenia** vid. *progenia*
- progenie** s.f. ‘Proxenia, descendencia, prole’. ◊ *p(ro)genie* (1): “filijis uestris et *p(ro)genie* uestra” n° 9 a.1244, l.13, *p(ro)genia* (1): “meterẽ sua *p(ro)genia* ena herdade” n° 9 a.1244, l.11.
- prol** s.f. ‘Prol, proveito, beneficio’. ◊ (3): “quanta *prol* salir de ista herdade” n° 6 a.[1239-40], l.8, “ir e filare hereditate e metela a *prol*” n° 13 a.1251, l.8, “non perderes tu ista herdade nẽ eu a *prol* dela” n° 13 a.1251, l.9.
- propinquo** 1 adx. ‘Propinquo, próximo’ ◊ *p(ro)uinco* (1): “lexar o que ouuer a seu linage mays *p(ro)uinco* que more na uila” Ap.A a.[1232]-1263, l.15.
2 s. ‘Propinquo, parente achegado’. ◊ *p(ro)pinq(u)o* (1), *p(ro)pinq(u)a* (1): “depois de meus filios tenerla en comenda meu *p(ro)pinq(u)o* ou *p(ro)pinq(u)a*, quenna melor merecer” n° 15 a.1252, l.22,22, *p(ro)pinq(u)os* (1): “peiten el couto a los propinquos da mja parte” n° 15 a.1252, l.38.
- proprio** adx. ‘Propio’. ◊ *p(ro)p(r)io* (1): “porque seelo *p(ro)p(r)io* nõ auemos” Ap.E a.[1252-55], l.169; *proprias* (1): “cũ manos *proprias* roboramos” Ap.C a.[1252], l.26, *p(ro)p(r)ias* (1): “Esta carta que eu mãdej fazer, eu con mjas *p(ro)p(r)ias* manos” n° 15 a.1252, l.32.
- proua** s.f. ‘Proba’. ◊ (1): “pidio a primeyra *p(r)oua* dante o juit” n° 49 a.1260, l.26.
- prouar** v. ‘Probar’. ◊ IPret. P3 *p(ro)uou* (1): “*p(ro)uou* cũ sua perssoa e cũ dous mōges do logar, ... e cũ xv testemoas mays” n° 49 a.1260, l.26; Inf. *p(ro)uar* (1): “Pedro Fermoso disu ca quera iã *p(ro)uar*” n° 8 a.[1193-1243], l.24.
- prouinco** vid. *propinquo*
- publico** adx. ‘Público, baixo a administración ou control do Estado’. ◊ (1): “notario *publico* e jurado de Castrouerde” n° 37 a.1257, l.15, n° 42 a.1259, l.16.
- Pucaro** s.m. ‘Púcaro, recipiente pequeno’. Está usado como sobrenome. ◊ (1): “Pedro Fernãdeç dito *Pucaro*, caualeyro” n° 37 a.1257, l.14.
- pur** vid. *por*
- purtagen** vid. *portage*

Q

quada vid. cada

qual quer indef. ‘Calquera’. Non estaba totalmente soldada a palabra, como demostra o segundo exemplo, onde hai un substantivo polo medio das dúas formas. Vêxase tamén *quin quer* e *quis a qual*. ◊ *q(u)al q(ue)r* (1): “en outro dia *q(u)al q(ue)r*” n° 41 a.1258, l.16, “cada mercader doutru cundadu que pasar pur Lemus por *qual* lugar *quer*” Ap.D a.1255; *q(u)ais q(ue)r* (1): “achãtar de pe-reyras e de maceyras ou doutras aruores *q(u)ais q(ue)r* que y chãte isse Pedro Pedrez” n° 43 a.1259, l.10.

quaraesma s.f. ‘Coresma, período de abstinencia para os católicos, desde o mércores de Cinsa ata o día da Pascua’. ◊ *quaraesma* (1): “no uino de *quaraesma* xxxv soldos” n° 50 a.[1260], l.44, *q(u)araesma* (1): “en *q(u)araesma* deue ela a auer pixotas e sardinas” n° 34 a.1257, l.32.

quarta s.f. 1. ‘Cuarta parte’. ◇ *quarta* (1): “Uendo a uós e outorgo da terza deste Casal a *quarta*” n° 24 a.1255, l.3, *q(u)arta* (4): “dares inde nós *q(u)arta* de quantum Deus dederit ibj” n° 13 a.1251, l.5, “diades ende cada ano *q(u)arta* e dezmo de fectjo” n° 21 a.1255, l.6, n° 43 a.1259, l.16, Ap.E a.[1252-55], l.149.

2. ‘Cuarta, medida de capacidade’. Na actualidade, cando se trata de áridos equivale a unha cuarteira, e esta a un cuarto de ferrado, e este a 16 kg. de trigo; se se trata de líquidos, equivale a 8 litros (vid. Dobao 1988: 18, 23). Vid. tamén s.v. *quarteiro*. ◇ *q(u)arta* (1): “Damus uobis a atal foru que dedes inde *q(u)arta* de pã” n° 11 a.1250, l.6, *qu(a)rt(a)* (1): “Et de reuora, una *qu(a)rt(a)* de uino” n° 13 a.1251, l.17.

3. **Quarta feyra**, ‘Mércores’. ◇ *q(u)arta feyra* (1): “A primeyra *q(u)arta feyra* de setembro” Ap.E a.[1252-55], l.36.

quarteiro s.m. ‘Cuarteiro, medida de capacidade’. Na actualidade, existe *cuarteira*, que corresponde á cuarta parte dun ferrado, e este a unha tega, que en centeo son 12 kg. (vid. Dobao 1988: 18). Vid. tamén s.v. *quarteiro*. ◇ *q(u)arteiro* (1): “cada casal un *q(u)arteiro* de cēteno” n° 14 a.1251, l.12, *q(u)arteyro* (1): “ũ *q(u)arteyro* de sal VIII” n° 50 a.[1260], l.14.

quatorze num. card. ‘Catorce’. ◇ (1): “*q(u)atorze* dias de setēbre” Ap.E a.[1252-55], l.183.

quatro num. card. ‘Catro’. ◇ *quatro* (3): “nō entrasse enos sous coutos nē enas suas herdades por iugada nē por outra cousa do mūdo, senō a *quatro* cousas” n° 17 a.1253, l.9, “*quatro* dias andados de ianeyro” n° 19 a.1255, l.15, Ap.C a.[1252], l.16, *q(u)atro* (3): “mil ducētos e noventa e *q(u)atro* anos” n° 30 a.1256, l.7, “outro moyo de fauas e outro d’orio, e *quatro* de castanas” Ap.E a.[1252-55], l.47,71.

[**queygio**] s.m. ‘Queixo, alimento obtido a partir do leite’. ◇ (1): “xx *queygios*” n° 34 a.1257, l.10.

Queyxada s.f. ‘Queixada, mandíbula’. Está usado como sobrenome. ◇ (1): “Pedro *Q(ue)yxada*, zapateyro” n° 32 a.1256, l.14.

[**querer**] v.t. ‘Querer’. ◇ IPres. P1 *q(u)ero* (1): “os igrisarios que *q(u)ero* pera mj e pera meus filios” n° 15 a.1252, l.11; P4 *queremos* (2): “se uos uossa raçō nō *queremos* dar o

uos na ordim nō *q(ue)rem(os)* coler” n° 2 a.1231, l.12,12; ICopret. P3 *queria* (1): “hu celareyro *queria* dar fiador” n° 25 a.1255, l.23, *q(ue)ria* (1): “Pedro Feroso disu ca *q(ue)ria* ãde prouar” n° 8 a.[1193-1243], l.24, *q(ue)ria* (1): “se as *q(ue)ria* āparar a dereyto” n° 33 a.1257, l.24, *q(u)iria* (2): “nō *q(u)iria* defender jur aleo” n° 33 a.1257, l.12,22; P4 *q(u)iriam(os)* (1): “*q(u)iriam(os)* saber pur que nos ãtiquades nosa herdade” n° 8 a.[1193-1243], l.11; P6 *querian* (1): “*queriano* filar de fora” n° 25 a.1255, l.17, *queriã* (1): “nō *queriã* hyr contra hu celareyro senō como contra senor” n° 25 a.1255, l.25, *quirian* (1): “ipsos homines *quirian* facer morada” n° 4 a.[1234-36], l.2; IPret. P3 *q(u)is* (1): “encorreose de este preyto e nōno *q(u)is* sigir” n° 49 a.1260, l.35; P6 *q(u)iserō* (2): “estes houtros nō lo *q(u)iserō*” n° 25 a.1255, l.16,25; Cond. P3 *q(u)irria* (1): “se cōsellase se daria fiador in maor custa ou se se *q(u)irria* incorrer” n° 49 a.1260, l.33; SPres. P3 *q(ue)yra* (1): “quin quer que a iste prazo *q(ue)yra* pasar pra britallo” n° 43 a.1259, l.22, *q(ue)ir* (1): “quada que inde *q(ue)ir* aruore” n° 43 a.1259, l.17, *quera* (1): “que esta carta *quera* coronper” Ap.C a.[1252], l.28; SFut. P2 *q(u)iseres* (2): “poes ficar a uno amigo qual *q(u)iseres*” n° 20 a.1255, l.5,9; P3 *q(u)iser* (16): “mētre *q(u)iser* uiuir cū suos filios” n° 5 a.1237, l.16, “algun ome de nossa parte este meu feyto britar *q(u)iser*” n° 14 a.1251, l.15, n° 15 a.1252, l.24, “se essa herdade e uoz eu *q(u)iser* uender ou supenorar” n° 22 a.1255, l.10,17, n° 23 a.1255, l.10, n° 24 a.1255, l.7, n° 26 a.1255, l.8, n° 27 a.1255, l.12, n° 31 a.1256, l.4, n° 32 a.1256, l.8, n° 33 a.1257, l.21, n° 35 a.1257, l.18, n° 38 a.1257, l.5, n° 39 a.1258, l.13, n° 46 a.1259, l.6, *q(ue)ser* (1): “E uós ou uossa uoz se a demandar *q(ue)ser*” n° 2 a.1231, l.10, P4 *quiserm(os)* (1): “se a nós nō *quiserm(os)* conprar” n° 3 a.1233, l.11; P5 *quiserdes* (1): “se *quiserdes* chantar arbores, cantares en tal logar” n° 3 a.1233, l.6; P6 *q(u)iserē* (3): “e uola entergar nō *q(u)iserē*, facauos entergar o rey da terra” n° 2 a.1231, l.14, n° 9 a.1244, l.13, n° 26 a.1255, l.10, *quizerē* (1): “se Pedro

- Pedrez ou sua uoz *quizerẽ* uëder ou sopinorar” n° 43 a.1259, l.19.
- quexar** v. ‘Queixarse’. ◇ Inf. *q(ue)xar* (1): “fuit inde *q(ue)xar* a iuditjos” n° 4 a.[1234-36], l.5, “fratre Petro tornou ad ipsos alchaides et ad ipsos iudices et a ipso concilio *q(ue)xar* se de tal fortja que prendia” n° 4 a.[1234-36], l.19.
- quí** vid. **aqui**
- quinon** s.m. ‘Quiñón, parte que corresponde nun reparto’. ◇ *q(u)inon* (1): “hũa colleyta do *q(u)inon* que o moesteyro de Caaueyro á na dicta ygleia” Ap.E a.[1252-55], l.107, *q(u)inõ* (3): “sou *q(u)inõ* das Curuias” n° 28 a.1255, l.4,4, n° 47 a.1259, l.5, *quinũ* (2): “o nosso *quinũ* da ecclesia de Sanctj Martinj de Meda” n° 45 a.1259, l.5, “o meu *quinũ* do egrigario de Gumeelj” n° 45 a.1259, l.11, *q(u)inũ* (6): “o seu *q(u)inũ* por cabezas” n° 39 a.1258, l.31, “que partã tamano *q(u)inũ* como un de seus tios” n° 39 a.1258, l.32,33,34, “el por este *q(u)inũ* tẽ vj octauas de cêteo” n° 45 a.1259, l.6,12, *quinoes* (3): “o deuãdito comêdador dá e outorga us *quinoes* e directuras que o Espital ha eno iur padroadigo da deuãdita egregya” n° 48 a.1259, l.6,8,13.
- quin quer** indef. ‘Quenquera’. Como no uso actual, aparece asociado co relativo *que*. Vid. tamén *qual quer* e *quin quer*. ◇ *q(u)in q(ue)r* (1): “E *q(u)in q(ue)r* que a iste prazo queyra pasar pra britallo” n° 43 a.1259, l.21.
- quinta** s.f. ‘Quinta parte’. ◇ *q(u)inta* (3): “de câto arüperdes dar e *q(u)inta* dezmo” n° 21 a.1255, l.7,9, n° 28 a.1255, l.6, “dar *q(u)inta* desta herdade dicta após uosa morte” n° 29 a.1256, l.9, *quïta* (1): “derõle a Maor Rodriguiz a mea daquela *quïta*” n° 33 a.1257, l.27.
- 1.1. Quinta feyra**, ‘Xoves’. ◇ *q(u)inta feyra* (2): “*q(u)inta feyra* de juyo” n° 30 a.1256, l.7, Ap.E a.[1252-55], l.74.
- quinun** vid. **quinon**
- Quintana** s.f. ‘Terreo rústico con vivenda’, ‘terreo de cultivo’, ‘terreo que rodea unha vivenda’. Como está usado como sobrenome, non se pode inferir o seu significado no contexto. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos, vid. Varela Sieiro (2008: 69-72). ◇ (1): “Fernã *Q(u)intana*” n° 9 a.1244, l.21.
- quis a qual** indef. ‘Quenquera’. Vid. tamén *quin quer* e *qual quer*. ◇ *q(u)is a q(u)al* (1): “a senlos destes omes boos *q(u)is a q(u)al* deles der ao plazo” n° 41 a.1258, l.8.
- quitacion** s.f. ‘Quitación, documento polo cal un se declara satisfeito con respecto a un asunto legal’. ◇ (1): “doulis mia carta aberta cõ meu seelo pendête en testemuia desta *quitaciõ*” n° 17 a.1253, l.14.
- quitamente** adv. ‘Quitamente, enteiramente’. ◇ (1): “deue a entrar a todos os quinoes e erdamêtos que ha ena deuãdita eygregya liuremente e *quitamente*” n° 48 a.1259, l.14.
- quitar** v.t. e p. ‘Quitar, retirar’. ◇ IPres. P1 *q(u)itu* (2): “isi casal et u casal de Moldes de Citofacta *q(u)ituus* a moesteru de Sancti Saluatoris de Lerize, et istes casaes *q(u)itu* con sua populacione a Sancti Petri de Câpanola” n° 5 a. 1237, l.12,13; IPret. P1 *quïtey* (1): “*quïtey*me lis desta demanda que lis fazia” n° 17 a.1253, l.12; P3 *quitou* (1): “sabia que o moesteyro auia gaadas aquelas herdades assi como deuia; e en prezenza de nós, alcaydes, *quitouse* delas” n° 33 a.1257, l.26, *q(u)itou* (3): “una uinea de Uarzena tomoula dõ Pelagio por regalenga et *q(u)itoula*” n° 1 a.[1225], l.22, “*q(u)itouse* de pesoaria” n° 33 a.1257, l.12,17; *q(u)itoc* (1): “*q(u)itocle* Pedro Fermoso a factura” n° 8 a.[1193-1243], l.29; P6 *q(u)itarõ* (1): “eles *q(u)itarõ*le a fiadoria e as custas” n° 33 a.1257, l.18; SPres. P3 *q(u)ite* (1): “si sabe que essas herdades erã de Mõfero qui se *q(u)ite* delas” n° 33 a.1257, l.20; Inf. *q(u)itar* (2): “quitarõle a fiadoria e as custas quantas y fez e an a *q(u)itar*” n° 33 a.1257, l.19,23; Part. *q(u)itas* (1): “demãdas que faciã unos ad alios e furũ totas *quitas*” n° 8 a.[1193-1243], l.46.
- quito** adx. ‘Quito, libre, exento’. ◇ *q(u)ito* (1): “á a susu darne v soldos e seer *q(u)ito*” Ap.A a.[1232]-1263, l.14, *quïta* (1): “qui fiquj ao moestjro libre e *quïta*” n° 45 a.1259, l.10, *q(u)ita* (4): “a seu pasamêtu siia *q(u)ita* a suos filios” n° 5 a. 1237, l.19,33, “*q(u)ita* e libre de toto parête e de todo ome de mûdo” n° 6 a.[1239-40], l.5, Ap.B a.1251, l.7, *q(ui)ta* (2): “a mia morte deue a ficar a dõ Gil lebre e *q(ui)to*” n° 30 a.1256, l.4,5, *q(u)itas*

(2): “por esto seã libres e *q(u)itas* las casas” n° 18 a.1254, l.10, n° 33 a.1257, l.28.

[**qunucudo**] vid. [**conocido**]

R

Rabadino adx. De significación descoñecida, está usado como sobrenome; tampouco atopamos máis ocorrencias nos textos medievais (cf. TMLG). En port., *rabado* é voz recente (de 1836) e significa ‘con rabo’. ◊ (1): “Martin *Rabadino*” n° 49 a.1260, l.43.

raciôgar v. ‘Pagar ración, tributar’. Segundo Pensado (1969), vén de *RATIONARE (de onde o port. *raçoar* ‘pagar razón de frutos como tributo’), cunha evolución do -N- > -ng-, similar a que se dá en *engorde* < IN ORDINE. ◊ IPret. P3 *raciongauit* (1): “quanta heredade est des Porto de Langulo ... erat ipse maiordomo et *raciongauit* per v annos” n° 1 a.[1225], l.19; Inf. *raciôgar* (1): “semper dicere quod esset regalenga et numquam ea uidit *raciôgar*” n° 1 a.[1225], l.8.

raçom s.f. ‘Ración, tributo que os arrendatarios da terra pagaban aos señores’. ◊ *raçom* (1): “o’utorgamos a uós en este mesmo logar *raçom* como de suso nomeada é” n° 2 a.1231, l.7, *raçõ* (2): “a tal precto e sub tal condicõ que uós dedes a m̃j *raçõ* no moesteyro” n° 2 a.1231, l.4,12.

Raigada s.f. ‘Reigada’. Está usado como topónimo. ◊ (3): “Jn *Raigada* duos casales” n° 1 a.[1225], l.10,23,29.

rapada s.f. ‘Rapada, medida de capacidade para áridos’. Na época de Sarmiento equivalía a dous ferrados, pero xa Eladio Rodríguez o considera unha medida anticuada (vid. DdD). ◊ (1): “ẽ una *rapada* de trigo xj soldos” n° 50 a.[1260], l.54.

[**raso**] adx. ‘Raso’. ◊ (1): “eu agho da mia parte *rasa* ina uoz confirmada” n° 44 a.1259, l.12.

Raulo adx. De significación descoñecida, está usado como sobrenome; non atopamos máis ocorrencias nos textos medievais, aínda que si un topónimo semellante: “villa Ravioli” (a. 959) en TSobrado I 90 (vid. Boullón

1999 s.v. *Raviolus*). ◊ (1): “Munio *Raulo*” n° 9 a.1244, l.23.

[**razoar**] v. ‘Razoar’. ◊ ICopret. P3 *rracoaua* (1): “dicia e *rracoaua* don abade que gaanara de Domingo Ffloat de Carnés” n° 49 a.1260, l.7; P6 *razuaban* (1): “*razuaban* seus portadores ca non demandaban purtagen” Ap.D a.1255; IPret. P3 *rracou* (1): “Domingo Uidal *rracou* e disse qui aquilla herdade que arrara era sou o jur e a herdade” n° 49 a.1260, l.20, *rezonou* (1): “ipso fratre Petro *rezonou* ante ipsos bonos homines qui non erat hereditate libra” n° 4 a.[1234-36], l.33, *rezo[nov]* (1): “fratre Petro *rezo[nov]* a fortja qui illi fecerã” n° 4 a.[1234-36], l.24; SPret. P6 *razoassem* (1): “e o *razoassem* ante m̃j” n° 27 a.1255, l.6, *razonassem* (1): “que ueessem ante m̃j e *razonassem* sobre dous casares que demãdaua dõ Rodrigo Alfonso” n° 27 a.1255, l.4.

razoero s.m. ‘Racioneiro, monxe que percibía a ración debida ao mosteiro polos arrendatarios’. ◊ (1): “Martin Fernãdiz, *razoero* d’Ourense” n° 19 a.1255, l.17.

razom s.f. ‘Ración, cantidade estipulada de calquera cousa’. ◊ (1): “de mel e de leguma assi como for guisado sua *razom*” n° 34 a.1257, l.34.

razon s.f. ‘Razón’. ◊ *razon* (1): “o clerigo outorgou esta *razon* que o prior dizia” Ap.E a.[1252-55], l.56, *razõ* (2): “assi por iuizo como por outra *razõ*” n° 33 a.1257, l.9, “por *razõ* do dereyto do padroadigo que hy ha u Espital” n° 48 a.1259, l.4, *razoes* (3): “ujsta a carta e intinduda-las *razoes* da una parte e da outra n° 19 a.1255, l.11, n° 33 a.1257, l.11, “oydas as *razoes* do prior e do clerigo” Ap.E a.[1252-55], l.57; *razues* (1): “oydas as *razues* e cunsellu avido” Ap.D a.1255.

[**razonar**] vid. [**razoar**]

[**razuar**] vid. [**razoar**]

reborazon vid. **reuzorazon**

receber v.t. ‘Recibir’. ◊ IPres. P1 *recebo* (2): “*recebo* de uós in prezo LXXXV soldos de leonesses” n° 32 a.1256, l.5, n° 37 a.1257, l.6; IPret. P1 *recebi* (2): “*Recebi* de uós en prezo cc soldos” n° 24 a.1255, l.5, n° 42 a.1259, l.5, *recibi* (1): “XXXIII soldos que eu *recibi* de dõ Johã Perez” n° 26 a.1255, l.10; P3 *recebio* (1): “*recebio* toda la de-

- uandita erdade” nº 14 a.1251, 1.22; P4 **recebem(os)** (1): “*recebem(os)* carta de don Gonçaluo Rodriguez” Ap.E a.[1252-55], 1.5; IAntepret. P3 **recebera** (1): “as cartas del rey que dō Rodrigo *recebera*” nº 27 a.1255, 1.4; Inf. **receber** (1): “se obligã pera fazerẽ o pleyto *receber* a senlos destes omes boos” nº 41 a.1258; Xer. **recebendo** (1): “*recebendo* esta letera” Ap.E a.[1252-55], 1.33; Part. **recebuda** (1): “esta carta *recebuda*” nº 33 a.1257, 1.22.
- [**recibir**] vid. **receber**.
- rector** s.m. ‘Reitor, párroco’. ◊ (1): “Pedro Moogo, *rector* da egressa de Lougares” nº 25 a.1255, 1.8.
- Redondo** adx. ‘Redondo’. Forma parte dun topónimo. ◊ (1): “nostram hereditatem de [U] *Redondo*” nº 3 a.1233, 1.4.
- refertoyro** s.m. ‘Refectorio, comedor nos conventos’. ◊ (1): “cada ano unos boos manteens de viii uaras en longo et de v palmos en ancho per o *refertoyro* da Grana” nº 34 a.1257, 1.31.
- regalengo** adx. ‘Reguengo, terra pertencente ao patrimonio real’. ◊ **regalengo** (3): “super *regalengo* que est in terra de Laioso” nº 1 a.[1225], 1.2, “ouuerõ a fazer senaras in monte *regalengo*” nº 1 a.[1225], 1.3,4, **reg(alengo)** (3): “Jn porto de Langulo habet *reg(alengo)*” nº 1 a.[1225], 1.6,7,10, **r(e)g(alengo)** (6): “toto est *r(e)g(alengo)*” nº 1 a.[1225], 1.17,20,25,26,26,30, **regale(n)g(a)** (1): “hereditate que fuit delos Capezudos tota est *regale(n)g(a)*” nº 1 a.[1225], 1.4, **reg(alenga)** (4): “Hereditate que fuit de dona Cristina est *reg(alenga)*” nº 1 a.[1225], 1.5,8,8,9, **r(e)g(alenga)** (10): “SubMendonía habet una terra et est *r(e)g(alenga)*” nº 1 a.[1225], 1.13,14,15,21,21,22,23,25,26, 29.
- regeiro** vid. **regueiro**
- regero** vid. **regueiro**
- regnante** vid. **reynante**
- [**regno**] s.m. ‘Reino’. ◊ **regnos** (2): “Reynãdo el rey don Alfonso in Leõ e in Castella e in todos sous *regnos*” nº 18 a.1254, 1.12, nº 46 a.1259, 1.9, **regn(os)** (3): “Regnãte el rej dom Afonso en Siujlia, en Leõ, en todos seus *regn(os)*” nº 21 a.1255, 1.16, nº 29 a.1256, 1.16.
- [**regnar**] vid. [**reynar**]
- regueiro** s.m. ‘Regueiro’. ◊ **reg(ue)iro** (1): “por el *reg(ue)iro* de Parada á lagua de Iares dá dona Toda toda sua dereitura” nº 9 a.1244, 1.17, **regeiro** (1): “delo *regeiro* ateno rio” nº 28 a.1255, 1.5, **regeros** (1): “os *regeros*, delo regeiro ateno rio cū toda sua dereytura” nº 28 a.1255, 1.5.
- rey** s.m. ‘Rei’. ◊ **rey** (38): “pecte D soldos á uoz do *rey*” nº 2 a.1231, 1.10, “facaous entergar o *rey* da terra” nº 2 a.1231, 1.14, “regnante *rey* dō Fernãdo” nº 10 a.1247, 1.18, nº 17 a.1253, 1.3, “mostrarõ priuilegios do emperador e del *rey* don Affonso e del rey don Ffernãdo, sou filio” nº 17 a.1253, 1.5,5, nº 18 a.1254, 1.11, nº 23 a.1255, 1.12,14, nº 24 a.1255, 1.10, “juiz del *rey*” nº 27 a.1255, 1.1,4, nº 29 a.1256, 1.15, nº 30 a.1256, 1.8, nº 31 a.1256,1.7, nº 32 a.1256, 1.11, nº 35 a.1257, 1.19,21, nº 38 a.1257, 1.6, “alcalde del *rey*” nº 41 a.1258, 1.4, nº 42 a.1259, 1.8,9, “notario publico del *rey*” nº 42 a.1259, 1.16, “notario del *rey*” nº 43 a.1259, 1.30, nº 44 a.1259, 1.15, “*Rey* de Leõ e Castella, Toledo, Murza e Geẽ, Cordoua e Siuilla don Afõso” nº 44 a.1259, 1.17, nº 46 a.1259, 1.7,8, nº 47 a.1259, 1.26, “filloa de mao e de jur, sen *rey* e sem ssee” nº 49 a.1260, 1.20, Ap.A a.[1232]-1263, 1.22, Ap.C a.[1252], 1.17, “merino del *rey* mayor” Ap.C a.[1252], 1.18,29, “juiz del *rey*” Ap.D a.1255, “mostrarun carta de nusu senor el *rey*” Ap.D a.1255, “cunsellu avido cun ipsa carta del *rey*” Ap.D a.1255, Ap.E a.[1252-55], 1.180, **rei** (1): “Regnãt’ el *rei* dō Fernãdo” nº 14 a.1251, 1.17, **rej** (5): “peite CCC morabidijs al *rej*” nº 14 a.1251, 1.16, “meirino del *rej*” nº 14 a.1251, 1.18, nº 15 a.1252, 1.27, nº 20 a.1255, 1.12, nº 21 a.1255, 1.16.
2. Forma parte do topónimo **Castro de Rey** nº 10 a.1247, 1.20.
- [**reynar**] v.i. ‘Reinar’. ◊ ICopret. P3 **regnava** (1): “*Regnava* el rey dō Alfonso en Siujlia, en Leõ e en todos seus regnos” nº 29 a.1256, 1.15; Xer. **reynãdo** (1): “*Reynãdo* el rey don Alfonso in Leõ e in Castella e in todos sous regnos” nº 18 a.1254, 1.11.
- reynante** adx. ‘Reinante’. ◊ **reynãte** (4): “*Reynãte* el rey dō Alffonso in Leõ e in Castella” nº 23 a.1255, 1.14, nº 28 a.1255, 1.7, nº 31

a.1256, l.7, n° 32 a.1256, l.11, **reynât(e)** (1): “Rey dom Alfonso *reynât(e)* in Leõ e in Castella” n° 30 a.1256, l.8, **regnante** (2): “*Regnante* rege Ffernando in Legione et in Castella” n° 13 a.1251, l.13, Ap.A a.[1232]-1263, l.17, **regna(n)te** (6): “*Regna(n)te* rege Ffernandus in Castela” n° 3 a.1233, l.13, n° 9 a.1244, l.19, “*regna(n)te* rey dõ Fernãdo” n° 10 a.1247, l.18, n° 11 a.1250, l.18, n° 38 a.1257, l.10, “[*Re*]gnante el rey dõ Fernando en Leon e en Castela” Ap.C a.[1252], l.17, **regnãte** (2): “*Regnãte* el rej don Fernando” n° 15 a.1252, l.26, “*Regnãte* el rej dom Afonso en Siujlia, en Leõ, en todos seus regnos” n° 20 a.1255, l.12, **regn(an)te** (1): “*Regn(an)te* en Leon e in Galliza e in Castella rey dõ Afonso” n° 35 a.1257, l.20, **regn(an)t(e)** (1): “*Regn(an)t(e)* rey dõ Afonso” n° 42 a.1259, l.9.

[**remaescer**] v.i. ‘Remanecer, permanecer’. Vid. tamén s.v. [**remanir**]. ◇ IPret. P3 **remaezeo** (1): “de toda rē nō *remaezeo* apos vós por dar” n° 47 a.1259, l.21; SPres. P3 **remaesca** (1): “esta carta *remaesca* firme in sua uēzon” n° 46 a.1259, l.7.

[**remaezer**] vid. [**remaescer**]

[**remanir**] v.i. ‘Permanecer’. O verbo podería corresponder á CII, pero no DDGM aparecen as formas *remania* (ICopr.) nas CSM e *remanir* en Pero da Ponte. Vid. tamén s.v. [**remaescer**]. ◇ IPret. P3 **remaso** (1): “Vendo a uós por prezo e por bem que me uós fezeistes ... deste nulla rē nō *remaso* en tras uós” n° 23 a.1255, l.6; SPres. P3 **remana** (1): “e o prazo *remana* firme” n° 43 a.1259, l.23.

[**remaser**] vid. [**remaescer**]

remda vid. **renda**

remiemento s.m. ‘Redención, remisión’. ◇ (1): “por *remiemento* de sous pecados” n° 17 a.1253, l.6.

ren indef. ‘Nada’. ◇ **rē** (2): “nũca les y tornasse nē āparasse *rē*” n° 33 a.1257, l.18, “nós fomos ben pagados e de toda *rē* nō *remaezeo* apos vós por dar” n° 47 a.1259, l.20. Loc. **Nulla ren**, “nada”. ◇ **nulla rē** (2): “de tal pacto de tal uigareze *nulla rē* minime cõprio Martinus de Boẽ” n° 4 a.[1234-36], l.41, “deste *nulla rē* nō *remaso* en tras uós” n° 23 a.1255, l.6.

renda s.f. ‘Renda’. ◇ **renda** (28): “mando que todala *renda* destas erdades tenga un mōge do conuēto”, n° 15 a.1252, l.16, “que meta la *renda* en segar” n° 15 a.1252, l.18, Ap.E a.[1252-55], l.40,43,45, “pagarē a dicta *renda* porla teega dos clerigos” Ap.E a.[1252-55], l.51,53,55, “esta herdade ualia bē e conpridamente esta *renda* que y fora posta” Ap.E a.[1252-55], l.62,66,69, 70,76,76,82,87, “achamos que sse podia dar e pagar esta *renda*” Ap.E a.[1252-55], l.91, “a *renda* era vu^e moyos d’ aueas” Ap.E a.[1252-55], l.92,103,104,118,128, 129,135,137,143,144, “posemos l^a soldos de leoneses de *renda*” Ap.E a.[1252-55], l.153, **rēda** (3): “deue a dar por *rēda* delas ao moesteyro cada ano en dia de sã Martino J soldos de leoneses” n° 33 a.1257, l.29, n° 48 a.1259, l.4, “xx soldos por *rēda*” n° 48 a.1259, l.8, **remda** (1): “ua *remda* como mãdar Michael Johannis” n° 36 a.1257, l.7, **rendas** (2): “as *rendas* que lle forã postas” Ap.E a.[1252-55], l.156,163.

[**render**] v.t. ‘Render, prestar un servicio’. ◇ SPres. P6 **rendan** (1): “*rendan* suas missas que nō se perdan porla seitura” n° 15 a.1252, l.16.

Requeixo s.m. ‘Requeixo, recuncho’. Está usado sempre como topónimo. ◇ **Req(ue)ixo** (1): “Jn *Req(ue)ixo* habet uno casal regalengo” n° 1 a.[1225], l.26, **Requeyxo** (2): “ina uilla que chamã de *Requeyxo*” n° 23 a.1255, l.3,8.

res s.f. ‘Res’. ◇ “ē *res* domĩgo de setuagesima cõ v coygos vi” n° 50 a.[1260], l.37.

responder v. ‘Responder’. ◇ IPret. P3 **respondeu** (1): “essa Maor Rodriguiz *respondeu* e disso que entendia” n° 33 a.1257, l.24; SPret. P2 **respondas** (1): “mãdo que nũca dela *respondas* a nengũ home senõ a Pedro Bico” n° 37 a.1257, l.10; Inf. **responder** (1): “cõstrĩgessē essa Maor Rodriguiz que ueesse *responder* su tal forma” n° 33 a.1257, l.14, **respõder** (1): “Rodrigo Gomez cõstringiu esse Rodrigo Gũsaluiz que fosse *respõder* perãte o juiz” n° 33 a.1257, l.10, **r(e)sp(o)nder** (1): “qui uenissent *r(e)sp(o)nder*” n° 4 a.[1234-36], l.8, **r(e)spõnd(er)** (1): “Et in altero die fuerunt *r(e)spõnd(er)* ante iudice” n° 4 a.[1234-36], l.8.

- reuor** s.m. ‘Vixencia’. ◊ **reuor** (4): “esté o prazo en *reuor*” n° 34 a.1257, l.37, “la carta estia en sua *reuor*” n° 35 a.1257, l.19, n° 44 a.1259, l.16, “este pleyto seya estauil e en sua *reuor* següdo como de suso dito he” n° 48 a.1259, l.17, **robore** (1): “Et ista manda istet in suo *robore*” n° 5 a. 1237, l.26.
- reuora** s.f. ‘Donativo de non moito valor que se se daba, a maiores do prezo, ns compras, vendas e outras transaccions, para confirmalas’. Vid. tamén s.v. *reuorazon* (e Viterbo s.v. *rébora*). ◊ (1): “damosuos cc soldos *por reuora* que nũca sea demãdada de uós nẽ de uosa uoz” n° 2 a.1231, l.8, “Et *de reuora*, una quarta de uino” n° 13 a.1251, l.17.
- reuorazon** s.f. ‘Donativo de non moito valor que se se daba, a maiores do prezo, ns compras, vendas e outras transaccions, para confirmalas’. Vid. tamén s.v. *reuora* (e Viterbo s.v. *rébora*). ◊ **reuorazon** (1): “en *reuorazon* una saya d’ estanforte abronetado” Ap.C a.[1252], l.9, **reuorazom** (1): “de todo prezo e de *reuorazom* soo de uós bem pagada” n° 24 a.1255, l.5, **reborazõ** (2): “asi do prezo e da *reborazõ* outorgamonos por pagados” n° 31 a.1256, l.4, n° 32 a.1256, l.7.
- [**rezonar**] vid. [**razoar**]
- Riba** s.f. ‘Ribeira’. Está usado sempre como topónimo. ◊ (1): “Pedro Alfaya de *Riba*” n° 34 a.1257, l.43, “*Riba* de Mino” n° 44 a.1259, l.23.
- Ribeyra** s.f. ‘Ribeira, beira’. Está usado como topónimo. ◊ (1): “myles et terrigenarius da *Ribeyra*” n° 38 a.1257, l.13.
- ricome** s.m. ‘Ricome, magnate, nobre de primeira categoría que gozaba dun gran dominio territorial, inmunidade e exencions rexia e poderes políticos e xurisdicionais nos seus territorios’ (vid. García de Valdeavellano 1982: 319). ◊ **ricome** (2): “Ffernã Anes, *ricome* de Toronio” n° 17 a.1253, l.2, “*ricome* dõ Roderico Gomez” n° 38 a.1257, l.11, **rycome** (1): “*rycome* in Limja don Fernã Anes” n° 44 a.1259, l.20.
- rio** s.m. ‘Rio’. ◊ (7): “como uadit per Lonbo et inde ad *rio*” n° 1 a.[1225], l.9, “*rio* Malo” n° 1 a.[1225], l.21,25,29, “por *rio* d’ Aruã” n° 9 a.1244, l.16, n° 28 a.1255, l.5, n° 40 a.1258, l.3.
- [**roborar**] v.t. ‘Roborar, confirmar’. ◊ IPres. P1 **robora** (3): “Ego, dona Toda, qui hac cartã iusso facere manus meas *robora*” n° 9 a.1244, l.22, “eu, don Pedro Bernaldez, *robora* e confirmo e outorgo la carta deste mudamento deste aniuersario” n° 18 a.1254, l.9, n° 38 a.1257, l.17; P4 **robora**(os) (2): “Esta carta que eu mãdej fazer, eu con mjas proprias manos e eu, Pedro Paaz, ha *robora*(os) e confirmamos” n° 15 a.1252, l.33, Ap.C a.[1252], l.26.
- robore** vid. **reuer**
- rocin** s.m. ‘Rocin, caballo’. Nunha ocasión está usado como sobrenome ◊ **Rocin** (1): “Fernã Pedreç dito *Rocin*, testis” n° 37 a.1257, l.14, **rocĩ** (1): “no meu *rocĩ* ferar xx” n° 50 a.[1260], l.39.
- [**rogar**] v.t. ‘Rogar’. ◊ IPres. P1 **rogo** (2): “*rogo* a don abbade e ao cõueto que fazã algo” n° 26 a.1255, l.12, “por esto *rogo* estes omees boos que aqui som presentes que seyã desto testemunjas” n° 26 a.1255, l.14; P4 **rogam**(os) (1): “mandamos e *rogam*(os) a Lourenço Eanes” Ap.E a.[1252-55], l.170; Inf. **rogar** (1): “ipsos homines bonos ùiaron *rogar* per suo andatore” n° 4 a.[1234-36], l.7.
- roncha** s.f. ‘Roncha’. Amais do significado máis usual ‘vulto roxo na pel’, Sarmiento dálle o significado ‘instrumento de muchachos para meter ruido, que se hace con una *cana* y una rueda con dientes, o un palo cilíndrico con dientes, y una raja de la caña mete el ruido al reparar los dientes’ (CatálogoVF 328, apud DdD). Como está usado como sobrenome, non se pode inferir a acepción. ◊ “Johan Fernandez dicto *Roncha*” n° 47 a.1259, l.1.
- rouso** s.m. ‘Rouso, rapto violento dunha muller’, ‘pena pecuniaria que se paga en castigo dese delito’. ◊ **rouso** (1): “que nulio ome nõ entrasse enos sous coutos nẽ enas suas herdades por iugada nẽ por outra cousa do mũdo, senõ a quatro cousas aas herdades de fóra dos coutos, nomeadas quaes: a *rouso* e aleyuoso e a ladrõ cunuçudo e a camino britado” n° 17 a.1253, l.10, **rousu** (1): “sacarẽ ñ homees bonos pra teerẽ iusticia na uilla e pra darẽ a min este meu deryto que inde hey a auer: mias indizias e aleyuosias,

rousu, voz, indizia, nuptio” Ap.A a.[1232]-1263, l.13.

[**rracoar**] vid. [**razoar**]

S

sabado s.m. ‘Sábado’. ◇ (3): “*u sabado* x ã pan e vii ã uino e sardinas” n° 50 a.[1260], l.26,53,110.

saber v.t. ‘Saber, ter coñecemento dalgunha cousa’. ◇ IPres. P3 **sabe** (3): “*si s[ab]e* que essas herdades erã de Mõfero qui se quite delas” n° 33 a.1257, l.20,20, “o clerigo *sabe* camana he a herdade” Ap.E a.[1252-55], l.42; ICopret. P3 **sabia** (2): “disse que nõ *sabia*” n° 25 a.1255, l.26, n° 33 a.1257, l.25; IPret. P4 **soubem(os)** (10): “podemos e *soubem(os)* pregũtar” Ap.E a.[1252-55], l.60, “*soubem(os)* por nõs e por outros homes bõos” Ap.E a.[1252-55], l.61,66, “uimos e *soubem(os)* a herdade que lle fora dada” Ap.E a.[1252-55], l.75,80, “nõs achamos e *soubem(os)* bẽ por certo” Ap.E a.[1252-55], l.85,115,151,155,157; SPres. P6 **sabã** (3): “*Sabã* quantos ista carta uirẽ” n° 23 a.1255, l.1, n° 27 a.1255, l.1, n° 39 a.1258, l.19, **sabian** (1): “*Sabian* elos presentes” n° 15 a.1252, l.1, **sabiam** (1): “*Sabiam* quantos esta carta uirem” Ap.E a.[1252-55], l.1; P5 **sapades** (1): “e *sapades* que eu me uou pora Castela” n° 6 a.[1239-40], l.4; SPret. P4 **soubessemos** (1): “dissonos o prior que catassemos e *soubessemos* assi como nos mandaua o arcediago” Ap.E a.[1252-55], l.53; Inf. **saber** (1): “quiriamos *saber* pur que nos ìxiquades nosa herdade” n° 8 a.[1193-1243], l.11; Part. **sabudu** (1): “A todos sega *sabudu*” n° 10 a.1247, l.1, **sabuda** (8): “Cousa *sabuda* seia a todos aqueles que esta carta uirem” n° 17 a.1253, l.1, n° 30 a.1256, l.1, n° 31 a.1256, l.1, n° 34 a.1257, l.1, n° 37 a.1257, l.1, n° 39 a.1258, l.2, “uuida a herdade e *sabuda* a renda” Ap.E a.[1252-55], l.52,129. **1.1. Conuen a saber, conuen de saber**, ‘è dicir’, expresión aclarativa coa que se introduce unha

explicación ou desenvolvemento do que se dixo anteriormente: **saber** (12): “Conuen *a saber*” n° 15 a.1252, l.4,35, n° 19 a.1255, l.9, n° 23 a.1255, l.5, n° 30 a.1256, l.3, n° 31 a.1256, l.3, n° 37 a.1257, l.4, n° 48 a.1259, l.9, “conuẽ *de saber*” Ap.E a.[1252-55], l.35,104,119, 129, **sab(er)** (1): “conuẽ *a sab(er)*” Ap.E a.[1252-55], l.46, **sab(er)** (2): “*cõuẽ a sab(er)*” n° 22 a.1255, l.10, n° 41 a.1258, l.5, **ssab(er)** (1): “Conuen *a ssab(er)*” n° 47 a.1259, l.5, **ssab(er)** (1): “conuen *a ssab(er)*” n° 34 a.1257, l.4.

[**sacar**] v.t. ‘Sacar, elixir, escoller’. ◇ IPres. P1 **sacho** (1): “Damus tibi et generatio tua usque in perpetuum et *sacho* inde duos soares” n° 13 a.1251, l.3; Inf. Conx. P6 **sacarẽ** (1): “*sacarẽ* u homees bonos pra teerẽ iusticia” Ap.A a.[1232]-1263, l.10.

[**sachar**] vid. [**sacar**]

[**sage**] adx. ‘Sabio’. ◇ (1): “auuodo conselo con omes boos e *sages*” n° 19 a.1255, l.12.

saya s.f. ‘Saia, túnica interior usada polos homes, que chegaba ata os xeonllos e tiña mangas estreitas’. En textos latinos de Galicia testemúñase desde o ano 987, coas variantes *saia*, *sagia* e *saya* (vid. Varela Sieiro 2003: 103-105). ◇ (2): “*saya* de broneta e pelle” n° 34 a.1257, l.12, “una *saya* d’ estanforte abronetado” Ap.C a.[1252], l.10.

[**sayr**] v.i. ‘Sair’. ◇ Inf. **salir** (1): “quanta prol *salir* de ista herdade” n° 6 a.[1239-40], l.8; Part. **sayda** (1): “*sayda* a sazom” n° 34 a.1257, l.14.

sal s.m. ‘Sal’. ◇ (8): “iii taleygas de *sal* vi soldos” n° 50 a.[1260], l.3,4,12,14,24,30, 33,47.

salgera s.f. ‘Conxunto de salgueiros’. Para o seu significado e uso toponímico, que é o que aquí aparece, vid. Navaza 2006: § 203.2. ◇ (1): “u seu quindõ do noual da Masero que iaz á *Salgera*” n° 28 a.1255, l.5.

[**Salgeru**] s.m. ‘Salgueiro’. Está usado como topónimo (véxase en tal sentido Navaza 2006: § 203.1). ◇ (1): “a lera dus *Salgerus* de Misuelas” n° 5 a. 1237, l.30.

salir vid. [**sayr**]

salude vid. **saude**

saluo prep. ‘Salvo, excepto’. ◇ (1): “*saluo* seu direyto” n° 48 a.1259, l.14

sam vid. **san**

san adx. Forma apocopada de *santo* (vid.) ante nome masculino comezado por consoante, habitualmente en haxiotopónimos. ◊ **san** (34): “*San Martiño*” nº 14 a.1251, 1.3, “*San Lourẽzo*” nº 14 a.1251, 1.4, “*San Ioane*” nº 14 a.1251, 1.6, nº 15 a.1252, 1.3,7,9,11,29, “*San Pedro*” nº 19 a.1255, 1.14, “*San Saluador*” nº 20 a.1255, 1.6, “en dia de *san Ujzente*” nº 20 a.1255, 1.12, nº 23 a.1255, 1.4, nº 29 a.1256, 1.5, nº 30 a.1256, 1.10, “*San Cibrão*” nº 39 a.1258, 1.2,9,11,15,19, 23,38, nº 41 a.1258, 1.6, “*San Iulao*” nº 41 a.1258, 1.6, “*depos dja de san Matheu*” nº 41 a.1258, 1.14,19, nº 46 a.1259, 1.3,10, “*san Miguel*” nº 48 a.1259, 1.9, “*San Paayo*” nº 48 a.1259, 1.14, Ap.B a.1251, 1.4, “*por san Yoane*” Ap.E a.[1252-55], 1.48,141, “*San Vicenço de Caamouquo*” Ap.E a.[1252-55], 1.148, “*San Pantayon*” Ap.E a.[1252-55], 1.177, **Sã** (6): “*si Sã Petro á ia aquil casal*” nº 5 a. 1237, 1.32, “*conuëto de Sã Martjño*” nº 14 a.1251, 1.25, nº 31 a.1256,1.10, nº 33 a.1257, 1.29, “*leyra de Sã Johane*” nº 47 a.1259, 1.10, Ap.E a.[1252-55], 1.110, **Sam** (3): “*Sam Saluador*” nº 22 a.1255, 1.8, nº 24 a.1255, 1.3, “*Sam Jurgio*” nº 38 a.1257, 1.15.

santo, santa adx. e s. ‘Santo’. Forma parte moi frecuentemente dun haxiotopónimo; véxase tamén a forma apocopada *san*. ◊ **santo** (1): “*x soldos de fossadeyra cada santo Martino*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.5, **S(an)c(t) o** (6): “*S(an)c(t)o Iohanne*” nº 1 a.[1225], 1.2,5,6, “*S(an)c(t)o Pelagio*” nº 1 a.[1225], 1.10,16, “*Pedr’ Eanes, prelado de S(an)c(t) o Tisso*” nº 19 a.1255, 1.20, **s(an)c(t)os** (2): “*aiuramẽtamos sobre s(an)c(t)os auãgeos*” Ap.E a.[1252-55], 1.97,117, **Santa** (3): “*na colaçõ de Santa Maria*” nº 16 a.1253, 1.11, nº 26 a.1255, 1.4,8, **sãta** (2): “*Sãta Oalea*” nº 31 a.1256,1.11, “*sãta Cecilia*” nº 50 a.[1260], 1.23, **Sancta** (1): “*Sancta Coũba*” nº 19 a.1255, 1.3, **S(an)c(t)a** (18): “*S(an)c(t)a Maria de Melõ*” nº 2 a.1231, 1.3,6, “*dês a nós dous soldos de foros por s(an)c(t)a Maria d’ agosto*” nº 3 a.1233, 1.7, nº 18 a.1254, 1.4, nº 26 a.1255, 1.7, nº 36 a.1257, 1.10, “*clerico de S(an)c(t)a Eulalia*” nº 38 a.1257, 1.13, “*S(an)c(t)a Maria de Fe-*

rreyra” nº 39 a.1258, 1.4, “*S(an)c(t)a Marina de Aguas Sanctas*” nº 39 a.1258, 1.16, “*S(an)c(t)a Oufemia de Vilarmoesteyro*” de nº 48 a.1259, 1.3, “*S(an)c(t)a Maria du Mato*” nº 48 a.1259, 1.22, “*clerigo de S(an)c(t)a Maria do Oure*” Ap.E a.[1252-55], 1.3, “*S(an)c(t)a Maria de Dorona*” Ap.E a.[1252-55], 1.4,36,74,89,101,183, **S(an)c(t)as** (1): “*Sancta Marina de Aguas S(an)c(t)as*” nº 39 a.1258, 1.16. Apocópase ante nome empezado por vogal: **sant’** (1): “*prelado de Sant’ Esteuao*” nº 42 a.1259, 1.12.

santuário s.m. ‘Santuário, lugar consagrado’. ◊ (1): “*nõ uenderdes nõ inpinorades a caualeiro nõ a santuario, senõ a leigo*” nº 29 a.1256, 1.10.

[**sardina**] s.f. ‘Sardiña’. ◊ (7): “*en quaraesma deue ela a auer pixotas e sardinas*” nº 34 a.1257, 1.32, nº 50 a.[1260], 1.9,12, “*ẽ sardinas para os coygos iii*” nº 50 a.[1260], 1.16,18,27,27.

saude s.f. 1. ‘Saúde’. ◊ **salude** (1): “*Esta mãda fazo en mja ujda e cõ salude estãdo*” nº 14 a.1251, 1.9.

2. ‘Saúde’, fórmula utilizada para saudar. ◊ **saude** (1): “*De m̃j, dõ Pedro Rodriguiz, juiz de Seloure, a uõs, alcaydes de Mogardos, saude*” nº 33 a.1257, 1.15.

sazon s.f. ‘Sazón, estación, época’. ◊ **sazõ** (1): “*si semen non lexar a qual sazõ quiere que uena*” nº 9 a.1244, 1.11, **sazom** (1): “*sayda a sazom deue a leuar as cabras pera a Grana des que nõ ouerem lecte*” nº 34 a.1257, 1.14.

scelareyro vid. **celareyro**

scerame vid. **cerame**

[**scripto**] vid. **escritu**

scrito vid. **escritu**

scriuir vid. [**escruiir**]

scritura s.f. ‘Escritura’. Vid. tamén s.v. *escritu*. ◊ (1): “*Conozuda cousa seia a quantos uirẽ aquesta scritura*” nº 33 a.1257, 1.1.

seara s.f. ‘Seara, senra, campo sementado con trigo ou outros cereais’, ‘campo cultivado que pertence a un señor’. Para os seus usos en textos altomedievais, véxase Álvarez Maurin (1994: 162-164). ◊ **seara** (1): “*ena seara ã Beterit*” nº 50 a.[1260], 1.15, **senara** (1): “*tres boys que meteu hy Eluiria Garsia de sua senara*” Ap.C a.[1252], 1.13, **senaras** (1): “*ouuerõ a fazer senaras in monte regalengo*” nº 1 a.[1225], 1.3.

secula cunta, in loc. lat. ‘Perpetuamente’. ◇ **en secula cunta** (1): “esa herdade de susodicto por *en secula cunta*” Ap.C a.[1252], l.14, **in s(e)c(u)la cunta** (1): “Vendo a uós e a uossos fillos e a uossas filhas e a uossa gearazõ por iur de herdade *in s(e)c(u)la cunta*” n° 23 a.1255, l.8.

sede vid. **see**

see s.f. ‘Sé, diocese eclesiástica’. ◇ **see** (3): “gaado por carta da *see*” n° 45 a.1259, l.7, “bispo ena *see* de Mondonedeo” Ap.C a.[1252], l.18, **ssee** (1): “ueo Domingo Uidal e filloa de mao e de jur, sen rey e sem *ssee*” n° 49 a.1260, l.20, **sede** (1): “episcopo in *sede* mindonense” Ap.A a.[1232]-1263, l.19.

[**seelar**] v.t. ‘Selar, pôr un selo para darlle autenticidade a un documento’. ◇ Inf. **aseelar** (1): “en tal que esta carta sea mays firme e mais ualedeira, fazemosla *aseelar* de nossos seelos” n° 35 a.1257, l.23; Part. **seelada** (2): “E qui isto julgo en dulda nõ uena, dou mja carta *seelada* de meo seelo” n° 27 a.1255, l.13, “deilles ende carta de meu seelu *seelada*” Ap.D a.1255, **aselada** (1): “cun carta *aselada* de seelu de seu conzellu” Ap.D a.1255.

seelo s.m. ‘Selo, distintivo de chumbo ou de cera que se lle xuntaba aos documentos importantes para garantir a súa autenticidade’. ◇ **seelo** (4): “por esta cousa seer mais stauil, doullis mia carta aberta cõ meu *seelo* pendête en testemuia desta quitaciõ” n° 17 a.1253, l.14, “E qui isto julgo dulda nõ uena, dou mja carta *seelada* de meo *seelo*” n° 27 a.1255, l.14, “Et que esta carta nõ uena en dulda, fezemos hy poer *seelo* de bispo” n° 48 a.1259, l.19, “Et nõs sobredictos, porque *seelo* proprio nõ auemos e por seer mays certo, mandamos e rogamos a Lourenço Eanes, notario, que lles dé ende esta carta” Ap.E a.[1252-55], l.169; **seelos** (1): “en tal que esta carta sea mays firme e mais ualedeira, fazemosla *aseelar* de nossos *seelos*” n° 35 a.1257, l.23, **seelu** (2): “carta *aselada* de *seelu* de seu conzellu” Ap.D a.1255, “deilles ende carta de meu *seelu seelada*” Ap.D a.1255.

seer vid. **ser**

segar v. ‘Segar’. ◇ Inf. **segar** (2): “qu’ el cõuento deste deuandito monesteyro seia escusado

de *segar* por iamais” n° 15 a.1252, l.15, “que meta la renda en *segar*” n° 15 a.1252, l.18.

segundo prep. ‘Segundo’. ◇ (1): “*següdo* como de susodito he” n° 48 a.1259, l.17

[**seyda**] s.f. ‘Saída’. En pl., e en coordenación con *entradas*, fai referencia ao dereito de servidume de paso. ◇ **seydas** (1): “Vêdo ela así a uós cunas *seydas* e cunas *entradas* et cū todos seus foros” n° 44 a.1259, l.10.

seynte prep. ‘Excepto, agás’. ◇ (1): “he toda a ygleia, *seynte* hũa oyttau” Ap. E a.[1255-60], l.108

seitura s.f. ‘Seitura, sega’. ◇ (1): “rendan suas missas que nõ se perdan porla *seitura*” n° 15 a.1252, l.16.

sem vid. **sen**

semen s.m. ‘Seme, semente, descendencia, prole’. ◇ **semẽ** (2): “se mja fila Donmja Perez morer sen *semẽ*” n° 26 a.1255, l.8, “auerdes esta herdade uós e uosa *semẽ*” n° 29 a.1256, l.12, **sem(en)** (1): “si *sem(en)* non lexar a qual sazõ quere que uena” n° 9 a.1244, l.11.

sempre adv. ‘Sempre’. ◇ **sempre** (6): “sea por *sempre* stablicido” n° 18 a.1254, l.5, “*sempre* permaesca in sua forza” n° 23 a.1255, l.12, “ya por *sempre* fazemos atal concãbazõ entre nõs” n° 35 a.1257, l.3, “*sempre* en todo tẽpo” n° 35 a.1257, l.13, l.16, n° 46 a.1259, l.5, **sẽpre** (2): “que la aia el monesteyro deuandito a iuro e a mano pera *sẽpre*” n° 14 a.1251, l.9, n° 33 a.1257, l.33, **semp(re)** (1): “que uala por *semp(re)*” n° 26 a.1255, l.14, **semp(re)** (3): “quiteymelis desta demanda que lis fazia pera por *semp(re)*” n° 17 a.1253, l.13, n° 34 a.1257, l.3, n° 47 a.1259, l.4, **sẽp(re)** (1): “que lle dê seus fillos *sẽp(re)* por ela guarimento in seus dias” n° 39 a.1258, l.21, **sempri** (1): “qui lis faza *sempri* amor e ajuda” n° 10 a.1247, l.17, **semprij** (1): “siga *semprij* amigo in totaldas cousas a bõa fe” n° 10 a.1247, l.16, **sempre** (2): “por m̃j e por toda mia uoz por *sempre*” n° 35 a.1257, l.2, n° 40 a.1258, l.4, **semp(re)** (1): “veruo que sea satuel por *semp(re)*” n° 22 a.1255, l.6, **semp(re)** (2): “a anparar e a defẽder por *semp(re)*” n° 31 a.1256, l.6, n° 32 a.1256, l.3.

sempri vid. **sempre**

sen prep. ‘Sen’. ◇ **sen** (3): “*sen semẽ*” n° 26 a.1255, l.7, “a boa fe e *sen* equano” n°

48 a.1259 /11/13, l.15, n° 49 a.1260/1/11, l.19, **s(e)m** (1): “sen rey e *s(e)m* ssee” n° 49 a.1260/1/11, l.20, **sē** (1): “*sē* enpezamento de todo ome” n° 33 a.1257, l.28, **sin** (2): “si se fore da heredade *sin* fame e *sin* omezio” n° 9 a.1244, l.12, 12.

senara vid. **seara**

senlos adx. ‘Senllos, candanseu’. ◇ **senlos** (3): “*senlos* soldos pera uino” n° 34 a.1257, l.35, “E ambaslas partes se obligã pera fazerẽ o pleyto receber a *senlos* destes omes boos” n° 41 a.1258, l.8,14, **senas** (3): “*senas* marraas” n° 9 a.1244, l.5, “I soldo cada caseiro por metiga, et *senas* talegas de ceuada” n° 9 a.1244, l.7, n° 29 a.1256, l.6, **sinnas** (1): “de quantos fogos ouuer na uilla *sinnas* gallinas” Ap.A a.[1232]-1263, l.7.

senon prep. ‘Senón, excepto’. ◇ **senon** (1): “non demandaban purtagen *senon* en uun lugar” Ap. D a.1255, **senõ** (5): “nẽ enpenore *senõ* a nós” n° 3 a.1233, l.10, n° 15 a.1252, l.19, n° 17 a.1253, l.8, “nẽ a santuario, *senõ* a leigo” n° 29 a.1256, l.10, “nũca dela respondas a nengũ home *senõ* a Pedro Bico” n° 37 a.1257, l.10.

2. Conx. adv. ‘Senón’. ◇ **senõ** (1): “nõ queriã hyr contra hu celareyro *senõ* como contra *senor*” n° 25 a.1255, l.25, **sen(on)** (1): “non sedeant cabaleros nem frades nem freires, *sen(on)* homees que faciant nobis istum forum in pace” n° 11 a.1250, l.13.

senor s.m. ‘Señor’. ◇ **senor** (3): “ese prior dizia ca nõ auia outro *senor*” n° 19 a.1255, l.8, “nõ queriã hyr contra hu celareyro *senõ* como contra *senor*” n° 25 a.1255, l.25, “mostrarun carta de nusu *senor* el rey” Ap.D a.1255, **senores** (1): “ó prior e ó cellareiro fazerles seruico como *senores* quando ueerẽ na terra” n° 3 a.1233, l.8.

[**senos**] vid. **senlos**

senpre vid. **sempre**

sentenza s.f. ‘Sentenza’. ◇ (1): “jygo por *sentenza* a loutosa ao prior” n° 19 a.1255, l.12.

septēbro vid. **setembro**

ser v. 1. ‘Ser’, ‘estar’. ◇ IPres. P1 **s(oo)** (1): “s(oo) testis” n° 44 a.1259, l.29; P3 **é** (13): “Jsta *é* carta de foro” n° 9 a.1244, l.1, “*ela é* cruzada” n° 34 a.1257, l.18, n° 34 a.1257, l.30, “todo *é* de meu patrimonio” n° 39 a.1258, l.20, “*esta*

é conta do gaado e do auer que *é* da casa de San Cibrão” n° 39 a.1258, l.23,23, “quãto *é* in herdade” n° 39 a.1258, l.31, n° 41 a.1258, l.1, Ap.C a.[1252], l.16, Ap.E a.[1252-55], l.52,66, 86,150, **he** (5): “el outro *he* de mja erdade” n° 14 a.1251, l.8, “segũdo como de suso dito *he*” n° 48 a.1259, l.17, “o clerigo sabe camana *he* a herdade” Ap.E a.[1252-55], l.42, “quanta *he* a renda” Ap.E a.[1252-55], l.43,108, **est** (1): “que fuit de dona Cristina *est* regalenga” n° 1 a.[1225], l.5, **e(st)** (19): “*e(st)* in terra de Laioso” n° 1 a.[1225], l.2,4,4,7,10,12,13,14,15,16,17, “quanta herdade *e(st)* des Porto de Langulo” n° 1 a.[1225], l.18,20,25,26,28,29, 30, “Actum *e(st)* regnante rey dõ Fernãdo” n° 10 a.1247, l.18, **este** (2): “julgo que *este* o abbade in jur daqueles dous casares” n° 27 a.1255, l.11, “fazemos carta de vẽzon de toda herdade que nós auemos en Domiz sub signo de San Juliao de Meyxente, e *este* a tercia de tod’a herdade que hy foy de meu padre” n° 46 a.1259, l.3, **sé** (1): “ú *sé* u quinõ do noual da Maser” n° 28 a.1255, l.4; P6 **sõ** (1): “si ar sabe que *sõ* suas” n° 33 a.1257, l.20, **som** (2): “todolos que *som* presentes” n° 24 a.1255, l.1 n° 26 a.1255, l.14, **sun** (1): “Sabuda cosa sea aos que *sun* como aos que an di viir” n° 30 a.1256, l.1, **sum** (2): “Conozuda coussa ssea a los que *sum* como a los que am de uiir” n° 32 a.1256, l.1, “ouellas e porcos quantos y *sum*” n° 39 a.1258, l.25, **sũ** (4): “A todos sega sabudu assi a los qui *sũ* presentes como aos qui hã de uijr” n° 10 a.1247, l.2, “os que *sũ* herdeyros in San Cibrão” n° 39 a.1258, l.19, “Estas *sũ* deuedas que deuo” n° 39 a.1258, l.26, “Coñozuda cousa seea a tudolos que *sũ* e an de ser” n° 44 a.1259, l.2; ICopret. P3 **era** (18): “*era* hominem mandado” n° 1 a.[1225], l.14, “Petrus dixit qui ipsa hereditate *era* de Surdijs” n° 4 a.[1234-36], l.11, “o departamento que *era* per o Gaga uerti” n° 7 a.1241, l.5, “*era* lº dominico pos iãtar” n° 8 a.[1193-1243], l.34, “*era* sua uasala de mao beysada” n° 19 a.1255, l.6, “*era* seu couto” n° 19 a.1255, l.7, n° 25 a.1255, l.11, “*era* familiar e figgreje do moesteyro” n° 33 a.1257, l.30, “*era* sou o jur e a herdade” n°

49 a.1260, l.21, Ap.E a.[1252-55], l.41,44, “a renda *era* VIJe moyos” Ap.E a.[1252-55], l.70,92,104, 135,137,145,158; P6 *era[n]* (1): “multis que ibi *era[n]*” n° 4 a.[1234-36], l.40, *erã* (4): “ipsos bonos homines que ibi *erã*” n° 4 a.[1234-36], l.44, “*erã* juyzes de Zamora” n° 12 a.1251, l.7, “*essas* herdades *erã* de Mõfero” n° 33 a.1257, l.20, “*erã* sous sobrinos” n° 49 a.1260, l.15; IPret. P1 *fuy* (3): “e otros muytos que o uirõ e u oyrõ e per cuya presenza *fuy*” n° 30 a.1256, l.10,11, “Eu, Lourenco Eanes, notario del rey, a esto *fuy* presente” Ap.E a.[1252-55], l.181, *fuj* (2): “que a escriuij e presente *fuj*” n° 42 a.1259, l.17, “*fuj* et scripsi” n° 48 a.1259, l.25, *foy* (2): “Eu, Sancho Perez, notario, *foy* presente e scriuij” n° 18 a.1254, l.18, n° 19 a.1255, l.22; P3 *foi* (1): “que *foi* de dona Marina Gõzaluez” n° 15 a.1252, l.6, *foy* (2): “dona Constanza, mya moler que *foy*” n° 35 a.1257, l.4, “*tod* a herdade que hy *foy* de meu padre” n° 46 a.1259, l.3, *foe* (1): “moler que *foe* de Johã Fernandez” n° 21 a.1255, l.11, *fui* (6): “Orta *fui* intentjo” n° 4 a.[1234-36], l.1, “*fui* de meo padre” n° 5 a.1237, l.32, “Orta intencia *fui*” n° 8 a.[1193-1243], l.1, “*fui* prectes inquisidur” n° 8 a.[1193-1243], l.42, “Isti ueruu *fui* inter Pedro Fermoso e Vrraca Dominici” n° 8 a.[1193-1243], l.49, “contenda *fui* ante mi” Ap.D a.1255, *fuy* (2): “e da Azenda Pelaez, cugia *fuy* esta herdade” n° 34 a.1257, l.5, “mea moler dona Costancia, que *fuy*” n° 40 a.1258, l.2; P6 *forõ* (13): “las quales *forõ* de Marti Mouro” n° 18 a.1254, l.6, “Qui presentes *forõ*” n° 18 a.1254, l.14, n° 19 a.1255, l.16, “todalas donas octrosi *forõ* de presente” n° 20 a.1255, l.11, n° 21 a.1255, l.12, “*forõ* presentes” n° 23 a.1255, l.18, n° 30 a.1256, l.9, n° 31 a.1256, l.9, n° 32 a.1256, l.13, n° 33 a.1257, l.34, n° 34 a.1257, l.38, n° 37 a.1257, l.12, n° 47 a.1259, l.29, *forom* (1): “Que presentes *forom*” n° 24 a.1255, l.11, *foro[n]* (1): “*foro[n]* de Marina Cristiana” n° 44 a.1259, l.6, *fo(ron)* (3): “Que presentes *fo(ron)*” n° 22 a.1255, l.20, n° 39 a.1258, l.37, n° 43 a.1259, l.24, *f(oron)* (2): “Que presentes *f(oron)*” n° 40 a.1258, l.5, n° 42 a.1259, l.12, *for(um)*

(1): “Qui presètes et testes *for(um)*” n° 46 a.1259, l.10, *furõ* (3): “Qui presentes *furõ*” n° 3 a.1233, l.15, n° 48 a.1259, l.20, Ap.B a.1251, l.8, *fur(on)* (1): “Qui presentes *fur(on)*” n° 44 a.1259, l.25, *furũ* (2): “*furũ* totas quitas” n° 8 a.[1193-1243], l.45, “Que presentes *furũ*” n° 35 a.1257, l.24; P3 *seia* (7): “quẽ in essa herdade morar *seia* nosso vassalo” n° 3 a.1233, l.10, “Et que este pleito *seia* mas firme” n° 12 a.1251, l.4, n° 14 a.1251, l.10,15, “E *seia* a nós la uenturia en Uilorja” n° 14 a.1251, l.25, n° 38 a.1257, l.7, Ap.A a.[1232]-1263, l.3, *seya* (2): “este meu testamento que *seya* firme e staujl” n° 26 a.1255, l.13, n° 48 a.1259, l.16, *sega* (1): “carta de uẽdezõ que *sega* senpre ualedeyra” n° 32 a.1256, l.3,9, *seeya* (1): “*seeya* a mia herdade quita” Ap.B a.1251, l.7, *sea* (3): “veruo que *sea* staujl por senpre” n° 22 a.1255, l.6,19, “en tal que esta carta *sea* mays firme” n° 35 a.1257, l.22, *sigã* (1): “*sigã* semptrj amigo” n° 10 a.1247, l.16, *siia* (2): “*siia* quita” n° 5 a.1237, l.19,32; P6 *seiã* (1): “ou fila que *seiã* uosos” n° 21 a.1255, l.5, *seyã* (1): “que *seyã* desto testemunjas” n° 26 a.1255, l.15, *seã* (1): “por esto *seã* libres e quitas las casas” n° 18 a.1254, l.10; SPret. P3 *fosse* (1): “Conozuda cousa *sea* a todos aqueles que esta carta uirẽ, como *fosse* contenda” n° 48 a.1259, l.1; SFut. P3 *for* (3): “prestanza e âparamento ú lis mister *for*” n° 10 a.1247, l.18, “a uós ou alo bispo que *for* en Lugo demandar quiser” n° 24 a.1255, l.7,7, *fore* (1): “de cuiã *fore* la herdade” n° 9 a.1244, l.10; P6 *forẽ* (1): “si se *forẽ* los homees morar en outra parte” n° 9 a.1244, l.10; Inf. Conx. P5 *seerdes* (2): “E tu e ele *seerdes* uasalos” n° 20 a.1255, l.6, n° 29 a.1256, l.7; P6 *seerẽ* (1): “mẽtra uiuẽrẽ en esta herdade *seerẽ* meos uasalos” n° 9 a.1244, l.10; Inf. *ser* (1): “per ubi debet a *ser*” n° 7 a.1241, l.3, *seer* (17): “non erat hereditate libra quomo auuera *seer*” n° 4 a.[1234-36], l.34, “a nossa morte *seer* todo ljure” n° 14 a.1251, l.12, “todolos que han de de *seer*” n° 15 a.1252, l.2, “por esta cousa *seer* mais stauil” n° 17 a.1253, l.13, “E *seer* uosa fila vasala de quem touer o monestheiro” n° 21 a.1255, l.7, n° 22 a.1255, l.16, “a noue

dias auja *seer* dâte m̃j”, n° 27 a.1255, l.2, “esta Maor Rodriguiz sêpre deue a *seer* uasala do moesteyro” n° 33 a.1257, l.33, n° 34 a.1257, l.7, n° 44 a.1259, l.2, “Han a *seer* meus uassallos” Ap.A a.[1232]-1263, l.4,14, “pola igleia *seer* bẽ herdada” Ap.E a.[1252-55], l.63,82,99,161,169.

2. *Ser* + *part.*, perífrase verbal pasiva. ◊ IPres. P1 *son* (1): “ben pagado *son*” n° 38 a.1257, l.4, *soo* (1): “de reuorazom *soo* de uós bem pagada” n° 24 a.1255, l.6, n° 42 a.1259, l.6; P3 *é* (5): “raçom como de suso nomeada *é*” n° 2 a.1231, l.8, “aquele que *é* chamado o Casar da Uila” n° 16 a.1253, l.9, “o Casal de Frãcos que *é* dito dos Caualayros” n° 24 a.1255, l.3, “todo *é* pagado” n° 46 a.1259, l.6, n° 46 a.1259, l.7; P4 *somos* (1): “ambos e dous *somos* auenidos” n° 12 a.1251, l.2; P6 *son* (1): “as ygleias *son* e podem *seer* ben herdadas” Ap.E a.[1252-55], l.161; IAntepret. P3 *era* (1): “*era* morta” n° 19 a.1255, l.6; IPret. P3 *foy* (4): “Feyta *foy* esta carta enlo mes de septẽbro” n° 18 a.1254, l.10, n° 33 a.1257, l.1,5, n° 48 a.1259, l.5, *foi* (2): “esto *foi* feito per mãdado de dõ Giraldo” n° 12 a.1251, l.6, “quando *foi* mellor parado” n° 16 a.1253, l.8, *fuy* (2): “en pregũtado *fuy* do tẽpo quanto auia” n° 25 a.1255, l.12,25, *fuj* (1): “Isto *fuj* fecho III dias andados de dezenbre” n° 6 a.[1239-40], l.14; P4 *fomos* (1): “nós *fomos* ben pagados” n° 47 a.1259, l.20; P6 *fforom* (1): “*fforom* inffiados e auigarados” n° 49 a.1260, l.22; IAntepret. P3 *fora* (18): “a herdade qual *fora* ia assignada a esta igleia” Ap.E a.[1252-55], l.39, “qual renda y *fora* posta e parada porlos clerigos” Ap.E a.[1252-55], l.40,44, “que lle *fora* posta renda a esta igleia” Ap.E a.[1252-55], l.45,63,69, “a herdade que lle *fora* dada” Ap.E a.[1252-55], l.75,76,76,89,91,98, 102,103, “a ygleia que nõ *fora* herdada” Ap.E a.[1252-55], l.111,123,135,143; P6 *forã* (1): “as rendas que lle *forã* postas” Ap.E a.[1252-55], l.156; SPres. P3 *seia* (10): “qu’ el cõuento deste deuandito monesteyro *seia* escusado de segar” n° 15 a.1252, l.15, “esta erdade nõ *seia* dada nõ uenduda nen cambiada nõ dada en comenda senõ a m̃j” n° 15 a.1252,

l.18, “Conoçuda cousa *seia*” n° 16 a.1253, l.1, n° 17 a.1253, l.1, “*seia* maldicto e peiurado” n° 23 a.1255, l.11, n° 29 a.1256, l.1, n° 33 a.1257, l.1, n° 38 a.1257, l.6, n° 39 a.1258, l.2, n° 43 a.1259, l.2, *seja* (1): “*seja* maldito” n° 15 a.1252, l.24, *seya* (4): “Cunuzuda cousa *seya*” n° 26 a.1255, l.2, n° 37 a.1257, l.1, n° 42 a.1259, l.1, Ap.D a.1255. *sseya* (1): “Conoscida causa *sseya*” n° 49 a.1260, l.1, *sega* (5): “A todos *sega* sabudu” n° 10 a.1247, l.1, “Qunucuda cousa *sega* ad quantos esta carta uirri” n° 40 a.1258, l.1, “*sega* maldito” n° 40 a.1258, l.4, Ap.A a.[1232]-1263, l.21, *segia* (1): “Sabuda cousa *segia*” n° 34 a.1257, l.1, *seea* (1): “Coñozuda cousa *seea*” n° 44 a.1259, l.1, *sea* (22): “Conoçuda cousa *sea* a todos” n° 2 a.1231, l.1, “que nõca *sea* demãdada de uós” n° 2 a.1231, l.8, n° 6 a.[1239-40], l.1, n° 12 a.1251, l.1, n° 18 a.1254, l.1, “que por esse horto *sea* por sempre stablicido aquel soldo” n° 18 a.1254, l.5, n° 20 a.1255, l.1, n° 21 a.1255, l.1, n° 22 a.1255, l.1, “*sea* maldito e maldita” n° 22 a.1255, l.18, n° 24 a.1255, l.1,7, n° 30 a.1256, l.1, n° 31 a.1256, l.1, n° 35 a.1257, l.1,18, “que cada una parte *sea* teuda de leuar o seu ome boo” n° 41 a.1258, l.18, n° 47 a.1259, l.1,22, n° 48 a.1259, l.1, Ap.B a.1251, l.2, Ap.C a.[1252], l.1, *ssea* (1): “Conozuda coussa *ssea*” n° 32 a.1256, l.1; P4 *seiam(os)* (1): “*seiam(os)* por isto enparados” n° 3 a.1233, l.12; P6 *seam* (1): “ú quer que *seam* achegados” n° 41 a.1258, l.16; SPret. P3 *fosse* (1): “dessemos ende esta carta por que *fosse* creudo” Ap.E a.[1252-55], l.168, *fusse* (1): “posuerũ suos uigarios per qui *fusse* fecto u qui mãdara” n° 4 a.[1234-36], l.29; SFut. P3 *for* (1): “assi como *for* guisado” n° 34 a.1257, l.34; Inf. Conx. P6 *seerẽ* (1): “*seerẽ* pacatos usque festum Sanctj Martinj” n° 13 a.1251, l.6; Inf. *seer* (3): “ouue *seer* alchado” n° 4 a.[1234-36], l.31,38, “*seer* este pleyto determiado” n° 41 a.1258, l.18.

seruente s. ‘Servente, criado’. ◊ (1): “Domingo Petri, *s(er)uẽte* do cellarario de Superado” n° 34 a.1257, l.43.

seruicio vid. **seruizo**

seruico vid. **seruizo**

seruizo s.m. ‘Servizo’. ◇ *s(er)uizo* (1): “deuedes a fazer *s(er)uizo* ao moesteiro fielmête” n° 34 a.1257, l.24, *s(er)uicio* (1): “XX soldos por rêda e por *s(er)uicio* dos quinoes” n° 48 a.1259, l.8, *s(er)uico* (1): “fazerles *s(er)uico* como senores *quando* ueerê na terra” n° 3 a.1233, l.8.

sete num. card. ‘Sete’. ◇ (1): “ome de *sete* annos” Ap.A a.[1232]-1263, l.14.

setembre vid. **setembro**

setembro s.m. ‘Setembro’. ◇ *setembro* (1): “xxii dias andados de *setembro*” n° 26 a.1255, l.1, *set(em)bro* (1): “auia ii anos pur isti *set(em)bro*” n° 8 a.[1193-1243], l.33, *s(e)t(em)bro* (1): “xvii dias de *s(e)t(em)bro*” n° 41 a.1258, l.1, *setêbre* (1): “quatorze dias de *setêbre*” Ap.E a.[1252-55], l.183, *set(em)bre* (1): “A primeyra quarta feyra de *set(em)bre*” Ap.E a.[1252-55], l.36.

2. adx. “De setembro”. ◇ *set(em)bras* (1): “en dya de kalendas *set(em)bras*” n° 47 a.1259, l.26, *setêbres* (1): “des kaendas mayas atra kaendas *setêbres*” n° 34 a.1257, l.16.

setuagesima s.f. ‘Septuagésima, período litúrgico de tres semanas que precede a Coresma’. ◇ (1): “domīgo de *setuagesima*” n° 50 a.[1260], l.37.

sex num. card. ‘Seis’. ◇ (1): “*sex* dias ant’ as kaendas” n° 33 a.1257, l.32.

si vid. **asi**

[**sico**] adx. ‘Seco’. Funciona tamén como parte dunha secuencia toponímica. ◇ (1): *Sico* “en Barrio *Sico*” n° 18 a.1254, l.6, *sicas* (1): “vna taleyga de castaneas *sicas*” n° 3 a.1233, l.6.

sigir v.t. ‘Seguir’. ◇ Inf. *sigir* (1): “encorreose de este preyto e nõno quis *sigir*” n° 49 a.1260, l.35.

[**signar**] vid. [**asignar**]

signo s.m. 1. ‘Signo, sinal que os notarios engaden nas escrituras para validaren os documentos’. Vid. tamén s.v. *sinal*. ◇ *signo* (1): “*Signo* de Ferrnan Ianes, notario publico del Rey en Allariz” n° 42 a.1259, l.16.

2. ‘Sino, campá’. ◇ *signo* (2): “herdade que nõs auemos en Domiz sub *signo* de San Juliao de Meyxente” n° 46 a.1259, l.2, n° 47 a.1259, l.6, *sino* (2): “Uendo a uós e outorgo

da terza deste Casal a quarta, su *sino* de Sam Saluador de Martim” n° 24 a.1255, l.3, Ap.B a.1251, l.4, *siño* (1): “sub *siño* de Dõ Saluador de Marti” n° 32 a.1256, l.4, *syno* (1): “su *syno* de Sam Saluador de Castello” n° 22 a.1255, l.8.

sin vid. **sen**

sinal s.m. ‘Signo, sinal que os notarios engaden nas escrituras para validaren os documentos’. Vid. tamén s.v. *signo*. ◇ *sinal* (2): “que lles dé ende esta carta feyta por sa mao e sou nome e sou *sinal*” Ap.E a.[1252-55], l.172, “poño y meu nome e *synal*” Ap.E a.[1252-55], l.182.

[**sinalar**] v.t. ‘Sinalar’. ◇ Part. *sinalado* (1): “E o dia *sinalado* aparezeo” n° 27 a.1255, l.7.

[**sinnos**] vid. **senlos**

sino vid. **signo**

siño vid. **signo**

siso s.m. ‘Siso, capacidade de raciocinio, sentido’. ◇ (1): “agrauado por graue ifirmidade pero poderoso de meu *siso*” n° 39 a.1258, l.4.

[**soar**] s.m. ‘Soar, terreo’. ◇ *soares* (1): “sacho inde duos *soares*” n° 13 a.1251, l.3, *solare* (1): “Jn Sancto Iohanne habet uno *solare* et i° linar et i° orto et est regalengo” n° 1 a.[1225], l.6.

sobre prep. ‘Sobre’. ◇ *sobre* (9): “*sobre* tod’ esto” n° 16 a.1253, l.6, “*sobre* aquel meu horto” n° 18 a.1254, l.3,7, “*sobre* loutosa” n° 19 a.1255, l.5, “*sobre* dous casares” n° 27 a.1255, l.5, “*sobre* herdades” n° 33 a.1257, l.3,27, “herdade *sobre* que contendê” n° 41 a.1258, l.2,9, *ssobre* (1): “preyto ... *ssobre* herdade” n° 49 a.1260, l.6, *sobr(e)* (1): “aiuramêtamos *sobr(e)* sanctos auãgeos” Ap. E a.[1255-60], l.97, *sobr’* (1): “Se uós *sobr’* esto contrariar alguê” n° 47 a.1259, l.21, *subre* (1): “*subre* tal fiador le filarõ ha erdade” n° 25 a.1255, l.21. En contacto co artigo determinado, pode aparecer a segunda forma do artigo: *sobrelo* (1): “*sobrelo* jur padroadigo” n° 48 a.1259, l.4, *sobrelo* (4): “*sobrelo* egresa” n° 20 a.1255, l.3, “*sobrelo* Vª e *sobrelo* terza” n° 33 a.1257, l.3,4, “*sobrelo* herdade de San Paayo” n° 48 a.1259, l.14, *sobel*o (1): “*sobel*o Casar do Mato” n° 28 a.1255, l.4, *subelo* (1): “*subelo* portadigo dese mesmo julgadigo” Ap. D

a.1255, **subrelo** (1): “daua fiador *subrelo* logar” n° 25 a.1255, 1.20.

sobredicto vid. **sobredito**

sobredito adx. ‘Sobredito, antedito’. ◇ **sobredito**

(2): “tod’ esto uos dou a uós Pedro Aluelo *sobredito*” n° 16 a.1253, 1.7, n° 41 a.1258, 1.10, **subred(i)c(t)u** (1): “Pedro Cabeza *subred(i)c(t)u*” n° 36 a.1257, 1.4, **sobreditos** (1): “os mãdadores *sobreditos*” n° 41 a.1258, 1.9, **sobred(i)c(t)os** (1): “nós *sobred(i)c(t)os*” Ap.E a.[1252-55], 1.168, **sobr(e)d(i)c(t)os** (1): “nós *sobr(e)d(i)c(t)os* Pero Affillado e Fre Barro” Ap.E a.[1252-55], 1.7, 153, **subreditos** (1): “estes houtros *subreditos*” n° 25 a.1255, 1.11, **sobr(e)dicta** (1): “essa herdade *sobr(e)dicta*” n° 49 a.1260, 1.24, **sobr(e)d(i)c(t)a** (1): “porla teega *sobr(e)d(i)c(t)a*” Ap.E a.[1252-55], 1.77, **subredic(t)a** (1): “esta herdade *subredic(t)a*” n° 30 a.1256, 1.6, **subred(i)c(t)a** (1): “esta herdade *subred(i)c(t)a*” n° 30 a.1256, 1.5.

sobrino s. ‘Sobriño’. Tamén está usado como sobrenome. ◇ **Sobrino** (1): “no cerame do Ioã *Sobrino*” n° 50 a.[1260], 1.50, **sob(ri)no** (1): “ego Johannes Pelagij ... *sob(ri)no* de Michael Iohannis” n° 36 a.1257, 1.2, **sobrinos** (1): “erã sous *sobrinos*” n° 49 a.1260, 1.15.

solare vid. [soar]

soldo s.m. ‘Soldo’. ◇ **soldo** (1): “I *soldo* cada caseiro por metiga” n° 9 a.1244, 1.7, **s(o)l(do)** (5): “cada ano I *s(o)l(do)* por aniuersario sobre aquel meu horto” n° 18 a.1254, 1.3, “J soldo a Pero Mütouto” n° 39 a.1258, 1.14, 16, 16, 17, **sol(do)** (2): “que por esse horto sea por sempre stablicido aquel *sol(do)*” n° 18 a.1254, 1.5, 5, **soldos** (6): “cc *soldos* por reuora” n° 2 a.1231, 1.8, 10, n° 33 a.1257, 1.32, “senlos *soldos* pera uino” n° 34 a.1257, 1.35, “recebo de tj por ela en penor LX e v *soldos* de leoneses” n° 37 a.1257, 1.6, 9, **sol(do)s** (1): “LXXX *sol(do)s* de Leon” Ap.B a.1251, 1.5, **s(o)l(do)s** (3): “peyte a outra parte c *s(o)l(do)s*” n° 22 a.1255, 1.19, n° 46 a.1259, 1.6, 7, “dés a nós dous *s(o)l(do)s* de foros” n° 3 a.1233, 1.7, **s(o)l(dos)** (50): “dedes a nós x *s(o)l(dos)* de luctosa” n° 3 a.1233, 1.12, n° 6 a.[1239-40], 1.7, “fñaruse pro v *s(o)l(dos)*” n° 8 a.[1193-1243], 1.6, “xxxª v *s(o)l(dos)*

da moeda de Leom” n° 23 a.1255, 1.6, n° 24 a.1255, 1.5, n° 26 a.1255, 1.10, “cada ano en dia de sã Martino J *s(o)l(dos)* de leoneses” n° 33 a.1257, 1.29, 30, “u porcos prezados en xij *s(o)l(dos)*” n° 34 a.1257, 1.8, n° 38 a.1257, 1.4, n° 39 a.1258, 1.6, 7, 8, 8, “aos malates de Lugo V *s(o)l(dos)*” n° 39 a.1258, 1.10, 11, 12, 13, 15, 15, “pecte altera parte c *s(o)l(dos)*” n° 40 a.1258, 1.4, “fazemos preyto e prazo in D *s(o)l(dos)*” n° 43 a.1259, 1.5, n° 44 a.1259, 1.9, “xx *s(o)l(dos)* por rēda” n° 48 a.1259, 1.8, 9, 9, 16, “ē pã na festa de Saioane xiiii *s(o)l(dos)*, ē pescado xxxv *s(o)l(dos)*” n° 50 a.[1260], 1.2, 2, 3, 3, 6, 10, 10, 11, 12, “no pescado da festa viii *s(o)l(dos)*” n° 50 a.[1260], 1.13, 13, 18, 28, 34, 41, 42, “iii *s(o)l(dos)* ē pan” n° 50 a.[1260], 1.43, 44, 54, “amme a dar x *s(o)l(dos)* de fossadeyra” Ap.A a.[1232]-1263, 1.4, “I porco de viii *s(o)l(dos)*” Ap.A a.[1232]-1263, 1.7, 14, **s(ol)do(s)** (26): “pecte a uoz del rey c *s(ol)do(s)*” n° 23 a.1255, 1.12, n° 31 a.1256, 1.3, “peyte ē couto cc *s(ol)do(s)*” n° 31 a.1256, 1.5, “recebo de uós in prezo LXXXV *s(ol)do(s)* de leoneses” n° 32 a.1256, 1.6, 9, n° 34 a.1257, 1.6, “dous carneyros que ualã iii *s(ol)do(s)*” n° 34 a.1257, 1.9, “duas ollas de mäteyga aprezadas in vi *s(ol)do(s)*” n° 34 a.1257, 1.9, 19, 22, n° 42 a.1259, 1.5, 8, n° 47 a.1259, 1.20, “peyteuos cc *s(ol)do(s)*” n° 47 a.1259, 1.22, “tres boys prezados de I *s(ol)do(s)* de leoneses” Ap.C a.[1252], 1.8, 9, Ap.E a.[1252-55], 1.49, 72, 77, 93, 106, 120, “vº *s(ol)do(s)* de leoneses” Ap.E a.[1252-55], 1.130, 138, 145, 152, **sold(os)** (1): “iiii *sold(os)* cada Sa Migael de ujdimia” n° 21 a.1255, 1.7, 8, **(so)l(dos)** (1): “xx *(so)l(dos)* porla mia casa” n° 40 a.1258, 1.3, **solid(os)** (1): “senas marraas que ualã dos *solid(os)*” n° 9 a.1244, 1.6, 8.

solare vid. [soar]

sopinorar vid. **supinorar**

[**sorte**] s.f. ‘Sorte, quiñón ou porción que lle toca a alguén nunha partilla’. ◇ **sortes** (1): “como deze á lagua de lares, fóra das *sortes* dos casares de Candaeda” n° 9 a.1244, 1.17.

souto s.m. ‘Souto, bosque habitualmente poboado de castiñeiros’. Nestes contextos é difícil determinar se o valor toponímico está xa

totalmente consolidado. ◇ (3): “In Sancto Iohanne o *Souto* de Porta” n° 1 a.[1225], l.5,18,21.

ssaber¹ vid. **saber**

ssaber² s.m. ‘Saber, coñecemento’. ◇ (1): “gaanara in essa uoz per sous scriptos e per sou *ssaber*” n° 49 a.1260, l.17.

ssee vid. **see**

[stablecer] v.t. ‘Establecer’. ◇ Part. **stabilcido** (1): “que por esse horto sea por sempre *stabilcido* aquel soldo” n° 18 a.1254, l.5.

[star] vid. **[estar]**

statutum s.m. ‘Estatuto, regulamento xurídico para a organización dunha cousa’. ◇ (1): “facio pactum *statutu(m)* cum abbas et conuentu de Sancte Marie de Fferraria do herdamentu de sou frade Pedro Cabeza” n° 36 a.1257, l.2.

stauel vid. **estauil**

stauil vid. **estauil**

[star] vid. **estar**

su prep. ‘Baixo’. ◇ **su** (9): “*su* syno de Sam Saluador” n° 22 a.1255, l.8, “*su* o monte de Padornelo” n° 23 a.1255, l.3, n° 24 a.1255, l.3, “responder *su* tal forma” n° 33 a.1257, l.14, “*su* pea de cẽ soldos” n° 33 a.1257, l.32, “Feyta carta *su* era M^a CC^a XC^a V^{am}” n° 37 a.1257, l.11, “*su* tal condizũ” n° 39 a.1258, l.21, n° 41 a.1258, l.5, “*su* a fonte de Domiz” n° 46 a.1259, l.4, **sub** (16): “casa” n° 1 a.[1225ca.], l.12,13, “*sub* tal condicõ” n° 2 a.1231, l.4, “*sub* era” n° 16 a.1253, l.14, n° 17 a.1253, l.15, n° 31 a.1256, l.7, n° 32 a.1256, l.10, n° 39 a.1258, l.1, “*sub* signo de San Juliao” n° 46 a.1259, l.2,8, n° 47 a.1259, l.6, “O Chao *sub* Outeyro” n° 47 a.1259, l.7, Ap. A a.[1232]-1263, l.17, Ap. B a.1251, l.4, Ap. C a.[1252/10], l.17, Ap. D a.1255.

sub vid. **su**

subcelareyro s.m. ‘Subcelareiro’. ◇ (1): “Ffernando Capelo, *subcelareyro*” n° 2 a.1231, l.17.

subcomendador s.m. ‘Subcomendador’. ◇ (1): “*subcomendador* do Yspital, Johan Marino” n° 10 a.1247, l.19.

subre vid. **sobre**

subredicto vid. **sobredito**

[subredito] vid. **sobredito**

supenoramento s.m. ‘Empeño, acción de empeñar’. ◇ (2): “se por uentura eu nõ posso me auijr

cõuosco ena uẽzõ ou eno *supenoram(en)to*” n° 22 a.1255, l.13,16.

supenorar vid. **supinorar**

supinorar v.t. ‘Peñorar, empeñar’. Vid. tamén s.v.

pinorar. ◇ SPret. P3 **supinorase** (1): “facia ueruu a Pedro Fermoso qui uẽdese e arẽdase e *supinorase* a ili” n° 8 a.[1193-1243], l.29; P6 **supinorasẽ** (1): “qui uẽdesẽ, arẽdasẽ e *supinorasẽ* unos ad alios” n° 8 a.[1193-1243], l.47; Inf. **supinorar** (1): “auiã a uẽder e arẽdar e *supinorar*” n° 8 a.[1193-1243], l.16, **sopinorar** (2): “se Pedro Pedrez ou sua uoz quizerẽ uẽder ou *sopinorar*” n° 43 a.1259, l.20,20, **supenorar** (1): “eu quiser uender ou *supenorar*” n° 22 a.1255, l.10.

suso adv. ‘Arriba, antes’. Aparece case sempre coa prep. *de* anteposta. Véxase tamén s.v. *susodito*. ◇ **suso** (6): “como de *suso* nomeada é” n° 2 a.1231, l.7, “eu, Nuno Martiz, juiz de *suso* d’ y dicto” n° 27 a.1255, l.11, “todo esto que de *suso* dissemos” n° 34 a.1257, l.19, “dicto é de *suso*” n° 46 a.1259, l.7, “esso que de *suso* diz” n° 47 a.1259, l.17, “como de *suso* diz” n° 47 a.1259, l.23, **susu** (4): “el de *susu* deuantito couto” n° 15 a.1252, l.33, “como de *susu* diz”, n° 22 a.1255, l.19, “iam dictu de *susu*” n°36 a.1257, l.7, “á a *susu* darne v soldos” Ap. A a.[1232]-1263, l.14.

susodicto vid. **susodito**

susodito adx. ‘Susodito, devandito’. O proceso de lexicalización posiblemente estaba aínda en curso, polo que aparece con frecuencia separado. Véxase tamén s.v. *suso*. ◇ **suso-dito** (5): “como de *suso-dito* é” n° 34 a.1257, l.30, “Viuiã Froyaz de *suso-dito*” n° 48 a.1259, l.7,7, “segũdo como de *suso-dito* he” n° 48 a.1259, l.17, “fezemos hy poer u seelo de bispo de *suso-dito*” n° 48 a.1259, l.19, **suso-d(i)to** (1): “Esto de *suso-d(i)to* que uos uẽdemos” n° 46 a.1259, l.5, **susodicto** (1): “esa herdade de *susodicto*” Ap.C a.[1252], l.14, **suso-dicto** (3): “eu, Oueco Luz, ja de *suso-dicto*” n° 19 a.1255, l.11, “juugo por sentenza a loutosa ao prior de *suso-dicto*” n° 19 a.1255, l.13, “Este casar de *suso-dicto* damos a tj” n° 20 a.1255, l.15, **suso-d(i)c(t)o** (1): “aqueel casal de *suso-d(i)c(t)o*” n° 30 a.1256, l.4, **susu-dito** (1):

“al monesteyro de *susu-dito*” n° 15 a.1252, l.36, *suzodito* (1): “iste moesteyro ia de *suzodito*” n° 43 a.1259, l.21, *suso-d(i)c(t)a* (1): “accepimos de uobis precio pro herdade de *suso-d(i)c(t)a*” n° 46 a.1259, l.6, *suso-d(i)c(t)as* (1): “podia pagar estas rendas de *suso-d(i)c(t)as*” Ap.E a.[1252-55], l.163, *susu-dita* (1): “la herdade de *susu-dita*” 24 a.1255, l.8, *suzodita* (1): “ista peea de *suzodita* peyte” n° 43 a.1259, l.23.

susu vid. **suso**

susudito vid. **susodito**

suzodito vid. **susodito**

T

taega vid. **teega**

tal indef. **1.** ‘Tal’. Aparece moitas veces en correlación con *como* e *que* formando oracións comparativas e consecutivas, respectivamente. ◇ **tal** (21): “a *tal* precto e sub *tal* condicō que uós dedes a m̃j raçō no moesteyro” n° 2 a.1231, l.4,4, “*tal como* uum dos boos frades que ouer na casa” n° 2 a.1231, l.5, “outro *tal* precto fazemos a uós” n° 2 a.1231, l.11, “se quiserdes chantar arbores, cantares en *tal* logar” n° 3 a.1233, l.6, “se a nós ñ quisermos comprar, a *tal* ome a a uēdades ou enpenorēs *que* a nós conpra nosso foro en paz” n° 3 a.1233, l.11, n° 4 a.[1234]-1236, l.20, “Et de *tal* pacto de *tal* uigareze nulla ren cōprio Martinus de Boē” n° 4 a.[1234]-1236, l.41, “por *tal* preito *que* la tēgamos eu e meu marido dō Pedro” n° 14 a.1251, l.10, “E esta donaciō e esta esmolna dou por *tal* preito *qu’el* cōuento deste deuandito monesteyro seia escusado de segar” n° 15 a.1252, l.14, n° 20 a.1255, l.4,7, n° 25 a.1255, l.21, n° 33 a.1257, l.14, n° 39 a.1258, l.21, “en *tal* guysa *que*” n° 48 a.1259, l.5, Ap.E a.[1255-60], l.7, “en *tal* cōdisō *que*” n° 43 a.1259, l.6, “aa *tal* condiziō qui” Ap.B a.1251, l.6,8, Ap.C a.[1252], l.29, **atal** (4): “Estos poblā a *atal* foro *que* me dē tres modios de centeno pola *talega*” n° 9 a.1244, l.4, n° 11 a.1250, l.6,

n° 34 a.1257, l.5 “fazemos *atal* concābazō entre nós” n° 35 a.1257, l.3.

2. loc. **en tal que**, con valor final. ◇ **en tal que** (1): “en *tal que* esta carta sea mayns firme e mais ualedeira” n° 35 a.1257, l.22.

talega vid. **teega**

taleyga vid. **teega**

tamano adx. ‘Tamaño, tan grande’. ◇ (1): “que partā *tamano* quinū como un de seus tios” n° 39 a.1258, l.32.

tan adv. ‘Tan’. **Tan ben ... como**, loc. comp. de sentido inclusivo ‘tanto ... como’. ◇ (3): “que possam mādār *tā ben* en cartas *como* en fiadoria” n° 41 a.1258, l.11, “que mādem *tā bē* este pleyto en dias feriales *como* en outro dia qualquer” n° 41 a.1258, l.15,16.

tanto indef. ‘Tanto’. Utilízase moito en correlación con *como*, *que*, *quanto* formando oracións comparativas de sentido inclusivo. ◇ **tanto** (1): “peite otro *tanto* a aquel a que demādar do placito” n° 35 a.1257, l.18, **tanta** (8): “outra *tanta* herdade *como* de suso diz en dobro” n° 47 a.1259, l.23, Ap.E a.[1255-60], l.68, “achamuslle *tanta* herdade *que* lle fora dada por homes boos” Ap.E a.[1255-60], l.102,114, “deronlle *tanta* herdade por lugares e por terminos asignados por que nós entendemos e achamos por nós e por outros omes bōos que ualia bē esta renda” Ap.E a.[1255-60], l.125,134,142, 149, **tāta** (2): “*tāta* herdade *quanta* nós entēdemos” Ap.E a.[1255-60], l.65,89.

teega s.f. ‘Tega, medida de capacidade’. Actualmente equivale a un ferrado, e este a 12 kg. de centeo e 16 de trigo (vid. Dobao 1988: 18) ◇ **teega** (7): “pagarē a dicta renda porla *teega* dos clerigos que é *teega* de Regoa” Ap.E a.[1252-55], l.51,52,70, 77,92,120,138, **teyga** (2): “porla *teyga* ia dicta” Ap.E a.[1252-55], l.105,130, **taleyga** (1): “vna *taleyga* de castaneas sicas” n° 3 a.1233, l.5, **t(a)l(eyg)a** (1): “vna *taleyga* de castaneas sicas por nossa *t(a)l(eyg)a* de de nosso celeyro” n° 3 a.1233, l.6, **t(aleyg)a** (5): “una *t(aleyg)a* de sal” n° 50 a.[1260], l.4,12,30,33,47, **talega** (2): “atal foro que me dē tres modios de centeno pola *talega* de Ujana” n° 9 a.1244, l.4, “amme a dar viii° fugazas pela media *talega* do Burgo” Ap.A

a.[1232]-1263, 1.5, **teegas** (1): “a renda era xx^{ti} **teegas** d’auetas” Ap.E a.[1252-55], 1.137, **taegas** (1): “iiii^{or} **taegas** de ceuada pela taega do Burgo” Ap.A a.[1232]-1263, 1.6, **teygas** (1): “xx^{ti} **teygas** porla teyga ia dicta” Ap.E a.[1252-55], 1.129, **t(aleyga)s** (2): “iii de sal vi soldos” n° 50 a.[1260], 1.3,24, **talegas** (4): “iii **talegas** de trigo e iii de centeno” n° 9 a.1244, 1.5, “senas **talegas** de ceuada” n° 9 a.1244, 1.7,7, n° 13 a.1251, 1.6.

teente vid. **tenente**

teer v.t. ‘Ter, posuir’. ◊ IPres. P1 **teño** (1): “vendo una mia leira ... assi como a eu **teño** a jur e a mao” n° 42 a.1259, 1.4, **teno** (1): “aquil prestamo qual **teno** de uós” n° 45 a.1259, 1.8, **têgo** (1): “uno destes casales **têgo** a peñor” n° 14 a.1251, 1.7; P3 **ten** (1): “fazer un caliz de arêto de un uso de arêto que **ten** un marco” n° 39 a.1258, 1.10, **tê** (1): “por este quinũ **tê** vj octauas de cêteo” n° 45 a.1259, 1.6, **tem** (1): “quamto **tem** Maria Uirmuit por aquila uoz” n° 36 a.1257, 1.5; ICopret. P3 **tîinia** (1): “qui a **tîinia** don don abade jn jure de paz” n° 49 a.1260, 1.13, **teenia** (1): “de sua parte, quanta **teenia** Dominicus Ffloat in jure” n° 49 a.1260, 1.9; P6 **teniã** (1): “faziã foro dessa erdade e la **teniã** pur carta” n° 25 a.1255, 1.10; IPret. P1 **teuj** (1): “mando a mja lera de Murelos, porque **teuj** dellos e dese mostero a sua lera de Poedo” n° 26 a.1255, 1.5; P3 **teue** (1): “o casar que uosso padre **teue** a poder e a mão” n° 16 a.1253, 1.8; SPres. P3 **tena** (2): “**tena** a dereito este foro” n° 9 a.1244, 1.13, “que o **tena** do Espital en aprestamo” n° 48 a.1259, 1.11, **tenga** (1): “que todala renda destas erdades **tenga** un mōge do conuêto” n° 15 a.1252, 1.17; P4 **tinam(us)** (1): “facio pactum statutum ... que nós u **tinam(us)** aquil herdamentu” n° 36 a.1257, 1.4, **têgam(os)** (1): “por tal preito que la **têgam(os)** eu e meu marido” n° 14 a.1251, 1.10; SPret. P3 **teuesse** (1): “que as **teuesse** en sa uida” n° 33 a.1257, 1.27; SFut. P3 **teuer** (1): “en quanto ess’eygregya **teuer** quãto o Espital ha” n° 48 a.1259, 1.11,18, **touer** (3): “E tu e ele seerdes uasalos de quem **touer** o monesteiro de San Saluador” n° 20 a.1255, 1.6, n° 21 a.1255, 1.8, n° 29

a.1256, 1.8; Inf. Conx. P6 **teerê** (1): “sacarê u homees bonos pra **teerê** iusticia na uilla” Ap.A a.[1232]-1263, 1.11; Inf. **teer** (2): “dixit que uio aquela erdade de Froyaza **teer** a Marti Aras” n° 25 a.1255, 1.8, “eu, Marina Iohannis, deuo a **teer** aquel casal de susodicto in meus dias” n° 30 a.1256, 1.4, **tener** (1): “depois de meus fillos **tener**la en comenda” n° 15 a.1252, 1.21; Xer. **teendo** (2): “nõ **teendo** essa eygregya deuãdita u Espital” n° 48 a.1259, 1.12, n° 49 a.1260, 1.18, **teêndo** (1): “dõ Rodrigo Froyaz **teêndo** Sarria” n° 46 a.1259, 1.9.

2. ‘Obrigar’, ‘considerar’. ◊ Part. **teuda** (1): “que cada una parte sea **teuda** de leuar o seu ome boo ante ele” n° 41 a.1258, 1.18, **tenudas** (1): “istas uoces fuerunt **tenudas** ante iudices” n° 4 a.[1234-36], 1.11.

[**têer**] vid. **teer**

teyga vid. **teega**

[**temer**] v.t. ‘Temer’. ◊ Xer. **temêdo** (1): “**temêdo** o mandado do arcediago e a letera” Ap.E a.[1252-55], 1.58.

[**temperan**] adx. ‘Temperán, de cedo’. Forma parte dunha secuencia toponímica. ◊ **Temp(er)ana** (1): “per Castaneira **Temp(er)ana**” n° 1 a.[1225], 1.17.

tempo s.m. ‘Tempo’. ◊ **tempo** (3): “fazer a uós Fernando Afonso e a uossa muller ia dictos esta herdade deuãdita de paz a todo **tempo**” n° 38 a.1257, 1.10, “No **tempo** de rey dõ Affonso” n° 47 a.1259, 1.26, “do arcediago que era a aquel **tempo**” Ap.E a.[1252-55], 1.159, **têpo** (9): “en pregütado fuy do **têpo** quanto auia esto que fura” n° 25 a.1255, 1.12,26, “por esta erdade que agyã a todo **têpo** quen quiserê xxiiii soldos” n° 26 a.1255, 1.10, “que seyã desto testemunjas pera todo **têpo**” n° 29 a.1256, 1.15, “sempre en todo **têpo**” n° 35 a.1257, 1.13,16, “en **têpo** del rey dõ Alfõso” n° 46 a.1259, 1.8, Ap.E a.[1252-55], 1.42, **tempo** (3): “defender e amparar en todo **tempo**” n° 24 a.1255, 1.9, “En **tempo** de rey dom Alfonso”, “disse que nõ auia **tempo**” n° 49 a.1260, 1.35.

tendeyro s. ‘Tendeiro’. ◊ (3): “don Guilelme, **tendeyro**” n° 18 a.1254, 1.15, Joham Martiz, **tendeyro** de Portomari” n° 24 a.1255, 1.12, “dõ Pedro Martiz, **tendeyro**” n° 47 a.1259, 1.3.

tenente s.m. ‘Tenente, nobre a quen o rei concedía a administración dun determinado territorio no seu beneficio, con funcións de goberno e xurisdición’. (vid. García de Valdeavellano 1982: 389). ◇ **tenēte** (9): “*tenēte* Roboreta Sancio Pelai” n° 9 a.1244, 1.20, “*tenēte* Sarria Rodrigo Floylat” n° 10 a.1247, 1.18, “*tenēte* Roureda don Rodrigo Frolaz” n° 14 a.1251, 1.18, n° 15 a.1252, 1.27, “la regina dona Johana, *tenēte* Villafranca” n° 18 a.1254, 1.13, “*tenēte* Caldelas, dom Rodrigo Afonso” n° 20 a.1255, 1.14, “don Rodrigo Froat, *tenēte* Robereta” n° 28 a.1255, 1.9, “don Mateus, *tenēte* Roboreta” n° 28 a.1255, 1.10, “*tenēte* Lemos dō Martin Gil” n° 35 a.1257, 1.21, **tenente** (1): “*tenente* Lobarzana Ffernandus Iohannes” n° 13 a.1251, 1.14, **tene(n)te** (1): “domno Roderico Gomez *tene(n)te* Montenigro et Ripaeuue” Ap.A a.[1232]-1263, 1.19, **teente** (1): “dom Rodrigo Gomez, *teente* Monteroso e Palares” n° 24 a.1255, 1.11, **tiēte** (1): “dō Rodrigo Gomez *tiēte* Mōterosso” n° 32 a.1256, 1.12, **tiēte** (1): “dō Rodrigo Gomez, *tiēte* Mōterosso” n° 31 a.1256, 1.8, **tent(e)** (1): “*tent(e)* Allariz dō Martin Gil” n° 42 a.1259, 1.10.

tener vid. **teer**

tempo vid. **tempo**

tēptar v.t. ‘Tentar, intentar’. ◇ Inf. **tēptar** (1): “que esta carta *tēptar* britar ou contradizer quiser” n° 15 a.1252, 1.23.

tente vid. **tenente**

tercia vid. **terza**

termio vid. **[termino]**

[termino] s.m. ‘Término, termo, circunscrición, demarcación’. ◇ **t(er)mio** (1): “leira que ayo in *t(er)mio* de Açoreiros” n° 42 a.1259, 1.3, **terminos** (2): “nos *terminos* desta uilla nomeada” n° 23 a.1255, 1.9, “por lugares e por *terminos* asignados” Ap.E a.[1252-55], 1.126, **t(er)minos** (2): “con seus *t(er)minos* e con quanto a essa herdade perteneze” n° 34 a.1257, 1.29, Ap.E a.[1252-55], 1.114, **t(er)mios** (1): “por *t(er)mios* de Sancta Maria” n° 18 a.1254, 1.4.

terra s.f. 1. ‘Terra, territorio, xurisdición’. ◇ **t(er)ra** (1): “notario jurado do concelio de Betázos e da *t(er)ra* de Nendos” n° 34 a.1257, 1.45, **t(er)ra** (16): “in *t(er)ra* de Laioso” n° 1 a.[1225], 1.2, “Jn

Candanedo habet una *t(er)ra* regalenga” n° 1 a.[1225], 1.8,9,13,18,19,21,21,23,25,26, “faca uos entergar o rey da *t(er)ra*” n° 2 a.1231, 1.14, “ó prior e ó cellareiro fazerles seruico como senores quando uerẽ na *t(er)ra*” n° 3 a.1233, 1.8, “si uenerit tibi paupertate que non possas morare in *t(er)ra*” n° 13 a.1251, 1.7, “perãte o iuiz da *t(er)ra* dō Pedro Rodriguiz d’ Orra” n° 33 a.1257, 1.7.

2. ‘Terra, terreo de cultivo’. ◇ **t(er)ra** (1): “que lauredes esa herdade uso da *t(er)ra* como nõ defalesca por laour” n° 3 a.1233, 1.9, **t(er)ras** (2): “*t(er)ras*, montes, fontes, cū todos seus directos” n° 24 a.1255, 1.4, n° 32 a.1256, 1.5.

terza s.f. ‘Terza, terceira parte’. ◇ **terza** (3): “Uendo a uós e outorgo da *terza* deste Casal a quarta” n° 24 a.1255, 1.3, n° 33 a.1257, 1.4, “a mea daquela *terza* da outra vª sobre que auã contēda” n° 33 a.1257, 1.27, **t(er)za** (3): “desta herdade que ela a nós uende a *t(er)za*” n° 34 a.1257, 1.10, n° 39 a.1258, 1.26,28, **terça** (1): “cum toda sua dereytura da *terça*” n° 28 a.1255, 1.3, **tercia** (1): “este a *tercia* de tod’ a herdade que hy foy de meu padre” n° 46 a.1259, 1.3, **t(er)zas** “iu *t(er)zas* de pan” n° 39 a.1258, 1.14, n° 39 a.1258, 1.27.

testamento s.m. ‘Testamento’. ◇ (2): “eu, Pedro Rodrigez de Gijzo, faço meu *testamento*” n° 26 a.1255, 1.2, “mãdo que este meu *testamento* que seya firme e staujl” n° 26 a.1255, 1.13.

[testemoa] vid. **[testemoya]**

[testemoya] s.f. ‘Testemuña’. ◇ **testimonia** (1): “Johan Magister presente, juratus, fuit *testimonia* per totum” n° 8 a.[1193-1243], 1.51, **testemoyas** (1): “por *testemoyas* que aqui estã presentes” Ap.E a.[1252-55], 1.172, **t(e)stemoas** (1): “cū xv *t(e)stemoas*” n° 49 a.1260, 1.28, **testemunjas** (1): “que seya desto *testemunjas* pera todo tēpo” n° 26 a.1255, 1.15, **testemunnas** (1): “*Testemunnas* que o uirõ e oiron” n° 16 a.1253, 1.9, **testimonias** (1): “Et que este pleito seia mas firme, ffazemos ende *testimonias* a dō Arias Perez” n° 12 a.1251, 1.4.

testemuia s.f. ‘Testemuño’. ◇ (1): “doulis mia carta aberta cõ meu seelo pendēte in *testemuia* desta quitaciõ” n° 17 a.1253, 1.14.

[testemunja] vid. **[testemoya]**

[**testemunna**] vid. [**testemoya**]

testimonia vid. [**testemoya**]

fñente vid. **tenente**

[**tio**] s. ‘Tio’. ◊ **tyo** (1): “dō Martin Fernandez, e de sou *tyo*, dō Joham Fernandez” n° 35 a.1257, l.5, **tios** (1): “partã tamano quinũ como un de seus *tios*” n° 39 a.1258, l.32.

Tirago s. Sobrenome de identificación descoñecida. ◊ (1): “Rudericus *Tirago*” n° 4 a.[1234-36], l.18

tirar v.t. ‘Tirar’. ◊ IPret. P1 **tirey** (1): “quãdo fui cono prior a Betãços XIII, do que *tirey* as calças do prior” n° 50 a.[1260], l.48; Inf. **tirar** (1): “mãdey *tirar* iugada en Toronio pera oste del rey” n° 17 a.1253, l.2.

todauiia adv. ‘Sempre, constantemente’. ◊ **todauiia** (1): “este feito *todauiia* firme permanezca” n° 15 a.1252, l.25, **todauja** (1): “*todauja* estia este meu feyto” n° 14 a.1251, l.16.

todo indef. ‘Todo’. ◊ **todo** (20): “*todo* ome de mũdo” n° 6 a.[1239?]-1242, l.6, “seer *todo* ljure” n° 14 a.1251, l.13, “*todo* sea firme e stauel” n° 22 a.1255, l.19, “*todo* o Casal de Frãcos” n° 24 a.1255, l.2,5, “cõ *todo* meu acordamento” n° 26 a.1255, l.3,10,15, “Meirino en *todo* Galiza” n° 29 a.1256, l.16, “ficar *todo* esto que de suso dissemos” n° 34 a.1257, l.19,28, n° 35 a.1257, l.7, “en *todo* Nendos” n° 35 a.1257, l.11, “por *todo* lugar que as possas achar” n° 37 a.1257, l.5, “*todo* é de meu patrimonio” n° 39 a.1258, l.20, “leyxoo por meu persueyro in *todo*” n° 39 a.1258, l.37, “fique en pea das custas e de *todo* o dereyto” n° 41 a.1258, l.20, “outurgome pur pagado de *todo* o prezo” n° 44 a.1259, l.9, “*todo* é pagado” n° 46 a.1259, l.6, “de *todo* home do mundo” Ap.C a.[1252], l.12, **tod’** (7): “sobre *tod’* esto” n° 16 a.1253, l.6, “por *tod’* a parte de Maria Fernãdiz” n° 19 a.1255, l.4, “de *tod’* esto que le dá” n° 28 a.1255, l.5, “a *tod’* ome qui ficar” n° 28 a.1255, l.6, “a terciã de *tod’* a heredade” n° 46 a.1259, l.3, “*tod’* o quinõ e *tod’* a voz” n° 47 a.1259, l.5,5, **todu** (2): “en *todu* Lemus” Ap.D a.1255, Ap.D a.1255, **todos** (20): “Conoçuda cousa sea a *todos*” n° 2 a.1231, l.1, “couberuno *todos* de una parti e de outra” n° 7 a.1241, l.3, n° 10 a.1247, l.1,15, “nós *todos* damos a uós” n° 10 a.1247, l.22,23, n° 17 a.1253, l.1, “in

todos sous regnos” n° 18 a.1254, l.12, n° 19 a.1255, l.1, n° 20 a.1255, l.13, “*todos* seus dereyτος” n° 22 a.1255, l.8, n° 24 a.1255, l.4,8, n° 29 a.1256, l.16, n° 46 a.1259, l.8, n° 47 a.1259, l.14,19, n° 48 a.1259, l.1, “u Espital deue a entrar a *todos* os quinoes” n° 48 a.1259, l.13, n° 49 a.1260, l.1, **tod(os)** (4): “*tod(os)* aqueles que esta carta uirẽ” n° 16 a.1253, l.1, n° 21 a.1255, l.1, “*tod(os)* testes” n° 21 a.1255, l.15, “ẽ *tod(os)* seos regnos” n° 21 a.1255, l.16, **tudos** (1): “cũ *tudos* seus foros” n° 44 a.1259, l.11, **tudus** (1): “*tudus* aqueles que este escritu viren” Ap.D a.1255, **tud(us)** (1): “en *tud(us)* no-sus dias” n° 36 a.1257, l.4. En concorrencia co artigo, adoita aparecer a segunda forma deste: **todolos** (3): “*todolos* que han de seer” n° 15 a.1252, l.1, “*todolos* que som presentes” n° 24 a.1255, l.1, “*todolos* octros clerigos” n° 29 a.1256, l.14, **todol(os)** (1): “*todol(os)* octros clerigos” n° 20 a.1255, l.10, **tudolos** (1): “*tudolos* que sũ e an de seer” n° 44 a.1259, l.2, **toda** (45): “mẽtra morarẽ ena heredade aiãla *toda*” n° 9 a.1244, l.19, n° 13 a.1251, l.4, “recebio *toda* la deuandita erdade” n° 14 a.1251, l.22, n° 15 a.1252, l.16, n° 20 a.1255, l.16, “por *toda* mia uoz” n° 22 a.1255, l.4, n° 23 a.1255, l.9, n° 24 a.1255, l.2, “por *toda* mia boa” n° 24 a.1255, l.8, “cõ *toda* mja memorja” n° 26 a.1255, l.3, “cum *toda* sua dereytura” n° 28 a.1255, l.3,5, “meyrino maior de *toda* Galiza” n° 28 a.1255, l.8, n° 31 a.1256, l.1,2,5, n° 32 a.1256, l.2,2, “*toda* cousa que el y fizesse” n° 33 a.1257, l.8, “*toda* mina herdade” n° 34 a.1257, l.29, n° 35 a.1257, l.2,3,8,9, “en *toda* Asma” n° 35 a.1257, l.10,12,15, “o deçimo de *toda* essa villa” n° 38 a.1257, l.3, “pra *toda* uossa genaraçõ” n° 38 a.1257, l.7, n° 39 a.1258, l.20, “en *toda* cousa que faza ao pleyto” n° 41 a.1258, l.12, “*toda* uossa uoz depus uós” n° 42 a.1259, l.5, “*toda* Limia” n° 42 a.1259, l.17, n° 46 a.1259, l.2, n° 47 a.1259, l.2,3,18, “nós fomos ben pagados e de *toda* rẽ nõ remaezeo apos vós por dar” n° 47 a.1259, l.20, “en *toda* sua uida desse dito Viuiã Froyaz” n° 48 a.1259, l.10, “*toda* a ygleia” Ap.E a.[1255-60], l.108, **tuda** (1): “*tuda*

- tua uoz” n° 44 a.1259, 1.4, **todas** (5): “con *todas* suas pertinências” n° 15 a.1252, 1.10, “ficassẽ *todas* quitas” n° 33 a.1257, 1.28, “cõ *todas* suas direyturas” n° 37 a.1257, 1.4, “por *todas* mjñas boas” n° 38 a.1257, 1.9, n° 47 a.1259, 1.24, **tudas** (1): “cũ *tudas* suas pertinẽzas” n° 30 a.1256, 1.2, **todalas** (3): “in *todalas* cousas a bõa fe” n° 10 a.1247, 1.16, “*todalas* donas” n° 20 a.1255, 1.11, n° 29 a.1256, 1.13.
- 1.1. todo home**, en contexto negativo, ‘ninguén’. ◊ **todo ome** (1): “sẽ enpezamento de *todo ome*” n° 33 a.1257, 1.28,
- 1.2. En/a todo tempo**, ‘sempre’. ◊ (4): “defender e amparar *en todo tempo*” n° 24 a.1255, 1.9, “sempre *en todo tẽpo*” n° 35 a.1257, 1.13, 1.16, “*a todo tempo*” n° 38 a.1257, 1.10,
- [toler]** v.t. ‘Toller, quitar, impedir’. ◊ SPres. P3 **tola** (1): “se quiserdes chantar arbores, cantares en tal logar que nõ *tola* pã” n° 3 a.1233, 1.7.
- [tomar]** v.t. ‘Tomar, apoderarse de algo’. ◊ IPret. P3 **tomou** (2): “una uinea de Uarzena *tomoula* dõ Pelagio por regalenga et quitoula” n° 1 a.[1225], 1.22, “illa leyra *tomou* domnus Fernando entrega de dona Teresia” n° 11 a.1250, 1.5, **tomó** (1): “*tomoles* dõ Pelaio ela heredade” n° 1 a.[1225], 1.27.
- Tordo** s.m. ‘Tordo’. Está usado como sobrenome. ◊ (1): “Pedro Martiz *Tordo*” n° 28 a.1255, 1.13.
- tornar** v. ‘Tornar, volver’. ◊ IPres. P1 **torno** (1): “*torno* el aniuersario sobre horto sobredito” n° 18 a.1254, 1.7; IPret. P3 **tornou** (1): “E fratre Petro *tornou* ad ipsos alchaides et ad ipsos iudices et a ipso concilio quexarse de tal fortja que prendia” n° 4 a.[1234-36], 1.19; Cond. P6 **tornariã** (1): “dixerun qui *tornariã* in altero die ante iudice” n° 4 a.[1234-36], 1.23; SPret. P3 **to[rn]asse** (1): “quitouse do pleyto e da pesoaria que nõca les y *to[rn]asse* nõ ãparasse rẽ en aquelas herdades” n° 33 a.1257, 1.18; Inf. **tornar** (1): “Si uos quiserẽ desforar, *tornaruos* uasalos de quien uõs tena a dereito este foro” n° 9 a.1244, 1.13.
- torto** adx. ‘Torto, torcido’. Está usado nunha secuencia toponímica. ◊ **Torto** (1): “Carualio *Torto*” n° 34 a.1257, 1.19, 33, 41, **Turto** (1): “da Grana de Carualo *Turto*” n° 34 a.1257, 1.28.
- toucino** s.m. ‘Touciño’. ◊ (1): “xviii ã *toucino*” n° 50 a.[1260], 1.5, 6.
- tractar** v.t. ‘Tratar’. ◊ Inf. **tractar** (1): “este pleyto se deue a *tractar* d’ anbalas partes a boa fe e sen enguano e a guardar” n° 48 a.1259, 1.15.
- traedor** s.m. ‘Traidor’. ◊ (1): “cũ Juda el *t(r)aedor* ãno enferno danado” n° 15 a.1252, 1.24.
- [traer]** v.t. ‘Traer’. ◊ SPret. P3 **t(r)ocsese** (1): “deu sua uoce a dũ Pol de isto plectu qui u *t(r)ocsese*” n° 8 a.[1193-1243], 1.4.
- [transir]** v.i. ‘Transir, morrer’. ◊ SPret. P3 **transise** (1): “se ante *transise* cha Eluira Garsia” Ap.C a.[1252], 1.12.
- tras** prep. ‘Tras, detrás’. ◊ “nulla rẽ nõ remaso en *tras* uõs” n° 23 a.1255, 1.6.
- [trauessa]** s.f. ‘Travesa’. Está empregada con valor toponimico, onde ten o sentido de ‘terreos dispostos de través’. ◊ (2): “Jn *Trauessas*” n° 1 a.[1225], 1.7, “delas *Trauessas*” n° 1 a.[1225], 1.18.
- travesso** adx. ‘Traveso, revoltoso’. Está empregado como sobrenome. ◊ (1): “Pero Rodriguez *T(r)auesso*” n° 39 a.1258, 1.38.
- tres** num. card. ‘Tres’. ◊ (10): “*tres* modios de centeno” n° 9 a.1244, 1.4, 6, “de *tres* jn *tres* anos” n° 34 a.1257, 1.11, 12, “*Tres* dias andados de marzo” n° 44 a.1259, 1.17, “*tres* soldos” n° 50 a.[1260], 1.6, Ap.C a.[1252], 1.8, 13, Ap.E a.[1252-55], 1.119, 145.
- trigo** s.m. ‘Trigo’. ◊ **trigo** (1): “una rapada de *trigo* xj soldos” n° 50 a.[1260], 1.54, **trjgo** (1): “hũ moyo de *trjgo*” Ap.E a.[1252-55], 1.46, **t(r)igo** (3): “iii talegas de *t(r)igo*” n° 9 a.1244, 1.5, 6, 8, **t(r)iigo** (1): “hũ moyo de *t(r)iigo*” Ap.E a.[1252-55], 1.71, **t(r)ijgo** (1): “iii de *t(r)ijgo*” n° 34 a.1257, 1.7.
- triigo** vid. **trigo**
- [tudo]** vid. **todo**
- turto** vid. **torto**

U, V (vogal)

urto vid. **horto**

[uscheria] s.f. ‘Ucheira, xamba, macheta, cada unha das pedras verticais que, postas aos lados

dunha porta ou ventá, sosteñen o lintel'. ◊ (1): "E suos heredes furū ibi meter isteos e *uscherias*" n° 4 a.[1234-36], l.19,35.

uso s.m. 'Uso, costume'. ◊ (1): "que lauredes esa herdade *uso* da terra como nō defalesca por laour" n° 3 a.1233, l.9.

utorgar vid. [outorgar]

utubro s.m. 'Outubro'. ◊ (1): "Ffacta no mes d' *utubro*" Ap.C a.[1252], l.17.

[**uuir**] vid. **oir**

U, V (consoante)

vaca s.f. 'Vaca'. ◊ **uaca** (1): "una perna de *uaca* II e meo" n° 50 a.[1260], l.4,5, **vacas** (1): "II *vacas* con II fillos" n° 39 a.1258, l.23.

ual s.f. 'Val'. Está usado con valor toponímico. ◊ **Ual** (1): "de *Ual* de Grou" n° 19 a.1255, l.4, **Uales** (1): "do Mato dos *Uales*" n° 28 a.1255, l.3.

[**ualer**] v.i. 'Valer, ser válido'. ◊ ICopret. P3 **ualia** (4): "esta herdade *ualia* bē e conpridamente esta renda que y fora posta" Ap.E a.[1252-55], l.62,81,117,128; IPret. P3 **ualue** (3): "nō le *ualue*" n° 4 a.[1234-36], l.45, n° 25 a.1255, l.12,21; SPres. P3 **ualia** (2): "esta carta sempre *ualia*" n° 40 a.1258, l.5, n° 41 a.1258, l.13, **uala** (3): "que este meu testamento que seya firme e staujl e que *uala* por sempre" n° 26 a.1255, l.14, n° 34 a.1257, l.3, n° 41 a.1258, l.9; P6 **ualā** (2): "senas marraas que *ualā* dos solidos" n° 9 a.1244, l.6, n° 34 a.1257, l.9; SPret. P3 **ualesse** (2): "ua parte e outra *ualesse* fforo e derecho" n° 27 a.1255, l.6,10.

[**ualedeira**] adx. 'Valedoiro, que ten valor'. ◊ **ualedeira** (1): "en tal que esta carta sea mayns firme e mais *ualedeira*" n° 35 a.1257, l.23, **ualedeyra** (1): "fazo carta de uēdezō que sega sempre *ualedeyra*" n° 32 a.1256, l.3.

uao s.m. 'Vao, lugar dun río por onde se pode atravesar a pé'. Aquí está usado con valor toponímico. ◊ (1): "a qual dizē Leyra do *Uao*" n° 47 a.1259, l.8.

[**uara**] s.f. 'Vara, medida de lonxitude'. Actualmente equivale a catro cuartas e entre

80 e 84 cm. (vid. Dobao 1988: 29). ◊ **uaras** (2): "ataude cū cobertura de III *uaras* d' estanforth uermello" n° 34 a.1257, l.26, "unos boos manteens de VIII *uaras* en longo et de v palmos en ancho pera o refertoyro" n° 34 a.1257, l.31.

vasalo s. 'Vasalo'. ◊ **vassalo** (1): "quē in essa herdade morar seia nosso *vassalo*" n° 3 a.1233, l.10, **uasalos** (4): "E mētra uiuerē en esta herdade seerē meos *uasalos*, o de cuia fore la herdade" n° 9 a.1244, l.10,13, n° 20 a.1255, l.6, n° 29 a.1256, l.7, **uassallos** (1): "Han a seer meus *uassallos* e amme a dar X soldos de fossadeyra" Ap.A a.[1232]-1263, l.4, **vasala** (1): "seer uosa fila *vasala* de quem touer o monesteyro dicto" n° 21 a.1255, l.8, **uasala** (2): "ese prior dizia ca era sua *uasala* de mao beysada" n° 19 a.1255, l.6, n° 33 a.1257, l.33.

uaso s.m. 'Vaso, recipiente'. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde o ano 944, vid. Varela Sieiro (2003: 251-254) ◊ (1): "fazer un caliz de arēto de un *uaso* de arēto que ten un marco" n° 39 a.1258, l.9.

uassallo vid. **vasalo**

vasallo vid. **vasalo**

uegada s.f. 'Vez'. ◊ (1): "cada ano una *uegada* na domaa des kaendas mayas atra kaendas setēbres en a cātara de lecte preso cū nata" n° 34 a.1257, l.15.

ueyga s.f. 'Veiga'. Usado con valor toponímico. ◊ (1): "meu horto que ayo enla *Ueyga*" n° 18 a.1254, l.3.

ueyr vid. **viir**

[**uello**] adx. 'Vello'. Está utilizado en secuencias toponímicas ou como sobrenome. ◊ **Uelo** (1): "Johan Pelaez dicto *Uelo*" n° 47 a.1259, l.29, **Uela** (2): "Casar de *Uela*" n° 1 a.[1225], l.16, "Eira *Uela*" n° 1 a.[1225], l.17, **Uellas** (1): "Caruallas *Uellas*" n° 11 a.1250, l.4.

uelo vid. [**uello**]

uençon vid. **uendezon**

venda s.f. 'Venda, acción de vender'. Vid. tamén s.v. **uendezon**. ◊ (1): "si algē contra esta mia *venda* e uossa cōpra veer, quanto demādar peiteo dobrado" n° 42 a.1259, l.7.

[**uendedor**] s. 'Vendedor'. ◊ **uēdedores** (1): "a escriuio por mandado deses *uēdedores* ia dictos" n° 46 a.1259, l.12.

vender v.t. ‘Vender’. ◇ IPres. P1 **vendo** (8): “eu, Pedro Saluadorit, *vendo* a uós ... essa mia herdade de Sequeyros de Buruê” n° 2 a.1231, l.2, n° 23 a.1255, l.2, “*Vendo* a uós por prezo e por bem que me uós fezestes” n° 23 a.1255, l.4,6,8, n° 38 a.1257, l.2, n° 42 a.1259, l.2, “*Vendouola* que a ayades uós e toda uossa uoz depus uós” n° 42 a.1259, l.4, **uendo** (1): “*Uendo* a uós e outorgo da terza deste Casal a quarta” n° 24 a.1255, l.3, **vêdo** (1): “*Vêdo* ela asi a uós” n° 44 a.1259, l.10, **uêdo** (1): “*uêdo* quanta herdade aio ãno Uilar de Carualedó” n° 31 a.1256, l.2; P3 **uende** (1): “desta herdade que ela a nós *uende* a terza” n° 34 a.1257, l.10; P4 **uêdemós** (1): “Esto de susodito que uos *uêdemós*” n° 46 a.1259, l.5, **v(e)ndemos** (1): “a uós *v(e)ndem(os)*” n° 47 a.1259, l.16, **v(e)ndemos** (1): “Destas leyras ja dictas *v(e)ndemos* a uós as duas partes de cada leyra” n° 47 a.1259, l.13; IPret. P1 **vendi** (1): “por aquelas casas que eu auia en Barrio Sico, las quales ... *vendilas* eu a dõ Johã Domíguez” n° 18 a.1254, l.7; SPres. P2 **uendas** (1): “*uendas* tu a talios homines que faciãt nobis istũ forum in pace” n° 13 a.1251, l.10; P3 **uenda** (3): “nẽ *uenda* nẽ enpenore senõ a nós” n° 3 a.1233, l.10, n° 12 a.1251, l.3, n° 26 a.1255, l.8; P5 **uêdades** (1): “a tal ome a *uêdades* ou enpenorẽs que a nós compra nosso foro en paz” n° 3 a.1233, l.11; SPret. P3 **uêdes[e]** (1): “facia ueruu a Pedro Feroso qui *uêdes[e]* e arêdase e supinorase a ili” n° 8 a.[1193-1243], l.28; P6 **uêd(e)sê** (1): “qui *uêd(e)sê*, arêdasê e supinorasê unos ad alios” n° 8 a.[1193-1243], l.47; Inf. Conx. P5 **uenderdes** (2): “E *uenderdes* esta cõpra a quem faza este foro dicto” n° 21 a.1255, l.11, “nõ *uenderdes* nẽ inpinorades a caualeiro nẽ a santuario, senõ a leigo” n° 29 a.1256, l.9; Inf. **uender** (1): “se essa herdade e uoz eu quiser *uender* ou supenorar” n° 22 a.1255, l.10; **uêder** (4): “auia a *uêder* e arêdar e supinorar” n° 8 a.[1193-1243], l.15, “se quiser *uêder* ou pinorar, que uenda a Santa Maria de Montederamo” n° 26 a.1255, l.8, n° 43 a.1259, l.19,20; Part. **uenduda** (1): “esta erdade nõ seia dada nẽ *uenduda* nen cambiada nẽ dada en comenda senõ a mj” n° 15 a.1252, l.18.

uendezon vid. **uenzon**

uendizon vid. **uenzon**

[**uenir**] vid. **uiir**

uentura s.f. ‘Ventura, acaso’. ◇ **uent(ur)a** (1): “se por *uent(ur)a* eu nõ posso me auijr cõuosco ena *uêzõ*” n° 22 a.1255, l.12, **auêtura** (1): “Se por *auêtura* nosso filo ou algum ome de nossa parte este meu feyto britar quiser” n° 14 a.1251, l.14, **uenturia** (1): “seia a nós la *uenturia* en Uilorja” n° 14 a.1251, l.26.

uenturia vid. **uentura**

uenzom vid. **uenzon**

uenzon s.f. ‘Venda’. Vid. tamén s.v. *uenda*. ◇ **vêzon** (1): “fazemos carta de *vêzon*” n° 46 a.1259, l.2, **uêzon** (1): “esta carta remaesca firme in sua *uêzon*” n° 46 a.1259, l.7, **uenzom** (1): “fazo carta de *uenzom* de todo o Casal de Frãcos” n° 24 a.1255, l.2, **uenzõ** (1): “facemos carta de *uenzõ*” Ap.C a.[1252], l.4, **uêzõ** (2): “se por *uentura* eu nõ posso me auijr cõuosco ena *uêzõ*” n° 22 a.1255, l.13,15, **v(e)nzon** (1): “fazemos carta de *v(e)nzon* por sempre” n° 47 a.1259, l.4, **vêçon** (2): “se alguẽ de meu lignage ou d’estrayo veer que esta karta quiser cõtrariar ou esta *vêçon*” n° 38 a.1257, l.6, “esta *vêçon* e esta carta seia firme e stauel” n° 38 a.1257, l.7, **uêdezõ** (1): “fazo carta de *uêdezõ* que sega senpre ualedeyra” n° 32 a.1256, l.3, **uêdizon** (1): “fazo a ti Joã Mêdez meu jrmao carta de *uêdizon*” n° 44 a.1259, l.3.

[**ver**] v.t. ‘Ver’. ◇ IPret. P1 **uj** (1): “priuilegios deuãdictos que *uj*” n° 17 a.1253, l.12; P3 **uio** (1): “dixit que *uio* aquela erdade de Froyaza teer a Marti Aras” n° 25 a.1255, l.8, **ueo** (1): “dixit que *ueo* en uoz do meirino entregar aquela erdade hahus de Mourele” n° 25 a.1255, l.22; P4 **uim(os)** (1): “*uim(os)* e soubemos a herdade que lle fora dada” Ap.E a.[1252-55], l.75, **vimus** (1): “*vimus* estas herdades de cada hũa ygleia” Ap.E a.[1252-55], l.154; P6 **uirõ** (7): “Outros muitos que *uirõ* e que ouirõ” n° 9 a.1244, l.24, n° 16 a.1253, l.10, n° 19 a.1255, l.16, n° 20 a.1255, l.9, n° 30 a.1256, l.10, n° 32 a.1256, l.15, n° 47 a.1259, l.31, **ujron** (1): “Elos que *ujron* e oiron” n° 15 a.1252, l.29, **ujrõ** (4): “Que *ujrõ* e oirõ” n° 14 a.1251, l.19, n° 21 a.1255, l.12, n° 29 a.1256, l.12, n° 33 a.1257, l.35;

- SFut. P6 **uirē** (12): “aqueles que ista carta *uirē*” n° 6 a.[1239-40], l.1, n° 12 a.1251, l.1, n° 16 a.1253, l.2, n° 20 a.1255, l.1, n° 21 a.1255, l.2, n° 23 a.1255, l.1, n° 27 a.1255, l.1, n° 31 a.1256, l.1, n° 33 a.1257, l.1, n° 35 a.1257, l.1, n° 48 a.1259, l.1, Ap.B a.1251, l.3, **viren** (2): “Cunuzuda cosa sea a quantos esta carta *viren* e oviren” Ap.C a.[1252], l.2, Ap.D a.1255, **virē** (2): “Conocida cousa sea a quantos esta carta *virē* e oyrē” n° 18 a.1254, l.1, n° 29 a.1256, l.2, **ujren** (1): “Conozuda cousa a todos aqueles que ista carta *ujren*” n° 19 a.1255, l.1, **virem** (1): “Conozuda cousa sea a quantos este scritto *virem*” n° 22 a.1255, l.2, **uirem** (4): “Cousa sabuda seia a todos aqueles que esta carta *uirem*” n° 17 a.1253, l.1, n° 34 a.1257, l.2, n° 49 a.1260, l.2, Ap.E a.[1252-55], l.1, **uirī** (1): “quantos esta carta *uirī*” n° 40 a.1258, l.1; Part. **ujsta** (1): “*ujsta* a carta” n° 19 a.1255, l.11.
- uerao** s.m. ‘Período comprendido entre a fin da primavera e o comezo do verán’. ◇ (4): “duas colleytas, hũa en enverno e outra en *uerao*” Ap.E a.[1252-55], l.50,73,78,95.
- uerbo** s.m. ‘Documento con valor xurídico’. Vid. tamén s.v. *carta*. ◇ **uerbo** (1): “fazo a tñ, loam Cerdeira, carta e *uerbo* do casar que está sobrela egresa de Cerdera” n° 20 a.1255, l.3, **u(er)bo** (2): “abemos *u(er)bo* de ista herdade” n° 8 a.[1193-1243], l.13, “eu, Aluar Virmuiz, otro tal *u(er)bo* otorgo a Maria Uirmuiz” Ap.B a.1251, l.8, **veruo** (1): “*veruo* que sea satuel por senpre” n° 22 a.1255, l.6, **ueruo** (1): “plazo e *ueruo* firme que uala por sempre” n° 34 a.1257, l.3, **ueruu** (1): “¿que diceses cõtra aquilu, si á uoscu aquile *ueruu* oc se nõ?” n° 8 a.[1193-1243], l.19, **u(er)uu** (6): “¿que *u(er)uu*?” n° 8 a.[1193-1243], l.14, “facia *u(er)uu* a Pedro Feroso qui uēdese e arēdase” n° 8 a.[1193-1243], l.27,31,35, 46, “Isti *u(er)uu* fui inter Pedro Feroso e Vrraca Dominici” n° 8 a.[1193-1243], l.49.
- uerdade** s.f. ‘Verdade’. ◇ **uerdade** (1): “us uicarios s’acurdarunt in a *uerdade*” n° 4 a.[1234-36], l.37, **u(er)dade** (1): “preguntamos por aquella mayor *u(er)dade* que podemos e soubemos pregūtar” Ap.E a.[1252-55], l.60.
- uerde** adx. ‘Verde’. ◇ (1): “scerame de *uerde*” n° 34 a.1257, l.11.
- uermello** adx. ‘Vermello’. ◇ (1): “ũ uaras d’ estanforth *uermello*” n° 34 a.1257, l.26.
- Uerruga** s.f. ‘Verruga’. Aquí está usado como topónimo, que actualmente ten a forma *Borruga* (vid. o índice toponímico). ◇ (2): “Jn *Uerruga* uno casale” n° 1 a.[1225], l.20,22.
- Uerruguela** s.f. Diminutivo de *uerruga* (vid.), usado con función toponímica. ◇ (2): “quomodo uadit per uia et inde a *Uerruguela*” n° 1 a.[1225], l.6,19.
- [uerter]** v.i. ‘Verter’. ◇ IPres. P3 **uerti** (1): “o departamento que era per o Gaga *uerti* do Cordal” n° 7 a.1241, l.5.
- veruo** vid. **uerbo**
- ueruu** vid. **uerbo**
- [uerza]** s.f. ‘Verza’. ◇ (1): “de *uerzas* d’ urto” n° 34 a.1257, l.13.
- uesinu** vid. **uezño**
- uespera** s.f. ‘Véspera’. ◇ (1): “ẽ *uespera* de nadal” n° 50 a.[1260], l.32.
- uestidura** s.f. ‘Vestidura, vestido’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde o ano 969, vid. Varela Sieiro (2003: 116). ◇ (1): “en prezo de sua *uestidura*” n° 34 a.1257, l.22.
- [uesugo]** s.m. ‘Ollomol’. ◇ (1): “X ẽ *uesugos*” n° 50 a.[1260], l.8.
- uet** s.f. ‘Vez’. ◇ (13): “otra *uet* II e meo ẽ pescado” n° 50 a.[1260], l.8,9,10,13,17,19,23, 24,25,27,27,29,29.
- uezño** s. ‘Veziño’. ◇ **uezño** (1): “*uezño* na colaçõ de Santa Maria” n° 16 a.1253, l.11, **uizino** (1): “ũiaron rogar per suo *uizino* Iohannes Diat” n° 4 a.[1234-36], l.7, **vesinu** (1): “Martin Fernandez, *vesinu* de Sarria” Ap.D a.1255.
- via** s.f. ‘Vía’. ◇ **via** (1): “porla *via* antiqua” n° 18 a.1254, l.4, **uia** (1): “quomodo uadit per *uia* et inde a Uerruguela” n° 1 a.[1225], l.6.
- uicario** s. ‘Vicario, representante’. ◇ **uicario** (1): “Iohan Pelagii, *uicario*” n° 8 a.[1193-1243], l.32, **uigarju** (1): “seu *uigarju* in Riba de Mino, Martin Muniz de Toẽ” n° 44 a.1259, l.23, **uicarios** (4): “peterunt uigareze a *uicarios*; e us *uicarios* s’ acurdarunt in a uerdade” n° 4 a.[1234-36], l.37, 37, “dixu anti omnes bonos et *uicarios* istud” n° 7

- a.1241, 1.5, nº 8 a.[1193-1243], 1.8, **uigarios** (3): “posuerũ suos *uigarios* per qui fuisse facto u qui mãdara u iudice” nº 4 a.[1234-36], 1.29,30,30.
- uida** s.f. ‘Vida’. ◊ **uida** (6): “mea bua in sa *uida* deila” nº 5 a. 1237, 1.17, nº 33 a.1257, 1.28, nº 34 a.1257, 1.18, “isse agro deue il a leuar a meadade en sua *uida*” nº 43 a.1259, 1.12, nº 45 a.1259, 1.4, nº 48 a.1259, 1.10, **ujda** (2): “Esta mãda fazo en mja *ujda* e cõ salude estãdo” nº 14 a.1251, 1.8,11.
- uide** s.f. ‘Vide’. Está usado como sobrenome detoponímico. ◊ (1): “Fernando Velasquez de *Uide*” nº 11 a.1250, 1.21.
- uigareze** s.f. ‘Representación, mediación, acordo’. ◊ (4): “ambas partes peterunt *uigareze* a uicarios” nº 4 a.[1234-36], 1.37, “ista *uigareze* fuit data ante ipsos homines bõs supradictos” nº 4 a.[1234-36], 1.39, “Et de tal pacto de tal *uigareze* nulla ren minime cõprio Martinus de Boẽ” nº 4 a.[1234-36], 1.41, “E quando oyrum ista *uigareze* Martinus de Boẽ e suos heredes alcarũse e furũ fortjar hereditate” nº 4 a.[1234-36], 1.42.
- [**uigario**] vid. **uicario**
- uigarju** vid. **uicario**
- vigna** vid. **vinea**
- viir** v.i. ‘Vir’. ◊ IPres. P3 **uen** (2): “depos dja de san Matheu este que *uen*” nº 41 a.1258, 1.14,19; ICopret. P6 **ueniã** (1): “*ueniã* por procuradores” nº 41 a.1258, 1.2; IPret. P3 **ueo** (5): “dõ Rodrigo Alfonso nẽ *ueo* por si nẽ por seu personeyro” nº 27 a.1255, 1.9, “este pleyto *ueo* en joyzo ante Sancho Moniz” nº 41 a.1258, 1.3, “*ueo* Domingo Uidal e filloa de mao e de jur” nº 49 a.1260, 1.19, “*ueo* o dia posto” nº 49 a.1260, 1.30, nº 50 a.[1260], 1.18; P4 **ueem(os)** (1): “en este dia mjismo, *ueem(os)* a Sancta Maria do Oure” Ap.E a.[1252-55], 1.101; P6 **vierom** (1): “*vierom* a preyto” nº 49 a.1260, 1.3, **ueerõ** (2): “*ueerõ* ante mĩ e mostrarõ priuilegios” nº 17 a.1253, 1.4, nº 25 a.1255, 1.10; SPres. P3 **uena** (5): “si semen non lezar a qual sazõ quere que *uena*” nº 9 a.1244, 1.11, “E qui isto julgo en dulda nõ *uena*” nº 27 a.1255, 1.13, “*uena* amparar a dereyto” nº 33 a.1257, 1.20,31, nº 48 a.1259, 1.19; SPret. P3 **ueesse** (1): “cõstrigessẽ essa Maor Rodriguiz que *ueesse* responder su tal forma” nº 33 a.1257, 1.14; P6 **ueessem** (1): “diziã as cartas del rey que dõ Rodrigo recebera que *ueessem* ante mĩ” nº 27 a.1255, 1.4; SFut. P3 **veer** (3): “se alguẽ de meu lignage ou d’ estrayto *veer*” nº 38 a.1257, 1.5, “pra toda uossa generaçõ que depus uõs *veer*” nº 38 a.1257, 1.8, nº 42 a.1259, 1.7, **ueer** (5): “deuo a uõs e a quẽ *ueer* en uosa uoz defender e amparar en todo tenpo” nº 24 a.1255, 1.9, “quẽ contra esta carta *ueer* e nõ creer sega maldito” nº 40 a.1258, 1.4, “se algua contẽda *ueer* entrelos omes boos” nº 41 a.1258, 1.17, “se algẽ *ueer* da mia parte uel d’ estraa cõtra esta carta” nº 44 a.1259, 1.13, “se algũ de meu linage contra este factio *ueer*, sega maldito” Ap.A a.[1232]-1263, 1.21, **uier** (2): “a quem *uier* in uossa uoz” nº 31 a.1256, 1.6, nº 32 a.1256, 1.9, **vyer** (1): “contra esto *vyer*” nº 48 a.1259, 1.16, **vener** (1): “se algun de meus ou d’ estranhos *vener*” nº 15 a.1252, 1.23, **uener** (1): “se algem *uener* de nosa parte ou d’ alena” Ap.C a.[1252], 1.27; P6 **ueerẽ** (1): “fazerles seruico como senores quando *ueerẽ* na terra” nº 3 a.1233, 1.8, **uinerẽ** (1): “aos qui *uinerẽ* in uossa uoz” nº 10 a.1247, 1.3; Inf. **viir** (1): “Sabuda cosa sea aos que sum como aos que an di *viir*” nº 30 a.1256, 1.1, **uiir** (2): “Conozuda coussa ssea a los que sum como a los que am de *uiir*” nº 32 a.1256, 1.1, “como os que an por *uiir*” nº 43 a.1259, 1.3, **uijr** (3): “assi a los qui sũ presentes como aos qui hã de *uijr*” nº 10 a.1247, 1.2, nº 24 a.1255, 1.1, “Si algũ ome ... cõtra esta carta de cõcambiazõ quiser *uijr*” nº 35 a.1257, 1.18, **ueyr** (1): “deue a *ueyr* pera o moesteyro” nº 33 a.1257, 1.34, **uinir** (1): “aos presentes e aos que an de *uinir*” nº 37 a.1257, 1.1; Xer. **uenindu** (1): “*uenindu* perla carreyra” nº 4 a.[1234-36], 1.27.
- uila** s.f. ‘Vila’. En ocasiõs é difícil distinguir a súa función toponímica ou designativa. ◊ **uila** (8): “Johannes Cresconij de *Uila* Stephani” nº 4 a.[1234-36], 1.15, “inã *uila* de Gũdaar” nº 5 a. 1237, 1.10, “Martĩ Paiz de Cima de *Uila*” nº 16 a.1253, 1.5, “o Casar da *Uila*” nº 16 a.1253, 1.9, “dauã fiador da *uila*” nº 25

- a.1255, l.16, “ena *uila* que chamã Rimiã” n° 37 a.1257, l.4, n° 46 a.1259, l.4, “lexar o que ouuer a seu linage mays prouinco que more na *uila*” Ap.A a.[1232]-1263, l.15, **villa** (1): “o deçimo de toda essa *villa* cõ totis suis directuris” n° 38 a.1257, l.3, **uilla** (14): “Cima de *Uilla*” n° 1 a.[1225], l.10,16, “benfeitado in *uilla* et non in môte” n° 1 a.[1225], l.16, “una leira a foru in *uilla* que dicitur Pidrisqueira” n° 11 a.1250, l.4, “jn *uilla* que dicitur Sendjn” n° 13 a.1251, l.2, “ina *uilla* que chamã de Requeyxo” n° 23 a.1255, l.3,8, “nos terminos desta *uilla* nomeada” n° 23 a.1255, l.10, “in *uilla* Uillar” n° 49 a.1260, l.10, “de quantos fogos ouuer na *uilla* sinnas gallinas” Ap.A a.[1232]-1263, l.7,8,10,11,16, **Ujlla** (1): “Cima de *Ujlla*” n° 28 a.1255, l.12, **uillas** (1): “outra v^a dessas meesmas *uillas* âbas” n° 33 a.1257, l.4.
- vilar** s.m. ‘Vilar’. Está usado como parte de secuencias toponímicas. ◊ “Johannes Petri de *Vilar*” Ap.C a.[1252], l.21, “*Vilar* Aldegel” 1603 Ap.C a.[1252], l.22,24, **Uilar** (4): “San Ioane de *Uilar* d’ Eguas” n° 14 a.1251, l.6, n° 15 a.1252, l.9, “no *Uilar* de Carualedo” n° 31 a.1256, l.2, “ẽ *Uilar* de Colo” n° 50 a.[1260], l.26, **Uillar** (1): “in *uilla* *Uillar*” n° 49 a.1260, l.10.
- villa** vid. **uila**
- uillar** vid. **uilar**
- uinagri** s.m. ‘Vinagre’. ◊ (1): “in *uinagri* III” n° 50 a.[1260], l.21.
- uindimia** s.f. ‘Vendima’. ◊ (1): “III soldos cada Sa Migael de *uĩdimia*” n° 21 a.1255, l.7.
- vinea** s.f. ‘Viña’. ◊ **vinea** (1): “*Vinea* de Uarzena” n° 1 a.[1225], l.7, **uinea** (1): “una *uinea* de Uarzena” n° 1 a.[1225], l.22, **vigna** (1): “um barril de uino da *vigna* d’ Unta” n° 34 a.1257, l.17.
- uinir** vid. **uiir**
- vino** s.m. ‘Viño’. ◊ **vino** (1): “dês inde j nobis anuatjtm tertiam partem de pane e de *vino* e de lino” n° 3 a.1233, l.4, **uino** (17): “uno modio de pã et de *uino*” n° 5 a. 1237, l.15, “Et de reورا, una quarta de *uino*” n° 13 a.1251, l.17, “um barril de *uino* da *vigna* d’ Unta” n° 34 a.1257, l.17, “senlos soldos pera *uino*” n° 34 a.1257, l.35, “en *uino* aos coyguos VIII” n° 50 a.[1260], l.20,22,23, 27,28,29,31,32,39,43,43,50,52, **ujno** (1): “una cuba de *ujno* de xv moos” n° 14 a.1251, l.24.
- ujnzimento** s.m. ‘Vencemento, vitoria’. ◊ (1): “toda cousa que el y fezesse ela lo outorgou, quer con *uĩzim(en)to*, quer con cõposizõ” n° 33 a.1257, l.9.
- uiolencia** s.f. ‘Violencia’. ◊ (1): “intrauerunt illam hereditatem per uin et sic detinent eam per *uiole(n)cia*” n° 25 a.1255, l.7.
- uistiario** s.m. ‘Monxe encargado do gardarroupa claustral’. ◊ (1): “dõ Vasco, *uistiario*” n° 2 a.1231, l.17.
- [**uiuer**] vid. **uiuir**
- uiuir** v.i. ‘Vivir’. ◊ SPret. P3 **uiua** (1): “et *uiua* cõ suos filios” n° 5 a. 1237, l.18; SFut. P6 **uiuerẽ** (1): “mẽtra *uiuerẽ* en esta heredade” n° 9 a.1244, l.10; Inf. **uiuir** (1): “mẽtre quiser *uiuir* cõ suos filios” n° 5 a. 1237, l.17.
- uizino** vid. **uezỹo**
- uoce** vid. **uoz**
- uõentade** vid. **uoontade**
- uoluntade** vid. **uoontade**
- uoontade** s.f. ‘Vontade’. ◊ **uoontade** (1): “de bon corazõ e de boa *uoontade*” n° 30 a.1256, l.1, **uoõtade** (1): “de boo curazõ e de boa *uoõtade*” n° 30 a.1256, l.6, **uõetade** (1): “de bõ cor e de bõa *uõetade*” n° 16 a.1253, l.4, **uolũtade** (3): “que fazza della sa guisa a sua *uolũtade*” n° 12 a.1251, l.3, n° 22 a.1255, l.4, n° 47 a.1259, l.18, **uolu[n]tade** (1): “que fazades dela uosa *uolu[n]tade* en uita e en morte” Ap.C a.[1252], l.15.
- voz** s.f. ‘Voz, representación legal’. Amais desta acepção pode ter outras relacionadas como ‘herdeiro, sucesor’ e ‘poder, dereito’. ◊ **uoz** (61): “que nõca sea demãdada de uõs nõ de uosa *uoz*” n° 2 a.1231, l.9, “E uõs ou uossa *uoz* se a demandar quesser n° 2 a.1231, l.9, “aos qui uinerẽ in uossa *uoz*” n° 10 a.1247, l.3, “quanto herdamento e de quanta *uoz* a m̃j pertijze de meo padri” n° 10 a.1247, l.4,6, “outorgamos a uõs, dõ Monio Fernãdj, e a uossa *uoz*” n° 10 a.1247, l.8,9,13,14, n° 22 a.1255, l.4,6, “quãta herdade e *uoz* eu ayo” n° 22 a.1255, l.7, “por ú quer que essa herdade e *uoz* possades achar” n° 22 a.1255, l.9,10,11, “Esto fazo por m̃ e por mia *uoz*”

nº 22 a.1255, l.17, nº 23 a.1255, l.9, nº 24 a.1255, l.2, “por ú esta herdade e uoz poderdes achar” nº 24 a.1255, l.4, “a uós e a quē ueer en uosa uoz” nº 24 a.1255, l.9, “estaua de presente en uoz do abade” nº 25 a.1255, l.20, “en uoz do meirino” nº 25 a.1255, l.22,23, “a tod’ ome qui ficar en sua uoz” nº 28 a.1255, l.6, “heu, Orraca Diaz e toda mia uoz a uós, dō Michael, bispo de Lugo e a toda uossa uoz” nº 31 a.1256, l.1,2,6, nº 32 a.1256, l.2,2,9, “por m̃j e por toda mia uoz por senpre” nº 35 a.1257, l.2,3,4, “assi uoz como herdade” nº 35 a.1257, l.6, “quanta herdade e uoz ey en Tebra” nº 35 a.1257, l.7, “por esta uoz a uós e a uossa uoz” nº 35 a.1257, l.7,8, “toda nossa uoz, dou a uós, dō Munio Fernandez, e a toda uossa uoz quanta uoz auemos ena Pousa da Pena” nº 35 a.1257, l.8,9,9, “mia bona a uós e a uossa uoz sempre en todo tēpo” nº 35 a.1257, l.16, “quamto tem Maria Uirmuit por aquila uoz” nº 36 a.1257, l.5, “toda uossa uoz depus uós” nº 42 a.1259, l.5, “sua uoz diste Pedro Pedrez” nº 43 a.1259, l.15, “deue y Pedro Pedrez da sua uoz oetra a meter dela” nº 43 a.1259, l.18,19, nº 44 a.1259, l.4, nº 49 a.1260, l.10,12, “doetra uoz quanta que Domingo Float hi auia” nº 49 a.1260, l.12, “qui gaanara in essa uoz per sous scriptos e per sou saber” nº 49 a.1260, l.16, “eu agho da mia parte rasa ina uoz confirmada” nº 44 a.1259, l.12, “deue a dar cada ano ao comēdador de Portumarĩ en uoz do Espital” nº 48 a.1259, l.8, **voz** (6): “por nós e por toda nossa voz” nº 47 a.1259, l.2,4, “tod’ o quinõ e tod’ a voz que nós auemos” nº 47 a.1259, l.5,17,25, “darẽ a min este meu dereyto que inde hey a auer: mias indizias e aleyuosias, rouser, voz, indizia, nuptio, á a dar el melior auer que ouer” Ap.A a.[1232]-1263, l.13, **uoce** (1): “Urraca Dominici deu sua uoce a dũ Pol” nº 8 a.[1193-1243], l.3, **uozes** (1): “outorgo ... a uós ... e a uossas uozes sempre en todo tēpo cũ essas herdades” nº 35 a.1257, l.13, **uoces** (1): “istas uoces fuerunt

tenudas ante iudices” nº 4 a.[1234-36], l.11. **1.1. Loc. a uoz do/del rey** (7): “pecte D soldos á uoz do rey” nº 2 a.1231, l.10, “pecte a uoz del rey c soldos” nº 23 a.1255, l.12, nº 35 a.1257, l.19, nº 38 a.1257, l.6, nº 42 a.1259, l.8, nº 46 a.1259, l.7, Ap.C a.[1252], l.28.

X

[**xantar**] vid. **chantar**

[**xeno**] adx. ‘Cheo’. ◊ (1): “damos una cuba de ujno de xv moos xena pera una pitãcia al conuēto de Sã Martiño” nº 14 a.1251, l.24.

xesma s.f. ‘Tributo correspondente á sétima parte’. Segundo Pensado (1969: 167) é unha forma analóxica de DECIMO, SEPTIMU, sobre as cales se crea un *SEXĪMU, ou ben do romance *dezemo*, *setemo*, de onde *sesmo* e *sesma* (que se documentan en textos do XIV e XV, segundo o TMILGa), favorecido ademais pola var. *dezmo* < *dezemo*; a variante con *x* pode reflectir unha palatalización ou ben un cruce co numeral romano *x*, forma paleográfica que ten no documento. ◊ **xesma** (1): “quanto laurades de mōte dardes xesma a este noso monesteyro” nº 29 a.1256, l.6.

Z

zapateyro s. ‘Zapateiro’. ◊ **zapateyro** (2): “Pedro Queyxada, zapateyro” nº 32 a.1256, l.14, “Sancho, zapateyro” nº 32 a.1256, l.14, **çapatero** (1): “Johã Caluo, çapatero” nº 26 a.1255, l.17.

[**zapato**] s.m. ‘Zapato’. Para a súa orixe, etimoloxía e usos en textos galegos desde mediados do séc. XII, vid. Varela Sieiro (2003: 126). ◊ **zapatos** (1): “dous par de zapatos” nº 34 a.1257, l.13.

Índice toponímico

Despois da indicación, en letra grosa, da forma que aparece no documento, escríbese o número do documento en que aparece, e despois a forma moderna do topónimo, xunto coa parroquia, o concello e a provincia (en abreviatura: Co, Lu, Ou, Po), segundo as formas dictaminadas polo *Nomenclátor de Galicia* (Xunta de Galicia, 2003); só se indica a advocación relixiosa no caso de formar parte da denominación citada no documento ou ser necesario para a localización do topónimo. Os antigos territorios medievais descríbense con respecto á súa situación actual. Márcanse os non identificados mediante a abreviatura n.i., e os dubidosos cun sinal de interrogación (?). Séguese o mesmo criterio de ordenación de voces ca no glosario léxico.

A

Açoreiros (termio de): 42.- Azoreiros (Guillamil, Rairiz de Veiga-Ou).

Alariz: 30.- Allariz (San Román, Lugo-Lu).

Aldeger (Vilar): Ap.C.- vid. Vilar Aldeger.

Allariz: 42.- Allariz (Ou).

Almerez: 4.- Mosteiro de Almerez, desaparecido na actualidade, situado en Carballido (A Graña, Ponteceso-Co). Foi antigo mosteiro beneditino e máis tarde priorato e granxa do cisterciense de Sobrado (vid. Martínez Salazar 1948: 488-9).

Aranga: 34.- Aranga (Co).

Armea: 34.- Armea (San Vicente, Coirós-Co).

Aruã (río): 9.- n. i.

Asma: 35.- Asma, *terra* medieval, demarcación administrativa situada na zona do actual concello de Carballedo, ao oeste do río Miño e ao sur de Chantada, no sudoeste da provincia de Lugo. Aínda hoxe existen nesa zona os topónimos Asma, San Xurxo de Asma, San Salvador de Asma e Santa Uxía de Asma.

Astorga: 14, 15, 18, 20, 29,
Astórica 9.- Astorga (Le).

Atalaya: 6.- Castelo pertencente á orde de Santiago desde 1206, situado probablemente na zona de Coria (Cáceres); foi encomenda maior ata 1230 (Lomax 1965: 57).

Aurense: 44, vid. Ourense.

Auria: 13, vid. Ourense.

Azumara: 6.- A Azúmara (Castro de Rei-Lu).

B

Bacurili: 7.- n.i. Non pode ser o Bacorelle de Paradelá (Lu), nin o de Monforte (Lu), porque fai referencia a un lugar estremeiro de Vilaselle (A Esperela, Baleira-Lu).

Barraco Pardo: 6.- Barruecopardo (Salamanca).

Barrio Sico: 18.- n.i.

Barrio: 1.- Barrio (A Pobra de Trives-Ou).

Barro: 19.- Barro (?), existen varios lugares con esa denominación nos concellos do Irixe, o Carballiño e Boborás.

Baruayn: 46.- Probablemente Barbain (Noceda, O Incio-Lu), pero hai outro en Bóveda (Lu).

Beyro (igreja de): 19.- Beiro (Ourense-Ou).

Belele: 43.- Belele (Sillobre, Fene-Co).

Betanzos: 34,

Betãzos: 34,

Betãços: 50.- Betanzos (Co).

Beterit: 50.- Guitiriz (?) (A Capela, A Capela-Co); hai outro Guitiriz en San Fiz de Monfero (Co).

Biones: 35.- Viós (?) (Abegondo-Co).

Boel: 38.- Boel (Santalla, Ribeira de Piquín-Lu).

Boen: 4.- Podería ser Boel (Outes-Co), xa que hai outro caso de identificación deste medieval *Boén* co moderno *Boel* no Libro das Tenzas de

Santiago (Méndez Fernández 1991). A terra de Boen está citada tamén como propiedade vendida pola casa de Altamira a Rodrigo de Moscoso (García Oro / Portela 2003: 478).

Boeure: Ap.E.- vid. *Sancti*ago de Boeure.

Booin (igreja de): 19.- Buín (?) (Campo, Taboada-Lu).

Bouzas: 1.- A Bouza (?) (Viana do Bolo-Ou).

Brania: 4.- A Braña, podería identificarse con dous lugares nas parroquias de Corcoesto e A Silva-rredonda (Cabana de Bergantiños-Co).

Brianca: Ap. E.- Breanca, nome de dous lugares limítrofes en Doroña (Vilarmador-Co) e Carantoña (Miño-Co).

Burgo (taega do): Ap.A.- O Burgo (?) (Cedofeita, Ribadeo-Lu).

Burgo de Negralle, o: 40.- O Burgo de Negral (O Pacio, Friol-Lu).

Buual: 19.- Búbal, *terra* medieval, demarcación administrativa delimitada polo río Miño a oriente e a sur, o río Búbal a norte, e o Barbantiños a Oeste, e que portanto abranxía aproximadamente o territorio dos actuais concellos ourensáns de Vilamarín, A Peroxa, Coles e Amoeiro, e parte do lucense de Carballedo. Actualmente, dúas parroquias de Carballedo (Lu) levan o nome de San Salvador de Búbal e Santa Baia de Búbal.

C

Caamouquo: Ap.E.- vid. San Vicenzo de Caamouquo.

Caaueyro: Ap.E.- vid. Saoane de Caaueyro.

Cabanas: 50.- Cabanas (Co).

Calauario, Ap.E.- vid. Saoane de Caaueyro.

Caldelas: 20.- Caldelas, *terra* medieval, demarcación administrativa ao sur do río Miño e ao norte da serra de Queixa, ao nordeste da actual provincia de Ourense. Abranxía aproximadamente os territorios dos actuais concellos de Castro Caldelas, San Xoán de Río, A Teixeira, Parada de Sil e Montederramo. Dá nome á vila de Castro Caldelas.

Candaeda: 9.- Candeda (A Veiga -Ou).

Candanedo: 1.- O Candedo (Chandrexa de Queixa-Ou).

Cãpanola: 5.- vid. *Sancti* Petri de Cãpanola.

Capezudos, Os: 1.- O Cazapudo (?) (A Encomenda, A Pobra de Trives-Ou).

Carãsa: 43.- Caranza (Ferrol-Co).

Carãtonia 33.- Carantoña (Miño-Co).

Careira: 4.- n.i., por proximidade cos topónimos do documento poderían ser Carreira (Zas-Co) ou A Carreira (San Román, Val do Dubra-Co).

Carnés (*Sanctj Cristofori* de), vid. *Sanctj Cristofori* de Carnés.

Carriles: 1.- n.i.

Carualedo: 31.- Carballedo (Carballedo-Lu).

Carualio Torto: 34.- Carballo Torto (Vilarraso, Aranga-Co). Foi granxa do mosteiro de Sobrado (vid. Portela Silva 1981: 93).

Carualla Viriña: 42.- n.i.

Caruallas Uellas: 11.- n.i.

Carualo Lõgo: 44.- O Carballo (?) (Soutopenedo, San Cibrao das Viñas-Ou).

Casal dos Caualeyros, O: 24.-

Cassal dos Caualeyros: 32.- n. i.; en Francos (Paradela-Lu ou Guntín-Lu).

Casar da Costa: 35.- n.i.

Casar da Uila: 16.- n.i.

Casar de Uela: 1.- n.i.

Casar do Mato: 28.- n.i. Pode ser Casar do Mato (Covas, Montederramo-Ou), que estrema coa parroquia de Asadur (Maceda-Ou), onde está As Coruxas, outro topónimo citado no mesmo documento, ou Casar do Mato na Teixeira (Ou).

Cassal dos Caualeyros: 32.- vid. Casal dos Caualeyros.

Cassao: 15.- Casaio (Carballeda de Valdeorras-Ou).

Castaneira Temperana: 1.- n. i.

Castanejra, vid. San Martiño de Castanejra.

Castanera da Uite: 1.- n.i.

Castela 3, 6, 46,

Castella 9, 11, 13, 23, 28, 30, 38, Ap.A,

Castella 18, 35, 44.- Castela.

Castelo, vid. Sam Saluador de Castello.

Castrilõ: 6.- Castrillón (O Corgo-Lu).

Castro: Ap.E.- vid. *Sancta Maria* de Castro.

Castro de Rey: 10.- Castro de Rei de Lemos (Paradela, Lu).

Castro Mesado: 1.- O Castro (?) (A Pobra de Trives-Ou).

Castro Uiridi, vid. Castro-uerde

Castro-uerde: 37

Castro Uiridi: 7.- Castroverde (Lu).

Cauarcos: Ap.A.- Cabarcos (Barreiros-Lu).

Cazapedo: 21.- O Cazapedo (A Encomenda, A Pobra de Trives-Ou).

Cella-noua: 42.- Mosteiro de Celanova (Ou).

Centrona: Ap.E.- vid. *Sancta Maria* de Centrona.

Cerdeira: 20, Cerdera (igreja de) 20.- Cerdeira (San Xoán de Río-Ou).

Chamoso (inla foz de): 6.- Chamoso (O Corgo-Lu); o río Chamoso pasa por esta parroquia e desemboca no Miño, en Lugo.

Chao sub Outeyro, O: 47.- O Chao do Outeiro (?) (Labrada, Abadín-Lu).

Chulj, Sancta Marie de, vid. Zolle.

Cima de Uila¹: 16.- n.i.

Cima de Uila²: 46.- Actualmente non figura no menclátor topónimo homónimo “su a fonte de Domiz”, na parroquia de Meixente (Sarria-Lu).

Cima de Uilla³: 1.- Cimadevila (San Martiño de Manzaneda, Manzaneda-Ou).

Cima de Ujlla⁴: 28.- Cima de Vila, topónimo moi frecuente. Por proximidade cos citados no documento, podería ser Cimadevila en Tioira (Maceda-Ou), ou en San Martiño de Manzaneda (Manzaneda-Ou).

Ciruigal: 47.- n.i.

Cito-facta: 5.- A Cedofeita (Lérez, Pontevedra-Po).

Codeyro, vid. San Pedro de Codeyro.

Colâtes: 34.- Colantres (Coirós-Co).

Cordal (o): 7.- O Cordal, n.i. Os topónimos ou orónimos actuais están lonxe da zona citada no documento (Castroverde, Baleira, Becerreá).

Cordoua: 44.- Córdoba.

Corel: 36.- Courel (?) (Sa, O Páramo-Lu). Tamén pode facer referencia ó castelo de Courel (vid.).

Coria: 6.- Coria (Cáceres).

Cortina: 1.-: n.i.

Coua: 1.- Cova (A Pobra de Trives-Ou).

Courel (comendador de): 6.- Castelo de Carbedo (Esperante, Folgoso do Courel-Lu), que pertenceu á Orde de Santiago desde 1181; vid. Vázquez Castro 1996).

Creende: 39.- Crende (San Martiño de Monte de Meda, Guntín-Lu)

Curispiedo: 4.- Cospindo (San Tirso, Ponteceso-Co).

Curuias, as: 28.- n.i. O topónimo moderno máis próximo á zona do documento é As Coruxas (Asadur, Maceda-Ou).

D

Domiz: 46.- Domiz (San Xulián de Meixente, Sarria-Lu).

Don Saluador de Martí: 32.- vid. Sam Saluador de Martim.

Don Saluador de Fuminàa: Ap.C.- O Salvador de Fomiñá (A Pastoriza-Lu).

Doroña: Ap.E.- vid. *Sancta Maria* de Doroña

E

Eclesiola: 28.- Grixoa (Viana do Bolo-Ou).

Eira Uela: 1.- n.i.

Espineyra, A: 50.- n.i. A Espiñeira (?) (Cambás, Aranga-Co).

Espital, u: 48.- O Hospital (?) (O Incio-Lu). Vid. tamén **Yspital**.

F

Fechas: 19.- Fechas (Celanova-Ou).

Felgeiras: 42.- Filgueiras (Guillamil, Rairiz de Veiga-Ou).

Felgosa: 37.- Folgosa (O Corgo-Lu).

Ferreyra: 22, 41.- vid. *Sancta Maria* de Ferreyra.

Fferraria (Sancte Marie de): 36.- vid. *Sancta Maria* de Ferreyra.

Fferreira de Palares (Sancte Maria de): 45.- vid. *Sancta Maria* de Ferreyra.

Fonquberta: 11.- Foncuberta (Maceda-Ou).

Fornachos: 6.- Hornachos (Badaxoz).

Fôntano: 7.- Fontao, topónimo moi frecuente. Por proximidade cos citados no documento, podería ser o situado en Rebordaos (Castroverde-Lu), ou O Fontao en Valonga (Pol-Lu).

Fôttào: 22.- Fontao; existen dous lugares con ese nome no concello de Guntín-Lu, un na parroquia de Constante, e outro na de Zolle, no mesmo concello.

Fôti (a): 7.- A Fonte, topónimo n.i. moi frecuente por toda Galicia.

Frâcjam: 6.- Franqueán (Corgo-Lu).

Frades: 25.- Frades (Mondariz-Po).

Francos, 24,
Frâcos 24, 31, 32. - Francos (Paradela-Lu ou Guntín-Lu).

Frariz: 13.- Flariz (Monterrei-Ou).

Friolfte: 24.- Friolfte (O Páramo-Lu).

Froaza: 25, Froyaza: 25.- Freaza (Traspielas, Fornelos de Montes-Po).

Fuminàa: Ap.C.- vid. Don Saluador de Fuminàa.

G

- Gaga:** 7.- Topónimo ou hidrónimo n.i.
Galaens: 6.- Golás (Santalla do Alto, Corgo-Lu).
Galiza: 3, 20, 23, 28, 29, 30, 44, 47,
 Galliza: 27, 35,
 Gallecia: Ap.A.- Galicia.
Gandera: 4.- n.i.; por proximidade cos topónimos do documento podería ser A Gándara (San Paio de Cundíns, Cabana de Bergantiños-Co).
Geē: 44,
 Gèè[n] 45.- Xaén.
Gërroció: 34.- Xanrozo (Betanzos-Co). Xanrozo, terra medieval, que correspondía a un dos arci-prestados da diocese compostelá desde o século XII, e estaba situado ao sudeste da vila de Betanzos (Co) e ao sur do río Mandeo, dentro dos límites da vella terra de Nendos (véxase). Abranxia aproximadamente o territorio dos actuais concellos de Coirós e Oza dos Ríos.
Gestosa: 44.- Xestosa (Toén-Ou).
Gijzo: 26.- Xinzo da Costa (Vilardecás, Maceda-Ou)
Gimaranez: 34.- n.i. O Guimarás máis próximo está en Begonte (Lu).
Gomesende: 38.- Gomesende (Ferreiros, Pol-Lu).
Grana, a: 34.- A Graña do Vilar (Cambás, Aranga-Co). Grou, Ual de, vid. Ual de Grou.
Gūdäär (Sancti Tome de): 5.- vid. *Sancti* Tome de Gūdäär.
Gumeelj: 45.- Gomelle (Guntín-Lu).
Guyllarey: 35.- Guillarei (Tui-Po).

H

- Hime** (casal da): 15.- n.i.

I, J, Y (vogal)

- Yspital:** 10.- Pode ser San Pedro Fiz do Hospital, no Incio (Lu), onde había unha encomenda dos cabaleiros de San Xoán do Incio; ou san Salvador de Hospital (Queiroga-Lu), que tamén foi encomenda dos freires de San Xoán. Vid. tamén **Espital**.

I, J, Y (consoante)

- Ialias:** 4.- Xallas. Antiga xurisdición que comprendía aproximadamente a actual comarca de Xallas.

- Iares:** 9, 14.- Xares, río e lagoa, lugar e parroquia (A Veiga -Ou).

L

- Lagozós:** 47.- Lagozós (Portomarín, Portomarín-Lu).
Laiosó (terra de): 1.- *Terra* medieval, da que non quedan rastros na toponimia actual, e tampouco se acha descrita en ningún estudo. A vulgar polos topónimos citados no documento, a terra de Laiosó situábase ao oriente da provincia de Ourense, nos actuais concellos de Manzaneda e A Pobra de Trives, entre a serra de Queixa e o río Bibei.
Lameiro: 1.- n.i.
Langulo: 1, Porto de Langulo: 1.- Langullo (Santa María de Cesuris, Manzaneda-Ou).
Laraia: Ap.E.- vid. Sã Mamede de Laraia
Lavalos (*Sanctj Petri* de): 45.- vid. *Sanctj Petri* de Lavalos.
Legione: 9, 11.- vid. **Leon**.
Leiro: 40.- Leiro (Abegondo-Co).
Leyra do Espital: 47.- n. i.
Leyra do Uao: 47.- n. i.
Leyro: 35, Ap.E.- Leiro (Abegondo-Co ou Miño-Co).
Lemos: 35,
 Lemus: Ap.D.- Lemos, *terra* medieval, demarcación administrativa situada na zona dos concellos de Monforte, Sober e Pantón, ao sur da provincia de Lugo.
Leon: 35, 44,
 Legione: 9, 11, 13, Ap.A.,
 Leõ 18, 20, 21, 23, 28, 29, 30, 38, 44, 46,
 Leom 3,
 Leom 23.- León.
Lerenzo: 4.- n.i.
Lerize: 5.- vid. San Salvador de Lerze.
Lerze: 5.- vid. San Salvador de Lerze.
Lijgüdi: 8,
 Lijgüdi: 8.- Ligonde (Monterroso-Lu).
Lyom: 24.- vid. Sã *Martin* de Liom.
Limia: 11, 42,
 Limja: 44.- Limia, *terra* medieval, demarcación administrativa que abranxia o territorio aproximado dos actuais concellos de Allariz, Vilar de Santos, Xinzo de Limia, Sandiás e Xunqueira de Ambía, ao sur da provincia de Ourense.

Liz: 39.- Liz (Gomelle, Guntín-Lu)
Lobarcana: 13.- Lobarzá, terra medieval, demarcación administrativa situada ao sur da serra de Queixa e ao norte de Verín e Monterrei, ao sur da provincia de Ourense. Non subsistiu ningún topónimo actualmente como núcleo de poboación.
Lonbo: 1.- n.i.
Lordelo: 25.- Lordelo (Toutón, Mondariz-Po).
Lougares: 25.- Lougares (Mondariz-Po).
Lousada: 22.- Lousada (Guntín-Lu).
Loyo: 6, 47,
 Outeyro de Loyo (sub signo Sancti Johannis):
 47.- Mosteiro de Santa María de Loio, pertencente á Orde de Santiago (hoxe San Xoán de Loio, Paradela-Lu).
Luco: 7.- vid. Lugo
Lugo: 30, 31, 32, 46,
 Luco: 7
 Lugu: 10.- Lugo (Lu).

M

Màariz, vid. *Sancti Martino de Màariz*.
Magalofes: Ap.E.- vid. *Sancti Georgii de Magalofis*.
Maia, a: 42.- n.i.
Malo (río), pelago do río Malo: 1.- Mao (río), Rio-mao (A Veiga-Ou).
Mamoela, A: 9.- As Mamoelas (?) (Sorga, A Bola-Ou).
Manynos: Ap.E.- vid. *Sancti Saluatoris de Manynus*.
Manus, as: 13.- vid. **Maus, as**.
Marcã: 8.- vid. **Marzã**.
Martim 24, vid. Sam Saluador de Martim.
Martí: 31.- Martín (San Salvador de Valboa, Monterroso-Lu), ou ben lugar da parroquia de Entrambasaguas (Guntín-Lu);
 32, vid. **Sam Saluador de Martim**.
Marcã: 8.- Santa María de Marzá (Palas de Rei-Lu), máis próximo ó topónimo co que está en relación no documento, ou ben Santa María de Marzán (Monterroso-Lu).
Marzã: 36.- Santa María de Marzán (Monterroso-Lu).
Masero, da: 28.- n.i. Pode ter relación con Pena Maseira, situada preto de Pena Trevinca.
Mato dos Uales: 28.- n.i.
Maus, as: 11,
 as *Manus*: 13.- As Maus (San Pedro das Maus, Vilar de Barrio-Ou).
Mazaneda: 1.- Manzaneda (Ou).
Meda (Sanctj Martinj de): 45.- vid. *Sanctj Martinj de Meda*.
Meyra: 38, Ap.C.- Meira, mosteiro no concello do mesmo nome (Lu).
Melô: 2, 3, 25, 27.- vid. *Sancta Maria de Melô*.
Melonis: 3, 25.- vid. *Sancta Maria de Melô*.
Mendonedo: 23.- vid. Mondonedo
Mendonía: 1.- Mendoia (A Pobra de Trives-Ou).
Mera: 3.- vid. Varzena de Mera
Miariz: Ap.B.- vid. San *Martjno* de Miariz
Millã: Ap.B.- Millán (San Martiño de Couto, Taboada-Lu).
Mindonedo: Ap.A.- vid. Mondonedo
Minor: 35.- Miñor, territorio medieval situado entre as vilas de Baiona e Tui, que abranxía aproximadamente os actuais concellos de Gondomar, Baiona e Nigrán, dentro da *terra maior* de Toroño (véxase), ao sudoeste da provincia de Pontevedra.
Misuelas: 5.- n.i.
Mõfero: 33.- Mosteiro de Monfero (Co)
Mogardos: 33.- vid. San Juyao de Mugaros.
Moldes: 5.- Moldes (San Pedro de Campañó, Pontevedra-Po).
Molmentelos: 28.- Mormentelos (Vilariño de Conso-Ou).
Mondonedo: Ap.C,
 Mendonedo: 23,
 Mindonedo, Ap.C.- Mondoñedo (Lu).
Monte-nigro: Ap.A.- Montenegro, *terra* medieval, demarcación administrativa que abranxía o centro-norte da actual Terra Cha, na área dos actuais concellos de Vilalba e Xermade, ao norte da provincia de Lugo.
Monte-rosó: 24
 Mõtefõsso: 31, 32,
 Mõterroso: 41.-
 Monterroso, *terra* medieval, demarcación administrativa que abranxía aproximadamente o territorio dos actuais concellos de Monterroso, Monterrei, Palas de Rei e Antas de Ulla, no centro-occidente da provincia de Lugo.
Montis-Fortis: 35.- vid. Munforte.
Mõsende: 22.- Mosende (?) (Oourol-Lu).
Morame: 49.- Moraima, mosteiro e parroquia no concello de Muxía (Co).

Mõtáchos: 6.- Montánchez (Cáceres), lugar que pertenceu á orde de Santiago desde 1230 (Lomax 1965: 124).

Mõtederamo 26.- vid. Santa Maria de Mõtederamo.

Mõterroso: 41.- vid. Monte-rosó.

Mõtefóssó: 31.- vid. Monte-rosó.

Mourelle: 25.- Mourelle (Gargamala, Mondariz-Po).

Munforte: Ap.D.-
Montis-Fortis: 35.- Monforte (Lu).

Murelos: 26.- n.i., podería ser Mourelós (Reigada, Monforte-Lu) ou unha parroquia do Saviñao (Lu).

Murza: 44.- Murcia.

Mugardos: Ap.E.- vid. San Juyao de Mugardos.

N

Negralle, o Burgo de, vid. Burgo de Negralle, o.

Nendos: 34, 35, Ap.B,

Nēdis: Ap.B.-

Nendos, *terra* medieval, que comprende a área natural das rías da Coruña e Betanzos, e, cara ó interior, os vales dos ríos Mera, Mendo e Mandeo, ao norte da provincia da Coruña (vid. Sánchez Pardo 2006). Tamén foi, ata o séc. XIX, un arcediagado da diocese de Santiago, que comprendía os arceprebendados de Faro, Bergantiños, Abegondo, Cerveiro, Bezoucos e Xanrozo (norte da Coruña).

Nesperaria: 36.- vid. Nespereyra

Nespereyra: 41,

Nesperaria: 36.- Nespereira (Portomarín-Lu).

O

Óllo, (o): 11.- n.i. O top. O Ollo (Begonte-Lu) está demasiado lonxe dos topónimos deste documento. É posible que non sexa un alcume toponímico, senón un sobrenome de orixe delexical (*Velasco do Ollo*).

Orra: 33.- Orra (Sillobre, Fene-Co).

Orzellō: 12.- Orcellón, *terra* medieval, demarcación situada situada no extremo nordoccidental da provincia de Ourense, ao oeste do río Arenteiro, que abranxía aproximadamente os actuais concellos do Irixo, O Carballiño, Piñor e Boborás.

Oseiros: 1.- n.i.

Ouana: 33.- O Baño (Mugardos, Mugardos-Co).

Òure: Ap.E.- vid. Sancta Maria do Òure

Ourense 19,

Aurense 44,

Auria 13,

Ourès 27,

Ourèes: 39, 48.- Ourense (Ou).

Outario de Susao: 47.- n.i. Pode estar en relación coa Casa de Vilasusao (Torre, O Páramo-Lu).

Outeyro: 39.- n.i.

Outeyro de Loyo: 47.- vid. Loyo

Oya: 17.- San Miguel de Oia, mosteiro (Oia-Po).

P

Padornelo: 23.- monte de 620 m. en Lindín (Mondoñedo-Lu).

Palares: 24, 31, 32, Ap.C.- Pallares, *terra* medieval situada na zona do concello de Guntín, no occidente da provincia de Lugo.

Parada (regueiro de): vid. **Prada**.

Paradela¹: 10.- Paradela (San Fiz, O Corgo-Lu).

Paradela²: 14, 15.- Paradela (?) (Viana do Bolo-Ou ou O Bolo-Ou).

Pedre: 43.- Pedre (Sillobre, Fene-Co).

Pena Ferreira: 21.- n.i.

Pena, A: 36.- A Pena (?) (Sarría-Lu).

Pena maior: 7.- Mosteiro de Santa María de Penamaior (Becerreá-Lu).

Peraredo: 30, 39.- Pradedo (Vilameá, Guntín-Lu).

Peredo: 7.- Peredo (A Frairía, Castroverde-Lu).

Perera-bõa: 10.- Pereiraboa (Paradela, Paradela-Lu).

Pias: 27.- Pías (Pontareas-Po), ou As Pías (Tortoreos, As Neves-Po).

Pidrisqueira, leira da: 11.- Presqueira (Baños de Molgas-Ou), próximo ao lugar das Maus (Vilar de Barrio-Ou), citado no mesmo documento.

Pineyro: Ap.A.- O Piñeiro (?), lugar da parroquia de Lourenzá (Lourenzá-Lu); ou da parroquia de Cedofeita (Ribadeo-Lu).

Piornedo: 1.- Piornedo (?) (Castro do Val-Ou).

Poedo: 26.- Poedo (Santa María, Baños de Molgas-Ou).

Porto de Langulo: 1.- vid. Langulo.

Portomarí: 22, 24, 31, 32,

Portomarim: 24,

Portu·marí: 48.- Portomarín (Lu).

Põte: 50.- Pontedeume (Co).

Pousa da Pena, A: 35.- n. i.

Prada: 14,

Parada: 9.- Prada (A Veiga-Ou).

Pradaeda: 45.- Pradeda (Santa Eulalia, Guntín-Lu)

Q

Quintanela: 6.- Varios topónimos homónimos pertenceron á orde de Santiago: Quintanilla de Ousña, preto do mosteiro de Santa Eufemia de Cozuelos (Palencia), desde 1189, e mais Quintanilla del Olmo (León) (vid. Martín 1974). Tamén se documenta nunha confirmación do papa Alexandre III de 1175 unha *Quintanella de Pedro Heriz* que Novo Cazón (1986: 32) sitúa en Ourense, moi perto de Sandiás, pero actualmente non se rexistra ningunha *Quintela* por esa zona.

Quintfj: 45.- Quinte (Santalla, O Corgo-Lu).

R

Raigada: 1.- Reigada (Manzaneda-Ou).

Ramalosa, A: 17.- A Ramallosa, área situada na desembocadura do río Miñor, ó sur da Ría de Vigo; levan este nome dúas parroquias estremeiras: Santa Cristina da Ramallosa, en Baiona-Po, e San Pedro da Ramallosa, en Nigrán-Po.

Redondo: 3.- Redondo (Barcia de Mera, Covelo-Po).

Regoa (tega de): Ap.E.- Régoa (?) (Cedeira-Co).

Remisar: 10.- Remesar (San Xoán, Bóveda-Lu).

Requeixo¹: 1.- Requeixo (Manzaneda-Ou).

Requeyxo² (uilla que chamã de): 23.- n.i.

Retorta: 41.- Retorta (Guntín-Lu).

Reynãte: 23.- Reinante (Barreiros-Lu).

Riba de Mino: 44.- Riba de Miño (Outeiro, Castro de Rei-Lu).

Ribeyra, A: 38.- A Ribeira de Piquín (Lu).

Rimiã: 37.- Romeán (A Veiga de Logares, Fonsagrada-Lu).

Ripã-euue: Ap.A.- Ribadeo (Lu).

Robereta: 28.- vid. Roureda.

Roboreta: 9, 28.- Robreda, *terra* medieval, ao oriente da provincia de Ourense, ao sudoeste da serra do Eixe, na área dos concellos da Veiga, O Bolo e Viana do Bolo.

R[oca]mador (*Sancte Marie de*): vid. *Sancte Marie de R[oca]mador*.

Rodeiro: 40,

Rodeyro: 22, 30, 34, 35,

Rodero: 10.- Rodeiro (Po).

Roureda: 14, 15, 28.- Robreda, *terra* medieval situada no extremo oriental da provincia de Ourense, ao norte da serra do Eixo, na área do actual concello de Carballeda de Valdeorras.

S

Sã Mamede de Laraia: Ap.E,

Sancti Mametis de Laraia: Ap.E.- San Mamede de Laraxe (Cabanas-Co).

Sã Martín de Liom: 31,

Lyom: 24

Liõ: 31.- León (San Martiño de León,

Portomarín -Lu).

Sãa: 43.- n.i.

Sayoane de Caueyro: Ap.E, vid. Saoane de Caueyro.

Salgera: 28.- n.i.

Salgerus de Misuelas, Os: 5.- n.i. Existe un microtopónimo As Salgueiras na parroquia de Xunqueira de Lérez (Lérez, Pontevedra-Po).

Sam Jurgio: 38.- San Xurxo de Piquín (Ribeira de Piquín-Lu).

Sam Salvador de Castelo: 22,

Castelo: 22.- Castelo Grande e Castelo Pequeno, lugares da parroquia de San Salvador de Castelo de Pallares (Guntín-Lu)-22.

Sam Salvador de Martim: 24,

Don Salvador de Marti: 32.- Martín (San Salvador de Valboa, Monterroso-Lu).

San Cibrao: 41,

San Cibrão: 39.- San Cibrao (San Cibrao de Monte de Meda, Guntín-Lu).

San Joane de Uilar d'Eguas: 15,

San Ioane de Uilar d'Eguas: 14

San Ioanne: 15.- Seoane (A Veiga-Ou).

San Juyao de Mugaridos: Ap.E,

Sancti Iulianj de Mugaridus: Ap.E,

Mogardos: 33.- San Xulián de Mugaridos (Mogardos-Co).

San Iulao: 41.- San Xillao (Castelo de Pallares, Guntín-Lu).

San Juliao de Meyxente: 46.- San Xulián de Meyxente (Sarria-Lu).

San Iurgio, freguesía: 23.- San Xurxo (?) (Ribeira de Piquín-Lu); é a freguesía actualmente máis próxima ó monte Padornelo, situada no val, a uns 10 km deste monte.

- San Lourenzo:** 15,
San Lourêzo: 14.- San Lourenzo (A Veiga-Ou).
- San Martinno:** 39,
San Martño: 39.- San Martiño de Monte de Meda (Guntín-Lugo). Hai outra parroquia en Guntín que ten a advocación de San Martiño, a de Vilameña. Vid. tamén **Sanctj Martinj de Meda**.
- San Martiño de Castanejra,** 14,
Sã Martjño: 14,
San Martjño de Castanejra: 15.- San Martiño de Castañeira (Galende - Zamora).
- San Martjño de Miariz:** Ap.B.- Mariz (San Martiño de Couto, Taboada-Lu).
- San Pãayo:** 48.- n.i.
- San Pantayon:** Ap.E.- San Pantaleón das Viñas (Paderne-Co).
- San Pedro de Codeyro** (igreja de): 19.- San Pedro de Cudeiro (Ourense-Ou).
- San Salvador d'Ouedo:** 39.- Catedral de San Salvador de Oviedo (Asturias).
- San Salvador de Froyã:** 46.- Hoxe non existe esta advocación, posiblemente se trate de San Vicenzo de Froián (Sarria-Lu). Algúns dos moi abundantes *Salvador* da Idade Media foron substituídos por un mártir coñecido: Piel (1950: 46.-308) relata precisamente un caso en Portugal substituído por san Vicente. En Sarria hai tamén unha parroquia San Salvador da Pena.
- San Salvador:** 20.- Mosteiro de San Salvador de Sobrado de Trives (Pobra de Trives-Ou). Vid. tamén **Sobrado**¹.
- San Salvador de Le[r]ize,** 5,
Sancti Saluatori de Lerize: 5.- San Salvador de Lérez, parroquia e mosteiro (Pontevedra-Po).
- San Vicenço de Caamouquo:** Ap.E,
Sancti Uicentij de Caamouquo: Ap.E.- San Vicente de Caamouco (Ares-Co).
- Sancta Coûba:** 19.- Santa Comba de Naves, mosteiro (Ourense-Ou).
- Sancta Eulalia:** 38.- Santaballa (Ribeira de Piquín-Lu).
- Sancta Maria:** 18.- n.i.
- Sancta Maria de Castro:** Ap.E.- Santa María de Castro (Miño-Co).
- Sancta Maria de Centrona:** Ap.E.- Santa María de Centroña (Pontedeume-Co.)
- Sancta Maria de Doroña:** Ap.E,
Sancta Maria de Dorona: Ap.E,
- Sancta Maria de Doronia:* Ap.E.- Santa María de Doroña (Vilarmador-Co).
- Sancta Maria de Ferreyra:** 39,
Sancte Maria de Fferreyra de Palares: 45,
Sancte Marie de Fferraria: 36.-
Ferreyra: 22, 41.- Mosteiro de Santa María de Ferreira de Pallares (Guntín-Lu). Para a toponimia, vid. Vázquez García (2003).
- Sancta Maria de Melõ:** 2
Melonis: 3, 25,
Melõ: 3, 25, 27.- Melón, mosteiro no concello do mesmo nome (Ou).
- Sancta Maria do Oure:** Ap.E.- Santa María de Ombre (Pontedeume-Co).
- Sancta Maria du Mato:** 48.- n.i.
- Sancta Marie de Chulj:** 36.- vid. Zolle.
- Sancta Marina de Aguas Santas:** 39.- Santa Mariña de Augas Santas (Allariz-Ou).
- Sancta Oufemia de Vilar-moesteyro:** 48.-
Uilar-moystero: 10.- Santa Eufemia de Vilar-moesteyro (O Páramo-Lu).
- Sancte Maria de Fferreira de Palares:** 45, vid.
Sancta Maria de Ferreyra.
- Sancte Marie de Fferraria:** 36, vid. *Sancta Maria* de Ferreyra.
- Sancte Marie de R[oca]mador:** 5.- Rocamador, santuario mariano próximo a Cahors, no sur de Francia.
- Sancte Sauine:** 4.- n.i.; podería ser San Tomé de Xabiña (Coristanco-Co), máis próximo ós outros topónimos que aparecen no documento, ou San Xulián de Santa Sabiña (Santa Comba-Co).
- Sanctj Ciprian:** 7.- San Cibrao, por proximidade con outros topónimos citados podería ser o de Montecubeiro (Castroverde-Lu), ou o de San Salvador de Francos (Baralla-Lu).
- Sanctj Cristofori de Carnés** (freguesía): 49.- San Cristovo de Carnés (Vimianzo-Co). Foi granxa do mosteiro de Sobrado (vid. Portela Silva 1981: 93)
- Sanctj Georgij de Magalofis:** Ap.E.,
Magalofes: Ap.E.- San Xurxo de Magalofes (Fene-Co).
- Sanctj Martinj de Meda:** 45.- San Martiño de Monte de Meda (Guntín-Lu). Vid. tamén **San Martinno**.
- Sancti Iulianj de Mugardus:** Ap.E, vid. San Juyao de Mugardos.
- Sanctj Martinj de Meda:** 45.- San Martiño de Monte de Meda (Guntín-Lu).

- Sancí M[ar]tinj de Tòoure:** Ap.E.- San Martiño de Tiobre (Betanzos-Co).
- Sancí Martino de Määriz:** 30.- San Martiño de Mariz (Chantada-Lu).
- Sancí Pelagii de Condin:** 4.- San Paio de Cundíns (Cabana de Bergantiños-Co).
- Sancí Petri de Cãpanola:** 5.- San Pedro de Campañó (Pontevedra-Po).
- Sancj Petri de Lavalos:** 45: San Pedro de Navallos (Guntín-Lu)
- Sancí Saluatoris de Manynus, Ap.E,**
Manynos Ap.E.- San Salvador de Maniños (Fene-Co).
- Sancí Tome de Gũdáár:** 5.- San Tomé de Gondar (Sanxenxo-Po).
- Sancí Uincenij de Cunis:** 4.- San Vincenzo de Cuns (Coristanco-Co).
- Sancíago de Boeure:** Ap.E,
Sancí Iacobi de Boeure: Ap.E.- Santiago de Boebre (Pontedeume-Co).
- Sancjago de Sserēga** (freguesía): 49,
Sserēga 49,
Serega: 49.- Santiago de Cereixo (Vimianzo-Co).- 49.
- Sanctiāgo de Villa-franca:** 18.- Santiago de Vilafranca do Bierzo (León)
- Sancto Iohanne:** 1.- Seoane (S. Martiño de Manzaneda, Manzaneda-Ou).
- Sancto Pelagio:** 1.- San Paio (Santa María de Cesuris, Manzaneda-Ou).
- Sancto Tisso:** 19.- Santiso (?) (Maceda-Ou).
- Sant' Esteuaao:** 42.- Santo Estevo (Os Espiñeiros, Allariz-Ou).
- Santa María de Mõtederamo** 26 = Mosteiro de Santa María de Montederramo (Montederramo-Ou).
- Santiago de Progol:** 16,
Sātiago de Progol: 16.- Santiago de Prógalo (Lugo-Lu).
- Santiago**¹: 22, 39,
Sātiago: 50.- Santiago de Compostela (Co).
- Santiago**²: 22,
Sātiago: 31, 32.- Santiago de Soengas (?) (Portomarín-Lu).
- Saoane de Caaueyro:** 43.-
Sayoane de Caaueyro: Ap.E,
Calauario: Ap.E.,
Sancí Iohannis de Calauario: Ap.E.- Mosteiro de San Xoán de Caaveiro (A Capela-Co).
- Sarria:** 10, 46, Ap.D.- Sarria (Lu).
- Sãta Oalea:** 31.- Santa Baia (?) (Santa Baia de Búbal, Carballedo-Lu).
- Sātiago**¹: 50.- vid. **Santiago**¹.
- Sātiago**²: 31, 32.- vid. **Santiago**².
- Sauto** (*hereditate* de): 4.- n.i., por proximidade cos topónimos do documento podería ser Mato tras do Souto (Cospindo-Ponteceso-Co), ou o Porto do Souto (Nemeño-Ponteceso-Co).
- Seloure:** 33,
Seloure: 43.- Sillobre (Fene-Co)
- Sendjn:** 13.- Sandín (Flariz, Monterrei-Ou).
- Sequeyros de Buruē:** 2.- Sequeiros (Borbén, Pazos de Borbén-Po).
- Serēga** (*Sancjago* de), vid. *Sancjago* de Serēga.
- Serega:** 49.- vid. *Sancjago* de Serēga.
- Seruiã:** 41.- Sirvián (Guntín-Lu).
- Seuilla:** 16,
Siujlia: 20,29,
Siujlja: 21,
Siuilla: 44.- Sevilla.
- Seyxō:** 47.- Seixón (Friol-Lu).
- Sigisar:** 10.- n.i.
- Siuilla:** 44.- vid. *Seuilla*.
- Siujlia:** 20,29.- vid. *Seuilla*.
- Siujlja:** 21.- vid. *Seuilla*
- Sobrado**¹: 29,
Sobrado 21,
Ssobrado 20.- Mosteiro de San Salvador de Sobrado de Trives (A Pobra de Trives-Ou). Vid. tamén **San Salvador**.
- Sobrado**²: 34,
Subrado: 34,
Superado: 4, 34.- Mosteiro de Santa María de Sobrado (Sobrado-Co).
- Sorueira:** 1.- Solbeira (Viana do Bolo-Ou).
- Soueroso:** 27.- Sobroso, *terra* medieval incluída na terra maior de Toroño (véxase), abranxía aproximadamente o territorio dos actuais concellos de Mondariz, Mondariz-Balneario, Ponteareas e as Neves, ao sur da provincia de Pontevedra. O topónimo pervive no do castelo de Vilasobroso (Mondariz-Balneario-Po).
- Soutelo:** 1.- Soutelo (San Martiño de Manzaneda, Manzaneda-Ou).
- Souto:** 1,
Souto de Porta: 1.- O Souto de Rozavales (?), (San Martiño de Manzaneda, Manzaneda-Ou).
- Suēgas** : Ap.B.- Soengas (Portomarín-Lu).

Suprado: 4.- vid. Sobrado.

Surdiis: 4.- Sordíns (Cuns, Coristanco-Co).

T

Tebra: 35.- Tebra (Tomiño-Po).

Temejs: 19.- Temes (Carballedo-Lu).

Toë: 44.- Toén (Ou).

Toledo: 44,

Toleto: Ap.A.- Toledo.

Tòoure: Ap.E.- vid. *Sancti M[ar]tinj de Tòoure*

Toronio: 17,

Toronio: 35,

Torono: 27.- Toroiño, *terra* medieval que abrangúa aproximadamente a parte galega da diocese de Tui, ao sur da actual provincia de Pontevedra e incluía o extremo occidental da de Ourense, ata a vila de Ribadavia. Vid. Fernández Rodríguez (2004).

Trasanquos: 43.- Trasanços, *terra* medieval, demarcación administrativa situada ao norte da ría de Ferrol, que abrangúa aproximadamente os actuais concellos de Valdoviño, Ferrol, Narón, Neda e San Sadurniño. Corresponde ao arceprelado do mesmo nome, disputado polas dioceses de Santiago e Mondoñedo, e finalmente asignado a esta última.

Trástulfj: 45.- Trastulfé (Vilameá, Guntín-Lu).

Traussas: 1.- n.i.

Treytan: 39.- Treilán (Lamela, Guntín-Lu).

Tude: 3.- vid. **Tuy**.

Tuy: 48,

Tude: 3.- Tui (Po).

U, V (vogal)

Unta: 34.- Antigo castro e ponte da vila de Betanzos, tamén documentados coas variantes *Untia* e *Uncta*; actualmente pervive neste concello unha rúa “Fonte de Unta”.

U, V (consoante)

Valborraz: 12.- Valborrás, afluente do río Riodolas, en Casaio (Carballeda de Valdeorras-Ou).

Ual de Grou: 19.- O río Grou está situado no concello de Lobeira-Ou, e a vila de Grou sitúase no veciño concello de Lobios-Ou.

Ualdeores: 28.- Valdeorras.

Uaña, A: 14.- n.i.

Varãgon: 38.- Barangón (Santalla, A Ribeira de Piquín-Lu).

Uarzeela: 26.- Barxela (Vilardecás, Maceda-Ou).

Uarzena: 1.- n.i.

Varzena de Mera: 3.- Barcia de Mera (San Martiño, Covelo-Po)

Veandj: 12.- Beade (Ou) (?).

Uerruga: 1.- Borruga (Santa María de Cesuris, Manzaneda-Ou).

Uerruguela: 1.- n.i.

Ueyga, la: 18.- Veiga de Valcarce (Le).

Uide: 11.- Vide (Baños de Molgas-Ou).

Ujana: 9.- Viana do Bolo-Ou.

Uila Stephani: 4.- n.i.

Vila-bona¹: 9,

Uila-bona: 9.- Vilaboa (A Veiga -Ou).

Vila-bona²: Ap.C.

Vilaboa: Ap.C.- Vilaboa (A Pontenova-Lu).

Vila-emir: Ap.C.- Vileimil (Vilaboa, A Pontenova-Lu).

Vila-meana: Ap.C.- Vilameá (A Pontenova-Lu).

Vilagolmar: Ap.C.- Vilagormar (Pousada, A Pastoriza-Lu).

Uila-noua¹: 19.- Vilanova dos Infantes (?) (Celanova-Ou).

Uila-noua²: 29.- Vilanova (A Pobra de Trives-Ou).

Uila-noua³: 50.- Vilanova (Miño-Co, ou Sillobre, Fene-Co)

Vila-noua⁴: 46.- Vilanova (San Vincenzo de Froián, Sarria-Lu).

Vilar: Ap.C.- O Vilar de Santiago (?) (A Muxueira, Riotorto-Lu).

Vilar Aldeger: Ap.C.- Aldeguer (Vilaboa, A Pontenova-Lu).

Uilar d'Eguas (San Joane de): vid. San Joane de Uilar d'Eguas.

Ujlar-de-caes: 26.- Vilardecás (San Xoán, Maceda-Ou).

Uilar, o: 31.- Vilar (A Cova, Carballedo-Lu).

Uilar de Colo: 50.- Vilar do Colo (Fene-Co).

Uilar-cabreeru: 8.- Vilarcabreiro (Vilamaior de Negral, Guntín-Lu).

Vilar-moesteyro.- vid. *Sancta* Oufemia de Vilar-moesteyro.

Uilareda: 8.- Vilareda (Palas de Rei-Lu).

Uilasili: 7.- Vilaselle (A Esperela, Baleira-Lu).

Uilla-noua¹: 43.- Vilanova (Sillobre, Fene-Co).

Uilla-noua²: 44.- Vilanova (?) (San Cibrao das Viñas-Ou).

Villafranca: 18.- Vilafranca do Bierzo (León).

Villanova: 23.- Vilanova de Lourenzá (Lu).

Uillar (vila): 49.- Vilar (?) (Santiago de Cereixo, Vimianzo-Co).

Uilorja: 14.- Viloirá (O Barco de Valdeorras-Ou).

Z

Zamora: 12.- Zamora.

Zolle: 40,

Zole: 41,

Sancta Marie de Chulj: 36.- Zolle (Guntín-Lu).

V.2. Índice antroponímico

Rexístranse todas as persoas que aparecen nos documentos, así como outros nomes propios, como personaxes bíblicos ou santos. Sinálanse tódalas variantes formais, xunto con indicacións útiles para a identificación do personaxe: tratamento, profesión e parentesco. Nalgúns persoeiros moi significados explícanse algunhas circunstancias biográficas aclaratorias. Os criterios de ordenación son os mesmos ca para o glosario léxico.

A

Abril (don): 9.

Abril Fernández: 39.

Abril Pelaez: 21.

Adã (dõ): 12.

Adã Martiz, irmán de Valasco Martiz e de Guille/mj Martiz: 10.

Adriã Conlúpne: 1.

Al[e]xandri: 7.

Affonso [IX] (don), rei: 17.

Affonso Rodrjguiz, notario xurado: 47.

Afonso [X], (dom), rei: 20,

Affonso (dõ): 47,

Afonso (don): 32 35, 42,

Afõso (don): 21, 44,

Alffõ[n]so (dõ): 23,

Alfonso (dõ): 18, 24, 28, 29, 30, 31, 38,

Alfõso (dõ): 46.

Afonso Nunet, alcalde: 46.

Afonso Iohannis, alcalde de Xallas: 4.

Alfonso Pelaet, prelado de Grixoa: 28.

Alfonso (domno), clérigo: 28.

Alfonso Petri, fillo de Pay Guterrez e Elvira Garsia: Ap.C.

Alias Perez de Portomarí: 32.

Aluar Fernandez: 35.

Aluar Virmuiz: Ap.B.

Aluaro Gonzaluiz (don): Ap.A.

Aparicio (dõ): 12.

Aras (don): 50.

Aras Díaz, prior de Castro de Rey: 10.

Aras Fernández: 39.

Aras Mòògo (dõ),

Haras Mòògo: 25.

Aras Petri (dõ): 7.

Aras Uuequit: 5.

Arias (dõ), monxe: Ap.B.

Arias Lopez: 32.

Aryas Méndez (dõ),

dõ Arias Menēdi, vicario, miles et terrigenarius da Ribeira: 38.

Arias Nuniz (dõ), fillo de Nuno Fernandez e irmán de Fernando Nuniz: 35.

Arias Pedrez (don), abade de Moraime: 49.

Arias Perez, dito Loro (don), irmán de Johan Perez dito Loro: 12.

Arnaldo de Valborraz (dõ): 12.

Azenda Pelaez, muller de don Pedro Iohannes de Gimarenez: 34.

B

Bartholomeus, notario: 10.

Bartolameu Perez: 20.

Beneito (don): 1.

Berto Nuniz de Castelo, pai de Mariña Nuniz: 22.

Bertolameu Batacõ: 28.

Boa-uenturia, muller de Johan Perez: 12.

C

Cecilia (santa): 50.
 Constanza (dona) †: 35,
   dona Costancia †: 40;
   muller de Munio Fernandez de Rodeiro.
 Cristina (dona): 1.
 Cutefe: 25.

D

Diago Fernãdez, monxe: 14.
 Didacus Adanze, fãber: 4.
 Diegalo: 1.
 Diego Areas: 30.
 Diego Martiz, escribã: 39.
 Diego Paiz: 16.
 Diego Perez de Treylan: 39.
 Domjga Iohannis, muller de Fernando Afonso: 38.
 Domjga Perez, filla de Pedro Rodrigẽz de Gijzo:
   26.
 Dominga Petri, muller de Thome Rodericj: 13.
 Domingo Courel: 32.
 Domingo Ffloat de Carnês: 49,
   Domingo Float: 49,
   Dominicus Ffloat: 49.
 Domjgo Garsia: 38.
 Domingo Gonzaluit, clérigo de Vilameã.: Ap.C.
 Domjgo Gũzaluet da Vila-noua: 46.
 Domingo Iohanes, mordomo do bispo en Francos:
   31.
 Domjgo Iohannis, irmã de Joham Iohannis de
   Francos: 24.
 Domjgo Iohannis, notario de Sarria, documentado
   entre 1257 e 1260 (Lucas 1989: 447): 46
 Domjgo Iohannis, xuíz: 46.
 Domjgo Iohannis, clérigo de San Martiño de Mariz:
   30.
 Domingo Iohannis de Uilareda: 8.
 Domjgo Lourẽzo: 18.
 Domjgo Migalez: 29.
 Domingo Pelaet de Cima de Ujlla: 28.
 Domingo Pelaz de Sãta Oalea: 31.
 Domjgo Perez, monxe do mosteiro de Monfero:
   33.
 Domingo Perez Couquino, alcalde do concello de
   Cereixo: 49.
 Domingo Petri, servente do celareiro de Sobrado:
   34.

Domingo Suarez, clérigo de misa: 42.
 Domingo Uidal de Serẽga, fillo de Orraca
   Rodriguez: 49.
 Domingo Uidal: 49.
 Domingo Yanes, clérigo: 47.
 Dominicus Martiz de Rodeyro: 34.
 Dominicus Paez de Sancti Martino de Mãariz: 30.

E

Eluira (dona): 1.
 Elujra de Prada (dona): 14.
   Iluira (dona): 14.
 Eluira Garsia, esposa de Petro Payz, nai de Alfonso
   Petri: Ap.C.
   [E]lvira Garsia: Ap.C.
   Eluira Garsia: Ap.C.
 Eluira Gunzaluet: 13.
 Eluira Sancit, muller de Michael Petriz: 9.
 Esteuao Lopez, prelado de Santo Estevo (Allariz):
   42.

F

Fernam Paez do Outeyro: 39.
 Fernã Anes (don): 44,
   Fernandus Iohannes, tenente Limia: 11,
   Ffernandus Iohannes, tenente Lobarzana: 13,
   Ffernã Anes, ricomẽ de Toronio: 17.
 Fernando Anes Batissela, ricome en Limia,
   (nado 1200ca., documentado desde 1222 a
   1269): fillo de Johan Fernandez Batissela e
   Berenguela Gil Afonso de Baiam, casou coa
   aristócrata portuguesa Tareixa Eanes da Maia e
   fixo carreira nas cortes galego-leonesa (despois
   castelã-leonesa) e portuguesa. Gran señor da
   Galicia meridional no segundo terzo do século
   XIII, detivo as tenencias das terras maiores de
   Toroño e Limia (vẽxase), e doutras menores
   situadas na órbita da segunda, como Baroncelle,
   Lobaráz e Milmanda.
 Fernan Bocache: 15.
 Fernã Caluo de Molmentelos: 28.
 Fernan Domjgujz da Uaã: 14.
 Fernã Fernãdez: 26.
 Fernã Fernãdiz, prelado da igrexa de Beiro: 19.
 Fernã Lopez, clérigo de Vilaboa: Ap.C.
 Fernã Martinjz, marido de Marina Fernãdi: 9.
 Fernã Martiz: 19.

- Fernã Meêdez, cabaleiro de Caranza, irmán de Garcia Meendez, clérigo: 43.
- Fernã Pedreç dito Rocin: 37.
- Fernan Pedrez: 15,
Fernã Pedrez, fillo de Pedro Arias: 14.
- Fernã Perez: 44.
- Fernã Perez d'Andrade (dom), cabaleiro: Ap.E.
- Fernan Petri, xuíz do rei en Lemos,
Fernan Pedriz: Ap.D.
- Fernã Quintana, maiordomo en Roboreta: 9.
- Fernã Rodrigेç, presbítero: 37.
- Fernan Rodrijguz: 14.
- Fernã Sanchez (don),
Fernan Sanchez: 1.
- Fernando, mestre: 47.
- Fernando (don), rei: Ap.A, Ap.C,
Fernandus: 11,
Fernando (don): 15,
Fernãdo (dõ): 14,
Fernãdo (dõ): 7, 10,
Fernando: 9,
Ffernãdo (don): 17,
Ffernandus: 13,
Ffernandus: 3.
- Fernando (don), prior do convento de Caaveiro: 50.
- Fernando Afonso,
Ffernando Alfonso: 38.
- Fernãdo Arie: 3.
- Fernãdo Erez: 28.
- Fernando Fernandez, clérigo: 20, 29.
- Fernando Garsie das Ma[us] (don): 11,
domnus Ffernandus Garsie das Manus, marido de dona Maria Menêdj: 13.
- Fernãdo Guterit: 7.- Probablemente é Fernando Goterrez de Castro, fillo de Goterre Fernandez de Castro o Escalabrado e Elvira Osorez, casado com Emilia Íñiguez de Mendoza. Está documentado a partir de 1208 ata 1240ca. Foi um dos grandes señores da Galicia coetânea: detivo a tenencia de Lemos e foi pertigueiro de Santiago.
- Fernãdo Paiz, tenente Roboreta: 9.
- Fernando Pelagij: 30; cóengo e notario de Lugo, documentado entre 1233 e 1272 (Lucas 1989: 403).
- Fernando Velasquez de Uide: 11.
- Fernãdũ Arie,
Fernãdus Arie,
Fernãdo Aras: 25.
- Fernandus, frater, escribán.
- Fernandus: 11, vid. Fernando (don).
- Fernandus Corel: 36.
- Fernandus Iohannes, tenente Limia: 11, vid. Fernã Anes.
- Fernandus Iohannis, frade de Santa María de Ferreira, escribán: 36.
- Fernandus Menendj de Frariz: 13.
- Ferreyrus: 25.
- Fernnan Ines: 42.- Notario publico del Rei en Allariz e en toda Limia; foi un dos máis antigos notarios de designación rexia en Galicia, e dos máis veteranos, pois está documentado a partir de 1253, ata 1294 (vid. Lucas 1989: 399).
- Fernnan, clérigo: 42.
- Fernando (dõ), abade en Celanova: 42.
- Feueiro Migalez: 29.
- Ffernã Nunez de San Cibrão: 39.
- Ffernã Bachelã: 23.
- Ffernã Bortholomeu: 18.
- Ffernã Diaz: Ap.A.
- Ffernã Froya de Orzellõ: 12.
- Ffernã Martinez: 12.
- Ffernã Nunez, mordomo de Guillelme Diaz, prestameiro en Loio: 47.
- Ffernã Nunez de San Cibrao: 41.
- Ffernã Paez d'Ou-rèes: 48.
- Ffernã Pelaez, clérigo de San Xillao: 41.
- Ffernã Pedrez de Pedre: 43.
- Ffernando (rei): 13, 17 vi. Fernando (don), rei.
- Ffernãdo Arias, irmán de Maior Arias, muller de Martin Pedreç: 37.
- Ffernãdo Capelo, subcelareiro, monxe de Melón: 2.
- Ffernando Nuniz, fillo de Nuno Fernandez e irmán de Arias Nuniz: 35.
- Ffernando Perez, prelado de San Martín de León: 31.
- Ffernandus Caluus, prior de Melón: 3.
- Ffernandus Garsie das Manus (domnus), marido de dona Maria Menêdj: 13, vid. Fernando Garsie das Ma[us]
- Ffernandus Iohannes, tenente Lobarcana: 13, vid. Fernã Anes.
- Ffernandus Petri, escribán: 16.
- Ffernandus, escribán: 45.
- Ffernandus, rei: 3, vid. Fernando (don).
- Ffernã Fieyz, irmán de Ruy Fieyz e de Johã Fieyz: 42.

Fre Barro, clérigo de Sancta Maria de Dorofña:
Ap.E.
Froilla Infante, xuíz de Xallas,
Froilla Infante,
Froilla Infante: 4.

G

Gallardo (dō): 46.
Garcia (maestre), cóengo de Tui: 48.
Garcia *Fernãdeç*: 37, notario publico e xurado de Castroverde, documentado entre 1257 e 1262 (Lucas 1989: 388).
Garcia Gūcaluiz: 42.
Garcia Meendez, clérigo, irmán de Fernã Meēdez, cabaleiro de Caranza: 43.
Garcia Pàaet, clérigo de Friolfo: 24.
Garcia Paet, clérigo da Vilanoua: 46.
Garcia Petri, marido de Oracha Petriz: 9.
Garcia Suariz: Ap.A.
Garsia Diez: 1.
Gil *Fernãdez*, clérigo: 14.
Gil *Fernãdez*, escudeiro: 15.
Gil *Fernandez*, freire de Cassao: 15.
Gil Giliz, cóengo de Astorga: 18.
Gil Oarez, cabaleiro: 19.
Gil *Rodrigo*, fillo de don *Rodrigo Fernandez* de Rodeyro: 30.
Gile/mj Martiz, irmán de Valasco Martiz e de Adã Martiz: 10.
Giraldo (dō), xuíz de Zamora: 12.
Gomet (dom): 2,
Gomet: 3,
abade de Melón (ca. 1220 – ca. 1240).
Gomez [Fernande]z (*domnus*), comendador de Montanchos: 6.
Gomez Pedrez, caulejro: 15.
Gonçaluo Macarro: 12.
Gonçaluo Martijz, escribán: 26.
Goncaluo Rodrigues (don): Ap.E,
don *Gonçaluo Rodriguez*: Ap.E,
Gundisaluus Ruderici: Ap.E,
arcediago de Nendos, documentado a partir de 1250 ata 1269.
Gonsaluus Roderici: 1.
Gōsaluo *Fernãdj*, irmán de *Pedro Fernãdj*: 10.
Gonzaluo *Fernãdiz* da Uila-noua, maiordomo de don Monio *Fernandiz* de Rodeiro: 19.
Guilelme (don), tendeyro en Vilafranca do Bierzo: 18.

Guilelme Diaz, prestameiro en Loio: 47.
Guillelma *Fernãdez*, filla de *Ffernam* Nunez de San Cibrão: 39.
Guillē *Bernaldez*, alcalde de Vilafranca do Bierzo: 18.
Gundisalus *Fernandi* de Cauarcos, monxe: 23.
Gunsaluo *Rodriguiz* de Seloure (don): 33.
Gütrode *Rodriguiz* d’Ouana e de Mogardos (dona): 33.
Gūzauo *Perez*, cabaleiro: 45.

H

Heymerī (dō): 38,
dō Heymerim: Ap.C,
don Pedro Eymirī: 18,
abade de Meira de 1249 a 1265.
Husuyro Hianes: 25.

I, J, Y (vocal)

Iluirea Garcia, muller de Aras Uuequit: 5.
Ilujra *Pedrez* (dona), muller de Pedro Pàaz,
dona Eluirea: 15.
Isteuóo Pááy, persoeiro do abade de Melón: 27,
Stephano *Palaz* d’Ourês: 27.

I, J, Y (consoante)

Ianuaris *Paez*: 13.
Ioam *Cerdeira*: 20.
Joan *Fernandiz* de Val de Grou: 19.
Joã *Fernãdiz*, capelán da igrexa de Booin: 19.
Ioã *Leal*: 50.
Joan *Martiz*, monxe do mosteiro de Monfero: 33.
Joã *Martiz*: 19.
Joã *Mēdez*, irmán de Ruy *Mēdez*, fillo de Meen *Muniz*: 44.
Joan *Pàaz*: 15.
Joan *Perez*, notario de Ourense: 19.
Joan *Rodriguiz*: 15.
Ioã *Romeu*: 50.
Ioã *Sobrino*: 50.
Joana (*domna*): 28,
domna *Ioana*, esposa de *Melendus* *Rodericj*: 28.
Joane (ffrey): 33.
Yoane *Babstista* (festa de san): Ap.E.
Joáne *Mòogo*, dito *Pelō*: 25,
Joã *Pelō*: 25.

- Joham de Santiago, 24.- vid. *Johan de Santiago*.
 Joham *Fernandez* (dō), tío de dona Constanza: 35.
 Joham *Iohannis* de Francos: 24.
 Joham *Martiz*, tendeiro de Portomarín: 24.
 Johan (dō), vid. *Johan Diaz*.
 Johã (frater): 48.
 Johã (frei), frade de Penamaior: 7.
 Johan Amigo de Domiz, marido de Maria Pedret: 46.
 Johan Asturano (frey): 34.
 Johã Caluo, çapatero: 26.
 Johan Catō: 22.
 Johã da Maya: 42.
 Johan de Colãtes: 34.
 Johan de Santiago: 22,
   Johã de Sãtiago: 31,
   Johan de Sanctiago: 32,
   Joham de Santiago: 24;
   notario de Portomarín, documentado entre 1255 e 1264 (Lucas 1989: 429).
 Johan Diaz: 44,
   dō Johan: 48,
   dō Johan: 42,
   bispo de Ourense de 1249 a 1276.
 Johã Domíguez (dō), alcalde: 18.
 Johan Domígez: 30.
 Iohan Dominici: 8.
 Johan Dominicj, xuíz: 34.
 Johã Espora, maiordomo en Roboreta: 9.
 Johan *Fernandez* (dō), comendador de Atalaya: 6.
 Johan *Fernandez dicto* Roncha: 47.
 Johã *Fernandez*, monxe e escribán: 23.
 Johan *Fernandez*, presbítero: 22.
 Johã *Fernandez* de Pena Ferreira †, marido de *Maria Fernandez*: 21.
 Johã Ffernandez, notario de Sobroso: 27.
 Johã Fieyz, irmán de Fernan Fieiz e de Ruy Fieyz: 42.
 Johan Frãco (don), deán en Ourense: 44.
 Johan Guerra: 39.
 Johan Guillem, alfaiate: 32.
 Johan Gũtiño da Vila-nova: 46,
   Johan Gũtiño: 46.
 Iohan Gũzaluez: 21.
 Johã Iohanes, cabaleiro de (San Martín de) León: 31.
 Johã Iohannis, cabaleiro de Lión: 24.
 Johã Iohannis, monxe: 23.
 Johan Lopet da Uila-nova: 46.
 Johã Lopez de Felgeiras: 42.
 Johan Magi[ster]: 8.
 Johan Marino: 10.
 Johan *Martiz*, celareiro de Nendos: 34.
 Johan *Martiz* de Creende: 39.
 Johan *Martiz* de Frades: 25.
 Johan Meende, mestre de Carballo Torto: 34.
 Johã Michaelis: 38.
 Johã Micheliz Neto: 18.
 Johan Monit, monxe do mosteiro de Moraime: 49.
 Johã Moñiz, morador en Sevilla e veciño na parroquia de Santa Maria: 16.
 Johan Mourã: 39.
 Johan Nugera: 45.
 Johan Nuneç, clérigo: 37.
 Johan Ordoñit, monxe do mosteiro de Moraime: 49.
 Johan Paet, clérigo de San Saluador de Froián: 46.
 Johan Paez, prior de Melón: 2.
 Johã Paez de *Sancta Maria* du Mato (frey): 48.
 Johã Pedrez: 44.
 Johã Pelaez: 41.
 Johã Pelaz dicto Gago, irmán de Pedro Pelaz de-Reynãte: 23.
 Johan *Pelaez dicto* Uelo: 47.
 Iohan *Pelagii*: 8.
 Johan *Pelaiz*, cabaleiro: Ap.E.
 Johã Perez (dō), abade de Montederramo: 26.
 Johan *Perez*, alfaiate: 32.
 Johan *Perez*, clérigo.
 Johan *Perez*, marido de Boa-uenturia: 12.
 Johã *Perez*, mordomo de Rodrigo Fernandez en Pallares: 31, 32.
 Johan *Perez* d'Aranga: 34.
 Johan *Perez* de San Pantayon, arcipreste: Ap.E.
 Johan *Perez* de Seyxō: 47.
 Johan *Perez* dito Loro, irmán de don Arias Perez dito Loro: 12.
 Iohan *Petri* de Marcã: 8.
 Johan Ramirit, marido de Marina: 9.
 Johã Rodriguez Calabaza: 26.
 Johã Sanchez (dō): 26.
 Johan Uermuez,
   Johan Uermuiz, clérigo de San Martiño: 39.
 Johana (dona), raíña, tenente Vilafranca: 18.
 Johanne da Fōti, alcalde de Castroverde: 7.
 Johanne de Gũdar, laico: 5.
 Johanne Fernãdi, laico: 5.
 Johanne *Martiz* de Peredo: 7.

Johanne Pelagij: 5.
Johannes, celareiro de Melón: 3.
Johannes, escribán: 9, 12.
Johannes, frade de Santa María de Ferreira de Pallares: 36,
Johannes, vestiarius de Melón: 3.
Johannes: 11, 13;
 Johan Diaz, bispo de Ourense de 1249 a 1276.
Johannes Arie: 25,
 Joã Aras: 25.
Johannes Cresconij de Uila Stephani: 4.
Johannes da Brania: 4.
Johannes de Leiro, escribán: 40.
Johannes Diat, veciño de Xallas: 4.
Johannes Dominici de Nesperaria: 36.
Johannes Fernandet, cuñado de Pedro Roderici: 11.
Johannes Fernandj, meiriño (en Limia): Johan Fernandez Batissela, fillo de Fernando Anes: 11.
Johannes Garsia de Vila-emir: Ap.C.
Johannes Martiz, clérigo de Vilaboia: Ap.C.
Johannes Martini: 48, notario público do bispo e a cidade de Ourense, documentado entre 1220 e 1260 (Lucas 1989: 415-416).
Johannes Pelagij, sobriño de Michael Iohannis: 36.
Johannes Pelaiz: 1.
Johannes Petri de Vilar: Ap.C.
Johannes Petri Pascual: 36.
Johannes Petri, presbítero: 45.
Johannes Sauascanez (dō): Ap.C,
 dō Juane: 23;
 Johan Savaschaez, bispo de Mondoñedo de 1248 a 1261.
 Juam Perez (dom), celareiro maior de Sobrado: 34.
 Juane (dō): 23.- vid. *Johannes* Sauascanez
 Iudas: 9,
 Juda el traedor: 15;
 Xudas, personaxe do Novo Testamento.

L

Lope Carrizo: 15.
 Lope Ordoniz: 1,
 dō Lope: 1.
 Lopo Diaz, escudeiro: Ap.E.
 Lopo Esteuayz: 42.
Lopo Martinjz scholaris notauj: 28.
 Lopo Perez (don): Ap.E,
 Lopo Perez (d' Andrade), fillo de Pedro Vermuez d' Andrade e irmán de Fernan Perez d' Andrade

(véxase), documentado a partir de 1231 ata 1261.
 Loppo Uasquez: 26.
 Lorenzi de Coria (dō): 6.
 Lourêce Fide: 12.
 Lourenco Eanes: Ap.E,
 Lourenço Eanes: Ap.E,
 notario del rei, un dos primeiros notarios de designación rexia em Galicia. Documentado probablemente desde 1226, con seguridade desde 1246 a 1253.
 Lourêzo Yanes, fillo de Johan Fernandez dito Roncha: 47.
 Lourenzo Monjz, meiriño en Robreda, en Ualdeorras: 28.
 Lupo G[arcia], frade de Penamaior: 7.
 Lupu Nuniz (dō): 35.
 Lupus Lupet, clérigo: 11.

M

Maior Afonso (dona), segunda muller de Munio Fernandez de Rodeiro: 29.
 Maior Afõso (dona): 21.
 Mayor Afõsso (dona): 22.
 Maior Arias, muller de Martin Pedreç dito Bico: 37.
 Maior Ouequit, irmá de Aras Uuequit: 5.
 Maior Rodericj, esposa de Petrus Gil: 11.
 Maor Alfõsi (dona), muller de Rodrigo Gomez: 33.
 Maor Rodriguiz d'Ouana: 33,
 Maor Rodriguiz, filla de dona Gütrode Rodriguiz: 33.
 Marcho Petri, monxe: 23.
 Maria (dona): 50.
 Maria Fernãdiz de Barro: 19,
 Maria Fernãdiz: 19.
 Maria Fernandez, muller de Johã Fernandez de Pena Ferreira: 21.
 Maria Fernandez, muller de Lopo Estevaiz: 42.
 Maria Iohannes, esposa de Martin Iohannes: 9.
 Maria Iohannis de Frãcos: 24.
 Maria Iohannis, muller de don Pedro Martiz, tendeiro: 47.
 Maria Johanes, muller de don Salvador, irmá de Migael Iohanes: 12.
 Maria Lopez, nai de Maria e Migael Johanes: 12.
 Maria Martiz de Sigisar: 10.
 Maria Martiz, esposa de Johannes Pelagij: 36.

- Maria Menēdj (dona), muller de Fernando Garsie das Manus: 11, 13.
- Maria Pedret, muller de Johan Amigo de Domiz, filla de Pedro Iohannis: 46.
- Maria Perez (dona): 34, filla de don Pedro Iohannes de Gimaranéz e de Azenda Pelaez, identificada coa María Balteira da poesía medieval por Martínez Salazar (1948b).
- Maria Uirmuit: 36,
 Maria Uirmuiz: Ap.B.
- Marina *Cristiana*: 44.
- Marina *Fernādi*, esposa de Fernan Martiniz: 9.
- Marina *Fernandez* (dona), nai de Gil Rodrigo: 30.
- Marina Froat: 25.
- Marina Gōzaluez (dona): 15.
- Marina *Iohannis*: 30.
- Marina Mèèndez: 26.
- Marina Nuniz, filla de Berto Nuniz de Castelo: 22.
- Marina *Perez*, muller de Vãasquo *Fernandez*: 21.
- Marina *Petri*, esposa de domni *Petri*: 9.
- Marina *Petri*, esposa de Petrus Sancit: 9.
- Marina *Petritz*, esposa de don Abril: 9.
- Marina *Rodríguez* (dona): 29,
 dona Marina *Rodríguez*: 20,
 dona Marina *Rodríguez*: 21,
 abadesa de Sobrado de Trives (de 1241 a 1273).
- Marina, esposa de Johan Ramirit: 9.
- Martim *Petri*, dicto Negro, de Vilar Aldeger: Ap.C.
- Martim *Sanchez*, arcepreste: 20.
- Martí *Abbate*: 26.
- Martí *Casado*: 39.
- Martí *Durã* de Sirvián: 41.
- Martin *Fernādez* de Liz: 39.
- Martin *Fernādz*, racioneiro de Ourense: 19.
- Martin *Fernandez* (dō), pai de dona Constanza: 35.
- Martin *Fernandez*, veciño de Sarria: Ap.D.
- Martin *Gil* (dō), tenente Allariz e de Lemos: 35, 42.
- Martin *Ianes* (dō), irmán de Pedro Ianes: 42.
- Martin *Iohanes*, escribán do notario Johan de Santiago, de Portomarín: 31, 32.
- Martí *Iohannes*: 9.
- Martí *Iohannis* de Outeyro: 39.
- Martí *Iohannis*, capelán: 39.
- Martí *Martinjz*, capelán: 28.
- Martin *Martiz* de Ourèes: 48.
- Martí *Martiz* de Outeyro: 39.
- Martí *Mouro*: 18.
- Martin *Muniz* de Toē, vigario do bispo de Ourense en Riba de Miño: 44.
- Martí *Paiz* de Cima de Uila, fillo de Pai Diaz: 16.
- Martin *Pedreç* dito Bico: 37.
- Martin *Pelaez*, monxe: 34.
- Martí *Pelagii*, clérigo de Santaballa (A Ribeira de Piquín-Lu): 38.
- Martí *Pelagij*, meiriño en Mondoñedo: Ap.A.
- Martin *Perez* de Frades: 25.
- Martin *Perez*, prelado da igrexa de Fechas: 19.
- Martin *Rabadino*, alcalde do concello de Cereixo (Vimianzo): 49.
- Martin *Ramirit*, xuíz de Cereixo (Vimianzo): 49.
- Martin *Sanchez*, clérigo: 20.
- Martí *Sanchiz* de Paradela, fillo de Sãcho *Sanchiz*: 10.
- Martin *Uelasquez* (dō): 35.
- Martí *Uermuiz*, marido de Sãcia *Petri*: 10.
- Martino (dia de sã): 33,
 festa de Santo Martino: Ap.A.
 día de san *Martino*: 41.
- Martino (dō), prior do mosteiro de Caaueiro: 43.
- Martino (domno): Ap.A,
 bispo de Mondoñedo de 1219 a 1248.
- Martinũ dito Mourũ,
 Martinus *Mouru*,
 Martí *Mouro*: 25.
- Martinus *Arie*,
 Martí *Aras*: 25.
- Martinus de Boen,
 Martinus de Boē: 4.
- Martinus dito Poupadu,
 Martí *Poupado*: 25.
- Martinus *Iohannis* de Uilar *cabreeru*: 8.
- Martinus *Martiz* de Careira: 4.
- Martinus *Pelaez*: 34,
 notario xurado do concello de Betanzos e da terra de Nendos, documentado como tal de 1252 a 1280 (vid. Lucas 1989: 413).
- Martinus *Petri* de Lerenzo: 4.
- Martinus *Petri* de Marzã: 36.
- Martinus *Velascj* (das Manus): 13.
- Martinus: 9.
- Martj *Sanchez*, clérigo: 21, 29.
- Mateus tenēte Roboreta, arcediago: 28,
 dō *Mateos*, arcediago: 21,
 don *Mateu*: 25
 dō *Matheos*: 20, 29.
- Matheu (día de san): 41.
- Matheu *Iohannis*, clérigo: 18.
- Matia (don): 1.

Meen Muniz, pai de Ruy e Joan Mêêdez: 44.
 Melendo Moniz: 1.
 Melendus Herez: 1.
 Melendus Rodericj, marido de dona Joana: 28.
 Mê Rodrigiz, fillo de Rodrigo Eret: 28.
 Menêdus Paez (de Frariz): 13.
 Menendus Larditou (de Frariz): 13.
 Menendus Rodericj, archidiacono: 13.
 Micael, bispo de Lugo: 10, vid. Miguel (dō).
 Michael, bispo de Lugo: 31, 32, 35, 47, vid. Miguel (dō).
 Michael (don), clérigo: 20, 21.
 Michael Iohannis, clérigo de Santa María de Zolle, tío de Johannes Pelagij: 36
 Michael Iohannis: 40.
 Michael Muniz d'Outeyro: 47.
 Michael Perez, presbítero: 47.
 Michael Petriz, marido de Eluira Sancit: 9.
 Michael Roderici, presbítero: 9.
 Michaele, bispo de Lugo: 38, vid. Miguel (dō).
 Michel Iohannis, clérigo: 18.
 Migaél Domjnguiz: 15.
 Migaél Fernãdez, clérigo e escribán: 14.
 Migaél Iohanes, irmán de Maria Johanes: 12.
 Migaél, bispo de Lugo: 30, 46, vid. Miguel (dō).
 Migèèl Garcia: 25.
 Migèèl Perez, cabaleiro: 25.
 Miguel (dō): 7,
 dō Micael: 10,
 dō Michael: 31,
 dō Michael: 47,
 domno Michael: 35,
 dō Michael: 32,
 dō Michaele: 38,
 dō Migaél: 30, 46,
 dom Miguèèl: 24;
 bispo de Lugo de 1225 a 1270.
 Miguel (domnus), comendador de Quintanela: 6.
 Miguel (festa de san): 48.
 Miguel Iohannes de Zolle: 41.
 Moninu Nuniz, monxe de Lérez: 5.
 Monio Fernãdiz (don): 19, vid. Munio Fernandez de Rodeyro.
 Monio Petri: 1.
 Monjo Pelaet: 28.
 Monj Monjz de Carãtonia: 33.
 Muni Ffernandi (dō), meiriño do rei: 7.
 Munino (frei), celareiro de Melón: 25.
 Munio Fernandez de Rodeyro (don): 22,

dō Monio Fernandj de Rodero: 10,
 don Monio Fernãdiz: 19,
 dō Munio Fernandez de Rodeyro: 35,
 dō Munio Fernandez: 35,
 dō Munio Fernandez: 35,
 don Munio Fernande de Rodeiro: 40;
 fillo de Fernando Moniz de Rodeiro e de Tereixa Rodriguez, neto de Pedro Froilaz, conde de Traba, encabezou a liñaxe dos Rodeiro, grandes señores da Galicia central, radicados na terra de Camba (na zona do actual concello de Rodeiro) e con grande influencia sobre Pallares (actual concello de Guntín). Está documentado de 1224 a 1261, foi tenente da terra de Camba e meiriño maior do rei Fernando III en Galicia de 1238 a 1252.

Munio Pàez (don): 22,
 Munio Pelaez: Ap.B,
 Munius Pelagij: 45;
 abade do mosteiro de Ferreira de Pallares de 1250 a 1284 (vid. Rey Caiña 1985: 16).
 Munio Perez, abbade de Sobrado (dom): 34.
 Munio Raul: 9.
 Munius Pelagij: 45, vid. Munio Pàez
 Munjo Uermuyz de Fötáó: 22.

N

Nicolao Paez: 39.
 Nuno Fernãdez, fillo de Ffernam Nunez de San Cibrão: 39.
 Nuno Martiz, xuíz do rei en Toroño: 27.
 Nuno Paiz (dō): 7.
 Nuno Perez (frey): 48.
 Nuno Petri: 23.
 Nuno Rodriguez: 39.
 Nuno Sanchaz de Palares, fillo de Orraca Eriz: Ap.C
 Nuno Sanchaz: Ap.C.
 Nunu Ennes de Mòösende: 22.
 Nunu Ffernandez (dō), pai de Arias e Fernando Nuniz: 35.
 Nunu Ujrmuiz: 45.

O

Oracha Petriz, esposa de Garcia Petri: 9.
 Ordonius Iohannis: 1.
 Orraca: 8.- vid. Vraca Dominici.
 Oífaca Diaz: 31.

Orraca Rrodriguez, nai de Domingo Vidal de Cereixo: 49.
 Orracha Eriz: Ap.C.
   Urracha Eriz: Ap.C;
   nai de Nuno Sanchaz de Pallares e sogra de Steuano Petri.
 Oueco Luz, xuíz de Búbal e de Temes: 19.
 Oyro (domno): 47.

P

Pay Bico, fillo de Martin Pedreç dito Bico: 37.
 Pai Diaz, pai de Martin Paiz de Cima de Uila: 16.
 Pay Garcia, alcalde: 46.
 Pay Guterez, pai de Petro Payz: Ap.C.
 Pay Martiez, clérigo de San Xurxo de Piquín (A Ribeira de Piquín-Lu): 38.
 Pay Martiz, celareiro de Melón: 2.
 Pay Paet de Baruayn: 46.
 Pai Pedrez, caualejro: 15.
 Payo (dō), monxe: Ap.B.
 Paris (frei): 34.
 Pedr'Eanes, prelado de Santiso: 19.
Pedro Dominici: 8.
 Pedro (don): 14, 15, 18, 20, 21, 29.- vid. *Pedro Fernandez*
 Pedro (dō), marido de dona Elvira de Prada: 14.
Pedro Alfaya de Riba: 34.
Pedro Alr/gre: 49.
 Pedro Arias, cabaleiro: 14,
   Pedro Arias: 10, 22.
Pedro Arias, freire do Yspital: 10.
Pedro Arias: 28.
 Pedro Bernaldez (don): 18,
   Pedro Bernald[i]: 6.
 Pedro Bico, fillo de Martin Pedreç dito Bico: 37.
Pedro Cabeza, frade de Santa María de Ferreira: 36.
Pedro Caluo de Gomesende, notario do convento de Meira: 38.
 Pedro Carcax (dō): 14.
 Pedro Cota, fillo de Pedro Garcia Boel: 38.
Pedro Diaz dito Aluelo: 16,
   Pedro Aluelo: 16;
   fillo de Diego Paiz.
Pedro Domínguez de Portomarín: 31.
 Pedro Domínguez, notario de Búbal e de Temes: 19.
 Pedro Eanes (dō), monxe de Monfero: 33.
Pedro Eanes, clérigo: 28.
 Pedro Eymirī (don): 18, vid. Heymerī.
Pedro Fermosu: 8,
   Pedro Fermoso: 8.
 Pedro Fernãdeç dito Pucaro, cabaleiro: 37.
 Pedro Fernãdez Marques: 6.
Pedro Fernãdez, clérigo de Retorta: 41.
Pedro Fernãdj, irmán de Gôsaluo Fernãdj: 10.
Pedro Fernandez: 28,
   Petrus Fernãdiz: 9,
   don Pedro: 14, 15, 18,
   don *Pedro*: 20, 21, 29;
   bispo de Astorga de 1241 a 1265.
Pedro Fernandez, ferrero: 26.
Pedro Garī (dō): 23.
 Pedro Gil: 18.
 Pedro Gomez, irmán de Marina Iohannis: 30.
 Pedro Goterrez: 14, vid. Pedro Gutierrez.
Pedro Guterez de Martín: 31.
 Pedro Gutierrez (don): 15,
   dō Pedro Goterrez: 14;
   meiriño maior del rei.
Pedro Honoriguez, notario xurado do concello de Cereixo: 49.
Pedro Ianes, irmán de Martin Ianes: 42.
Pedro Iohannes de Gimaranez (dom), pai de dona *Maria Perez*: 34.
Pedro Iohannis d'Outeyro: 47.
Pedro Iohannis de Cootima, monxe: 23.
 Pedro Iohannis, pai de Maria Pedret: 46.
Pedro Iohannis: 47.
Pedro Lopez, clérigo: 26.
 Pedro Marino, conuerso: 23.
 Pedro Martinjz, diácono: 28.
Pedro Martiz (dō), tendeiro: 47.
 Pedro Martiz, clérigo: 18.
 Pedro Martiz, monxe do mosteiro de Monfero: 33.
Pedro Martiz Tordo: 28.
Pedro Migaél: 28.
 Pedro Mochacho: 12.
 Pedro Moniz de Valborraz: 12.
Pedro Moniz: 41.
Pedro Moogo, reitor da igrexa de Lougares: 25.
Pedro Nunez: 30.
 Pedro Nuniz de Peraredo: 30.
Pedro Oarez: 40.
 Pedro Ordoniz, clérigo do bispo de Ourense: 48.
 Pedro Pàaz, caualeiro, marido de dona Ilujra Pedrez: 15.
Pedro Payz, clérigo de Pradedo: 45.
 Pedro Pedrez, caualeyro de Sàa: 43.

- Pedro Pelaez* de Ujlar de Caes: 26.
Pedro Pelaez Franqueneyros, xuíz: 34.
Pedro Pelaez, alcalde de Betanzos: 34.
Pedro Pelagij de Perera Bõa: 10.
Pedro Pelaiz (dõ): 30.
Pedro Pelaz de Reynãte, irmán de Johã Pelaz dicto Gago: 23.
Pedro Perez: 25.
Pedro Perez (don), comendador de Portomarín: 48.
Pedro Perez de Gêrrocio, clérigo: 34;
 chegou a notario xurado del Rei en Pruzos (1259-1261: vid. Boullón 2007b).
Pedro Perez de Santiago de Progol;
Pedro Perez, clérigo de Santiago de Prógalo: 16.
Pedro Piquito: 49.
Pedro Queyxada, zapateiro: 32.
Pedro Remisar: 10.
Pedro Remüdez de Ourèes: 48.
Pedro Roderici de Fonquberta: 11.
Pedro Rodericj, cuñado de *Johan Fernandet*: 11.
Pedro Rodriguez de Gijzo: 26.
Pedro Rodriguez dicto Manteyga, escribán: 2.
Pedro Rodriguiz d’Orra (dõ), xuíz de Sillobre: 33
Pedro Rodriguiz: 43.
Pedro Rodriguiz: 43;
 notario del rey en Trasancos, documentado probablemente desde 1250, e con seguridade, xa co dito cargo, de 1252 a 1259.
Pedro Sabel: 38.
Pedro Saluadorit: 2.
Pedro Tome: 28.
Pedro Ualasquiz de Paradela (dõ), subcomendador do Yspital: 10.
Pedro Uasquez de Uarzeela: 26.
Pedro Uelasquez: 26.
Pedro Varãgon: 38.
Pedro, dito Lordelo: 25.
Pelagij Iohannis: 45.
Pelagio (don): 1.
Pelagio Fernandí de Cauarcos (domno): Ap.A.
Pelagius Arie, home bo de Xallas: 4.
Pelagius Calado: 4.
Pelagius Gundisalvi, monxe: 23.
Pelagius Iohannis, presbítero e escribán: 20,
Pelagius Iohannis: 21
Pelagius Iohannjs: 29.
Pelagius: 9.
Pelai Petri: 1.
Pelaj Pedrez, cabaleiro: 14.
Pelay Perez, escudeiro do comendador: 47.
Pero Affillado, clérigo de Sancta Maria do Oure: Ap.E,
Petro Affillado: Ap.E.
Pero Amigo (dom): Ap.E,
 don *Pero Amygo*: Ap.E
domnus Petrus Amicus: Ap.E;
 cõengo de San Xoán de Caaveiro.
Pero Garcia, fillo de Garcia Paaet, clérigo de Friolfe: 24.
Pero Guterret de Frãcos: 24.
Pero Iohannis, campesiño: 39.
Pero Martiz, escudeiro: Ap.E.
Pero Mòògo de Martí: 24.
Pero Mütouto: 39.
Pero Perez de Leyro (dom): Ap.E.
Pero Rodriguez Trausso: 39.
Pero Vermuez Marinao: Ap.E.
Petri (domini), marido de Marina Petri: 9.
Petri (domnus): 13.
Petro Aluelo: 9.
Petro Bofom, alcalde de Betanzos: 34.
Petro Nuniz: 45.
Petro Payz, esposo de Elvira Garsia e pai de Alfonso Petri.: Ap.C.
Petro Payz, fillo de Pay Guterrez: Ap.C,
Petro Payz: Ap.C.
Petro Rodericj: 28.
Petro Rudericj (dõ): 7,
 dõ *Petro Rudericj* de Fõtano: 7.
Petro, magister de Almerezo (fratrem): 4.
Petrum Alfonsi, notario: 6.
Petrus, abade de Lérez: 5.
Petrus, monxe de Lérez: 5.
Petrus, prior de Lérez: 5.
Petrus Ciprianj: 10.
Petrus Diat de Curispñedo: 4.
Petrus Diat de Gandera: 4.
Petrus Erez: 1.
Petrus Fernãdiz: 9.- vid. *Pedro Fernandez*
Petrus Froille, alcalde de Xallas,
Petrus Froylle
Petrus Froilla: 4.
Petrus Garsie de Boel,
Pedro Garcia: 38.
Petrus Gil, marido de Maior Roderici: 11.
Petrus Gomez: 4.
Petrus Iohannis, escribán: Ap.A.
Petrus Iohannis, laico: 5.

Petrus Iohannis, notario público de Monforte: 35.
Petrus Iohannis de *Sancti Pelagii de Condin*: 4.
Petrus Martini, notario e prelado de Xestosa: 44.
Petrus Martinj das Manus, escribán: 13,
     Petrus Martinj: 11.
Petrus Michaelis: 9.
Petrus Mòogo: 44.
Petrus Nicola, alcaide de Castroverde: 7.
Petrus Nuniz, laico: 5.
Petrus Paez, tenente Limia: 11.
Petrus Petri, escribán: 3.
Petrus Petri: 36.
Petrus Săcit, cabaleiro: 9.
Petrus Sancit, marido de Marina Petri: 9.
Petrus Stephanj: 36.
Petrus Velascj (das Manus): 13.
Petrus, escriba: 7.
Petrus: 9.
 Pol (dũ): 8.
 Poulo de Valborraz (dõ): 12.

R

Ramiro Rodriguet (dõ): 46.
 Ramiro, *presbiter* de *Sancte Sauine*: 4.
 Roderico Fernandiz, cabaleiro: 9.
 Roderico Garsie (dõ): 38;
     meiriño do rei Afonso X en Galicia desde 1257
     a 1261.
 Roderico Gomez (dõ), *vid. Rodrigo Gomez* (dõ).
 Roderico Gõzaluit, meiriño en Roboreta (?): 9.
 Roderico Săcit, cabaleiro: 9.
 Roderico Sanchez: 1,
     Rodericus Sancij: 1.
 Roderico Suarez (don), meiriño maior del rey:
     Ap.C.
 Rodericus Abela: 1.
 Rodericus Fernandiz (*domnus*),
     dõ Roderico: 1.
 Rodericus Garsie (das Manus), escudeiro: 13.
 Rodericus Pascal, cabaleiro: 28.
 Roderigo Nuniz, prelado da igrexa de San Pedro de
     Navallos: 45.
 Rodrigo Afonso (dom), tenente Caldelas: 20,
     Rodrigo Alfonso (dõ): 27,
     Rodrigo (don): 27.
 Rodrigo Afonso (frey): 48.
 Rodrigo Afõso: 21.
 Rodrigo Alfonso: 27, *vid. Rodrigo Afonso*.
 Rodrigo Aluelo: 43.
 Rodrigo Diaz, cóengo de Ourense: 48.
 Rodrigo Eret, pai de Mẽ *Rodriguiz*: 28.
 Rodrigo Fernandez de Rodeyro (dõ): 30,
     Rodrigo Fernãdez, prestameiro en Pallares: 31,
     dõ *Rodrigo Fernande*: 32,
     don *Rodrigo Fernande* de Rodeiro: 40;
     irmán de Munio Fernandez de Rodeiro (*vid.*).
 Rodrigo Floylat, tenente Sarria: 10,
     dõ *Rodrigo Froyaz*: 46,
     do[n] Rodrigo Froat, tenẽte Robereta: 28,
     dõ *Rodrigo Frolaz*: 14, 15;
     fillo do conde Froya Ramirez (gran señor em
     Asturias e no Berzo) e de Sancha Fernandez (da
     familia Batissela), irmán de Ramiro e Diego
     Froyaz.
 Rodrigo Garsia (dõ): 35,
     dõ *Rodrigo Garcia*: 47,
     don Ruy Garcia: 44;
     meiriño maior en Galicia, meiriño en Limia.
 Rodrigo Gomez (dõ): 23,
     don *Rodrigo Gomez*, tenente de Monterroso e
     Pallares: 24, 31, 32,
     Rodrigo Gomez: 33,
     dõ Roderico Gomez, ricome: 38,
     domno Roderico Gomez, tenente Montenegro e
     Ribadeo: Ap.A; Rodrigo Gomez de Trastámara,
     fillo do conde Gomez Gonzalez de Traba e de
     Elvira Perez (de Rodeiro), foi cabezaleiro da
     liñaxe dos Traba, e o magnate máis importante
     da Galicia coeva, designado nos documentos
     como *ricome* e *principe* de Galicia. Nado ca.
     1190, está documentado desde 1202 ata 1261.
     Casou com Maior Afonso. O groso das súas
     propiedades e dominios achábase na Galicia
     centro-septentrional. Entre outras, detivo as
     tenzas de Monterroso e Montenegro.
 Rodrigo Pedriz, alcaide de Mugardos: 33.
 Rodrigo Perez de Bellelle: 43.
 Rodrigo Roderici, xuíz: 8.
 Rodrigo Rodriguiz, alcaide de Mugardos: 33.
 Rodrigo Sanchiz, notario de don Fernan Anes
     (Batissela): 17.
 Rodrigo Suarez (dõ): 29,
     dõ *Rodrigo Suarez*: 20, 21,
     don Rodrigo Suarez: 28,
     dõ *Rodrigo Suariz*: 27,
     dõ *Rodrigo Suerij*: 23
     dõ Ruy Suariz: 30.

meiriño maior del rei en Galicia desde finais de 1252 a finais de 1256.

Romã (dõ), xuíz de Zamora: 12.

Romeu (dõ), prior e procurador do mosteiro de Lourenzã: 23.

Roy Gūsaluiz de Selour,

Rodrigo Gūsaluiz, persoeiro de Maor Rodrigiz, fillo de don Gunsaluo Rodriguiz de Seloure: 33.

Ruderico Gumit (dõ): 7.

Rudericus Tirago: 4.

Ruj *Perez* (dõ), frade da Azúmara: 6.

Ruy Fieyz, irmán de Fernan Fieyz e de Johã Fieyz: 42.

Ruy Garcia: 44, vid. *Rodrigo* Garsia.

Ruy Mēedez, irmán de Joan Mēedez, fillo de Meen Muniz: 44.

Ruy *Perez* de Brianca (dom): Ap.E.

Ruy Suariz: 30, vid. *Rodrigo* Suarez.

S

Saioane (festa de), San Xoán: 50.

Saluador (dõ), marido de Maria Johanes: 12.

Saluator Petri: 1.

Sancha *Perez* (dona), priora do mosteiro de de Sobrado de Trives: 21, 29.

Sancha Uermuez: 39.

Sancho, zapateiro: 32.

Sancho Moniz, alcalde do rei e xuíz de Monterroso: 41.

Sancho *Perez*: 18, notario do concello de Vilafranca, documentado entre 1254 e 1268 (Lucas 1989: 459-460).

Sãcho Sanchiz, pai de Martĩ Sanchiz de Paradela: 10.

Sãcia Petri, muller de Martĩ Uermuiz: 10.

Sancie Petri, muller de *Petro* Rodericj: 28.

Sancio Nunez: 1.

Sancio Pelagij (domno): Ap.A,

Sancius *Pelaez*: 3,

Sancius *Pelaiz* (domnus): 1,

Sancio *Pelaiz*: 9;

meiriño do rei Fernando III en Galicia, de 1232 a mediados de 1238, e tenente Roboreta.

Sancio Ramirez: 1.

Sãcio Roderici: 9.

Simõ: 32.

Stephano Palaz d'Ourês: 27, vid. Isteuóó Pááy. z.

Stephano: 3.- Estevo, bispo de Tui de 1218 a 1239.

Steuano Petri, xenro de Orraca Eriz: Ap.C.

Steuao *Pelaez* (don), xuíz en Limia: 44.

Suer Diat: 6,

[Su]ero: 6;

comendador de Loio.

Suer *Pelagij*, capelán do Yspital: 10.

Suero Uermudiz de Vilar Aldegel: Ap.C.

T

Tereysa Nunez, filla de Ffernã Nunez de San Cibrão: 39.

Teresia (dona): 11.

Thome Rodericj, marido de Domĩga Petri: 13.

Toda (dona), abadesa: 9.

U, V (vogal)

Vraca *Dominici*: 8,+

Urraca *Dominici*: 8,

Uraca *Dominici*: 8,

Vrraca *Dominici*: 8,

Orra[ca]: 8.

Urracha Eriz: Ap.C.- vid. Orracha Eriz

U, V (consoante)

Vãasco *Perez*, cabaleiro de Lousada: 22.

Vãasquo *Fernandez*, marido de *Marina* *Perez*: 21.

Valasco Martiz, irmán de Adã Martiz e de Guille/mj Martiz: 10.

Vasco (dõ), uistiario, monxe de Melón: 2.

Vasco *Perez*, alfayate: 26.

Vasquo Ouequiz: 40.

Vasquo Petri: 40.

Velasco dó_Óllo: 11.

Uelasco *Perez*, prior do mosteiro de Monfero: 33.

Velasco *Iohannis*: 1.

Velasco *Martinj* (das *Manus*), hostiario: 13.

Vermum (frei): 34.

Vermum *Iohannis* Malauer: Ap.E.

Uermũ *Fernandez* (*dominus*), comendador de Barruecopardo: 6.

Vicente (dõ): 18.

Ujzente (dia de san): 21.

Vidal *Petri*: 34.

Viujan (dõ), abade de san Martiño de Castañeira: 15.

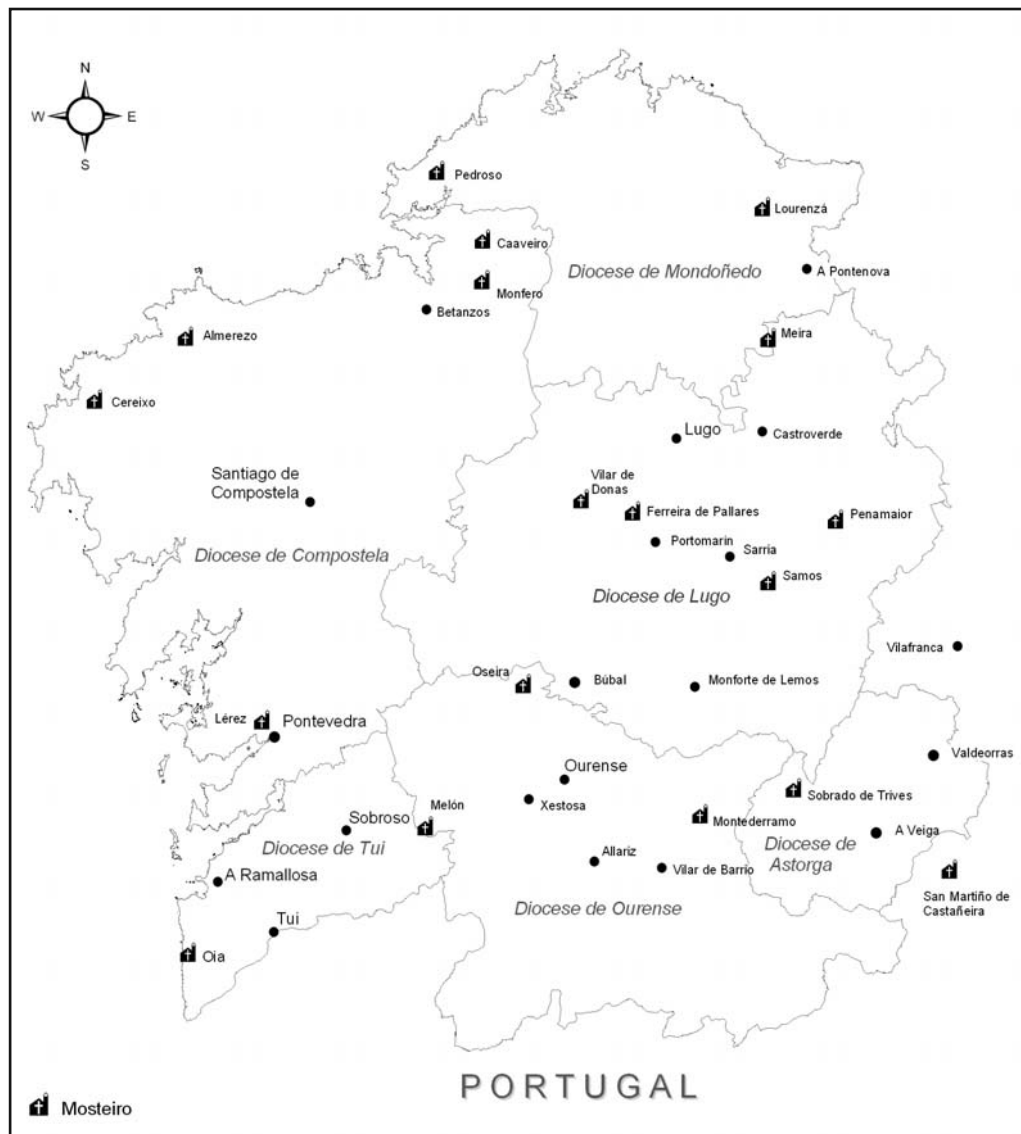
Viuiã (don): 9, 23,

dono Uiuia: 4.

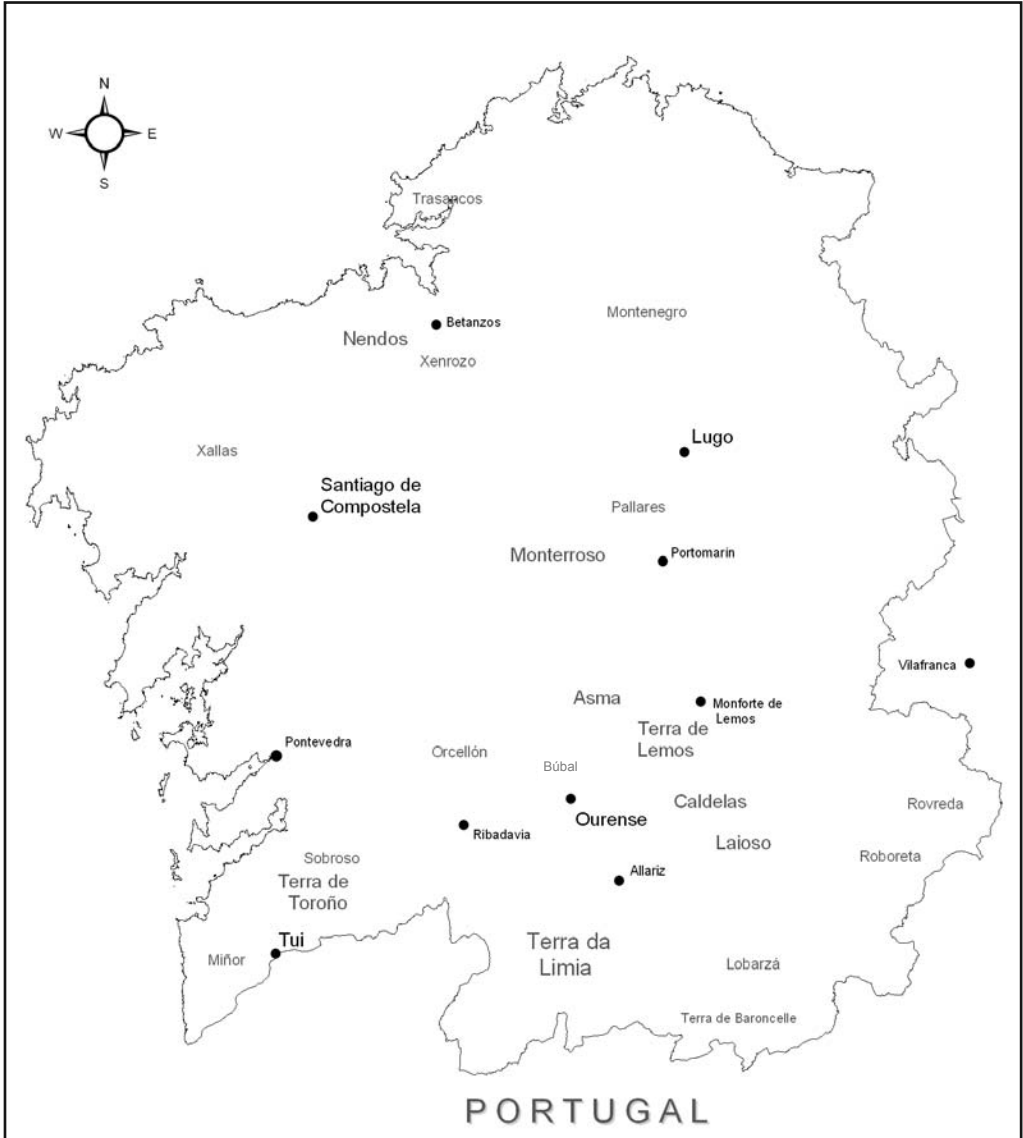
Viujan Aparicjo: 14.

Viuiã Froyaz, prelado e padrón da igrexa de Santa Eufemia de Vilar Mosteiro: 48.

Mapa coa localización dos documentos

Situación das terras medievais citadas nos documentos

Bibliografía citada

- ALGa = Instituto da Lingua Galega (1990, 1995, 1999, 2002, 2005): *Atlas lingüístico galego*. A Coruña: Fundación Barrié de la Maza, 5 vols.
- Álvarez Maurín, Mª Pilar (1994): *Diplomática asturleonese. Terminología toponímica*. León: Universidad de León.
- Álvarez, Rosario (2004): «A variación *nosco* : *connosco* : *con nós* en galego medieval», *Verba* 31, 43-73.
- Álvarez, Rosario (2007): “Variación dialectal no período de emerxencia”, en Boullón Agrelo (ed.), 373-397.
- Álvarez, Rosario / Xosé Xove (1998): “Lingua e variación dialectal na *Crónica Xeral Galega*”, en D. Kremer (ed.): *Homenaxe a Ramón Lorenzo*. Vigo: Galaxia., vol. I, 29-58.
- Álvarez, Rosario / Xosé Xove (2002): *Gramática da lingua galega*. Vigo: Galaxia.
- Andrade Cernadas, José Miguel (1995): *Monxes e mosteiros na Galicia medieval*, Santiago de Compostela: Universidade.
- Bascuas, Edelmiro (2006): *Hidronimia y léxico de origen paleoeuropeo en Galicia*. Sada [A Coruña]: Edicións do Castro.
- Bono, José (1985): *Los archivos notariales: una introducción en seis temas a la documentación e investigación de fondos notariales*. Sevilla: Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel (1996): “Descendentes galegos de *Iohannes*”, en Ramón Lorenzo / Rosario Álvarez (coord.): *Homenaxe á profesora Pilar Vázquez Cuesta*. Santiago: Universidade, 377-392.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel (1998): “A influencia franca na onomástica medieval galega”, en D. Kremer (ed.): *Homenaxe ó profesor Ramón Lorenzo*. Vigo: Galaxia, vol. II, 867-901.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel (1999): *Antroponimia medieval galega (ss. VIII-XII)*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel (2004): “Catálogo dos documentos éditos en galego anteriores a 1260”, *Cadernos de lingua* 26, 5-46.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel (2005): “Consideracións sobre os primeiros textos escritos en galego na Idade Media”, en A. I. Boullón Agrelo / F. Fernández Rei / J. L. Couceiro Pérez (eds.), *As tebras alumadas. Estudos filolóxicos ofrecidos en homenaxe a Ramón Lorenzo*. Santiago: Universidade de Santiago de Compostela, 45-68.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel (2007a): “A antroponimia nos textos documentais galegos ata o século XIII”, en Boullón Agrelo (ed.), 603-624.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel (2007b): “Dous novos documentos en galego de Pedro Pérez de Xanrozo, notario de Pruzos, de 1260”, en Mª V. González de la Peña (coord.): *Estudios en memoria del Profesor Dr. Carlos Sáez. Homenaje*. Madrid: Universidad de Alcalá, 301-315.

- Boullón Agrelo, Ana Isabel (ed.) (2007): “*Na nosa lyngoage galega*”. *A emerxencia do galego como lingua escrita na Idade Media*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega / Consello da Cultura Galega, 603-624. Disponível na web: http://www.consellodacultura.org/docs/lyngoage_galega_2.pdf.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel / Fernando R. Tato Plaza (1994): “Uniformidade e variedade do léxico xurídico-administrativo medieval galego”, en R. Lorenzo (ed.): *Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas, Universidade de Santiago de Compostela (4-9 de setembro de 1989)*. A Coruña: Fundación Barrié de la Maza, vol. VI, 367-376.
- Brattö, Olaf (1958): *Filipe, Henrique e outros nomes próprios em Portugal e Europa (aperfeiçoado por Paiva Boleo)*, Gotemburgo: Instituto Iberoamericano / Lisboa: Casa Portuguesa.
- Cambón Suárez, Segundo (1957): *El monasterio de Melón (ss. XII y XIII)*. Tese de Doutoramento (inérita). Universidade de Santiago de Compostela.
- Cappelli, Adriano (1929⁶): *Dizionario di abbreviature latine ed italiane usate nelle carte e codici specialmente del Medio-Evo*. Milano. Reprod. facsimile: Milano: Ulrico Hoepli, 1987.
- Carrasco Cantos, Inés / Pilar Carrasco (1997): *Estudio léxico-semántico de los fueros leoneses de Zamora, Salamanca, Ledesma y Alba de Tormes: concordancias lematizadas*. Granada: Editorial Universidad de Granada.
- Castro, Ivo (2006): *Introdução à História do Português*. Lisboa: Colibri.
- C[astro], M[anuel] (1914): “Documentos históricos”, *Boletín de la Comisión de Monumentos de Orense* 5, p. 23.
- Cintra, L. F. Lindley (1984): *A linguagem dos foros de Castelo Rodrigo*. Lisboa: Imprensa Nacional / Casa da Moeda; 1959¹.
- Cintra, L. F. Lindley (1990): “Sobre o mais antigo texto não literário português: a *Notícia de torto* (leitura crítica, data, lugar de redacção e comentário linguístico)”, *Boletim de Filologia* 31, 21-77.
- Corominas, J. / J. A. Pascual (1980-1991): *Diccionario crítico-etimológico castellano e hispánico*. 6 vols. Madrid: Gredos.
- Costa, Avelino de Jesús da (1979): “Os mais antigos documentos escritos em português. Revisão de um problema histórico-linguístico”, *Revista Portuguesa de História* 17, 263-340.
- Couceiro, Xosé L. (2008): “Mais datos para Moogo e Meogo”, en M. Brea / F. Fernández Rei / X. L. Regueira (eds.): *Cada palabra pesaba, cada palabra medía: homenaxe a Antón Santamarina*. [Santiago de Compostela]: Universidade de Santiago de Compostela, 463-474.
- DdD = Santamarina, Antón (ed.) (2003): *Diccionario de diccionarios*. Versión 3. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza - Instituto da Lingua Galega.
- DDGM = Ernesto González Seoane (dir) / María Álvarez de la Granja / Ana Isabel Boullón Agrelo (2006): *Diccionario de diccionarios do galego medieval*. Anexo 57 de *Verba*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela. 169 p. + 1 CD-Rom.
- de Pedro, Susana (2004): “Tipología diplomática de documentos privados não-dispositivos: notícia e inventário”, en T. Freitas / A. Mendes (eds.): *Actas do XIX Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Linguística*. Lisboa: Associação Portuguesa de Linguística, 71-78.

- Dobao, X. Antón (1988): *Pesos e medidas*. Santiago de Compostela: Dirección Xunta de Galicia.
- Domínguez Casal, María (1952): *El monasterio de santa María de Meira y su colección diplomática*. Tese de doutoramento (inérita). Universidad de Madrid. Disponible en liña en: <http://balteira.cirp.es/codolga/meira.asp>].
- Duro Peña, Emilio (1967): “El monasterio de San Salvador de Sobrado de Trives”, *Archivos Leoneses* 21, 8-86.
- Duro Peña, Emilio (1968): “El monasterio de San Pedro de Vilanova de Dozón”, *Archivos Leoneses* 22, 7-62.
- Emiliano, António H. / de Pedro, Susana (2004): “De noticia de torto: aspectos paleográficos e scriptográficos e edición do mais antigo documento particular portugués conhecido”, *Zeitschrift für romanische Philologie* 120, 1-81.
- Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio (1971): *La colección diplomática del monasterio de santa María de Penamayor*. Tese de Doutoramento. Universidade de Santiago de Compostela. Publicado un extracto en Santiago de Compostela: Publicaciones de la Univ., 1971, 43 pp. e un mapa.
- Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio / Mª Teresa González Balasch / Juan Carlos de Pablos Ramírez (1996): “El Tumbo de Caaveiro”, *Cátedra* 3, 267-437. Reeditado con algunhas modificacións en: Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio / Mª Teresa González Balasch (1999): “El tumbo de san Juan de Caaveiro”, en *El monasterio de san Juan de Caaveiro*. Coruña: Deputación Provincial, 97-401.
- Fernández de Viana y Vieites, José Ignacio / Mª Teresa González Balasch (2002): “Pergamiños soltos do Mosteiro de Caaveiro”, *Cátedra* 9, 337-447.
- Fernández Rei, Francisco (1990): *Dialectología da lingua galega*. Vigo: Xerais.
- Fernández Rodríguez, Manuel (2004): *Toronium. Aproximación a la historia de una tierra medieval*. Santiago: Instituto de Estudios Gallegos ‘Padre Sarmiento’/ CSIC. Anexo 31 dos *Cuadernos de Estudios Gallegos*.
- Fernández-Villamil Alegre, Enrique (1943): “Documentos medioevales del museo de Pontevedra. Siglos XII-XIII”, *Museo de Pontevedra* 2, 111-120.
- Ferreira, J. de Azevedo (1987): *Afonso X: Fuero real*. Lisboa, vol. 2, Glossário.
- Ferro Couselo, Xesús (1967): *A vida e a fala dos devanceiros. Escolma de documentos en galego dos séculos XIII ao XVI*. 2 vols. Vigo: Galaxia [Edición facsímil. Vigo: Galaxia / Fundación Penzol, 1996].
- García de Valdeavellano, Luis (1982⁶): *Curso de historia de las instituciones españolas. De los orígenes al final de la Edad Media*. Madrid: Alianza. [1^a ed., 1968].
- HGNB = Piel, Joseph M. / Dieter Kremer (1976): *Hispano-gotisches Namenbuch*. Heidelberg: Carl Winter.
- Kasten, Lloyd A. / John J. Nitti (dirs.) (2002): *Diccionario de la prosa castellana del Rey Alfonso X*. New York: Hispanic Seminary of Medieval Studies, 3 vols.
- Kremer, Dieter (1976-1977): “Bemerkungen zu den mittelalterlichen hispanischen *cognomina*. VI”, *Aufsätze zur portugiesischen Kulturgeschichte* 16 (1980) 117-205.
- Leite de Vasconcellos, José (1966⁴): *Lições de Filologia Portuguesa*. Lisboa.
- Lomax, Derek (1965): *La orden de Santiago (1170-1275)*. Madrid: CSIC.

- López Peña, Manuel (1915): “LXIX. Testamento de Pedro Rodríguez. Año 1255”, en *Colección de documentos históricos del Boletín de la Real Academia Gallega*. Coruña: Litografía e imprenta Roel, vol. 1, pp. 214-5.
- Lorenzo, Ramón (1985): *Cronica Troiana*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- Lorenzo, Ramón (1995): “La koiné gallega”, en G. Holtus / M. Metzeltin / C. Schmitt (eds.): *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Vol. 2, 2: *Les différentes langues romanes et leurs régions d’implantation du Moyen Âge à la Renaissance*. Tübingen: Max Niemeyer, 649-679.
- Lorenzo, Ramón (2003): “El gallego en los documentos medievales escritos en latín”, en H. Perdiguero Villarreal (ed.): *Lengua romance en textos latinos de la Edad Media. Sobre los orígenes del castellano escrito*. Burgos: Universidad / Instituto de la Lengua Castellano y Leonés, 161-192.
- Lorenzo, Ramón (2004): “Edición de documentos medievais: problemas que presentan algunas abreviaturas”, en Rosario Álvarez e Antón Santamarina, (eds.): *(Dis)cursos da escrita: estudos de filoloxía galega ofrecidos en memoria de Fernando R. Tato Plaza*. [A Coruña]: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 449-458.
- Lorenzo Vázquez, Ramón (2007): “Os notarios e a lingua nos comezos da escrita documental en galego”, en Boullón Agrelo (ed.), 313-72.
- Lorenzo, Ramón / Mª Carme García (no prelo): *Colección diplomática do Mosteiro de Montederramo*.
- LorenzoCrG = Lorenzo, Ramón (1977): *La traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*, vol. II: Glosario, Ourense.
- LorenzoCron = Lorenzo, Ramón (1968): *Sobre cronologia do vocabulário Galego-Português (Anotações ao ‘Dicionário etimológico’ de José Pedro Machado)*, Vigo: Galaxia.
- Lucas Álvarez, Manuel (1989): “El notariado en Galicia hasta el año 1300 (una aproximación)”, en *Notariado público y documento privado, de los orígenes al siglo XIV: Actas del VII Congreso Internacional de Diplomacia, Valencia 1986*. Valencia: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 331-480.
- Lucas Álvarez, Manuel / Pedro Lucas Domínguez (1998): *San Pedro de Ramirás. Un monasterio femenino en la Edad Media*. Santiago de Compostela: Caixa Galicia.
- Maia, Clarinda de Azevedo (1986): *História do galego-português. Estado lingüístico da Galiza e do Noroeste de Portugal do século XII ao século XVI (com referência à situação do galego moderno)*, Coimbra: I.N.I.C.
- Malkiel, Yacob (1946): “The word family of old Spanish *recudir*”, *Hispanic Review* 14, n° 2, 104-159.
- Malkiel, Yakov (1980): “Catalan *per a*, ancien espagnol *pora*, ancien portugais *pera* ‘pour’”, en *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramón i Serra en el seu setante aniversari*, Barcelona: Curial, 299-314.
- Martín, José Luis (1974): *Orígenes de la orden militar de Santiago (1170-1195)*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Martínez Meléndez, María del Carmen (1989): *Los nombres de tejidos en castellano medieval*. Granada: Universidad.

- Martínez Sáez, Antonio (1988): *El monasterio de Sobrado de Trives. Estudio histórico y diplomático*. Tese de doutoramento. Univ. de Granada. Ed. en microficha.
- Martínez Salazar, Andrés (1911): *Documentos gallegos de los siglos XIII al XVI*. A Coruña: Casa de la Misericordia.
- Martínez Salazar, Andrés (1948a): “Una gallega célebre del siglo XIII”, en *Algunos temas gallegos*. A Coruña: Real Academia Gallega vol. 1, 199-216.
- Martínez Salazar, Andrés (1948b): “¿El último representante de letra visigoda?”, en *Algunos temas gallegos*. A Coruña: Real Academia Gallega vol. 1, 481-491. Publicado previamente en *BRAG* 7 (1913), 49-56.
- Martínez Salazar, Andrés (1981): “El Modio de Ponte Puñide”, en *Algunos temas gallegos*. A Coruña: Real Academia Gallega vol. 2, 169-188. Publicado previamente en *BRAG* 7 (1913), 170-184.
- Martins, Ana Maria (1999): “Ainda ‘os mais antigos textos escritos em português’: documentos de 1175 a 1252”, en I. Hub Faria (org.), *Lindley Cintra: Homenagem ao Homem, ao Mestre e ao Cidadão*. Lisboa: Cosmos / Faculdade de Letras da Universidade de Lisboa, 491-534.
- Martins, Ana Maria. (2001a): “Emergência e generalização do português escrito. De D. Afonso Henriques a D. Dinis”, en M. H. Mira Mateus (coord.), *Caminhos do Português*. Lisboa: Biblioteca Nacional, 23-71.
- Martins, Ana Maria (2004): “A emergência do português escrito na segunda metade do século XII”, en Rosario Álvarez / Antón Santamarina (eds.): *(Dis)cursos da escrita. Estudos de filoloxía galega ofrecidos en memoria de Fernando R. Tato Plaza*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 491-526.
- Martins, Ana Maria / Cristina Albino (1997): “Sobre a primitiva produção documental em português: notícia de uma *notícia de auer*”, en D. Kremer, (ed.): *Homenaxe a Ramón Lorenzo*, Vigo: Galaxia, vol. I, 105-121.
- Méndez, Luz (1991): *Contribución ó estudio dun libro das Tenzas da Catedral de Santiago. Edición crítica e estudio dos folios 1 a 27*. Memoria de Licenciatura: Universidade de Santiago de Compostela.
- Méndez, Luz (2007): “Un texto da franxa oriental no Tombo das viñas de Ribadavia”, en Boullón Agrelo (ed.), 429-445.
- Menéndez Pidal, Gonzalo (1986): *La España del siglo XIII leída en imágenes*. Madrid: Real Academia de la Historia.
- Menéndez Pidal, Ramón (1900): “Etimologías españolas”, *Romania* 29, 334-379.
- Menéndez Pidal, Ramón (1949): “Menéndez, Méndez, Mendes”, *NRFH* (México) 3, 363-371. Rep. en *Estudios de lingüística*, Madrid: Austral / Espasa-Calpe, 1961, 33-57.
- Michaëlis de Vasconcellos, Carolina (1920): “Glossário do Cancioneiro da Ajuda”, *Revista Lusitana* 23, 1-95. Reimpresión: *Cancioneiro da Ajuda*. Lisboa: Imprensa Nacional – Casa da Moeda, 1990, vol. I. Vid. tamén DDGM.
- Millares Carlo, Agustín (1983³): *Tratado de paleografía española*. Con la colaboración de José Manuel Ruiz Asencio. 3 vols. Madrid: Espasa-Calpe.
- Miramontes Castro, María (1996): “Catálogo da documentación medieval do Museo de Pontevedra”, *Museo de Pontevedra* 50, 109-358.
- Monteagudo, Henrique (2007): “A emerxencia do galego-portugués na escrita instrumental. Unha panorámica histórica”, en Boullón Agrelo (ed.), 275-312.

- Monteagudo, Henrique (2008a): “Sobre notarios e uso do romanzo na Galicia da segunda metade do século XIII. Ao lor da data dun documento en galego do Tombo de Caaveiro”, en X. L. Axeitos / E. Grandío Seoane / R. Villares (eds.): *A Patria enteira: homenaxe a Xosé Ramón Barreiro Fernández*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega / Universidade de Santiago de Compostela, 1071-1089.
- Monteagudo, Henrique (2008b): *Letras primeiras. O foral do Burgo de Caldelas, os primordios da lírica trobadoresca e a emerxencia do galego escrito*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- Monteagudo, Henrique (2009): “A elaboración do galego escrito no período primitivo”, *Estudos de Lingüística Galega* 1, 85-111. Disponible en <http://ilg.usc.es/elg/>
- Montero-Santalha, José Martinho (2002): “Documentos medievais galegos (I)”, *Agália* 69/70, 197-200.
- Muñoz y Rivero, Jesús (1917²): *Manual de paleografía diplomática española*. Madrid; Madrid: Daniel Jorro. Reprod. facsímil: Madrid: Ediciones Atlas, 1972. <http://www.archive.org/details/manualpaleografia00riveuoft>
- Murguía, Manuel (1909): “Sentencia dictada por Fernán Pérez en pleito entre el abad de Monforte y Martín Fernández sobre el portazgo de Lemos, 13 de febrero del año 1251”, *BRAG* t. 3, a. 4, nº 30, p. 134.
- Navaza, Gonzalo (1991): “O nome Paio”, *Cadernos da Lingua* 3, 25-36.
- Navaza, Gonzalo (2006): *Fitotoponimia galega*. A Coruña: Fundación Barrié. Biblioteca Filológica Galega do Instituto da Lingua Galega.
- Niermeyer, J. F (1976): *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*. Leiden: Brill.
- Novo Cazón, José-Luis (1986): *El priorato santiaguista de Vilar de Donas en la Edad Media (1194-1500)*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- Pallares Méndez, M. Carmen (1979): *El monasterio de Sobrado: un ejemplo de protagonismo monástico en la Galicia medieval*. A Coruña: Deputación Provincial.
- Pallares Méndez, M. Carmen / Ermelindo Portela Silva (1971): *El bajo valle del Miño en los siglos XII y XIII. Economía agraria y estructura social*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela.
- Pensado Tomé, José Luis (1969) “Comentario lingüístico y algunos documentos del Monasterio de San Salvador de Sobrado de Trives”, *Boletín de la Real Academia Gallega* T. 30, n. 351; p. 163-177.
- Piel, Joseph M. (1949/1950): “Os nomes dos santos tradicionais hispánicos na toponimia peninsular”, *Biblos* 25 (1949), 287-353, 26 (1950), 281-314.
- Porta de la Encina, Antonio (1986): “Aportación al estudio del monasterio de Caabeiro”, *Estudios Mindonienses* 2, 225-258.
- Portela Silva, Ermelindo (1981): *La colonización cisterciense en Galicia (1142-1250)* Santiago: Universidade de Santiago de Compostela.
- Pottier, Bernard (1948-1949): “Étude lexicologique sur les inventaires aragonais”, *Vox Romanica* 10, 87-219.
- Rey Caiña, José Ángel (1985): *Colección diplomática del monasterio de Ferreira de Pallares*. Tese de doutoramento. Univ. de Granada. Ed. en microficha [Transcribe 670 docs., do AHN, aa. 898 a 1514].

- Riiho, Timo (1979): *Por y para: estudio sobre los orígenes y la evolución de una oposición prepositiva iberorrománica*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Rivas, Elixio (1991): *Onomástica persoal do noroeste hispánico*. Lugo: Alvarellos.
- Rodríguez González, Ángel (1966/1970): “El Tumbo de San Martín de Castañeda”, *Archivos Leoneses* 20 (1966), 181-352, 21 (1967), 151-186, 24 (1970), 321-379. Reproducido en *El Tumbo del monasterio de San Martín de Castañeda*, León, 1973.
- Rodríguez González, Ángel / José Ángel Rey Caiña (1992): “Tumbo de Lorenzana”. *Estudios Mindonienses* 8, 11-325.
- Romani Martínez, Miguel (1989): *La colección diplomática de santa María de Oseira (1025-1310)*. 2 vols. Santiago de Compostela: Tórculo Edicións.
- Romani Martínez, Miguel / Pablo S. Otero-Piñeyro Maseda (2003): “Documentación del fondo de Oseira (AHN) relacionada con el monasterio de san Pedro de Vilanova de Dozón (1015-1295)”, *Cuaderno de Estudios Gallegos* 50, 27-77.
- Rodríguez Parada, Raquel (2007): “Textos primitivos da franxa oriental”, en Boullón Agrelo (ed.), 399-445.
- Roudil, Jean (1962): *El Fuero de Baeza: edición, estudio y vocabulario*. La Haya: Van Goor Zonen,
- Sánchez Pardo, José Carlos (2006): “Análisis espacial de un territorio altomedieval: Nendos (A Coruña)”, *Arqueología y territorio medieval* 13, 7-48. http://www.ujaen.es/revista/arqytm/PDF/R13_1/R131_1_Sanchez.pdf
- Santos, Mª José Azevedo (1994): *Da visigótica à carolina: a escrita em Portugal de 887 a 1172. Aspectos técnicos e culturais*. [Lisboa]: Fundação Calouste Gulbenkian.
- Souto Cabo, José António (2003): “Dinâmicas da escrita romance na primeira metade do século XIII”, en Amália Mendes / Tiago Freitas (org.): *Actas do XVIII Encontro Nacional da (Lisboa, 2-4 de Outubro de 2002)*. Lisboa: Associação Portuguesa de Lingüística, 795-914.
- Souto Cabo, José António (2004): “Novas perspectivas sobre a génese da *scripta* romance na área galego-portuguesa. Textos e contextos”, *Aemilianense* 1, 569-599.
- Souto Cabo José António (2006): “Inventário dos máis antigos documentos galego-portugueses”, *Agália* 85/86, 9- 88.
- Sponer, Margot (1932-34): “Documentos antiguos de Galicia”, *Anuari de l’Oficina Románica de Lingüística i Literatura* 7, 113-192.
- Staaff, Erik (1907): *Étude sur l’ancien dialecte léonais d’après des chartes du XIIIe siècle*. Uppsala / Leipzig: Almqvist & Wiksell / Rudolf Haupt [ed. facsimile Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana, 1992]
- Tato Plaza, Fernando R. (1999): *Libro de notas de Álvaro Pérez, notario da terra de Rianxo e Postmarcos (1457)*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Tato Plaza, Fernando R. (2004): “Sobre o testamento de Estevo Pérez: lectura crítica e nova proposta de datación”, en R. Alvarez Blanco / F. Fernández Rei / A. Santamarina (eds.): *A lingua galega, historia e actualidade. Actas do I Congreso Internacional, 16-20 de setembro de 1996, Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega / Consello da Cultura Galega, vol. III, 765-784.
- TMILG = Xavier Varela Barreiro (dir.): *Tesouro Medieval Informatizado da Lingua Galega*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega, <<http://ilg.usc.es/tmilg>>

- Vaamonde Lores, César (1969): “VI. Rodrigo Méndez vende a su hermano Juan Méndez, las heredades de Carballo Longo y de Vila Nova. Año 1259”, en *Colección de documentos históricos del Boletín de la Real Academia Gallega*. vol. III, A Coruña: Moret, 12-14.
- Varela Sieiro, Xaime (2003): *Léxico cotián na Alta Idade Media de Galicia. O enxoval*. Sada [A Coruña]: Ediciós do Castro.
- Varela Sieiro, Xaime (2007): “Dos usos latinos aos usos romances: o tratamento do léxico”, en Ana Isabel Boullón Agrelo (ed.): *Na nosa lingoage galega: a emerxencia do galego como lingua escrita na Idade Media*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega / Instituto da Lingua Galega, 114-128.
- Varela Sieiro, Xaime (2008): *Léxico cotián na alta Idade Media de Galicia: a arquitectura civil*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Vasconcellos, Michaëlis de (1904): Halle: Max Niemeyer. [Reimp. 2 vols., acrescentada de um prefácio de Ivo de Castro e do glossário das cantigas (Revista Lusitana, XXIII)].
- Vázquez Castro, Julio (1996): *El Castillo de O Courel y la arquitectura militar de la Orden de Santiago en Galicia*. Lugo: Diputación Provincial.
- Vázquez García, Carlos (2003): *Toponimia de Guntín de Pallares*. [Guntín]: Concello de Guntín.
- Viterbo, J. de Santa Rosa: *Elucidário das palavras, termos e frases que em Portugal antigamente se usaram e que hoje regularmente se ignoram*, Real Imprensa da Universidade, Coimbra, 1798-99; Ed. crítica por Mário Fiúza, 2 vol., Porto e Lisboa, Livraria Civilização, Porto, 1962-1966.
- Yáñez Cifuentes, Concepción (1970): *La formación y explotación del dominio territorial del monasterio de Caabeiro*. Tese de doutoramento. Univ. de Barcelona.

Edicións recentes de textos citadas na introdución

- Gutiérrez Pichel, Ricardo (2007): “Documentación latino-romance ‘non dispositiva’ na emerxencia do galego escrito”, *Cadernos de Lingua* 29, 45-108.
- Gutiérrez Pichel, Ricardo (2008a) “O mosteiro de San Salvador de Sobrado de Trives: primeira documentación romance (1255-1271)” *Murguía* 15/16; p. 47-74.
- Gutiérrez Pichel, Ricardo (2008b) “A documentación non dispositiva na emerxencia do galego instrumental: a ‘pesquisa’ e o ‘relato procesual’”, *Verba* 35, 73-119.
- Lorenzo, Ramón (2009): “Edición e comentario dun documento do mosteiro de Montederramo de 1247”, en M. Brea (coord.): *Pola melhor dona de quantas fez nostro senhor. Homenaxe á profesora Giulia Lanciani*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 349-354.
- Souto Cabo, José António (2008): *Documentos galego-portugueses dos séculos XII e XIII*. Monográfico nº 5 da *Revista Galega de Filoloxía*. A Coruña: Universidade da Coruña.

De verbo a verbo. Documentos en galego anteriores a 1260

Introdución.....	5
I. Estudo lingüístico	
1 Tipoloxía scriptolingüística dos textos.....	9
1.1. Compactación.....	10
1.2. Autonomización.....	11
1.3. Individuación.....	12
1.4. A transición do latín ao galego na escrita: visión global do proceso.....	14
1.5. Tipoloxía diplomático-xurídica.....	16
1.6. A subscrición notarial.....	19
2. Estudo lingüístico: fonémica e grafémica.....	22
2.1. Vogais.....	23
2.1.1. Variación no timbre e a grafía das vogais medio-altas [e] e [o].....	23
2.1.1.1. As vogais o/u e e/i en posición tónica e postónica.....	24
2.1.1.2. As vogais o/u en posición pretónica: casos especiais.....	25
2.1.1.3. As vogais e/i en posición pretónica.....	27
2.1.2. Outros casos de vacilación do vocalismo.....	28
2.2. Ditongos.....	28
2.2.1. Ditongo ou.....	29
2.2.2. Ditongo ei.....	32
2.2.3. Os ditongos oi e ui.....	34
2.2.4. O ditongo ua.....	35
2.3. Vogais en hiato e outros fenómenos que afectan ao vocalismo.....	36
2.4. Grafos <y> e <j>.....	39
2.5. A nasalidade.....	41
2.6. Consoantes: variación e representación gráfica.....	46
2.6.1. Bilabiais. Grafías <b> por <u>.....	47
2.6.2. Fricativas dentais. Confusións <ss>/<s>.....	47
2.6.3. Africadas dentoalveolares. Grafías <c> - <sc>/<ç> e <z>.....	48
2.6.4. Africada dentopalatal. Grafía <ch>.....	49
2.6.5. Fricativas prepalatais. Grafías <i> - <j> -<J> e <y>.....	50
2.6.6. Palatal lateral e palatal nasal. Grafías <l>/<ll> e <n>/<nn>/<ñ>.....	51
2.6.7. Grafías <qu> e <g/gu>.....	52
2.7. Recapitulación.....	52
3. Aspectos morfosintácticos. Características e variación.....	53
3.1. Variación morfosintáctica en nomes e pronomes.....	54
3.1.1. Plural dos nomes.....	54
3.1.2. Formas derivadas de unu-/una-: numeral, artigo indeterminado e indefinido.....	54
3.1.3. Pronomes posesivos.....	55
3.1.4. Pronomes demostrativos.....	56

3.1.5. Pronomes indefinidos	56
3.1.6. Pronomes relativos e adverbios pronominais	58
3.1.7. Numerais cardinais, ordinais, partitivos e multiplicativos	60
3.1.8. Pronomes persoais	60
3.2. A variación morfolóxica na conxugación verbal	66
3.2.1. Verbos regulares	66
3.2.2. Verbos irregulares	67
3.3. Adverbios e locucións adverbiais	69
3.4. Preposicións e locucións prepositivas	70
3.5. Conxuncións e locucións conxuntivas. Proposicións subordinadas	73
3.6. Morfoloxía derivativa: sufixos e terminacións	77
3.6.1. Sufixo e terminación <i>-zon/-çon/-cion</i>	77
3.6.2. Outros sufixos: <i>-mento</i> , <i>-uill/-uel</i> , <i>-aria</i> , <i>-adigo</i> e <i>-age</i>	78
3.6.3. Terminacións <i>-zo/-za</i> e <i>-ncia/-nza</i>	79
II. Criterios de edición	80
III. Edición dos documentos	89
IV. Glosario	153
1. Introducción	153
1.1. Macroestrutura	153
1.2. Microestrutura	154
2. Abreviaturas lexicográficas e gramaticais	156
3. A-Z	157
V. Índices e mapas	259
1. Índice toponímico	259
2. Índice antroponímico	269
3. Mapa coa localización dos documentos	281
4. Situación das terras medievais citadas nos documentos	282
VI. Bibliografía	283

Índice de cadros e táboas

Cadro nº 1. Subscricións notariais	21
Cadro nº 2. Uso do grafo <y> nos documentos da colectánea. Elaboración propia	45-46
Cadro nº 3. Uso do grafo <y> nos documentos do apéndice. Elaboración propia	46
Cadro nº 4. Formas do pronomes persoal	64
Cadro nº 5. Variantes e- ø/-o para a desinencia da P3 do IPret. de perfectos fortes	68
Cadro nº 6. Encontros das preposicións co artigo determinado e demostrativos	72

Táboa 1.- Data e procedencia dos documentos galegos estudados (1231 – 1258)	151-152
--	----------------

